PREMIUL NOBEL PENTRU LITERATURĂ

Raftul Denisei

J.M. COETZEE

SCENE DE VIAȚĂ PROVINCIALĂ

COPILĂRIE | TINEREȚE | MIEZUL VERII

HUMANITAS fiction

Nici o tragedie nu marchează primii ani ai micului John, nici o traumă nu îi umbrește copilăria. Totuși, băiatul se simte – și apoi, din orgoliu, alege să fie – singur și la școală, și în familie. Dar lipsa de comunicare și comuniune are un pandant: privirea lucidă asupra realității. Drumul spre adevărata înțelegere și dreapta judecată nu este însă ușor, mai cu seamă în regimul de apartheid al Africii de Sud. Împins de dorința de a deveni poet, tânărul absolvent al facultății de matematică fuge la Londra. Aici trăiește acut sentimentul imposturii și se adâncește într-o depresie care îi seacă energiile. Într-un univers fără perspective, dominat de aceleași automatisme care îi definesc lui însuși existența cotidiană, rareori întrerupte de experiențe erotice sordide, eșecul pare să-i guverneze orice încercare de a comunica. Ca și aparenta incapacitate de a-și înțelege semenii, așa cum reiese din mărturisirile câtorva persoane care i-au fost aproape în varii momente ale vieții – patru femei și un bărbat –, intervievate de un jurnalist acreditat să-i închege biografia regretatului scriitor John Coetzee. Apare astfel portretul unei sensibilități exacerbate, lipsite de alinare atât în mediul edenic al fermei bunicilor, cât și alături de femeile în prezența cărora a îndrăznit să-și abandoneze masca taciturnului. Cinci interviuri câtuși de puțin măgulitoare, chiar șocante, ce iluminează noi fațete ale personajului Coetzee, dar enigma persistă, căci ele nu-i întregesc niciodată portretul.

Raftul Denisei

Colecție coordonată de
DENISA COMĂNESCU

J.M. COETZEE

SCENE DE VIAȚĂ PROVINCIALĂ

COPILĂRIE | TINEREȚE | MIEZUL VERII

Traducere revizuită din engleză și note de
IRINA HOREA

HUMANITAS
fiction

Redactori: Raluca Popescu, Andreea Răsuceanu
Coperta: Angela Rotaru
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
Corector: Andreea Niță
DTP: Dragoș Dumitrescu, Carmen Petrescu

Tipărit la Real

J.M. COETZEE
SCENES FROM PROVINCIAL LIFE: BOYHOOD, YOUTH, SUMMERTIME

BOYHOOD Copyright © J.M. Coetzee, 1997
Portions of this work first appeared in *Artes, Common Knowledge* (published by Oxford University Press), *Granta* and *West Coast Lin.*
YOUTH Copyright © J.M. Coetzee, 2002
SUMMERTIME Copyright © J.M. Coetzee, 2009
Portions of this book first appeared in *The New York Review of Books.*

Excerpt from *WAITING FOR GODOT* by Samuel Beckett.
Copyright © 1954 by Grove Press, Inc. Copyright renewed 1982 by Samuel Beckett. Used by permission of Grove/Atlantic, Inc.
This selection has been altered by J.M. Coetzee.

Boyhood, Youth and Summertime have been revised for the omnibus edition.
Copyright © J.M. Coetzee, 2011

By arrangement with Peter Lampack Agency, Inc.
350 Fifth Avenue, Suite 5300, New York, NY 10176-0187 USA.
All rights reserved.

© HUMANITAS FICTION, 2018, pentru prezenta versiune românească

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
COETZEE, JOHN MAXWELL
Scene de viață provincială. Copilărie; Tinerețe; Miezul verii /
J.M. Coetzee; trad. și note: Irina Horea. – București: Humanitas Fiction, 2018
ISBN 978-606-779-415-1
I. Horea, Irina (trad.; note)
821.111

EDITURA HUMANITAS FICTION
Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021 408 83 50, fax 021 408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 021 311 23 30

In memoriam D.K.C.

Nota autorului

Cele trei părți care compun *Scene de viață provincială* au apărut inițial sub următoarele titluri: *Copilărie* (1997), *Tinerețe* (2002) și *Miezul verii* (2009). Ele au fost revizuite pentru această ediție.

Doresc să aduc mulțumiri Mariliei Bandeira, pentru ajutorul acordat în privința limbii portugheze vorbite în Brazilia, și agenților literari ai lui Samuel Beckett, pentru permisiunea de a cita (mai corect de a cita greșit) din *Așteptându-l pe Godot*.

COPILĂRIE

Unu

Locuiesc într-un cartier de la marginea orașului Worcester, între calea ferată și National Road. Străzile cartierului poartă nume de copaci, dar copaci încă nu există. Adresa lor este Poplar Avenue[1] nr. 12. Toate casele din zonă sunt noi și identice. Sunt amplasate pe parcele mari de argilă roșie, pe care nu crește nimic, despărțite de garduri de sârmă. În fiecare curte din spate se află o construcție mică alcătuită dintr-o încăpere și un spălător. Cu toate că n-au servitori, denumesc acest spațiu „camera servitorului" și „spălătorul servitorului". Folosesc camera servitorului pentru a depozita diverse obiecte: ziare, sticle goale, un scaun rupt, o saltea veche din fibră de cocos.

În fundul curții înjgheabă un coteț și instalează înăuntru trei găini care urmează să facă ouă pentru consumul casnic. Dar găinilor nu le merge bine. Apa de ploaie, care nu reușește să se infiltreze în argilă, bălțește în curte. Cotețul se transformă într-o mocirlă puturoasă. Găinile se aleg cu umflături oribile pe picioare, parcă au piele de elefant. Suferinde și mofluze, nu se mai ouă. Mama lui se sfătuiește cu sora ei din Stellenbosch, care zice că găinile se vor oua din nou după ce li se vor tăia crustele cornoase de sub limbă. Astfel că mama ia găinile pe rând, le prinde între genunchi, le apasă gușa până când își cască ciocul și, cu vârful unui cuțit de decojit, le râcâie limba. Găinile cârâie ascuțit, se zbat, ochii le ies din orbite. Cutremurat, el se întoarce cu spatele. Îi vine în gând cum trântește mama fleicile pentru tocană pe masa

1. Bulevardul Plopilor (engl.).

din bucătărie și le taie în bucățele; se gândește la degetele ei pline de sânge.

Cele mai apropiate prăvălii se găsesc la un kilometru și ceva distanță, de-a lungul unui drum pustiu, mărginit de eucalipți. Prinsă ca-ntr-o capcană în casa cât o cutie din cartierul acela, mama lui nu are altceva de făcut toată ziua decât să mătură și să deretice. De câte ori suflă vântul, un praf fin, argilos se vălătucește pe sub uși, se furișează prin crăpăturile din tocul ferestrelor, pe sub streșini, prin îmbinările tavanului. La sfârșitul unei zile vântoase, praful zace în mormane de câteva degete grosime de-a lungul zidului din față.

Părinții lui cumpără un aspirator. În fiecare dimineață, mama trage aspiratorul dintr-o cameră în alta, aspirând praful în pântecul hârâitor pe care un drăcușor roșu și zâmbitor pare că sare peste-un gard. Un drăcușor: de ce?

El se joacă cu aspiratorul, rupe hârtie și se uită cum zboară fâșiile în susul furtunului, asemenea frunzelor în vânt. Ține furtunul deasupra unui mușuroi de furnici și le aspiră, trimițându-le la moarte.

În Worcester sunt furnici, muște, cohorte de purici, o adevărată năpastă. Worcester se află la numai o sută douăzeci de kilometri de Cape Town, dar aici totul e mai rău ca acolo. Deasupra șosetelor, picioarele lui sunt încinse de-un inel de pișcături de purice și pline de cruste acolo unde s-a scărpinat. Sunt nopți în care nu poate dormi din pricina mâncărimilor. Nu înțelege de ce au trebuit să plece din Cape Town.

Nici mama lui nu e împăcată. Aș vrea să am un cal, zice ea. Dac-aș avea unul, aș putea măcar să călăresc în *veld*.[1] Un cal! exclamă tatăl lui: Vrei să fii Lady Godiva[2]?

Mama nu cumpără cal. În schimb, în loc de cal, într-o bună zi, pe nepusă masă, își cumpără la mâna a doua o bicicletă de damă,

1. Stepă (afrikaans).

2. Lady Godiva – soția unui nobil anglo-saxon care, conform legendei, a călărit goală pe străzile orașului Coventry, în Anglia, pentru a obține o reducere a taxelor covârșitoare impuse de soțul ei.

vopsită în negru. E atât de mare și de grea, încât, când el încearcă să meargă pe ea prin curte, nu ajunge la pedale.

Ea nu știe să meargă pe bicicletă; n-o fi știind nici să călărească un cal. A cumpărat bicicleta crezând că mersul pe bicicletă e floare la ureche. Iar acum nu se găsește nimeni s-o învețe.

Tata nu-și poate ascunde satisfacția. Femeile nu merg pe bicicletă, zice el. Mama îl sfidează. N-o să rămân prizonieră în casa asta, zice ea. Vreau să fiu liberă.

La început, lui i s-a părut minunat că mama are o bicicletă a ei. Chiar își imagina cum vor merge ei trei cu bicicleta, pe Poplar Avenue, ea, el și fratele lui. Dar acum, auzind glumele tatei, cărora mama le răspunde cu o tăcere îndărătnică, începe să ezite. Femeile nu merg pe bicicletă: dar dacă tata are dreptate? Dacă mama nu găsește pe nimeni care s-o învețe, dacă nici o altă soție din Reunion Park nu are bicicletă, atunci poate că într-adevăr nu se cade ca femeile să meargă pe bicicletă.

În curtea din spate, fără nimeni în preajmă, mama încearcă să învețe de una singură. Ținând picioarele întinse de-o parte și de alta a bicicletei, coboară pe aleea în pantă ce duce la îngrăditura pentru găini. Bicicleta se înclină, se oprește. Pentru că nu are cadru, mama nu cade, ci se bălăbănește caraghios, ținându-se de ghidon.

El simte brusc o ostilitate față de mama lui. În seara aia, îi ține partea tatei în zeflemele. Își dă foarte bine seama că asta înseamnă o adevărată trădare. Acum mama este singură de tot.

Și totuși, mama învață să meargă pe bicicletă, chiar dacă nesigur și smucit, învârtind cu efort pedalele grele.

Când el e la școală dimineața, ea face expediții până la Worcester. O singură dată i se întâmplă s-o zărească pe bicicletă. Poartă o bluză albă și o fustă neagră. Vine pe Poplar Avenue, spre casă. Părul îi flutură în vânt. Arată tânără, ca o fată, tânără, proaspătă, misterioasă.

De câte ori tatăl lui vede bicicleta neagră și grea sprijinită de zid, face tot felul de glume pe socoteala ei. În glumele lui, cetățenii din Worcester se întrerup din treburile lor ca să caște gura la femeia care se strofoacă pe bicicletă prin dreptul lor. *Trap! Trap!* îi strigă ei, în batjocură: Împinge! Glumele astea nu-s deloc amuzante,

deși mai apoi el și tata se prăpădesc de râs. Mama însă nu le răspunde cu aceeași monedă, n-are asemenea har.

— N-aveți decât să râdeți, zice ea.

Apoi, într-una din zile, fără nici o explicație, nu mai merge cu bicicleta. Curând după aceea, bicicleta dispare. Nimeni nu spune nici un cuvânt, dar el știe că mama a fost înfrântă, a fost pusă la locul ei, și el știe că trebuie să suporte o parte din vină. Într-o zi o să îndrept eu lucrurile, își promite el.

Amintirea mamei pe bicicletă îi stăruie în minte. O vede pedalând în sus pe Poplar Avenue, fugind de el, fugind spre ceea ce-și dorește ea. Nu vrea ca mama lui să plece. Nu vrea ca ea să aibă propriile dorințe. Vrea ca mama să fie mereu în casă, așteptându-l să-l întâmpine când el se întoarce acasă. Nu se întâmplă des să se alieze cu tatăl lui împotriva ei: de fapt, mai degrabă îi vine să se alieze cu ea împotriva tatei. Dar în acest caz, el face parte din tabăra bărbaților.

Doi

Nu i se destăinuie mamei. Îi ascunde ce se întâmplă la școală. Ea nu va afla nimic, hotărăște el, în afară de ceea ce va apărea în carnetul de note, care va fi impecabil. Va fi întotdeauna primul din clasă. Purtarea lui va fi întotdeauna Foarte Bună, la învățătură va primi numai Excelent. Atâta vreme cât raportul va fi fără cusur, ea nu va avea nici un drept să pună întrebări. Acesta e contractul pe care-l stabilește în mintea lui.

Ceea ce se-ntâmplă la școală e că băieții sunt bătuți. Și asta în fiecare zi. Băieților li se ordonă să se aplece, să-și atingă degetele de la picioare cu degetele de la mâini, apoi sunt bătuți cu varga.

În clasa a treia are un coleg, pe nume Rob Hart, pe care institutoarei îi place în mod deosebit să-l bată. Institutoarea de la clasa a treia e o femeie nevricoasă, cu părul vopsit în roșu cu henna, căreia i se spune domnișoara Oosthuizen. Părinții lui au aflat, cine știe de unde, că numele ei e Marie Oosthuizen: e într-o trupă de actori amatori și n-a fost niciodată măritată. Are o viață a ei, în afara școlii, asta e limpede, dar el nu și-o poate imagina. E de neimaginat pentru el că un dascăl, oricare ar fi acesta, are o viață în afara școlii.

Pe domnișoara Oosthuizen o apucă furiile, îi spune lui Rob Hart să iasă din bancă, îi ordonă să se aplece, iar ea îl lovește peste fese. Loviturile se abat una după alta iute, varga abia dacă apucă să se ridice. Când domnișoara Oosthuizen isprăvește cu el, Rob Hart e congestionat. Dar nu plânge; de fapt, poate că e congestionat doar pentru că a stat aplecat. În schimb domnișoara

Oosthuizen răsuflă de i se umflă pieptul și pare gata să izbucnească în lacrimi – în lacrimi și-n alte revărsări.

După aceste accese de furie nestăpânită, toată clasa amuțește, și amuțită rămâne până când sună clopoțelul.

Domnișoara Oosthuizen nu reușește niciodată să-l facă pe Rob Hart să plângă; poate că de aceea o apucă o asemenea furie împotriva lui și-l bate atât de tare, mai tare decât pe oricine altcineva. Rob Hart este cel mai mare din clasă, aproape cu doi ani mai mare decât el (el e cel mai mic); are senzația că între Rob Hart și domnișoara Oosthuizen se întâmplă ceva la care el nu e părtaș.

Rob Hart este înalt și de o frumusețe sfidătoare. Cu toate că Rob Hart nu e deștept și poate că e în pericol să nu treacă clasa, el se simte atras de băiatul ăsta. Rob Hart face parte dintr-o lume în care el încă n-a găsit o cale să pătrundă: o lume a sexului și a bătăilor.

El, unul, nu vrea să fie bătut nici de domnișoara Oosthuizen și nici de altcineva. Numai ideea de a fi bătut îl face să se crispeze de rușine. Ar face orice ca să evite bătaia. În această privință, este un ciudat, și o știe. Se trage dintr-o familie ciudată și scandaloasă, în care nu numai că nu sunt bătuți copiii, ci oamenilor mai în vârstă li se spune pe numele mic și nimeni nu merge la biserică, iar încălțările sunt purtate în fiecare zi.

La școala lui, fiecare institutor – sau institutoare – are o vargă și are voie s-o folosească. Fiecare dintre aceste vergi are personalitate, un caracter pe care băieții îl cunosc și despre care vorbesc la nesfârșit. Ca niște experți bine documentați, băieții cântăresc atent caracterele vergilor, intensitatea durerii pricinuite de ele, compară tehnicile de mișcare a brațului și a încheieturii mâinii ale celor care le mânuiesc. Nici unul nu vorbește de rușinea de a fi scos din bancă, de a fi pus să se aplece și de a fi bătut la fund.

Fără o experiență personală în această privință, el nu poate lua parte la aceste discuții. Cu toate acestea, știe că nu durerea e cea care contează cel mai mult. Dacă ceilalți băieți pot îndura durerea, atunci poate și el, căci voința lui este cu mult mai mare decât a lor. Ceea ce nu va putea el îndura este rușinea. Se teme că rușinea asta va fi atât de cumplită, atât de înfricoșătoare, că el se va ține cu toată puterea de pupitrul lui și va refuza să iasă în

față când i se va cere. Iar asta va fi o rușine și mai mare: pe el îl va izola, iar pe ceilalți băieți îi va stârni împotriva lui. Dacă va fi să i se spună să iasă din bancă pentru a fi bătut, scena va fi atât de umilitoare, încât el nu se va mai putea întoarce la școală niciodată; și-n cele din urmă nu va mai fi altă cale de ieșire din povestea asta decât să se sinucidă.

Prin urmare, ăsta-i riscul. De aceea nu zice nici pâs în clasă. De aceea e întotdeauna îngrijit, își face întotdeauna lecțiile, cunoaște întotdeauna răspunsul. Nu îndrăznește să facă nici o greșeală. Dacă greșește, riscă să fie bătut; și, indiferent dacă e bătut sau se împotrivește bătăii, el va muri.

Ciudat e că va fi suficientă o singură bătaie ca să frângă groaza ce l-a cuprins. El știe asta foarte bine: dacă există vreo cale prin care să i se tragă bătaia iute, înainte să apuce el să se preschimbe în stană de piatră și să se împotrivească, dacă violarea trupului său poate avea loc repede, prin forță, va fi în stare să treacă prin asta ca un băiat normal și va putea să ia parte cu ușurință le discuțiile despre dascăli și vergile lor, și despre variatele grade și savori ale durerii pe care-o pricinuiesc. Dar de unul singur nu poate sări peste această barieră.

O învinovățește pe mama lui pentru că nu-l bate. Și-n timp ce se bucură că poartă pantofi, că împrumută cărți de la biblioteca publică și că nu se duce la școală când e răcit – toate lucrurile care-l deosebesc de ceilalți băieți –, e supărat pe mama că ea n-are copii normali și că nu le oferă o viață normală. Tata în schimb – dacă ar fi ca tata să apuce hățurile familiei – i-ar transforma într-o familie normală. Tata e normal în toate felurile posibile. Îi e recunoscător mamei pentru că-l apără de normalitatea tatei, adică de ocazionalele furii bahice și amenințările cu bătaia. În același timp, e supărat pe mama că l-a transformat în ceva ciudat care trebuie protejat pentru a putea continua să trăiască.

Dintre toate vergile, cea care-l impresionează cel mai mult nu este a domnișoarei Oosthuizen. Cea mai înspăimântătoare vargă este cea a domnului Lategan, profesorul de tâmplărie. Varga domnului Lategan nu e lungă și elastică, așa cum sunt cele preferate de majoritatea profesorilor. Ci scurtă, groasă și noduroasă, mai degrabă un ciomag sau un baston decât o nuia. Se vorbește că domnul

Lategan o folosește doar când e vorba de băieții mai mari, pentru că ar fi mult prea dură pentru un băiat mai mic. Se vorbește că domnul Lategan i-a făcut, cu această vargă, până și pe băieții Matric să plângă în hohote, să ceară îndurare, să facă pipi în pantaloni și să se acopere de rușine.

Domnul Lategan este un omuleț mustăcios, cu păr tuns scurt, periuță. Îi lipsește degetul mare de la o mână: ciotul îi este acoperit de o cicatrice vineție, perfectă. Domnul Lategan abia dacă scoate un cuvânt. Este întotdeauna distant, iritat, ca și cum a-i învăța tâmplăria pe băieții din clasele primare e o sarcină ce-l depășește și pe care-o îndeplinește împotriva voinței sale. Aproape toată ora stă în picioare lângă fereastră, privind peste careul format de clădirile școlii, în vreme ce băieții se chinuie să măsoare, să taie cu ferăstrăul, să rindeluiască. Uneori domnul Lategan are varga cu el și, în timp ce meditează, o bate alene de cracul pantalonului. Când trece în control, indică disprețuitor ce e greșit, dă din umeri și merge mai departe.

Băieților li se permite să glumească împreună cu profesorii despre vergile lor. De fapt, acesta-i un subiect în privința căruia sunt îngăduite într-o oarecare măsură tachinările. „Făceți-o să cânte!" zic băieții, și domnul Gouws își zvâcnește încheietura mâinii, iar varga lungă (cea mai lungă din școală, cu toate că domnul Gouws este institutor doar la clasa a cincea) șuieră în aer.

Nimeni nu glumește cu domnul Lategan. Domnul Lategan inspiră teamă respectuoasă, la fel și ceea ce le poate face cu varga lui băieților care sunt aproape bărbați.

Când tatăl lui și frații acestuia se strâng la fermă de Crăciun, ajung întotdeauna să vorbească despre zilele lor de școală. Își amintesc de profesorii lor și de vergile profesorilor; își amintesc diminețile reci de iarnă, când varga lungă le lăsa urme albastre pe fese și usturimea adăsta zile întregi în memoria cărnii. În cuvintele lor este o notă de nostalgie și teamă ademenitoare. El ascultă avid, dar se face cât mai puțin remarcat cu putință. Nu vrea ca ei să se întoarcă spre el, în vreo pauză a conversației, și să-l întrebe ce loc ocupă varga în propria lui viață. N-a fost niciodată bătut și acest lucru îl face să se rușineze profund. Nu poate vorbi

despre vergi ca oamenii ăștia, fără stinghereală și cu aerul că știu ei ce știu.

Are sentimentul că ceva nu-i în regulă cu el. Are sentimentul că tot timpul ceva se sfâșie în el: un zid, o membrană. Încearcă să stea cât mai adunat cu putință, pentru a ține sub control sfâșierea. S-o țină sub control, nu s-o oprească: nimic n-o va opri.

O dată pe săptămână, el și clasa lui traversează mărșăluind curtea școlii spre sala de gimnastică, pentru OS, ora de sport. În vestiar, se îmbracă în flanele și șorturi albe. Apoi, sub supravegherea domnului Barnard, îmbrăcat și el în alb, petrec o jumătate de oră sărind peste calul cu mânere sau aruncând mingea medicinală, sau sărind și bătându-și palmele deasupra capului.

Fac toate astea în picioarele goale. Zile întregi înaintea orei de gimnastică, e stăpânit de teama că va trebui să se descalțe pentru OS, să-și descalțe picioarele care sunt întotdeauna încălțate. Dar, după ce-și scoate pantofii și ciorapii, nu mai e chiar atât de greu. Trebuie pur și simplu să se descotorosească de rușinea lui, să se descalțe iute, fără a sta pe gânduri, și atunci labele lui sunt ca labele oricui altcuiva. Rușinea încă mai zăbovește undeva, prin apropiere, așteptând să se întoarcă la el, dar e o rușine intimă, de care ceilalți băieți nu trebuie să-și dea seama niciodată.

Labele lui sunt mari și albe; altfel, arată ca labele oricui altcuiva, chiar și ca acelea ale băieților care n-au încălțări și vin la școală desculți. Lui nu-i place OS-ul și dezbrăcatul pentru OS, dar își spune că le poate îndura, așa cum îndură și alte lucruri.

Apoi, într-o bună zi, are loc o schimbare în rutină. Sunt trimiși de la sală la terenul de tenis, ca să învețe *paddle tennis*[1]. Terenurile se află la o oarecare distanță; pe alee, trebuie să calce cu grijă, croindu-și drum printre pietricele. Sub soarele verii, asfaltul terenului este atât de fierbinte, încât el e nevoit să țopăie de pe-un picior pe celălalt, ca să nu-l ardă la tălpi. E o ușurare când se întorc la vestiar și-și pune din nou pantofii; dar după-amiaza abia mai poate merge, iar când, odată ajuns acasă, mama îi scoate pantofii, constată că tălpile îi sunt pline de bășici și sângerează.

1. Joc ce combină elemente de tenis de câmp, handbal și squash și la care se folosesc o paletă rectangulară și o minge de cauciuc.

Stă acasă trei zile, ca să se facă bine. În a patra zi se întoarce la școală cu un bilet de la mama lui – formulat pe un ton indignat, de care el își dă seama și pe care-l aprobă. Asemenea unui războinic rănit care-și reia locul în formația de luptă, se îndreaptă șchiopătând spre banca lui.

— De ce-ai lipsit? îl întreabă în șoaptă colegii.

— N-am putut să merg, mi s-au bășicat tălpile la tenis, răspunde el tot în șoaptă.

Se așteaptă să fie privit cu uimire și compasiune; în loc de asta, i se răspunde cu chicoteli amuzate. Nici măcar colegii de clasă care poartă pantofi nu-i iau vorbele în serios. Până și lor li s-au îngroșat tălpile, încât nu se mai bășică. El e singurul care are labe moi, iar labele moi, din câte se pare, nu sunt demne de respect. Deodată, e izolat – el și, în spatele lui, mama lui.

Trei

Niciodată n-a înțeles poziția pe care-o ocupă tatăl lui în familie. De fapt, nu-i este clar ce anume îi dă dreptul să fie acolo. Într-o familie normală, tatăl este capul: casa îi aparține, nevasta și copiii trăiesc sub dominația lui. Dar în cazul lor, și în familiile celor două surori ale mamei lui, mama și copiii formează miezul, iar soțul e doar un apendice, un contribuabil la economia casei, ca un chiriaș.

De când își amintește, s-a simțit prințul familiei, iar pe mama a considerat-o un fel de binefăcător șovăielnic și protector neliniștit – neliniștit, șovăielnic pentru că, știe și el, nu copilul e cel care trebuie să dea tonul. Dacă există cineva pe care să fie gelos, acela nu e tata, ci fratele mai mic. Căci mama îl susține și pe fratele lui – îl susține și, pentru că fratele lui e deștept, dar nu la fel de deștept ca el, nici atât de îndrăzneț și de aventurier, îl preferă. De fapt, mama pare mereu să-l ocrotească pe fratele lui, ca o cloșcă, gata să alunge primejdia; în privința lui, în schimb, ea e doar undeva în fundal, așteptând, ascultând, gata să-și facă apariția dacă el o cheamă.

Vrea ca mama să se poarte cu el așa cum se poartă cu fratele lui. Dar vrea ca acest lucru să nu fie mai mult decât un semn, o dovadă. Știe că ar fi cuprins de furie dacă ea ar începe să-l ocrotească ca o cloșcă.

O tot încolțește, cerându-i să recunoască pe cine iubește mai mult, pe el, sau pe fratele lui. Iar ea scapă de fiecare dată din capcană.

— Vă iubesc pe amândoi la fel de mult, zice ea zâmbind.

Nici măcar cele mai ingenioase întrebări ale lui – și dacă ar lua casa foc, bunăoară, și ea ar avea timp să-l salveze doar pe unul din ei? – nu izbutesc s-o prindă pe picior greșit.

— Pe amândoi, răspunde ea, cu siguranță v-aș salva pe amândoi. Dar casa n-o să ia foc.

Cu toate că el râde de lipsa ei de imaginație, o respectă pentru consecvența ei îndărătnică.

Accesele lui de furie împotriva mamei sunt unul dintre lucrurile pe care trebuie să le țină bine tăinuite de lumea de-afară. Numai ei patru știu ce torente de dispreț revarsă el asupra mamei, cât de mult o tratează ca pe-o ființă inferioară.

— Dacă profesorii și prietenii tăi ar ști cum vorbești cu mama ta... zice tata, dând din deget.

Tata îi vede foarte limpede fisura din armură, și de aceea își urăște tatăl.

Vrea ca tatăl lui să-l bată și să-l transforme într-un băiat normal. În același timp, știe că, dacă tata ar îndrăzni să-l lovească, el nu și-ar mai găsi liniștea până nu s-ar răzbuna. Dacă tata l-ar lovi, pe el l-ar apuca nebunia: ar deveni posedat, ca un șobolan încolțit, s-ar repezi în toate părțile, clănțănind cu dinții lui otrăvitori, prea primejdios să fie atins.

Acasă este un despot irascibil, la școală, un mielușel sfios și blajin, care șade în rândul al doilea din spate, rândul cel mai obscur, ca să nu fie băgat în seamă, iar când încep bătăile cu varga, înțepenește de frică. Viața asta dublă pe care-o duce îi apasă umerii cu povara imposturii. Nimeni altcineva nu are de suportat o asemenea povară, nici măcar fratele lui care, în cel mai bun caz, e o biată imitație nevricoasă a lui însuși. De fapt, în sufletul lui crede că fratele lui e normal. El, unul, este singur. De nicăieri nu se poate aștepta la vreun sprijin. De el depinde ca să treacă de copilărie cumva, să treacă de familie și de școală, spre o viață nouă în care nu va mai avea nevoie să se prefacă.

Copilăria, se spune în *Enciclopedia copiilor*, este un timp al bucuriei inocente, care trebuie petrecut pe pajiști, în mijlocul florilor de piciorul-cocoșului și în mijlocul iepurașilor, sau lângă vatră, absorbit de-o carte de povești. Viziunea aceasta asupra copilăriei îi este cu totul străină. Nimic din ceea ce trăiește el în

Worcester, acasă ori la școală, nu-l face să vadă copilăria altfel decât ca pe o perioadă în care scrâșnești din dinți și înduri.

Pentru că în Worcester nu există nici o grupă de Wolf Cub[1], i se îngăduie să se înscrie la Boy Scout[2], cu toate că nu are decât zece ani. Pentru primirea în grupa de cercetași, se pregătește cu meticulozitate. Se duce împreună cu mama la magazin, să-și cumpere uniformă: pălărie tare de fetru maro-oliv și ecuson argintiu pentru pălărie, cămașă kaki, șort, ciorapi trei sferturi, centură de piele cu cataramă Boy Scout, trese verzi de umăr, ochi-de-pisică verzi pentru ciorapi. Taie dintr-un plop o ramură lungă de un metru și jumătate, o decojește și-și petrece o după-amiază ca să incrusteze în lemnul alb și moale, cu o șurubelniță încinsă în foc, codul Morse și cel de semnalizare. Se duce la prima întrunire a cercetașilor cu bățul atârnat de umăr cu un șnur verde pe care l-a împletit singur din trei bucăți de sfoară. Când depune jurământul și salută cu două degete, este de departe cel mai impecabil costumat dintre cei nou-primiți, „bobocii".

Constată că, la fel ca la școală, și la cercetași se dau probe. Pentru fiecare probă pe care-o treci, primești un ecuson pe care-l coși pe cămașă.

Probele se dau într-o ordine prestabilită. Prima este cea de a face noduri: nodul plat, nodul plat dublu, nodul picior de câine, nodul de scaun simplu. Trece proba, dar fără a se evidenția. Nu-i este limpede cum te poți evidenția la această probă a cercetașilor, cum poți fi excepțional.

A doua probă este pentru ecusonul de pădurar. Ca s-o treacă, trebuie să aprindă un foc fără să folosească hârtie și fără să folosească mai mult de trei chibrituri. Pe pământul gol, lângă biserica anglicană, într-o seară de iarnă în care bate un vânt rece, el își adună grămăjoara de rămurele și bucăți de coajă, apoi, sub privirile liderului de grupă și a instructorului cercetașilor, scapără pe rând bețele. Dar focul nu se aprinde de la nici unul: de fiecare dată,

1. Organizație de cercetași pentru băieți din grupa de vârstă 8-10 ani.
2. Organizație mondială de cercetași fondată în Anglia (1908), pentru băieți din grupa de vârstă 10-17 ani.

vântul stinge flăcăruia. Instructorul cercetașilor și liderul grupei îi întorc spatele. Nu rostesc cuvintele „Ai picat", prin urmare el nu e sigur dacă a trecut proba sau nu. Dacă se duc să se sfătuiască și să decidă că, din pricina vântului, testul nu a fost corect? Îi așteaptă să se întoarcă. Așteaptă să primească totuși ecusonul de pădurar. Dar nu se întâmplă nimic. Stă lângă grămăjoara de rămurele și nu se întâmplă nimic.

Nimeni nu mai vorbește despre asta. Este primul examen pe care-l pică în viața lui.

În fiecare vacanță din iunie, grupa de cercetași pleacă în tabără. În afara unei săptămâni petrecute la spital, când avea patru ani, n-a stat niciodată departe de mama lui. Dar acum e hotărât să meargă cu cercetașii.

Există o listă de obiecte pe care trebuie să le ia cu el. Unul dintre ele este salteaua de cort. Mama nu are saltea de cort, nici măcar nu-i este limpede ce-i aia o saltea de cort. Drept care îi dă o saltea pneumatică roșie, de cauciuc. Ajuns în tabără, constată că toți ceilalți băieți au saltele kaki de cort. Salteaua lui roșie îl scoate imediat în evidență. Și asta nu e tot. Probleme are și când trebuie să-și facă nevoile deasupra unei gropi duhnitoare, săpate în pământ.

În a treia zi de tabără, se duc să înoate în râul Brede. Deși pe vremea când locuiau în Cape Town, el, fratele și vărul său obișnuiau să ia trenul până la Fish Hoek și să-și petreacă după-amiezi întregi cățărându-se pe stânci, și făcând castele de nisip, și bălăcindu-se în valuri, el de fapt nu știe să înoate. Acum, ca cercetaș, trebuie să înoate până pe malul celălalt al râului și înapoi.

Urăște râurile din pricină că-s întunecate, din pricina mâlului care i se vâră printre degetele de la picioare, din pricina conservelor de aluminiu ruginite și a sticlelor sparte pe care ar putea călca; lui îi place nisipul alb al mării. Dar se aruncă în apă și, cum-necum, reușește să treacă râul înot. Pe malul celălalt se agață de rădăcina unui copac, găsește un sprijin pentru picior, stă până la brâu în apa maronie, mohorâtă, dinții îi clănțăne.

Ceilalți băieți se răsucesc și-o iau înapoi înot. El rămâne singur. N-are ce face altceva decât să se avânte din nou în apă.

La mijlocul râului, este epuizat. Se oprește din înotat și încearcă să stea în picioare, dar apa e prea adâncă. Capul îi dispare sub suprafața ei. Încearcă să se înalțe, să înoate din nou, dar nu are putere. Dispare sub apă a doua oară.

I se năzărește că-și vede mama șezând pe-un scaun cu spătar înalt și drept și citind scrisoarea în care i se spune despre moartea lui. Fratele lui stă lângă ea și citește peste umărul ei.

Următorul lucru pe care-l știe e că zace pe malul râului, iar liderul grupei, care se numește Michael, dar căruia, din prea multă timiditate, nu i-a adresat până acum nici un cuvânt, stă călare pe el. Închide ochii, inundat de-o stare de bine. A fost salvat.

După această pățanie, se gândește săptămâni în șir la Michael, la felul în care Michael și-a riscat viața aruncându-se înapoi în râu și salvându-l pe el. De fiecare dată se gândește cât e de minunat că Michael a băgat de seamă – l-a băgat pe el de seamă și a băgat de seamă că era sfârșit. În comparație cu Michael (care e în clasa a șaptea și are toate ecusoanele, în afară de cele mai înalte în grad, și urmează să fie numit Cercetaș Regal), el e un ins neglijabil. Ar fi fost cum nu se poate mai normal ca Michael să nu-l observe când se scufunda și chiar să nu-i fi băgat în seamă lipsa decât după ce vor fi ajuns în tabără. Și-atunci, tot ceea ce i s-ar fi cerut lui Michael să facă ar fi fost să scrie scrisoarea către mama lui, scrisoarea rece, oficială, care începe cu: „Vă informăm cu regret că…"

Din acea zi, știe că persoana lui are ceva deosebit. Fusese pe punctul de-a muri, dar n-a murit. În ciuda faptului că e neînsemnat, i s-a dat o a doua viață. A fost mort, dar trăiește.

Mamei nu-i suflă nici un cuvânt despre cele întâmplate în tabără.

Patru

Marea taină a vieții lui la școală, taina pe care n-o spune nimănui acasă, este aceea că a devenit romano-catolic, că, din toate punctele de vedere practice, el „este" romano-catolic.

Acasă îi vine greu să vorbească despre asta, din pricină că familia lui nu „este" nimic. Sunt sud-africani, de bună seamă, dar chiar și a fi sud-african este ușor stânjenitor, prin urmare nu se discută despre asta, deoarece nu toți cei care trăiesc în Africa de Sud sunt sud-africani sau sud-africani autentici.

Din punct de vedere religios, cu siguranță ei nu sunt nimic. Nici măcar în familia tatei, o familie mult mai așezată și mai obișnuită decât a mamei, nu merge nimeni la biserică. El, unul, a fost într-o biserică doar de două ori în viață: o dată, ca să fie botezat, a doua oară, ca să sărbătorească victoria în al Doilea Război Mondial.

Decizia de a „fi" romano-catolic a fost luată pe moment. În prima dimineață, la noua lui școală, în timp ce restul clasei merge la adunarea din sala de festivități, el și ceilalți trei băieți nou-veniți sunt reținuți.

— De ce religie ții? îl întreabă institutoarea pe fiecare dintre ei.

El se uită în dreapta și-n stânga. Care este răspunsul corect? Există religii dintre care poți alege? E ca și când alegi între ruși și americani? Îi vine rândul.

— De ce religie ții? întreabă institutoarea.

E asudat din cap până-n picioare; nu știe ce să spună.

— Ești creștin, sau romano-catolic, sau evreu? își pierde institutoarea răbdarea.

— Romano-catolic, răspunde el.

Când întrebările iau sfârșit, lui și încă unui băiat care zice că c evreu li se face semn să rămână pe loc; cei doi care spun că sunt creștini pleacă la adunare.

Ei doi așteaptă să vadă ce li se va întâmpla. Dar nu se întâmplă nimic. Coridoarele sunt pustii, clădirea e tăcută, nu mai e nici un profesor.

Se îndreaptă amândoi spre terenul de joacă, unde se alătură câtorva băieți rămași și ei pe loc. E sezonul jocului cu bile; în liniștea nefamiliară a terenului pustiu, cu uguitul porumbeilor în văzduh, iar departe, zvon palid de cântec, ei joacă pietre. Timpul trece. Apoi sună clopoțelul pentru încheierea întrunirii. Ceilalți băieți se întorc de la sală, în șir, clasă după clasă. Cineva pare în toane rele.

— *Jood!* șuieră un băiat afrikaner când trece pe lângă el: Evreule!

Când se întorc în clasa lor, nimeni nu zâmbește.

Întâmplarea îl tulbură. Speră ca a doua zi el și ceilalți băieți nou-veniți să fie reținuți iarăși și să li se ceară să facă altă alegere. Atunci el, care evident a făcut o greșeală, poate să se corecteze și să fie creștin. Dar nu există a doua șansă.

De două ori pe săptămână, oile sunt separate de capre. În vreme ce evreii și catolicii sunt lăsați să facă ce-or ști, creștinii se duc la întrunire, să cânte imnuri și să li se țină predici. Ca răzbunare pentru asta și ca răzbunare pentru ce i-au făcut evreii lui Cristos, băieții afrikaneri, mari, brutali, osoși, îl prind uneori pe câte-un evreu sau pe câte-un catolic și-l lovesc în bicepși, lovituri aplicate cu încheieturile degetelor, scurte, rele, sau îi trag cu genunchiul în testicule, sau îi răsucesc brațele la spate, până când evreul sau catolicul cere îndurare.

— *Asseblief!* scâncește băiatul. Vă rog!

— *Jood!* șuieră ei: *Jood! Vuilgoed!* Evreule! Jegule!

Într-una din zile, în pauza de prânz, doi băieți afrikaneri îl prind la înghesuială și-l trag în colțul cel mai îndepărtat al terenului de rugbi. Unul din ei este uriaș și urât. El se roagă de ei.

— *Ek is nie 'n Jood nie*, spune el: Eu nu sunt evreu.

Le oferă să-i lase să meargă cu bicicleta lui, pot s-o țină toată după-masa. Cu cât bolborosește mai mult, cu atât se lățește zâmbetul grăsanului. Evident că asta-i place grăsanului: milogirea, umilirea!

Din buzunarul de la cămașă, grăsanul scoate ceva, ceva ce începe să lămurească de ce a fost el târât în acest colț singuratic: o omidă verde care se zvârcolește. Amicul îi imobilizează brațele la spate; grăsanul îl strânge de articulația maxilarelor, până când gura i se deschide, apoi îndeasă omida înăuntru. El o scuipă afară, deja ruptă, dar după ce-a apucat să-și elimine secrețiile. Grăsanul o zdrobește, îl mânjește cu ea pe buze.

— *Jood!* zice, ștergându-și mâna pe iarbă.

În acea dimineață fatidică, el a ales să fie romano-catolic datorită Romei, datorită lui Horațiu și a celor doi camarazi ai săi, cu săbiile în mâini, capetele acoperite de coifuri cu creste, cu un curaj de nestăvilit în priviri, apărând podul peste Tibru împotriva hoardelor etrusce. Acum, pas cu pas, descoperă de la ceilalți băieți catolici ce este cu adevărat un romano-catolic. Un romano-catolic n-are nici o legătură cu Roma. Romano-catolicii nici măcar n-au auzit de Horațiu. Romano-catolicii merg la catehism în fiecare vineri după-amiaza; merg la spovedanie; primesc taina euharistiei. Asta fac romano-catolicii.

Băieții catolici mai mari îl încolțesc, îl iau la întrebări: a fost la catehism, a fost la spovedanie, a primit taina euharistiei? Catehism? Spovedanie? Euharistie? Nici măcar nu știe ce-nseamnă cuvintele astea.

— Am mers în Cape Town, zice el evaziv.

— Unde? întreabă ei.

Nu știe numele nici unei biserici din Cape Town, dar nici ei nu știu.

— Vino la catehism vineri, îi spun ei imperativ.

Când nu se duce, ei îl informează pe preot că în clasa a treia e un apostat. Preotul trimite un mesaj pe care ei i-l comunică: trebuie să se ducă la catehism. El bănuiește că ei au inventat mesajul, iar vinerea următoare rămâne acasă, nu se arată la față.

Băieții catolici mai mari încep să dea de înțeles că nu cred toată povestea asta cum că a fost catolic și în Cape Town. Dar acum a mers prea departe, nu mai are cum să dea înapoi. Dacă zice „Am făcut o greșeală, de fapt sunt creștin", s-ar face de râs. În plus, chiar dacă trebuie să îndure hărțuielile afrikanerilor și întrebările adevăraților catolici, oare nu merită pentru cele două intervale

libere pe săptămână, când se poate plimba în voie pe terenurile de joacă pustii și poate sta de vorbă cu evreii?

Într-o după-amiază de sâmbătă, când întregul Worcester, toropit de căldură, trage un pui de somn, el își ia bicicleta și pornește la vale pe Dorp Street.

De obicei dă un ocol mare străzii cu pricina, pentru că acolo se află biserica catolică. Dar azi strada e pustie, nici un zgomot, în afară de susurul apei în rigole. Pedalează nonșalant, prefăcându-se că nu se uită la biserică.

Biserica nu e chiar atât de mare pe cât și-o închipuia el. E o clădire joasă, neagră, cu o statuie mică deasupra porticului: Fecioara, cu glugă pe cap, cu pruncul în brațe.

Ajunge la capătul de jos al străzii. I-ar plăcea să se întoarcă și s-o ia înapoi, ca să se mai uite o dată, dar se teme să nu-și forțeze norocul, se teme să nu care cumva să iasă un preot îmbrăcat în negru și să-i facă semn să se oprească.

Băieții catolici îl sâcâie, fac remarci batjocoritoare, creștinii îl persecută, evreii însă nu emit judecăți. Se fac că nu văd. Și evreii umblă încălțați. Într-un fel, se simte în largul lui cu evreii. Evreii nu-s chiar atât de răi.

Și totuși, cu evreii trebuie să fie foarte precaut. Pentru că evreii sunt pretutindeni, evreii pun mâna pe țară. Asta aude din toate părțile, dar mai ales de la unchii lui, cei doi frați burlaci ai mamei, atunci când vin în vizită. Norman și Lance vin în fiecare vară, ca păsările migratoare, deși rareori în același timp. Dorm pe canapea, se trezesc la unsprezece dimineața, se învârt prin casă ore întregi, doar pe jumătate îmbrăcați, ciufuliți. Amândoi au mașină; uneori se lasă înduplecați să-și ia sora și pe băieții ei în mașină, pentru o plimbare de după-masă, dar ei preferă, pare-se, să-și petreacă vremea fumând și bând ceai, și vorbind despre zilele de odinioară. După care iau cina, iar după cină joacă poker sau rummy până la miezul nopții, cu oricine se lasă convins să nu se ducă la culcare.

Lui îi place să-și asculte mama și unchii depănând pentru a mia oară întâmplări din copilăria lor la fermă. Nicicând nu-i mai fericit ca atunci când ascultă aceste povești și tachinările, și hohotele de râs care le însoțesc. Prietenii lui din Worcester nu se trag din familii cu asemenea povești. Asta este ceea ce-l deosebește:

cele două ferme din istoria familiei lui, ferma mamei și ferma tatei, și poveștile celor două ferme. Prin fermele acelea, rădăcinile sale se întind în trecut; prin fermele acelea, el are cheag.

Mai e și o a treia fermă: Skipperskloof, lângă Williston. Familia lui nu are rădăcini acolo, e o fermă căpătată prin căsătorie. Cu toate acestea, Skipperskloof este la fel de importantă. Toate fermele sunt importante. Fermele sunt spații ale libertății, ale vieții.

Printre poveștile spuse de Norman, Lance și mama, se strecoară figuri ale evreilor, hazlii, hâtri, dar și vicleni și nemiloși, asemenea șacalilor. Evreii din Oudshoorn veneau la fermă în fiecare an. Ca să cumpere pene de struț de la tatăl lor, adică bunicul lui. Ei l-au convins pe bunicul să renunțe la lână și să crească la fermă numai struți. Struții o să-l îmbogățească, i-au spus ei. Apoi, într-o bună zi, piața penelor de struț a căzut. Evreii au refuzat să mai cumpere pene, iar bunicul a dat faliment. Toți din regiunea aceea au dat faliment, iar evreii le-au preluat fermele. Așa operează evreii, zice Norman: să n-ai niciodată încredere în evrei.

Tata obiectează. Tata nu-și poate permite să-i blameze pe evrei atâta timp cât lucrează pentru un evreu. Standard Canners, unde este el contabil, îi aparține lui Wolf Heller. De fapt, Wolf Heller l-a adus pe tata de la Cape Town la Worcester, atunci când tata și-a pierdut slujba de la stat. Viitorul familiei lor este legat strâns de viitorul firmei Standard Canners, pe care, în cei câțiva ani de când a preluat-o, Wolf Heller a transformat-o într-un gigant al lumii conservelor: sunt posibilități minunate la Standard Canners, spune tata, pentru cineva așa ca el, cu diplomă în Drept.

Prin urmare, Wolf Heller este scutit de criticile la adresa evreilor. Wolf Heller are grijă de angajații săi. De Crăciun chiar le cumpără cadouri, deși Crăciunul nu înseamnă nimic pentru evrei.

Nu există nici un copil Heller la școala din Worcester. Dacă or fi existând copii Heller, probabil că au fost trimiși la SACS[1], în Cape Town, o școală evreiască în toate cele, în afară de nume. Nici în Reunion Park nu există familii evreiești. Evreii din Worcester locuiesc în partea mai veche, mai verde și mai umbroasă a

1. *South African College Schools* (SACS) – instituție de învățământ primar și gimnazial din Cape Town.

orașului. Cu toate că există băieți evrei în clasa lui, el nu este niciodată invitat la ei acasă. Îi vede numai la școală și se apropie mai mult de ei doar în timpul întrunirilor, când evreii și catolicii sunt izolați și cad victime furiei creștinilor.

Uneori însă, din motive ce nu sunt limpezi, dispensa ce le permite răgazul de libertate în timpul întrunirilor este retrasă și sunt chemați în sală.

Sala e întotdeauna plină. Băieții mari ocupă scaunele, în vreme ce băieții din clasele primare se așază claie peste grămadă pe podea. Evreii și catolicii – să fie douăzeci cu totul – se strecoară printre ei, căutând câte un loc liber. Pe furiș, mâini îi prind de glezne, ca să le pună piedică.

Dominee-ul este deja pe podium, un bărbat tânăr, palid, în costum negru și cu cravată albă. Propovăduiește cu voce înaltă, cântată, lungind și mai mult vocalele lungi, pronunțând răspicat fiecare literă a fiecărui cuvânt. Când se termină predica, toți trebuie să se ridice în picioare pentru rugăciune. Ce se cuvine să facă un catolic în timpul unei rugăciuni de-a creștinilor? Să închidă ochii și să-și miște buzele, ori să pretindă că nu e acolo? Nu zărește pe nici unul dintre catolicii adevărați; așa că își ia un aer absent și-și ațintește privirile în gol.

Dominee-ul se așază. Se împart cărțile cu imnuri. Acum vor cânta. Una dintre profesoare iese în fața lor, ca să dirijeze. „*Al die veld is vrolik, al die voëltjies sing*", cântă juniorii. Apoi se ridică băieții mari. „*Uit die blou van onse hemel*", cântă ei cu vocile lor adânci, stând în poziție de drepți, cu privirile ațintite amenințător în față: imnul național, imnul *lor* național. Precauți, temători, băieții mai mici se alătură corului. Aplecându-se asupra lor, fluturând-și brațele ca și când ar vântura pene, profesoara încearcă să-i îmboldească, să-i încurajeze. „*Ons sal antwoord op jou roepstem, ons sal offer wat jy vra*", cântă ei: Vom răspunde chemării tale.

În sfârșit, se isprăvește totul. Profesorii coboară de pe podium, întâi directorul, apoi *dominee*-ul, apoi ceilalți. Băieții părăsesc în șir sala. Un pumn îl izbește în rinichi, un ghiont scurt, fulgerător, invizibil.

— *Jood!* șoptește o voce.

Apoi iese, e liber, poate să inspire din nou aer proaspăt.

În ciuda amenințărilor din partea catolicilor adevărați, în ciuda posibilității ca preotul să-i viziteze părinții și să-l demaște, e mulțumit că a avut inspirația să aleagă Roma. E recunoscător Bisericii care-l adăpostește; nu are regrete, nu dorește să înceteze să mai fie catolic. Dacă a fi creștin înseamnă să cânte imnuri și să asculte predici, și apoi să iasă de-acolo și să-i chinuie pe evrei, nu-și dorește câtuși de puțin să fie creștin. Nu e vina lui că în Worcester catolicii sunt catolici fără să fie romani, că n-au habar de Horațiu și de camarazii lui care au apărat podul peste Tibru („Tibrule, Părinte Tibru, căruia ne rugăm noi, romanii"), n-au habar de Leonida și de spartanii lui care au apărat trecătoarea Termopile, de Roland care a apărat trecătoarea împotriva sarazinilor. După mintea lui, nimic nu e mai eroic decât să aperi o trecătoare, nimic nu e mai nobil decât să renunți la propria viață pentru a o salva pe a altora care, ulterior, vor plânge pe cadavrul tău. Asta ar vrea el să fie: un erou. Asta ar trebui să fie preocuparea romano-catolicismului adevărat.

E o seară de vară, răcoroasă după ziua lungă și fierbinte. Se află în grădina publică, unde a jucat crichet cu Greenberg și Goldstein: Greenberg, care-i elev a-ntâia, dar nu-i bun la crichet; Goldstein, care are ochi mari, căprui, poartă sandale și e chipeș. E târziu, trecut de șapte jumate. În afară de ei trei, grădina e pustie. Au fost nevoiți să întrerupă jocul: e prea întuneric să mai vadă mingea. Astfel că se iau la trântă, ca-n copilărie, rostogolindu-se pe iarbă, gâdilându-se, râzând, chicotind. El se ridică, trage adânc aer în piept. Îl cuprinde o stare de exaltare. „Niciodată n-am fost mai fericit", își zice el. „Aș vrea să fiu cu Greenberg și Goldstein pentru totdeauna."

Se despart. E adevărat. Ar vrea să trăiască astfel mereu, mergând cu bicicleta pe străzile largi și pustii din Worcester, în amurgul unei zile de vară, când toți ceilalți copii au fost chemați acasă și numai el hălăduiește încă, asemenea unui rege.

Cinci

Faptul că e catolic face parte din viața lui de la școală. Faptul că-i preferă pe ruși americanilor e o taină atât de întunecată, încât n-o poate dezvălui nimănui. A ține cu rușii e o treabă foarte serioasă. Din cauza ei poți fi ostracizat. Poți ajunge la închisoare.

În dulapul lui, într-o cutie, păstrează caietul cu desene pe care le-a făcut în 1947, când pasiunea lui pentru ruși atinsese apogeul. Desenele, realizate în creion moale și colorate cu ceracolor, înfățișează avioane rusești care trag în avioane americane aflate pe cer, nave rusești scufundând nave americane. Cu toate că s-a potolit fervoarea acelui an, când un val de dușmănie împotriva rușilor izbucnise deodată la radio și lumea se împărțise în două tabere, el își păstrează loialitatea tainică: loialitatea față de ruși, dar o loialitate și mai mare față de sine însuși așa cum era el când a făcut desenele.

Nu există nimeni în Worcester care să știe că el ține cu rușii. În Cape Town era prietenul său Nicky, se jucau împreună de-a războiul, cu soldați de plumb și un tun cu arc și chibrituri drept proiectile, dar când a aflat ce primejdioase erau preferințele sale, ce risca să piardă, întâi l-a pus pe Nicky să jure că va păstra taina, apoi, ca să fie absolut sigur, i-a zis că schimbase tabăra și acum îi plăceau americanii.

În Worcester, numai lui îi plac rușii. Loialitatea lui față de Steaua Roșie îl izolează cu totul.

De unde i se trage această pasiune, care până și lui i se pare ciudată? Numele mamei lui e Vera: Vera, cu *V*-ul acela glacial, o săgeată repezită în jos. Vera e nume rusesc, așa i-a spus ea odată.

Când i s-a vorbit pentru prima oară despre ruși și americani ca fiind tabere opuse, între care el trebuia să aleagă (De cine-ți place mai mult, de Smuts, sau de Malan?[1] De cine-ți place mai mult, de Superman, sau de Captain Marvel[2]? De cine-ți place mai mult, de ruși, sau de americani?"), el i-a ales pe ruși, așa cum i-a ales pe romani: pentru că îi place litera *r*, mai ales inițiala *R*, cea mai puternică dintre toate literele.

I-a ales pe ruși în 1947, când toți ceilalți îi alegeau pe americani; după ce i-a ales, s-a apucat să citească despre ei. Tatăl lui avea o istorie în trei volume a celui de-al Doilea Război Mondial. Îi plăceau cărțile acestea, le parcurgea cu înfrigurare, studia cu aviditate fotografiile cu soldați ruși în uniforme albe de schi, soldați ruși cu pistoale-mitralieră furișându-se gheboșați printre ruinele Stalingradului, comandanți ruși de tancuri scrutând prin binoclurile lor. (T-34-ul rusesc era cel mai bun tanc din lume, mai bun decât Shermanul american, mai bun chiar decât Tigerul german.) Se întorcea mereu la un desen cu un pilot rus care-și virează bombardierul deasupra unei coloane de tancuri germane incendiate și distruse. Adopta tot ce era rusesc. L-a adoptat pe severul, dar paternul mareșal Stalin, cel mai mare și mai vizionar strateg al războiului; a adoptat borzoiul, ogarul rusesc, cel mai iute dintre toți câinii. Știa despre Rusia tot ce era de știut: suprafața în kilometri pătrați, producțiile de cărbune și oțel în tone, lungimea fiecăruia dintre fluviile sale, Volga, Nipru, Enisei, Obi.

Apoi, din dezaprobarea părinților, din uluiala prietenilor lui, din ceea ce-i spuneau ei după ce le povesteau părinților lor despre el, și-a dat seama că a ține cu rușii nu era de glumă, era ceva nepermis.

Din cât se pare, întotdeauna trebuie să fie ceva care merge prost. Orice-i place lui, orice-și dorește, mai devreme sau mai târziu trebuie să se transforme în secret. Începe să se gândească la

---

1. Jan Christiann Smuts (1870-1950) – om de stat, general și filozof sud-african; Daniel François Malan (1874-1959) – reprezentant al naționalismului afrikaans, prim-ministru sud-african între 1948 și 1954, al cărui Partid Național a pus bazele apartheidului.

2. Captain Marvel – super-erou al benzilor desenate din anii 1940.

sine ca la unul dintre acei păianjeni ce trăiesc în pământ, într-o gaură blocată cu o trapă. Tot timpul păianjenul trebuie s-o zbughească înapoi în gaură și să închidă trapa în urma lui, să închidă lumea afară, să se ascundă.

În Worcester, își ține ascuns trecutul rusesc, ascunde reprobabilul caiet cu desene ce înfățișează avioane inamice care se prăbușesc în ocean, lăsând în urmă cozi de fum, și nave de luptă care se scufundă cu prora înainte sub valuri. Înlocuiește desenatul cu jocuri imaginare de crichet. Folosește o paletă de tenis de plajă, făcută din lemn, și o minge de tenis. Chestia e să țină mingea în aer cât mai mult cu putință. Ore întregi dă roată mesei din sufragerie, lovind mingea în aer. Toate vazele și bibelourile au fost îndepărtate din calea lui; ori de câte ori mingea lovește tavanul, se pogoară o ploaie de praf roșu, fin.

Joacă jocuri întregi – unsprezece jucători la bătaie de-o parte, fiecare bătând de două ori. Fiecare bătaie echivalează cu o alergare. Când un jucător nu se concentrează și ratează mingea, este eliminat, iar el notează scorul pe tabela de marcaj. Se acumulează rezultate astronomice: cinci sute de alergări, șase sute de alergări. Odată, Anglia a marcat o mie de alergări, ceea ce nici o echipă n-a reușit vreodată. Uneori, învinge Anglia, alteori, Africa de Sud; mai rar Australia sau Noua Zeelandă.

Rusia și America nu joacă crichet. Americanii joacă baseball; se pare că rușii nu joacă nimic, poate pentru că acolo ninge mereu.

Nu știe ce fac rușii când nu fac război.

Prietenilor nu le suflă o vorbă despre jocurile lui tainice de crichet, astea sunt doar pentru acasă. Odată, în primele luni după ce s-au mutat în Worcester, un băiat din clasa lui a intrat prin ușa din față, rămasă deschisă, și l-a găsit zăcând pe spate, sub un scaun.

— Ce faci acolo? l-a întrebat băiatul.

— Mă gândesc, i-a răspuns el fără să clipească. Îmi place să gândesc.

Curând, toți din clasa lui au aflat: băiatul ăla nou e ciudat, nu e normal. A fost o greșeală din care el a învățat să fie mai prudent. A fi prudent înseamnă și a spune întotdeauna mai puțin, nu mai mult.

Joacă și crichet adevărat cu oricine e dispus să joace. Dar crichetul adevărat pe terenul de sport din mijlocul cartierului Reunion

Park are un ritm insuportabil de lent: jucătorul la bătaie ratează mingea tot timpul, portarul o ratează și el, mingea se rătăcește cine știe unde. Nu suportă să caute mingile rătăcite. Nu suportă nici să fie jucător de câmp pe teren pietros, unde-ți însângerezi mâinile și genunchii de câte ori plonjezi după o minge. Nu-și dorește decât să bată ori să arunce mingea, asta-i tot.

Se dă bine pe lângă fratele lui, deși fratele lui n-are decât șase ani; îi promite să-l lase să se joace cu jucăriile lui dacă-i aruncă mingea în curtea din spate. Fratele lui aruncă o vreme, apoi se plictisește, se bosumflă și fuge înăuntru, ca să scape. El încearcă s-o învețe pe mama lui să arunce, dar ea nu reușește să prindă mișcarea. În vreme ce exasperarea lui crește, ea râde de se prăpădește din pricina propriei stângăcii. N-are ce face, o lasă să-i arunce mingea. Dar la un moment dat, spectacolul devine prea jenant, se vede din stradă: o mamă joacă crichet cu fiul ei.

Taie o conservă în jumătate, iar jumătatea cu fund a conservei o prinde în cuie de-o prăjină de lemn lungă de șaizeci de centimetri. Fixează prăjina pe-un ax petrecut prin pereții unei lăzi fixate cu cărămizi. Prăjina este trasă în față cu o bucată de cauciuc tăiată dintr-un cauciuc de bicicletă, iar spre spate cu o sfoară petrecută printr-un cârlig prins de ladă. Pune o minge în cupa de aluminiu, se retrage zece pași, trage de sfoară până când cauciucul se întinde bine, ancorează sfoara sub călcâi, își ia poziția de batere și eliberează sfoara. Uneori mingea țâșnește în văzduh, alteori direct în capul lui; dar se-ntâmplă să zboare și suficient de aproape ca s-o poată el bate. E pe deplin satisfăcut – el a aruncat mingea, și tot el a bătut-o, a triumfat, nimic nu e imposibil.

Într-o bună zi, cuprins de-o dorință nesăbuită de confidențe, le propune lui Greenberg și Goldstein să-și mărturisească cele mai vechi amintiri. Greenberg se codește: e un joc în care nu vrea să intre. Goldstein spune o poveste lungă, fără cap și coadă, despre cum a fost dus la plajă, o poveste pe care el abia dacă o ascultă. Căci scopul jocului, bineînțeles, este ca el să-și povestească cea mai veche amintire a sa.

Stă aplecat peste pervazul ferestrei, în apartamentul lor din Johannesburg. Se înserează. Din depărtare se aude o mașină apropiindu-se, trece ca fulgerul pe stradă. Un cățel, un cățeluș cu pete,

fuge în fața ei. Mașina îl lovește; roțile îl calcă exact prin mijloc. Cu labele din spate paralizate, cățelul se târăște din drum, schelălăind de durere. Fără doar și poate, va muri; dar în acea clipă el e tras din punctul lui de observație de la fereastră.

E cea mai veche amintire a lui, magnifică, care bate orice-ar stoarce din memoria lui săracul Goldstein. Dar e reală? De ce se apleacă peste pervaz și se uită la strada pustie? Chiar a văzut mașina lovind cățelul, sau doar a auzit un câine schelălăind, drept care a fugit la fereastră? E posibil ca el să nu fi văzut nimic altceva decât un cățel care-și târăște picioarele din spate și să-și fi imaginat mașina, șoferul și restul poveștii.

Mai există o primă amintire, una în care are mai multă încredere, dar pe care n-ar povesti-o niciodată, cu siguranță nu lui Greenberg și Goldstein, care ar fi în stare s-o răspândească în toată școala, făcându-l de râsul curcilor.

Șade lângă mama lui, într-un autobuz. Trebuie să fi fost frig, pentru că poartă pantaloni de lână roșii și o căciulă de lână cu ciucure. Motorul autobuzului trage din greu; urcă trecătoarea Swartberg, sălbatică, pustie.

În mână are un ambalaj de bomboană. Îl ține afară pe geamul deschis de-un deget. Ambalajul flutură, tremură în vânt.

— Să-i dau drumul? o-ntreabă el pe mama lui.

Ea dă din cap. El dă drumul ambalajului.

Bucata de hârtie zboară în văzduh. Dedesubt nu e nimic, doar abisul întunecat al trecătorii, mărginit de țancuri reci. Lăsându-și capul mult pe spate, mai prinde o ultimă privire a hârtiei care-și continuă zborul curajos.

— Ce-o să pățească hârtia? o-ntreabă pe mama, dar ea nu înțelege.

Asta e cealaltă primă amintire a lui, cea tainică. Se gândește tot timpul la bucățica de hârtie, singură în toată imensitatea aceea, pe care el a lăsat-o de izbeliște, ceea ce nu s-ar fi cuvenit să facă. Va trebui într-o bună zi să se întoarcă în trecătoarea Swartberg ca s-o găsească și s-o salveze. Asta e datoria lui: n-are voie să moară până nu va face întocmai.

Mama lui nutreşte numai dispreţ pentru bărbaţii care „au două mâini stângi", printre care se numără tatăl lui, dar şi cei doi fraţi ai ei, mai cu seamă Roland, fratele ei mai mare, care ar fi putut păstra ferma dacă ar fi muncit mai cu sârg ca să plătească datoriile, dar n-a făcut-o. Dintre nenumăraţii unchi din partea tatei (şase de sânge, alţi cinci prin alianţă), cel pe care mama îl admiră cel mai mult este Joubert Olivier, care a instalat la Skippers-kloof un generator electric şi a învăţat singur stomatologia. (Într-una dintre vizitele sale la fermă, îl apucă durerea de dinţi. Unchiul Joubert îl aşază pe-un scaun sub un copac şi, fără anestezie, îi curăţă caria cu freza şi i-o umple cu gutapercă. În viaţa lui n-a suferit în asemenea hal.)

Când se sparg sau se strică farfurii, bibelouri, jucării, mama le repară singură: cu sfoară, cu lipici. Obiectele pe care le leagă cu sfoară se desfac, pentru că ea nu se pricepe la noduri. Cele pe care le lipeşte se dezlipesc; lipiciul e de vină, zice ea.

Sertarele din bucătărie sunt pline de cuie îndoite, capete de sfoară, ghemotoace de staniol, timbre vechi.

— De ce le strângem?

— Pentru orice eventualitate, răspunde ea.

Când e în toane rele, mama lui înfierează ştiinţa de carte. Copiii ar trebui trimişi la şcoala de meserii, apoi puşi să muncească, zice ea. E o prostie să studiezi. Cel mai bine e să înveţi să faci un scrin, să faci tâmplărie, să înveţi să lucrezi cu lemnul. Nu-i mai place munca la fermă: de când fermierii s-au îmbogăţit pe nepusă masă, nu mai fac altceva decât să trândăvească şi să-şi afişeze bogăţia.

Şi-asta pentru că preţul lânii a sărit în aer. Cică japonezii plătesc o liră livra de lână de cea mai bună calitate – aşa se zice la radio. Crescătorii de oi îşi cumpără maşini noi, pleacă în vacanţă la mare.

— Acum că eşti atât de bogat, trebuie să ne dai o parte din banii tăi, îi spune mama lui unchiului Son, într-una dintre vizitele lor la Voëlfontein.

O spune zâmbind, ca şi când a făcut o glumă, dar nu-i deloc amuzant. Unchiul Son arată stânjenit, murmură ceva ce el nu înţelege.

Ferma n-ar fi trebuit să ajungă doar în mâinile unchiului Son, îi zice mama. A fost lăsată moștenire tuturor celor cincisprezece frați și surori, în părți egale. Pentru a o salva de la vânzarea prin licitație vreunui străin, fiii și fiicele au convenit să-și vândă fiecare partea lui Son; din această vânzare, fiecare s-a ales cu o cambie de câteva lire. Acum, datorită japonezilor, ferma valorează mii de lire. Son ar trebui să-și împartă banii.

Îi e rușine de mama lui, pentru lipsa de tact cu care vorbește despre bani.

— Trebuie să te faci doctor sau avocat, îi spune ea. Ăia-s oameni care fac bani.

Alteori însă îi spune că avocații sunt cu toții niște pungași. El n-o întreabă cum se potrivește tata în această descriere, tatăl lui avocatul, care n-a făcut bani.

Doctorilor nu le pasă de pacienții lor, zice ea. Îți dau pastile și-atât. Doctorii afrikaneri sunt cei mai răi, pentru că sunt și incompetenți.

Mama acum zice o chestie, iar mâine zice tocmai pe dos, așa că el nu știe ce crede ea cu adevărat. El și fratele lui se iau la harță cu ea, îi atrag atenția asupra contradicțiilor. Dacă ea crede că fermierii sunt mai buni decât avocații, de ce s-a măritat cu un avocat? Dacă ea crede că studiul e o prostie, de ce s-a făcut învățătoare? Cu cât se ciondănesc mai mult cu ea, cu atât ea zâmbește mai mult. Ei îi place atât de mult că fiii ei se pricep să mânuiască vorbele, încât cedează în fața fiecărui argument, aproape că nici nu se apără, pentru că vrea ca ei să iasă învingători.

El nu-i împărtășește plăcerea. Nu i se par amuzante ciorovăielile astea. Ar vrea ca ea să creadă în ceva. Judecățile ei aruncate la întâmplare, izvorâte din toane trecătoare, îl exasperează.

El, unul, se va face probabil profesor. Asta va fi viața lui când va crește mare. Pare o viață plicticoasă, dar ce altceva să facă? O vreme îndelungată a vrut să se facă mașinist.

— Ce-ai să te faci când ai să crești mare? îl întrebau mătușile și unchii.

— Mașinist! răspundea el pițigăiat, și toată lumea dădea din cap și zâmbea.

Acum înțelege că lumea consideră normal ca la această întrebare toți băieții să răspundă „mașinist", cum e normal ca toate fetițele să răspundă „infirmieră". El nu mai e mic, el face parte din lumea oamenilor mari; va trebui să renunțe la visul de a conduce un cal de fier uriaș și să coboare cu picioarele pe pământ. E bun la școală, nu știe să fie bun la altceva, prin urmare va rămâne la școală și-și va croi drum până sus. Într-o bună zi, poate va ajunge inspector. Dar nu-și va lua o slujbă de funcționar. Cum poate cineva să muncească de dimineață până noaptea și să aibă doar două săptămâni de vacanță pe an?

Ce fel de învățător va fi el? Are o imagine foarte palidă despre sine. Vede o siluetă în jachetă sport și pantaloni gri (pare-se că așa se îmbracă profesorii), mergând pe coridor și ținând niște cărți sub braț. E doar o scăpărare care piere imediat. Nu vede chipul siluetei.

Speră ca atunci când va veni ziua aceea să nu fie trimis să predea într-un loc precum Worcester. Dar poate că Worcester este un purgatoriu prin care trebuie să treci. Poate că Worcester e locul unde sunt trimiși oamenii ca să fie puși la încercare.

Într-una din zile, li se cere să scrie un eseu în clasă: „Ce fac eu dimineața". Li se cere să descrie ce fac ei înainte să plece la școală. Știe ce anume se așteaptă din partea lui să scrie: că își face patul, spală vasele din care a mâncat micul dejun, își pregătește singur sandviciurile pentru prânz. Deși de fapt nu face nimic din toate astea – le face mama în locul lui –, minte destul de convingător ca să nu se trădeze. Dar întinde coarda prea tare când descrie cum își lustruiește pantofii. În eseu scrie că întâi folosește peria ca să îndepărteze murdăria, după care folosește o cârpă ca să dea pantofii cu cremă. Domnișoara Oosthuizen pune un mare semn albastru de exclamație pe margine, în dreptul perierii pantofilor. El se simte umilit, se roagă să nu fie chemat de profesoară în fața clasei ca să-și citească eseul. În seara aceea, o urmărește atent pe mama când îi curăță pantofii, ca să nu mai greșească data viitoare.

O lasă pe mama să-i curețe pantofii, așa cum o lasă să facă pentru el tot ceea ce vrea ea să facă. Singurul lucru pe care n-o lasă cu nici un chip să-l facă este să intre în baie când e dezbrăcat.

Știe că e un mincinos, știe că e rău, dar refuză să se schimbe. Nu se schimbă pentru că nu vrea să se schimbe. Faptul că se deosebește de alți băieți o fi având legătură cu mama lui și cu familia lui neobișnuită, dar are legătură și cu minciunile lui. Dacă n-ar mai minți, ar trebui să-și lustruiască pantofii și să vorbească politicos, și să facă tot ceea ce fac băieții normali. În cazul acesta, n-ar mai fi el însuși. Și dacă n-ar mai fi el însuși, ce rost ar mai avea să trăiască?

E mincinos și crud: mincinos față de lume în general, crud față de mama lui. O doare pe mama – vede asta cu ochii lui – că el se îndepărtează de ea tot mai mult. Dar el își înăsprește inima și nu dă înapoi. Singura lui scuză e că-i nemilos și cu sine însuși. Minte, dar nu se minte pe sine.

— Când o să mori? o întreabă el într-una din zile, provocând-o, surprins de propria îndrăzneală.

— N-o să mor, răspunde ea.

Vocea îi e veselă, dar în veselia ei e ceva fals.

— Și dacă faci cancer?

— Faci cancer numai dacă te lovești la sân. Eu n-o să fac cancer. O să trăiesc veșnic. N-o să mor.

El știe de ce zice ea asta. O zice pentru el și fratele lui, ca să nu-și facă griji. E o prostie să spui așa ceva, dar el îi e recunoscător.

Nu și-o poate imagina murind. Ea este cel mai solid lucru din viața lui. Este stânca pe care stă el. Fără ea, el n-ar fi nimic.

Ea își ferește cu grijă sânii, să nu se lovească. Prima lui amintire, mai veche până și decât aceea cu câinele, mai veche și decât cea cu bucata de hârtie, este aceea cu sânii ei albi. Are bănuiala că le-a făcut ceva rău când a fost prunc, i-a lovit cu pumnișorii lui, altfel ea nu i-ar feri de el atât de vădit, ea care nu-i refuză nimic.

Cancerul e marea spaimă a vieții ei. El, unul, a fost învățat să fie atent la orice durere într-o parte, să trateze orice junghi ca un semn de apendicită. Îl vor duce cu ambulanța la spital înainte să-i plesnească apendicele? Își va reveni vreodată din anestezie? Nu-i place să se gândească la faptul că va fi operat de-un doctor străin. Pe de altă parte, ar fi drăguț să aibă o cicatrice pe care s-o arate apoi oamenilor.

Când se împart arahide și stafide în timpul pauzei la școală, el suflă coaja arahidelor, roșie, subțire ca hârtia, despre care toată lumea știe că se strânge în apendice și putrezește acolo.

E preocupat de colecțiile lui. Colecționează timbre. Colecționează soldăței de plumb. Colecționează cartonașe cu jucători de crichet australieni, cu fotbaliști englezi, cu mașini de peste tot din lume. Ca să obții cartonașele, trebuie să cumperi pachete de țigări făcute din nuga și glazură, cu filtru roz. Buzunarele lui sunt pline de țigări înmuiate, lipicioase, pe care a uitat să le mănânce.

Petrece ore întregi cu setul de construcție Meccano, dovedindu-i mamei că e îndemânatic. Construiește o moară de vânt cu seturi de roți cuplate, ale căror palete pot fi învârtite cu o manivelă atât de repede, încât în cameră se stârnește un curent de aer.

Aleargă prin curte aruncând în sus o minge de crichet și prinzând-o fără să-și întrerupă fuga. Care e traiectoria adevărată a mingii: drept în sus și drept în jos, așa cum o vede el, sau descrie un arc de cerc atunci când se înalță și cade, așa cum ar vedea-o cineva care stă nemișcat? Când vorbește cu mama despre asta, îi citește disperarea în ochi: ea știe că asemenea lucruri sunt importante pentru el, și vrea să înțeleagă de ce, dar nu poate. El, unul, ar vrea ca ea să fie interesată de lucruri în sine și nu doar pentru că-l interesează pe el.

Când e de făcut ceva practic, ceva ce ea nu poate face, cum ar fi repararea unui robinet care curge, ea cheamă un om de culoare de pe stradă, orice om care se întâmplă să treacă pe-acolo. De ce are ea atâta încredere în oamenii de culoare? o întreabă exasperat. Pentru că sunt obișnuiți să lucreze cu mâinile, răspunde ea.

Pare o prostie să crezi așa ceva, anume că, dacă cineva nu s-a dus la școală, se pricepe să repare un robinet sau un aragaz. Cu toate acestea, e atât de altfel față de ceea cred toți ceilalți oameni, atât de excentric, încât se simte înduioșat fără să vrea. Mai bine ca mama să se aștepte la minuni din partea oamenilor de culoare decât să nu se aștepte la nimic din partea lor.

Încearcă mereu s-o înțeleagă pe mama lui. Evreii sunt exploatatori, zice ea; cu toate acestea, îi preferă pe doctorii evrei, pentru că se pricep la ceea ce fac. Oamenii de culoare sunt sarea pământului, zice ea, cu toate acestea, ea și surorile ei bârfesc tot timpul

despre așa-zișii albi cu origini colorate. El nu poate înțelege cum de mama lui crede în atât de multe lucruri contradictorii în același timp. Dar măcar crede în ceva. La fel și frații ei. Fratele ei Norman crede în călugărul Nostradamus și în profețiile acestuia despre sfârșitul lumii; crede în farfuriile zburătoare care aterizează noaptea și răpesc oameni. El, unul, nu și-l poate imagina pe tatăl lui sau nu-și poate imagina familia tatei vorbind despre sfârșitul lumii. Singurul lor scop în viață este să evite orice controversă, să nu jignească pe nimeni, să fie amabili tot timpul; în comparație cu familia mamei, familia tatei e anostă și plicticoasă.

E prea apropiat de mama, iar mama e prea apropiată de el. Acesta e motivul pentru care, în ciuda vânătorii și a celorlalte treburi bărbătești pe care le face când merge în vizită la fermă, familia tatei nu l-a acceptat niciodată în sânul ei. Poate că bunica lui a refuzat cu brutalitate să le ofere adăpost în timpul războiului, când toți trei trăiau din ce primeau din solda de subofițer a tatei, prea săraci să cumpere unt sau ceai, dar instinctul n-a înșelat-o. Bunica nu e oarbă la secretul întunecat din Poplar Avenue nr. 12, anume că primul în casă e fiul cel mare, al doilea – al doilea copil, iar bărbatul, soțul, tatăl, ultimul. Fie mama nu se prea ostenește să ascundă această răsturnare a ordinii firești de familia tatălui, fie tata s-a plâns cuiva. Oricare ar fi situația, bunica nu e de acord și nu-și ascunde dezaprobarea.

Uneori, când mama se ceartă cu tata și vrea să iasă învingătoare, ea îi reproșează cu năduf despre cum e tratată de familia lui. Dar cel mai adesea – de dragul fiului ei, știind cât de dragă îi este lui ferma și că nu-i poate oferi nimic în schimb –, ea încearcă să se vâre sub pielea lor într-un mod ce lui i se pare dezgustător, la fel ca și glumele ei despre bani, care nu-s deloc glume.

Ar vrea ca mama lui să fie normală. Dacă ea ar fi normală, ar fi și el normal.

La fel și cele două surori ale ei. Fiecare are câte-un copil, un fiu, pe care-l cocoloșește cu o grijă sufocantă. Juan, vărul lui din Johannesburg, este prietenul lui cel mai bun: își scriu scrisori, așteaptă cu nerăbdare să-și petreacă împreună vacanțele la mare. Cu toate acestea, nu-i place să-l vadă pe Juan supunându-se rușinat fiecărei indicații date de maică-sa, chiar și când ea nu e acolo

să-l supravegheze. Dintre cei patru fii, el este singurul care nu-i chiar sub papucul mamei. S-a desprins, cel puțin pe jumătate: are prieteni pe care și i-a ales singur, pleacă pe bicicletă fără să spună încotro se duce sau când se-ntoarce. Verii și fratele lui n-au prieteni. În mintea lui, îi vede palizi, timizi, mereu acasă sub ochiul atent al mamelor lor aprige. Tatăl lui le numește pe cele trei mame-surori cele trei vrăjitoare. „Toarnă-i, toarnă-i, zoru-i mare", zice el, citând din *Macbeth*[1]. Așa e, îl îngână el încântat, malițios; pe tatăl său.

Când mama este pornită împotriva vieții pe care-o duce în Reunion Park, se plânge că nu s-a măritat cu Bob Breech. El n-o ia în serios. Dar în același timp, nu-i vine să creadă. Dacă s-ar fi măritat cu Bob Breech, care ar fi soarta lui? Cine ar fi el? Ar fi copilul lui Bob Breech? Copilul lui Bob Breech ar fi el însuși?

Există un singur indiciu despre un Bob Breech real. Dă peste el din întâmplare, într-unul dintre albumele mamei: o fotografie neclară cu doi bărbați tineri îmbrăcați în pantaloni albi lungi și blazere întunecate, care stau pe-o plajă ținându-se cu brațele pe după umeri, mijindu-și ochii în soare. Pe unul din ei îl cunoaște: tatăl lui Juan. Celălalt cine-i? o-ntreabă pe mama. Bob Breech, răspunde ea. Unde-i acum? A murit, spune ea.

El se uită lung la chipul lui Bob Breech cel mort. Nu vede nimic din el însuși acolo.

N-o descoase mai departe. Dar, ascultând la ce-și vorbesc surorile, punând lucrurile cap la cap, află că Bob Breech a venit în Africa de Sud din motive de sănătate; că după un an sau doi a plecat înapoi în Anglia; și acolo a murit. A murit de tuberculoză, dar pare-se că o inimă frântă i-a grăbit sfârșitul, o inimă frântă din pricina tinerei învățătoare brunete, cu ochi negri și aer neîncrezător, pe care-a întâlnit-o la Plettenberg Bay și care n-a vrut să se mărite cu el.

---

1. „*Double, double, toil and trouble / Fire burn and cauldron bubble*" – „Toarnă-i, toarnă-i, zoru-i mare / Foc și clocot în căldare" (William Shakespeare, *Macbeth*, actul IV, scena 1, în *Opere complete*, vol. VII, Ed. Univers, București, 1988, trad. Ion Vinea).

Îi place să frunzărească albumul mamei. Oricât de neclare sunt fotografiile, întotdeauna își recunoaște mama în grup: cea în a cărei privire timidă, defensivă, se recunoaște pe sine. În album îi urmărește viața din anii 1920 și 1930: întâi fotografiile cu echipe (de hochei, tenis), apoi cele cu excursia ei în Europa: Scoția, Norvegia, Elveția, Germania; Edinburgh, fiordurile, Alpii, Bingen pe Rin. Printre suveniruri, un creion din Bingen, cu un orificiu minuscul într-o latură, prin care se vede un castel cocoțat pe-o stâncă.

Uneori se uită în albume împreună. Ea oftează, îi spune că ar vrea să revadă Scoția, landurile, clopoțeii. El își spune: Mama a avut o viață înainte să mă nasc eu. Și viața aceea încă palpită în ea. Într-un anume sens, se bucură pentru ea, pentru că acum nu mai are nici o viață a ei.

Lumea ei este destul de diferită de aceea din albumul de fotografii al tatei, în care sud-africani în uniforme kaki se fotografiază pe fundalul piramidelor egiptene sau al ruinelor din orașele italiene. Dar în albumul tatălui se uită mai puțin la fotografii și mai mult la foile volante fascinante presărate printre ele, foi aruncate din avioanele germane deasupra pozițiilor Aliaților. Una le spune soldaților cum pot să-și provoace febră (mâncând săpun); alta înfățișează o femeie splendidă așezată pe genunchii unui evreu gras cu nas coroiat, și care bea un pahar de șampanie. „Știi unde ți-e nevasta în seara asta?“ se întreabă în legendă. Apoi e vulturul albastru de porțelan, pe care tatăl lui l-a găsit în ruinele unei case din Neapole și l-a adus cu sine în sacul de călătorie, vulturul imperiului, care acum stă pe polița căminului din living.

E cum nu se poate mai mândru că tata a făcut războiul. E surprins – și satisfăcut – că puțini dintre tații colegilor săi au fost pe front. Nu prea știe de ce tata n-a fost avansat decât la gradul de subofițer: când le povestește prietenilor aventurile tatălui său, elimină *sub-* din grad. Dar îi place foarte mult fotografia făcută într-un studio din Cairo, înfățișându-l pe chipeșul său tată uitându-se printr-o țeavă de mitralieră, cu un ochi închis, părul bine pieptănat, bereta vârâtă regulamentar sub epolet. Dacă ar fi după el, ar pune fotografia pe polița de deasupra căminului.

Tata și mama au păreri diferite despre germani. Tatei îi plac italienii (nu luptau cu tragere de inimă, spune el: tot ce-și doreau era să se predea și să se întoarcă acasă), dar îi urăște pe germani. Povestește despre un german împușcat în timp ce stătea ciuciulit pe veceu. Uneori, în poveste, el e cel care l-a împușcat pe german, alteori unul dintre prietenii lui; dar în nici una din versiuni nu arată milă, e doar amuzat de zăpăceala germanului care a încercat să-și ridice în același timp mâinile și pantalonii.

Mama lui știe că nu-i o idee bună să-i laude pe germani pe față, dar uneori, când el și tata se coalizează împotriva ei, ea lasă orice fereală deoparte și zice:

— Germanii sunt cel mai bun popor din lume. Hitler ăla le-a provocat toată suferința asta.

Fratele ei Norman o contrazice:

— Hitler i-a învățat pe germani să fie mândri de ei înșiși.

Mama și Norman au călătorit împreună prin Europa în anii 1930: nu numai prin Norvegia și regiunile muntoase ale Scoției, ci și prin Germania, Germania lui Hitler. Familia lor – Brecher, du Biel – este din Germania, sau cel puțin din Pomerania, care acum se află în Polonia. E bine să fii din Pomerania? El nu e sigur.

— Germanii n-au vrut să lupte împotriva sud-africanilor, zice Norman. Le plac sud-africanii. Dacă n-ar fi fost Smuts, n-am fi intrat niciodată în război împotriva Germaniei. Smuts a fost un *skelm*, un ticălos. Ne-a vândut britanicilor.

Tata și Norman nu se simpatizează. Când se ceartă seara în bucătărie, tata vrea să-i închidă gura mamei, o ia peste picior din pricina fratelui ei care nu s-a înrolat, ci a pactizat cu Ossewabrandwag[1].

— E-o minciună! exclamă ea supărată. Norman n-a făcut parte din Ossewabrandwag. Întreabă-l, o să-ți spună cu gura lui.

Când o întreabă pe mama ce e Ossewabrandwag, ea zice că e o prostie, niște oameni care au mărșăluit pe străzi cu torțe.

1. Organizație antibritanică și progermană din Africa de Sud, înființată în 1939 de către afrikaneri, care s-a opus participării în război a Africii de Sud.

Degetele de la mâna dreaptă a lui Norman sunt îngălbenite de nicotină. De ani de zile locuiește într-o cameră de pensiune din Pretoria. Își câștigă existența vânzând o broșură despre jiu-jitsu, scrisă chiar de el și pe care o prezintă și în paginile de publicitate ale ziarului *Pretoria News*. „Învățați arta japoneză a autoapărării", scrie în anunțul publicitar. „Șase lecții ușoare." Oamenii îi trimit mandate poștale de zece șilingi, iar el le trimite broșura: o singură pagină împăturită în patru, cu desene înfățișând diferite tehnici de prindere. Când jiu-jitsu nu aduce destui bani, vinde loturi de teren pentru o agenție imobiliară, pentru care primește un comision. Stă în pat în fiecare zi până la prânz, bând ceai, fumând și citind povești din *Argosy* și *Lilliput*. După-amiezile joacă tenis. În urmă cu doisprezece ani, în 1938, a fost campionul la single din Western Province. Încă mai nutrește ambiția să joace la Wimbledon, la dublu, dacă-și va găsi un partener.

Când își încheie vizita, înainte de-a se întoarce la Pretoria, Norman îl ia deoparte și-i strecoară în buzunarul bluzei o bancnotă cafenie de zece șilingi.

— Pentru înghețată, murmură el aceleași cuvinte în fiecare an.

Îi place de Norman, nu numai pentru cadou – zece șilingi sunt o grămadă de bani –, ci și pentru că-și amintește, pentru că nu uită niciodată.

Tatăl lui îl preferă pe celălalt frate, Lance, învățătorul din Kingwilliamstown, care s-a înrolat. Mai e un al treilea frate, cel mai mare, cel care a pierdut ferma, dar nimeni nu vorbește de el, cu excepția mamei. „Săracul Roland", murmură ea, clătinând din cap. Roland s-a însurat cu o femeie care zice că se numește Rosa Rakocka, fiica unui conte polonez exilat, dar al cărei nume adevărat, din câte spune Norman, e Sophie Pretorius. Norman și Lance îl urăsc pe Roland din pricina fermei și-l disprețuiesc pentru că e sub papucul lui Sophie. Roland și Sophie țin o pensiune în Cape Town. S-a dus și el acolo odată, împreună cu mama. Sophie s-a dovedit a fi o blondă masivă, care purta un capot de mătase la ora patru după-masa și fuma țigări cu țigaretul, iar Roland era un bărbat tăcut, cu față tristă, cu nas roșu, umflat din pricina tratamentului cu radiu, care l-a vindecat de cancer.

Îi place când tata, mama și Norman se ceartă pe teme politice. Îi plac înflăcărarea, patima, îndrăzneala celor spuse. E surprins că e de acord cu tatăl lui – deși, dacă ar fi după el, tata ar trebui să fie ultimul care să câștige: anume că englezii au fost buni și germanii răi, că Smuts a fost bun și naționaliștii sunt răi.

Tatei îi place Partidul Unit[1], tatei îi plac crichetul și rugbiul, și cu toate acestea lui nu-i place de tatăl lui. Nu pricepe această contradicție, dar nici nu se ostenește s-o înțeleagă. Chiar și înainte de a-și cunoaște tatăl, adică înainte ca tata să se fi întors din război, hotărâse că n-o să-l placă. Prin urmare, într-un anume sens, antipatia este abstractă: nu vrea să aibă un tată, cel puțin nu vrea un tată care să stea în aceeași casă cu el.

Ce urăște el cel mai tare la tata sunt apucăturile lui. Le urăște atât de mult, încât numai gândul la ele îl face să se cutremure de scârbă: suflatul zgomotos al nasului în baie dimineața, mirosul aburit de săpun Lifebuoy pe care-l lasă în urmă, laolaltă cu dunga de spumă și păr din chiuvetă rămasă după ras. Cel mai tare urăște felul în care miroase tata. Pe de altă parte, îi plac, fără voia lui, hainele lui elegante, fularul maro pe care-l poartă în loc de cravată sâmbăta dimineața, silueta zveltă, mersul sprinten, părul dat cu briantină. Și el își dă părul cu briantină, își face și o buclă.

Îi displace să meargă la frizer, atât de tare îi displace, încât încearcă să se tundă singur – cu rezultate jalnice. Frizerii din Worcester par să fi decis la unison că băieții trebuie să aibă păr scurt. De fiecare dată tunsul începe cum nu se poate mai brutal: mașina electrică îi cosește părul de la spate și din părți, după care urmează un harști-harști nemilos cu foarfeca, până rămân doar țepi ca de perie, și poate o șuviță salvatoare, lipită de frunte. Înainte să se termine tunsul, el se și foiește rușinat; plătește șilingul și dă fuga acasă, temându-se de școală a doua zi, temându-se de zeflemelile care-l întâmpină pe orice băiat proaspăt tuns. Tunsorile se împart între cele ca lumea și cele din Worcester, încărcate de spiritul răzbunător al frizerilor; el nu știe unde-ar putea să se ducă, ce-ar trebui să facă sau să spună, cât ar trebui să plătească pentru a avea și el o tunsoare ca lumea.

---

1. Partidul care a condus Africa de Sud între 1934 și 1948, bucurându-se de largă susținere din partea populației sud-africane.

Șase

Deși se duce la cinematograf în fiecare sâmbătă după-amiaza, filmele nu mai au același efect asupra lui ca în Cape Town, unde avea coșmaruri în care se făcea că e zdrobit sub lifturi sau cade de pe stânci, asemenea eroilor din seriale. Nu înțelege de ce Errol Flynn, care arată exact la fel și când îl joacă pe Robin Hood, și când îl joacă pe Ali Baba, e socotit un actor mare. S-a săturat de urmăriri în goana calului, toate la fel. Cei Trei Gogomani[1] încep să-i pară de-a dreptul caraghioși. Și nu mai ai cum crede în Tarzan, când bărbatul care-l joacă pe Tarzan se tot schimbă. Singurul film care-l impresionează este acela în care Ingrid Bergman se urcă într-un vagon de tren unde e o epidemie de variolă și moare. Ingrid Bergman este actrița preferată a mamei. Oare așa e viața: adică mama ar putea să moară în orice clipă doar pentru că n-a citit un anunț pe-un geam?

Și mai e radioul. A trecut de vârsta la care asculta Colțul Copiilor, dar a rămas fidel serialelor: Superman la 5:00 zilnic („Sus! Sus și departe!"), Mandrake Magicianul, la 5:30. Povestea lui preferată e *Gâsca zăpezilor*, de Paul Gallico, pe care A Service o transmite și-o retransmite la cererea radioascultătorilor. E povestea unei gâște sălbatice care călăuzește navele de la plajele din Dunquerque până la Dover. Ascultă cu lacrimi în ochi. Își dorește ca într-o bună zi să fie la fel de loial precum e gâsca zăpezilor.

1. *The Three Stooges*, trio de actori comici americani, care a jucat în numeroase filme de scurtmetraj începând din anii 1920.

La radio se transmite *Comoara din insulă*[1], într-o versiune dramatizată, un episod de-o jumătate de oră în fiecare săptămână. El are un exemplar din *Comoara din insulă*; dar l-a citit când era prea mic, n-a înțeles atunci ce era treaba aia cu orbul și pata neagră, nici dacă Long John Silver era bun sau rău. Acum, după fiecare episod, are coșmaruri ce se învârtesc în jurul lui Long John, a cârjei cu care acesta omoară oameni, a grijii sale lăcrămoase, înșelătoare, față de Jim Hawkins. Ar vrea ca Squire Trelawney să-l omoare pe Long John, în loc să-i dea drumul; e sigur că într-o bună zi Long John se va întoarce cu răsculații lui ca să se răzbune, așa cum se întoarce în visele sale.

Robinsonii elvețieni[2] este mai liniștitor. Are un exemplar frumos al cărții, cu planșe colorate. Cel mai mult îi place imaginea cu corabia adăpostită sub copaci, corabia construită de familia Robinson cu uneltele salvate de pe epavă, și care urmează să-i ducă înapoi acasă dimpreună cu toate animalele lor, asemenea Arcei lui Noe. Ce plăcere să lase în urmă *Comoara din insulă* și să intre în lumea familiei elvețiene – ca și când ar dormi într-o baie caldă. În familia elvețiană nu sunt toți răi, nu sunt nici pirați ucigași; în familia lor, fiecare muncește fericit, cot la cot cu ceilalți, sub îndrumarea unui tată înțelept, puternic (în desene apare cu un piept de taur și barbă castanie), care știe de la bun început ce trebuie făcut pentru a-și salva familia. Singurul lucru care-l nedumerește pe el e de ce trebuie familia să plece de pe insulă, dacă le merge atât de bine acolo și sunt atât de fericiți.

Mai are o carte, *Scott în Antarctica*. Căpitanul Scott este unul dintre eroii săi, asupra căruia nu are nici o îndoială: de aceea i s-a și dăruit cartea. Are fotografii, inclusiv una cu Scott șezând și scriind în cortul în care mai târziu avea să moară înghețat. La fotografii se uită adesea, dar nu prea înaintează cu cititul: e prea plicticoasă, n-are nimic dintr-o poveste. Îi place puțin acolo unde-i vorba de Titus Oates, care, având degerături, își încetinea tovarășii de expediție, și de aceea a ieșit din cort noaptea, în zăpadă și gheață,

1. Roman de Robert Louis Stevenson, apărut în 1883.

2. *Die Schweitzerische Robinson* – roman de Johann David Wyss, publicat în 1812.

și a pierit neștiut, fără o vorbă. Speră ca într-o bună zi să ajungă și el ca Titus Oates.

O dată pe an, în Worcester poposește Circul Boswell. Toți colegii lui de clasă se duc; o săptămână întreagă înainte, nu se vorbește decât despre circ. Chiar și copiii de culoare merg, oarecum: dau târcoale cortului ore în șir, ascultând orchestra, trăgând cu ochiul înăuntru prin crăpăturile cortului.

Plănuiesc să meargă sâmbătă după-amiaza, când tata e la crichet. Mama pregătește totul ca pentru o excursie în trei. Dar la casa de bilete, ea este șocată auzind cât de mari sunt prețurile sâmbăta după-amiaza: 2,6 șilingi pentru copii, 5 șilingi pentru adulți. N-are destui bani la ea. Cumpără bilete pentru el și fratele lui.

— Hai, intrați, vă aștept aici, zice ea.

El nu vrea; dar ea insistă.

Înăuntru, în cort, el e nefericit, nimic nu-i place; bănuiește că și fratele lui se simte la fel. Când ies la sfârșitul spectacolului, ea e tot acolo unde au lăsat-o. Zile întregi după aceea, el nu poate scăpa de gândul la mama care stă în căldura toropitoare din decembrie, în vreme ce el șade în cortul circului și asistă la spectacol ca un rege. Iubirea ei oarbă, copleșitoare, capabilă de atâta jertfă de sine, pentru el și fratele lui, dar mai ales pentru el, îl tulbură. Ar vrea ca ea să nu-l iubească atâta. Ea îl iubește total, prin urmare și el trebuie s-o iubească total: asta-i logica pe care ea i-o impune. Nu va fi niciodată în stare să-i întoarcă toată iubirea pe care o revarsă asupra lui. Gândul la o viață întreagă îndatorată iubirii îl zăpăcește și-l înfurie într-atât, încât nu vrea s-o sărute, refuză s-o lase să-l atingă. Când ea își întoarce privirile într-o tăcere rănită, el își înăsprește inima împotriva ei și nu vrea să cedeze cu nici un chip.

Uneori, când e cuprinsă de amărăciune, mama vorbește îndelung cu sine însăși, comparându-și viața în locul acela dezolant cu viața pe care a dus-o înainte să se fi măritat, pe care ea o descrie ca un șir nesfârșit de petreceri și picnicuri, de vizite la fermă, la sfârșit de săptămână, de tenis, golf, plimbări cu câinii ei. Vorbește cu voce înceată, șoptită, din care nu se aud decât sibilantele: el e în camera lui, fratele lui în a sa, își ciulesc urechile ca să audă, și

ea cu siguranță știe că ei așa fac. Ăsta e un alt motiv pentru care tata spune că e vrăjitoare: deoarece vorbește pentru sine, face vrăji.

Mărturii ale vieții idilice din Victoria West sunt fotografiile din albume: mama împreună cu alte femei, în rochii albe lungi, stând cu rachete de tenis în ceea ce pare a fi mijlocul *veld*-ului parcă, mama ținând pe după gât un câine, un alsacian.

— Ăsta era câinele tău? întreabă el.

— Ăsta e Kim. A fost cel mai bun, cel mai credincios câine pe care l-am avut vreodată.

— Ce-a pățit?

— A mâncat carne otrăvită pusă de fermieri pentru șacali. A murit în brațele mele, spune ea.

Ochii ei plutesc în lacrimi.

După ce tata își face apariția în album, nu mai sunt câini. Acum vede cuplul la picnicuri, cu prietenii lor din acele zile, sau pe tata cu mica lui mustață frumos aranjată și aerul lui țanțoș, pozând lângă capota unei mașini negre de modă veche. Urmează fotografiile lui, cu zecile, începând cu fotografia bebelușului dolofan, cu față inexpresivă, ridicat în fața aparatului de luat vederi de către o femeie neagră, cu priviri pătrunzătoare.

În toate aceste fotografii, chiar și în cele cu bebelușul, mama lui i se pare o fetișcană. Vârsta ei e un mister care nu-i dă pace. Când ea nu e acasă, caută prin hârtiile din sertarul de jos al măsuței ei de toaletă, vrând să găsească un certificat de naștere, dar fără succes. Dintr-o remarcă ce i-a scăpat mamei la un moment dat, el a înțeles că ea e mai mare decât tata, care e născut în 1912; dar cu câți ani mai mare? Hotărăște că ea s-a născut în 1910. Înseamnă că avea treizeci de ani când s-a născut el, iar acum are patruzeci.

— Ai patruzeci de ani! îi zice el triumfător, într-una din zile, privind-o atent să surprindă un semn că el are dreptate.

Ea îi zâmbește misterios.

— Am douăzeci și opt, zice ea.

Au aceeași zi de naștere, ei doi. El a venit pe lume de ziua ei de naștere. Ceea ce înseamnă că el e un dar de la Dumnezeu – așa i-a spus lui, așa spune tuturor.

Nu-i spune mamă sau mămică, ci Dinny. La fel îi spun și tata, și fratele lui. De unde se trage numele ăsta? Nimeni nu pare să

știe; dar frații și surorile ei îi spun Vera, prin urmare nu se trage din copilăria lor. Trebuie să fie atent să nu-i spună Dinny față de străini, așa cum trebuie să se păzească să nu le spună unchiului și mătușii pe nume, Norman și Ellen, în loc de unchiul Norman și mătușa Ellen. Dar a spune unchiule și mătușă, așa cum spune un copil bun, ascultător, normal, e nimic pe lângă perifrazele limbii afrikaans. Afrikanerii se tem să spună *tu* cuiva mai în vârstă. *„Mammie moet 'n kombers oor Mammie se knieë trek anders word Mammie koud"* – maimuțărește el felul de-a vorbi al tatei: Mămica trebuie să pună o pătură peste genunchii mămicii, altfel mămicii o să-i fie frig. E bucuros că el nu e afrikaner și nu trebuie să vorbească așa, ca un sclav biciuit.

Mama hotărăște că vrea un câine. Alsacienii sunt cei mai buni – cei mai inteligenți, cei mai credincioși –, dar nu reușesc să găsească un alsacian de vânzare. Prin urmare, se hotărăsc să ia un cățeluș pe jumătate doberman, pe jumătate nu-se-știe-ce. El ține morțiș să-i aleagă numele. Ar vrea să-i spună Borzoi, pentru că vrea să fie un câine rusesc, dar pentru că nu e de fapt un borzoi, îi dă numele de Cossack[1]. Nimeni nu înțelege. Oamenii cred că numele e *kos-sak*, pungă de mâncare, și li se pare caraghios.

Cossack se dovedește un cățel indisciplinat, aiurit, dă iama prin vecini, pune la pământ grădini, zburătăcește găinile. Într-o zi, câinele se ia după el până la școală. Nu reușește să-l întoarcă din drum: când strigă și aruncă în el cu pietre, cățelul își lasă urechile în jos, își vâră coada între picioare, se face că pleacă; dar cum se urcă din nou pe bicicletă, cățelul pornește iar cu pas săltăreț în urma lui. În cele din urmă, e nevoit să-l târască de zgardă înapoi până acasă, împingându-și bicicleta cu cealaltă mână. Ajunge acasă furios la culme și refuză să se mai ducă la școală, oricum a întârziat.

Cossack e încă puiandru când mănâncă niște sticlă pisată pe care anume i-a pus-o cineva în mâncare. Mama îi face o clismă, încercând să-i spele intestinele de cioburile de sticlă, dar fără succes. În a treia zi, când câinele zace nemișcat, gâfâind, neînstare

1. Cazac (engl.).

nici măcar să lingă mâna stăpânei, mama îl trimite la farmacie să cumpere o doctorie nouă pe care i-a recomandat-o cineva. Goneşte până acolo, goneşte înapoi, dar ajunge prea târziu. Chipul mamei este supt, închis; nici măcar nu-i ia sticla din mână.

O ajută să-l îngroape pe Cossack, învelit într-o pătură, în lutul din capătul grădinii. Pe mormânt pune o cruce pe care a scris cu vopsea numele „Cossack". El nu vrea alt câine, dacă e ca toţi să sfârşească astfel.

Tatăl lui joacă crichet pentru Worcester. Ar trebui să fie o nouă sursă de mândrie pentru el. Tatăl lui e avocat, ceea ce e aproape la fel de bine ca a fi doctor; a fost soldat în război; a jucat rugbi în liga din Cape Town; joacă crichet. Dar în fiecare caz e ceva ce-i provoacă stânjeneală. Tata e avocat, dar nu mai practică avocatura. A fost soldat, dar n-a ajuns decât subofiţer. A jucat rugbi, dar numai pentru echipa a doua a lui Gardens, sau poate chiar a treia, iar Gardens e o glumă, întotdeauna terminã la coada clasamentului în campionat. Iar acum tata joacă crichet, dar în echipa a doua din Worcester, pe care nimeni nu se osteneşte s-o urmărească.

Tata e un aruncător, nu un jucător la bătaie. Ceva din felul în care ridică bâta îi strică bătaia; unde mai pui că-şi fereşte ochii atunci când mingea îi este aruncată prea repede. Se pare că ideea lui de a bate se limitează la a împinge bâta înainte, iar dacă nimereşte mingea, porneşte într-o singură fugă leneşă.

Motivul pentru care tata nu poate bate este bineînţeles faptul că a crescut în Karoo, unde nu se joacă crichet cu adevărat şi nici n-ai cum să înveţi. Aruncarea mingii este cu totul altceva. E un har: te naşti aruncător, nu te formezi.

Tata aruncă mingea cu un uşor efect de rotaţie. Uneori, jucătorul la bătaie apucă să marcheze şase alergări la o singură bătaie; alteori, văzând mingea plutind încet spre el, îşi pierde capul, bate aiurea şi este eliminat din joc. Asta pare a fi metoda tatei: răbdarea, viclenia.

Antrenorul echipelor din Worcester este Johnny Wardle, care joacă crichet pentru Anglia atunci când e vară în emisfera nordică. E o mare reuşită pentru Worcester că Johnny Wardle s-a hotărât

să vină aici. Se spune că aranjamentul a fost făcut de Wolf Heller – de Wolf Heller și de banii lui.

Stă cu tata în spatele fileului de antrenament, urmărindu-l pe Johnny Wardle cum aruncă mingea jucătorilor din prima echipă, aflați la bătaie. Un omuleț banal, cu păr nisipos rar, Wardle e cunoscut ca un aruncător lent. Dar, când Wardle își ia avânt și aruncă mingea, el e surprins să vadă cât de iute zboară aceasta. Jucătorul la bătaie aflat la linia de demarcație lovește lejer mingea, trimițând-o încet în fileu. Vine altcineva la aruncare, apoi iar e rândul lui Wardle. Încă o dată jucătorul la bătaie o bate încet și nu marchează puncte, la fel ca aruncătorul.

La sfârșitul după-amiezii, se întoarce acasă dezamăgit. Se așteptase la o înfruntare mai serioasă între aruncătorul englez și jucătorul la bătaie din Worcester. Se așteptase să fie martor la o artă misterioasă, să vadă mingea făcând lucruri ciudate în aer și după cădere, să plutească, să cadă în picaj, să se răsucească, așa cum ar trebui să se întâmple în slow-bowlingul de calitate, după cum a citit el în cărțile despre crichet. Nu se așteptase la un omuleț vorbăreț al cărui singur semn distinctiv e acela că aruncă mingi rotite la fel de rapide ca aruncările lui cele mai bune.

Se așteaptă la mai mult de la crichet decât ceea ce are de oferit Johnny Wardle. Crichetul trebuie să fie precum Horațiu și etruscii, sau Hector și Ahile. Dacă Hector și Ahile ar fi doi bărbați care se sfârtecă în bucăți cu paloșele lor, povestea lor ar fi banală. Dar ei nu sunt doar doi bărbați: ei sunt eroi măreți, numele lor au intrat în legendă. Se bucură când, la sfârșitul sezonului, Wardle este eliminat din echipa Angliei.

Wardle aruncă, bineînțeles, cu o minge de piele. El, unul, încă n-a văzut o minge de piele: el și prietenii lui folosesc o așa-numită minge-de-plută, făcută dintr-un material tare, cenușiu, rezistent la pietrele care ar sfâșia cusăturile unei mingi de piele. Stând în spatele fileului, urmărindu-l pe Wardle, aude pentru prima oară șuierul ciudat al unei mingi de piele când se apropie de jucătorul la bătaie.

Și se ivește prima lui șansă de a juca pe un teren de crichet adevărat. Se organizează un meci, într-o miercuri după-amiaza, între două echipe de elevi din clasele primare. Crichetul adevărat

înseamnă porți adevărate, un teren de joc adevărat, și înseamnă că nu mai e nevoie să te cerți când îți vine rândul la bătaie.

Îi vine rândul la bătaie. Cu o apărătoare pentru piciorul stâng și ținând în mâini bâta tatei, care e mult prea grea pentru el, se poziționează în mijlocul fâșiei de joc. E surprins să vadă cât e de mare terenul. Un spațiu întins și gol: spectatorii sunt atât de departe, încât ar putea chiar să nu existe.

Își ocupă poziția pe fâșia de pământ vălurit peste care a fost întins un material verde, din fibră de cocos, și așteaptă să vină mingea. Așa e crichetul. Se numește joc, dar lui i se pare mult mai real decât casa lui, mai real chiar și decât școala. În jocul ăsta nu există prefăcătorie, nu există milă, nu există a doua șansă. Băieții ceilalți, ale căror nume nu le știe, sunt adversarii lui. Toți au un singur scop: să-i curme plăcerea cât mai iute cu putință. Nu vor avea nici cea mai mică mustrare de conștiință când va fi eliminat. În mijlocul acestei arene uriașe, el e pus la încercare, singur împotriva altor unsprezece, și nu e nimeni care să-i ia apărarea.

Jucătorii de câmp își ocupă pozițiile. Trebuie să se concentreze, dar ceva îl irită și nu-și poate abate gândul de la asta: paradoxul lui Zenon. Înainte ca săgeata să-și atingă ținta, trebuie să străbată jumătate din distanță; înainte să străbată jumătate, trebuie să străbată un sfert din distanță; înainte să străbată un sfert... Disperat, încearcă să nu se mai gândească la asta; dar chiar faptul că încearcă să nu se mai gândească îl tulbură și mai mult.

Aruncătorul își ia avânt. El aude distinct bufnetul ultimilor doi pași. Apoi urmează un interval în care singurul zgomot care sparge liniștea e șuierul straniu al mingii care se rostogolește și cade spre el. Oare asta căuta el atunci când a ales să joace crichet: să fie pus la încercare, iar și iar și iar, până când dă greș, de o minge care vine spre el indiferentă, nemiloasă, căutând fisura în apărarea lui, și mai iute decât se așteaptă el, prea iute ca el să apuce să-și limpezească mintea, să-și adune gândurile, să decidă ce are de făcut? Și în vârtejul acestor gânduri, în toiul acestei tulburări, sosește mingea.

Marchează două alergări, bătând mingea într-o stare de confuzie și, mai apoi, de deprimare. După joc, înțelege și mai puțin maniera placidă în care joacă Johnny Wardle, pălăvrăgind și

făcând glume tot timpul. Oare toți jucătorii englezi cărora le-a mers buhul – Len Hutton, Alec Bedser, Denis Compton, Cyril Washbrook – sunt așa? Nu-i vine să creadă. Pentru el, crichetul adevărat nu poate fi jucat decât în tăcere, în tăcere și cu atenția încordată, cu inima bubuind în piept și gura uscată.

Crichetul nu e joc. Este adevărul vieții. Dacă, așa cum spun cărțile, e un test de caracter, e un test pe care el, unul, nu vede cum l-ar trece, dar nu știe nici cum să-l evite. Când se află la bătaie, secretul pe care el reușește să-l țină bine ascuns în alte împrejurări este dovedit și expus fără milă. „Să vedem din ce aluat eşti făcut", spune mingea în timp ce șuieră și se rostogolește prin văzduh spre el. Orbește, năuc, avântă bâta înainte, prea devreme sau prea târziu. Mingea își găsește drum pe lângă bâtă și pe lângă apărătoare. E învins, a picat testul, a fost demascat, n-are ce face decât să-și șteargă lacrimile, să-și acopere fața, să se retragă, târându-și picioarele, în aplauzele compătimitoare și politicoase ale celorlalți băieți.

Șapte

Pe bicicleta lui se găsește emblema Fabricii Britanice de Armament Ușor – două puști încrucișate și eticheta „Smiths – BSA". A cumpărat bicicleta la mâna a doua, cu cinci lire, din banii pe care i-a primit de ziua lui. Cel mai solid lucru din viața lui. Când ceilalți băieți se laudă că au biciclete Raleigh, el răspunde că are o Smiths. „Smiths? N-am auzit de Smiths", răspund ei.

Nimic nu se compară cu exaltarea pe care-o simți când mergi pe bicicletă, când te apleci pe ghidon și iei curbele. Pe Smithsul lui merge la școală în fiecare dimineață, aproape un kilometru de la Reunion Park până la trecerea peste calea ferată, apoi un kilometru jumate pe drumul liniștit ce însoțește calea ferată. Cel mai bine e în diminețile de vară. Apa murmură în șanțurile de pe margine, porumbeii uguie în eucalipți; când și când, o pală de aer cald prevestește vântul ce va sufla mai târziu în acea zi, mânând dinaintea lui fuioare de praf roșu.

Iarna trebuie să pornească la școală cât încă e întuneric. Cu farul care aruncă un halou în față, înaintează prin ceață, înfruntându-i moliciunea catifelată, inspirând-o, expirând-o, neauzind nimic altceva decât fâșâitul molcom al cauciucurilor. În unele dimineți, metalul ghidonului este atât de rece, încât mâinile i se lipesc de el.

Încearcă să ajungă la școală devreme. Îi place să fie singur-singurel în clasă, să se plimbe printre scaunele goale, să urce pe furiș pe podiumul profesorilor. Dar nu izbutește niciodată să ajungă primul: i-o iau înainte doi frați din De Doorns, al căror tată muncește la căile ferate și care vin cu trenul de șase dimineața. Sunt

săraci, atât de săraci, încât n-au nici veste, nici blazere, nici încălțări. Mai sunt și alți băieți la fel de săraci, mai ales în clasele de afrikaneri. Chiar și în diminețile înghețate de iarnă vin la școală în cămăși subțiri de bumbac și pantaloni scurți de serj, care le-au rămas atât de mici, că le plesnesc pe coapsele subțiri. Picioarele bronzate le sunt acoperite de pete albe ca creta, din pricina frigului; își suflă în pumni și tropăie pe loc; tot timpul au muci sub nas.

La un moment dat, izbucnește o epidemie de pecingine, iar frații din De Doorns vin tunși chilug. Pe țestele lor plești, el vede limpede pustulele rotunde; mama îl avertizează să nu aibă de-a face cu ei.

Lui îi plac șorturile strâmte, nu cele largi. Hainele pe care i le cumpără mama sunt întotdeauna prea largi. Îi place să se uite la picioarele suple, maronii, cu pielea netedă, îmbrăcate în șorturi strâmte. Cel mai mult îi plac picioarele cu un bronz ca mierea ale băieților blonzi. E surprins să constate că cei mai frumoși băieți se găsesc în clasele de afrikaneri, și tot acolo se găsesc și cei mai urâți, ăia cu picioare păroase, cu mărul lui Adam proeminent și coșuri pe față. Copiii afrikaneri – descoperă el – seamănă foarte mult cu cei de culoare, neprihăniți și lipsiți de griji, liberi ca pasărea cerului, ca apoi dintr-odată, la o anumită vârstă, să se strice, iar frumusețea să moară în ei.

Frumusețea și dorința: e tulburat de sentimentele pe care le trezesc în el picioarele acestor băieți, netede, perfecte, inexpresive. Ce mai poți face cu picioarele, decât să le sorbi din priviri? La *ce* folosește dorința?

Sculpturile nude din *Enciclopedia copiilor* îl impresionează în același fel: Dafne urmărită de Apollo; Persefona siluită de Hades. E vorba de formă, de perfecțiunea formei. Are o noțiune despre trupul uman perfect. Când vede perfecțiunea manifestată în marmură albă, ceva se înfioară în el; se deschide un hău; mai are puțin și se prăbușește.

Dintre toate secretele care-l deosebesc de ceilalți, s-ar putea ca acesta să fie până la urmă cel mai rău. Dintre toți băieții, el e singurul străbătut de acest curent erotic întunecat; în mijlocul inocenței și normalității, el e singurul care dorește.

Cu toate acestea, limba băieților afrikaneri este neînchipuit de murdară. Paleta lor de obscenități este cu mult mai vastă decât

a lui și are de-a face cu *fok* și *piel* și *poes*, cuvinte cu o greutate monosilabică de care el se ferește îngrozit. Cum se scriu cuvintele astea? Până nu le pune pe hârtie, n-are cum să le domesticească în mintea lui. *Fok* se scrie oare cu *v*, care i-ar da o notă de venerabilitate, sau cu *f*, care l-ar face cu adevărat un cuvânt sălbatic, primitiv, fără strămoși? Dicționarul nu spune nimic, cuvintele nu se găsesc acolo, nici unul dintre ele.

Apoi mai sunt *gat* și *poep-hol*, precum și alte cuvinte asemănătoare, aruncate încolo și-ncoace în rafale de înjurături, a căror forță e de neînțeles pentru el. De ce să unești partea din spate a trupului cu partea din față? Ce legătură e între cuvintele formate cu *gat-*, atât de grele, de guturale și negre, și sex, cu *s*-ul său care te invită discret, și cu *x*-ul său misterios? Refuză scârbit să se gândească la cuvintele părților din spate, dar continuă să încerce să descifreze sensul cuvintelor cu *fut* și *floacă*, ceva ce el n-a văzut niciodată, dar care țin cumva de relațiile dintre băieții și fetele de la liceu.

Ignorant însă nu e. Știe cum se nasc copiii. Ies prin partea din spate a mamei, drăguți, curați, albi. Așa i-a spus mama cu ani în urmă, când era mic. O crede fără urmă de îndoială; e un motiv de mândrie pentru el că ea i-a spus adevărul despre copii la o vârstă atât de fragedă, când alți copii încă sunt amețiți cu tot felul de bazaconii. E un semn că mama e luminată la minte, că familia lor e luminată la minte. Și Juan, vărul lui, care e cu un an mai mic decât el, știe adevărul. Pe de altă parte, tata se simte stânjenit și bombăne când vine vorba de copii și de cum se nasc; ceea ce e încă o dovadă de cât de întunecați la minte sunt ăia din familia tatei.

Prietenii lui o țin una și bună cu o altă poveste: cică bebelușii ar ieși pe cealaltă gaură.

Teoretic, știe despre existența a încă unei găuri, în care intră penisul și pe unde iese urina. Dar bebelușul n-are cum ieși pe-acolo, e aiurea. La urma urmei, bebelușul se face în burtă. Prin urmare, logic e ca bebelușul să iasă pe dindos.

Așa că el susține partea de dindos, în vreme ce prietenii lui susțin cealaltă gaură, *poes*. În sinea lui, e convins că el are dreptate. Face parte din complicitatea dintre el și mama lui.

Opt

Traversează împreună cu mama o fâșie de teren public din apropierea gării. Merge cu ea, dar singur, adică nu o ține de mână. Ca întotdeauna, e îmbrăcat în gri: jerseu gri, șort gri, ciorapi gri. Pe cap poartă o șapcă bleumarin, cu ecusonul Școlii Primare de Băieți Worcester: un vârf de munte înconjurat de stele și legenda PER ASPERA AD ASTRA.

E doar un băiat care merge alături de mama lui: văzut din afară, probabil că arată ca un copil normal. Dar el are impresia că se învârte în jurul ei ca un gândac, se învârte în cercuri agitate, cu nasul în pământ, pompând cu brațele și picioarele. De fapt, nu se poate gândi la nimic liniștit legat de el însuși. Mai ales mintea lui țâșnește când într-o parte, când într-alta, cu o voință proprie nerăbdătoare.

Acesta e locul unde, o dată pe an, circul își înalță cortul și parchează cuștile în care leii dormitează pe paiele lor duhnitoare. Dar azi e doar un petic de argilă roșie tare ca piatra, pe care iarba nu crește niciodată.

Mai sunt și alți oameni, alți trecători, în dimineața aceea caniculară de sâmbătă. Unul dintre ei este un băiat de vârsta lui, traversând cu pași iuți și mărunți terenul, oblic față de ei. Și, de cum îl vede, știe că acest băiat va fi important pentru el, cum nu se poate mai important, nu prin sine (s-ar putea să nu-l mai vadă niciodată), ci din cauza gândurilor ce-i trec lui acum prin cap și care țâșnesc din el ca un roi de albine.

Băiatul n-are nimic deosebit. E de culoare, dar peste tot sunt oameni de culoare. Poartă pantaloni atât de scurți, încât îi stau

strâmți pe fesele frumoase și-i lasă aproape goale coapsele suple, maronii ca lutul. Nu poartă pantofi; probabil că tălpile îi sunt întărite, astfel că, și de-ar călca pe un ghimpe de *duuweltjie*[1], n-ar face altceva decât să se oprească, să se aplece și să-l dea la o parte.

Sunt sute de băieți ca el, mii, și mii de fete în fuste scurte, care-și arată picioarele suple. Ar vrea să aibă și el picioare atât de frumoase ca ale lor. Cu asemenea picioare, ar pluti deasupra pământului, așa cum face băiatul ăsta, abia atingându-l.

Băiatul trece doar la câțiva pași de el. E absorbit de propriile gânduri, nu se uită la el. Trupul îi e perfect, neprihănit, de parcă ieri a ieșit din găoace. Oare de ce copiii de felul lui, care nu-s obligați să meargă la școală, care-s liberi să hoinărească departe de ochii părinților, stăpâni pe trupurile lor, cu care pot face ce vor, oare de ce nu se reunesc într-o sărbătoare a plăcerilor sexuale? Pentru că sunt prea inocenți să știe ce plăceri le stau la dispoziție – pentru că doar sufletele întunecate și vinovate cunosc asemenea secrete?

Așa se întâmplă mereu cu întrebările. Întâi, câte o întrebare hoinărește ici-colo; dar în cele din urmă, fără greș, se întoarce și se adună, îndreptând un deget spre el. Întotdeauna el e cel care pune în mișcare gândurile; întotdeauna gândurile scapă de sub control și se întorc să-l acuze. Frumusețea e inocență; inocența înseamnă necunoaștere; necunoașterea înseamnă necunoașterea plăcerii; plăcerea e vinovată; el e vinovat. Băiatul ăsta, cu trupul acesta proaspăt, neîntinat, este inocent, în vreme ce el, stăpânit de dorințele lui întunecate, este vinovat. De fapt, pe acest drum lung a ajuns în apropierea cuvântului *perversiune*, cu fiorul său întunecat, complex, începând cu enigmaticul *p* care poate să însemne orice, apoi rostogolindu-se iute spre nemilosul *r* și până la răzbunătorul *u*. Nu un cap de acuzare, ci două. Cele două acuzații se intersectează și el se află în punctul lor de intersecție, în cătarea puștii. Căci acela care-l acuză astăzi nu e doar sprinten ca o căprioară și inocent, în vreme ce el e întunecat, greoi, vinovat: ci este și de culoare, ceea ce înseamnă că nu are bani, trăiește într-o șandrama ca vai de lume, flămânzește; înseamnă că, dacă mama

1. Colții-babei (afrikaans).

ar striga „Băiete!" și ar face semn cu mâna – e în stare să facă una ca asta –, băiatul ar trebui să se oprească, să se apropie și să facă orice i-ar spune ea (bunăoară, să ducă sacoșa de cumpărături), iar după ce isprăvește treaba, să primească o monedă de trei penny în mâinile făcute căuș și să fie recunoscător pentru ea. Și, dacă după asta el s-ar supăra pe mama lui, ea ar zâmbi și ar spune: „Dar ei sunt obișnuiți cu lucruri din astea!"

Prin urmare, acest băiat care a urmat toată viața lui, pe negândite, poteca naturii și a inocenței, care e sărac și, în consecință, bun, așa cum sunt întotdeauna săracii în basme, care-i subțire ca un țipar și iute ca un iepure, și l-ar înfrânge în orice întrecere de iuțeală de picior sau îndemânare – băiatul ăsta, care e un reproș viu adresat lui, îi este totuși supus într-un fel ce-l face să se rușineze într-atât încât îl apucă neastâmpărul și dă din umeri, și nu vrea să se mai uite la băiat, în ciuda frumuseții lui.

Dar nu poți face abstracție de el. Îi poți ignora pe indigeni, dar nu și pe oamenii de culoare. Pe indigeni îi poți scoate din discuție pentru că sunt dintre cei veniți mai târziu, invadatori de la nord, care n-au nici un drept să fie aici. Indigenii pe care-i vezi în Worcester sunt, cei mai mulți dintre ei, bărbați îmbrăcați în vechi tunici militare, fumează pipe coroiate și-și duc viața în cocioabe minuscule, ca niște corturi, făcute din tablă ondulată, înșirate de-a lungul căii ferate, bărbați deveniți legendari prin forța și răbdarea lor. Au fost aduși aici pentru că nu beau, așa cum beau cei de culoare, pentru că pot face munci grele sub un soare dogoritor, care pe coloranții mai deschiși la piele și mai firavi i-ar doborî. Bărbații ăștia n-au femei, n-au copii, și sosesc de nu se știe unde și pot fi făcuți să dispară nu se știe unde.

Cu aceia de culoare nu poți face același lucru. Coloranții au fost prăsiți de albi, de Jan van Riebeeck[1], cu femeile hotentote: asta e limpede, chiar și în limbajul voalat al manualului său de istorie. De fapt, adevărul e mult mai trist și mai rău. Căci în Boland, cei cărora li se spune „de culoare" nu sunt stră-strănepoții lui Jan van Riebeeck sau ai altui olandez. El se pricepe destul de bine la

1. Jan van Riebeeck (1619-1677) – administrator colonial olandez, fondatorul orașului Cape Town.

fizionomii și se pricepe de când se știe, ca să-și dea seama că prin venele lor nu curge strop de sânge alb. Sunt hotentoți pursânge. Nu numai că vin odată cu pământul, ci pământul vine cu ei, e al lor, întotdeauna a fost al lor.

Nouă

Viața în Worcester are câteva avantaje, unul – un motiv pentru care, după cum zice tatăl lui, e mai bine să trăiești aici decât în Cape Town – fiind acela că e mai ușor să faci cumpărături. Laptele este adus în fiecare dimineață înainte de ivirea zorilor; e suficient să dai un telefon și, o oră sau două mai târziu, tipul de la Schochat's e la ușa ta cu produsele de băcănie și carnea comandate. Nimic mai simplu.

Tipul de la Schochat's, băiatul care aduce comanda, e un indigen care abia spune două vorbe în afrikaans și nici una în engleză. Poartă o cămașă albă curată, papion, pantofi în două culori și o șapcă Bobby Locke[1]. Se numește Josias. Părinții lui nu au o părere bună despre Josias, considerându-l unul dintre indigenii ăia iresponsabili din noua generație, care-și irosesc tot câștigul pe haine, fără să se gândească la viitor.

Când mama lui nu este acasă, el și fratele lui primesc comanda din mâinile lui Josias și pun articolele de băcănie pe raftul din bucătărie, iar carnea în frigider. Dacă Josias a adus și lapte condensat, ei și-l însușesc. Găuresc conserva și pe rând sug laptele, până o golesc. Când mama vine acasă, ei îi spun că n-a fost nici o conservă de lapte condensat sau că Josias a furat-o.

El nu e sigur că îi crede. Dar nu se prea simte vinovat de mica înșelătorie.

---

1. Bobby Locke (1917-1987) – primul jucător de golf sud-african de succes internațional.

La est se învecinează cu familia Wynstra. Soții Wynstra au trei fii, unul mai mare, pe nume Gysbert, un băiat cu picioarele în X, și gemenii Eben și Ezer, care încă sunt prea mici să meargă la școală. El și fratele lui își râd de Gysbert Wynstra, din pricina numelui și a felului în care aleargă, lipsit de vlagă și neajutorat. Îl consideră idiot, handicapat mintal, și-i declară război. Într-o după-amiază, iau șase ouă din cele aduse de băiatul de la Schochat's, le aruncă pe acoperișul casei în care locuiește familia Wynstra și se ascund. Nimeni din familie nu iese afară, cât despre ouăle sparte, ele se transformă în pete galbene urâte pe măsură ce soarele le usucă.

Plăcerea de a arunca un ou care e cu mult mai mic și mai ușor decât o minge de crichet, de a-l vedea zburând prin aer, făcând tumbe, apoi de a auzi pârâitul moale când se lovește de acoperiș, rămâne în el mult după faptă. Dar e o plăcere vinovată. Nu poate uita că ei se joacă cu mâncare. Cu ce drept transformă el mâncarea în jucărie? Ce-ar zice băiatul de la Schochat's dacă ar afla că ei aruncă ouăle pe care el le-a adus cu bicicleta taman de la oraș? Presimte că băiatul de la Schochat's, care nu mai e deloc băiat, ci om în toată firea, n-ar fi chiar atât de absorbit de felul în care arată cu șapca Bobby Locke și papion, încât să rămână indiferent. Presimte că n-ar fi câtuși de puțin de acord și n-ar ezita să-și manifeste dezacordul. „Cum poți face una ca asta, când sunt copii care flămânzesc?" s-ar chinui băiatul să spună în afrikaans; o întrebare care ar rămâne fără răspuns. Poate că în altă parte a lumii poți arunca ouă (bunăoară, știe că în Anglia oamenii de la bursă sunt bombardați cu ouă); dar în țara asta există judecători care te-ar judeca după standardele moralității. În țara asta nu poți trata hrana cu indiferență.

Josias e al patrulea indigen pe care l-a cunoscut până acum. Primul, de care-și amintește vag că purta tot timpul o pijama albastră, era un băiat care spăla scările blocului în care locuiau în Johannesburg. Al doilea era o femeie, Fiela din Plettenberg Bay, spălătoreasa lor. Fiela era foarte neagră și foarte bătrână, n-avea dinți și ținea discursuri lungi despre trecut, într-o engleză minunată, graseiată. Venea din St Helena, zicea ea, unde fusese sclavă. Al treilea indigen era tot din Plettenberg Bay. Fusese o furtună mare; se scufundase o navă; vântul care suflase zile și nopți întregi

începea să se domolească. El, mama și fratele lui erau pe plajă, cercetau mormanele de obiecte și alge aruncate de valuri pe țărm, când un bătrân cu barbă surie, cu guler preoțesc și o umbrelă în mână, s-a îndreptat spre ei și le-a spus:

— Oamenii construiesc bărci mari de fier, dar marea e mai puternică. Marea e mai puternică decât orice construiește omul.

După ce bătrânul s-a îndepărtat, mama le-a zis:

— Să țineți minte vorbele lui. E un bătrân înțelept.

Nu-și amintește s-o fi auzit până atunci rostind cuvântul *înțelept*; de fapt, nu-și amintește să fi auzit pe cineva folosind acest cuvânt în afara cărților. Însă ceea ce-l impresionează nu e doar cuvântul de modă veche. E cu putință să-i respecți pe indigeni – asta vrea mama să zică. Și e o mare ușurare să auzi asta, să ți se confirme.

În povestirile care l-au marcat cel mai profund, întotdeauna fratele cel mai mic, al treilea, cel mai smerit, de care râd toți, este cel care o ajută pe bătrână să-și ducă povara sau scoate ghimpele din laba leului – după ce mai întâi fratele mare, apoi cel mijlociu au trecut mai departe disprețuitori. Al treilea frate este bun, cinstit și curajos, în vreme ce frații mai mari sunt lăudăroși, aroganți, lipsiți de compasiune. La sfârșitul poveștii, fratele cel mic este încoronat prinț, în vreme ce frații mai mari cad în dizgrație și sunt izgoniți.

Există oameni albi, oameni de culoare și indigeni, iar indigenii sunt cei mai umili și mai batjocoriți. Paralela este inevitabilă: indigenii sunt al treilea frate.

În fiecare an, învață la școală, iar și iar, despre Jan van Riebeeck și Simon van der Stel, despre lordul Charles Somerset și Piet Retief[1]. După Piet Retief vin Războaiele Cafrilor[2], când cafrii au năvălit

---

1. Simon van der Stel (1639-1712) – primul guvernator al coloniei Cape, colonia olandeză de la Capul Bunei Speranțe; lordul Charles Henry Somerset (1767-1831) – general britanic, politician, administrator colonial și guvernatorul coloniei Cape, între 1814-1826; (Piet) Mauritz Retief (1780-1838) – lider sud-african al burilor, conducător al mai multor expediții punitive ca răspuns la raidurile organizate de pe teritoriul xhosa, purtător de cuvânt al fermierilor de la frontiera coloniei Cape.

2. Termenul se referă la conflictele între xhosa (numiți cafri în sec. XIX, la origine desemnând populația neagră sud-africană) și albi – buri și englezi –, între anii 1779 și 1879.

peste hotarele coloniei și a trebuit să fie alungați; dar Războaiele Cafrilor sunt atât de multe și de încurcate și e atât de greu să le deosebești unele de altele, încât nu trebuie să le înveți pentru examinări.

Cu toate că la examinări el dă răspunsurile corecte la întrebările din istorie, nu reușește să-și explice satisfăcător de ce Jan van Riebeeck și Simon van der Stel au fost atât de buni, în vreme ce lordul Charles Somerset a fost atât de rău. Nu-i plac nici liderii Marii Migrații[1], așa cum ar trebui, poate doar pe Piet Retief îl simpatizează: a fost ucis după ce Dingaan[2] l-a dus de nas, făcându-l să-și lase pușca la intrarea în *kraal*[3]. Când vorbesc, Andries Pretorius și Gerrit Maritz[4] și alții seamănă cu profesorii de liceu sau cu afrikanerii de la radio: mânioși, îndârjiți, amenințând în dreapta și-n stânga, una-două pomenesc de Dumnezeu.

La școală nu învață despre Războiul Burilor[5], cel puțin nu în clasele de englezi. Se vorbește că Războiul Burilor se predă în clasele de afrikaneri, sub numele de *Tweede Vryheidsoorlog*, al Doilea Război de Eliberare, dar nu se cere la examinare. Fiind un subiect sensibil, Războiul Burilor nu se găsește oficial în programă. Nici măcar părinții lui nu scot un cuvânt despre Războiul Burilor, despre care tabără a avut dreptate și care a greșit. Mama lui repetă totuși o poveste despre Războiul Burilor, pe care a auzit-o de la mama ei. Când burii au venit la ferma lor, zicea mama ei, au cerut

---

1. *The Great Trek* – marea migrație din anii 1830-1840, spre est și nord-est, a burilor (bur – „fermier") care doreau să scape de stăpânirea britanică din colonia Cape. Participanții la Marea Migrație au primit numele de *voortrekkers* („înainte-mergători", „pionieri").

2. Dingane kaSenzangakhona Zulu (cca 1795-1840) – cunoscut drept Dingane sau Dingaan, șef zulus ales rege al Regatului Zulus în 1828. A devenit vestit pentru cruzimea lui.

3. Sat african tradițional; o zonă pentru animale, înconjurată de un gard sau de un zid (afrikaans).

4. Andries Wilhelmus Jacobus Pretorius (1798-1853) – *voortrekker*, politician bur și fondator al Republicii Sud-Africane; Gert (Gerrit) Maritz (1798-1838) – pionier și lider al *voortrekker*-ilor.

5. Războaiele Burilor – două războaie purtate între Imperiul Britanic și cele două republici independente ale burilor, Statul Liber Orange și Republica Sud-Africană (Transvaal).

mâncare și bani, și așteptau să fie serviți. Când au venit soldații britanici, au dormit în grajd, n-au furat și, înainte să plece, au mulțumit frumos gazdelor.

Britanicii, cu generalii lor făloși și aroganți, sunt ticăloșii în Războiul Burilor. Sunt și proști pe deasupra, pentru că poartă uniformele alea roșii care fac din ei ținte vii pentru trăgătorii buri. În poveștile despre război, nu poți să nu ții partea burilor care luptă pentru libertate împotriva puternicului Imperiu Britanic. El, unul, însă a ales să-i antipatizeze pe buri, nu numai pentru că au bărbi lungi și haine urâte, ci și pentru că se ascund în spatele stâncilor și de-acolo trag pe nepusă masă, și să-i simpatizeze pe britanici, pentru că mărșăluiesc spre propria moarte în țiuitul cimpoaielor.

Englezii sunt o minoritate în Worcester și o minoritate infimă în Reunion Park. În afară de el și fratele lui, care sunt oarecum englezi, mai sunt doar doi alți băieți cu adevărat englezi: Rob Hart și un băiat mărunțel, slăbănog, pe nume Billy Smith, al cărui tată lucrează la căile ferate și care suferă de-o boală ce-i face pielea să se descuameze ca niște fulgi mici (mama lui îi interzice să se atingă de copiii Smith).

Când lasă să-i scape că Rob Hart este bătut de domnișoara Oosthuizen, părinții lui par să știe pe dată care-i pricina. Domnișoara Oosthuizen face parte din clanul Oosthuizen, naționaliști cu toții; tatăl lui Rob Hart, proprietarul unui magazin de feronerie, a fost consilier municipal din partea Partidului Unit, până la alegerile din 1948.

Părinții lui clatină din cap când vine vorba de domnișoara Oosthuizen. O consideră o persoană nevricoasă, instabilă; le displace părul ei vopsit cu henna. În timpul regimului lui Smuts, zice tata, s-ar fi luat măsuri împotriva unui profesor care aduce politica în școală. Tata e și el membru al Partidului Unit. De fapt, tata și-a pierdut slujba din Cape Town, slujba aceea a cărei denumire o făcea pe mama să fie atât de mândră – șeful Biroului Închirieri –, când Malan l-a învins pe Smuts în 1948. Din pricina lui Malan au fost ei nevoiți să plece din casa lor din Rosebank, de care lui îi este atât de dor, casa cu grădina aceea luxuriantă și observatorul cu acoperișul-cupolă, și cele două pivnițe, iar el a trebuit să plece

de la școala din Rosebank și să-și părăsească prietenii din Rosebank, și să vină aici, în Worcester. În Cape Town, tata pleca dimineața la serviciu îmbrăcat elegant într-un costum la două rânduri și ducând o servietă diplomat de piele. Când alți copii îl întrebau ce era tatăl lui, el putea răspunde: „E șeful Biroului Închirieri", iar ei amuțeau respectuoși. În Worcester, slujba tatei n-are nici un nume.

— Tatăl meu lucrează la Standard Canners, e nevoit el să spună.

— Dar ce face el acolo?

— Lucrează la birou, ține contabilitatea, zice el cu voce moale. N-are idee ce-nseamnă „a ține contabilitatea".

Standard Canners produce conserve de piersici Alberta, conserve de pere Bartlett și conserve de caise. Standard Canners produce mai multe conserve de piersici decât orice alt producător de conserve din țară: pentru asta e vestită firma.

În ciuda înfrângerii din 1948 și a decesului generalului Smuts, tatăl lui a rămas fidel Partidului Unit: fidel, însă descurajat. Avocatul Strauss[1], noul lider al Partidului Unit, e doar o umbră palidă a lui Smuts; sub conducerea lui Strauss, partidul n-are nici o speranță să câștige alegerile viitoare. Unde mai pui că naționaliștii își asigură victoria, modificând granițele circumscripțiilor electorale, ca să-și favorizeze partizanii din *platteland*, din provincie.

— Și de ce nu se face nimic împotriva lor? îl întreabă el pe tatăl lui.

— Cine să facă? nu pricepe tata. Cine-i poate opri? Pot să facă orice vor, acum că sunt la putere.

El nu înțelege ce rost are să faci alegeri dacă partidul care câștigă poate schimba regulile jocului. Ca și când jucătorul la bătaie ar putea decide cine are voie să arunce mingea și cine nu.

Tata deschide radioul la ora de știri, dar numai ca să asculte scorurile, la crichet vara, la rugbi iarna.

Pe vremuri, înainte ca naționaliștii să pună mâna pe putere, buletinul de știri era transmis din Anglia. Începea cu imnul *God*

1. Jacobus Gideon Nel Strauss, cunoscut ca Koos Strauss, Kosie Straussman sau J.G.N. Strauss (1900-1990) – politician sud-afican, șef al Partidului Unit Sud-african între 1950 și 1956.

Save the King, urmau cele șase semnale ale orei exacte de la Greenwich, după care crainicul zicea: „Aici Londra, transmitem știrile", și citea știri din toată lumea. Acum totul s-a sfârșit. „Aici Radiodifuziunea Sud-africană", zice crainicul, și plonjează într-un recital lung despre ce-a zis Dr. Malan în parlament.

Ceea ce detestă el cel mai tare în Worcester, ceea ce-l face să-și dorească evadarea, sunt furia și resentimentul pe care le simte scăpărând între băieții afrikaneri. Se teme și îi e scârbă de băieții ăștia greoi, desculți, cu pantalonii lor scurți și strâmți, mai ales de băieții mai mari ca vârstă, care, dacă ar avea ocazia, te-ar duce într-un loc pustiu din *veld* și te-ar batjocori în feluri despre care i-a auzit pe alții pomenind cu fereală – *borsel*, bunăoară, ceea ce înseamnă, din câte-a priceput el, că-ți trag jos pantalonii și-ți ung boașele cu cremă de ghete (dar de ce pe boașe? de ce cu cremă de ghete?) și te trimit pe jos acasă, pe jumătate dezbrăcat și plângând în hohote.

Sunt niște povești pe care toți băieții afrikaneri par să le știe, răspândite de studenții care vin în practică la ei la școală, despre inițiere și despre ce ți se întâmplă în timpul inițierii. Băieții vorbesc în șoaptă despre asta, cu aceeași surescitare cu care vorbesc despre bătaia cu varga. Ceea ce aude el îl îngrețoșează: cică trebuie să umbli învelit în scutece de copil sau să bei urină. Dacă prin asta trebuie să treci înainte să devii învățător, ei bine, el refuză să devină învățător.

Se zvonește că guvernul o să dea un ordin ca toți copiii cu nume de familie afrikaans să fie transferați în clasele de afrikaneri. Părinții lui vorbesc despre asta în șoaptă; e limpede că sunt îngrijorați. E cuprins de panică la gândul că va trebui să se mute într-o clasă de afrikaneri. Le spune părinților că nu se va supune. Va refuza să meargă la școală. Ei încearcă să-l liniștească.

— N-o să se-ntâmple nimic, zic ei. Sunt doar zvonuri. O să treacă ani până să facă una ca asta.

Ceea ce pe el nu-l liniștește.

Află că depinde de inspectorii școlari să-i mute pe falșii băieți englezi din clasele de englezi. Trăiește cu spaima că într-o bună zi inspectorul va veni, își va plimba degetul de-a lungul numelor din catalog, va striga numele lui și-i va spune să-și strângă catrafusele.

Are un plan pentru ziua aceea, pus la cale cu multă grijă. Își va strânge cărțile și va ieși din clasă fără să protesteze. Dar nu se va duce în clasa de afrikaneri. Ci, foarte calm, ca să nu atragă atenția, se va duce la șopronul unde se țin bicicletele, își va lua bicicleta și va pleca acasă, atât de repede, încât nimeni nu-l va putea prinde. Apoi va închide și va încuia ușa de la intrare și-i va spune mamei că nu se va duce înapoi la școală și că, dacă ea îl trădează, se sinucide.

În mintea lui s-a fixat o imagine a Dr. Malan. Pe chipul lui rotund, plesuv, nu se citește pic de înțelegere sau milă. Gușa îi tresare ca gușa broaștei. Buzele îi sunt strânse pungă.

N-a uitat prima dispoziție dată de Dr. Malan în 1948: să interzică toate benzile desenate cu Captain Marvel și Superman, lăsându-le doar pe alea cu personaje animale, pentru copii, cu care poți trece liniștit prin vamă.

Se gândește la cântecele în afrikaans pe care sunt obligați să le cânte la școală. A ajuns să le urască atât de tare, încât îi vine să țipe și să strige, și să scoată sunete ca de pârț în timpul cântatului, mai ales când se cântă *Kom ons gaan blomme pluk*, cu copiii zbenguindu-se pe câmpie, între păsările ciripitoare și insecte zglobii.

Într-o sâmbătă dimineața, el și doi prieteni pleacă pe biciclete, ies din Worcester pe drumul spre De Doorns. În mai puțin de-o jumătate de oră nu mai zăresc nici o așezare omenească. Își lasă bicicletele pe marginea drumului și pornesc pe jos spre dealuri. Găsesc o peșteră, fac un foc și mănâncă sandviciurile pe care le-au adus cu ei. Deodată, își face apariția un băiat afrikaner mătăhălos, feroce, îmbrăcat cu un șort kaki.

— *Wie het julle toestemming gegee?* Cine v-a dat voie?

Toți trei rămân muți. O peșteră. Trebuie să ceară voie ca să stea într-o peșteră? Bâlmăjesc ei o minciună, dar degeaba.

— *Julle sal hier moet bly totdat my pa kom,* anunță băiatul: Trebuie să rămâneți aici până vine tata.

Pomenește ceva despre *lat* și *strop*: o nuia, o curea; o să le dea el o lecție.

Frica îl buimăcește. Aici, departe în *veld*, unde nu ai pe cine chema în ajutor, o să fie bătuți toți trei. Nu pot invoca nici o scuză. Pentru că, de fapt, sunt vinovați, mai ales el. El e cel care

i-a asigurat pe ceilalți, când au trecut prin gard, că aia nu poate fi fermă, e doar *veld*. El e instigatorul, a fost ideea lui de la bun început, nu poate da vina pe nimeni altcineva.

Fermierul sosește însoțit de-un câine, un alsacian cu o expresie șireată în ochii galbeni. Îi ia din nou la întrebări, de data asta în engleză, întrebări fără răspuns. Cu ce drept sunt ei acolo? De ce n-au cerut voie? Și iarăși încercarea patetică, prostească de a se apăra: n-au știut, credeau că e doar *veld*. În sinea lui se jură că nu va mai face niciodată aceeași greșeală. Nu va mai fi niciodată atât de neghiob încât să treacă prin vreun gard și să creadă că scapă nepedepsit. *Prost!* își zice în sine: *prost, prost, prost!*

Întâmplarea face ca fermierul să nu aibă cu el nici *lat*, nici curea, nici bici.

— Ziua voastră norocoasă, zice el.

Ei stau înțepeniți locului, nu pricep.

— Plecați.

Coboară năuci dealul, atenți să n-o rupă la fugă, de teamă să nu pornească alsacianul după ei mârâind și cu balele curgând, până unde și-au lăsat bicicletele, pe marginea drumului. Nu au ce spune drept consolare pentru experiența trăită. Afrikanerii s-au purtat ca lumea. Ei sunt cei care au pierdut.

Zece

La primele ceasuri ale dimineții, copiii de culoare merg pe National Road spre școală, înarmați cu penare și caiete, unii chiar cu ghiozdane în spate. Sunt mici, foarte mici: când vor fi de vârsta lui, adică vor avea zece sau unsprezece ani, vor fi părăsit de mult școala și vor fi plecat în lume, să-și câștige pâinea zilnică.

De ziua lui, în loc de petrecere i se dau zece șilingi ca să le facă cinste prietenilor săi. Își invită trei prieteni, cei mai buni, la Globe Café; se așază la o masă cu tăblie de marmură și comandă banana split sau înghețată cu caramel și ciocolată. Faptul că poate oferi o asemenea plăcere îl face să se simtă ca un prinț; iar prilejul ar fi un adevărat succes de n-ar fi copiii ăia de culoare, zdrențăroși, care se uită prin geam înăuntru la ei și le strică tot cheful.

Pe chipurile lor nu citește nici un strop din ura pe care – e gata să recunoască – o merită el și prietenii lui pentru că au atât de mulți bani, în vreme ce ei n-au nici un sfanț. Dimpotrivă, parcă sunt la circ – devorează cu ochii tot ce văd, cu totul absorbiți, nu le scapă nimic.

Dacă ar fi în altă parte, l-ar ruga pe portughezul cu părul dat cu briantină, proprietarul localului, să-i alunge. E ceva normal să-i alungi pe copiii cerșetori. Nu trebuie decât să te încrunți, să-ți fluturi brațele și să strigi „*Voetsek, hotnot! Loop! Loop!*“, apoi să te răsucești spre cel care privește scena, prieten sau străin, și să-i explici: „*Hulle soek net iets om te steel. Hulle is almal skelms*“ – Nu caută decât să șterpelească ceva. Toți sunt hoți. Dar, dacă ar fi să se ridice și să se ducă la portughez, ce i-ar zice? „Îmi strică petrecerea de ziua mea, nu e corect, mă doare sufletul să-i văd“? Indiferent

ce s-ar întâmpla, dacă i-ar alunga sau nu, e prea târziu, deja îl doare sufletul.

El crede că afrikanerii sunt niște oameni furioși tot timpul pentru că-i doare sufletul. Crede că englezii sunt niște oameni care n-au căzut pradă furiei pentru că trăiesc în spatele unor ziduri și-și apără bine sufletele.

Asta e doar una dintre teoriile lui despre englezi și afrikaneri. Din nefericire, musca din lapte este Trevelyan.

Trevelyan a fost unul dintre locatarii cu care au împărțit casa de pe Liesbeeck Road, Rosebank, casa cu stejarul cel mare din grădina din față, unde el a fost fericit. Trevelyan avea camera cea mai bună, cea cu ferestre-uși care se deschideau spre *stoep*[1]. Era tânăr, era înalt, era prietenos, nu știa boabă de afrikaans, era englez până-n măduva oaselor. Dimineața, Trevelyan lua micul dejun în bucătărie înainte de-a pleca la serviciu, se întorcea seara și cina împreună cu ei. Își ținea mereu încuiată camera, care oricum nu era în aripa lor de casă; cu toate că nu se găsea nimic interesant în ea, în afară de-un aparat de ras electric, fabricat în America.

Tata, deși mai bătrân decât Trevelyan, a devenit cel mai bun prieten al englezului. Sâmbăta ascultau împreună la radio meciurile de rugbi comentate de C.K. Friedlander[2] din Newlands.

Apoi a sosit Eddie. Eddie era un băiețel de culoare, în vârstă de șapte ani, din Ida's Valley, în apropiere de Stellenbosch. A venit să muncească la ei: era un aranjament între mama lui Eddie și mătușa Winnie care locuia în Stellenbosch. Eddie urma să spele vase, să măture și să lustruiască, și în schimbul acestor treburi locuia cu ei în Rosebank, primea de mâncare, iar la întâi a fiecărei luni mamei lui i se trimitea un mandat poștal pentru două lire și trei șilingi.

După două luni de muncă și găzduire în Rosebank, Eddie a fugit de-acasă. A dispărut în timpul nopții; absența i-a fost descoperită dimineața. A fost chemată poliția; Eddie a fost găsit destul de aproape. Se ascundea în tufișurile de pe malul râului Liesbeeck. Nu poliția, ci Trevelyan l-a găsit și l-a târât înapoi, în

1. Verandă (afrikaans).
2. C.K. Friedlander – comentator sportiv sud-african.

timp ce Eddie țipa și se zvârcolea fără rușine, apoi l-a închis în vechiul observator, în grădina din spate.

Era limpede că Eddie trebuia trimis înapoi în Ida's Valley. Acum că nu se mai prefăcea mulțumit, Eddie era în stare să fugă ori de câte ori i se ivea o ocazie. Ucenicia nu dăduse roade.

Dar, înainte să i se telefoneze mătușii Winnie, în Stellenbosch, s-a pus problema pedepsirii lui Eddie pentru necazurile pe care le pricinuise: alertarea poliției, stricarea dimineții de sâmbătă. Trevelyan s-a oferit să aplice pedeapsa.

El s-a uitat pe furiș în observator în timp ce Eddie era pedepsit. Trevelyan îl ținea de mâini și-l lovea cu o curea de piele peste picioarele goale. Și tata era acolo, stătea deoparte și privea. Eddie urla și țopăia; chipul îi era mânjit de lacrimi și muci.

— *Asseblief, asseblief, my baas*, urla el, *ek sal nie weer nie!* – N-o să mai fac!

La un moment dat, cei doi adulți l-au zărit cum trage cu ochiul și i-au făcut semn să plece.

A doua zi, mătușa și unchiul au venit din Stellenbosch cu automobilul lor DKW negru, ca să-l ia pe Eddie și să-l ducă înapoi la mama lui, în Ida's Valley: s-au despărțit fără nici un cuvânt.

Prin urmare, Trevelyan, care era englez, l-a biciuit pe Eddie. De fapt, Trevelyan, cel roșu în obraji și deja puțin prea gras, se înroșise încă și mai tare în timpul biciuirii și fornăia la fiecare lovitură, ambalându-se la fel de mult ca orice afrikaner furios. Și-atunci cum se potrivește Trevelyan în teoria lui că englezii sunt buni?

Încă îi are de plătit lui Eddie o datorie despre care n-a zis nimănui nimic. După ce cumpărase bicicleta Smiths, cu banii primiți când împlinise opt ani, și apoi își dăduse seama că habar n-avea să meargă pe ea, Eddie a fost cel care l-a împins pe Rosebank Common, strigându-i ce și cum să facă, până când, dintr-odată, a prins meșteșugul de a-și ține echilibrul.

În acea primă cursă cu bicicleta, a descris o curbă largă, apăsând puternic pe pedale pentru că terenul era nisipos, până ce a revenit la locul unde-l aștepta Eddie. Băiatul era emoționat, țopăia de bucurie.

— *Kan el 'n kans kry?* a strigat el: Pot să încerc și eu?

I-a dat bicicleta. Eddie n-a avut nevoie să fie împins: a pornit ca din puşcă, stând pe pedale, cu vechiul lui blazer bleumarin înfoindu-se în spate – îşi ţinea echilibrul cu mult mai bine decât el.

Îşi aminteşte cum se lua la trântă cu Eddie pe pajişte. Cu toate că Eddie era doar cu şapte luni mai mare decât el, dar nu mai înalt, avea o forţă vânoasă şi o determinare care îl ajutau să învingă de fiecare dată. Învingea, dar era prudent. Doar pentru o clipă, când îşi ţintuia adversarul cu spatele la pământ, neajutorat, îşi permitea Eddie un rânjet triumfător; apoi se rostogolea într-o parte şi se ciucea, gata pentru runda următoare.

Din acele trânte i-a rămas în nări mirosul lui Eddie şi încă îi simte forma capului, ţeasta înaltă, ca un vârf de glonţ, şi părul des şi aspru.

Au ţeste mai tari decât albii, zice tata. De-aia sunt atât de buni la box. Din acelaşi motiv nu vor fi buni la rugbi, zice tata. La rugbi trebuie să gândeşti iute, nu poţi să ai cap de lemn.

Există un moment în timpul trântei când buzele şi nasul lui se apasă pe părul lui Eddie. Inspiră atunci mirosul, simte gustul: mirosul, gustul fumului.

La fiecare sfârşit de săptămână, Eddie făcea baie, stând într-o cadă pentru picioare în spălătorul servitorilor şi frecându-se cu o cârpă dată cu săpun. El şi fratele lui au împins un tomberon sub ferestruica spălătorului şi s-au urcat pe el, să tragă cu ochiul înăuntru. Eddie era în pielea goală, dar nu-şi dăduse jos brâul de piele. Văzând cele două chipuri la geam, a zâmbit larg, a strigat „*He!*“ şi a ţopăit în cadă, stropind cu apă, fără să se acopere.

Mai târziu, i-a spus mamei:

— Eddie nu şi-a scos brâul când a făcut baie.

— Face ce vrea, lasă-l în pace, a zis mama.

N-a fost niciodată în Ida's Valley, de unde se trage Eddie. Îşi închipuie că e un loc rece, jilav. În casa mamei lui Eddie nu există lumină electrică. Din tavan picură apă, toată lumea tuşeşte tot timpul. Când ieşi afară, trebuie să sari din piatră în piatră, ca să nu dai în bălţi. Ce speranţă mai există pentru Eddie după ce s-a întors acoperit de ruşine în Ida's Valley?

— Ce crezi că face Eddie acum? o întreabă el pe mama.

— Cu siguranţă e la o casă de corecţie.

— De ce la o casă de corecție?

— Cei ca el ajung la casa de corecție, apoi la închisoare.

Nu înțelege încrâncenarea mamei împotriva lui Eddie. Nu-i înțelege stările astea de încrâncenare, când defăimează tot ce prinde: oamenii de culoare, pe frații și surorile ei, cărți, învățătura, guvernul. De fapt, lui nu-i prea pasă ce crede ea despre Eddie, atâta vreme cât nu-și shimbă opiniile de la o zi la alta. Dar când ea izbucnește astfel, el simte că i se cască podeaua sub picioare și se prăbușește în gol.

Cu ochii minții îl vede pe Eddie în vechiul lui blazer, ghemuindu-se undeva la adăpost de ploaia care cade tot timpul în Ida's Valley, fumând chiștoace împreună cu alți băieți de culoare. El are zece ani, Eddie din Ida's Valley are tot zece ani. Apoi, o vreme, Eddie va avea unsprezece ani și el va avea tot zece; apoi va împlini și el unsprezece ani. Întotdeauna îl ajunge din urmă pe Eddie, stă cu el o vreme, apoi rămâne în urmă. Cât va mai dura asta? Va scăpa vreodată de Eddie? Și în ciuda băuturii și a consumului de *dagga*[1], în ciuda închisorii și a înrăirii, oare l-ar mai recunoaște Eddie și i-ar striga „*Jou moer!*", dacă într-o bună zi s-ar întâlni întâmplător pe stradă?

Deocamdată, în casa igrasioasă din Ida's Valley, făcut covrig sub o pătură puturoasă, îmbrăcat cu același blazer, Eddie se gândește la el – el știe asta. În întuneric, ochii lui Eddie sunt două crestături galbene. De un lucru e absolut sigur: Eddie nu va avea nici un strop de milă pentru el.

1. Marijuana (afrikaans).

Unsprezece

În afara cercului de rude, au puține cunoștințe. Când vin străini în casă, el și fratele lui se fac nevăzuți ca niște sălbăticiuni, apoi se furișează ca să tragă cu ochiul și cu urechea. Au sfredelit niște găuri în tavan, ca să se urce în pod și să se uite de sus în living. Mama se simte jenată de zgomotele de îmbrânceală.

— Copiii se joacă, explică ea cu un zâmbet crispat.

El fuge de conversația politicoasă, din pricină că-l zăpăcesc întrebări de genul „Ce mai faci?", „Îți place la școală?". Neștiind ce să răspundă, mormăie și se bâlbâie ca un prost. Dar, de fapt, nu se rușinează de sălbăticia lui, de nerăbdarea lui când e vorba de flecăreala insipidă a conversației așa-zis manierate.

— Chiar nu poți să fii normal? îl întreabă mama.

— Urăsc oamenii normali, răspunde el cu năduf.

— Urăsc oamenii normali, îl îngână fratele.

Fratele lui are șapte ani. Are mereu pe buze un zâmbet nervos, subțire; la școală vomită uneori fără motiv și trebuie dus acasă.

În loc de prieteni, ei au familie. Cei din familia mamei sunt singurii oameni din lume care-l acceptă mai mult sau mai puțin așa cum e. Îl acceptă – obraznic, nesociabil, excentric – nu numai pentru că, dacă nu-l acceptă, nu pot veni în vizită, ci și pentru că și ei au crescut sălbatici și obraznici. În schimb, cei din familia tatei nu au o părere bună nici despre el și nici despre educația pe care a primit-o de la mama lui. În compania lor, el se simte constrâns; de cum scapă, începe să-și râdă de clișeele politeții („*En hoe gaan dit met jou mammie? En met jou broer? Dis goed, dis goed!*" – Ce face mămica? Dar frățiorul? Bravo!). Dar n-are cum scăpa

de ei; dacă nu ia parte la ritualurile lor, n-are cum vizita ferma. Astfel că, foindu-se jenat, dispreţuindu-se pentru lipsa de curaj, se supune. „*Dit gaan goed*", zice. „*Dit gaan goed met ons almal*" – Suntem bine cu toţii.

Ştie că tata se aliază cu familia sa împotriva lui. Ăsta-i unul dintre felurile în care tata se răzbună pe mama lui. Se înfioară când se gândeşte ce viaţă ar duce dacă tata ar conduce gospodăria, o viaţă de formule insipide, prosteşti, o viaţă în care ar trebui să fie ca toată lumea. Mama e singura persoană care se pune între el şi o existenţă pe care n-ar putea-o îndura. Aşa că, deşi îl irită lentoarea şi obtuzitatea ei, se agaţă de ea ca de singurul lui protector. El e fiul ei, nu fiul tatei. Îşi neagă şi-şi detestă tatăl. N-o să uite ziua din urmă cu doi ani când mama, pentru prima şi singura dată, l-a lăsat pe tata să se năpustească asupra lui, ca un câine eliberat din lanţ („Am ajuns la capătul răbdării, nu mai suport!"), iar ochii tatei au scăpărat albaştri şi mânioşi când l-a scuturat şi l-a pălmuit.

Trebuie să se ducă la fermă pentru că nu e loc pe pământ care să-i fie mai drag sau despre care să-şi închipuie că i-ar putea fi mai drag. Tot ce este complicat în iubirea pentru mama este foarte limpede în iubirea pentru fermă. Dar de când se ştie, această iubire a lui a fost umbrită de-o durere. Poate vizita ferma, dar nu va locui niciodată acolo. Ferma nu e casa lui. Niciodată nu va fi altceva decât un musafir acolo, un musafir incomod. Chiar şi acum, zi după zi, ferma şi el urmează drumuri diferite, separate, se depărtează, în loc să se apropie. La un moment dat, ferma va fi dispărut cu totul, se va fi pierdut cu totul, încă de pe-acum simte durerea acelei pierderi.

Ferma a fost cândva a bunicului său, dar bunicul a murit, iar ferma a trecut în proprietatea unchiului Son, fratele mai mare al tatei. Son a fost singurul cu aptitudini de fermier; ceilalţi fraţi şi celelalte surori n-au ştiut cum să fugă mai iute la oraş. Cu toate acestea, într-un anumit sens ferma la care au crescut este încă a lor. Prin urmare, o dată pe an, uneori de două ori, tata se duce la fermă şi-l ia şi pe el.

Ferma se numeşte Voëlfontein, Fântâna Păsărilor; lui îi este dragă fiecare piatră a ei, îi e drag fiecare tufiş, fiecare fir de iarbă,

iubește păsările care i-au dat numele, păsări care, când se lasă înserarea, se strâng cu miile în copacii din jurul fântânii, chemându-se, murmurând, înfoindu-și penele, pregătindu-se pentru noapte. Imposibil de crezut că ar mai putea fi cineva care să iubească ferma la fel de mult ca el. Dar nu poate vorbi despre iubirea lui, nu numai pentru că oamenii normali nu vorbesc despre asemenea lucruri, ci și pentru că a recunoaște ar însemna o trădare față de mama. Ar fi o trădare nu numai pentru că și ea vine de la o fermă, o fermă rivală într-un colț îndepărtat al lumii, despre care vorbește cu iubirea și dorul pe care le simte ea, dar unde nu se mai poate întoarce pentru că a fost vândută unor străini, ar fi o trădare și pentru că ea nu e bine-venită la ferma asta, ferma adevărată, Voëlfontein.

Ea nu-i spune de ce – fapt pentru care el îi este până la urmă recunoscător –, dar încet-încet reușește de unul singur să închege povestea. În timpul războiului, mama a locuit împreună cu cei doi copii ai ei într-o cameră închiriată, în orașul Prince Albert, supraviețuind cu șase lire pe lună, pe care tata le trimitea din solda lui de subofițer, plus două lire primite de la Fondul de Calamitate al Guvernatorului General. În tot acel timp, n-au fost nici măcar o dată invitați la fermă, cu toate că la fermă se ajungea în numai două ore. Partea asta a poveștii o știe pentru că până și tata, după ce s-a întors din război, a fost supărat și rușinat de felul în care au fost tratați.

Din perioada petrecută în Prince Albert își amintește doar roiurile de țânțari în nopțile lungi și fierbinți, și faptul că mama măsura camera în sus și-n jos – îmbrăcată doar în combinezon, transpirată, cu picioarele ei greoaie, grase, străbătute de varice –, încercând să-l liniștească pe frățiorul lui încă sugar care plângea tot timpul; și-și amintește zilele cumplit de plicticoase, petrecute în spatele obloanelor închise, la adăpost de soare. Așa au trăit, înțepeniți acolo, prea săraci să se mute din loc, așteptând invitația care nu a venit niciodată.

Mama își strânge și acum buzele când se vorbește despre fermă. Dar când se duc la fermă de Crăciun, vine și ea. Se adună acolo toată familia. În fiecare cameră sunt pregătite paturi, saltele și paturi de campanie, la fel și pe lungul *stoep*: într-un an, de Crăciun,

a numărat douăzeci și șase. Cât e ziua de lungă, mătușa lui și cele două menajere au de lucru până peste cap în bucătăria încărcată de aburi, pun la fiert, bagă în cuptor, pregătesc mese și iar mese, ceai, cafea și prăjituri, și iar ceai, cafea și prăjituri, în vreme ce bărbații șed în *stoep*, privind leneși la întinsul Karoo care tremură în dogoarea soarelui, depănând povești despre vremurile de odinioară.

Lacom, absoarbe atmosfera, absoarbe amestecul fericit, nebunesc de engleză și afrikaans, care este limba lor comună atunci când se strâng la un loc. Îi place această limbă caraghioasă, ghidușă, cu particulele care se strecoară ici și colo în frază. E mai ușoară, mai aerisită decât limba afrikaans pe care-o învață la școală și care e îngreunată de expresii idiomatice provenind – așa se zice – din *volksmond*, din gura poporului, dar care par să provină doar din Marea Migrație, expresii absurde, greoaie, despre care, vite și hamuri.

Când a vizitat prima oară ferma – bunicul mai trăia –, toate animalele din bătătură, despre care citise în cărțile lui de povești, erau încă acolo: cai, măgari, vaci cu viței, porci, rațe, o colonie de găini și un cocoș care întâmpina soarele cu un cucurigu semeț, capre și țapi bărboși. Apoi, după moartea bunicului, ograda animalelor a început să se golească, până n-au mai rămas decât oile. Întâi au fost vânduți caii, au urmat porcii care au fost transformați în carne de consum (a fost de față când unchiul lui a împușcat ultimul porc: glonțul l-a nimerit în dosul urechii, porcul a scos un grohăit, o bășină răsunătoare, și s-a prăbușit, întâi în genunchi, apoi pe-o parte, tremurând). Apoi au dispărut vacile și rațele.

Motivul a fost prețul lânii. Japonezii plăteau o liră livra de lână: era mai ușor să cumperi un tractor decât să crești cai, mai ușor să mergi cu noul Studebaker la Fraserburg Road și să cumperi unt congelat și lapte praf, decât să mulgi o vacă și să faci unt din smântână. Numai oile contau, oile cu lâna lor de aur.

Și de povara agriculturii se poate scăpa. Singura cultură de la fermă este lucerna, ca să ai cu ce hrăni oile dacă nu le ajunge iarba de pe pășune. Din livezi a rămas doar un crâng cu portocali, care an de an dau fructe cu miez din cel mai dulce.

Când mătușile și unchii se strâng pe *stoep* după somnul înviorător de după-amiază, ca să bea ceai și să spună povești, își aduc

adesea aminte de vremurile de altădată la fermă. Îl evocă pe tatăl lor, „fermierul gentleman" care avea trăsură cu doi cai, cultiva porumb pe pământurile din jos de stăvilar, pe care-l recolta și-l măcina singur.

— Da, alea timpuri! zic ei și oftează.

Le place să fie nostalgici când vorbesc de trecut, dar nici unul nu vrea să se întoarcă la acele timpuri. El, unul, vrea. El vrea ca totul să fie așa cum a fost cândva.

Într-un colț, la umbra viței de bougainvillea, atârnă o ploscă învelită în pânză. Cu cât e mai cald afară, cu atât mai rece e apa – un adevărat miracol, la fel ca miracolul cărnii care atârnă în întunericul cămării și nu putrezește, la fel ca miracolul bostanilor care zac pe acoperiș în soarele arzător și-și păstrează prospețimea. Ai zice că la fermă nu există descompunere.

Apa din ploscă este incredibil de rece, dar el nu-și toarnă mai mult de-o înghițitură odată. E mândru de cât de puțin bea. O să-i fie de mare folos dacă se va pierde vreodată în *veld*, își zice el. Vrea să fie o creatură a deșertului, al acestui deșert, asemenea unei șopârle.

Puțin mai sus de casă e un rezervor de apă cu pereți de piatră, un cub cu latura de trei metri, umplut cu ajutorul unei pompe eoliene, care alimentează cu apă casa și grădina. Într-o zi caniculară, el și fratele lui lansează în rezervor o cadă din tablă zincată, se urcă în ea cu grijă să n-o răstoarne, apoi, lopătând cu mâinile, o împing încolo și-ncoace pe suprafața apei.

El se teme de apă; aventura asta ar trebui să-l facă să-și depășească frica. Bărcuța lor dansează în mijlocul rezervorului. Săgeți de lumină scapără în valurile mici; nu se aude nimic altceva decât țârâitul cicadelor. Doar această tablă subțire de metal îl desparte de moarte. Cu toate acestea, se simte în siguranță, într-atât încât ar putea moțăi. Asta e ferma: aici nu se poate întâmpla nimic rău.

O singură dată în viața lui a mai fost într-o barcă, pe când avea patru ani. Un bărbat (cine era? – încearcă să și-l amintească, dar nu reușește) i-a scos la plimbare pe apele lagunei de la Plettenberg Bay. Ar fi trebuit să fie o plimbare de plăcere, dar cât a durat plimbarea aceea el a stat împietrit, cu privirile fixate pe țărmul îndepărtat. O singură dată s-a uitat peste marginea bărcii. Fire

de alge se legănau leneșe în adânc, sub ei. Era întocmai cum se temuse el, încă și mai rău; l-a cuprins amețeala. Numai scândurile acelea fragile, care gemeau la fiecare mișcare a vâslelor, gata parcă să plesnească, îl țineau să nu se arunce în brațele morții. Și-a încleștat și mai mult mâinile pe bancă și a închis ochii, luptându-se cu panica.

La Voëlfontein trăiesc două familii de culoare, fiecare având-și gospodăria proprie. Lângă peretele rezervorului se găsește casa – rămasă fără acoperiș – în care locuia pe vremuri Outa Jaap. Outa Jaap trăia la fermă înainte să fi venit bunicul acolo; el și-l amintește pe Outa Jaap ca pe un om foarte bătrân, cu ochi albi ca laptele, orbi, cu gingii știrbe și mâini noduroase, care ședea pe o bancă în plin soare; înainte ca bătrânul să moară, a fost dus la el, poate pentru a-i primi binecuvântarea, nici el nu mai știe de ce. Outa Jaap nu mai e, dar numele încă îi este pomenit cu respect. Însă când întreabă ce avea Outa Jaap atât de deosebit, răspunsurile ce i se dau sunt dintre cele mai banale. Outa Jaap ținea de vremurile când încă nu se născociseră gardurile împotriva șacalilor, i se spune, când păstorul care-și ducea oile să pască pe una dintre pășunile de pe parcelele îndepărtate trebuia să stea cu turmele tot timpul și să le păzească săptămâni în șir. Outa Jaap aparținea unei generații dispărute. Asta-i tot.

El totuși intuiește ce se ascunde în spatele acestor vorbe. Outa Jaap făcea parte din fermă; o fi fost bunicul lui cel care a cumpărat-o și proprietarul ei de drept, dar ferma a venit la pachet cu Outa Jaap – omul ăsta știa mai multe despre fermă, despre oi, *veld* și vreme decât avea să știe vreodată nou-venitul. De aceea trebuia să i se arate respect lui Outa Jaap; de aceea nici nu se pune problema de a se debarasa de fiul lui Outa Jaap, Ros, ajuns și el la mijlocul vieții, chiar dacă nu e un lucrător destoinic, dimpotrivă, nu te poți bizui pe el și adesea înțelege taman pe dos.

E de la sine înțeles că Ros va trăi și va muri la fermă, fiind urmat de unul dintre fiii săi. Freek, celălalt lucrător, e mai tânăr și mai în putere decât Ros, deprinde totul mai iute, te poți bizui mai mult pe el, dar el nu ține de fermă: ceea ce înseamnă că nu va rămâne acolo pentru totdeauna.

Venind la fermă din Worcester, unde oamenii de culoare par nevoiți să cerșească tot timpul și orice (*Asseblief my nooi! Asseblief my basie!*), este ușurat să descopere cât de corecte și solemne sunt relațiile dintre unchiul lui și *volk*. În fiecare dimineață, unchiul discută cu cei doi oameni ai săi despre treburile zilei. Nu le dă ordine. Ci le propune sarcinile ce urmează a fi îndeplinite, una câte una, ca și când și-ar arăta pe masă cărțile de joc; oamenii lui își arată și ei cărțile. Între propuneri, pauze, tăceri lungi, meditative, în care nu se întâmplă nimic. Și dintr-odată, în chip misterios, totul pare stabilit: cine se va duce unde, cine va face cutare lucru. „*Nouja, dan sal ons maar loop, baas Sonnie!*" – Am plecat! Ros și Freek își pun pălăriile pe cap și o iau din loc.

La fel și în bucătărie. Două femei lucrează în bucătărie: soția lui Ros, Tryn, și Lientjie, fiica lui din altă căsătorie. Sosesc la micul dejun și pleacă după masa de prânz, masa principală a zilei, care aici se numește dineu. Lientjie e atât de rușinoasă față de străini, încât își ascunde fața și chicotește atunci când îi vorbește cineva. Dar dacă el stă în pragul bucătăriei, aude șuvoiul de vorbe șopotite ce curge înainte și-napoi între mătușa lui și cele două femei, iar lui îi place să tragă cu urechea la șuvoiul ăsta: clevetelile blânde, alinătoare ale femeilor, povești spuse de la o ureche la alta și la alta, până când ele acoperă nu numai ferma, ci și satul de la Fraserburg Road și așezarea de lângă sat a celor de culoare, până și celelalte ferme ale districtului; o plasă albă, moale de cleveteli se țese peste trecut și prezent, o plasă care, chiar în același timp, se țese și în alte bucătării, bucătăria Van Rensburgilor, cea a Albertilor, cea a Nigrinilor, cele ale diferitelor ramuri ale clanului Bote: cine se căsătorește cu cine, a cui soacră urmează să se opereze și de ce anume, al cui fiu se descurcă bine la școală, a cui fată a dat de belea, cine a vizitat pe cine, cine ce a purtat când și unde.

Dar pe el îl interesează mai mult Ros și Freek. Arde de curiozitate să știe ce viață duc ei. Oare poartă flanele și indispensabili, ca albii? Are fiecare un pat în care doarme? Dorm în pielea goală, sau în hainele de lucru, sau au pijamale? Mănâncă așa ca toată lumea, șezând la masă, cu furculițe și cuțite?

Nu are cum să răspundă acestor întrebări, căci nu i se dă voie să se ducă la ei acasă. Ar fi o impolitețe, așa i se spune – o impolitețe

pentru că Ros și Freek s-ar simți foarte stânjeniți de o asemenea vizită.

Dacă nu e stânjenitor ca soția și fiica lui Ros să muncească în casă – îi stă lui pe limbă să întrebe –, să gătească, să spele rufele, să aranjeze paturile, de ce e stânjenitor să le facă el o vizită acasă?

Argumentul pare bun, dar are o hibă, știe și el asta. Deoarece, în realitate, e stânjenitor ca Tryn și Lientjie să se afle acolo în casă. Nu-i place să treacă pe lângă Lientjie pe coridor și ea să se prefacă invizibilă, iar el să-i facă jocul. Nu-i place s-o vadă pe Tryn în genunchi, la cadă, spălându-i hainele. Nu știe cum să-i răspundă lui Tryn când ea i se adresează la persoana a treia, numindu-l „*die kleinbaas*", micul stăpân, ca și când el n-ar fi de față. Totul este cum nu se poate mai stânjenitor.

Cu Ros și Freek e mai ușor. Dar chiar și când vorbește cu ei trebuie să folosească fraze chinuitor de întortocheate, ca să evite să li se adreseze cu *jy* atunci când ei i se adresează cu *kleinbaas*. Nu e sigur dacă Freek e socotit bărbat sau băiat, dacă nu cumva se face de râs tratându-l pe Freek drept bărbat. În general cu oamenii de culoare și în particular cu cei din Karoo, pur și simplu nu știe când nu mai sunt copii și devin bărbați și femei. Devenirea pare să se petreacă foarte devreme și brusc: într-o zi se joacă cu jucării, și ziua următoare pleacă la muncă împreună cu bărbații sau sunt în bucătăria cine știe cui, să spele vase.

Freek e blând, vorbește încet. Are o bicicletă cu cauciucuri groase și o chitară; serile, șade pe pragul camerei lui și cântă la chitară pentru sine, pe buze cu zâmbetul lui îndepărtat. În după-amiezile de sâmbătă se duce cu bicicleta până la așezarea oamenilor de culoare de la Fraserburg Road, unde rămâne până duminică seara, întorcându-se mult după căderea întunericului: de la kilometri depărtare se zărește pata de lumină a farului de la bicicletă, minusculă și dănțuitoare. Lui i se pare ceva eroic să mergi cu bicicleta pe o distanță atât de uriașă. L-ar venera pe Freek ca pe-un erou, dacă i s-ar da voie.

Freek e un angajat, i se plătește un salariu, i se poate da preaviz și poate fi trimis la plimbare. Și totuși, văzându-l pe Freek stând ciucit, cu pipa în gură și privirile ațintite asupra *veld*-ului, i se pare că Freek aparține acestor locuri mult mai mult decât familia

Coetzee – dacă nu de Voëlfontein neapărat, atunci de Karoo: Karoo e țara lui Freek, e căminul lui; cei din neamul Coetzee, care beau ceai și bârfesc pe *stoep*, sunt precum rândunicile, sezonieri, azi aici, mâine au luat-o din loc, sau chiar ca vrăbiile, ciripitori, agitați, efemeri.

Cel mai grozav lucru la fermă, mai grozav decât orice altceva, este vânătoarea. Unchiul lui are doar o pușcă, o Lee-Enfield calibru 303 grea, care trage cu cartușe prea mari pentru orice fel de vânat (odată, tatăl lui a împușcat cu ea un iepure, din care n-au mai rămas decât niște bucăți însângerate). Prin urmare, când se duce la fermă, tata împrumută de la un vecin o pușcă veche de calibrul 22. Se încarcă doar cu un cartuș, direct pe țeavă; uneori pușca se descarcă accidental, iar el vine acasă cu un țiuit în urechi ce persistă ore întregi. Cu pușca asta niciodată nu reușește să nimerească altceva decât broaștele de la stăvilar și *muisvoëls*[1] în livadă. Cu toate acestea, niciodată nu trăiește mai intens ca în primele ceasuri ale dimineții, când tatăl lui pornește cu puștile în susul albiei uscate a râului Boesmansrivier, în căutare de vânat: *steenbok*, *duiker*[2], iepuri, iar pe coastele pleșuve ale dealurilor, *korhaan*[3].

În fiecare an, în decembrie, el și tata vin la fermă să vâneze. Prind trenul – nu Trans-Karoo Express ori Orange Express, cu atât mai puțin Blue Train, toate sunt prea scumpe, și oricum nu se opresc la Fraserburg Road –, ci trenul personal obișnuit, cel care oprește în toate gările, chiar și în cele mai obscure, și uneori trebuie să se tragă pe o linie secundară, unde așteaptă trecerea în plină viteză a trenurilor expres mult mai cunoscute. Îi place trenul ăsta leneș, îi place să doarmă comod și fără vise în așternutul alb scrobit și sub păturile bleumarin pe care le aduce însoțitorul vagonului de dormit, îi place să se trezească noaptea într-o gară liniștită, la capătul lumii, și să asculte pufăitul locomotivei în repaos, dangătul ciocanului mecanicului care controlează roțile. Apoi în zori, când ajung la Fraserburg Road, îi așteaptă unchiul Son, cu zâmbetul lui larg și vechea pălărie de fetru, pătată cu ulei, și îi spune:

1. Păsări-șoarece (afrikaans).
2. Specii de antilope africane (afrikaans).
3. Dropie africană (afrikaans).

„*Jis-laaik, maar jy word darem groot, John!*" – Ce mare te-ai făcut!, și fluieră printre dinți, apoi își încarcă bagajele în Studebaker și pornesc pe drumul lung spre casă.

El acceptă fără întrebări genul de vânătoare practicat la Voëlfontein. Acceptă că au avut o vânătoare bună dacă zgornesc un singur iepure sau aud o pereche de *korhaan* gâlgâind în depărtare. E suficient ca să aibă ce povesti celorlalți din familie, care, la ceasul când se întorc ei, cu soarele sus pe boltă, stau pe *stoep* și beau cafea. În majoritatea dimineților, n-au ce povesti, chiar nimic.

N-are sens să meargă la vânătoare când căldura e-n toi, iar animalele pe care vor să le vâneze dormitează în umbră. În schimb, târziu după-amiaza pornesc uneori să străbată drumurile fermei, cu unchiul Son la volanul Studebakerului, tata în față lângă șofer, ținând pușca de calibrul 303, iar el și Ros pe strapontină.

În mod normal, ar fi treaba lui Ros să sară din mașină și să deschidă porțile, să aștepte să treacă mașina, apoi să închidă porțile, unele după altele. Dar la aceste expediții vânătorești, este privilegiul lui să deschidă porțile, în vreme ce Ros îl privește aprobator.

Vor să dea peste legendara *paauw*[1]. Dar, cum păsările astea sunt zărite o dată sau de două ori pe an – sunt atât de rare, încât, dacă le vânezi și ești prins, plătești o amendă de cincizeci de lire –, se hotărăsc să vâneze *korhaan*. Pe Ros îl iau cu ei la vânătoare pentru că, fiind boșiman sau aproape boșiman, are o vedere neobișnuit de bună.

Și cu adevărat Ros bate în acoperișul mașinii pentru că a văzut câteva *korhaan*: păsări gri-maronii, de mărimea unei găinușe, care se plimbă cu pași mărunți printre tufișuri, în grupuri de două-trei. Studebakerul se oprește; tata sprijină pușca pe marginea geamului și ține; pocnetul împușcăturii răsună în toate părțile în *veld*. Uneori, alarmate, păsările își iau zborul; cel mai adesea, grăbesc pasul, scoțând gâlgâiturile lor caracteristice. De fapt, tata nu nimerește niciodată o *korhaan*, iar el nu apucă niciodată să vadă de aproape o pasăre din asta („dropie de *veld*", așa e numită în dicționarul afrikaans–englez).

1. Specie de dropie sud-africană, numită și dropia-kori (afrikaans).

În război, tata a făcut parte din grupa de artileriști a unui tun antiaerian Bofors și a tras în avioane germane și italiene. Se întreabă dacă tata a doborât vreun avion: nu se laudă niciodată cu așa ceva. Cum de-a ajuns să fie artilerist? N-are pic de talent. Soldaților li se dădeau treburi de făcut, așa, la întâmplare?

Singurul tip de vânătoare la care au succes este vânătoarea pe timp de noapte, care – după cum descoperă el curând – este rușinoasă, mai bine să nu te lauzi cu ea. Metoda e simplă. După cină se urcă în Studebaker și unchiul Son conduce prin întuneric, peste câmpurile de lucernă. La un moment dat, oprește mașina și aprinde farurile. La mai puțin de treizeci de metri, o antilopă stă împietrită, cu urechile întoarse spre ei și ochii orbiți reflectând lumina.

— *Skiet!* șoptește unchiul.

Tata trage și antilopa cade.

Își spun că o asemenea vânătoare e acceptabilă pentru că antilopele sunt o calamitate, pasc lucerna care ar trebui să fie doar pentru oi. Dar când vede cât de mic e animalul mort, cât un pudel, știe că argumentul ăsta e găunos. Vânează noaptea pentru că nu-s destul de buni țintași să împuște ceva la lumina zilei.

Pe de altă parte, carnea de vânat, pusă în oțet și apoi friptă (se uită la mătușa lui care face crestături în carnea întunecată și le umple cu usturoi și cuișoare), este mai gustoasă decât carnea de miel, e picantă și moale, atât de moale, că ți se topește în gură. În Karoo totul e delicios, piersicile, lubenițele, bostanii, carnea de berbec, ca și când tot ceea ce găsește hrană în pământul ăsta arid este binecuvântat prin acest fapt.

Ei n-o să fie niciodată vânători vestiți. Dar îi place apăsarea puștii în mână, sunetul pașilor lor când le scrâșnește sub tălpi nisipul cenușiu al râului, liniștea care coboară, grea ca un nor, când opresc mașina, și întotdeauna peisajul ce-i înconjoară, peisajul atât de drag, ocru și gri, brun-roșcat și verde-oliv.

În ultima zi a vizitei, conform ritualului, are voie să tragă ceea ce-a mai rămas din cutia de cartușe calibrul 22, iar ținta este o conservă pusă pe-un stâlp de gard. E o treabă grea. Pușca împrumutată nu e bună, el nu e un țintaș bun. Privit de familia strânsă pe *stoep*, trage grăbit, ratând cele mai multe împușcături.

Într-o dimineață, pe când se află singur în albia râului, trăgând după *muisvoëls*, pușca se înțepenește. Nu știe cum să deblocheze cartușul înțepenit în țeavă. Se întoarce cu pușca acasă, dar unchiul Son și tata sunt duși undeva în *veld*.

— Întreabă-l pe Ros sau pe Freek, îi sugerează mama.

Îl caută pe Freek la grajd. Dar Freek nu vrea să atingă pușca. Aceeași reacție o are și Ros, atunci când îl găsește. Deși nici unul nu dă vreo explicație, par să nutrească o groază sfântă față de puști. Așa că e nevoit să-și aștepte unchiul să se întoarcă și să scoată cartușul cu briceagul.

— I-am rugat pe Ros și Freek, se plânge el, dar n-au vrut să mă ajute.

Unchiul clatină din cap.

— Lor să nu le ceri să atingă puști, îi spune el. Ei știu că nu au voie să le atingă.

Nu au voie. De ce nu? Nimeni nu vrea să-i spună. Dar cumpănește la cuvintele *n-ai voie*. La fermă le aude mai adesea decât oriunde altundeva, mai adesea chiar și decât în Worcester. Ciudate cuvinte. „N-ai voie să atingi asta." „N-ai voie să mănânci cealaltă." Oare acesta e prețul, dacă ar fi să renunțe la școală și să roage să fie lăsat să trăiască aici, la fermă: anume să renunțe să mai pună întrebări și să se conformeze la fiecare *n-ai voie*, și să facă numai ceea ce i se spune să facă? Ar fi pregătit să asculte și să plătească prețul? Nu există oare nici o posibilitate de a trăi în Karoo – singurul loc din lume unde vrea să trăiască – așa cum vrea el să trăiască: fără să aparțină unei familii?

Ferma e imensă, atât de imensă, încât atunci când, în expedițiile lor vânătorești, ajunge împreună cu tata la un gard de-a latul albiei și tata îl anunță că au ajuns la hotarul între Voëlfontein și ferma vecină, el e surprins. În imaginația lui, Voëlfontein este un regat de sine stătător. Nu-ți ajunge o viață întreagă să cunoști toată ferma Voëlfontein, să-i cunoști fiecare piatră și fiecare tufiș. Nici un răstimp nu e suficient de lung când iubești un loc cu o asemenea iubire devoratoare.

Cel mai bine cunoaște Voëlfontein în timpul verii, când ferma zace strivită sub o lumină egală, orbitoare ce se revarsă din cer. Dar Voëlfontein are și ea mistere, care nu aparțin nopții și întunericului, ci după-amiezilor fierbinți, când mirajele dansează la

orizont și aerul însuși îi cântă în urechi. Atunci, în vreme ce toată lumea moțăie năucită de căldură, el poate ieși tiptil din casă și urcă dealul spre labirintul de *kraal*-uri împrejmuite cu ziduri de piatră, care țin de vremurile de odinioară, când miile de oi trebuiau aduse din *veld* pentru a fi numărate sau tunse, sau scăldate. Zidurile *kraal*-urilor sunt groase de mai bine de jumătate de metru și mai înalte decât el; sunt făcute din pietre gri-albastre plate, fiecare dintre ele cărată până aici în telegi trase de măgari. Încearcă să-și imagineze turmele de oi, toate moarte, dispărute acum, care trebuie să se fi adăpostit de soare la poalele acestor ziduri. Încearcă să-și imagineze ferma așa cum trebuie să fi fost când casa cea mare și toate acareturile și *kraal*-urile încă erau în construcție: un loc al trudei stăruitoare, de furnică, an după an. Acum, șacalii care atacau oile au fost exterminați, împușcați sau otrăviți, iar *kraal*-urile, nemaiavând nici o utilitate, cad în ruină.

Zidurile *kraal*-urilor se întind pe kilometri întregi în susul și-n josul dealului. Nimic nu crește aici: pământul a fost nivelat sub copite și ucis pentru totdeauna – el, unul, nu pricepe cum: arată pătat, nesănătos, îngălbenit. De cum pătrunde înăuntrul zidurilor, este izolat de tot și toate, în afară de cer. A fost avertizat să nu vină aici din pricina șerpilor, pentru că nimeni nu-l va auzi dacă strigă după ajutor. I s-a atras atenția că șerpii mișună în după-amiezile astea calde: ies din găurile lor – cobre scuipătoare, vipere pufăitoare, *skaapsteker*[1] – ca să stea la soare și să-și încălzească sângele rece.

Încă n-a văzut nici un șarpe în vreun *kraal*; dar este atent la fiecare pas.

Freek dă peste o *skaapsteker* în spatele bucătăriei, unde femeile atârnă rufele spălate. O lovește cu un băț până o omoară, apoi aruncă trupul lung, galben, peste un tufiș. Timp de săptămâni întregi, femeile nu mai vor să se ducă în spatele bucătăriei. Tryn îi spune că șerpii își aleg partenerii pe viață; dacă ucizi masculul, femela vine să se răzbune.

Primăvara – septembrie – este cel mai bun anotimp să vizitezi Karoo, chiar dacă vacanța școlară ține doar o săptămână. Într-un

1. Specie de năpârcă, specifică Africii de Sud (afrikaans).

an, în septembrie, se află la fermă când sosesc tunzătorii de oi. Nu se știe de unde vin, bărbați sălbatici pe biciclete, încărcați cu saci de dormit, oale și tigăi.

Descoperă că tunzătorii sunt un soi aparte. Când coboară la o fermă, înseamnă noroc. Ca să fie ținuți pe loc, este sacrificat un *hamel*, un batal. Tunzătorii pun stăpânire pe vechiul grajd și acolo își aranjează adăpostul. Un foc arde până târziu în noapte, cât ține benchetuiala.

El stă și ascultă o discuție lungă între unchiul Son și mai-marele tunzătorilor, un bărbat cu pielea atât de închisă la culoare și cu o înfățișare atât de fioroasă, încât ar putea fi luat drept indigen; are barbă ascuțită și pantaloni legați cu sfoară în jurul mijlocului. Vorbesc despre vreme, despre starea pășunatului în districtul Prince Albert, în districtul Beaufort, în districtul Fraserburg, despre plată. Limba afrikaans pe care o vorbesc tunzătorii este atât de aspră, atât de plină de expresii idiomatice ciudate, încât aproape că n-o înțelege. De unde vin oamenii ăștia? Există oare un ținut mai închis decât ținutul Voëlfontein, un miez undeva încă și mai izolat de lume?

A doua zi dimineața, cu o oră înaintea zorilor, este trezit de tropăitul copitelor, când primele eșaloane de oi sunt mânate prin dreptul casei pentru a fi țărcuite în *kraal*-uri, lângă staulul unde vor fi tunse. Ai casei încep să se trezească. În bucătărie e fierbere, miroase a cafea. La prima geană de lumină, el e deja afară, îmbrăcat, prea surescitat ca să mănânce.

I se dă și lui ceva de făcut. Trebuie să aibă grijă de o cană de tablă plină cu boabe de fasole uscată. De fiecare dată când un tunzător isprăvește de tuns o oaie, o eliberează dându-i o palmă peste picioarele dinapoi și răstoarnă blana tunsă pe masa de sortare, iar oaia, rozalie, cheală și sângerând acolo unde au ciupit-o foarfecile, tropăie agitată în al doilea țarc – tunzătorul poate lua o boabă de fasole din cană, cu o înclinare a capului și cu un politicos „*My basie!*".

Când se satură să țină cana (tunzătorii pot să-și ia singuri boabele, sunt crescuți la țară, nici măcar n-au auzit de necinste), el și fratele lui ajută la legarea baloturilor, sărind pe mormanul de lână groasă, fierbinte, unsuroasă. Agnes, verișoara lui, e și ea acolo,

a venit în vizită din Skipperskloof. Ea și sora ei dau o mână de ajutor; toți patru cad unii peste alții, râd și țopăie, parcă s-ar tăvăli pe-un uriaș pat de puf.

Agnes ocupă un loc în viața lui pe care el nu-l înțelege încă. A văzut-o pentru prima oară când el avea șapte ani. Au fost invitați la Skipperskloof și au ajuns târziu după-amiaza, după o călătorie lungă cu trenul. Norii se îngrămădeau pe cer, soarele n-avea pic de căldură. Sub lumina rece a iernii, *veld*-ul oferea privirii un albastru roșcat adânc, fără urmă de verde. Până și casa arăta neprimitoare: un pătrat alb, auster, cu un acoperiș de zinc țuguiat. Nu semăna deloc cu Voëlfontein; nu-i plăcea acolo, nu voia să fie acolo.

Agnes, care era cu câteva luni mai mare decât el, urma să-i țină de urât. L-a luat la o plimbare prin *veld*. Mergea desculță; nici măcar n-avea pantofi. Curând n-au mai zărit casa, ajunseseră la capătul lumii. Au început să vorbească. Ea avea părul prins în două cozi și era sâsâită, ceea ce lui îi plăcea. I-a pierit rezerva. Și în timp ce vorbea, a uitat ce limbă folosea; înăuntrul său, gândurile se transformau pur și simplu în cuvinte, cuvinte transparente.

Nu-și mai amintește ce i-a spus lui Agnes în acea după-amiază. Dar i-a spus tot: tot ce făcea, tot ce știa, tot ce spera. Ea l-a ascultat în tăcere. Chiar în timp ce vorbea, el și-a dat seama că ziua aceea era specială datorită ei.

Soarele a început să coboare spre asfințit, foarte roșu, dar înghețat. Norii s-au întunecat, vântul a devenit tăios, pătrunzându-le prin haine. Agnes nu purta decât o rochie subțire de bumbac; picioarele îi erau vinete de frig.

— Unde-ați fost? Ce-ați făcut? i-au întrebat adulții când au ajuns acasă.

— *Niks nie*, a răspuns Agnes. Nimic.

Aici, la Voëlfontein, lui Agnes nu i se dă voie să meargă la vânătoare, dar e liberă să hoinărească prin *veld* sau să prindă broaște la marele stăvilar de pământ împreună cu el. E altceva când e cu ea, decât atunci când e cu colegii de școală. E ceva legat de blândețea ei, de disponibilitatea ei de a asculta, dar și de picioarele ei zvelte și bronzate, desculțe, de felul în care saltă de pe o piatră pe alta. El e inteligent, e în fruntea clasei; și despre ea se spune că e

inteligentă; hoinăresc peste tot vorbind despre lucruri la care adulții ar clătina din cap: dacă Universul are un început; ce este dincolo de Pluto, planeta întunecată; unde se află Dumnezeu, dacă există.

Oare de ce îi vine atât de ușor să stea de vorbă cu Agnes? Pentru că e fată? Ea pare dispusă să răspundă fără rezerve, cu blândețe, la tot ceea ce vine din partea lui. Sunt veri primari, nu se pot îndrăgosti unul de altul și să se căsătorească. Ceea ce, într-un fel, e o ușurare: pot fi prieteni, își poate deschide inima în fața ei. Dar oare nu e totuși îndrăgostit de ea? Asta înseamnă iubire – această generozitate firească, acest sentiment de a fi înțeles în sfârșit, de a nu trebui să se mai prefacă?

Tunzătorii muncesc toată ziua aceea și a doua zi, abia dacă se opresc să mănânce, se provoacă unii pe alții și se iau la întrecere ca să arate care e cel mai iute. A doua zi seara, munca s-a isprăvit, fiecare oaie de la fermă a fost tunsă. Unchiul Son aduce un sac de pânză plin de bancnote și monede, și fiecare tunzător este plătit după numărul de boabe de fasole. Urmează încă un foc, încă o benchetuială. A doua zi dimineața, au și luat-o din loc, ferma se poate întoarce la vechiul ei ritm lent.

Baloturile de lână sunt atât de multe, încât nu mai încap în șopron. Unchiul Son trece de la unul la altul cu un șablon și un tampon cu tuș, și înscrie pe fiecare numele său, numele fermei, calitatea lânii. Câteva zile mai târziu, sosește un camion uriaș (cum de-a traversat albia nisipoasă a râului Boesmansrivier, când până și automobilele se înțepenesc în ea?), baloturile sunt încărcate și duse de-acolo.

În fiecare an se întâmplă la fel. În fiecare an vin tunzătorii, în fiecare an are loc aventura aceasta și toată agitația. Nicicând nu se va sfârși; nu e nici un motiv să se sfârșească, atâta vreme cât există ani.

Cuvintele secrete și sacre care-l leagă pe el de fermă sunt *a fi*, *a aparține*. Când e în *veld* de unul singur, poate spune cu voce tare: *Locul meu e la fermă*. Ceea ce crede el cu adevărat, dar nu exprimă în cuvinte, ceea ce ține pentru sine de teamă să nu se risipească vraja, este o altă propoziție: *Eu sunt al fermei*.

N-o spune nimănui, pentru că propoziția poate fi ușor înțeleasă greșit, răsturnată în opusul ei: *Ferma este a mea*. Ferma nu

va fi a lui niciodată, el nu va fi niciodată altceva decât un musafir: acceptă acest lucru. Gândul de a trăi de-adevăratelea la Voëlfontein, de a considera casa veche căminul său, de a nu mai trebui să ceară voie să facă tot ce vrea, îi dă o senzație de amețeală; și îl alungă. *Sunt al fermei*: numai până aici îndrăznește să meargă, până și în cel mai tainic ungher al sufletului. Dar în adâncul sufletului știe ceea ce știe, într-un anumit fel, și ferma: Voëlfontein nu este a nimănui. Ferma este mai mare decât oricare dintre ei. Ferma există dintotdeauna și pentru totdeauna. După ce vor fi murit cu toții, când până și casa va fi căzut în ruină asemenea *kraal*-urilor de pe coasta dealului, ferma tot aici va fi.

I se-ntâmplă ca odată, în *veld*, departe fiind de casă, să se aplece și să-și frece palmele în țărână, ca pentru a și le spăla. E un ritual. Născocește un ritual. Încă nu știe ce înseamnă ritualul acesta, dar răsuflă ușurat că nu-i nimeni în preajmă să-l vadă și să-l pârască.

Soarta lui tainică e aceea de a fi al fermei, o soartă dată de la naștere, dar pe care o îmbrățișează bucuros. Celălalt secret al lui este că, oricât s-ar împotrivi, el încă este al mamei lui. Nu-i scapă faptul că aceste două lucruri se bat cap în cap. Nu-i scapă nici că la fermă autoritatea mamei slăbește cu totul. Neputând, ca femeie, să vâneze, neputând nici măcar să hoinărească prin *veld*, ea e în dezavantaj aici.

El are două mame. Născut de două ori: născut de femeie și născut de fermă. Două mame și nici un tată.

La un kilometru depărtare de casă, drumul se bifurcă, în stânga ducând la Merweville, în dreapta la Fraserburg. La bifurcație este cimitirul, o parcelă înconjurată de un gard cu poartă. Cimitirul e dominat de piatra funerară a bunicului; în jurul acesteia sunt îngrămădite alte douăsprezece morminte, mai mici și mai simple, cu pietre funerare din ardezie, unele cu nume și date scobite în ele, altele fără nici un cuvânt.

Bunicul e singurul Coetzee din cimitir, singurul care a murit de când ferma a intrat în proprietatea familiei. Aici a sfârșit omul care a început ca vânzător ambulant în Piketberg, apoi a deschis o prăvălie în Laingsburg și a fost ales primar al orașului, apoi a cumpărat hotelul din Fraserburg Road. Acum e îngropat, dar

ferma tot a lui este. Copiii lui se agită ca niște pitici pe pământul fermei, la fel și nepoții lui, pitici ai piticilor.

De partea cealaltă a drumului se află un al doilea cimitir, neîngrădit, unde câteva dintre morminte sunt atât de vechi, încât au fost reînghițite de pământ. Aici zac servitorii și simbriașii fermei, mergând înapoi până la Outa Jaap și încă și mai departe. Cele câteva morminte care au rezistat vremii n-au nume sau date. Cu toate acestea, el simte aici mai multă smerenie decât în preajma generațiilor Bote adunate în jurul bunicului. Nu-i vorba de spirite. În Karoo nimeni nu crede în spirite. Orice moare aici moare o dată și bine: carnea e ciugulită de furnici, oasele se albesc în soare și asta-i tot. Și totuși, pășește neliniștit printre aceste morminte. Din pământ se înalță o liniște adâncă, atât de adâncă, încât e ca un fel de murmur.

Când va fi să moară, vrea să fie îngropat la fermă. Iar dacă ei n-o să îngăduie acest lucru, atunci vrea să fie incinerat și cenușa să-i fie împrăștiată aici.

Celălalt loc unde se duce în pelerinaj în fiecare an este Bloemhof, unde s-a înălțat odată prima casă. Nimic n-a mai rămas din ea, în afară de temelii, care nu prezintă nici un interes. Pe vremuri, în fața casei era un rezervor alimentat de-un izvor subteran; dar izvorul a secat de mult. Nici urmă din grădina ori din livada care au crescut odată aici. Însă lângă fântână, răsărit din pământul sterp, se înalță uriaș un palmier singuratic. În trunchiul copacului ăstuia și-au făcut stup albinele – mici, negre, agresive. Trunchiul e înnegrit de fumul focurilor aprinse de-a lungul anilor de oameni care au furat mierea; dar albinele tot aici își fac veacul, strângând nectar numai ele știu de unde pe întinderea asta uscată, cenușie.

Ar vrea ca albinele să se fi învățat de-acum că el le vizitează cu mâinile curate, nicidecum pentru a le jefui, ci pentru a le saluta, a le aduce un omagiu. Dar pe măsură ce se apropie de palmier, ele încep să bâzâie iritate; gărzile se reped asupra lui, avertizându-l să facă stânga-mprejur; odată a trebuit s-o ia la goană cu roiul în urma lui, o fugă rușinoasă prin *veld*, în zigzag, fluturând brațele, singura mângâiere fiind că nu era nimeni să-l vadă și să râdă de el.

În fiecare vineri, o oaie este tăiată pentru oamenii de la fermă. Se duce împreună cu Ros și unchiul Son să aleagă oaia care va

muri; apoi stă în preajmă și se uită cum, la locul de tăiere din spatele șopronului, unde nu se vede din casă, Freek ține oaia de picioare în vreme ce Ros, cu un briceag mic, aparent inofensiv, îi taie beregata, apoi amândoi bărbații o țin strâns, în timp ce oaia se zbate și se luptă și horcăie, iar sângele dătător de viață țâșnește șuvoi. Se uită cum Ros jupoaie trupul cald încă și atârnă carcasa de copacul de cauciuc, o spintecă și trage măruntaiele afară, într-un lighean; stomacul mare și albastru, plin de iarbă, intestinele (din intestinul gros Ros stoarce afară ultimele căcăreze pe care oaia n-a mai apucat să le elimine), inima, ficatul, rinichii – toate cele pe care o oaie le are înlăuntrul ei și pe care și el le are înlăuntrul său.

Ros folosește același briceag ca să castreze mieii. El asistă și la acest proces. Mieii sunt separați de turmă împreună cu mamele lor și sunt duși în țarc. Apoi Ros umblă printre ele, prinzând mieii de-un picior dindărăt, unul câte unul, apăsându-i la pământ, în vreme ce ei behăie îngroziți, behăit disperat după behăit disperat. Ros îi deschide fiecăruia scrotul, își lasă capul în jos, prinde testiculele între dinți și le smulge afară. Sunt ca două meduze mici de care atârnă vase de sânge albastre și roșii.

Ros taie și coada, că tot s-a apucat de tăiat, și o aruncă deoparte, lăsând doar un ciot însângerat.

Cu picioarele lui scurte, cu pantalonii prea largi și zdrențuiți, tăiați sub genunchi, cu încălțările făcute în casă și pălăria de fetru pleoștită, Ros se agită în țarc asemenea unui clovn, prinzând miei și scopindu-i fără milă. La sfârșitul operației, mieii stau sângerând și chinuiți lângă mamele lor care n-au făcut nimic să-i apere. Ros își închide briceagul. Treaba e încheiată; Ros are pe buze un zâmbet mic, crispat.

Nu poate vorbi despre ceea ce-a văzut.

— De ce trebuie să le taie cozile? o întreabă pe mama lui.

— Pentru că altfel mușteleș de carne și-ar depune ouăle sub cozile lor, îi explică mama.

Amândoi se prefac; amândoi știu ce-a vrut el să întrebe de fapt.

Odată Ros îi dă să țină briceagul, îi arată cât de ușor taie lama un fir de păr. Firul nu se îndoaie, doar sare în două la simpla atingere a tăișului. Ros ascute briceagul în fiecare zi, scuipând pe cute,

trecând tăișul pe cute înainte și-napoi, ușor, fără efort. Atâta s-a tocit din lamă cu ascuțișul și tăiatul și iar ascuțișul, că n-a mai rămas decât o așchie. La fel și cu hârletul lui Ros; atât l-a folosit și atât de mult l-a ascuțit, încât n-a mai rămas din oțel decât un deget, poate două; lemnul mânerului este lucios și negru de la ani de sudoare.

— N-ar trebui să te uiți la ce-i acolo, îi spune mama într-o vineri, după tăiere.

— De ce?

— Pur și simplu n-ar trebui.

— Dar așa vreau eu.

Îi întoarce spatele și se duce să se uite cum bate Ros pielea în cuie și împrăștie pe ea sare grunjoasă.

Îi place să-i urmărească la muncă pe Ros, pe Freek și pe unchiul său. Ca să profite de prețul mare al lânii, Son vrea să crească și mai multe oi la fermă. Dar, după ani de ploi zgârcite, *veld*-ul a ajuns un deșert, iarba și tufișurile sunt păscute până la rădăcină. Prin urmare, unchiul Son începe să facă noi garduri în toată ferma, să împartă pământul în parcele mai mici, pentru ca oile să fie mutate de pe-o parcelă pe alta, iar *veld*-ul să aibă timp să-și revină. În fiecare zi, el, Ros și Freek pleacă să bată pari în pământul tare ca piatra, să desfășoare colaci după colaci de sârmă, s-o întindă bine precum coarda unui arc, fixând-o în scoabe.

Unchiul Son se poartă frumos cu el, dar el știe că unchiul nu-l prea are la inimă. De unde știe? Din căutătura stingherită a ochilor unchiului când e el în preajmă, din tonul forțat al vorbei. Dacă l-ar avea la inimă cu adevărat, Son ar fi față de el la fel de degajat și de slobod la vorbă cum e cu Ros și Freek. Dar Son e foarte atent să vorbească numai engleza cu el, chiar dacă el răspunde în afrikaans. E o chestiune de onoare pentru amândoi, nici unul nu știe cum să iasă din capcană.

Își spune că antipatia nu e legată de persoana lui, ci de faptul că el, fiul fratelui mai mic al lui Son, este mai mare decât fiul lui, care încă e prunc. Dar se teme că sentimentul e mai profund, că Son nu are o părere bună despre el pentru că el e devotat mamei sale, băgăreața, și nu tatălui său; și pentru că nu e franc, onest, demn de încredere.

Dacă ar putea să aleagă cine să-i fie tată, Son sau propriul tată, l-ar alege pe Son, chiar dacă asta ar însemna să fie irevocabil afrikaner și să fie obligat să-și petreacă ani în șir în purgatoriul unui internat de afrikaneri, așa cum fac toți copiii de la fermă, înainte să i se permită să se întoarcă la fermă.

Poate că ăsta e motivul mai adânc pentru care lui Son nu-i place de el: simte cum acest copil ciudat îl revendică, lucru de neînțeles pentru el, drept care îl respinge, așa cum se eliberează un bărbat de-un bebeluș care se agață de el.

Îl urmărește din ochi pe Son tot timpul, admirând îndemânarea cu care face totul, de la îngrijirea unui animal bolnav până la repararea unei pompe eoliene. E fascinat mai cu seamă de cunoștințele sale în privința oilor. Dintr-o privire, Son îți poate spune ce vârstă are oaia, care-i este ascendența, ce fel de lână va da, ce gust va avea fiecare parte a corpului. Când alege oaia ce va fi sacrificată, știe dacă are coaste bune pentru grătar sau pulpe bune pentru cuptor.

Îi place să mănânce carne. Așteaptă cu nerăbdare sunetul clopotului la prânz și masa copioasă pe care-o anunță: străchini cu cartofi prăjiți, orez galben cu stafide, cartofi dulci cu sos caramel, dovleac cu zahăr brun și bucăți de pâine moale, fasole dulce-acră, salată de sfeclă roșie și, la mijloc, la locul de onoare, un platou mare cu carne de berbec și sos de turnat pe deasupra. Dar, după ce l-a văzut pe Ros cum taie oile, nu-i mai place să pună mâna pe carne crudă. Când e acasă, în Worcester, evită pe cât poate măcelăriile. Este oripilat de ușurința nepăsătoare cu care măcelarul trânțește o halcă pe tejghea, o taie, o învelește în hârtie pergamentoasă, scrie un preț pe ea. Când aude vaierul țiuitor al ferăstrăului care retează osul, îi vine să-și astupe urechile. Nu-l deranjează să se uite la bucățile de ficat, a cărui funcție în organism i se pare vagă, dar își întoarce privirea de la inimile expuse în galantar și mai ales de la tăvile cu măruntaie. Chiar și la fermă refuză să mănânce măruntaie, deși sunt considerate o delicatesă.

Nu înțelege de ce își acceptă oile soarta, de ce nu se răzvrătesc, ci merg supuse la moarte. Dacă antilopele știu că nimic nu-i mai rău pe pământ decât să cadă în mâinile omului și încearcă până la ultima suflare să scape, de ce sunt oile atât de proaste? Sunt

animale, la urma urmei, au simțurile ascuțite ale animalelor: de ce nu aud ultimele behăituri ale victimei din spatele șopronului, de ce nu adulmecă sângele și nu-și iau seama?

Uneori, când e printre oi – când au fost strânse la scăldătoare și sunt vârâte în țarc, de unde nu pot scăpa –, vrea să le șoptească, să le avertizeze de soarta ce le-așteaptă. Apoi, în ochii lor galbeni, prinde o sclipire a ceva ce-l reduce la tăcere: o resemnare, o presimțire nu numai a ceea ce li se-ntâmplă oilor când încap în mâinile lui Ros, în spatele șopronului, ci și a ceea ce le așteaptă la capătul lungii și însetatei călătorii în camion, până la Cape Town. Ele știu totul, până la cel mai mic detaliu, și cu toate acestea se supun. Au calculat prețul și sunt pregătite să-l plătească – prețul de-a fi pe pământ, prețul de-a fi în viață.

Doisprezece

În Worcester, vântul bate tot timpul, subțire și rece iarna, fierbinte și uscat vara. După o oră petrecută afară, colbul fin și roșu ți-a îmbâcsit părul, urechile, și s-a așezat pe limbă.

El e sănătos, plin de viață și energie, dar pare răcit tot timpul. Dimineața se trezește cu o gheară-n gât, cu ochii roșii, strănută din senin, iar febra ba îi crește, ba îi scade.

— Sunt bolnav, îi zice răgușit mamei.

Ea își pune dosul mâinii pe frunte.

— Atunci trebuie să stai în pat, oftează ea.

Mai este un moment dificil de trecut, cel în care tata întreabă: „Unde-i John?", și mama răspunde: „E bolnav", iar tata pufnește și zice: „Iar se preface". În timpul acestui schimb de replici, el zace cât mai nemișcat cu putință, până ce pleacă tata și pleacă și fratele lui, iar el se poate pune în sfârșit pe citit cât e ziua de lungă.

Citește cu o viteză uluitoare, absorbind totul. În timpul episoadelor lui de boală, mama trebuie să se ducă la bibliotecă de două ori pe săptămână și să împrumute cărți pentru el: două pe abonamentul ei și două pe-al lui. Nu vrea să se ducă personal la bibliotecă, ca să nu fie luat la întrebări de bibliotecară, când își duce cărțile pentru a fi ștampilate.

Știe că, dacă vrea să ajungă un om mare, trebuie să citească numai cărți serioase. Ar trebui să facă și el ca Abraham Lincoln sau James Watt, să studieze la lumina lumânării în timp ce toți ceilalți dorm, să învețe de unul singur latina, greaca și astronomia. N-a renunțat la ideea de a fi un om mare; își promite că în curând

va începe să citească lucruri serioase; deocamdată nu vrea să citească decât povești.

Citește toate poveștile fantastice ale lui Enid Blyton, toate poveștile despre Băieții Hardy, adolescenții detectivi, toate poveștile de război despre avioanele de vânătoare Biggles. Dar cărțile care-i plac cel mai mult sunt poveștile despre Legiunea Străină ale lui P.C. Wren.

— Care-i cel mai mare scriitor din lume? îl întreabă pe tata.

Shakespeare, spune tata.

— De ce nu P.C. Wren? întreabă el.

Tata nu l-a citit pe P.C. Wren și, în ciuda trecutului său soldățesc, nu pare interesat să-l citească.

— P.C. Wren a scris patruzeci și șase de cărți. Câte cărți a scris Shakespeare? îl provoacă el, și începe să înșire titlurile.

Tata scoate un „Aaah!" iritat, expeditiv, dar n-are replică.

Dacă tatei îi place Shakespeare, înseamnă că Shakespeare nu face doi bani, hotărăște el. Dar se apucă totuși de citit Shakespeare, în ediția îngălbenită, zdrențuită pe margini, pe care tatăl lui a moștenit-o și care probabil face o avere pentru că e veche, și încearcă să descopere de ce e mare Shakespeare. Citește *Titus Andronicus*, din cauza numelui roman, apoi *Coriolan*, sărind peste monologurile lungi, așa cum sare peste descrierile de natură în cărțile de la bibliotecă.

Pe lângă Shakespeare, tatăl lui mai are poemele lui Wordsworth și pe cele ale lui Keats. Mama lui are poemele lui Rupert Brooke. Cărțile acestea ocupă locuri de onoare pe polița căminului în living, alături de Shakespeare, *Cartea de la San Michele* – exemplarul e pus într-o casetă de piele –, și o carte a lui A.J. Cronin, despre un medic. Încearcă de două ori să citească *Cartea de la San Michele*, dar se plictisește. Nu reușește cu nici un chip să înțeleagă cine e Axel Munthe, dacă e vorba de o poveste adevărată sau născocită, dacă e despre o fată sau un loc.

Într-o zi, tata vine în camera lui cu volumul Wordsworth.

— Ar trebui să le citești pe astea, zice el și-i arată poemele pe care le-a însemnat cu creionul.

Peste câteva zile, vine din nou și vrea să discute despre poemele cu pricina.

— „Cataracta răsunătoare m-a urmărit ca o patimă", citează tatăl lui. Poezie mare, nu crezi?

El mormăie, își ferește ochii de privirile tatei, refuză să intre în joc. Nu trece mult și tata se dă bătut.

Nu-i pare rău că a fost mojic. Nu înțelege cum se potrivește poezia cu viața tatei; bănuiește că e doar o prefăcătorie din partea lui. Când mama lui îi spune că, pentru a scăpa de tachinările batjocoritoare ale surorilor ei, își lua cărțile și se ascundea în pod, o crede. Dar nu și-l poate imagina pe tatăl lui citind poezie în copilărie, el care azi nu citește altceva decât ziare. Tot ce-și poate închipui că făcea tatăl lui la acea vârstă era să spună glume, să râdă și să fumeze țigări în tufișuri.

Își privește tatăl când citește ziarul. Citește repede, nervos, răsfoind și bătând paginile când le întoarce. După ce isprăvește de citit, împăturește ziarul în patru și începe să rezolve cuvintele încrucișate.

Și mama lui îl venerează pe Shakespeare. Crede că *Macbeth* este cea mai mare piesă a lui Shakespeare.

— „De-ar fi scutit nu-știu-ce de urmări să se facă", mormăie ea și se oprește; „și săvârșit izbânda și-ar păstra-o"[1], continuă ea dând din cap ca să țină ritmul. „Toate balsamurile Arabiei nu vor putea să spele mâna asta mică"[2], adaugă ea.

Macbeth a fost piesa pe care a studiat-o la școală; profesorul obișnuia să stea în spatele ei, ciupind-o de braț până recita întregul monolog. *„Kom nou, Vera!"* zicea el – Haide! – și-o ciupea, iar ea mai reușea să îngaime câteva cuvinte.

---

1. În text: *„If but the something could trammel up the consequences then it were... and bring with his surcease success"*; în Macbeth: *„It were done quickly: if the assassination / could trammel up the consequence, and catch / with his surcease success"*; – „Mai bine-i cât mai grabnic să se facă... / De-ar fi scutit omorul de urmări / Și, săvârșit, izbânda și-ar păstra-o" (actul I, scena 7, în *Opere complete*, vol. VII, Ed. Univers, București, 1988, trad. de Ion Vinea.)

2. În text: *„All the perfumes of Arabia could not wash this little hand"*; în Macbeth: *„All the perfumes of Arabia will not sweeten this little hand"* – „Toate balsamurile Arabiei nu vor putea să curețe mâna asta mică" (actul V, scena 1, în *Opere complete*, vol. VII, Ed. Univers, București, 1988, trad. de Ion Vinea).

Ceea ce nu înțelege el în ce-o privește pe mama lui este că, deși e atât de proastă încât nu-l poate ajuta cu lecțiile de clasa a patra, engleza ei este fără cusur, mai ales când scrie. Folosește cuvintele cu sensul lor corect, gramatica ei e impecabilă. La limba engleză se pricepe de minune, n-o poți prinde pe picior greșit. Cum de-a fost posibil? Tatăl ei a fost Piet Wehmeyer, un nume afrikaans, pur și simplu. În albumul de fotografii, arată ca un fermier oarecare – poartă o cămașă fără guler și o pălărie cu boruri largi. În districtul Uniondale, unde au locuit ei, nu se vorbea engleza; toți vecinii par să fi purtat numele Zondagh. Numele de fată al mamei ei a fost Marie du Biel, iar părinții erau de origine germană, fără pic de sânge englezesc în venele lor. Dar când ea a avut copii, le-a dat nume englezești – Roland, Winifred, Ellen, Vera, Norman, Lancelot –, iar acasă vorbea cu ei în engleză. De unde au învățat engleza ea și Piet?

Engleza tatei e aproape la fel de bună, cu toate că în accentul lui se simte o urmă de afrikaans și spune „*thutty*" în loc de „*thirty*"[1]. Tata răsfoiește tot timpul ediția de buzunar a dicționarului Oxford ca să-și rezolve cuvintele încrucișate. Pare familiarizat – cel puțin într-o oarecare măsură – cu fiecare cuvânt din dicționar și cu fiecare expresie. Pe cele mai neobișnuite le pronunță cu savoare, parcă pentru a și le consolida în memorie: *pitch in, come a cropper*[2].

Din Shakespeare, el, unul, nu trece de *Coriolan*. În afară de paginile sportive și de benzile desenate, ziarele îl plictisesc. Când n-are altceva de citit, citește cărțile verzi. „Adu-mi o carte verde!" îi strigă el mamei, din patul lui de suferință. Cărțile verzi sunt *Enciclopedia copiilor* de Arthur Mee, care au călătorit cu ei de când se știe. Le-a răsfoit de sute de ori; când era mic de tot, rupea pagini din ele, le mâzgălea cu creionul, le rupea cotorul, iar acum trebuie să umble cu ele cu multă grijă.

De fapt, nu citește cărțile verzi: textele propriu-zise îl fac să-și piardă răbdarea, sunt prea exuberante și copilărești, în afară de a doua jumătate a volumului 10, indicele, care e plin de informații

1. Treizeci (engl.).

2. A se pune serios pe treabă / a se alătura / a se înfige în; a cădea în nas / a o sfârși prost (engl.).

concrete. Dar se delectează cu ilustrațiile, mai ales fotografiile de sculpturi în marmură, bărbați goi și femei cu fâșii de pânză în jurul șoldurilor. Fete de marmură, netede, mlădii, îi umplu visele erotice.

Ceea ce e surprinzător la răcelile astea ale lui este cât de repede trec sau par să treacă. Pe la unsprezece dimineața, strănutul a încetat, călții din cap s-au risipit, se simte bine. S-a săturat de pijamaua asudată, mirositoare, de păturile încinse și salteaua lăsată, de batistele ude aruncate peste tot. Se ridică din pat, dar nu se îmbracă: ar însemna să întindă coarda prea mult. Precaut să nu se arate la față dincolo de zidurile casei, ca nu cumva să-l pârască vreun vecin sau vreun trecător, se joacă cu setul Meccano sau aranjează timbre în clasor, sau înșiră nasturi pe fire de ață, sau împletește sfori din resturi de suluri de lână. Sertarul lui e plin de sfori împletite, care nu folosesc la nimic decât ca șnururi pentru halatul pe care nu-l are. Când mama intră în cameră, el își ia un aer de câine spășit, gata să țină piept remarcilor ei caustice.

Toată lumea crede că se preface. Nu-și poate niciodată convinge mama că e cu adevărat bolnav: când ea cedează rugăminților lui, o face fără blândețe și numai pentru că nu știe cum să-l refuze. Iar colegii de școală îl cred un papă-lapte și băiatu' lu' mămica.

Adevărul e că de multe ori dimineața se trezește chinuindu-se să respire; strănută minute-n șir, până când ajunge să gâfâie și să plângă, să-și dorească moartea. Răcelile astea ale lui chiar nu sunt o prefăcătorie.

Regula e că dacă ai lipsit de la școală trebuie să aduci o scrisoare de motivație. Știe pe de rost tipul de scrisoare pe care o scrie mama: „Vă rog să scuzați absența de ieri a lui John. A avut o răceală puternică și am considerat că e mai bine să stea în pat. A dumneavoastră sincer". El înmânează cu inima strânsă aceste scrisori pe care mama le scrie considerându-le o minciună și care, când sunt citite, sunt considerate o minciună.

Iar la sfârșitul anului, el numără zilele în care a lipsit și constată că a lipsit tot a treia zi. În ciuda acestui fapt, e primul din clasă. Concluzia pe care o trage e că nu are importanță ce se petrece în clasă. Întotdeauna poate recupera acasă. Dacă ar fi după el, nu s-ar duce la școală tot anul, apărând doar la examinări.

Tot ce spun profesorii există deja în manuale. Nu-i dispreţuieşte pentru acest lucru şi nici ceilalţi băieţi n-o fac. Nu-i place când se întâmplă ca vreun profesor să-şi dovedească ignoranţa. Şi-ar apăra profesorii dacă ar putea. Ascultă cu atenţie fiecare cuvânt. Dar nu-i ascultă neapărat ca să înveţe, ci mai curând ca să nu fie prins cu mintea aiurea („Ce-am zis adineaori? Repetă ce-am spus adineaori"), să nu fie chemat în faţa clasei şi umilit.

E convins că el e altfel decât ceilalţi, are ceva deosebit. Ce nu ştie el încă e de ce este el special, de ce se află pe lume. Are o bănuială că nu va fi un alt rege Arthur sau un alt Alexandru, venerat în timpul vieţii. Abia după moartea lui îşi va da lumea seama ce-a pierdut.

Aşteaptă să fie chemat. Şi când va răsuna chemarea, va fi pregătit. Va răspunde fără să clipească, chiar dacă va însemna să meargă la moarte, asemenea Brigăzii de Cavalerie Uşoară[1].

Vitejia spre care ţinteşte el este cea răsplătită cu CV, Crucea Victoriei[2]. Doar englezii au Crucea Victoriei. Americanii n-o au şi nici ruşii, spre dezamăgirea lui. Cu atât mai puţin o au sud-africanii.

Nu-i scapă faptul că decoraţia are iniţialele mamei.

Africa de Sud e o ţară fără eroi. Wolraad Woltemade[3] ar putea fi considerat erou, dacă n-ar avea un nume atât de caraghios. Fără îndoială că a înota în marea furtunoasă ori de câte ori trebuie salvaţi marinari ghinionişti înseamnă curaj; dar oare curajul a fost al omului, sau al calului? Gândul la calul alb al lui Wolraad Woltemade care se aruncă dârz înapoi în valuri (îi place rezonanţa aspră a cuvântului *dârz*) îi pune un nod în gât.

Vic Toweel luptă împotriva lui Manuel Ortiz pentru titlul mondial la categoria cocoş. Meciul are loc într-o sâmbătă seara; stă până târziu cu tatăl lui şi ascultă comentariul la radio. În ultima rundă, Toweel, plin de sânge şi epuizat, se aruncă asupra

1. Regiment britanic de cavalerie uşoară care, în timpul Războiului Crimeii (1853-1856), a înfruntat tunurile ruseşti.

2. *Victoria Cross* (VC) – cea mai înaltă distincţie militară britanică pentru vitejie.

3. Wolraad Woltemade (cca 1708-1773) – fermier sud-african care a murit în timp ce salva marinari în urma naufragiului corabiei *De Jonge Thomas* în Table Bay, pe 1 iunie 1773.

adversarului. Ortiz se clatină; spectatorii urlă, vocea comentatorului este răgușită de cât a strigat. Arbitrii anunță decizia lor: Viccie Toweel din Africa de Sud este noul campion al lumii. El și tata strigă entuziasmați și se îmbrățișează. Nu știe cum să-și exprime bucuria. Dintr-un impuls, își apucă tatăl de păr, trage cu toată puterea. Tatăl lui se dă îndărăt, îl privește ciudat.

Zile întregi, ziarele sunt pline de instantanee de la meci. Viccie Toweel e erou național. Cât despre el, entuziasmul începe să-i piară. E încă fericit că Toweel l-a bătut pe Ortiz, dar se întreabă de ce. Ce reprezintă Toweel pentru el? De ce să nu fie liber să aleagă la box între Toweel și Ortiz, așa cum e liber să aleagă între echipa Hamiltons și echipa Villares la rugbi? Are vreo obligație să țină cu Toweel, omulețul ăsta urât, cu umerii gheboșați și nas mare și ochi mici, negri, doar pentru că Toweel (în ciuda numelui său caraghios) e sud-african? Sunt obligați sud-africanii să țină cu alți sud-africani, chiar dacă nu-i cunosc?

Tata nu-l poate ajuta în această dilemă. Tata nu spune niciodată nimic surprinzător. Invariabil prezice că Africa de Sud va câștiga, sau că Western Province va câștiga, la rugbi, la crichet sau la orice altceva.

— Cine crezi că va câștiga? își întreabă el tatăl cu o zi înainte ca Western Province să joace cu Transvaal.

— De departe Western Province, răspunde tatăl lui ca un ceasornic.

Ascultă amândoi meciul la radio, Transvaal învinge.

Tatăl lui rămâne netulburat.

— Anul viitor o să câștige Western Province, zice el. Ține minte vorbele mele.

Lui i se pare o prostie să crezi – doar pentru că vii din Cape Town – că Western Province va câștiga. Mai bine să crezi că va câștiga Transvaal și să ai o surpriză plăcută dacă nu câștigă.

Încă simte în palmă părul tatei, aspru, viguros. Violența gestului său încă îl uimește, îl tulbură. N-a fost niciodată atât de apropiat de trupul tatei. Mai bine să nu se mai întâmple.

Treisprezece

E târziu noaptea. Toată lumea doarme. El zace în pat și cugetă. Pe pat cade o fâșie de portocaliu de la luminile de pe stradă, care ard toată noaptea peste tot în Reunion Park.

Își amintește ce s-a întâmplat în dimineața aceea, la adunare, în vreme ce creștinii își cântau imnurile, iar evreii și catolicii hoinăreau fără treabă. Doi băieți mai mari, catolici, îl înghesuiseră într-un colț.

— Când vii la catehism? au vrut ei să știe.

— Nu pot să vin la catehism, am treburi de făcut pentru mama vinerea după-amiaza, a mințit el.

— Dacă nu vii la catehism, n-ai cum să fii catolic.

— Sunt catolic, a insistat el, mințind din nou.

În cel mai rău caz, se gândește el acum, punând răul cel mai mare în față, dacă preotul catolic ar veni în vizită și ar întreba-o pe mama lui de ce nu se duce niciodată la catehism, sau – celălalt coșmar – dacă directorul școlii ar anunța că toți băieții cu nume afrikaans ar urma să fie mutați în clase de afrikaneri, dacă ar fi ca acest coșmar să devină realitate și el n-ar mai avea altă soluție decât să țipe, să facă crize de furie și de plâns, să aibă comportamentul de bebeluș pe care știe că încă-l are înlăuntrul său, încolăcit ca un arc, dacă, după furtună, ar recurge la ultima lui soluție disperată, adică să se pună sub protecția mamei, refuzând să se mai întoarcă la școală, implorând-o să-l salveze, dacă ar fi ca astfel să se acopere de rușine total și definitiv, dezvăluind ceea ce numai el știe în felul său, și mama, în felul ei, și tata, în felul lui disprețuitor, anume că încă e un bebeluș și nu va crește niciodată mare,

dacă toate poveștile țesute în jurul lui, de el însuși, de anii de comportament normal, cel puțin în public, ar fi să se năruie și esența lui urâtă, neagră, plângăcioasă, de bebeluș, ar ieși la lumină și toată lumea l-ar lua în râs, oare ar mai avea cum să trăiască? Oare nu va fi ajuns la fel de rău ca oricare dintre copiii ăia diformi, debili, mongoloizi, cu voci răgușite și buze bălosite, cărora li s-ar putea da somnifere sau ar putea fi strangulați?

Toate paturile din casă sunt vechi și uzate, arcurile au cedat, scârțâie la cea mai mică mișcare. Zace cât mai nemișcat cu putință în fanta de lumină ce intră pe fereastră, conștient de trupul făcut covrig pe-o parte, de pumnii strânși la piept. În liniștea aceasta, încearcă să-și imagineze propria moarte. Se rupe de tot: de școală, de casă, de mama lui, încearcă să-și închipuie zilele scurgându-se în existența lor, dar fără el. Nu poate. Întotdeauna rămâne ceva în urmă, ceva mic și negru, ca o nucă ori o ghindă care a stat în foc, uscată, acoperită de scrum, tare, incapabilă să mai crească, dar *acolo*. Se poate vedea murind, însă nu dispărând. Oricât ar încerca, nu poate anihila ceea ce mai rămâne din el, ultimul reziduu.

Ce anume îl ține în viață? Frica de durerea mamei, o durere atât de mare, încât nu se poate gândi la ea mai mult de-o clipă? (O vede într-o cameră goală, stând tăcută, cu mâinile la ochi, apoi închide oblonul peste ea, peste imagine.) Sau mai e ceva în el ce refuză să moară?

Își amintește și de cealaltă împrejurare în care a fost prins la înghesuială, când cei doi băieți afrikaneri i-au răsucit mâinile la spate și l-au dus în spatele zidului de pământ, la capătul îndepărtat al terenului de rugbi. Își amintește mai ales de cel mai mare din ei, atât de gras, că i se răsfrângea grăsimea peste hainele prea strâmte – unul dintre idioții sau semiidioții care-ți pot rupe degetele sau îți pot zdrobi traheea la fel de ușor cum ar suci gâtul unei păsăruici, și în timp ce-o fac zâmbesc placid. Îi fusese frică atunci, fără îndoială inima îi bătuse nebunește. Dar cât de adevărată a fost frica aceea? Traversând terenul cu pași împleticiți și împreună cu torționarii lui, oare nu era ceva mai profund în el, un fel de trufie, care spunea: „Să nu-ți pese, nimic nu te poate atinge, nu-i decât o altă aventură"?

Nimic nu te poate atinge, îți stă în puteri să faci orice. Astea sunt cele două lucruri care-l privesc – două lucruri care sunt, de fapt, unul singur: ceva ce este adevărat și totodată neadevărat despre el. Lucrul acesta care este două lucruri într-unul înseamnă că el nu va muri, indiferent ce se va întâmpla; dar nu înseamnă și că nu va trăi?

E prunc. Mama îl ridică, prinzându-l pe la subsuori, cu fața înainte. Picioarele îi atârnă, capul îi cade în piept, e în pielea goală; dar mama îl ține în sus, în fața ei, și pornește cu el în lume. Ea nu are nevoie să vadă încotro merge, nu trebuie decât să meargă înainte. În fața lui, pe măsură ce ea înaintează, totul se transformă în piatră și se sfărâmă. El e doar un prunc, cu un pântec umflat și un cap care se bălăngăne, dar are această putere.

Apoi adoarme.

Paisprezece

Se primește un telefon de la Cape Town. Mătușa Annie a căzut pe treptele apartamentului ei din Rosebank. A fost dusă la spital cu șoldul fracturat; trebuie să vină cineva să se ocupe de ea.

E iulie, mijlocul iernii. O pătură de frig și ploaie s-a întins peste întregul Western Cape. Prind trenul de dimineață spre Cape Town – el, mama și fratele lui –, apoi un autobuz în sus pe Kloof Street până la Volkshospitaal. Mătușa Annie, mică-micuță, ca un prunc în cămașa de noapte înflorată, se află în secția pentru femei. Secția e plină: bătrâne cu fețe supărate, suferinde, care merg târșâit în sus și-n jos, îmbrăcate în halate, șopotind între ele; femei grase, șleampete, cu fețe golite de orice expresie, șezând pe marginea paturilor, fără să le pese că sânii li se revarsă în afară. De la un difuzor dintr-un colț se aude postul Springbok Radio. Ora trei, programul la cerere, care se transmite după-amiaza: *When Irish Eyes are Smiling*, cu Nelson Riddle și orchestra lui.

Cu o mână zbârcită, mătușa Annie o prinde pe mama lui de braț.

— Vreau să plec din locul ăsta, Vera, spune ea cu șoaptă răgușită. Nu aici trebuie să fiu.

Mama o bate ușurel pe mână, încearcă s-o liniștească. Pe noptieră, un pahar cu apă, pentru proteza ei dentară, și o Biblie.

Asistenta secției le spune că șoldul fracturat i-a fost pus la loc. Mătușa Annie va trebui să petreacă încă o lună în pat, până se sudează osul.

— Nu mai e tânără, chestia asta durează.

După care va trebui să se sprijine în baston.

Apoi asistenta adaugă că, atunci când mătușa Annie a fost adusă la spital, avea la picioare unghii lungi și negre, ca niște gheare de pasăre.

Plictisit, fratele lui a început să se smiorcăie, cică îi e sete. Mama oprește o infirmieră și o înduplecă să-i aducă un pahar cu apă. Jenat, el își întoarce privirile în altă parte.

Sunt trimiși pe coridor, la biroul asistentei sociale.

— Sunteți rudele? întreabă asistenta. Puteți să-i oferiți adăpost?

Mama strânge din buze. Clatină din cap.

— De ce nu se poate duce înapoi în apartamentul ei? o întreabă el mai târziu pe mama.

— Nu poate urca scările. Nu se poate duce la cumpărături.

— Nu vreau să vină să locuiască la noi.

— N-o să vină să locuiască la noi.

Ora de vizită s-a încheiat, e timpul să-și ia rămas-bun. Ochii mătușii Annie se umplu de lacrimi. O apucă pe mama lui de braț atât de strâns, încât trebuie să-i desclești degetele.

— *Ek wil huistoe gaan, Vera*, șoptește ea. – Vreau să merg acasă.

— Mai stai câteva zile, mătușă Annie, până când o să poți merge din nou, îi spune mama cu vocea ei cea mai mângâietoare.

Până acum n-a văzut această latură a ei: perfidia.

Apoi e rândul lui. Mătușa Annie îi întinde o mână. Mătușa Annie este și străbunica lui, și nașa lui. În album este o fotografie de-a ei cu un prunc în brațe, despre care i se spune că e el. Ea poartă o rochie neagră lungă până la glezne și o pălărie neagră, de modă veche; în fundal se vede o biserică. Pentru că e nașa lui, mătușa Annie își închipuie că are o relație specială cu el. Nu pare să sesizeze cât îl dezgustă, așa zbârcită și urâtă pe patul ei de spital, un dezgust pe care el îl simte pentru toată secția asta plină de femei urâte. Încearcă să nu se trădeze; inima îi arde de rușine. Îndură mâna pe brațul lui, dar vrea să plece odată, să iasă din locul ăsta și să nu se mai întoarcă niciodată.

— Ești atât de isteț, îi spune mătușa Annie cu vocea ei joasă, răgușită, pe care-o are de când o știe el. Ești om mare, mama ta pune mare temei pe tine. Trebuie s-o iubești și să fii un sprijin pentru ea și pentru fratele tău mai mic.

Sprijin pentru mama lui? Ce prostie. Mama lui e ca o stâncă, ca un stâlp de piatră. Nu el trebuie s-o sprijine pe ea, ci ea să-l sprijine pe el! Și de ce i-o fi spunând mătușa Annie lucrurile astea? Se dă de ceasul morții, când ea nu are decât un șold rupt.

Face semn din cap că a înțeles, încearcă să pară serios, atent, ascultător, dar de fapt nu așteaptă decât ca ea să-l lase să plece. Ea zâmbește cu zâmbetul plin de înțeles ce ar trebui să însemne că există o legătură specială între ea și primul născut al Verei, o legătură pe care el n-o simte câtuși de puțin, n-o recunoaște. Ochii ei sunt lipsiți de strălucire, un albastru pal, spălăcit. Are optzeci de ani și e aproape oarbă. Nici măcar cu ochelari nu mai poate citi ca lumea Biblia, o ține doar în brațe și murmură cuvintele pentru sine.

Mătușa Annie slăbește strânsoarea; el bâiguie ceva și se dă un pas îndărăt.

E rândul fratelui său. Fratele său o lasă pe mătușa Annie să-l sărute.

— Cu bine, dragă Vera, hârâie mătușa Annie. *Mag die here jou seën, jou en die kinders* – Fie ca Domnul să te binecuvânteze, pe tine și pe copii.

E ora cinci, începe să se întunece. În agitația nefamiliară a orei de vârf a orașului, prind un tren până la Rosebank. Își vor petrece noaptea în apartamentul mătușii Annie: ideea îl deprimă.

Mătușa Annie nu are frigider. În cămară nu se găsesc decât câteva mere zbârcite, o jumătate de pâine mucegăită, un borcan cu pastă de pește, care nu-i inspiră încredere mamei. Îl trimite la prăvălia indiană; seara mănâncă pâine, gem și beau ceai.

Veceul e cafeniu din pricina murdăriei. Lui i se întoarce stomacul pe dos când se gândește cum șade pe el bătrâna cu unghii lungi și negre la degetele de la picioare. Nu vrea să-l folosească.

— De ce trebuie să stăm aici? întreabă el.

— De ce trebuie să stăm aici? întreabă și fratele lui, ca un ecou.

— De-aia, răspunde furioasă mama.

Mătușa Annie folosește becuri de patruzeci de wați, ca să facă economie. În lumina galbenă și chioară din dormitor, mama începe să împacheteze hainele mătușii Annie în cutii de carton. Până acum, el n-a intrat niciodată în dormitorul mătușii Annie.

Pe pereți sunt tablouri, fotografii înrămate ale unor bărbați și femei cu înfățișări țepene, amenințătoare: strămoșii lui din familiile Brecher și du Biel.

— De ce nu se poate duce să stea la unchiul Albert?

— Kitty nu poate să îngrijească doi oameni bolnavi.

— Nu vreau să vină să stea la noi.

— N-o să stea la noi.

— Atunci unde-o să stea?

— O să-i găsim o casă.

— Cum adică o casă?

— O casă, o casă, o casă pentru bătrâni.

Singura cameră din apartamentul mătușii Annie care-i place este debaraua. Debaraua e plină până-n tavan cu ziare vechi și cutii de carton. Rafturile sunt doldora de cărți, de fapt, aceeași: o carte mică și groasă, în copertă roșie, tipărită pe hârtie aspră, groasă, folosită pentru cărțile în afrikaans, și care seamănă cu sugativa, cu urme de rumeguș și murdărie de muște prinse în ea. Titlul de pe cotor este *Ewige Genesing*; pe coperta întâi este titlul complet, *Deur 'n gevaarlike krankheid tot ewige genesing*, *Printr-o boală periculoasă spre vindecarea eternă*. Cartea a fost scrisă de străbunicul lui, tatăl mătușii Annie; acestei cărți a lui – el a auzit povestea de multe ori – și-a dedicat mătușa Annie cea mai mare parte a vieții, întâi traducând manuscrisul din germană în afrikaans, apoi cheltuindu-și economiile să plătească un tipograf în Stellenbosch care să tipărească sute de exemplare, și un legător care să le lege, apoi ducându-le de la o librărie la alta din Cape Town. Când librăriile n-au putut fi convinse să vândă cartea, s-a apucat să meargă ea însăși din ușă-n ușă, oferindu-le spre vânzare. Ce-a mai rămas se găsește pe rafturile din această debara; cutiile conțin pagini tipărite, îndoite, nelegate.

A încercat să citească *Ewige Genesing*, dar e prea plicticoasă. Abia a început Balthazar du Biel cu povestea copilăriei sale, că se întrerupe ca să scrie pagini nenumărate despre luminile din cer și vocile care-i vorbesc din rai. Toată cartea pare să fie așa: bucăți scurte despre sine, urmate de relatări lungi despre ce i-au spus vocile. El și tatăl lui au un întreg arsenal de glume vechi despre mătușa Annie și tatăl ei, Balthazar du Biel. Amândoi intonează

titlul cărții lui în maniera sentențioasă, de incantație, a unui *predikant*, lungind vocalele: *„Deur 'n gevaaaarlike krannnnkheid tot eeewige geneeeeesing"*.

— Tatăl mătușii Annie era nebun? o întreabă el pe mama.

— Da, așa cred, era nebun.

— Atunci de ce și-a cheltuit ea toți banii ca să publice cartea?

— Mai mult ca sigur se temea de el. Era un neamț bătrân și îngrozitor, crud și tiranic. Toți copiii lui se temeau de el.

— Dar nu murise?

— Ba da, murise, dar asta era datoria ei.

Mama nu vrea s-o critice pe mătușa Annie și simțul datoriei pe care l-a avut ea.

Cel mai grozav obiect din debara este presa de carte. E făcută din fier și e grea și solidă ca o roată de locomotivă. Își convinge fratele să-și pună brațele sub presă; apoi răsucește roata cea mare, până când brațele sunt prinse bine și fratele lui nu și le mai poate scoate. Apoi schimbă locurile și fratele lui face același lucru cu brațele lui.

O învârtire sau două în plus, se gândește el, și oasele vor fi zdrobite. Ce-i face pe amândoi să nu încerce să învârtă mai mult?

În primele lor luni în Worcester, au fost invitați la una dintre fermele care furnizau fructe firmei Standard Canners. În timp ce oamenii mari au stat la ceai, el și fratele lui s-au plimbat prin curtea fermei. Și au dat peste o măcinătoare de porumb, iar el și-a convins fratele să-și vâre mâna în pâlnia în care erau turnate boabele de porumb; apoi a învârtit mânerul. Preț de o clipă, înainte să se oprească, a simțit de-adevăratelea cum dinții zdrobesc oasele mici ale degetelor fratelui său. Fratele lui stătea cu mâna prinsă în măcinătoare, pământiu la față din pricina durerii, cu o expresie uimită, întrebătoare pe chip.

Gazdele lor i-au dus degrabă la spital, unde un doctor i-a amputat fratelui degetul mijlociu de la mâna stângă. O vreme, fratele lui a avut mâna bandajată și brațul prins în eșarfă; apoi a purtat o pungulită de piele neagră peste ciotul degetului. Avea șase ani. Cu toate că nimeni nu i-a spus vreodată că degetul îi va crește la loc, el nu s-a plâns.

Nu i-a cerut niciodată iertare fratelui său și nici nu i s-a reproșat vreodată ceea ce făcuse. Amintirea însă îl apasă ca o greutate, amintirea împotrivirii blânde a cărnii și a osului, apoi scrâșnetul.

— Cel puțin te poți mândri că ai pe cineva în familie care-a făcut ceva cu viața lui, care-a lăsat ceva în urmă, zice mama.

— Ai zis că era un om îngrozitor. Ai zis că era crud.

— Da, însă a făcut ceva cu viața lui.

În fotografia din dormitorul mătușii Annie, Balthazar du Biel are ochi neîndurători, sfredelitori, gura strânsă, aspră. Lângă el, soția lui arată obosită și supărată. Balthazar du Biel și-a întâlnit soția, fiica unui alt misionar, când a venit în Africa de Sud să-i convertească pe păgâni. Mai târziu, când s-a dus în America să predice evanghelia acolo, a luat-o și pe ea, împreună cu cei trei copii ai lor. Pe un vapor cu zbaturi de pe Mississippi, cineva i-a dat lui Annie, fiica lui, un măr pe care ea i l-a adus, ca să i-l arate. El a biciuit-o pentru că stătuse de vorbă cu un străin. Cam atâta știe el despre Balthazar, plus ceea ce e cuprins în cartea roșie și butucănoasă din care sunt pe lume mult mai multe exemplare decât își dorește cineva.

Cei trei copii ai lui Balthazar sunt Annie, Louisa – mama mamei lui – și Albert, care apare în fotografiile din dormitorul mătușii Annie ca un băiat speriat, în costum de marinar. Acum Albert este unchiul Albert, un bătrân cocârjat, cu o piele albă și buhăită, ca o ciupercă; tremură tot timpul și trebuie sprijinit când merge. Unchiul Albert n-a avut niciodată un salariu ca toți oamenii. Și-a petrecut zilele scriind cărți și povești; cea care se ducea la muncă era soția lui.

O întreabă pe mama despre cărțile unchiului Albert. Ea îi spune că a citit una cu mult timp în urmă, dar nu mai știe despre ce era vorba în ea.

— Sunt cărți de modă veche. Oamenii nu mai citesc asemenea cărți.

În debara, el găsește două cărți scrise de unchiul Albert, tipărite pe aceeași hârtie groasă ca și *Ewige Genesing*, dar e legată în coperte maro, aceeași nuanță de maro ca și băncile din gări. Una se intitulează *Kain*, cealaltă *Die Misdade van die vaders*, *Păcatele părinților*.

— Pot să le iau? o întreabă pe mama.

— Sigur că poți, răspunde ea. N-o să le simtă nimeni lipsa.

Încearcă să citească *Die Misdade van die vaders*, dar nu trece de pagina zece, prea e plicticoasă.

„Trebuie să-ți iubești mama și să fii un sprijin pentru ea." Cumpănește la ce i-a spus mătușa Annie. *Iubire*: un cuvânt pe care-l rostește cu dezgust. Chiar și mama s-a învățat să nu-i spună „Te iubesc", deși din când în când strecoară în șoaptă un „Dragul meu", când îi spune noapte bună.

Nu înțelege ce rost are iubirea. Când bărbații și femeile se sărută în filme, iar viorile cântă încet și dulceag în fundal, el se foiește în scaun. Își jură că nu va fi niciodată așa: sentimental, siropos.

Nu se lasă sărutat decât de surorile tatei, făcând o excepție pentru ele pentru că ăsta le e obiceiul și nu țin să se poarte altfel. Povestea cu sărutul e prețul pe care-l plătește pentru că merge la fermă: o atingere scurtă a buzelor lui de buzele lor, care din fericire sunt întotdeauna uscate. Cei din familia mamei nu sărută. Pe tatăl și mama lui nu i-a văzut sărutându-se cu adevărat. Uneori, când sunt și alți oameni de față, și din cine știe ce motiv trebuie să se prefacă, tata o sărută pe mama pe obraz. Ea îi întinde obrazul fără tragere de inimă, supărată, ca din obligație; el abia o atinge, scurt, nervos.

A văzut penisul tatei doar o dată. Asta a fost în 1945, când tata tocmai se întorsese din război și întreaga familie s-a strâns la Voëlfontein. Tata și doi dintre frații lui s-au dus la vânătoare și l-au luat și pe el. Era o zi fierbinte; când au ajuns la un stăvilar, au hotărât să înoate. Văzând că bărbații urmau să înoate în pielea goală, el a vrut să se depărteze, dar ei nu l-au lăsat. Erau veseli, toți o glumă; voiau să se dezbrace și el și să înoate cu ei, dar el nu și nu. Prin urmare, le-a văzut penisurile la toți trei, mai ales pe-al tatei, bleg și alb. Își amintește bine cât de tare i-a displăcut faptul că a fost obligat să se uite la el.

Părinții lui dorm în paturi separate. N-au avut niciodată un pat dublu. Singurul pat dublu pe care l-a văzut în viața lui se găsește la fermă, în dormitorul principal, unde dormeau bunicii lui. Paturile duble i se par de modă veche, țin de zilele în care nevestele aduceau pe lume câte-un copil în fiecare an, ca oile sau

scroafele. E mulțumit că părinții lui au terminat cu treaba asta înainte ca el să fi înțeles totul așa cum trebuie.

E gata să creadă că pe vremuri, în Victoria West, înainte să se fi născut el, părinții lui s-au iubit, atâta vreme cât iubirea e o condiție a căsătoriei. În album sunt fotografii ce par să adeverească acest lucru: bunăoară, așezați unul lângă altul la un picnic. Dar fără doar și poate toate astea au luat sfârșit cu ani în urmă, iar după părerea lui foarte bine au făcut.

Iar în privința sa, ce legătură e între emoția pătimașă, furioasă, pe care o simte pentru mama lui, și leșinăturile siropoase de pe ecranul de la cinematograf? E drept că mama îl iubește, el nu poate nega asta; dar tocmai aici e buba, asta e ce-i rău – și nu ce-i bine – în purtarea ei față de el. Iubirea i se vădește mai ales în vigilența ei, în faptul că e gata oricând să se năpustească și să-l salveze, dacă s-ar afla în primejdie. Dacă ar vrea (dar n-ar face-o nici în ruptul capului), ar putea să se lase total în grija ei și, pentru restul vieții, ea să-l întrețină. Tocmai asta-l face să fie în gardă față de ea, anume faptul că e atât de sigur de grija ei, de aceea nu se relaxează el nici o clipă, de aceea nu-i dă ei nici o șansă.

Tânjește să scape de atenția ei vigilentă. S-ar putea să vină o vreme când, pentru a scăpa, va trebui să pună piciorul în prag, s-o respingă atât de brutal, încât, șocată, ea va trebui să se retragă și să-l lase liber. Dar e suficient să se gândească la acel moment, să-și imagineze expresia ei surprinsă, să-i simtă durerea, ca să fie cuprins de vinovăție. Și-atunci e gata să facă orice ca să îmblânzească lovitura: s-o consoleze, să-i promită că nu va pleca nicăieri.

Resimțindu-i durerea, resimțind-o la fel de profund ca și cum el e o parte din mama lui, iar ea din el, știe că e prins în capcană și nu poate scăpa. A cui e vina? O învinovățește pe ea, e supărat pe ea, dar e și rușinat de ingratitudinea lui. *Iubire:* asta este iubirea, această cușcă în care se zbate, se învârtește, ca un biet babuin dezorientat. Ce știe despre iubire inocenta și ignoranta mătușă Annie? El știe de o mie de ori mai multe despre lume decât ea, care și-a sacrificat viața pentru manuscrisul dement al tatălui ei. Inima lui e bătrână, întunecată, dură, o inimă de piatră. Ăsta e secretul lui rușinos.

Cincisprezece

Mama a petrecut un an la universitate înainte să trebuiască să le facă loc fraților ei mai mici. Tata, ca avocat, e un adevărat profesionist; lucrează la Standard Canners doar pentru că, dacă ar vrea să deschidă un birou de avocatură, i-ar trebui mai mulți bani decât au (așa îi spune mama). Deși își învinovățește părinții pentru că nu l-au crescut ca pe-un copil normal, e mândru de cultura lor.

Deoarece vorbesc engleza acasă, deoarece el e primul în clasă la engleză, se consideră englez. Deși numele lui e de origine afrikaans, deși tata e mai degrabă afrikaner decât englez, deși el însuși vorbește afrikaans fără urmă de accent englezesc, n-ar putea nici o clipă să treacă drept afrikaner. Cunoștințele sale de afrikaans sunt limitate și superficiale; există un univers de jargon și aluzii – din care obscenitatea e doar o parte – pe care băieții afrikaneri îl stăpânesc la perfecție și la care el nu are acces.

Există și o atitudine care este comună afrikanerilor – un aer morocănos, o intransigență și, înrudită cu acestea, o amenințare cu forța fizică (îi aseamănă în gând cu rinocerii, uriași, mătăhăloși, numai mușchi, izbindu-se între ei când trec unii pe lângă alții) – care lui nu-i place și de care se ferește. Afrikanerii din Worcester își mânuiesc limba ca pe-o măciucă împotriva dușmanilor lor. Pe stradă e bine să-i eviți când umblă în grup; chiar și izolați, au un aer amenințător, agresiv. Uneori, când clasele se aliniază dimineața în careu, privește atent rândurile afrikanerilor, căutând un chip deosebit de al celorlalți, care să trădeze o urmă de blândețe, dar nu e nici unul. E de neconceput că într-o bună zi ar putea fi aruncat între ei: l-ar zdrobi, i-ar omorî spiritul.

Dar el constată că nu e dispus să le lase doar lor dreptul de a vorbi afrikaans. Își aduce aminte prima lui vizită la Voëlfontein, când avea patru sau cinci ani și nu știa o boabă de afrikaans. Fratele lui era încă bebeluș, îl ținea în casă, ferindu-l de soare. Singurii cu care putea să se joace erau copiii de culoare. Împreună cu ei făcea bărcuțe din păstăi și le dădea drumul pe canalele de irigație. Dar el era ca o creatură mută: totul trebuia mimat; uneori simțea că explodează de câte nu putea să spună. Și brusc, într-o bună zi, a deschis gura și a descoperit că poate vorbi, și vorbea ușor, fluent, fără să stea să se gândească la ce spune. Își amintește și acum ziua în care s-a repezit la mama, strigând: „Ascultă! Pot vorbi afrikaans!"

Când vorbește afrikaans, toate complicațiile vieții par să se evapore dintr-odată. Afrikaans e ca o a doua piele nevăzută ce-l însoțește peste tot și pe care și-o îmbracă oricând poftește, devenind pe loc altă persoană, mai simplă, mai veselă, cu pas mai sprinten.

Ceea ce-l dezamăgește la englezi este disprețul lor față de limba afrikaans – el n-o să le urmeze exemplul. Când ei ridică din sprâncene și, din vârful buzelor, pronunță greșit cuvinte afrikaans, ca și când pronunțând *veld* cu *v* dovedești că ești gentleman, ei bine, se depărtează de ei: oamenii ăștia greșesc, ba mai rău, sunt de-a dreptul ridicoli. El nu face nici o concesie, nici când se află printre englezi: pronunță cuvintele în afrikaans cum trebuie pronunțate, cu toate consoanele dure și vocalele dificile.

În clasa lui, în afară de el, mai sunt câțiva băieți cu nume afrikaans. În clasele de afrikaneri, pe de altă parte, nu există băieți cu nume englezești. La gimnaziu cunoaște un singur Smith afrikaner, care se poate foarte bine să fie Smit; asta e tot. E păcat, dar de înțeles: ce englez și-ar dori să se însoare cu o femeie de origine afrikaans și să aibă o familie afrikaans, când femeile de origine afrikaans sunt fie masive și grase, cu sâni umflați și gâturi scurte, fie costelive și șui?

Slavă Domnului că mama vorbește engleza. Are însă îndoieli în privința tatei, în ciuda lui Shakespeare, Wordsworth și a cuvintelor încrucișate. Nu înțelege de ce tatăl lui continuă să se chinuie să fie englez aici, în Worcester, unde i-ar fi atât de ușor să alunece înapoi în existența lui de afrikaner. Copilăria în Prince

Albert, despre care îl aude pe tata glumind împreună cu frații lui, nu i se pare diferită de viața afrikaans din Worcester. Se învârte și ea, în egală măsură, în jurul bătăilor și al goliciunii, al funcțiilor trupești îndeplinite în fața altor băieți, în jurul indiferenței animalice față de intimitate.

Gândul de a fi transformat într-un afrikaner, tuns chilug și desculț, îl face să se crispeze. E ca și când ar fi condamnat la închisoare, la o viață lipsită de intimitate. Nu poate trăi fără intimitate. Dacă ar fi afrikaner, ar fi nevoit să trăiască fiecare minut al fiecărei zile și al fiecărei nopți în compania altora. E o perspectivă pe care n-o poate îndura.

Își amintește cele trei zile petrecute în tabăra de cercetași, își amintește de suferința lui, de dorința, mereu înfrânată, de a se furișa în cort ca să citească singur.

Într-o sâmbătă, tata îl trimite să cumpere țigări. Are de ales între a merge cu bicicleta până în centrul orașului, unde sunt magazine adevărate, cu galantare și mașini de marcat, și a se duce la mica prăvălie afrikaans, lângă trecerea peste calea ferată, în fapt o încăpere în dosul unei case, cu o tejghea vopsită în maro închis și cu rafturile aproape goale. Alege prăvălia care-i mai aproape.

E o după-amiază fierbinte. În prăvălie sunt bucăți de *biltong*[1] atârnate de tavan și muște peste tot. Tocmai vrea să-i spună băiatului din spatele tejghelei – un afrikaner cu câțiva ani mai mare decât el – că vrea douăzeci de Springbok fără filtru, când o muscă îi zboară drept în gură. O scuipă scârbit. Musca aterizează pe tejghea, în fața lui, zbătându-se într-o băltoacă de salivă.

— *Sies!* zice unul dintre mușteriii aflați acolo.

Vrea să protesteze: „Ce trebuia să fac? Să nu scuip? Să înghit musca? Sunt doar un copil!" Dar explicațiile nu fac doi bani printre oamenii ăștia lipsiți de suflet. Șterge cu mâna scuipatul de pe tejghea și în liniștea dezaprobatoare plătește țigările.

Rememorând zilele de demult de la fermă, tata și frații săi ajung din nou să discute despre propriul lor tată.

1. Carne slabă sărată și uscată în soare (afrikaans).

— *'n Ware ou jintlman!* zic ei, un adevărat gentleman bătrân, repetă ei anume pentru el, și râd: *Dis wat hy op sy grafsteen sou gewens het*: Fermier și gentleman. Asta ar fi vrut să-i fie scris pe piatra de mormânt.

Râd mai cu seamă de faptul că tatăl lor a continuat să poarte cizme de călărie chiar și când toți de la fermă purtau *velskoen*[1].

Mama, care-i ascultă, pufnește disprețuitoare:

— Amintiți-vă ce frică vă era de el. Vă era frică să vă aprindeți o țigară în fața lui, chiar și după ce-ați ajuns oameni în toată firea.

Amuțesc, n-au nici o replică: e limpede că ea a atins un punct sensibil.

Bunicul lui, cel cu aere de gentleman, a fost cândva proprietarul nu numai al fermei și al unei jumătăți din hotel și din magazinul universal de la Fraserburg Road, ci și al unei case din Merweville, care avea în față un catarg pe care înălța drapelul britanic de ziua de naștere a regelui.

— *'n Ware ou jintlman en 'n ware ou jingo!* adaugă frații: un bătrân șovin sadea!

Și iarăși izbucnesc în râs.

Mama are dreptate în privința lor. Parcă-s puști care spun măscări în spatele părinților. Și, la urma urmei, cu ce drept își râd ei de tatăl lor? Dacă n-ar fi fost tatăl lor, ei n-ar fi vorbit engleza: ar fi ca vecinii lor, cei din neamurile Bote și Nigrini, proști, bătuți în cap, care pălăvrăgesc toată ziua despre oi și despre vreme, atât. Cel puțin atunci când familia se strânge laolaltă, toți sporovăiesc, spun glume și râd, amestecând limbile; când vine vreun Nigrini sau Bote în vizită, atmosfera devine brusc sobră, grea, plicticoasă.

— *Ja-nee*, zic ăia din neamul Bote, oftând.

— *Ja-nee*, răspund cei din familia Coetzee, rugându-se ca oaspeții s-o ia din loc mai iute.

Iar el? Dacă bunicul pe care-l venerează a fost șovin, e și el șovin? Poate un copil să fie șovin? Ia poziție de drepți când se cântă *God Save the King* la cinematograf și drapelul britanic flutură pe ecran. Muzica de cimpoi îi dă fiori, la fel și cuvintele *curajos* și

1. Mocasini purtați în Africa de Sud (afrikaans).

viteaz. Oare atașamentul acesta al lui față de Anglia trebuie ținut secret?

Nu poate pricepe de ce atât de mulți oameni din jurul lui detestă Anglia. Anglia înseamnă Dunkirk și Bătălia pentru Anglia. Anglia își îndeplinește datoria și-și acceptă soarta discret, fără să se bată în piept. Anglia este băiatul din Bătălia pentru Jutlanda, care a stat lângă tunul lui în timp ce puntea ardea sub picioarele lui. Anglia este sir Lancelot al Lacului și Richard Inimă de Leu, și Robin Hood, cu arcul lui mare din lemn de tisă și hainele lui verzi. Afrikanerii au ceva cât de cât asemănător? Îl au pe Dirkie Uys[1], care și-a călărit calul până când bietul animal a crăpat. Îl au pe Piet Retief, care a fost făcut de râs de Dingaan. Și pe *voortrekker*-i, care s-au răzbunat omorând mii de zuluși neînarmați și s-au mândrit cu fapta lor.

În Worcester există o biserică anglicană și un cleric cu păr sur și pipă, care mai face și pe instructorul de cercetășie și căruia unii dintre băieții englezi din clasa lui – adevărații băieți englezi, cu nume englezești și locuințe în vechiul cartier umbros din Worcester – i se adresează cu neceremoniosul *Padre*. Când englezii vorbesc astfel, el amuțește. Stăpânește cu ușurință limba engleză. Se simte loial față de Anglia și de tot ce reprezintă Anglia. Dar e limpede că e nevoie de mai mult de-atât înainte să fii acceptat ca englez adevărat: trebuie să te supui unor probe, or, el știe că pe unele nu le va trece niciodată.

1. Dirkie Uys (1823-1838) – erou din timpul Marii Migrații.

Șaisprezece

S-a făcut un aranjament la telefon, nu știe despre ce e vorba, dar lui îi dă un sentiment de neliniște. Nu-i place zâmbetul încântat, secretos al mamei, zâmbetul care-i dă de înțeles că s-a amestecat în treburile lui.

Acestea sunt ultimele zile pe care le mai petrec în Worcester. Sunt și cele mai grozave zile ale anului școlar, s-au isprăvit examinările, nu mai ai ce face decât să-l ajuți pe institutor să-și completeze catalogul.

Domnul Gouws citește liste de note: băieții le adună pentru fiecare materie în parte, apoi calculează procentajele, și cine termină primul ridică mâna. Jocul constă în a ghici care note aparțin cărui elev. De obicei, el își recunoaște propriile note, ca o serie de procente între nouăzeci și o sută la aritmetică, și coborând până la șaptezeci la istorie și geografie.

N-are note bune la istorie și geografie, pentru că nu suportă să învețe pe dinafară. Atât de tare urăște treaba asta, încât amână învățatul pentru examinările la istorie și geografie până-n ultima clipă, până-n ajun sau chiar în dimineața examinării. Urăște până și să vadă manualul de istorie cu coperta țeapănă, maro-ciocolatie, și cu listele lungi, plicticoase, de cauze ce provoacă tot felul de chestii (cauzele Războaielor Napoleoniene, cauzele Marii Migrații). Autorii manualului sunt Taljaard și Schoeman. Pe Taljaard și-l imaginează ca fiind subțire și uscat, pe Schoeman ca pe un tip grăsuliu, chelios, cu ochelari; Taljaard și Schoeman șed față în față la o masă, într-o cameră în Paarl, și scriu pagini țâfnoase pe care și le trec unul altuia. Nu-și poate închipui alt motiv pentru

care au ținut să-și scrie cartea în engleză decât acela de a-i umili și a le da o lecție copiilor *engelse*.

Geografia nu-i mai grozavă – liste de orașe, liste de râuri, liste de producții. Când e întrebat ce produce o anumită țară, întotdeauna își încheie lista cu piei uscate și piei jupuite, sperând să nu greșească. Nu știe diferența între o piele uscată și una jupuită, dar nici ceilalți n-o știu.

Cât despre celelalte examinări, nu le așteaptă cu nerăbdare, dar când le vine vremea, se pune pe învățat cu dragă inimă. Se descurcă bine la examinări; dacă n-ar fi examinări la care să se descurce, n-ar avea nimic deosebit. Examinările stârnesc în el o stare de surescitare grea, fremătătoare, în care scrie răspunsurile repede și plin de încredere. Nu-i place starea ca atare, dar îl liniștește să știe că e acolo, că poate conta pe ea.

Uneori, lovind două pietre una de alta și inspirând, reușește să retrezească această stare, să simtă mirosul, gustul: praf de pușcă, fier, fierbințeală, o bufnitură constantă în vene.

Secretul din spatele apelului telefonic și din spatele zâmbetului afișat de mama este dezvăluit în timpul pauzei de dimineață, când domnul Gouws îi face semn să rămână pe loc. Domnul Gouws are ceva fals, afișează o prietenie ce lui nu-i inspiră încredere.

Domnul Gouws îl invită la ceai, la el acasă. Mut de uimire, dă din cap, reține adresa.

Nu-și dorește asta. Nu-l antipatizează pe domnul Gouws, nu asta-i problema. Are mai puțină încredere în el decât a avut în doamna Sanderson, din clasa a patra, doar pentru că domnul Gouws este bărbat, primul institutor pe care l-a avut până acum, iar el este precaut față de ceea ce răspândesc în jurul lor toți bărbații: o stare de agitație, o brutalitate abia ținută în frâu, o sugestie de plăcere în fața cruzimii. Nu știe cum să se poarte față de domnul Gouws, față de bărbați în general: să nu le opună nici o rezistență și să se străduiască să le câștige simpatia, sau să păstreze bariera politeții. Cu femeile îi e mai ușor, pentru că sunt mai prietenoase. Dar domnul Gouws este cum nu se poate mai lipsit de prejudecăți – nu are cum să nege acest lucru. Vorbește bine engleza și nu pare să aibă un dinte împotriva englezilor sau împotriva băieților din familii afrikaans, care încearcă să fie considerați englezi. În

timpul uneia dintre lungile lui absențe de la școală, domnul Gouws a predat toate categoriile de complemente. Îi e greu să recupereze ceea ce s-a învățat în clasă. Dacă n-ar avea sens complementele astea, la fel ca și expresiile idiomatice, atunci și ceilalți băieți ar avea probleme cu ele. Dar ceilalți băieți, sau cei mai mulți dintre ei, par să stăpânească foarte bine complementele. Concluzia este limpede: domnul Gouws știe ceva despre gramatica limbii engleze, ce lui îi scapă.

Domnul Gouws folosește varga la fel de mult ca oricare dintre ceilalți profesori. Dar pedeapsa pe care o preferă, când clasa a fost prea zgomotoasă pentru prea mult timp, este să le ceară să pună jos creioanele, să închidă cărțile, să-și prindă mâinile după ceafă, să închidă ochii și să stea absolut nemișcați.

În afară de pașii domnului Gouws care patrulează printre rânduri, nu se mai aude nimic în clasă. Dinspre eucalipții din jurul careului răsună uguitul liniștit al porumbeilor. El ar putea îndura această pedeapsă pentru veșnicie, cu deplină seninătate: porumbeii, respirația domoală a băieților din jurul lui.

Disa Road, strada pe care locuiește domnul Gouws, este tot în Reunion Park, în prelungirea nouă, de la nord a orașului, unde el n-a fost niciodată. Nu numai că domnul Gouws locuiește în Reunion Park și vine la școală pe o bicicletă cu cauciucuri late, ci are și o soție, o femeie oacheșă, neatrăgătoare, și încă și mai surprinzător e faptul că are doi copii mici. Asta descoperă el în livingul de la nr. 11, din Disa Road, unde sunt prăjiturele și un ceainic așteptând pe masă și unde, așa cum se temuse, e lăsat în cele din urmă singur cu domnul Gouws, fiind obligat să întrețină o conversație convențională, disperată.

Și situația se înrăutățește și mai mult. Domnul Gouws, care și-a schimbat cravata și sacoul cu o pereche de pantaloni scurți și șosete kaki, încearcă să-l convingă că, acum că școala s-a sfârșit și el urmează să plece din Worcester, pot fi prieteni. De fapt, încearcă să sugereze că ei doi au fost prieteni tot anul: institutorul și băiatul cel mai deștept, șeful clasei.

Îl apucă enervarea și devine rigid. Domnul Gouws îi oferă o a doua prăjiturică, pe care el o refuză.

— Hai, servește! îl îndeamnă domnul Gouws; zâmbește și îi pune prăjiturica pe farfurioară.

El nu-și dorește decât să plece.

A vrut să plece din Worcester lăsând toate lucrurile în ordine. Era pregătit să-i acorde domnului Gouws un loc în amintirile lui, alături de doamna Sanderson – nu chiar același loc, dar unul apropiat. Acum, domnul Gouws strică tot. Ce n-ar da să n-o fi făcut!

A doua prăjiturică zace pe farfurie nemâncată. Nu mai vrea să se prefacă: amuțește de tot, îndărătnic.

— Trebuie să pleci? îl întreabă domnul Gouws.

Dă din cap că da.

Domnul Gouws se ridică și-l conduce până la poartă, care e o copie a porții de la nr. 12, Poplar Avenue; balamalele scot exact același scârțâit pițigăiat.

Domnul Gouws are cel puțin prezența de spirit să nu-l oblige să-i dea mâna și nu face nici vreo altă trăsnaie.

Ei pleacă din Worcester. Tata a hotărât că viitorul lui nu e legat de Standard Canners, care, după părerea lui, se află în cădere liberă. Vrea să se apuce din nou de avocatură.

La birou i se organizează o petrecere de rămas-bun, de la care el se întoarce cu un ceas de mână nou. La scurt timp după aceea, pleacă singur la Cape Town, lăsându-și soția în urmă, să supravegheze mutatul. Mama lui angajează un antreprenor pe nume Retief, cu care bate palma: pentru numai cincisprezece lire, o să mute mobila și o să-i ia și pe ei trei în cabină.

Oamenii lui Retief încarcă totul în camion, mama și fratele lui se urcă în cabină. El mai dă o tură prin casa goală, luându-și rămas-bun. În spatele ușii de la intrare se găsește suportul de umbrele care de obicei conținea două crose de golf și un baston, și care acum e gol.

— Au lăsat suportul de umbrele! strigă el.

— Vino! strigă mama. Dă-l naibii de suport!

— Nu! strigă el, și nu vrea să plece până ce oamenii nu au încărcat și suportul de umbrele.

— *Dis net 'n ou struk pyp*, bodogăne Retief. Nu-i decât o bucată veche de țeavă.

Astfel află el că ceea ce credea a fi un suport de umbrele nu-i decât o bucată de-un metru de țeavă de beton pentru canalizare, pe care mama lui a vopsit-o în verde. Asta iau cu ei la Cape Town laolaltă cu perna plină de păr de câine, pe care dormea Cossack, și ruloul de plasă de sârmă, de la cotețul găinilor, și mașinăria care aruncă mingi de crichet, și bățul cu codul Morse. Opintindu-se prin trecătoarea Bain's Kloof, camionul lui Retief e ca Arca lui Noe, ducând spre viitor tot ce a însemnat vechea lor viață.

Pentru casa din Reunion Park au plătit douăsprezece lire pe lună. Casa pe care tatăl lui a închiriat-o în Plumstead costă douăzeci și cinci de lire pe lună. Se află chiar la marginea suburbiei Plumstead, având în față o întindere de nisip și un desiș de salcâmi unde cu numai o săptămână înainte să fi ajuns ei poliția a descoperit un bebeluș mort învelit în hârtie de ambalaj maronie. La o jumătate de oră de mers în cealaltă direcție, se găsește gara Plumstead. Casa e nouă, ca toate casele de pe Evremonde Road, cu ferestre mari și parchet pe jos. Ușile sunt strâmbe, yalele nu se încuie, în curtea din spate e un morman de moloz.

În vecini locuiește un cuplu sosit de curând din Anglia. Bărbatul își spală mașina tot timpul; femeia, care poartă șort roșu și ochelari de soare, zace cât e ziua de lungă într-un șezlong, însorindu-și picioarele lungi și albe.

Problema urgentă este aceea de a găsi școli pentru el și fratele lui. Cape Town nu este ca Worcester, unde toți băieții mergeau la școala de băieți și toate fetele la școala de fete. În Cape Town sunt mai multe școli dintre care poți alege, unele bune, altele nu. Pentru a te înscrie la o școală bună ai nevoie de relații, și ei nu prea cunosc lume.

Prin influența lui Lance, fratele mamei, obțin un interviu la gimnaziul pentru băieți Rondebosch. Îmbrăcat frumos, în pantaloni scurți, cămașă, cravată și jacheta bleumarin care are pe buzunarul de la piept ecusonul Școlii Primare pentru Băieți din Worcester, șade cu mama lui pe bancheta din fața biroului directorului. Când le vine rândul, sunt conduși într-o încăpere

lambrisată, plină de fotografii cu echipe de rugbi și crichet. Întrebările directorului sunt adresate toate mamei: unde locuiesc, cu ce se ocupă tatăl. Apoi urmează momentul așteptat de el. Mama scoate din geantă raportul care demonstrează că a fost primul în clasă și care, prin urmare, ar trebui să-i deschidă toate ușile.

Directorul își pune ochelarii de citit.

— Prin urmare, ai terminat primul în clasă, zice el. Bine, foarte bine! Dar aici nu-ți va fi la fel de ușor.

El sperase să fie examinat: să fie întrebat anul bătăliei de la Blood River[1] sau, mai bine, să i se dea să facă socoteli aritmetice în minte. Dar asta a fost tot, interviul s-a încheiat.

— Nu pot să promit, zice directorul. Numele lui va fi trecut pe lista de așteptare, apoi să sperăm că se va retrage cineva.

Numele lui ajunge pe listele de așteptare a trei școli, fără succes. Ceea ce înseamnă că a fi primul la Worcester nu-i destul pentru Cape Town.

Ultima soluție, școala catolică, St Joseph's. St Joseph's nu are listă de așteptare: acolo e primit oricine e dispus să plătească taxa, care pentru necatolici e de douăsprezece lire pe trimestru.

Ceea ce află ei acum, el și mama lui, e că la Cape Town diferite clase de oameni merg la școli diferite. St Joseph's oferă educație, dacă nu celei mai de jos clase, atunci antepenultimei. Eșecul mamei de a-l înscrie la o școală mai bună o amărăște, dar lui nu-i pasă. Nu e sigur cărei clase aparțin ei, unde anume se potrivesc. Deocamdată, e mulțumit să fie acceptat. Amenințarea de a fi trimis la o școală de afrikaneri și condamnat la stilul de viață afrikaans s-a diminuat – asta e tot ce contează. Se poate relaxa. Nici măcar nu trebuie să se mai prefacă a fi catolic.

Adevărații englezi nu merg la o școală cum e St Joseph's. Pe străzile din Rondebosch, pe drumul spre școală sau spre casă, îi vede pe adevărații englezi în fiecare zi, le admiră părul blond, drept, și pielea aurie, hainele care nu sunt niciodată prea strâmte sau prea largi, încrederea lor calmă. Râd unii de alții cu un aer firesc,

1. Bătălia de la Blood River („Râul de Sânge") a avut loc între 470 *voortrekker*-i conduși de Andries Pretorius și cel puțin 10 000 de atacatori zuluși, pe malul râului Ncome, pe 16 decembrie 1838.

fără stridența și lipsa de tact cu care s-a obișnuit el. Nu aspiră să li se alăture, dar îi privește cu atenție și încearcă să învețe.

Băieții de la Colegiul Diocezan, care sunt cei mai englezi dintre toți și nu se coboară nici măcar la a juca rugbi sau crichet împotriva celor de la St Joseph's, locuiesc în zone selecte despre care, fiind departe de calea ferată, el doar aude, dar nu le vede niciodată: Bishopscourt, Fernwood, Constantia. Au surori care merg la școli precum Herschel și St Cyprian's, iar ei le supraveghează și le protejează cu jovialitate. În Worcester, rareori a avut ocazia să se uite la câte-o fată: ca un făcut, mai toți prietenii lui aveau frați, nu surori. Acum le vede pentru prima oară pe surorile englezilor – cu păr atât de blond-auriu, atât de frumoase, încât nu-i vine să creadă că sunt pământene.

Ca să ajungă la școală la timp, adică la 8:30, trebuie să plece de acasă la 7:30 – o jumătate de oră de mers pe jos până la gară, cincisprezece minute de călătorie cu trenul, cinci minute de mers pe jos de la gară la școală și zece minute de rezervă, în caz de întârzieri. Dar pentru că se teme să nu întârzie, pleacă de acasă la 7:00 și ajunge la școală pe la 8:00. Acolo, în clasa abia descuiată de administrator, poate să șadă în banca lui, cu capul sprijinit de brațe, și să aștepte.

Are coșmaruri că nu citește bine ora pe ceas, că pierde trenurile, că o ia pe un drum greșit. În coșmaruri, plânge cu o disperare neputincioasă.

Singurii băieți care sosesc la școală înaintea lui sunt frații De Freitas, al căror tată, un zarzavagiu, îi aduce la ivirea zorilor cu camionul lui albastru și hodorogit, în drumul lui spre piața din Salt River.

Profesorii de la St Joseph's aparțin ordinului marist. Acești Frați, cu sutanele lor negre și gulere albe, înalte, țepene, i se par niște oameni speciali. Aerul lor de mister îl impresionează: misterul locului de unde vin, misterul numelor pe care le-au abandonat. Nu-i place când fratele Augustine, antrenorul de crichet, vine la antrenament îmbrăcat în cămașă albă, pantaloni negri și ghete de crichet, ca un om obișnuit. Dar mai ales nu-i place când

fratele Augustine, venindu-i rândul la bătaie, își strecoară o apărătoare, o „cutie", în pantaloni.

Nu știe ce fac Frații când nu predau. Elevii nu au acces în aripa clădirii școlii unde dorm ei, unde mănâncă și-și duc viața privată; el nu vrea să pătrundă acolo. Îi place să creadă că duc vieți austere, se trezesc la patru dimineața, își petrec ore întregi în rugăciune, mănâncă frugal, își cârpesc singuri ciorapii. Când nu se comportă ca lumea, se străduiește să le găsească scuze. Bunăoară, când fratele Alexis, gras și neras, trage vânturi fără jenă și adoarme în timpul orei de afrikaans, îl scuză în sinea lui spunând că fratele Alexis este un om inteligent care consideră că profesia de dascăl e sub demnitatea lui. Când fratele Jean-Pierre este brusc transferat de la însărcinările ce le avea în dormitorul celor mai mici elevi, deoarece circulă tot felul de povești despre ce le face băieților, își alungă din minte poveștile cu pricina. I se pare de neconceput ca Frații să nutrească dorințe sexuale și să nu și le poată stăpâni.

Deoarece puțini Frați vorbesc engleza ca limbă maternă, au angajat un mirean catolic care să predea orele de engleză. Domnul Whelan e irlandez: îi urăște pe englezi și nu face eforturi să-și ascundă antipatia față de protestanți. Nu face nici efortul să pronunțe numele afrikaans corect, le rostește cu buzele strânse pungă a dispreț, ca și când ar fi o păsărească păgână.

În orele de engleză, cea mai mare parte a timpului e ocupată cu *Iuliu Cezar* de Shakespeare, iar metoda domnului Whelan este de a le repartiza băieților roluri și de a-i pune să-și citească replicile cu voce tare. Fac și exerciții din manualul de gramatică, iar o dată pe săptămână scriu un eseu. Au treizeci de minute la dispoziție să scrie eseul, înainte să-l predea profesorului; deoarece nu-i adeptul practicii de a-și lua de lucru acasă, în cele zece minute rămase domnul Whelan citește și notează toate eseurile. Sesiunile de zece minute pentru notare au devenit una dintre *pièces de résistance* ale sale, iar băieții stau și-l privesc cu zâmbete admirative. Ținând creionul albastru pregătit, domnul Whelan trece iute prin teancurile de eseuri, apoi le strânge pe toate și le dă responsabilului clasei. Se aude un ropot scurt de aplauze ironice, înăbușite.

Prenumele domnului Whelan este Terence. Poartă o scurtă de piele maro, de motociclist, și o pălărie. Când e frig, își ține

pălăria pe cap în clasă. Își freacă mâinile albicioase una de alta, ca să și le încălzească; chipul îi e pământiu, ca de cadavru. Nu e limpede ce caută el în Africa de Sud, de ce nu e în Irlanda. Totul pare să-i pută, și țara, și ce se petrece în ea.

Pentru domnul Whelan, el scrie eseuri despre personajul Marc Antoniu sau personajul Brutus, despre siguranța rutieră, despre sport sau natură. Majoritatea eseurilor lui sunt exerciții mecanice, anoste; uneori însă, simte un suflu de surescitare în timp ce scrie, și stiloul începe să zboare pe hârtie. Într-unul dintre eseurile lùi, un tâlhar la drumul mare stă la pândă. Calul lui fornăie încetișor, răsuflarea i se preschimbă în abur, în aerul rece al nopții. O rază de lună cade ca o crestătură pe fața lui; ține pistolul sub pulpana hainei, ca să nu se ude praful de pușcă.

Tâlharul nu-l impresionează pe domnul Whelan. Ochii palizi ai domnului Whelan citesc pagina în diagonală, creionul coboară: 6 ½. 6 ½ este nota pe care o primește aproape întotdeauna pentru eseurile sale; niciodată mai mult de 7. Băieții cu nume englezești primesc 7 ½ sau 8. În ciuda numelui său caraghios, băiatul care se numește Theo Stavropoulos primește 8, deoarece se îmbracă bine și ia lecții de dicție. Lui Theo i se dă mereu rolul lui Marc Antoniu, ceea ce înseamnă că are de citit cu voce tare: „Prieteni! Cetățeni! Romani! Vă rog să m-ascultați"[1], cea mai vestită replică din piesă.

În Worcester, se ducea la școală cu teamă, dar și emoționat. E adevărat că oricând putea fi demascat ca mincinos, iar consecințele ar fi fost cumplite. Dar școala era fascinantă: fiecare zi părea să aducă revelații noi despre cruzimea, durerea și ura ce clocoteau sub suprafața cotidiană a lucrurilor. Știa că ceea ce se petrecea nu era bine, n-ar fi trebuit să se îngăduie asemenea lucruri; iar el era prea tânăr, prea copilăros și vulnerabil pentru toate cele la care fusese expus. Și totuși, pasiunea și furia acelor zile din Worcester l-au acaparat; era șocat, dar și lacom să vadă și mai multe, să vadă tot ce era de văzut.

1. *Iuliu Cezar*, actul III, scena 2, în *Opere*, vol. II, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1955, trad. de Tudor Vianu.

În schimb, în Cape Town simte că-și pierde vremea. Școala nu mai e un loc unde se ivesc mari pasiuni. E o lume mică, închisă, oarecum o închisoare benignă în care totuna e dacă împletește coșuri sau îndeplinește rutina clasei. Cape Town nu-l face mai deștept, ci mai prost. Când își dă seama de asta, simte cum îl cuprinde panica. Indiferent cine e el cu adevărat, indiferent cine e adevăratul „Eu" care ar trebui să se înalțe din cenușa copilăriei sale, nu i se îngăduie să se nască, e blocat acolo, mic și chircit.

Iar sentimentul acesta îl umple de disperare mai ales la orele domnului Whelan. Poate scrie mult mai mult decât îl va lăsa domnul Whelan. Când scrie pentru domnul Whelan, nu e ca și când ți-ai întinde aripile; dimpotrivă, e ca și când te-ai înghesui într-o minge, făcându-te cât mai mic și mai inofensiv cu putință.

Nu vrea să scrie despre sport (*mens sana in corpore sano*) sau despre siguranța rutieră, teme atât de plicticoase, încât își scoate vorbele cu forcepsul. Nu vrea să scrie nici despre tâlharii la drumul mare: simte că, indiferent ce impresii de moment pot să stârnească aschiile de lumină lunară ce le cad tâlharilor pe față și pe încheieturile albe încleștate pe mânerele pistoalelor, acestea nu vin de la el, ci din altă parte, și ajung deja epuizate, răsuflate. Ceea ce-ar scrie el, de-ar putea, dacă n-ar fi domnul Whelan să citească, ar fi ceva mai întunecat, ceva care, din clipa în care ar începe să curgă din stilou, s-ar întinde nestăpânit peste pagină, asemenea cernelii vărsate. Asemenea cernelii vărsate, asemenea umbrelor ce gonesc pe suprafața apei liniștite, asemenea fulgerului ce scapără pe cer.

Domnul Whelan are și sarcina de a-i ține ocupați pe băieții necatolici din clasa a șasea, în timp ce băieții catolici sunt la ora de catehism. Domnul Whelan trebuie să citească împreună cu clevii Evanghelia după Luca sau Faptele Sfinților Apostoli. În loc de asta, băieții aud de la el, pentru a nu știu câta oară, povești despre Parnell[1] și Roger Casement[2] și despre perfidia englezilor. Uneori, domnul Whelan vine în clasă înarmat cu un exemplar

1. Charles Stuart Parnell (1846-1891) – latifundiar irlandez, lider politic naționalist, fondator și lider al Partidului Parlamentar Irlandez.

2. Roger David Casement, Sir (1864-1916) – diplomat britanic și patriot naționalist irlandez. Considerat trădător de către britanici, a fost condamnat la spânzurătoare pentru înaltă trădare în 1916.

din cotidianul *Cape Times*, tunând și fulgerând împotriva celor mai noi nelegiuiri comise de ruși în țările-satelit.

— În școlile lor au introdus ore de ateism, în care copiii sunt obligați să scuipe pe Mântuitorul nostru, tună el. Vă puteți imagina așa ceva? Și bieții copii care își păstrează credința sunt trimiși în lagărele îngrozitoare din Siberia. Aceasta e realitatea comunismului, care are nerușinarea să se numească religia Omului.

De la domnul Whelan află știri despre Rusia, de la fratele Otto află despre persecutarea credincioșilor în China. Fratele Otto nu este ca domnul Whelan: e tăcut, roșește ușor, trebuie să fie îmboldit ca să povestească. Dar poveștile lui au mai multă autoritate, pentru că el a fost în China.

— Da, am văzut cu ochii mei, spune el în engleza lui împiedicată; oameni într-o celulă minusculă, închiși acolo, atât de mulți, încât nu mai puteau respira și mureau. Am văzut cu ochii mei.

Ching-Chong-Chinezul, așa-i spun băieții pe la spate fratelui Otto. Pentru ei, ceea ce spune fratele Otto despre China sau domnul Whelan despre Rusia este la fel de real ca Jan van Riebeeck sau Marea Migrație. De fapt, deoarece Jan van Riebeeck și Marea Migrație se găsesc în programa clasei a șasea, în vreme ce comunismul nu, ceea ce se întâmplă în China și Rusia poate fi ignorat. China și Rusia sunt doar pretexte pentru a-i provoca pe fratele Otto sau pe domnul Whelan.

El, unul, e tulburat. Știe că poveștile profesorilor lui trebuie să fie minciuni – comuniștii sunt buni, de ce să se poarte cu atâta cruzime? –, dar n-are cum s-o dovedească. E furios că trebuie să șadă captiv și să-i asculte, dar e destul de prudent ca să nu protesteze sau să ridice obiecții. A citit și el *Cape Times*, știe ce pățesc simpatizanții comuniști. Nu dorește să fie denunțat ca simpatizant și ostracizat.

Cu toate că domnul Whelan nu este câtuși de puțin entuziasmat că trebuie să predea Scriptura unor necatolici, nu poate ignora Evangheliile cu totul.

— „Celui ce te lovește peste obraz, întoarce-i-l și pe celălalt"[1], citește el din Luca. Ce vrea să zică Isus? Spune că trebuie să refuzăm

1. Luca 6:29.

să ne apărăm? Spune că trebuie să fim pămpălăi? Bineînțeles că nu. Dar dacă un derbedeu vine la voi pus pe bătaie, Isus zice: Nu te lăsa provocat. Sunt căi mai bune decât încăierarea pentru a rezolva neînțelegerile. „Celui ce are i se va da; iar de la cel ce nu are, și ce i se pare că are se va lua de la el."[1] Ce vrea Isus să spună? Vrea să spună că singura cale de a dobândi mântuirea este de a da tot ce avem? Nu. Dacă Isus ar fi vrut ca noi să umblăm în zdrențe, ar fi spus-o răspicat. Isus vorbește în parabole. El ne spune că aceia dintre noi care cred cu adevărat vor fi răsplătiți cu paradisul, în vreme ce aceia care n-au credință vor îndura pedeapsa eternă în iad.

Se întreabă dacă domnul Whelan se consultă cu Frații – mai ales cu fratele Odilo, care este trezorierul și strânge taxele școlare – înainte de a propovădui aceste doctrine elevilor care nu sunt catolici. E limpede că domnul Whelan, profesorul mirean, crede că cei care nu-s catolici sunt păgâni, blestemați, în schimb Frații sunt destul de toleranți.

Împotrivirea lui la lecțiile de Scriptură ale domnului Whelan e profundă. E sigur că domnul Whelan n-are idee ce înseamnă cu adevărat pildele lui Isus. Deși el este ateist și așa a fost întotdeauna, simte că-l înțelege pe Isus mai bine decât domnul Whelan. Nu-i place neapărat de Isus – Isus se lasă pradă mâniei mult prea ușor –, dar e dispus să-l tolereze. Cel puțin Isus n-a avut pretenția de a fi Dumnezeu și a murit înainte de a deveni tată. Asta e forța lui Isus; așa își păstrează Isus puterea.

Dar există o parte în Evanghelia lui Luca pe care lui nu-i place s-o audă citită. Când se ajunge la ea, el înțepenește, își blochează urechile. Femeile ajung la mormânt ca să ungă trupul lui Isus. Isus nu e acolo. În locul lui, ele găsesc doi îngeri. „De ce căutați pe Cel viu între cei morți?" întreabă îngerii: „Nu este aici, ci S-a sculat"[2]. Dacă și-ar destupa urechile și ar lăsa ca vorbele să pătrundă în el, știe că ar trebui să se suie în picioare pe scaunul lui și să scoată un chiot de triumf, și să danseze. Și astfel s-ar face de râs pentru totdeauna.

1. Luca 8:18.
2. Luca 24:5, 6.

Nu simte că domnul Whelan are ceva cu el și-i vrea neapărat răul. Cu toate acestea, cea mai mare notă pe care-o primește la engleză, la examinări, este 70. Cu 70 nu poate fi primul la engleză: băieții care se bucură de favoritisme îl întrec confortabil. Nici la istorie sau geografie nu are note mai bune, pentru că-l plictisesc mai mult decât oricând. Numai notele de la matematică și latină îl aduc cu chiu, cu vai în fruntea listei, înaintea lui Oliver Matter, elvețianul care, până să vină el, era cel mai deștept din clasă.

Acum că a descoperit în Oliver un rival de temut, vechiul lui jurământ de a veni acasă întotdeauna cu situația școlară de fruntaș al clasei a devenit o chestiune de onoare personală. Deși nu-i spune nimic mamei despre asta, se pregătește pentru ziua care-l îngrozește, ziua când va trebui s-o anunțe că e al doilea.

Oliver Matter este un băiat blând, zâmbitor, cu fața ca de lună plină, căruia nu pare să-i pese că termină al doilea. În fiecare zi, el și Oliver se iau la întrecere în concursul „cine răspunde mai repede", pe care-l organizează fratele Gabriel, aliniindu-i pe băieți, mergând în sus și-n jos prin fața șirului și punând întrebări cărora trebuie să li se răspundă în cinci secunde, și trimițând la coada șirului pe cel care greșește răspunsul. La sfârșitul rundei de întrebări, fie el, fie Oliver se află în frunte.

Într-o bună zi, Oliver nu mai vine la școală. După o lună fără explicații, fratele Gabriel face un anunț. Oliver este în spital, are leucemie, fiecare trebuie să se roage pentru el. Cum el nu crede în Dumnezeu, nu se roagă, își mișcă doar buzele. În gând își spune: Toți o să creadă că vreau să moară Oliver, ca să fiu eu primul în clasă.

Oliver nu se mai întoarce la școală. Moare în spital. Băieții catolici iau parte la o slujbă specială pentru odihna sufletului său.

Amenințarea a dispărut. Răsuflă mai ușurat; dar vechea plăcere de a ajunge primul i-a fost stricată.

Șaptesprezece

Viața în Cape Town este mai monotonă decât viața în Worcester. Mai ales la sfârșit de săptămână, n-ai ce face altceva decât să citești *Reader's Digest,* sau să asculți radioul, sau să lovești o minge de crichet. Nu mai merge pe bicicletă: n-are unde se duce în Plumstead, nu e nimic interesant acolo, unde nu sunt decât case și iar case pe-o milă distanță în orice direcție, și oricum a crescut prea mare pentru Smiths, care începe să arate ca o bicicletă de copil mic.

Unde mai pui că a merge cu bicicleta pe străzi a început să pară o prostie. Sunt și alte lucruri care l-au absorbit odată și care și-au pierdut farmecul: să construiască tot felul de mașinării din setul Meccano, să colecționeze timbre. Nu mai înțelege de ce și-a pierdut vremea cu ele. Petrece ore întregi în baie, examinându-se în oglindă, displăcându-i ceea ce vede. Nu mai zâmbește, încearcă să vadă cum îi stă când se încruntă.

Singura pasiune care nu s-a stins este cea pentru crichet. Nu știe pe nimeni altcineva atât de pasionat pentru crichet cum e el. Joacă crichet la școală, dar nu-i ajunge. Casa din Plumstead are un *stoep* în față, pavat cu dale. Aici joacă singur, ținând bâta în mâna stângă, aruncând mingea cu dreapta, în peretele din față, lovind-o când vine înapoi din perete, își închipuie că e pe un teren de crichet. Ore întregi izbește mingea de perete. Vecinii se plâng mamei de zgomot, dar lui nu-i pasă.

A devorat cărți de antrenament, știe pe de rost diferite aruncări, le poate executa dacă face pașii corecți. Adevărul însă e că a început să prefere jocurile solitare din *stoep* crichetului pe teren.

Perspectiva de a fi la bătaie pe un teren adevărat îl stârnește, dar îl și umple de teamă. Cel mai mult se teme de aruncătorii rapizi: se teme să nu fie lovit, se teme de durere. Când joacă crichet adevărat, trebuie să-și concentreze întreaga energie ca să nu se ferească, să nu se trădeze că e laș.

Rareori marchează alergări. Dacă nu e scos din joc imediat, poate uneori să bată o jumătate de oră fără să facă puncte, iritând pe toată lumea, inclusiv pe colegii de echipă. Pare să intre într-o transă de pasivitate în care e destul să pareze pur și simplu mingea. Privind înapoi la aceste eșecuri, se consolează cu povești despre meciuri internaționale desfășurate pe un pitch[1] nefavorabil jocului, în timpul cărora o figură solitară, de obicei un tip din Yorkshire, tenace, stoic, cu buzele strânse, se află la bătaie de la începutul până la sfârșitul innings-ului[2], făcându-și treaba cum poate mai bine, în vreme ce în jurul lui ceilalți jucători la bătaie sunt eliminați pe rând.

Fiind primul la bătaie în meciul împotriva celor de la Pinelands Under-13, într-o vineri după-amiaza, se pomenește în fața unui băiat înalt, slăbănog, care, încurajat de echipa lui, aruncă mingea cât poate el de rapid și de furios. Mingea zboară peste tot, ocolește porțile, îl ocolește pe el, îl ocolește pe portar: el aproape că nici n-are nevoie să-și folosească bâta.

În al treilea over[3], o minge cade pe zgura din afara suprafeței de joc, ricoșează și-l lovește în tâmplă. „Asta-i prea de tot!" își spune el supărat, „a-ntrecut orice măsură!". E conștient că jucătorii de câmp se uită ciudat la el. Încă aude impactul mingii pe os: o pârâitură surdă, fără ecou. Apoi mintea i se întunecă și el cade la pământ.

Zace la marginea terenului, fața și părul îi sunt ude. Se uită în jur după bâtă, dar nu și-o zărește.

— Stai liniștit să-ți revii, îi spune fratele Augustine. Vocea îi este veselă: Ai fost pocnit, nu glumă.

---

1. În crichet – fâșia propriu-zisă de joc.
2. În crichet – rundă în care una din echipe are dreptul la aruncare.
3. În crichet – serie de șase mingi aruncate de un singur jucător spre jucătorul echipei adverse.

— Vreau să bat, murmură el și se ridică în capul oaselor.

Știe că asta trebuie să spună: o dovadă că nu e laș. Dar nu poate bate: i-a trecut rândul, altcineva e la bătaie în locul lui.

S-ar fi așteptat să se întâmple ceva mai mult. Ca aruncătorul periculos să fie sancționat. Dar jocul continuă, echipa lui se descurcă destul de bine.

— Ești bine? Te doare? întreabă unul dintre coechipieri, care însă n-așteaptă să audă și răspunsul.

El șade pe margine, privind desfășurarea jocului. Mai târziu, reintră ca jucător de câmp. Ar vrea să-l doară capul; ar vrea să-și piardă vederea, să leșine, să se întâmple altceva dramatic. Dar se simte bine. Își atinge tâmpla. E un punct sensibil acolo. Speră să se umfle și să se învinețească până a doua zi, ca o dovadă că într-adevăr a fost lovit.

Asemenea tuturor celor de la școală, trebuie să joace și rugbi. Chiar și un băiat pe nume Shepherd, al cărui braț stâng e ologit de poliomielită, e obligat să joace. Pozițiile în echipă le sunt date destul de arbitrar. El e pus să joace ca stâlp pentru echipa Under-13B. Joacă în diminețile de sâmbătă. Sâmbăta plouă tot timpul: înfrigurat, ud, nenorocit, se târâie pe terenul mustind de apă, de la o grămadă la alta, îmbrâncit mai tot timpul de băieții mai mătăhăloși. Pentru că e stâlp, nimeni nu-i pasează lui mingea, lucru pentru care e recunoscător, căci îi e frică să fie placat. Oricum, mingea, care e unsă cu grăsime pentru protejarea pielii, e prea lunecoasă ca s-o poți ține bine.

S-ar da bolnav în zilele de sâmbătă, dacă echipa n-ar rămâne în paisprezece jucători. Să nu vii la un meci de rugbi e mult mai rău decât să nu vii la școală.

Echipa Under-13B pierde toate meciurile. Under-13A pierde și ea mai tot timpul. De fapt, majoritatea echipelor de la St Joseph's pierd mai tot timpul. El nu înțelege de ce școala mai joacă rugbi. Frații, care sunt austrieci sau irlandezi, cu siguranță nu sunt interesați de rugbi. În puținele ocazii când vin să asiste, par amuzați și nu înțeleg ce se petrece pe teren.

În sertarul de jos, mama lui ține o carte cu copertă neagră, numită *Căsnicia ideală*. În ea e vorba de sex; știe de existența cărții

de multă vreme. Într-o zi, o sustrage din sertar și-o ia cu el la școală. Cartea stârnește mare agitație printre prietenii lui; se pare că e singurul ai cărui părinți au o asemenea carte.

Deși ca lectură e o dezamăgire – desenele organelor arată ca niște diagrame din cărțile de știință, nici măcar în secțiunea pentru poziții nu e nimic excitant (introducerea organului masculin în vagin seamănă cu o clismă) –, ceilalți băieți o răsfoiesc avizi, țin morțiș s-o ia cu împrumut.

În timpul lecției de chimie, lasă cartea în pupitru. Când se întorc, fratele Gabriel, un tip altfel vesel, are o expresie înghețată, dezaprobatoare. El e convins că fratele Gabriel i-a deschis pupitrul și a văzut cartea; cu inima bubuind, așteaptă ca acesta să dea în vileag descoperirea, iar el să se facă de râs. Dar fratele Gabriel nu spune nimic; în schimb, în fiecare observație trecătoare a fratelui Gabriel, găsește o referință voalată la răul pe care el, un necatolic, l-a adus în școală. Între el și fratele Gabriel totul e compromis. Regretă amarnic că a adus cartea la școală; o duce acasă, o pune înapoi în sertar, nu se mai uită la ea niciodată.

O vreme, el și prietenii lui continuă să se strângă într-un colț al terenului de sport, în timpul pauzei, ca să vorbească despre sex. El completează discuțiile cu informații din carte. Dar e limpede că acestea nu-s suficient de interesante: în curând, băieții mai mari ca vârstă încep să-și formeze propriul grup de discuții, în timpul cărora tonul scade brusc, vocile devin șoapte, izbucnesc hohote de râs. În mijlocul acestor conversații e Billy Owens, care are paisprezece ani și o soră de șaisprezece ani, și care cunoaște fete și are o jachetă de piele pe care și-o pune când merge la dans, și care poate că a și avut o relație sexuală.

Se împrietenește cu Theo Stavropoulos. Cică Theo ar fi un *moffie*, așa se zice, un pidosnic, dar lui, unuia, nu-i vine să creadă ce zice lumea. Îi place să se uite la Theo, îi plac pielea lui fină și culoarea sănătoasă din obraji, tunsoara impecabilă și felul în care-și poartă hainele, plin de distincție. Chiar și blazerul de la uniforma școlară, cu dungile alea verticale caraghioase, arată bine pe el.

Tatăl lui Theo e patronul unei fabrici. Nimeni nu prea știe ce se fabrică acolo, dar are legătură cu peștele. Familia locuiește într-o casă mare, în cea mai bogată parte a suburbiei Rondebosch.

Au atât de mulți bani, încât copiii ar putea merge fără probleme la Colegiul Diocezan, numai că sunt greci. Din pricină că sunt greci și au un nume străin, sunt nevoiți să meargă la St Joseph's, care – își dă el seama acum – e un fel de coș unde pică băieții care nu-și au locul în altă parte.

O singură dată îl vede pe tatăl lui Theo: un bărbat înalt, îmbrăcat elegant, cu ochelari întunecați. Pe mama lui Theo o vede de mai multe ori. Mică, subțire, oacheșă; fumează și conduce un Buick albastru despre care se spune că e singura mașină din Cape Town – poate din Africa de Sud – cu schimbător de viteze automat. Există și o soră mai mare, atât de frumoasă, atât de educată și o partidă atât de bună, încât n-are voie să fie văzută de prietenii lui Theo.

Băieții Stavropoulos sunt aduși dimineața la școală în Buickul albastru, condus uneori de mama lui Theo, dar cel mai adesea de un șofer în uniformă neagră și șapcă cu cozoroc. Buickul intră maiestuos în curtea școlii, Theo și fratele lui coboară, Buickul iese la fel de maiestuos. El nu poate pricepe de ce Theo îngăduie una ca asta. În locul lui Theo, i-ar cere șoferului să fie lăsat la o stradă distanță. Dar pe Theo nu-l afectează glumele și rânjetele.

Într-una din zile, după școală, Theo îl invită la el acasă. Când ajung acolo, constată că urmează să ia prânzul. Așa că la trei după-amiaza se așază la masa din sufragerie, pe care se află tacâmuri de argint și șervete curate, și un majordom în uniformă albă, care stă în picioare în spatele lui Theo cât mănâncă ei și așteaptă să primească ordine, le servește friptură cu cartofi pai.

El face eforturi să-și ascundă uluiala. Știe că există oameni care sunt serviți de servitori; habar n-avea că și copiii pot să aibă servitori.

Apoi părinții lui Theo și sora lui pleacă în străinătate – umblă vorba că sora urmează să se mărite cu un baronet englez –, iar Theo și fratele lui sunt trimiși la internat. Se așteaptă ca Theo să fie zdrobit de experiența asta: de invidia și răutatea colegilor de internat, de mâncarea proastă, de neplăcerile unei vieți lipsite de intimitate. Se așteaptă și ca Theo să fie obligat să se tundă la fel ca ceilalți băieți. Dar, cum-necum, Theo reușește să-și păstreze tunsura elegantă; cum-necum, în ciuda numelui său, în ciuda faptului

că e neîndemânatic la sport, în ciuda bârfelor cum că ar fi un *moffie*, el își păstrează zâmbetul suav, nu se plânge niciodată, nu se lasă copleșit de sentimentul că e umilit.

El și Theo șed lipiți unul de altul, în banca lui, sub tabloul cu Isus care-și deschide pieptul pentru a arăta lumii o inimă sângerie, arzătoare. Ar trebui să-și repete lecția la istorie, dar de fapt în fața lor au deschisă o carte mică de gramatică, din care Theo îl învață greaca veche. Pronunția în greaca veche și în greaca modernă: îi place cât de neobișnuit sună. *Aftós*, șoptește Theo; *evdhemonía. Evdhemonía*, repetă el tot în șoaptă.

Fratele Gabriel își ciulește urechile.

— Ce faci, Stavropoulos? întreabă preotul.

— Îl învăț greaca, părinte, răspunde Theo în felul său politicos, sigur de sine.

— Du-te în banca ta.

Theo zâmbește și se întoarce la banca lui.

Frații nu-l simpatizează pe Theo. Îi enervează aroganța lui; au aceeași prejudecată ca și băieții, consideră că e prea răzgâiat, are prea mulți bani. Nedreptatea ce i se face lui Theo, pe el îl înfurie; ar vrea să sară la bătaie pentru Theo.

Optsprezece

Ca s-o scoată la capăt până când noul birou de avocatură al tatei începe să aducă bani, mama reîncepe să predea. Pentru treburile casei, angajează o menajeră, o femeie costelivă, aproape ştirbă, pe nume Celia. Uneori, Celia o aduce şi pe sora ei mai tânără, ca să-i ţină de urât. Într-o după-amiază, când se întoarce acasă, le găseşte pe cele două şezând în bucătărie şi bând ceai. Sora mai tânără, mai atrăgătoare decât Celia, îi zâmbeşte. În zâmbetul ei e ceva ce-l zăpăceşte; nu ştie unde să-şi mute privirile, aşa că se retrage în camera lui. Le aude râzând, ştie că râd de el.

Ceva se schimbă. Se simte stânjenit tot timpul. Nu ştie încotro să-şi îndrepte privirile, mâinile îl stingheresc, nu ştie cum să-şi ţină trupul, ce expresie să afişeze. Toată lumea se holbează la el, îl judecă, îi găseşte cususuri. Se simte ca un crab scos din carapace, rozaliu, rănit, obscen.

A fost o vreme când ideile îi clocoteau în cap: locuri unde să meargă, lucruri despre care să vorbească, pe care să le facă. Era întotdeauna cu un pas înaintea tuturor: el era liderul, ceilalţi îl urmau. Acum, energia pe care o simţea ţâşnind din el a dispărut. La vârsta de treisprezece ani, devine posac, încruntat, întunecat. Nu-i place această nouă fiinţă, urâtă, ar vrea să fie scos din ea, dar singur n-o poate face.

Se duc în vizită la noul birou al tatei, să vadă cum arată. Biroul e situat în Goodwood, care ţine de un lanţ de suburbii afrikaans, Good–Wood–Parow–Belleville. Geamurile sunt vopsite în verde închis; iar peste verde, cu litere aurii, cuvintele PROKUREUR – Z COETZEE – AVOCAT. Interiorul e întunecos, cu mobilă grea,

cu tapițerie de piele roșie și umplutură de păr de cal. Cărțile de drept, care au călătorit cu ei prin toată Africa de Sud de când tata a practicat ultima oară avocatura, în 1937, au fost scoase din lăzi și puse pe raft. Într-o doară, el caută cuvântul Viol. Indigenii uneori introduc organul masculin între coapsele femeii, fără penetrare, scrie într-o notă de subsol. Practica aceasta intră sub incidența legii datinilor. Nu este considerată viol.

Cu asta se ocupă la tribunal? se întreabă el. Se ceartă unde a pătruns penisul?

Firma tatei pare să prospere. Angajează un dactilograf, dar și un practicant, pe nume Eksteen. În grija lui Eksteen lasă tatăl lui chestiunile curente precum redactarea actelor notariale și testamentele; tata își dedică eforturile activității surescitante din tribunal, aceea de a *scăpa oamenii*. În fiecare zi, vine acasă cu povești noi despre oameni pe care i-a scăpat de pedepse, și cât de recunoscători îi sunt aceștia.

Pe mama n-o prea interesează oamenii pe care i-a scăpat, ci lista tot mai lungă a banilor ce li se datorează. Un nume apare în mod repetat: Le Roux, comerciantul de mașini. Ea îl bate la cap pe tata: e avocat, cu siguranță îl poate face pe Le Roux să-și plătească datoria. Cu siguranță Le Roux o să-și achite datoria la sfârșitul lunii, așa a promis, răspunde tata. Dar la sfârșitul lunii Le Roux iarăși nu achită.

Le Roux nu-și achită datoria, dar nici nu se dă la fund. Dimpotrivă, îl invită pe tata la câte-o băută, se jură că va fi și mai mult de lucru, îi flutură prin fața ochilor perspective trandafirii despre banii care se pot scoate din vânzări de mașini la mâna a doua.

Acasă, discuțiile devin tot mai mânioase, dar și mai reținute. El își întreabă mama ce se întâmplă. Ea îi răspunde cu amărăciune că Jack îi împrumută bani lui Le Roux.

N-are nevoie să audă și altceva. Își cunoaște tatăl, știe ce se întâmplă. Tatăl lui tânjește să fie luat în seamă, să câștige simpatii. În cercurile în care se învârte tatăl lui, există două modalități de a te face simpatizat: să dai de băut și să dai bani cu împrumut.

Copiii nu au voie să meargă la bar. Dar în barul hotelului Fraserburg Road, el și fratele lui au șezut nu o dată la o masă din colț, bând suc proaspăt de portocale și urmărindu-și tatăl cum le

dădea de băut străinilor, rânduri de coniac și apă, și astfel au descoperit și această latură a lui. Prin urmare, știe ce stare de bonomie expansivă stârnește coniacul în tatăl său, îi știe lăudăroșenia și gesturile largi, de om risipitor.

Posac, ascultă cu aviditate monologurile pline de reproș ale mamei lui. Cu toate că pe el șiretlicurile tatălui nu-l mai amăgesc, nu crede că mama lui le poate ține piept: prea de multe ori l-a văzut pe tata în trecut ducând-o cu zăhărelul.

— Nu-l asculta, o avertizează el. Te minte tot timpul.

Necazul cu Le Roux devine tot mai serios. Au loc convorbiri telefonice îndelungi. Apare un nume nou: Bensusan. Bensusan e un om de încredere, spune mama. Bensusan e evreu, nu bea. Bensusan o să-l salveze pe Jack, o să-l readucă pe calea cea bună.

Dar, din câte se pare, nu e vorba numai despre Le Roux. Mai sunt și alți oameni, tovarăși de băutură, cărora tatăl lui le-a împrumutat bani. Nu poate crede ce se întâmplă, nu poate înțelege. De unde vin toți banii ăștia, când tata are doar un costum și o pereche de pantofi și e nevoit să se ducă la birou cu trenul? Oare treaba asta cu scăpatul oamenilor de pedeapsă aduce atât de mulți bani într-un timp atât de scurt?

Pe Le Roux nu l-a văzut niciodată, dar și-l poate imagina ușor. Le Roux trebuie să fie un afrikaner roșu în obraji, cu mustață blondă; sigur poartă costum albastru și cravată neagră; și trebuie să fie durduliu, să transpire abundent și să spună cu voce tare glume deocheate.

Le Roux șade împreună cu tatăl lui în barul din Goodwood. Când tatăl lui nu se uită, Le Roux le face pe la spate cu ochiul celorlalți bărbați din bar. Le Roux îl ia pe tatăl lui de fraier. Moare de rușine că tatăl lui e atât de prostănac.

Se dovedește că banii dați cu împrumut de tatăl lui nu-s ai lui. De aceea s-a implicat Bensusan. Bensusan acționează din partea Baroului. Chestiunea e gravă: banii au fost luați din contul fiduciar.

— Ce-i aia cont fiduciar? o întreabă el pe mama.

— Bani pe care i-a primit spre păstrare.

— De ce-i dau oamenii bani spre păstrare? Sunt nebuni!

Mama clatină din cap. Dumnezeu știe de ce au toți avocații conturi fiduciare, zice ea.

— Jack e ca un copil când vine vorba de bani, mai zice ea.

Bensusan și Baroul au intrat în scenă pentru că există oameni care vor să-i salveze tatăl, oameni din zilele de demult, când el era șeful Biroului Închirieri. Sunt bine intenționați, nu vor ca tatăl lui să ajungă la închisoare. De dragul vremurilor de altădată și pentru că are nevastă și copii, ei o să închidă ochii la anumite lucruri, vor face anumite aranjamente. Tatăl lui poate plăti datoria în rate, în următorii cinci ani; după care dosarul se va închide, chestiunea va fi dată uitării.

Mama se consultă și ea cu un avocat. Vrea ca ceea ce-i revine ei de drept să fie separat de lucrurile soțului ei, înainte să se trezească în fața unui nou dezastru: masa de sufragerie, bunăoară; comoda cu oglindă; măsuța de cafea din lemn de casie-americană, pe care i-a dat-o mătușa Annie. Ar vrea să fie modificat contractul de căsătorie prin care fiecare răspunde de datoriile celuilalt. Află însă că aceste contracte de căsătorie nu pot fi modificate. Dacă tata o-ncurcă, o-ncurcă și mama, mama și copiii ei.

Eksteen și dactilografuL primesc preaviz, biroul din Goodwood este închis. El nu apucă să vadă ce se întâmplă cu fereastra verde cu litere aurii. Mama lui continuă să predea. Tatăl lui începe să caute de lucru. În fiecare dimineață, la șapte punct, tata pornește spre oraș. Dar o oră sau două mai târziu – ăsta e secretul lui –, după ce toată lumea a plecat de-acasă, el se întoarce. Își pune pijamaua și se vâră înapoi în pat, cu pagina de cuvinte încrucișate din *Cape Times* și un sfert de litru de coniac. Apoi, la două după-amiaza, înainte să se întoarcă soția și copiii, se îmbracă și se duce la club.

Clubul lui se numește Wynberg Club și, în fapt, ține de Hotelul Wynberg. Acolo cinează tatăl lui și-și petrece seara bând. După miezul nopții – zgomotul îl trezește, are somnul ușor –, o mașină oprește în fața casei, ușa se deschide, tata intră și se duce la toaletă. Curând după aceea, din dormitorul părinților răzbate un vălmășag de șoapte încinse. Dimineața, vede pete galbene întunecate pe podeaua toaletei și pe scaunul de toaletă, iar în aer plutește un miros dulceag grețos.

Scrie un bilet și-l lipește în toaletă: TE ROG RIDICĂ SCAUNUL DE LA VECEU. Biletul e ignorat. Urinatul pe colacul de toaletă devine actul suprem de sfidare al tatălui său față de o soție și niște copii care i-au întors spatele.

Descoperă secretul tatei într-o zi în care nu se duce la școală, e bolnav sau se preface bolnav. Din pat aude râcâitul cheii în yala ușii de la intrare, aude cum se instalează tata în camera alăturată. Mai târziu, trec unul pe lângă altul pe coridor, vinovați, supărați.

Înainte să plece de-acasă după-amiezile, tata are grijă să ia corespondența din cutia poștală și să aleagă anumite plicuri pe care le ascunde sub hârtia ce acoperă partea de jos a dulapului său de haine. Când, în cele din urmă, se dezlănțuie potopul, ceea ce o îndurerează cel mai mult pe mama este mormanul de scrisori din dulap – facturi din perioada biroului din Goodwood, somații de plată, scrisori de la avocați.

— Dacă aș fi știut, aș fi putut face un plan, zice ea. Acum viețile noastre s-au dus pe apa sâmbetei.

Datorii peste tot. La orice oră din zi sau din noapte, vin musafiri, pe care el nu apucă să-i vadă. De fiecare dată când răsună un ciocănit la ușă, tata se încuie în dormitor. Mama îi salută pe musafiri cu voce joasă, îi conduce iute în living, închide ușa. După care o aude în bucătărie șoptind furioasă pentru sine.

Se discută despre Alcoolicii Anonimi, despre cum ar trebui tatăl lui să se ducă la Alcoolicii Anonimi, pentru a face dovada bunelor sale intenții. Tatăl lui promite, dar nu o face.

Sosesc doi executori judecătorești ca să facă inventarul obiectelor din casă. E o sâmbătă dimineața însorită. El se retrage în camera lui și încearcă să citească. În zadar: oamenii cer să intre și în camera lui, în fiecare cameră. Se duce în curtea din spate. Chiar și acolo îl urmează, se uită în jur, fac însemnări într-un carnet.

El fierbe de mânie tot timpul. *Omul ăla*, așa-și numește tatăl când stă de vorbă cu mama lui, prea plin de furie ca să-i dea nume: de ce trebuie să avem de-a face cu *omul ăla*? De ce nu-l lași pe *omul ăla* să meargă la închisoare?

Are douăzeci și cinci de lire în depozitul lui de la poștă. Mama lui jură că nimeni nu-i va lua cele douăzeci și cinci de lire ale sale.

Vine în vizită un anume domn Golding. Cu toate că domnul Golding este de culoare, are o funcție ce-i dă un ascendent asupra tatei. Se fac pregătiri speciale pentru vizită. Domnul Golding va fi primit în camera din față, ca și ceilalți vizitatori. I se va servi ceai din același serviciu de ceai. În schimbul unei primiri atât de bune, poate că domnul Golding nu-l va deferi justiției.

Sosește domnul Golding. Poartă costum la două rânduri, nu zâmbește. Bea ceaiul servit de mama, dar nu promite nimic. Își vrea banii.

După ce pleacă domnul Golding, urmează o discuție despre ce trebuie făcut cu ceașca de ceai. Din câte se pare, obiceiul e ca după ce o persoană de culoare bea dintr-o ceașcă, acea ceașcă trebuie spartă. E surprins că familia mamei, care nu crede în nimic, crede în acest obicei. Dar până la urmă, mama spală ceașca cu hipoclorit.

În ultima clipă, mătușa Girlie din Williston le vine în ajutor, ca să salveze onoarea familiei. În schimbul unui împrumut, ea pune niște condiții, una dintre ele fiind ca Jack să nu mai practice avocatura.

Tata acceptă condițiile, acceptă să semneze documentul. Dar, când sosește momentul, au mult de furcă să-l convingă să se ridice din pat. Într-un târziu, își face apariția, îmbrăcat cu pantaloni de casă gri, bluză de pijama și desculț. Semnează fără un cuvânt; apoi se retrage înapoi în pat.

Mai târziu, în aceeași seară, tatăl lui se îmbracă și iese. Unde-și petrece noaptea, nimeni nu știe; abia a doua zi se întoarce acasă.

— Ce rost are că a semnat? se plânge el mamei. Nu-și plătește nici celelalte datorii, de ce-ar plăti acum?

— Nu contează ce face el, o să-i plătesc eu lui Girlie, spune mama.

— Cum?

— O să muncesc și-o să-i plătesc.

În purtarea ei e ceva pe care el nu se mai poate preface că nu-l vede, ceva extraordinar. Cu fiecare nouă și amară revelație, pare să devină mai puternică, mai încăpățânată. Ca și când cheamă nenorocirile să se abată asupra ei, numai ca să arate lumii câte poate ea să îndure.

— O să-i plătesc toate datoriile, zice ea. O să plătesc în rate. O să muncesc.

Îndârjirea ei de furnică îl înfurie într-atât, încât îi vine s-o lovească. E limpede ce zace în spatele acestei îndârjiri. Vrea să se sacrifice pentru copiii ei. Sacrificiu fără sfârșit: îi știe prea bine acest spirit. Dar, după ce se va fi sacrificat cu totul, după ce își va fi vândut și cămașa de pe ea, după ce își va fi vândut pantofii și va umbla cu picioarele goale și însângerate, ce se va alege de el? E un gând insuportabil.

Se apropie sărbătorile din decembrie, dar tatăl lui tot nu și-a găsit o slujbă. Sunt toți patru în casă, n-au unde să se ducă, sunt ca niște șobolani într-o cușcă. Se evită unii pe alții, se ascund în camere separate. Fratele lui se cufundă în cărți de benzi desenate: *Eagle*, *Beano*. Cartea lui preferată e *Rover*, cu poveștile despre Alf Tupper, campionul la cursa de-o milă, care muncește într-o fabrică din Manchester și își duce viața cu pește și cartofi pai. Încearcă să uite de sine, cufundându-se în Alf Tupper, dar nu se poate abține să nu ciulească urechile la fiecare șoaptă și fiecare trosnet din casă.

Într-una dintre dimineți, în casă domnește o liniște ciudată. Mama e plecată de-acasă, dar din ceva ce plutește în aer, un miros, o aură, o apăsare, știe că *omul ăla* încă e acolo. Nu se poate să doarmă la ora asta. Oare, minunea minunilor, s-o fi sinucis? Dar dacă e așa, dacă s-a sinucis, nu-i mai bine să facă pe niznaiul, pentru ca somniferele sau ce-o fi luat să aibă timp să-și facă efectul? Și cum poate să-l împiedice pe fratele lui să dea alarma?

În războiul pe care l-a declarat tatei, n-a putut niciodată fi pe deplin sigur de sprijinul fratelui său. De când se știe, oamenii au spus mereu că el seamănă cu mama, iar fratele cu tata. Uneori, bănuiește că fratelui i s-a înmuiat inima pentru tatăl lui; bănuiește că fratele ăsta al lui, cu fața palidă, mereu alarmată, și cu pleoapa aia care zvâcnește, este molâu în general.

Oricum, dacă tatăl lui s-a sinucis de-adevăratelea, lucrul cel mai bun ar fi să se țină departe de camera *lui*, pentru că dacă vor fi întrebări mai apoi, să poată spune „Am stat de vorbă cu fratele meu",

sau „Citeam în camera mea". Dar îl roade curiozitatea. Se apropie de ușă în vârful picioarelor, o deschide încet, se uită înăuntru.

E o dimineață caldă de vară. Vântul e liniștit, atât de liniștit, încât aude ciripitul vrăbiilor afară, zbârnâitul aripilor lor. Obloanele sunt închise, perdelele trase și ele. Simte miros de transpirație. În obscuritatea camerei, îl distinge pe tatăl lui întins pe pat. Din adâncul gâtlejului tatei se aude o gâlgâială ușoară odată cu respirația.

Se apropie. Ochii i se obișnuiesc cu semiobscuritatea. Tatăl poartă pantaloni de pijama și o flanelă de bumbac. Nu e ras. La gât are un V roșu, acolo unde bronzul lasă loc palorii de pe piept. Lângă pat e o oală de noapte în care mucuri de țigări plutesc în urină maronie. N-a văzut în viața lui un spectacol mai urât.

Nu vede nici o pastilă. Omul nu e pe moarte, ci doarme. Prin urmare, n-are curajul să ia somnifere, așa cum n-are curajul să iasă din casă și să-și caute o slujbă.

De când tatăl lui s-a întors de la război, ei doi au luptat într-un al doilea război pe care tatăl n-a avut nici o speranță să-l câștige, deoarece n-ar fi putut niciodată să prevadă cât de nemilos, cât de tenace va fi dușmanul său. Timp de șapte ani, războiul s-a adâncit; iar azi, în sfârșit, el a triumfat. Se simte ca soldatul rus pe Poarta Brandenburg, înălțând stindardul roșu peste ruinele Berlinului.

În același timp, își dorește să nu fie acolo, martor al acestei rușini. *Nu-i corect!* îi vine lui să strige: *nu-s decât un copil!* Ar vrea să-l ia în brațe cineva, o femeie, să-i vindece rănile, să-l mângâie, să-i spună că totul a fost doar un vis. Îi vine în minte obrazul bunicii, moale, rece, uscat ca mătasea, întins către el ca să-l sărute. Ar vrea ca bunica lui să vină și să îndrepte totul.

Un gogoloi de flegmă se blochează în gâtlejul tatei. Bărbatul tușește, se-ntoarce pe-o parte. Ochii i se deschid, ochii unui bărbat pe deplin conștient, pe deplin conștient unde se află. Ochii îl zăresc acolo unde stă, unde n-ar trebui să fie și să spioneze. Ochii nu judecă, dar în ei nu e nici urmă de bunătate omenească.

Leneșă, mâna bărbatului se mișcă în jos și-și aranjează pantalonii de pijama.

Vrea ca bărbatul să spună ceva, un cuvânt banal – „Cât e ceasul?" –, ca să-i fie și lui mai ușor. Dar bărbatul nu spune nimic.

Ochii continuă să-l privească, împăciuitori, distanți. Apoi se închid și bărbatul adoarme din nou.

El se întoarce în camera lui, închide ușa.

Uneori, în zilele ce urmează, întunecimea se ridică. Cerul, care de obicei stă închis, înțepenit deasupra capului său, nu atât de aproape încât să-l poată atinge, dar nici foarte departe, se deschide de-un deget și, pentru un timp, el vede lumea așa cum este cu adevărat. Se vede în cămașa lui albă, cu mânecile suflecate, și în pantalonii gri scurți, care în curând îi vor rămâne mici; nu mai e copil, un străin nu l-ar mai considera copil, e prea mare să mai fie copil, prea mare să folosească această scuză, și cu toate acestea se simte la fel de prost și de încuiat ca un copil: infantil; netot; ignorant; retardat. Într-un moment din ăsta, îi vede și pe tatăl și mama lui, de sus, fără mânie; nu ca două greutăți cenușii, fără formă, ce i se așază pe umeri, urzindu-i zi și noapte nenorocul, ci ca pe un bărbat și o femeie care duc vieți anoste, pline de necazuri. Cerul se deschide, vede lumea așa cum este. Apoi cerul se închide, și el e din nou el însuși, trăind singura poveste pe care-o va accepta, propria lui poveste.

Mama stă la chiuvetă, în colțul cel mai întunecat al bucătăriei. Stă cu spatele la el. Brațele îi sunt pătate de clăbuci, curăță o oală, nu se grăbește. El se fâțâie de colo-colo, vorbește despre ceva, nu știe despre ce anume, vorbește cu vehemența lui obișnuită, se plânge.

Ea se răsucește spre el; privirea ei licărește văzându-l. O privire contemplativă, lipsită de iubire. Nu-l vede pentru prima oară. Mai corect ar fi să spună că-l vede așa cum e el dintotdeauna și cum îl știe ea dintotdeauna a fi, când nu se lasă învăluită de iluzii. Îl vede, face bilanțul și nu e mulțumită. E chiar plictisită de el.

De asta se teme el din partea ei, din partea singurei persoane din întreaga lume care-l știe cel mai bine, care are avantajul uriaș, nedrept, față de el să știe totul despre primii lui ani, cei mai nevolnici, cei mai intimi, anii despre care, în ciuda tuturor eforturilor, el nu-și amintește nimic; care probabil îi știe la fel de bine – deoarece pune întrebări și are propriile surse – secretele mizerabile din viața lui de școală. Se teme de judecata ei. Se teme de gândurile lucide care trebuie să-i treacă ei prin minte în asemenea

momente, când nu există nici o pasiune să le coloreze, nici un motiv ca judecata ei să fie altfel decât limpede; mai presus de toate, se teme de momentul – care încă n-a sosit – în care ea va da glas judecății ei. Va fi ca o lovitură de trăsnet; și el nu va fi în stare să-i reziste. Nu vrea să audă. Într-atât nu vrea să știe, încât simte cum o mână pătrunde în capul lui ca să-i astupe urechile, să-i acopere vederea. Ar prefera să fie orb și surd, decât să știe ce gândește mama despre el. Ar prefera să trăiască precum o broască țestoasă, în carapace.

Pentru că nu este adevărat, așa cum îi place lui să creadă, că această femeie a venit pe lume cu singurul scop de a-l iubi pe el și de a-l proteja, și de a se îngriji de nevoile lui. Dimpotrivă, a avut o viață înainte să fi fost el conceput, o viață în care nu s-a gândit nici o clipă la el. Apoi, la un anumit moment al istoriei, l-a adus pe el pe lume; l-a adus pe lume și a hotărât să-l iubească; poate că a ales să-l iubească înainte să-l fi adus pe lume; cu toate acestea, a hotărât să-l iubească, asta însemnând că poate alege să înceteze să-l mai iubească.

— Așteaptă până vei avea și tu copii, îi zice ea când e într-o dispoziție sumbră. Atunci vei înțelege.

Ce va înțelege? E o formulă pe care-o folosește ea, o formulă ce sună ca și cum ar veni din timpuri străvechi. Poate că așa spune fiecare generație celei următoare, ca un avertisment, ca o amenințare. Dar el nu vrea s-o audă. *Așteaptă până vei avea și tu copii.* Ce prostie, ce contradicție! Cum poate un copil să aibă copii? Oricum, exact asta nu vrea să audă, ce-ar înțelege dacă ar fi tată, dacă ar fi propriul său tată. Nu va accepta viziunea sobră, dezamăgită, deziluzionată asupra lumii, pe care ea vrea să i-o impună.

Nouăsprezece

Mătușa Annie a murit. În ciuda promisiunilor medicilor, ea n-a mai mers după cădere, nici măcar cu baston. De pe patul ei din Volkshospitaal a fost transferată într-un pat dintr-un azil pentru bătrâni din Stikland, la capătul lumii, unde nimeni nu avea timp s-o viziteze și unde a murit singură. Acum urmează să fie îngropată în cimitirul Woltemade nr. 3.

La început, el refuză să se ducă. E sătul de rugăciuni la școală, zice, nu vrea să audă altele. Își exprimă disprețul pentru lacrimile ce se vor vărsa. O înmormântează așa cum se cuvine pe mătușa Annie doar ca rudele ei să se simtă bine. Ar trebui îngropată într-o groapă în grădina casei ei bătrâne. S-ar economisi bani.

În sufletul lui nu crede nimic din ce spune. Dar se simte constrâns să-i spună asemenea lucruri mamei, simte nevoia să-i vadă chipul crispându-se de durere și revoltă. Cât oare mai trebuie să spună înainte ca ea să se oțărască la el și să-i ceară să tacă din gură?

Nu-i place să se gândească la moarte. Ar prefera ca, atunci când oamenii îmbătrânesc și se îmbolnăvesc, să înceteze pur și simplu să existe și să dispară. Nu-i plac trupurile bătrâne, urâte; gândul la bătrânii care se dezbracă îl face să se cutremure. Speră ca baia din casa lor din Plumstead să nu aibă niciodată vreun bătrân în ea.

Propria lui moarte e o altă chestiune. După ce moare, el e întotdeauna prezent în vreun fel sau altul. Plutește deasupra spectacolului, bucurându-se de durerea celor care i-au adus moartea și care, acum că e prea târziu, ar dori ca el să mai fie încă în viață.

În cele din urmă, totuși, merge cu mama la înmormântarea mătușii Annie. Se duce pentru că ea se roagă de el, lui îi place să se lase rugat, îi place sentimentul de putere pe care i-l dă faptul de a fi rugat; dar și pentru că el nu a fost niciodată la o înmormântare și vrea să vadă cât de adânc este săpat mormântul, cum este coborât un coșciug înăuntru.

Funeraliile nu sunt grandioase. Doar cinci îndoliați și un tânăr *dominee* olandez reformat, cu pistrui. Cei cinci sunt unchiul Albert cu soția și fiul lor, apoi mama lui și el. Pe unchiul Albert nu l-a văzut de ani de zile. E îndoit de mijloc aproape până la orizontală, se sprijină în baston; din ochi îi curg lacrimi, aripile gulerului îi stau în afară, ca și cum cravata i-a fost legată de alte mâini.

Sosește dricul. Antreprenorul de pompe funebre și ajutorul său sunt îmbrăcați în costume negre, mult mai eleganți decât ei (el e în uniforma lui de la St Joseph's; n-are costum). *Dominee*-ul rostește o rugăciune în afrikaans pentru sora dispărută; apoi dricul este întors spre groapă, sicriul alunecă afară, pe niște pari deasupra gropii. Spre dezamăgirea lui, nu e coborât în mormânt – treabă pe care, din cât se pare, trebuie s-o facă groparii –, dar, cu un gest discret, antreprenorul le face semn că pot arunca țărână peste sicriu.

Se pornește o ploaie slabă. Înmormântarea s-a terminat și sunt liberi să plece, liberi să se întoarcă la viețile lor.

Pe aleea ce duce la poartă, printre acrii întregi de morminte vechi și noi, el merge în spatele mamei și al vărului său, fiul lui Albert – cei doi vorbesc încet. Au același mers greoi, observă el, același fel de a-și ridica picioarele și de a le pune apăsat înapoi pe pământ, le ridică drept, ca țăranii încălțați cu saboți. Du Biel din Pomerania: oameni de la țară, prea înceți și greoi pentru viața de la oraș; nelalocul lor.

Se gândește la mătușa Annie, pe care au lăsat-o aici în ploaie, în cimitirul Woltemade uitat de Dumnezeu, se gândește la ghearele lungi pe care i le-a tăiat infirmiera de la spital și pe care nimeni nu i le va mai tăia vreodată.

— Știi atât de multe, i-a spus odată mătușa Annie. Nu era o laudă; cu toate că buzele ei erau strânse în zâmbet, clătina din cap tot timpul. Atât de mic, și totuși știi atât de multe. Cum vei reuși să ții totul în cap?

Și s-a aplecat și i-a ciocănit țeasta cu un deget osos.

Băiatul ăsta e deosebit, i-a spus mătușa Annie mamei lui, iar mama i-a repetat lui cuvintele mătușii. Dar în ce fel deosebit? Nimeni nu-i spune vreodată.

Au ajuns la poartă. Ploaia s-a întețit. Înainte să prindă cele două trenuri, trenul spre Salt River și apoi trenul spre Plumstead, vor trebui să se târască prin ploaie până la gara Woltemade.

Dricul trece pe lângă ei. Mama lui ridică mâna să-l oprească, vorbește cu antreprenorul.

— Ne va duce până-n oraș, zice ea.

Așa că e nevoit să se urce în dric și să șadă înghesuit între mama lui și antreprenor, înaintând încet pe Voortrekker Road, detestându-și mama pentru călătoria asta, sperând ca nici unul dintre colegii lui să nu-l vadă.

— Cred că doamna a fost învățătoare, spune antreprenorul.

Vorbește cu accent scoțian. Un imigrant: ce știe el despre Africa de Sud, despre oameni ca mătușa Annie?

În viața lui n-a văzut un om mai hirsut. Păr negru îi iese ca o perie din nas și urechi, îi iese smocuri de sub manșetele scrobite.

— Da, zice mama. A predat mai bine de patruzeci de ani.

— Înseamnă că a lăsat ceva bun în urma ei, zice antreprenorul. Nobilă meserie, cea de dascăl.

— Ce s-a întâmplat cu toate cărțile mătușii Annie? își întreabă el mama mai târziu, după ce rămân din nou singuri.

Zice cărți, dar se gândește la *Ewige Genesing*, cu nenumăratele ei exemplare.

Mama nu știe sau nu vrea să-i spună. Din apartamentul unde și-a rupt șoldul, până la spital și la azilul de bătrâni din Stikland, și până în Woltemade nr. 3, nimeni altcineva nu s-a gândit la cărțile acelea cu excepția, poate, a mătușii Annie însăși, la cărțile pe care nimeni nu le va citi vreodată; iar acum mătușa Annie zace în ploaie, așteptând să-și facă cineva timp s-o îngroape. Doar el se mai gândește la ele. Cum va ține el în capul lui toate cărțile, toți oamenii, toate poveștile? Și, dacă el nu-și va aminti de ele, cine altcineva își va aminti?

TINEREȚE

Wer den Dichter will verstehen
Muß in Dichters Lande gehen.[1]
GOETHE

1. „Cine vrea să-l înțeleagă pe poet / Trebuie să meargă în țara poetului" – din *Divanul occidental-oriental*, „Note" (*West-östlicher Divan*, 1820) (germ).

Unu

Locuiește aproape de gara Mowbray, într-o garsonieră pentru care plătește unsprezece guinee pe lună. În ultima zi de muncă a fiecărei luni, ia trenul și se duce în oraș, pe Loop Street, unde se află micul birou și plăcuța de alamă a agenților imobiliari A. & B. Levy. Cel căruia îi înmânează el plicul cu banii de chirie este domnul B. Levy, cel mai tânăr dintre frații Levy. Domnul Levy răstoarnă banii pe masa în neorânduială și-i numără. Mormăind și transpirând, domnul Levy îi scrie o chitanță. „*Voilà*, tinere!" spune el și i-o întinde cu un gest ostentativ.

Face toate eforturile să nu întârzie cu plata chiriei, pentru că ocupă garsoniera ca urmare a unor informații false. Când a semnat contractul și a plătit garanția către A. & B. Levy, la rubrica ocupație a scris, în loc de „student", „ajutor de bibliotecar", iar ca adresă de lucru, biblioteca universității.

Chiar minciună nu e. De luni până vineri, treaba lui e să asigure asistența la sala de lectură în timpul serii. E o treabă pe care bibliotecarii obișnuiți, în marea lor majoritate femei, preferă să n-o facă, deoarece campusul, situat sus, pe coasta muntelui, este lugubru și pustiu după lăsarea întunericului. Chiar și el simte cum îl ia cu frig pe șira spinării când descuie ușa din spate și orbecăie printr-un coridor cufundat în beznă, până ajunge la întrerupătoare. Ar fi cum nu se poate mai simplu pentru un infractor să se ascundă între rafturi, când personalul pleacă acasă la cinci după-amiaza, apoi să bântuie prin birourile goale, să aștepte în întuneric și să-l atace pe el, asistentul de seară, ca să-i fure cheile.

Puțini studenți profită de programul prelungit al bibliotecii; încă și mai puțini au habar că biblioteca e deschisă la orele serii. Prin urmare, el n-are mare lucru de făcut. Cei zece șilingi pe oră pe care-i câștigă sunt aproape de pomană.

Uneori își imaginează că o fată frumoasă, îmbrăcată într-o rochie albă, intră în sala de lectură și zăbovește visătoare după ora închiderii; își imaginează că-i dezvăluie misterele sălii de legătorie și de catalogare, apoi iese cu ea în noaptea înstelată. Ceea ce nu se întâmplă niciodată.

Munca la bibliotecă nu-i singura lui slujbă. Miercurea după-amiaza, dă o mână de ajutor la lucrările practice ale studenților din anul întâi de la Matematică (trei lire pe lună); în zilele de vineri, îi călăuzește pe studenții care-și iau diploma în teatru, indicându-le ce comedii shakespeariene să citească (două lire pe lună); iar după-amiezile, este angajat de o școală pregătitoare din Rondebosch ca să-i mediteze pe nătăfleți pentru examenele de admitere (trei șilingi pe oră). În timpul vacanțelor, lucrează pentru Municipalitate (Departamentul pentru locuințe sociale), scoțând date statistice din sondaje privind locuințele. Una peste alta, când trage linie, are un câștig mulțumitor – suficient să-și plătească chiria și taxele universitare, să-și ducă zilele și chiar să pună ceva deoparte. O fi având el numai nouăsprezece ani, dar e pe propriile picioare, nu depinde de nimeni.

Nevoile trupului le tratează ca pe ceva de bun-simț, nimic mai mult. În fiecare duminică, pune la fiert os cu măduvă, fasole și țelină, și face o oală mare de supă, cât să-l țină o săptămână. Vinerea, se duce la piața din Salt River, ca să-și cumpere o ladă de mere sau de guave, sau de orice alt fruct de sezon. În fiecare dimineață, lăptarul lasă o sticlă de lapte pe prag. Când îi prisosește laptele, îl atârnă peste chiuvetă într-un vechi ciorap de nailon, ca să-și facă brânză. Pâine își cumpără de la prăvălia din colț. Rousseau ar aproba o asemenea dietă, la fel și Platon. Cât despre haine, are un sacou și niște pantaloni buni, pe care-i îmbracă la cursuri. În rest, își poartă hainele vechi în așa fel încât să nu se uzeze.

Vrea să dovedească ceva: anume, că fiecare om e o insulă; că nu ai nevoie de părinți.

În unele seri, când își târâie picioarele pe Main Road, îmbrăcat cu pelerină de ploaie și pantaloni scurți, cu sandale în picioare, cu părul lipit de cap din pricina ploii, luminat de farurile mașinilor care trec, își dă seama cât de ciudat arată. Nu excentric (aspectul excentric are o oarecare distincție), doar ciudat. Scrâșnește din dinți încrâncenat și grăbește pasul.

E zvelt, cu membrele suple, dar în același timp flasc. Ar vrea să fie atrăgător. Știe însă că nu e. Îi lipsește ceva esențial, o definire a trăsăturilor. Se mai ghicește în el bebelușul de altădată. Cât o să mai treacă până va înceta să mai fie bebeluș? Ce-l va vindeca de pruncie, ce-l va face să fie bărbat?

Ceea ce-l va vindeca, de-ar fi să se întâmple, va fi iubirea. N-o fi crezând el în Dumnezeu, dar crede în iubire și în puterile iubirii. Iubita, cea care-i va fi sortită, va vedea imediat prin exteriorul ciudat, chiar șters, pe care-l oferă el și va zări focul ce arde înăuntru. Deocamdată, faptul că arată ciudat și șters face parte dintr-un purgatoriu prin care trebuie să treacă, pentru ca, într-o bună zi, să iasă la lumină: lumina iubirii, lumina artei. Căci el va fi artist, asta a hotărât de mult. Deocamdată trebuie să fie obscur și ridicol, deoarece, nu-i așa, soarta artistului e să îndure obscuritatea și ridicolul, până în ziua în care i se va dezvălui adevărata forță, iar cei care l-au luat peste picior și l-au batjocorit vor fi reduși la tăcere.

Sandalele lui costă doi șilingi și șase penny perechea. Sunt din cauciuc, făcute undeva în Africa, poate în Nyassaland. Când se udă, nu mai stau bine prinse pe picior. La Cape, în timpul iernii, plouă săptămâni în șir. Și când merge pe Main Road prin ploaie, uneori trebuie să se oprească pentru a-și recupera sandaua care i-a scăpat din picior. În momente ca acelea îi vede pe burgherii[1] burtoși din Cape Town chicotind când trec pe lângă el, așezați confortabil în mașinile lor. N-aveți decât să râdeți! își zice el. În curând, voi pleca de-aici!

Cel mai bun prieten al lui e Paul, care studiază matematica, la fel ca el. Paul este înalt și brunet, are o relație amoroasă cu o femeie mai în vârstă decât el, care se numește Elinor Laurier, mărunțică,

1. Denumirea dată fermierilor independenți din secolul al XVII-lea.

blondă, frumoasă, o frumusețe vioaie, neastâmpărată. Paul se plânge de toanele lui Elinor, de pretențiile pe care le are de la el. Cu toate acestea, el îl invidiază pe Paul. E sigur că, dacă ar avea o amantă frumoasă, versată, care să fumeze cu portțigaret și să vorbească franceza, el s-ar transforma curând, chiar s-ar transfigura.

Elinor și sora ei geamănă s-au născut în Anglia; au fost aduse în Africa de Sud la vârsta de cincisprezece ani, după război. După cum povestește Paul, din ce i-a spus Elinor, mama lor obișnuia să le atâțe pe fete una împotriva celeilalte, arătându-și iubirea și aprobarea întâi față de una, apoi față de cealaltă, derutându-le, ținându-le dependente de ea. Elinor, cea mai puternică dintre ele, a rămas întreagă la minte, chiar dacă și acum plânge în somn și ține un ursuleț de pluș într-un sertar. Dar sora ei a fost la un moment dat atât de nebună, încât au trebuit s-o interneze. Încă mai face terapie, din pricină că se luptă cu stafia bătrânei moarte.

Elinor predă la un liceu de filologie din oraș. De când s-a cuplat cu ea, Paul a fost adoptat de gașca ei, un grup de artiști și intelectuali care trăiesc în Gardens, poartă svetere negre, jeanși, sandale de sfoară, beau vin roșu acru și fumează Gauloises, citează din Camus și García Lorca, ascultă jazz progresiv. Unul dintre ei cântă la chitara clasică și se lasă convins să imite stilul *cante hondo*. Nelucrând nicăieri anume, stau treji toată noaptea și dorm până la prânz. Îi detestă pe naționaliști, dar n-au opinii politice. Dacă ar avea bani, zic ei, ar pleca din ignoranta Africă de Sud și s-ar muta pentru totdeauna în Montmartre sau în Insulele Baleare.

Paul și Elinor îl duc cu ei la unul dintre chefurile lor, organizat într-un bungalow, pe plaja Clifton. Sora lui Elinor, instabila despre care i s-a povestit, se află și ea acolo. Paul îi spune că e încurcată cu proprietarul bungalow-ului, un tip rumen în obraji, care scrie pentru *Cape Times*.

Numele surorii e Jacqueline. E mai înaltă decât Elinor, n-are trăsături la fel de fine, dar e totuși frumoasă. Clocotește de energie nervoasă, fumează țigară de la țigară, gesticulează când vorbește. El intră în vorbă cu ea. E mai puțin caustică decât Elinor, ceea ce-l face să răsufle ușurat. Oamenii caustici îi dau un sentiment de stinghereală. I se pare că fac glume pe socoteala lui, când se întoarce cu spatele.

Jacqueline îi propune o plimbare pe plajă. Mână în mână (cum de s-a întâmplat asta?), în lumina lunii, merg agale de-a lungul plajei. Într-un loc ferit, între stânci, ea se răsucește spre el, își ţuguie buzele și le oferă.

El reacționează, dar încurcat. La ce va duce asta? N-a făcut niciodată dragoste cu o femeie mai în vârstă. Și dacă nu va fi la înălțime?

Descoperă că asta duce până la capăt. O urmează fără să opună rezistență, își dă toată silința, împlinește actul, se preface chiar extaziat.

De fapt, nu e extaziat. De vină nu e numai nisipul, care pătrunde în toate cele, ci și întrebarea sâcâitoare: de ce i se dă lui femeia asta, pe care abia a cunoscut-o. E oare de crezut că, în decursul unei conversații oarecare, ea a detectat flacăra tainică ce arde în el, flacăra ce-l identifică drept artist? Sau e pur și simplu o nimfomană, și tocmai asupra acestui fapt îl avertizase, în felul său delicat, Paul, când spusese despre ea că „face terapie"?

În privința sexului, el nu e chiar un neștiutor. Dacă bărbatul n-a fost satisfăcut de actul sexual, atunci nici femeia n-a fost satisfăcută – atâta lucru știe și el, e una dintre regulile sexului. Dar ce se întâmplă după aceea între un bărbat și o femeie care au eșuat în jocul ăsta? Sunt sortiți să-și amintească eșecul ori de câte ori se întâlnesc din nou și să se simtă jenați?

E târziu, noaptea se răcește. Se îmbracă în tăcere și se întorc la bungalow, unde petrecerea a început să se spargă. Jacqueline își ia pantofii și geanta.

— Noapte bună, îi spune ea gazdei, proprietarul bungalow-ului, sărutându-l pe obraz din vârful buzelor.

— O iei din loc? întreabă gazda.

— Da, îl duc pe John acasă cu mașina.

Proprietarul bungalow-ului nu-i descumpănit câtuși de puțin.

— Atunci distracție frumoasă, amândurora! le urează el.

Jacqueline e asistentă medicală. Până acum, el n-a ieșit niciodată cu o asistentă medicală, dar, din câte a auzit, asistentele devin cinice în ceea ce privește moralitatea, și-asta din pricină că munca lor se desfășoară printre bolnavi și muribunzi, având grijă de nevoile lor trupești. Studenții de la Medicină așteaptă

cu nerăbdare momentul în care vor face ture de noapte la spital. Asistentele sunt înnebunite după sex, zic ei. Se regulează oriunde și oricând.

Dar Jacqueline nu e o asistentă oarecare. E asistentă formată la Guy, se grăbește ea să-l informeze, s-a specializat în obstetrică, la Guy's Hospital din Londra. Pe pieptul bluzei cu epoleți roșii de la uniformă, poartă o insignă de bronz – o caschetă și o mănușă, cu mottoul PER ARDUA. Ea nu lucrează la Groote Schuur, spitalul public, ci într-un sanatoriu particular, unde salariul e mai bun.

După două zile de la întâmplarea de pe plaja Clifton, el se duce la căminul asistentelor. Jacqueline îl așteaptă în holul de la intrare, gata îmbrăcată pentru plimbare, și pleacă amândoi fără să mai zăbovească. De la o fereastră de la etaj, chipuri se întind ca să-i vadă; el e conștient că alte asistente îl privesc cercetătoare. E prea tânăr, evident prea tânăr, pentru o femeie de treizeci de ani; iar în hainele alea jigărite și fără mașină, e limpede că nu e nici cine știe ce scofală de capul lui.

În mai puțin de-o săptămână, Jacqueline a părăsit căminul asistentelor și s-a mutat cu el, în garsoniera lui. Dacă stă bine și se gândește, nu-și amintește s-o fi invitat; pur și simplu n-a putut să se împotrivească.

N-a locuit niciodată împreună cu altcineva, cu atât mai puțin cu o femeie, o amantă. Chiar și în copilărie își avea camera lui, care se încuia. Locuința din Mowbray e compusă dintr-o singură cameră lungă, cu un antreu din care se ajunge în bucătărie și în baie. Cum o să supraviețuiască?

Încearcă să fie primitor cu această companioană neașteptată, încearcă să-i facă loc. Dar abia trec câteva zile și deja detestă vălmășagul de cutii și valize, hainele împrăștiate peste tot, dezordinea din baie. Se teme de pârâitul scuterului, care semnalează întoarcerea lui Jacqueline din schimbul de zi. Încă mai fac dragoste, dar între ei se lasă tăceri tot mai lungi, el șade la biroul său, prefăcându-se absorbit de cărțile sale, ea se fâțâie prin cameră, nebăgată în seamă, oftează, fumează țigară de la țigară.

Ea oftează mult. Așa se manifestă nevroza ei, dacă despre nevroză e vorba: prin oftaturi, stare de oboseală și, uneori, plânsete

mute. N-a mai rămas nimic din energia, râsetele, îndrăzneala primei lor întâlniri. Veselia din acea noapte a fost o simplă spărtură în norul mohorelii, așa s-ar părea, un efect al alcoolului și poate doar o prefăcătorie din partea lui Jacqueline.

Dorm împreună într-un pat făcut pentru o singură persoană. În pat, Jacqueline vorbește una-ntruna despre bărbați care s-au folosit de ea, despre terapeuți care au încercat să pună stăpânire pe mintea ei și s-o transforme în marioneta lor. Oare e și el un bărbat ca aceia? se întreabă el. O folosește și el? Și există vreun alt bărbat căruia i se plânge de el? Adoarme pe vorbăria ei, dimineața se trezește tras la față.

Jacqueline este, conform oricărui standard, o femeie atrăgătoare, mult mai atrăgătoare, mai sofisticată, mai versată decât merită el. Adevărul e că, dacă n-ar exista rivalitatea dintre gemene, ea n-ar împărți patul cu el. El e un pion în jocul pe care-l joacă cele două, un joc început cu mult înaintea apariției lui în scenă – în această privință, nu-și face nici o iluzie. Cu toate acestea, el e cel avantajat, n-ar trebui să-și pună la îndoială norocul. Uite că împarte o garsonieră cu o femeie mai mare decât el cu zece ani, o femeie cu experiență, care, cât a făcut practică la Guy's Hospital, s-a culcat (zice ea) cu englezi, francezi, italieni, chiar și cu un persan. Dacă nu poate pretinde să fie iubit pentru ceea ce e, cel puțin are șansa să-și lărgească educația în domeniul eroticii.

Astea-s speranțele lui. Dar, după o tură de douăsprezece ore la sanatoriu, urmată de o cină cu conopidă în sos alb, urmată de o seară de tăcere țâfnoasă, Jacqueline nu e dispusă să se dăruiască generos. Dacă totuși îl îmbrățișează, o face în dorul lelii – iar dacă nu pentru sex s-au înghesuit doi străini într-un spațiu de locuit atât de strâmt și de inconfortabil, atunci ce motiv au să fie acolo?

Lucrurile se complică rău de tot când, în timp ce el e plecat de acasă, Jacqueline dă peste jurnalul lui și citește ce-a scris despre viața lor împreună. El se întoarce acasă și o găsește strângându-și lucrurile.

— Ce se-ntâmplă? întreabă el.

Fără un cuvânt, ea arată spre jurnalul care zace deschis pe masă.

Îl cuprinde mânia.

— N-ai să mă oprești să scriu! declară el.

O declarație complet aiurea – și el știe asta.

Și ea e mânioasă, dar într-un fel mai rece, mai adânc.

— Dacă, *așa cum zici tu*, mă consideri o povară imposibilă, spune ea, dacă eu îți distrug liniștea și intimitatea și capacitatea de a scrie, dă-mi voie să-ți spun că, din punctul meu de vedere, am detestat traiul cu tine, am detestat fiecare clipă petrecută cu tine, și abia aștept să scap.

Ceea ce ar fi trebuit el să zică era că nimeni n-are voie să-și bage nasul în hârtiile personale ale altora. De fapt, ar fi trebuit să-și ascundă jurnalul, nu să-l lase unde putea fi găsit. Dar acum e prea târziu, răul a fost făcut.

O privește pe Jacqueline cum împachetează, o ajută să-și lege sacoșa de șaua din spate a scuterului.

— Cu permisiunea ta, o să păstrez cheia până îmi iau toate lucrurile, zice ea. Își strânge cu un gest brutal cureaua căștii. La revedere. Sunt foarte dezamăgită de tine, John. Oi fi tu foarte deștept – habar n-am, nu mă pricep –, dar mai ai mult până să te maturizezi.

Calcă pedala de demarare. Motorul nu pornește. O calcă din nou, apoi încă o dată. În aer se înalță miros de benzină. Carburatorul e înecat; n-are ce face, trebuie să aștepte să se usuce.

— Hai înăuntru, îi sugerează el.

Cu fața împietrită, ea refuză.

— Îmi pare rău, zice el. Pentru tot.

El intră, pe ea o lasă pe alee. Cinci minute mai târziu, el aude motorul pornind și scuterul o ia din loc cu zgomot mare.

Îi pare rău? De bună seamă îi pare rău că Jacqueline a citit ce-a citit. Dar întrebarea adevărată e ce motiv a avut să scrie ce-a scris? Nu cumva a scris ce-a scris pentru ca ea să citească? Oare faptul că și-a lăsat gândurile adevărate să zacă acolo unde ea nu avea cum să nu le găsească era felul lui de a-i spune ceea ce era prea laș să-i spună în față? Care-s gândurile lui adevărate, de fapt? Uneori se simte fericit, chiar privilegiat că trăiește cu o femeie frumoasă, sau cel puțin că nu trăiește singur. Alteori se simte altfel. Și adevărul care e, fericirea, nefericirea, sau media dintre cele două?

Întrebarea privitoare la ceea ce e permis să fie notat în jurnalul lui și ceea ce trebuie să rămână tăinuit pentru totdeauna se află în miezul a tot ceea ce scrie. Dacă e să se autocenzureze de la a exprima emoții ignobile – resentiment că i s-a invadat apartamentul, rușine din pricina eșecurilor sale ca amant –, cum se vor transfigura vreodată aceste emoții și cum se vor transforma în poezie? Iar dacă transfigurarea ignobilului în nobil nu se produce prin intermediul poeziei, atunci de ce să-ți mai bați capul cu poezia? În plus, cine poate spune dacă sentimentele pe care le notează în jurnal sunt adevăratele lui sentimente? Cine poate spune că, în fiecare clipă în care stiloul se mișcă, el e cu adevărat el însuși? Acum poate fi cu adevărat el însuși, iar în clipa următoare poate pur și simplu să născocească. Cum să știe dacă-i una sau alta? Și de ce *ar vrea* neapărat să știe cu siguranță?

Lucrurile sunt rareori ceea ce par: asta ar fi trebuit să-i spună lui Jacqueline. Dar ce șansă e ca ea să înțeleagă? Cum ar putea să creadă că ceea ce a citit în jurnal nu era adevărul, ignobilul adevăr, despre ce se petrecea în mintea companionului ei, în serile acelea grele de tăceri și oftaturi, ci, dimpotrivă, o ficțiune, una dintre multele ficțiuni posibile, adevărată doar în sensul în care o operă de artă este adevărată – adevărată față de sine însăși, față de propriile scopuri imanente –, când lectura ignobilă se potrivea atât de mult cu propria ei suspiciune că partenerul de pat nu o iubea, nici măcar nu-i plăcea de ea?

Jacqueline nu-l va crede, din simplul motiv că el însuși nu crede. Nu știe ce crede. Uneori are impresia că nu crede nimic. Fapt e că, după toate cele spuse și făcute, prima sa încercare de a trăi cu o femeie s-a sfârșit cu un eșec, în ignominie. Trebuie să se întoarcă la traiul de unul singur; și nu mică îi va fi ușurarea. Dar nu va putea trăi singur pentru tot restul vieții. A avea amante face parte din viața unui artist: chiar dacă se va feri fără ezitare de capcana însurătorii, așa cum a jurat să facă, va trebui să găsească o cale de a trăi cu femei. Arta nu se poate hrăni doar din lipsuri, aleanuri, singurătate. Trebuie să existe intimitate, pasiune, iubire.

Picasso, care e un mare artist, poate cel mai mare dintre toți, este un exemplu viu. Picasso se îndrăgostește de femei, una după alta. Una după alta se mută cu el, împart viața cu el, pozează

pentru el. Din pasiunea care se reaprinde cu fiecare nouă amantă, femeile – că se numesc Dora sau Pilar – pe care întâmplarea le aduce la el în prag renasc în artă eternă. Cam așa stă treaba. Dar cu el cum stă treaba? Poate el promite că femeile din viața lui, nu numai Jacqueline, ci toate femeile inimaginabile care vor urma, vor avea un destin similar? I-ar plăcea să creadă asta, însă are îndoielile lui. Numai timpul va spune dacă va ajunge un mare artist, dar un lucru e sigur – el nu e Picasso. Întreaga sa sensibilitate este diferită de-a lui Picasso. E mai rezervat, mai taciturn, mai nordic. Nu are nici ochii negri ai lui Picasso. Dacă va încerca vreodată să transfigureze o femeie, n-o va transfigura cu atâta cruzime ca Picasso, îndoindu-i și răsucindu-i trupul ca pe-o bucată de metal într-un furnal încins. Oricum, scriitorii nu sunt ca pictorii: sunt mai perseverenți, mai subtili.

Oare asta este soarta tuturor femeilor care se încurcă cu artiștii: ca tot ce este mai rău sau mai bun în ele să fie extras și transformat în ficțiune? Se gândește la Hélène din *Război și pace*. Hélène a început ca una dintre amantele lui Tolstoi? A bănuit vreodată că, multă vreme după ce ea nu va mai fi fost, bărbați care n-au văzut-o niciodată vor tânji după frumoșii ei umeri goi?

Oare totul trebuie să fie atât de crud? Cu siguranță există o formă de coabitare, în care bărbatul și femeia mănâncă împreună, dorm împreună, trăiesc împreună, dar fiecare rămâne cufundat în explorările sale interioare. De aceea a fost sortită eșecului relația cu Jacqueline: pentru că, nefiind ea însăși o artistă, n-a putut aprecia nevoia artistului pentru singurătate lăuntrică? Dacă Jacqueline ar fi fost sculptoriță, bunăoară, dacă un colț al camerei ar fi fost rezervat pentru ea, să-și cioplească marmura, în vreme ce, în alt ungher, el s-ar fi luptat cu vorbe și rime, oare dragostea ar fi înflorit între ei? Asta e morala poveștii lui și a lui Jacqueline, anume că, pentru artiști, e mai bine să aibă legături doar cu alți artiști?

Doi

Relația cu Jacqueline ține de trecut. După săptămâni de intimitate sufocantă, are în sfârșit din nou o cameră numai pentru el. Îngrămădește cutiile și valizele lui Jacqueline într-un ungher și așteaptă să fie luate de-acolo. Ceea ce nu se întâmplă. În schimb, într-una dintre seri, reapare Jacqueline însăși. A venit, zice ea, nu ca să locuiască din nou cu el. („Ești o persoană cu care nu se poate trăi"), ci să încropească o pace („Nu-mi plac conflictele, mă deprimă"), o pace care înseamnă mai întâi să se culce cu el, apoi, în pat, să-l amețească de cap din pricina celor scrise despre ea în jurnalul lui. Și turuie, și turuie: adorm amândoi abia pe la două dimineața.

Se trezește târziu, prea târziu ca să mai ajungă la cursul de la ora opt. Nu e primul curs pe care-l pierde de când Jacqueline a intrat în viața lui. Rămâne în urmă cu învățatul, nu vede cum va mai apuca să recupereze. În primii doi ani la facultate, a fost unul dintre cei mai buni din anul lui. Totul i se părea ușor, întotdeaua era cu un pas înaintea profesorului. Dar, în ultima vreme, mintea pare să-i fi fost cuprinsă de un fel de ceață. Matematica pe care-o studiază devine tot mai modernă și mai abstractă, iar el a început să dea de greu. Încă poate urmări expunerea pe tablă, rând cu rând, dar cel mai adesea demonstrația generală îi scapă. Îl apucă panica în timpul orelor, face tot posibilul să și-o ascundă.

În mod ciudat, pare să fie singurul în situația asta. Nici măcar ăia mai grei de cap dintre colegii lui n-au probleme mai mari ca de obicei. Lună de lună, el ia note tot mai mici, pe când ale lor

rămân la fel. Cât despre așii adevărați, pur și simplu au luat-o la picior, iar el se luptă să-i prindă din urmă.

În viața lui n-a fost nevoit să facă eforturi supraomenești. Era suficient să-și pună puțin capul la bătaie. Pe când acum se luptă pentru propria viață. Dacă n-o să se arunce în munca lui cu totul, o să se scufunde.

Cu toate acestea, trec zile întregi îngropate într-o ceață de epuizare cenușie. Se blestemă că se lasă supt înapoi într-o relație care-l costă atât de mult. Dacă asta înseamnă să ai o amantă, cum se descurcă Picasso și ceilalți? El, unul, pur și simplu nu are energia să alerge de la o prelegere la alta, de la o slujbă la alta, și-apoi, la capătul zilei, să-și concentreze atenția asupra unei femei care ba e cuprinsă de euforie, ba de crize de depresie din cea mai neagră, în timpul cărora pufnește și trăsnește, dând glas frustrărilor ei de-o viață.

Deși în fapt nu mai trăiește cu el, Jacqueline se simte liberă să se înființeze la el în prag la orice oră din zi sau din noapte. Uneori, vine să-l acuze de cine știe ce cuvânt i-a scăpat lui și al cărui sens ascuns abia acum l-a descifrat. Alteori, e pur și simplu deprimată și vrea s-o înveselească cineva. Cele mai rele sunt zilele de după terapie, când ea înșiruie de la cap la coadă, nu numai o dată, tot ce s-a petrecut în cabinetul terapeutului, analizând implicațiile celui mai mic gest al acestuia. Oftează, plânge, dă pe gât pahar de vin după pahar de vin, adoarme buștean în mijlocul actului sexual.

— Ar trebui să faci și tu terapie, îi zice ea, dând afară fumul.

— O să mă gândesc la asta, zice el.

S-a învățat, între timp, să n-o contrazică.

Dar nici prin gând nu-i trece să meargă la terapeut. Scopul terapiei este să te facă fericit. Și pentru ce? Oamenii fericiți nu sunt interesanți. Mai bine accepți povara nefericirii și încerci s-o transformi în ceva de valoare, poezie, muzică, pictură: asta e părerea lui.

O ascultă totuși pe Jacqueline cu toată răbdarea de care e în stare. El e bărbatul, ea e femeia; el și-a satisfăcut pofta cu ea, acum trebuie să plătească prețul: cam așa par să meargă treburile.

Povestea ei, spusă noapte de noapte, în versiuni care se suprapun și se contrazic, la urechea lui amețită de somn, este că ea a fost jefuită de individualitatea ei adevărată de către un persecutor care uneori e mama ei tiranică, alteori tatăl ei fugar, uneori unul sau altul dintre iubiții ei sadici, alteori un terapeut mefistofelic. Ceea ce ține el în brațe, îi spune ea, este doar o cochilie a adevăratei ei individualități; ea își va recupera puterea de a iubi numai după ce-și va fi recuperat individualitatea.

El ascultă, dar nu-i vine să creadă. Dacă ea simte că terapeutul are cine știe ce gânduri cu ea, de ce nu renunță să-l mai vadă? Dacă sora ei o disprețuiește și o umilește, de ce nu încetează s-o mai vadă? El, unul, bănuiește că, dacă Jacqueline a ajuns să-l considere mai degrabă confident decât amant, e pentru că nu e un amant suficient de bun, nu-i destul de impetuos sau de pasional. Bănuiește că, dacă ar face față mai bine ca amant, Jacqueline și-ar recupera mai repede individualitatea și dorința pierdute.

De ce continuă să-i deschidă ușa atunci când bate? Oare pentru că asta au de făcut artiștii – să stea treji toată noaptea, să se epuizeze, să-și dea viața peste cap, sau din pricină că, în ciuda a tot, îl fascinează această femeie rafinată, frumoasă fără doar și poate, care nu se rușinează să umble goală prin cameră, urmărită de privirile lui?

De ce e ea atât de dezinhibată în prezența lui? Ca să-l stârnească (pentru că-i simte ochii ațintiți asupra ei, el știe asta), sau pentru că toate asistentele se comportă astfel în viața lor privată, lepădându-și hainele, scărpinându-se, vorbind cu nepăsare despre excreție, spunând aceleași glume vulgare pe care le spun bărbații în baruri? Dar, dacă ea s-a eliberat cu adevărat de toate inhibițiile, de ce felul în care face dragoste e atât de absent, placid, nesatisfăcător pentru el?

Nu el a avut ideea să înceapă legătura, și nici pe aceea de-a o continua. Dar acum, că se află prins în ea, n-are energia să scape. L-a cuprins un sentiment al fatalității. Dacă viața cu Jacqueline este un soi de boală, atunci fie ca boala să-și urmeze cursul.

El și Paul sunt suficient de civilizați ca să nu-și compare amantele. Cu toate acestea, bănuiește că Jacqueline Laurier vorbește

despre el cu sora ei, iar sora ei îi raportează lui Paul. Se simte jenat la gândul că Paul ar putea ști ce se petrece în viața lui intimă. E sigur că, dintre ei doi, Paul se pricepe mult mai bine să se poarte cu femeile.

Într-o seară, când Jacqueline lucrează în tura de noapte la sanatoriu, el îi face lui Paul o vizită acasă. Îl găsește pregătindu-se să plece la mama lui, în St. James, ca să-și petreacă acolo weekendul. Ce-ar fi să meargă și el, îi sugerează Paul, măcar până sâmbătă seara?

Pierd la mustață ultimul tren. Dacă încă țin să ajungă la St. James, vor trebui să meargă pe jos cale de nouăsprezece kilometri. Seara e frumoasă. De ce nu?

Paul și-a luat un rucsac și vioara. Îi spune că-și ia vioara pentru că e mai ușor să exerseze la St. James, unde vecinii nu-s atât de aproape.

Paul studiază vioara din copilărie, dar n-a ajuns prea departe. Pare mulțumit să cânte gigă și menuete, aceleași mici piese ca în urmă cu zece ani. În schimb, ambițiile lui ca muzician sunt cu mult mai mari. În garsonieră are pianul pe care i l-a cumpărat mama lui când el i-a cerut, la cincisprezece ani, să ia lecții de pian. Lecțiile n-au fost un succes, își pierdea răbdarea cu metodele profesorului, lente, pas cu pas. Cu toate acestea, e hotărât ca într-o bună zi să cânte, oricât de rău, opusul 111 de Beethoven, apoi ciacona pentru vioară, în re minor, de Bach, în transpunerea pentru pian a lui Busoni. Își va atinge aceste scopuri fără ocolul obișnuit prin Czerny și Mozart. Le va practica însă pe acestea două, și numai pe ele, fără contenire, întâi va învăța notele cântându-le foarte, foarte rar, apoi grăbind tempoul câte puțin în fiecare zi, și atâta timp cât va fi necesar. E metoda lui proprie de a învăța pianul, el a inventat-o. Și cât se va ține de programul lui, fără abatere, nu vede nici un motiv ca metoda să nu dea roade.

Din nefericire, descoperă că, pe măsură ce încearcă să progreseze de la foarte, foarte rar la doar foarte rar, încheieturile mâinilor i se tensionează și înțepenesc, și curând nu mai poate cânta defel. Atunci îl cuprinde furia, izbește cu pumnii în claviatură, se ridică disperat de la pian.

E trecut de miezul nopții, dar el și Paul abia au ajuns la Wynberg. Traficul a încetat, Main Road e pustiu, în afara unui măturător care-și împinge mătura.

În Diep River trece pe lângă ei un lăptar într-o cotigă trasă de-un cal. Se opresc să se uite cum își strunește calul, o ia cu pas săltat pe o cărare, printr-o grădină, pune jos două sticle pline, le ia pe cele goale, răstoarnă monedele în palmă, o ia cu pas săltat înapoi spre cotigă.

— Ne dai și nouă o sticlă? întreabă Paul și-i întinde o monedă de patru penny.

Lăptarul îi privește zâmbind, până termină ei de băut laptele. E un tânăr chipeș, plesnind de energie. Nici calului mare și alb, cu copite păroase, nu pare să-i pese că-i treaz în miez de noapte.

E uimit. Câte treburi, despre care el habar n-avea, se fac în timp ce lumea doarme: măturarea străzilor, aducerea laptelui pe pragul caselor! Dar ceva îl contrariază. Cum de nu se fură laptele? Cum de nu sunt hoți care să se ia după lăptar și să șterpelească fiecare sticlă pe care el o lasă în prag? Într-o țară în care proprietatea e o crimă, în care se poate fura orice și totul, cum se face că laptele e o excepție? Oare pentru că e prea la îndemână să furi lapte? Au și hoții norme de conduită? Ori poate că le e milă de lăptari, dintre care cei mai mulți sunt tineri, negri, lipsiți de putere?

I-ar plăcea să creadă în explicația aceasta din urmă. I-ar plăcea să creadă că lumea manifestă față de negri destulă milă, destulă dorință de-a se comporta cumsecade față de ei, pentru a compensa cruzimea legilor și suferința pe care-o îndură. Dar el știe că nu e așa. Între negri și albi, prăpastia e definitivă. Și unii, și alții știu foarte bine că, dincolo de milă, dincolo de comportamentul cumsecade, dincolo chiar și de bunăvoință, oameni ca Paul și el însuși, cu pianele și viorile lor, se află aici pe pământ, pământul Africii de Sud, dintr-un motiv cum nu se poate mai șubred. E un lucru pe care sigur îl știe chiar și acest lăptar tânăr, care, în urmă cu un an, trebuie să fi fost doar un băiat care mâna vacile la păscut în adâncul provinciei Transkei. De fapt, el are sentimentul că, dinspre africani în general, chiar și dinspre oamenii de culoare, emană o tandrețe curioasă, amuzată: sentimentul că el e un nătăfleț care are nevoie de protecție, dacă își închipuie că se poate descurca

doar pentru că are față de om cinstit și se comportă cumsecade, când pământul de sub picioarele lui este îmbibat de sânge, iar istoria, până departe în trecut, răsună de strigăte mânioase. Altfel, de ce-ar zâmbi atât de blând acest tânăr, în timp ce-i privește pe ei doi cum beau laptele pe care el li l-a dat, la ceasul la care primele tresăriri ale vântului zilei se joacă în coama calului său?

Ajung la casa din St. James odată cu ivirea zorilor. El adoarme instantaneu pe o canapea și doarme până la prânz, când mama lui Paul îi trezește și le servește micul dejun pe veranda însorită, de unde se vede toată deschiderea golfului False Bay.

Paul și mama lui încep să vorbească despre una-alta, atrăgându-l și pe el în discuție. Mama lui Paul este artist fotograf, are propriul ei studio. E mignonă, bine îmbrăcată, are o voce răgușită, de fumătoare, și un aer de neastâmpăr. Când termină de mâncat, se scuză și se ridică de la masă: are de lucru, le spune ea.

El și Paul se duc pe plajă, înoată, se întorc, joacă șah. Apoi el ia trenul spre casă. E pentru prima oară când a văzut un crâmpei din viața familiei lui Paul, și e teribil de invidios. El de ce nu poate avea o relație plăcută, normală, cu mama lui? Ar dori ca mama lui să fie ca a lui Paul. Ar dori ca ea să aibă o viață a ei, în afara cercului strâmt al familiei lor.

El a plecat de-acasă anume ca să nu mai fie sufocat de familie. Acum își vede rar părinții. Deși locuiește la mică distanță de ei, nu-i vizitează. Pe Paul nu l-a dus niciodată să-i cunoască, nici pe vreun alt prieten de-al său, cu atât mai puțin pe Jacqueline. Acum că are propriul său venit, își folosește independența ca să-i excludă pe părinți din viața lui. Mama lui suferă din cauza răcelii lui, știe asta, răceala cu care a răspuns iubirii ei de când se știe. De când se știe, ea a vrut să-l cocoloșească; de când se știe, el a opus rezistență. Chiar dacă el insistă că are destui bani pentru trai, ea nu-l crede. De câte ori îl vede, încearcă să-i strecoare bani în buzunar, una sau două bancnote de-o liră, „Acolo, niște mărunțiș", zice ea. Dacă i s-ar da cât de cât posibilitatea, i-ar coase perdele pentru garsonieră, i-ar lua rufele la spălat. El trebuie să-și împietrească inima față de ea. Nu e acum momentul să lase garda jos.

Trei

Citește *Scrisorile lui Ezra Pound*. Ezra Pound a fost dat afară de la slujba pe care o avea la Wabash College, Indiana, pentru că își aducea o femeie acasă. Înfuriat de o asemenea obtuzitate provincială, Pound a părăsit America. La Londra a cunoscut-o pe frumoasa Dorothy Shakespeare, cu care s-a și însurat, și împreună s-au stabilit în Italia. După al Doilea Război Mondial, a fost acuzat că i-a ajutat și i-a ațâțat pe fasciști. Ca să scape de condamnarea la moarte, a invocat nebunia și a fost închis într-un azil de nebuni.

Acum, în 1950, după ce a fost eliberat, Pound a revenit în Italia, unde continuă să lucreze la proiectul lui de-o viață, *Cantos*-urile. Toate *Cantos*-urile publicate până acum se află la Biblioteca Universității din Cape Town, în ediții Faber, în care procesiunea versurilor tipărite în caractere negre, elegante, este întreruptă din loc în loc de ideograme chinezești uriașe, parcă sunt loviturile unui gong. E captivat de *Cantos*-uri; le citește și le recitește (sărind, cu un sentiment de vinovăție, peste pasajele plicticoase despre Van Buren și Malatesta), folosind drept călăuză cartea lui Hugh Kenner despre Pound. T.S. Eliot îl numea cu mărinimie pe Pound *il miglior fabbro*, meseriașul mai bun. Oricât ar admira el opera lui Eliot, consideră că Eliot are dreptate.

Ezra Pound a fost persecutat cea mai mare parte a vieții lui: silit să plece în exil, apoi închis, apoi alungat din țara lui a doua oară. Dar cu toate că a fost etichetat drept nebun, Pound a demonstrat că este un mare poet, poate la fel de mare ca Walt Whitman. Supunându-se daimonului său, Pound și-a sacrificat viața pe altarul

artei lui. La fel a făcut și Eliot, cu toate că suferința lui a avut o natură ceva mai personală. Eliot și Pound au dus vieți pline de amărăciune și uneori de ignominie. Din asta el are de învățat o lecție care se desprinde din fiecare pagină a poeziei lor – poezia lui Eliot, pe care a descoperit-o copleșit când încă se afla la școală, iar acum poezia lui Pound. Asemenea lui Pound și lui Eliot, trebuie să fie pregătit să îndure tot ce i-a pregătit viața, chiar dacă asta înseamnă exil, trudă neștiută de nimeni și defăimare. Și dacă pică testul suprem al artei, dacă se vădește că, la urma urmei, nu are harul binecuvântat, atunci va trebui să fie pregătit să îndure și asta: verdictul incontestabil al istoriei, soarta de a fi minor, în ciuda tuturor suferințelor lui prezente și viitoare. Mulți chemați, puțini aleși. Pentru fiecare poet important, un roi de poeți minori, asemenea țânțarilor care bâzâie în jurul unui leu.

Pasiunea lui pentru Pound este împărtășită doar de unul dintre prietenii lui, Norbert. Norbert s-a născut în Cehoslovacia, a venit în Africa de Sud după război, vorbește engleza cu o urmă de accent german. Vrea să devină inginer, ca tatăl lui. Hainele lui au o croială elegantă, clasică, europeană; îi face o curte extrem de respectuoasă unei fete frumoase, de familie bună, pe care-o invită la plimbare o dată pe săptămână. El și Norbert se întâlnesc într-o ceainărie de pe coasta muntelui, unde discută fiecare despre cele mai noi poezii ale celuilalt și-și citesc cu voce tare pasajele preferate din Pound.

I se pare interesant că Norbert, care vrea să devină inginer, și el, care vrea să devină matematician, sunt discipoli ai lui Ezra Pound, în vreme ce poeții studenți pe care-i cunoaște el, cei care studiază literatura și editează revista literară a universității, îl preferă pe Gerard Manley Hopkins. Și el a trecut printr-o fază Hopkins, pentru scurt timp, când era la școală și când îngrămădea o mulțime de monosilabe accentuate în versurile sale și evita cuvintele de origine romanică. Dar, cu timpul, Hopkins nu i-a mai plăcut, așa cum începe să nu-i mai placă Shakespeare. Versurile lui Hopkins sunt prea încărcate de consoane, iar ale lui Shakespeare – de metafore. Atât Hopkins, cât și Shakespeare pun prea mare preț pe cuvinte neobișnuite, mai ales pe cuvinte din engleza veche: *maw*, *reck*, *pelf*. Nu înțelege de ce versul trebuie întotdeauna să

urce spre un ton declamator, de ce nu se mulțumește să urmeze flexiunea vocii care vorbește normal – de fapt, de ce trebuie să fie atât de altfel decât proza.

Au început să-i placă Pope mai mult decât Shakespeare și Swift mai mult decât Pope. Îl surprinde să constate că Pope – în ciuda frazării de o precizie neîndurătoare, cu care el este de acord – se simte încă mult prea bine printre jupoane și peruci, câtă vreme Swift rămâne un sălbatic, un solitar.

Îi place și Chaucer. Evul Mediu este plicticos, obsedat de castitate, dominat de clerici; poeții medievali sunt, cei mai mulți dintre ei, timizi, nu se descurcă fără modelul părinților lor latini. Dar Chaucer păstrează o distanță ironică și salutară față de maeștrii lui. Și, spre deosebire de Shakespeare, nu se aprinde la orice fleac și nu se lansează în tirade fără sfârșit.

Cât despre ceilalți poeți englezi, Pound l-a învățat să adulmece sentimentalismul facil în care se bălăcesc romanticii și victorienii, pentru a nu mai pomeni de versificația lor neglijentă. Pound și Eliot încearcă să revitalizeze poezia anglo-americană, aducând înapoi astringența franceză. El e cu totul de acord cu acest demers. Nu poate pricepe cum de a putut să facă o asemenea pasiune pentru Keats, încât să scrie sonete în stilul lui. Keats e ca o lubeniță, moale, dulce, purpurie, pe când poezia trebuie să fie dură, limpede ca o flamă. Când citești câteva pagini din Keats, e ca și cum te lași sedus.

S-ar simți mult mai sigur ca discipol al lui Pound, dacă ar putea citi în franceză. Dar toate eforturile sale de a învăța de unul singur această limbă au dat greș. Nu simte limba franceză, ale cărei cuvinte încep cu atâta aplomb și se pierd într-un murmur. Prin urmare, trebuie să-i creadă pe Pound și pe Eliot când spun că Baudelaire și Nerval, Corbière și Laforgue le arată drumul pe care trebuie să-l urmeze.

Când a intrat la facultate, planul lui a fost să devină matematician, apoi să plece în străinătate și să se dedice artei. Mai departe de atât nu se gândise, până aici trebuia să ajungă, și deocamdată nu s-a abătut de la plan. În timp ce-și va îmbunătăți tehnica poetică în străinătate, își va câștiga existența făcând ceva obscur și respectabil. Deoarece marii artiști sunt condamnați să nu se bucure

de apreciere o vreme, își imaginează că-și va petrece anii de probă ca funcționar umil care adună coloane de cifre într-o cămăruță dosnică. Cu siguranță nu va fi un boem, adică nu va fi un bețiv, un parazit și-un pierde-vară.

Ceea ce-l atrage la matematică, pe lângă simbolurile tainice pe care le folosește, este puritatea ei. Dacă la universitate ar exista un departament de Gândire Pură, probabil că s-ar înscrie și la Gândire Pură; dar matematica pură pare să fie disciplina cea mai apropiată de domeniul formelor pe care-o poate oferi universitatea.

Din nefericire, există un obstacol în calea planului său de studiu: regulamentul nu permite să studiezi numai matematică pură și nimic altceva. Majoritatea studenților din anul său învață un amestec de matematică pură, matematică aplicată și fizică. Nu se simte în stare să urmeze această direcție. Deși în copilărie a manifestat un oarecare interes față de știința construirii și lansării rachetelor și față de fisiunea nucleară, nu simte așa-numita lume reală, nu reușește să înțeleagă de ce lucrurile din fizică sunt așa cum sunt. De ce, bunăoară, o minge care saltă se oprește la un moment dat din săltat? Colegii lui de la facultate n-au nici o problemă cu întrebarea asta: deoarece coeficientul ei de elasticitate este mai mic de unu, răspund ei. Dar de ce e așa? întreabă el. De ce coeficientul nu poate fi exact unu, sau mai mare ca unu? Ei dau din umeri. Trăim în lumea reală, spun ei: în lumea reală, coeficientul de elasticitate este întotdeauna mai mic de unu. Pe el acest răspuns nu-l satisface.

Din câte se pare, nu simte nici o afinitate cu lumea reală, așa că evită științele, umplând spațiile rămase libere în programa lui cu engleză, filozofie, studii de limbi și literaturi clasice. I-ar plăcea ca lumea să-l considere drept un student la matematică înscris și la niște cursuri în domeniul umanist; dar, spre necazul lui, printre studenții de la științe, e privit ca un excentric, un diletant care își face apariția la cursurile de matematică și apoi dispare Dumnezeu știe unde.

Deoarece vrea să devină matematician, ar trebui să consacre studiului matematicii cea mai mare parte a timpului. Însă matematica e ușoară, câtă vreme latina nu e. Latina e punctul lui slab. Anii de exerciții fără sfârșit la școala catolică au întipărit în el

logica sintaxei latine; se pricepe să scrie corect, chiar dacă anevoios, un text în stilul prozei lui Cicero; dar Virgiliu și Horațiu, cu topica lor neregulată și lexicul rebarbativ, continuă să-l contrarieze.

Este repartizat la o grupă de latină în care majoritatea studenților studiază și greaca. Știind greaca, ei învață mai ușor latina; în schimb el trebuie să se chinuie să țină pasul cu ei, să nu se facă de râs. Își dorește să fi mers la o școală la care se învăța greaca.

Una dintre atracțiile matematicii este că folosește alfabetul grec. Deși nu știe nici un cuvânt în greacă, în afară de *hybris*, *areté* și *eleutheria*, petrece ore întregi ca să-și îmbunătățească scrierea literelor grecești, apăsând mai tare pe liniile descendente, ca să le dea aspectul de caracter Bodoni.

În ochii lui, greaca și matematica pură sunt cele mai nobile subiecte pe care le poți studia la universitate. Îi venerează de la distanță pe conferențiarii de la greacă, la ale căror cursuri nu se poate duce: Anton Paap, papirusologul; Maurice Pope, traducătorul lui Sofocle; Maurits Heemstra, specialistul în Heraclit. Împreună cu Douglas Sears, profesor de matematică pură, ei locuiesc într-o lume din sferele înalte.

În ciuda eforturilor sale considerabile, notele la latină nu sunt niciodată mari. La istoria romană o zbârcește de fiecare dată. Lectorul de istoria romană este un tânăr englez palid, nefericit, pe care de fapt îl interesează poemul epic *Digenis Akritas*. Studenții de la Drept, care sunt obligați să urmeze cursurile de latină, i-au sesizat slăbiciunea și-l chinuie. Întârzie la ore și pleacă mai devreme; aruncă avioane de hârtie; șușotesc tare în timp ce el vorbește; iar când lectorul emite câte o glumă nesărată, se dezlănțuie în hohote răgușite și tropăituri și nu mai e chip să-i potolească.

Adevărul e că pe îl plictisesc, la fel ca pe studenții de la Drept și, probabil, pe lectorul lor, fluctuațiile prețului la grâu în timpul domniei lui Commodus. Fără evenimente nu există istorie, iar el n-a avut niciodată memoria evenimentelor: la examene, când este pus să-și spună părerea despre ce anume a cauzat un anumit eveniment în imperiul târziu, stă și se holbează nenorocit la foaia goală.

Citesc Tacit în traducere: înșiruiri seci de crime și excese ale împăraților, în care doar succesiunea rapidă, buimăcitoare a frazelor sugerează oarece ironie. Dacă vrea să devină poet, ar trebui

să ia lecții de la Catul, poetul iubirii, pe care îl traduc la seminar; dar cel care-l prinde cu adevărat este Tacit, istoricul, a cărui latină este atât de dificilă, încât n-o poate urmări în original.

Urmând recomandarea lui Pound, a citit Flaubert, întâi *Doamna Bovary*, apoi *Salammbô*, romanul despre Cartagina antică. La fel de fidel sfatului lui Pound, s-a abținut să-l citească pe Victor Hugo. Hugo este un flecar, spune Pound, câtă vreme Flaubert aduce în stilul prozei arta poeziei, la fel de riguroasă precum măiestria giuvaiergiului. De la Flaubert se revendică, primul, Henry James, apoi Conrad și Ford Madox Ford.

Îi place Flaubert. Emma Bovary în special, cu ochii ei negri, cu senzualitatea ei fără astâmpăr, cu disponibilitatea de a se dărui, l-a prins în mrejele ei. I-ar plăcea să se culce cu Emma, să audă cum sâsâie ca un șarpe vestitul cordon atunci când se dezbracă. Dar oare Pound ar încuviința? Nu e sigur că dorința asta arzătoare a lui de a o cunoaște pe Emma e un motiv suficient ca să-l admire pe Flaubert. Bănuiește că în sensibilitatea lui este încă ceva putred, ceva ce ține de Keats.

Bineînțeles că Emma Bovary este un personaj fictiv, n-o s-o întâlnească niciodată pe stradă. Dar Emma n-a fost creată din nimic: originea ei se găsește în experiențele trăite pe propria piele de creatorul ei, experiențe care, mai apoi, au fost transfigurate de focul artei. Dacă Emma a avut un original sau mai multe, înseamnă că femei asemenea Emmei și asemenea originalului Emmei trebuie să existe în lumea reală. Și, chiar dacă nu există, chiar dacă nici o femeie din lumea reală nu este chiar ca Emma, trebuie să existe femei care, profund tulburate de lectura romanului *Doamna Bovary*, sunt vrăjite de Emma și se transformă în versiuni ale ei. N-or fi ele adevărata Emma, dar, într-un anume sens, au devenit întruchiparea ei.

Ambiția lui e să citească tot ce merită să fie citit, înainte să plece în străinătate, ca să nu fie un țopârlan privincial când ajunge în Europa. Drept mentori în lectură și-i ia pe Eliot și Pound. Ține cont de opiniile lor și ignoră rafturi întregi de Scott, Dickens, Thackeray, Trollope, Meredith. Nu merită atenție nici ceea ce provine din secolul al XIX-lea german, italian, spaniol sau scandinav. Poate că Rusia a produs niște monștri interesanți, dar, ca

artiști, rușii nu au ce ne învăța. Din secolul al XVIII-lea încoace, civilizația a fost o afacere anglo-franceză.

Pe de altă parte, există nișe de civilizație înaltă în timpuri mai îndepărtate, pe care n-ai voie să le neglijezi: nu numai Atena și Roma, ci și Germania lui Walther von der Vogelweide, Provence-ul lui Arnaut Daniel, Florența lui Dante și a lui Guido Cavalcanti, ca să nu mai vorbim de China dinastiei Tang, India Marelui Mogul și Spania Almoravizilor. Prin urmare, până nu învață chineza, persana și araba, sau până nu se inițiază în aceste limbi cât să-i poată citi pe clasicii lor cu ajutorul unor traduceri rudimentare, nu e altceva decât un barbar. Unde va găsi timpul necesar?

La cursurile de engleză nu prea s-a descurcat la început. Profesorul de literatură era domnul Jones, un galez tânăr. Domnul Jones venise de curând în Africa de Sud; iar aceasta era prima lui slujbă adevărată. Studenții de la Drept, înscriși doar pentru că engleza, la fel ca și latina, era subiect obligatoriu, i-au adulmecat din prima clipă nesiguranța: îi căscau în față, făceau pe proștii, îi parodiau felul de-a vorbi, încât uneori domnul Jones era vizibil cuprins de disperare.

Prima temă pe care au primit-o a fost să scrie o analiză critică a unui poem de Andrew Marvell. Deși nu era sigur ce se înțelegea prin analiză critică, el și-a dat toată silința. Domnul Jones l-a notat cu gamma. Gamma nu era cea mai mică notă – se puteau primi și gamma minus, și tot felul de delta –, dar nu era bună. Mai mulți studenți, printre care și câțiva de la Drept, au primit beta; a existat chiar și un alfa minus solitar. Oricât de puțin le păsa de poezie, colegii lui știau ceva ce el nu știa. Dar ce anume? Ce trebuia să faci ca să fii bun la engleză?

Domnul Jones, domnul Bryant, domnișoara Wilkinson: toți profesorii lui erau tineri și neajutorați – așa i se păreau lui –, suferind persecuția studenților de la Drept într-o tăcere neputincioasă, sperând dincolo de orice speranță că studenții vor obosi și li se va face milă de ei. Pe el, unul, soarta lor nu-l înduioșa. Ceea ce aștepta el de la profesorii lui era autoritate, nu etalarea vulnerabilităților.

În cei trei ani de studiu cu domnul Jones, notele sale la engleză au crescut încet. Dar n-a ajuns niciodată să fie cel mai bun dintre colegii lui într-un anumit sens, a tras din greu tot timpul, neștiind cu siguranță ce ar trebui să însemne studiul literaturii. Spre deosebire de critica literară, cursurile de filologie din programa de engleză au fost o ușurare. Când înveți conjugarea verbelor din engleza veche sau mutațiile consonantice în engleza medie, știi cel puțin unde te afli.

Acum, în anul patru, s-a înscris la un curs despre primii romancieri englezi, ținut de profesorul Guy Howarth. El e singurul student. Howarth are reputația de tip sec, pedant, dar pe el nu-l deranjează asta. N-are nimic împotriva pedanților. Îi preferă cabotinilor.

Se întâlnesc o dată pe săptămână în biroul lui Howarth. Profesorul își citește cu voce tare prelegerea, în timp ce el ia notițe. După câteva întâlniri, Howarth îi împrumută pur și simplu textul prelegerii, ca să-l ia acasă și să-l citească singur.

Prelegerile, dactilografiate cu o bandă uzată pe hârtie îngălbenită, sfărâmicioasă, provin dintr-un dulap care pare să conțină câte un dosar pentru fiecare autor de limbă engleză, de la Austen până la Yeats. Asta trebuie să faci ca să devii profesor de engleză: să citești autorii canonici și să scrii o prelegere despre fiecare? Câți ani din viață îți va mânca treaba asta? Și cum îți va afecta spiritul?

Nu înțelege de ce, dar Howarth, care e australian, pare să-l simpatizeze. El, unul, deși nu poate spune că-l simpatizează pe Howarth, are față de el un sentiment protector, din pricina stângăciei lui, a iluziei pe care o nutrește că studenților sud-africani le-ar păsa ce gândește el despre Gascoigne, sau Lyly, sau chiar despre Shakespeare.

În ultima zi a trimestrului, după cea din urmă oră de curs, Howarth îi face o invitație:

— Vino pe la noi mâine-seară, la un pahar.

Se supune, dar cu strângere de inimă. În afara discuțiilor lor despre prozatorii elisabetani, el nu are ce să-i spună lui Howarth. În plus, nu-i place să bea. Chiar și vinul, după ce ia o primă înghițitură, i se pare acru, acru și greu, neplăcut. Nu înțelege de ce oamenii pretind că le place vinul.

S-au așezat în livingul întunecos, cu tavan înalt, al casei din Gardens a familiei Howarth. Pare să fie singurul oaspete. Howarth vorbește despre poezia australiană, despre Kenneth Slessor și A.D. Hope. Doamna Howarth intră, iese. Simte că nu-l simpatizează, îl consideră un mărginit îngâmfat, lipsit de *joie de vivre*, de spontaneitate. Lilian Howarth este a doua soție a profesorului. Fără doar și poate, a fost o frumusețe în tinerețe, acum e doar o femeie mărunțică, îndesată, cu picioare ca niște scobitori și prea multă pudră pe față. Și, din câte se spune, îi place să tragă la măsea și se dă în spectacol când e beată.

Reiese că a fost invitat cu un scop. Soții Howarth pleacă în străinătate pentru șase luni. Ar fi dispus să se mute la ei și să aibă grijă de casă? Nu trebuie să plătească nici chirie, nici întreținere, va avea puține responsabilități.

Acceptă fără să stea pe gânduri. E flatat că i s-a făcut propunerea, chiar dacă doar pentru că pare un tip șters, pe care se poate conta. În plus, dacă renunță la garsoniera din Mowbray, poate economisi mai repede bani pentru un bilet de vapor spre Anglia. Iar casa – o clădire uriașă, întortocheată, situată pe pantele joase ale muntelui, cu multe coridoare întunecate și încăperi igrasioase, nelocuite – are un ceva al ei care-l fascinează.

E totuși o problemă. În prima lună va trebui să împartă casa cu niște oaspeți ai soților Howarth, o femeie din Noua Zeelandă și fiica ei de trei ani.

Femeia din Noua Zeelandă se vădește a fi o altă băutoare. La scurt timp după ce el s-a mutat acolo, ea intră în camera lui, în toiul nopții, și i se vâră în pat. Îl îmbrățișează, se lipește de el, îl mozolește. Nu știe ce să facă. Nu-i place de ea, n-o dorește, e scârbit de buzele ei moi care-i caută gura. Întâi îl ia cu frig, apoi îl cuprinde panica.

— Nu! strigă el. Pleacă de-aici!

Și se face covrig.

Femeia se dă jos din pat, clătinându-se.

— Ticălosule! șuieră ea și dispare.

Până la sfârșitul lunii, continuă să locuiască împreună în casa aceea mare, evitându-se, ciulind urechile la scârțâiturile podelei, ferindu-și privirile când se întâmplă să li se încrucișeze drumurile.

S-au purtat ca niște neghiobi, amândoi, dar ea, cel puțin, a fost o neghioabă imprudentă, ceea ce poate fi iertat, câtă vreme el a fost un pudibond și-un măgar.

Nu s-a îmbătat în viața lui. Detestă beția. Pleacă devreme de la petreceri, ca să scape de vorbăria împiedicată, ineptă a celor care au băut prea mult. După părerea lui, pedeapsa pentru șoferii beți ar trebui dublată, nu înjumătățită. Dar în Africa de Sud, orice exces comis sub influența alcoolului este tratat cu indulgență. Fermierii pot să-și omoare în bătaie lucrătorii, atâta vreme cât o fac la beție. Bărbații urâți pot abuza de femei, femeile urâte se dau la bărbați; cine se opune nu intră-n horă.

L-a citit pe Henry Miller. Dacă o femeie beată se vâra în pat cu Henry Miller, regulatul și, de bună seamă, băutul țineau toată noaptea. Dacă Henry Miller ar fi doar un satir, un monstru cu un apetit nestăvilit, ar putea fi ignorat. Dar Henry Miller e un artist, iar poveștile lui, oricât de revoltătoare și probabil pline de minciuni, sunt povești despre viața unui artist. Henry Miller scrie despre Parisul anilor 1930, un oraș al artiștilor și al femeilor care-i iubeau pe artiști. Dacă femeile se dădeau la Henry Miller, atunci, *mutatis mutandis*, cu siguranță s-au dat și la Ezra Pound, și la Ford Madox Ford, și la Ernest Hemingway, și la toți ceilalți artiști mari care trăiau la Paris în acei ani, ca să nu mai vorbim de Pablo Picasso. El ce-o să facă după ce va fi ajuns la Paris sau la Londra? O să continue să refuze să intre în horă?

Pe lângă oroarea față de beție, are oroare și față de urâțenie. Când citește *Testamentul* lui Villon, se gândește doar la cât de urâtă pare *belle Heaumière*, zbârcită, nespălată, vulgară. Dacă e să devii artist, trebuie să iubești femeile de-a valma? Viața unui artist impune ca acesta să se culce cu oricine și cu toată lumea, în numele vieții? Dacă ești cusurgiu în privința relațiilor sexuale, înseamnă că respingi viața?

O altă întrebare: ce-a făcut-o pe Marie din Noua Zeelandă să decidă că merita să se vâre în patul lui? Pur și simplu faptul că el era acolo, sau auzise ea de la Howarth că el e poet, un poet în devenire? Femeile îi iubesc pe artiști pentru că ei ard cu o flamă lăuntrică, o flamă care consumă, dar care, paradoxal, reînnoiește tot ce atinge. Când s-a vârât în patul lui, Marie s-o fi gândit că

va fi lînsă de flama artei și că va fi cuprinsă de un extaz dincolo de cuvinte. În loc de asta, s-a pomenit că e respinsă de un băiat cuprins de panică. În mod sigur se va răzbuna într-un fel sau altul. În mod sigur, prietenii ei, soții Howarth, vor primi, odată cu următoarea scrisoare de la ea, o versiune a celor întâmplate, din care va rezulta că el e un nesimțit.

Știe că a condamna o femeie pentru că e urâtă este un act mârșav. Dar, din fericire, artiștii nu trebuie să fie persoane admirabile din punct de vedere moral. Tot ceea ce contează este că ei creează artă mare. Dacă arta lui se va naște din ce are el mai josnic, așa să fie. Florile cresc mai bine pe grămada de bălegar, cum spune Shakespeare nu o dată. Chiar și Henry Miller, care se prezintă ca un individ atât de direct, dispus să facă dragoste cu orice femeie, indiferent de formele sau dimensiunile ei, are probabil o latură întunecată pe care o ascunde cu prudență.

Oamenilor normali le vine greu să fie răi. Când simt răutatea izbucnind în ei, oamenii normali beau, înjură, devin violenți. Pentru ei, răutatea e ca o febră: vor să o elimine din sistemul lor, vor să revină la starea de normalitate. Dar artiștii trebuie să trăiască cu această febră, indiferent de natura ei, bună sau rea. Febra îi face să fie artiști; febra trebuie să fie întreținută. De aceea niciodată artiștii nu pot fi cu totul prezenți în raport cu lumea; un ochi este întotdeauna întors spre lăuntrul lor. Cât despre femeile care se bulucesc în urma artiștilor, nu poți avea deplină încredere în ele. Căci dacă spiritul artistului este și flamă, și febră, femeia care tânjește să fie lînsă de limbile flamei va face, totodată, tot ce-i va sta în puteri să potolească febra și să-l coboare pe artist în rândul vulgului. Prin urmare, trebuie să respingi femeile chiar dacă le iubești. Nu le poți lăsa să se apropie de flamă într-atât încât s-o stingă.

Patru

Într-o lume perfectă, s-ar culca numai cu femei perfecte, femei cu o feminitate perfectă, dar cu o anumită întunecime în miezul ființei lor, care să răspundă părții lui mai întunecate. Dar nu cunoaște asemenea femei. Jacqueline – dacă o fi avut vreo întunecime în miezul ființei ei, el nu a reușit să o descopere – a încetat să-l mai viziteze, fără nici un avertisment, iar el a avut atâta minte cât să nu încerce să afle de ce. Prin urmare, e nevoit să se descurce cu alte femei – de fapt, cu fete care încă nu sunt femei și poate încă nu au un miez autentic sau nici unul care să fie luat în seamă: fete care se culcă fără tragere de inimă cu un bărbat, doar pentru că s-au lăsat înduplecate să o facă, sau pentru că prietenele lor o fac și ele nu vor să fie mai prejos, sau pentru că uneori e singura modalitate de a nu fi părăsite de iubit.

Pe una dintre ele o lasă gravidă. Când ea îi telefonează ca să-i dea vestea, el e uluit, rămâne mut. Cum se poate să fi lăsat o femeie însărcinată? Într-un anumit sens, știe exact cum. Un accident: grabă, zăpăceală, o încurcătură de genul care nu-și găsește niciodată locul în romanele citite de el. Dar în același timp nu-i vine să creadă. În sufletul lui, nu simte că ar avea mai mult de opt ani, cel mult zece. Cum poate un copil să fie tată?

N-o fi adevărat, își spune el. O fi ca un examen din acelea pe care ești sigur că le-ai picat, dar, când vin rezultatele, n-ai dat-o în bară chiar atât de rău.

Dar nu așa stă treaba. Încă un telefon. Pe un ton sec, fata îi spune că a fost la doctor. Urmează o pauză infimă, cât să accepte el ușa deschisă și să vorbească. „Voi fi alături de tine", ar putea

zice. „Lasă totul în grija mea", ar putea zice. Dar cum să-i spună că va fi alături de ea, când ceea ce va însemna în realitate *să fie alături de ea* îl umple de spaimă, când ceea ce-i vine să facă e să arunce telefonul și să fugă?

Pauza se încheie. A făcut rost de un nume, spune ea mai departe, numele cuiva care se va ocupa de problemă. Prin urmare, s-a programat pentru a doua zi. I s-a atras atenția că, după ceea ce se va întâmpla acolo, n-o să fie în stare să conducă – e dispus să o ducă până la locul cu pricina și apoi s-o aducă înapoi cu mașina?

Ea se numește Sarah. Prietenii îi spun Sally, un nume care lui nu-i place. Îi amintește de versul *Come down to the sally gardens*. Ce naiba sunt *sally gardens*[1]? Ea vine din Johannesburg, dintr-una dintre acele suburbii unde oamenii își petrec duminicile străbătându-și la trap proprietățile și strigându-și unii altora „Grozav, nu-i așa?", în vreme ce servitori negri, purtând mănuși albe, le aduc băuturi. O copilărie petrecută galopând, căzând din șa, lovindu-se, dar nevărsând nici o lacrimă, a transformat-o pe Sarah într-o tipă a-ntâia. „Sal chiar e o tipă a-ntâia", parcă aude el gașca ei din Johannesburg spunând. Nu e frumoasă – prea robustă și cu tenul prea proaspăt pentru gabaritul ei –, dar are o sănătate de fier și nu se preface. Acum, cu nenorocirea asta pe capul ei, nu se ascunde în cameră, prefăcându-se că totul e în regulă. Dimpotrivă, a găsit ceea ce trebuia găsit – cum să facă un avort în Cape Town – și a aranjat tot ce trebuia aranjat. De fapt, l-a făcut pe el de rușine.

Se duc cu mașina ei mică la Woodstock și se opresc în dreptul unui șir de căsuțe duplex identice. Ea coboară și bate la o ușă. El nu vede cine o deschide, dar nu poate fi decât femeia care provoacă avortul. În mintea lui, femeile astea sunt șleampete, cu părul vopsit, fard gros de-un deget și unghii nu tocmai curate. Îi dau fetei un pahar de gin sec, o pun să se întindă pe spate, apoi execută o manevră dezgustătoare înăuntrul ei, cu o bucată de sârmă, ceva ce implică agățare și tragere. Șezând în mașina ei, el tremură înfiorat. Cine și-ar închipui că într-o casă obișnuită ca aceasta, cu hortensii și un gnom de gips în grădină, se pot petrece asemenea orori!

1. *Gardens* – grădini; *sally* – ieșire, impuls (engl.).

Trece o jumătate de oră. Devine tot mai neliniștit. O să fie în stare să facă ceea ce se așteaptă din partea lui?

Apoi Sarah iese și ușa se închide în urma ei. Încet, cu o expresie concentrată, se îndreaptă spre mașină. Când se apropie, el vede că e palidă și asudată din cap până-n picioare. Sarah nu scoate nici un cuvânt.

O duce în casa mare a soților Howarth și o instalează în dormitorul ale cărui ferestre dau spre Table Bay și port. Îi oferă ceai, îi oferă supă, dar ea nu vrea nimic. Și-a adus o valiză; și-a adus propriile prosoape, propriile așternuturi. S-a gândit la tot. El nu trebuie decât să fie prin preajmă, să fie pregătit dacă ceva nu merge cum trebuie. Cam atât se așteaptă de la el.

Ea cere un prosop cald. El pune un prosop în cuptorul electric. Îl scoate mirosind a ars. Până-l duce sus, la etaj, mai e doar călâu. Dar ea și-l pune pe pântec și închide ochii, prosopul pare s-o liniștească.

O dată la câteva ore ia una dintre pastilele pe care i le-a dat femeia, apoi bea apă, pahar după pahar. În restul timpului, zace cu ochii închiși, suportând durerea. Sesizându-i dezgustul, ea a ascuns de ochii lui dovada a ceea ce se petrece în trupul ei: tampoanele însângerate și ce-o mai fi acolo.

— Cum te simți? o întreabă el.

— Bine, murmură ea.

Habar n-are ce va face dacă ei n-o să-i mai fie bine. Avortul e ilegal, dar cât de ilegal? Dacă ar chema un medic, i-ar raporta la poliție?

Doarme pe o saltea, lângă pat. În calitate de infirmieră, nu-i bun de nimic, ba încă și mai rău de-atât. Ce face el nu înseamnă că are grijă de ea. E pur și simplu o penitență, o penitență stupidă, ineficientă.

În dimineața celei de-a treia zile, ea apare în pragul biroului de la parter, palidă, clătinându-se pe picioare, dar îmbrăcată. E gata să plece acasă, spune ea.

O duce cu mașina până la locuința ei, cu tot cu valiză și cu sacul de rufe în care fără îndoială se găsesc prosoapele și cearșafurile însângerate.

— Vrei să rămân puțin cu tine? o întreabă el.

Ea clatină din cap.

— O să-mi fie bine, zice ea.

O sărută pe obraz și pleacă acasă, pe jos.

Nu i-a făcut nici un reproș, n-a cerut nimic; din banii ei a plătit-o pe femeia care i-a provocat avortul. De fapt, i-a dat lui o lecție de purtare. El, unul, s-a comportat lamentabil, nu poate nega asta. În puținul ajutor pe care i l-a dat, s-a dovedit laș, chiar mai rău, incompetent. Speră din tot sufletul ca ea să nu povestească nimănui ce s-a întâmplat.

Gândul i se întoarce mereu la ceea ce a fost distrus înăuntrul ei – acel boț de carne, acel homuncul de consistența cauciucului. Vede minuscula creatură cum dispare în veceul casei din Woodstock, cum se rostogolește prin labirintul de canale, într-un târziu scuipat afară în apele puțin adânci de la mal, clipind în soarele neașteptat și luptându-se cu valurile care-o vor duce în largul golfului. El n-a vrut ca acea ființă să trăiască, acum nu vrea ca ea să moară. Dar și de-ar fi să alerge jos pe plajă, s-o găsească, s-o salveze din mare, ce-ar face cu ea? Ar aduce-o acasă, ar înveli-o în vată, s-o țină la căldură, ar încerca s-o facă să crească? Cum poate el să crească un copil, când el însuși e încă un copil?

E copleșit. Abia dacă a pășit în lume, și are deja o moarte pe conștiință. Câți dintre bărbații pe care-i vede pe stradă poartă cu ei copii morți, ca pe niște pantofiori de bebeluș atârnați în jurul gâtului?

N-ar vrea s-o mai vadă pe Sarah. Singur, ar reuși să-și revină, să se întoarcă la ceea ce-a fost el odată. Dar s-o părăsească acum ar fi mult prea rușinos. Prin urmare, în fiecare zi trece pe la ea, se așază și o ține de mână atât cât să nu pară că-i pe fugă. Dacă n-are ce să-i spună, este pentru că îi lipsește curajul s-o întrebe ce se întâmplă cu ea, în ea. E ca o boală, se întreabă el, din care ca e acum pe cale să-și revină, sau e ca o amputare, din care nu-ți revii niciodată? Care-i diferența dintre avort, lepădare și ceea ce în cărți se numește *pierderea unui copil*? În cărți, o femeie care pierde un copil se izolează de lume și intră în doliu. Sarah trebuie să intre și ea într-o perioadă de doliu? Iar el? Și el trebuie să poarte doliu? Și cât îl porți, dacă-l porți? Doliul se sfârșește la un moment dat, și persoana respectivă e la fel după doliu ca înainte de doliu?

Sau jelești o viață întreagă pentru chestia aia infimă care saltă în valuri, departe de Woodstock, la fel ca micul mus care a căzut peste bord și nimeni nu i-a remarcat lipsa? *Plângeți, plângeți!* strigă musul care nici nu se scufundă, nici nu tace.

Ca să câștige mai mulți bani, el își mai ia o după-amiază de lucrări practice la Departamentul de matematică. Studenții din primul an înscriși la seminarul lui sunt liberi să pună întrebări legate de matematica aplicată sau de matematica pură. El a făcut un singur an de matematică aplicată, prin urmare știe doar cu puțin mai mult decât studenții pe care trebuie să-i ajute: în fiecare săptămână, e nevoit să petreacă ore întregi cu pregătirea seminarului.

Deși e absorbit de propriile sale griji, nu poate să nu observe că, în jurul lui, țara e în fierbere. Legile privitoare la libera circulație, care-i vizează pe africani și numai pe africani, sunt tot mai restrictive, proteste izbucnesc peste tot. În Transvaal, poliția trage în mulțime, apoi, cuprinsă de turbare, împușcă pe la spate bărbați care fug, trage în femei și copii. Toată povestea asta, de la un cap la altul, îl scârbește: legile ca atare; poliția, care-și arată mușchii; guvernul, care-i foarte vocal în a-i apăra pe ucigași și a-i denunța pe morți; și presa, prea speriată să iasă în față și să spună ce vede tot omul care are ochi să vadă.

După carnagiul de la Sharpeville, nimic nu mai e ca înainte. Chiar și în pașnicul Cape au loc greve și marșuri. Oriunde are loc un marș, sunt și polițiști înarmați, pândind de pe margine orice pretext ca să tragă.

Lucrurile iau o întorsătură urâtă într-o după-amiază, când el își ține seminarul. Sala este liniștită; se plimbă de la o bancă la alta, verificând cum rezolvă studenții exercițiile pe care li le-a dat și încercând să-i ajute pe cei aflați în dificultate. Deodată, ușa se dă de perete. Unul dintre lectorii principali intră cu pași mari și ciocănește în catedră.

— Vă rog, atenție. Atenție la mine! strigă el. Vocea gâtuită îi trădează nervozitatea; chipul îi e congestionat. Vă rog, creioanele jos și atenție la mine! În acest moment, pe De Waal Drive are loc un marș al muncitorilor. Din motive de siguranță, am fost rugat

să vă anunț că nimeni nu are voie să plece din campus până la noi ordine. Repet: nimeni n-are voie să plece. Este un ordin al poliției. Aveți întrebări?

Există cel puțin o întrebare, dar nu e momentul potrivit pentru a o rosti cu voce tare: Unde a ajuns țara asta, dacă nu se mai poate ține un seminar de matematică în liniște? Cât despre ordinul poliției, el nu crede că poliția blochează campusul de grija studenților. Îl blochează pentru ca studenții din acest notoriu focar al stângii să nu se alăture marșului, atâta tot.

Nici o speranță ca seminarul să continue. În sală e rumoare; vorbind între ei, studenții își strâng lucrurile, surescitați la culme, nerăbdători să vadă ce se întâmplă.

El se ia după mulțime, până pe terasamentul aflat mai sus de De Waal Drive. Traficul a fost complet oprit. Demonstranții vin în sus pe Woolsack Road, un șarpe compact, câte zece, douăzeci în rând, apoi o iau spre nord, pe autostradă. Sunt bărbați, cei mai mulți dintre ei în haine ponosite – salopete, mantale din stocurile suplimentare ale armatei, șepci de lână –, unii cu bâte în mână, merg toți cu pas grăbit, în tăcere. Coloana pare nesfârșită. Dacă ar fi polițist, i s-ar face frică.

— E PAC[1]-ul, zice un student de culoare din apropiere. Ochii îi strălucesc, privirea îi e intensă.

Are dreptate? De unde știe? Există anumite semne pe care ar trebui să fii în stare să le recunoști? PAC-ul nu e ca ANC[2]-ul. E mai de rău augur. *Africa pentru africani!* zice PAC. *Azvârliți-i pe albi în mare!*

Coloana bărbaților – sunt mii și mii – șerpuiește în sus. Nu arată ca o armată, dar asta e, o armată ivită dintr-odată, de pe pârloagele din Cape Flats. Ce vor face după ce vor ajunge în oraș? Indiferent ce va fi, nu există destui polițiști în toată țara ca să-i oprească, nici destule gloanțe ca să-i omoare.

Când avea doisprezece ani, a fost împins într-un autobuz plin de elevi, care i-a dus pe Adderly Street, unde li s-au dat steguleț de hârtie portocalie-albă-albastră și li s-a spus să le fluture

1. *Pan Africanist Congress* – Congresul Pan-African.
2. *African National Congress* – Congresul Național African.

în timp ce prin fața lor trecea o paradă de care alegorice (Ian van Riebeeck[1] și soția lui îmbrăcată într-o rochie sobră de burgheriță; *voortrekker*-i cu muschete; impozantul Paul Kruger[2]). Trei sute de ani de istorie, trei sute de ani de civilizație creștină la capătul de jos al Africii, spuneau politicienii în discursurile lor; Domnului să-i mulțumim. Acum, în fața ochilor lui, Domnul își retrage mâna protectoare. În umbra muntelui, vede cum se desface istoria.

În liniștea din jur, simte șocul consternării care a cuprins aceste produse îngrijite, bine-mbrăcate, ale Liceului de băieți Rondebosch și ale Colegiului Diocezan, acești tineri care, în urmă cu o jumătate de oră, erau preocupați de calcule vectoriale și visau la cariere de ingineri civili. Se așteptaseră să asiste la un spectacol, să chicotească văzând o procesiune de grădinari, nicidecum să vadă această mulțime încrâncenată. Le-a stricat toată după-amiaza; nu vor decât să ajungă acasă, să bea o cola, să mănânce un sandvici, să dea uitării cele petrecute.

Iar el? Nu se deosebește de ei. Singurul lui gând: *Mâine mai pleacă vreun vapor? Trebuie să scap de-aici până nu e prea târziu!*

A doua zi, după ce totul s-a încheiat și demonstranții s-au dus la casele lor, ziarele găsesc formule să vorbească despre marș. *Expresia mâniei reținute*, așa e numit marșul. *Unul dintre multele marșuri de protest din toată țara, în urma evenimentelor de la Sharpeville[3], dezamorsat*, se zice în ziare, *de reținerea poliției (în sfârșit) și de cooperarea liderilor protestanților. Guvernul*, se zice, *ar face bine să fie atent și să ia notițe.* Astfel este atenuat evenimentul, diminuându-i-se semnificația. El nu se lasă amăgit. La un simplu fluierat, din cocioabele și barăcile din Cape Flats va țâșni aceeași armată de bărbați, mai numeroasă decât înainte, mai puternică.

---

1. V. nota de la p. 63.

2. Stephanus Johannes Paulus Kruger (10 octombrie 1825–14 iulie 1904), cunoscut ca Paul Kruger, președintele Republicii Sud-Africane (Transvaal) între 1880 și 1899.

3. La 21 martie 1960, în orașul Sharpeville, Transvaal, a avut loc un protest împotriva legii pașapoartelor interne, soldat cu 289 de victime (69 de morți), după ce poliția sud-africană a deschis focul împotriva celor aprox. 7.000 de demonstranți.

Și înarmată cu puști din China. Ce speranță e să le ții piept, când nu crezi în ceea ce aperi?

Și mai e problema armatei. Când a terminat el școala, era recrutat doar un alb din trei pentru instrucția militară. A avut norocul să nu fie tras la sorți. Acum situația e cu totul alta. S-au schimbat regulile. Oricând poate găsi în cutia de scrisori o înștiințare de recrutare: *Sunteți convocat să vă prezentați la Castel, la ora 9 a.m., în data de cutare. Aduceți doar obiecte de toaletă.* Voortrekkerhoogte, undeva în Transvaal, este unitatea de care a auzit vorbindu-se cel mai mult. Acolo îi trimit pe recruții din Cape, departe de casă, pentru a-i pune cu botul pe labe. În mai puțin de-o săptămână, se poate trezi în spatele sârmei ghimpate de la Voortrekkerhoogte, împărțind un cort cu niște brute de afrikaneri, mâncând tocană de vită din conserve, ascultând Johnnie Ray la postul de radio Springbok. N-ar fi în stare să îndure așa ceva; și-ar tăia venele. Nu are decât o opțiune: să fugă. Dar cum să fugă fără să-și ia licența? Ar fi ca și cum ar pleca într-o călătorie lungă, o călătorie de-o viață, fără haine, fără bani, fără arme (la acest cuvânt, i se strânge inima).

Cinci

Este târziu, trecut de miezul nopții. Zace pe canapeaua din garsoniera prietenului său Paul, din Belsize Park, vârât în sacul lui de dormit, de un albastru spălăcit, pe care l-a adus cu sine din Africa de Sud. În partea cealaltă a camerei, în patul propriu-zis, Paul a început să sforăie. Printr-o crăpătură a perdelei lucește cerul nopții, de un oranj închis, vârstat cu violet. Deși și-a pus o pernă pe picioare, tot înghețate îi sunt. Nu contează, e la Londra.

Există două sau trei locuri în lume unde viața poate fi trăită la intensitate maximă: Londra, Paris, poate Viena. Paris, înainte de toate: orașul iubirii, orașul artei. Dar ca să trăiești la Paris, trebuie ca mai întâi să fi trecut prin școala celor cu bani mulți, unde se învață franceza. Cât despre Viena, Viena este pentru evreii care se întorc să-și revendice dreptul lor prin naștere: pozitivismul logic, muzica dodecafonică, psihanaliza. Nu mai rămâne decât Londra, unde sud-africanii nu au nevoie de documente speciale și unde se vorbește engleza. O fi ea Londra pietroasă, rece, dar în spatele zidurilor sale respingătoare există bărbați și femei care scriu cărți, pictează tablouri, compun muzică. Treci pe lângă ei pe stradă în fiecare zi, fără să le ghicești secretul, datorită admirabilei și vestitei discreții britanice.

Plătind jumătate din chiria garsonierei – o cameră, un oficiu cu aragaz și o chiuvetă cu apă rece (baia și toaleta se află la etaj, comună pentru întreaga casă) –, el îi dă lui Paul două lire pe săptămână. Toate economiile sale, pe care le-a adus din Africa de Sud, se ridică la optzeci și patru de lire. Trebuie să-și găsească urgent o slujbă.

Se duce la Consiliul Districtual al orașului Londra și-și trece numele pe o listă de profesori suplinitori, dispuși să ocupe locurile vacante în orice clipă. Este trimis pentru un interviu la un gimnaziu modern din Barnet, la capătul celălalt al Liniei Nordice de metrou. Are licență în matematică și engleză. Directorul vrea ca el să predea științe sociale; și să supravegheze orele de înot, două după-amiezi pe săptămână.

— Dar nu știu să înot, obiectează el.

— Atunci va trebui să înveți, nu-i așa? spune directorul.

Pleacă de la școală cu un exemplar al manualului de științe sociale sub braț. Are un weekend la dispoziție să se prgătească pentru prima oră. Dar n-ajunge la stație și se și afurisește că a acceptat slujba. Însă e prea laș ca să se întoarcă și să spună că s-a răzgândit. La oficiul poștal din Belsize Park, expediază înapoi cartea, însoțită de un bilet: „Circumstanțe neprevăzute mă împiedică să-mi preiau îndatoririle. Vă rog să acceptați scuzele mele sincere".

Un anunț din *The Guardian* îl face să întreprindă o excursie până la Rothamsted, stația de cercetări agricole din afara Londrei, unde au lucrat odată și Halsted, și MacIntyre, autorii volumului *The Design of Statistical Experiments*, unul dintre manualele lui de la universitate. Interviul, precedat de un tur al grădinilor și serelor, decurge bine. Slujba pentru care a făcut el cerere este cea de asistent pentru lucrări experimentale. Află că îndatoririle unui asistent sunt următoarele: să pregătească răsadurile pentru însămânțări de probă și să înregistreze randamentele sub diferite tratamente, apoi să analizeze datele la computer, sub îndrumarea unui analist-șef. Munca agricolă propriu-zisă este făcută de grădinari îndrumați de tehnicieni agronomi; el nu-și va murdări mâinile cu o astfel de muncă.

Câteva zile mai târziu, sosește o scrisoare prin care i se confirmă numirea în post, cu un salariu de șase sute de lire sterline pe an. Nu-și încape în piele de bucurie. A dat lovitura! Să lucreze la Rothamsted! Celor din Africa de Sud n-o să le vină să creadă!

Există totuși o problemă. Scrisoarea se încheie astfel: „Veți putea locui în sat ori la sediul consiliului de administrație". Acceptă postul, le răspunde el tot printr-o scrisoare, dar preferă să locuiască mai departe în Londra. Va face naveta la Rothamsted.

Drept răspuns la scrisoarea lui, primește un telefon de la biroul de personal. I se spune că naveta nu este o soluție practică. Ceea ce i se oferă ca slujbă nu este o muncă de birou între anumite ore precise. În unele dimineți, va trebui să înceapă munca foarte devreme; alteori va avea de muncit până seara târziu sau chiar în weekend. Ca și ceilalți angajați, va trebui să locuiască în apropierea stației experimentale. Este rugat să se gândească bine și să le comunice decizia finală.

Triumful lui se pleoștește. Ce rost are să fi bătut atâta amar de drum de la Cape Town până la Londra, dacă trebuie să se cazeze într-un cămin la câțiva kilometri în afara orașului, ca să se poată trezi la primul cântat al cocoșului și să măsoare înălțimea vrejului de fasole? Da, vrea să lucreze la Rothamsted, vrea să folosească într-un fel toată matematica pentru care a trudit ani de zile, dar vrea să se ducă și la seri de poezie, să întâlnească scriitori și pictori, să aibă aventuri amoroase. Cum să-i facă pe cei de la Rothamsted – bărbați în jachete de tweed, fumători de pipă și femei cu păr sârmos și ochelari de bufniță – să înțeleagă acest lucru? Cum să rostească în fața lor cuvinte ca *iubire*, *poezie*?

Dar cum să refuze oferta? E atât de aproape de a obține o slujbă adevărată, și încă în Anglia! E suficient să rostească un singur cuvânt – *da* – și va putea să-i scrie mamei lui și să-i dea veștile pe care ea le așteaptă, anume că fiul ei câștigă un salariu bun făcând o muncă respectabilă. Apoi ea, la rândul ei, va putea telefona surorilor tatălui său ca să le anunțe: „John lucrează ca om de știință în Anglia". *Astfel* va pune în sfârșit capăt clevetelilor și rânjetelor lor. Om de știință: ce poate fi mai temeinic decât asta?

Temeinicia i-a lipsit lui întotdeauna. Temeinicia este călcâiul lui Ahile în ceea ce-l privește. Deșteptăciune are destulă (deși nu chiar câtă își închipuie mama lui că are și cât credea el odată); dar temeinic n-a fost niciodată. Rothamsted îi va da poate nu temeinicie, nu chiar de la început, dar cel puțin un titlu, un birou, o carapace. Întâi asistent, apoi analist, apoi analist-șef; și cu siguranță că în spatele unui scut atât de respectabil va putea, în orele lui libere, în taină, să continue să transpună experiența lui de viață în artă, munca pentru care a fost el adus pe lume.

Acesta este argumentul în favoarea staţiei de cercetări agricole. Argumentul în defavoarea staţiei de cercetări agricole este acela că nu se află în Londra, oraşul poveştilor de dragoste.

Scrie o scrisoare celor de la Rothamsted. După ce a reflectat serios, scrie el, şi a luat în considerare toate circumstanţele, crede că e mai bine să refuze oferta.

Ziarele sunt pline de anunţuri pentru programatori de computere. Recomandabil, dar nu neapărat obligatoriu, ar fi ca solicitantul să aibă o diplomă în ştiinţe. A auzit el despre programare de computere, dar nu prea ştie ce e asta. N-a văzut în viaţa lui un computer, doar în benzile desenate, unde computerele apar ca nişte lăzi care scuipă afară suluri de hârtie. În Africa de Sud nu există computere – din câte ştie el.

Răspunde unui anunţ dat de IBM – IBM este cel mai grozav loc de muncă – şi se duce la interviu îmbrăcat în costumul negru pe care şi l-a cumpărat înainte de a fi plecat din Cape Town. Funcţionarul de la IBM cu care stă de vorbă, un tip la treizeci de ani, poartă şi el un costum negru, dar mai elegant, cu o croială mai frumoasă.

Primul lucru pe care vrea să-l afle funcţionarul este dacă a părăsit Africa de Sud pentru totdeauna.

— Da, răspunde el.

— De ce? întreabă funcţionarul.

— Pentru că ţara se îndreaptă spre o revoluţie.

Urmează o tăcere. Revoluţie: poate că nu a fost cuvântul potrivit în incinta IBM.

— Şi când ziceţi că va avea loc această revoluţie? vrea să ştie funcţionarul.

Are răspunsul pregătit:

— Peste cinci ani.

Aşa spune toată lumea, după evenimentele de la Sharpeville. Sharpeville a marcat începutul sfârşitului pentru regimul alb, tot mai disperatul regim alb.

După interviu, i se dă să rezolve un test de inteligenţă. Întotdeauna i-au plăcut testele astea, s-a descurcat întotdeauna de minune cu ele. În general, este mai bun la teste, la întrebări încuietoare şi la examene decât la viaţa reală.

În câteva zile, IBM îi oferă un post de programator stagiar. Dacă se descurcă bine și trece de perioada de probă, va fi numit mai întâi programator, apoi programator-șef. Își va începe cariera la biroul IBM de procesare a datelor din Newman Street, colț cu Oxford Street, chiar în inima West Endului. Programul – de la nouă la cinci. Salariul inițial va fi de șapte sute de lire sterline pe an.

Acceptă condițiile fără să ezite.

În aceeași zi, trece pe lângă un anunț lipit în stația de metrou, cu o ofertă de serviciu. Doritorii sunt invitați să se înscrie pentru un post de șef de stație stagiar, cu un salariu de șapte sute de lire pe an. Pregătire profesională minimă: certificat de absolvire a unei școli. Vârsta minimă: douăzeci și unu de ani.

Oare toate slujbele sunt plătite la fel în Anglia? se întreabă el. Dacă-i pe-așa, ce rost are să fi absolvit o facultate?

La cursul de programare mai sunt doi stagiari – o tânără din Noua Zeelandă, destul de simpatică, și un tânăr londonez, cu fața plină de coșuri – și vreo duzină de clienți IBM, oameni de afaceri. Teoretic, el ar trebui să fie cel mai bun dintre ei, el și neozeelandeza, care a absolvit tot Matematica; în realitate, se chinuie să înțeleagă despre ce e vorba și nu se descurcă defel la exercițiile scrise. La sfârșitul primei săptămâni dau test, pe care abia dacă reușește să-l treacă. Instructorul nu e deloc încântat de el și nu ezită să-și manifeste nemulțumirea. A pătruns în lumea afacerilor, și în lumea afacerilor – după cum descoperă el – nu-i nevoie să fii politicos.

E ceva în toată treaba asta cu programarea care pe el îl lasă năuc, în schimb oamenii de afaceri nu par să aibă nici o bătaie de cap. În naivitatea sa, și-a închipuit că programarea e ceva care are de-a face cu traducerea logicii simbolice și a teoriei mulțimilor în coduri digitale. Și uite că totul se învârte în jurul inventarelor și al scurgerilor de capital, în jurul Clientului A și Clientului B. Ce-s alea inventare și scurgeri de capital, și ce legătură au ele cu matematica? La fel de bine ar putea să se angajeze ca funcționar care sortează carduri în teancuri: la fel de bine ar putea fi șef de stație stagiar.

La sfârșitul celei de-a treia săptămâni, dă testul final, obține calificativul „suficient" și promovează pe Newman Street, unde este repartizat la un birou, într-o încăpere cu alți nouă programatori tineri. Tot mobilierul este gri. În sertarul mesei sale de lucru găsește hârtie, o riglă, creioane, o ascuțitoare și o agendă cu coperte negre de plastic. Pe copertă stă scris cu litere groase de tipar: GÂNDEȘTE. Pe masa de lucru a supervizorului, aflat într-un separeu lângă sala principală, tronează o inscripție pe care scrie: GÂNDEȘTE. Acesta este mottoul IBM: GÂNDEȘTE. I se dă de înțeles că ceea ce are IBM atât de special este faptul că pune un accent deosebit și nesmintit pe procesul gândirii. Depinde numai de angajați să gândească tot timpul și astfel să împlinească idealul lui Thomas J. Watson, fondatorul IBM. Angajații care nu gândesc nu au ce căuta la IBM, care este aristocratul acestui imperiu al mașinăriei afacerilor. La sediul central din White Plains, New York, IBM are laboratoare unde se efectuează cercetări în știința informaticii, mai avansate decât în toate universitățile lumii la un loc. Oamenii de știință din White Plains sunt plătiți mai bine decât profesorii universitari și au la dispoziție absolut tot ce le trebuie. Un singur lucru li se cere: să gândească.

Deși programul din Newman Street este de la nouă la cinci, el descoperă curând că șefii se cam încruntă când angajații de sex masculin părăsesc birourile la cinci fix. Angajatele familiste, prin urmare cu obligații suplimentare, pot pleca fără probleme la cinci; dar bărbații ar cam trebui să stea să lucreze cel puțin până la șase. Când e vorba de o treabă contra cronometru, îi prind zorile la serviciu; au doar o pauză scurtă în care dau fuga la o crâșmă, să înbuce câte ceva. Dar lui nu-i plac crâșmele, așa că stă și lucrează fără întrerupere. Rareori ajunge acasă înainte de zece seara.

E în Anglia, la Londra; are o slujbă, o slujbă adevărată, mai bună decât cea de dascăl într-o școală, și primește un salariu. A scăpat de Africa de Sud. Totul merge bine, și-a atins primul scop, ar trebui să fie fericit. În realitate, pe măsură ce săptămânile trec, e tot mai deprimat. Are atacuri de panică, pe care le stăpânește cu greu. În birou, nimic nu-i încântă ochiul, peste tot numai suprafețe metalice, drepte ca-n palmă. Sub lucirea neoanelor care nu lasă umbră, își simte propriul suflet atacat. Clădirea, un bloc

de beton și sticlă, fără nici un semn distinctiv, pare să degaje o substanță gazoasă, inodoră, incoloră, care-i pătrunde în sânge și-l paralizează. IBM-ul ăsta îl omoară și alta nu, îl transformă într-un strigoi – e sigur de asta.

Dar nu poate renunța. Întâi gimnaziul din Barnet Hill, apoi Rothamsted, acum IBM; nu îndrăznește să dea greș a treia oară. Dacă ar face-o, ar semăna mult prea mult cu tatăl său. Prin IBM-ul acesta cenușiu, neîndurător, lumea reală îl pune la încercare. Trebuie să se oțelească și să reziste.

Șase

Refugiul său de la IBM este cinematograful. La Everyman, în Hampstead, ochii săi descoperă filme din toată lumea, făcute de regizori ale căror nume îi sunt necunoscute. Se duce la tot ciclul Antonioni. Într-un film care se numește *L'Eclisse*[1], o femeie străbate străzile unui oraș pustiu, bătut de soare. E tulburată, neliniștită. Nu prea înțelege el ce anume o neliniștește; pe chipul ei nu citește nimic.

Femeia e Monica Vitti. Cu picioarele ei desăvârșite, cu buzele senzuale, cu aerul absent, Monica Vitti îl obsedează; se îndrăgostește de ea. Visează că, dintre toți bărbații lumii, el este singurul care o poate consola și mângâia. Aude un ciocănit în ușă. Monica Vitti e acolo, în fața lui, cu un deget ridicat la buze în semn de tăcere. El face un pas înainte, o cuprinde în brațe. Timpul se oprește în loc; el și Monica Vitti se contopesc într-o singură ființă.

Dar oare este el cu adevărat iubitul pe care-l caută Monica Vitti? Se va dovedi el mai priceput decât bărbații din filmele ei să-i domolească neliniștea? Nu-i convins. Chiar dacă ar găsi o cameră numai pentru ei doi, un cuib tainic într-un cartier londonez liniștit, pâclos, tot o bănuiește că la trei dimineața s-ar strecura din pat și s-ar așeza la masă sub lucirea lămpii cu un singur bec, căzută pe gânduri, pradă angoaselor.

Nu prea este el familiarizat cu angoasele care le chinuie pe Monica Vitti și pe alte personaje ale lui Antonioni. De fapt, nu

1. *Eclipsa.*

este angoasă, ci ceva mult mai profund: *Angst*[1]. I-ar plăcea să guste puțin din *Angst*-ul ăsta, măcar să vadă și el cum e. Dar oricât ar încerca, nu găsește în inima lui nimic din ce-ar putea recunoaște drept *Angst*. Din cât se pare, *Angst*-ul e o chestie tipic europeană; încă nu și-a croit drum în Anglia, și cu atât mai puțin în coloniile britanice.

Conform unui articol din *The Observer*, *Angst*-ul din cinematografia europeană ar izvorî din teama de anihilare nucleară și din nesiguranța ce domnește de când a murit Dumnezeu. Articolul nu i se pare convingător. Nu poate crede că ceea ce o împinge pe Monica Vitti pe străzile orașului Palermo, sub discul roșu și mânios al soarelui, când la fel de bine ar putea sta în răcoarea unei camere de hotel, să fie iubită de un bărbat, este bomba cu hidrogen sau încercarea eșuată a lui Dumnezeu de a sta de vorbă cu ea. Indiferent care este adevărata explicație, lucrurile sunt cu siguranță mai complicate decât atât.

Angst-ul roade și personajele lui Ingmar Bergman. Este pricina singurătății lor iremediabile. În privința *Angst*-ului lui Bergman, *The Observer* recomandă totuși să nu fie luat prea în serios. Are iz de prețiozitate, scrie *The Observer*; o afectare nu fără legătură cu lungile ierni nordice, cu nopțile de beții cumplite și de mahmureală.

Din câte începe el să înțeleagă, chiar și ziarele așa-zis liberale – *The Guardian*, *The Observer* – sunt ostile vieții intelectului. Când se confruntă cu ceva profund și serios, ziarele astea nu ezită să strâmbe din nas, să-i întoarcă spatele cu o remarcă sarcastică. Doar în mici enclave, precum Programul Trei la radio, este luată în serios noua artă – poezia americană, muzica electronică, expresionismul abstract. Anglia modernă se dovedește a fi o țară iritant de filistină, prea puțin diferită de Anglia lui W.E. Henley[2] și de marșurile *Pomp and Circumstance*[3] împotriva cărora Ezra Pound tuna și fulgera în 1912.

---

1. Frică, teamă, spaimă (germ.).

2. William Ernest Henley (1849–1903) – poet, critic și editor englez.

3. *Pomp and Circumstance Marches*, Op. 39, o serie de marșuri militare pentru orchestră, compuse de sir Edward Elgar.

Și totuși, ce caută el în Anglia? Oare n-a fost o uriașă greșeală să vină aici? E prea târziu s-o ia din loc? N-ar fi Parisul, orașul artiștilor, mai potrivit pentru el, cu condiția să învețe limba franceză? Dar Stockholm? Spiritual, s-ar simți mai acasă la Stockholm, așa bănuiește el. Cum rămâne cu limba suedeză? Și cum și-ar câștiga existența acolo?

La IBM trebuie să-și ferece în sine visurile cu Monica Vitti și veleitățile artistice. Din motive încă neclare pentru el, unul dintre colegii de programare, Bill Briggs, se împrietenește cu el. Bill Briggs e scund și îndesat; are o prietenă pe nume Cynthia, cu care urmează să se însoare; așteaptă cu nerăbdare să poată plăti prima rată la o casă într-un complex din Wimbledon. Spre deosebire de ceilalți programatori, care vorbesc cu accentul indefinit deprins la școală și își încep ziua răsfoind paginile financiare ale ziarului *Telegraph*, ca să vadă prețul acțiunilor la bursă, Bill Briggs are un puternic accent londonez și-și depozitează banii în contul unei societăți imobiliare.

În ciuda originii sale sociale, Bill Briggs n-ar avea nici un motiv să nu facă o carieră de succes la IBM. IBM este o companie americană pe care o deranjează ierarhizarea socială din Marea Britanie. În asta constă forța IBM-ului: oameni de toate categoriile pot ajunge în vârf, pentru că tot ceea ce contează la IBM sunt loialitatea și munca susținută și intensă. Bill Briggs muncește din greu și nu încape îndoială că este loial IBM-ului. În plus, Bill Briggs pare să știe cam care sunt interesele mai largi ale IBM-ului și ale centrului de procesare a datelor de pe Newman Street, ceea ce nu se poate spune despre el.

Angajații IBM primesc carnete cu tichete de masă. Pentru un tichet în valoare de trei lire și șase penny, se poate mânca decent. El preferă braseria Lyons de pe Tottenham Court Road, unde poate să-și ia de la bar câtă salată poftește. Dar Schmidt's, de pe Charlotte Street, este locanta preferată de programatorii de la IBM, așa că merge împreună cu Bill Briggs la Schmidt's și mănâncă șnițel vienez sau iepure împănat. Pentru variație, se duc uneori la Athena, pe Goodge Street, unde comandă musaca. După prânz, dacă nu plouă, se plimbă nițel prin cartier, înainte să se întoarcă la birou.

Aria de subiecte pe care el și Bill Briggs au hotărât tacit să nu le abordeze în conversațiile lor este atât de vastă, încât se miră că a mai rămas ceva de discutat. Nu vorbesc despre dorințele sau aspirațiile lor mai înalte. Păstrează tăcerea asupra vieților lor particulare, asupra familiilor și a educației primite, asupra politicii, religiei și artei. Fotbalul ar mai merge, dar el n-are habar de cluburile din Anglia. Prin urmare, nu le rămân decât vremea, grevele din transportul feroviar, prețul caselor și IBM-ul; planurile de viitor ale IBM-ului, clienții IBM-ului și planurile acestor clienți, și cine ce-a spus la IBM.

Conversații sterile, desigur, dar există și un revers. În urmă cu mai puțin de două luni, el era un provincial ignorant, coborând pe țărm în burnița docurilor din Southampton. Și-acum uite-l în buricul Londrei, prin nimic deosebit în uniforma lui neagră de orice alt funcționar londonez, schimbând opinii pe teme cotidiene cu un londonez get-beget și descurcându-se de minune cu toate convenientele conversației. Curând, dacă va continua să facă progrese și va fi atent la pronunțarea vocalelor, nimeni nu-l va mai lua la ochi. În mulțime, va trece, la un moment dat, drept londonez, poate chiar drept englez.

Acum că are un salariu, poate să-și închirieze propria cameră, într-o casă de pe Archway Road, în partea de nord a Londrei. O cameră la etajul doi, cu o fereastră ce dă spre un rezervor de apă. Are încălzitor cu gaz și o nișă mică în care se găsesc un aragaz și câteva rafturi pentru alimente și veselă. Într-un colț se află gazometrul; bagi un șiling și primești gaz de-un șiling.

Hrana lui nu variază: mere, budincă de orez, pâine, brânză, niște cârnați condimentați, numiți *chipolatas*, prăjiți pe aragaz. Preferă *chipolatas* în locul cârnaților adevărați, pentru că nu trebuie congelați. Și nici nu lasă grăsime când se prăjesc. Are bănuiala că în carnea tocată s-a pus o cantitate însemnată de fulgi de cartofi. Dar fulgii ăștia nu au ce rău să facă.

Deoarece pleacă dimineața devreme și se întoarce seara târziu, rareori îi vede pe ceilalți chiriași. Curând, viața lui intră într-un fel de rutină. Sâmbetele și le petrece în librării, galerii de artă, muzee,

la cinematograf. Duminecile, stă în cameră și citește *The Observer*, apoi se duce la un film sau la o plimbare pe Heath.

Cele mai rele sunt serile de sâmbătă și duminică. Atunci singurătatea, pe care de obicei reușește s-o amăgească, îl copleșește, o singurătate ce se confundă cu vremea închisă, cenușie, umedă a Londrei, sau cu răceala neîndurătoare a caldarâmului. De atâta nevorbit, își simte fața înțepenită și tâmpă; chiar și IBM-ul, cu conversațiile stereotipe de acolo, este de preferat acestei tăceri.

Speranța lui este ca din mulțimile acelea indistincte, printre care se mișcă el, să apară într-o bună zi o femeie care să-i răspundă privirii, să se strecoare fără o vorbă alături de el, să se întoarcă împreună cu el (tot fără o vorbă – care-ar putea fi primul lor cuvânt? – imposibil de închipuit) în garsoniera lui, să facă dragoste cu el, să dispară în întuneric, să reapară în noaptea următoare (el va sta aplecat asupra cărților sale și va auzi un ciocănit în ușă), să-l îmbrățișeze din nou, iar la bătaia miezului de noapte să dispară iarăși, și tot așa, și astfel să-i transforme viața și să elibereze torentul de versuri ținute zăvorâte până atunci, compuse după modelul *Sonetelor către Orfeu* ale lui Rilke.

Primește o scrisoare de la Universitatea din Cape Town. Date fiind rezultatele lui la licență, scrie acolo, i se acordă o bursă de două sute de lire, pentru studii postuniversitare.

Suma e prea mică, mult prea mică, pentru a-i permite să se înscrie la o universitate britanică. Iar acum că a găsit o slujbă, nici nu se gândește să renunțe la ea. Dacă nu refuză bursa, are o singură soluție: să se înscrie la Universitatea din Cape Town ca masterand *in absentia*. Completează formularul de înscriere. La „Domeniul de studii", se gândește câteva clipe, apoi scrie: „Literatură". Ce grozav ar fi să scrie „Matematică", dar adevărul e că nu e destul de deștept să continue cu matematica.

N-o fi literatura la fel de nobilă ca matematica, dar cel puțin literatura nu-l intimidează cu nimic. La subiectul cercetării sale, cochetează cu ideea de a propune *Cantos*, de Ezra Pound, dar până la urmă alege romanele lui Ford Madox Ford. Ca să-l citești pe Ford, măcar n-ai nevoie să înveți chineza.

Ford, născut Hueffer, nepotul pictorului Ford Madox Brown, și-a publicat prima carte în 1891, la vârsta de optsprezece ani.

De atunci și până când a murit, în 1939, și-a câștigat pâinea exclusiv din scris. Pound îl considera drept cel mai mare stilist în proză al timpului său și-i dezavua pe englezi pentru că-l ignorau. El, unul, a citit până acum cinci romane de-ale lui Ford – *Un soldat de nădejde* și cele patru volume ale ciclului *Sfârșitul paradei* – și e convins că Pound are dreptate. Îl uluiește cronologia complicată, întortocheată, a intrigilor lui Ford, ingeniozitatea cu care o notă, atinsă în trecere și repetată ca din întâmplare, se va dovedi, câteva capitole mai târziu, un motiv major. E tulburat, de asemenea, de iubirea dintre Christopher Tietjens și mult mai tânăra Valentine Wannop, o iubire pe care Tietjens se abține s-o consume, chiar dacă Valentine atâta așteaptă, deoarece (zice Tietjens) un bărbat nu umblă să defloreze virgine. Etosul lui Tietjens – buna-cuviință laconică, banală – i se pare cum nu se poate mai admirabil, chintesența anglicității.

Dacă Ford a putut să scrie cinci asemenea capodopere, își spune el, cu siguranță trebuie să mai existe și alte capodopere, încă nerecunoscute ca atare, între creațiile sale tot mai numeroase și abia acum catalogate, capodopere la a căror descoperire el ar putea să dea o mână de ajutor. Fără să mai piardă vremea, se pune pe citit opera lui Ford, petrecându-și sâmbete întregi în sala de lectură de la British Museum, precum și două seri pe săptămână, atunci când sala e deschisă până târziu. Deși scrierile de început se dovedesc o dezamăgire, el nu se dă bătut, găsindu-i lui Ford scuza că probabil încă deprindea arta scrisului.

Într-o sâmbătă, intră în vorbă cu cititoarea de la masa alăturată, apoi se duc să bea ceai în salonul de ceai al muzeului. Ea se numește Anna; e de origine poloneză, încă vorbește cu un ușor accent. E cercetătoare, îi spune ea; parte din munca ei implică să frecventeze sala de lectură. În acest moment, cercetează materiale pentru o monografie John Speke, cel care a descoperit izvoarele Nilului. El îi spune despre Ford și despre colaborarea lui Ford cu Joseph Conrad. Vorbesc despre perioada petrecută de Conrad în Africa, despre primii săi douăzeci de ani de viață trăiți în Polonia și despre aspirația lui de mai târziu de a deveni latifundiar englez.

În timpul conversației, el se întreabă dacă nu cumva e un semn faptul că, în sala de lectură de la British Museum, el, un student

care-l studiază pe F.M. Ford, o întâlnește pe o compatrioată a lui Conrad? E oare Anna cea care-i este Sortită? Nu-i o frumusețe, asta-i sigur; e mai în vârstă decât el; are un chip osos, chiar costeliv; poartă pantofi plați, confortabili, și o fustă gri, lălâie. Dar cine spune că el ar merita ceva mai bun?

Îi stă pe limbă s-o invite în oraș, poate la un film, dar deodată îi piere curajul. Ce se-ntâmplă dacă, după ce i-a dat de înțeles care-i sunt intențiile, nu se produce nici un scurtcircuit? Cum să se retragă fără să se facă de rușine?

Probabil că, printre cei care frecventează în mod obișnuit sala de lectură, sunt și alții la fel de singuri ca și el. Bunăoară, un indian cu un chip ciupit de vărsat, care emană un miros de furuncule și bandaje vechi. De câte ori merge la toaletă, indianul pare să se ia după el, parcă ar vrea să-i vorbească, dar nu e în stare.

În sfârșit, într-una din zile, stând unul lângă altul la spălător, omul vorbește. E de la King's College? îl întreabă acesta crispat. Nu, răspunde el, de la Universitatea din Cape Town. Ar dori să ia ceaiul cu el? întreabă omul.

Se așază împreună la ceainărie; omul se lansează într-o lungă descriere a cercetărilor pe care le face referitor la originea socială a spectatorilor de la Teatrul Globe. Deși nu-l interesează domeniul, el îi acordă toată atenția.

Viața spiritului, își spune el: acestei vieți ne-am dedicat noi, cu și ceilalți rătăcitori singuratici prin viscerele muzeului? Oare vom fi recompensați vreodată? Ne va dispărea singurătatea, sau viața spiritului își este sieși suficientă recompensă?

Șapte

E ora trei, sâmbătă după-amiază. A venit la sala de lectură de la prima oră și de atunci citește *Mr. Humpty Dumpty* de F.M. Ford, un roman atât de plicticos, încât trebuie să se lupte să nu adoarmă.

În scurt timp, sala de lectură se va închide, la fel și marele muzeu. Sala nu e deschisă duminica; între acum și sâmbăta viitoare, cititul va însemna câte o oră furată când și când, în câte-o seară. Să stea pe baricadă până la ora închiderii, deși cască una-ntruna? Care-i rostul aventurii ăsteia a lui? La ce-i va folosi unui programator – dacă profesia de programator va fi viața lui – să obțină un masterat în literatură engleză? Și unde sunt capodoperele pe care spera să le descopere? În mod cert, *Mr. Humpty Dumpty* nu e una dintre ele. Închide cartea, își strânge lucrurile.

Afară, lumina zilei a început să pălească. Merge agale pe Great Russell Street, spre Tottenham Court Road, apoi o ia spre sud, în direcția Charing Cross. Mulțimea de pe trotuare e formată mai ales din tineri. Strict vorbind, sunt de-o vârstă, dar el simte cu totul altceva. Simte că a ajuns la mijlocul vieții, că a îmbătrânit prematur: e ca erudiții aceia epuizați, ofiliți, fără sânge-n vine, cu capul mare, a căror piele se descuamează la cea mai mică atingere. Înăuntrul lui a rămas copil, un copil care nu-și cunoaște locul în lume, e speriat, nehotărât. Ce caută el în orașul ăsta uriaș, rece, unde pentru simpla supraviețuire trebuie să te ții bine ca să nu cazi?

Librăriile de pe Charing Cross Road sunt deschise până la șase. Până la șase, are unde să se ducă. După aceea, se va pierde în mulțimea de sâmbătă seara. O vreme, se poate lăsa dus de val, prefăcându-se că și el vrea să se distreze, că se îndreaptă spre un

loc anume, că se întâlnește cu cineva; dar într-un târziu va trebui să renunțe și să prindă metroul până la stația Archway, să se retragă în singurătatea camerei lui.

Foyles, librăria al cărei nume e cunoscut până și în Cape Town, s-a dovedit o dezamăgire. Lăudăroșenia celor de la Foyles, cum că ar avea toate cărțile tipărite, e o minciună sfruntată, și oricum librarii, majoritatea mai tineri decât el, habar n-au unde să găsească ce li se cere. Preferă Dillons, chiar dacă pe rafturi cărțile sunt puse de-a valma. Încearcă să se ducă acolo o dată pe săptămână, să vadă ce mai e nou.

Printre revistele pe care le găsește la Dillons este *The African Communist*. A citit despre *The African Communist*, dar până acum n-a văzut publicația, pentru că în Africa de Sud e interzisă. Printre colaboratori, descoperă surprins că unii sunt autori de-o vârstă cu el, din Cape Town – colegi de-ai lui, studenți din aceia care dormeau toată ziua și seara mergeau la petreceri, se îmbătau, trăiau pe spezele părinților, picau la examene, le trebuiau cinci ani ca să termine o facultate de trei ani. Și poftim, scriu articole în care, cu aerul că stăpânesc deplin domeniul, abordează economia forței de muncă migratoare ori revoltele din zonele rurale din Transkei. Cum de aveau timp, între atâta dans, beții și destrăbălări, să se documenteze asupra acestor lucruri?

De fapt, el merge la Dillons pentru revistele de poezie. În spatele ușii de la intrare se găsește un maldăr de tot felul de asemenea reviste: *Ambit*, *Agenda* și *Pawn*; broșuri policopiate, provenind din locuri izolate, precum Keele; numere disparate, vechi, ale unor reviste americane. Cumpără câte un exemplar din fiecare și se întoarce cu teancul acasă, unde le citește cu atenție, încercând să-și facă o idee despre ce scrie fiecare colaborator și unde și-ar găsi el locul dacă ar încerca să publice.

Revistele britanice sunt dominate de poezioare incredibil de modeste despre gânduri și experiențe de zi cu zi, poezioare care n-ar fi mirat pe nimeni cu o jumătate de secol în urmă. Ce s-a întâmplat cu ambițiile poeților de aici, din Marea Britanie? Oare n-au digerat vestea că Edward Thomas[1] și lumea lui au dispărut

1. Philip Edward Thomas (1878–1917) – poet și prozator englez de origine galeză.

o dată pentru totdeauna? N-au învățat lecția lui Pound și Eliot, ca să nu mai vorbim de Baudelaire și Rimbaud, de epigramiștii greci, de chinezi?

Dar poate că se pripește să-i judece pe britanici. Poate că nu citește revistele bune, care nu ajung la Dillons. Sau poate că există un cerc de spirite creatoare într-atât de pesimiste în privința climatului precumpănitor, încât nu se ostenesc să trimită revistele în care publică la librării precum Dillons. *Botthege Oscure*, bunăoară: unde poți cumpăra *Botthege Oscure*? Dacă există asemenea cercuri luminate, cum va putea el să afle despre ele, cum ar putea să pătrundă în sânul lor?

Cât despre creațiile sale, ar vrea să lase în urmă, de-ar fi să moară mâine, câteva poeme care, editate de niște eruditi altruiști și tipărite din fondurile lor proprii într-o frumoasă plachetă de douăsprezece pagini, să-i facă pe oameni să clatine din cap și să murmure în barbă: „O adevărată speranță, ce pierdere!". Asta speră el. Adevărul e însă că poeziile pe care le scrie devin tot mai scurte, dar și tot mai lipsite de consistență – nu poate să nu simtă asta. Parcă nu mai are pornirea să scrie genul de poezii pe care le scria la șaptesprezece sau optsprezece ani, unele lungi de câteva pagini, incoerente, pe alocuri stângace, dar îndrăznețe, pline de inovații. Poemele acelea, sau majoritatea lor, au țâșnit din starea de amorez angoasat și din torentele de lecturi de la acea vreme. Acum, patru ani mai târziu, e angoasat, dar angoasa lui a devenit ceva obișnuit, chiar s-a cronicizat, ca o durere de cap ce nu se lasă dusă. Ceea ce scrie sunt poezioare seci, *minore* în toate sensurile cuvântului. Indiferent de subiectul fiecăreia, în centrul lor se află el – prins în capcană, singur, deprimat; însă nu poate să nu observe că acestor poeme le lipsește energia sau chiar dorința de a explora cu seriozitate impasul în care a ajuns spiritul său.

De fapt, e obosit tot timpul. La masa lui cu tăblie gri, din sala cea mare de la IBM, se abate ca o furtună asupra lui câte o criză de căscat pe care aproape nu și-o poate stăpâni; la British Museum, cuvintele îi dansează prin fața ochilor. Nu-și dorește decât să-și pună capul pe brațe și să doarmă.

Și totuși, nu poate accepta gândul că nu există un plan sau un sens în viața pe care o duce aici, la Londra. Acum un secol, poeții

își tulburau mințile cu opium sau alcool, ca apoi, din pragul nebuniei, să dea seama despre experiențele lor vizionare. Prin asemenea mijloace se transformau în vizionari, profeți ai viitorului. El nu apelează la opium și alcool, e prea speriat de urmările pe care le-ar putea avea asupra sănătății lui. Dar oare epuizarea și deprimarea nu pot avea același efect? A trăi în pragul prăbușirii psihice nu e la fel cu a trăi în pragul nebuniei? De ce să se considere a fi un sacrificiu mai mare, o mai mare anihilare a personalității dacă te ascunzi într-o mansardă pe Left Bank pentru care nu ai plătit chiria sau umbli din crâșmă în crâșmă, neras, nespălat, puțind, bând pe banii prietenilor, decât dacă te îmbraci în costum negru și execuți munca de birou care-ți distruge sufletul și accepți fie singurătatea până la moarte, fie relația sexuală lipsită de dorință? Bineînțeles, absintul și zdrențele s-au demodat între timp. Și ce-o fi eroic în a-l duce de nas pe un proprietar și a nu-i plăti chiria?

T.S. Eliot a lucrat la o bancă. Stevens și Franz Kafka au lucrat pentru companii de asigurări. Eliot, Stevens și Kafka au suferit, fiecare în felul său, la fel de mult ca Poe ori Rimbaud. Nu e o dezonoare dacă îi iei drept model pe Eliot, Stevens și Kafka. El a ales să poarte costum negru, așa ca ei, să-l poarte ca pe o cămașă de foc, să nu exploateze pe nimeni, să nu înșele pe nimeni, să-și plătească drumul. În epoca romantică, artiștii se lăsau cuprinși de o nebunie extravagantă și deveneau extravaganți. Nebunia se revărsa din ei în stoguri de versuri delirante sau în mari pete de vopsea. Epoca aceea a luat sfârșit: propria lui nebunie, dacă aceasta îi va fi soarta, să-și piardă mințile, va fi cu totul altfel – liniștită, discretă. Se va așeza într-un colț, crispat, gheboșat, ca omul cu veșmântul lung din gravura lui Dürer, așteptând răbdător să treacă perioada de infern ce i-a fost destinată. Și după ce va fi trecut, tocmai faptul că a răbdat îl va face să fie mult mai puternic.

Asta-i povestea pe care și-o spune în zilele mai bune. În alte zile, cele proaste, se întreabă dacă marea poezie se va putea vreodată naște din emoții monstruoase, așa cum sunt ale lui. Impulsul muzical, cândva atât de puternic în el, s-a stins. E pe cale să-și piardă și impulsul poetic? Va fi împins de la poezie la proză? Asta e proza: a doua opțiune, recursul spiritelor creatoare care dau greș?

Singura poezie pe care a scris-o în ultimul an și care-i place nu are decât cinci versuri.

Nevestele pescarilor de languste
S-au deprins să se trezească singure,
De secole bărbații lor pescuiesc în zori;
Somnul nu le e chinuit ca al meu.
Dacă ai plecat, du-te la pescarii portughezi de languste.

Pescarii portughezi de languste: e încântat că a strecurat sintagma asta banală într-o poezie, chiar dacă poezia ca atare, la o lectură mai atentă, are tot mai puțină noimă. Și-a alcătuit liste de cuvinte și expresii, banale sau obscure, așteptând să le găsească locul. *Ardent*, de pildă; într-o bună zi, o să plaseze cuvântul *ardent* într-o epigramă a cărei istorie ocultă va fi aceea că a fost creată ca montură pentru un singur cuvânt, ca o broșă făcută pentru o singură nestemată. Aparent, poemul va fi despre dragoste ori disperare, va fi înflorit însă dintr-un singur cuvânt cu o sonoritate minunată, deși el încă nu e sigur care-i este înțelesul.

Vor fi de ajuns epigramele ca să-și clădească pe ele o carieră de poet? Ca formă, n-ai ce reproșa epigramelor. Un întreg univers de simțire poate fi comprimat într-un singur vers, așa cum au demonstrat-o grecii de atâtea ori. Dar epigramele lui nu ating întotdeauna gradul de concizie al celor grecești. Prea adesea le lipsește sentimentul; prea adesea sunt livrești și nimic mai mult.

„Poezia nu înseamnă descătușarea sentimentelor, ci fuga de sentimente", zice Eliot, iar el și-a copiat cuvintele lui în jurnal. „Poezia nu e expresia personalității, ci fuga de personalitate." Și, ca un gând întârziat amar, Eliot adaugă: „Dar numai cei care au personalitate și emoții știu ce înseamnă să vrei să fugi de ele".

Îi este groază să reverse pe pagini simțăminte și nimic altceva. Odată ce le-a dat drumul, n-ar ști cum să le mai stăvilească. Ar fi ca și cum și-ar secționa o arteră și ar privi cum țâșnește și se scurge sângele. Din fericire, proza nu cere simțăminte: asta e cert. Proza este ca o întindere de apă perfect dreaptă, liniștită, pe care poți pluti în voie, trasând desene pe suprafața ei.

Își rezervă un weekend pentru prima lui încercare de a scrie proză. Povestea care rezultă din această încercare – dacă într-adevăr poveste este – n-are o intrigă anume. Tot ce e important se petrece în mintea naratorului, un tânăr fără nume, semănând cu el în toate privințele, care se duce cu o fată fără nume pe o plajă pustie și o privește cum înoată. Din ceea ce face ea, un gest mic, inconștient, el este brusc convins că i-a fost necredincioasă; mai mult, realizează că ea a observat faptul că el știe, dar nu-i pasă. Asta-i tot. Astfel se încheie textul. La atât se rezumă.

După ce a scris povestea, nu știe ce să facă cu ea. Nu-l arde dorința s-o arate cuiva, poate doar fetei, originalul personajului fără nume. Dar n-a mai ținut legătura cu ea, iar fata oricum nu și-ar da seama că ea e, decât dacă i s-ar atrage atenția.

Povestea este plasată în Africa de Sud. Îl tulbură faptul că încă scrie despre Africa de Sud. Ar prefera să poată lăsa în urmă ceea ce e sud-african în el, așa cum a lăsat în urmă Africa de Sud. Africa de Sud a fost un început prost, un handicap. O familie rurală mediocră, școală proastă, limba afrikaans: a scăpat, mai mult sau mai puțin, de fiecare dintre aceste handicapuri componente. A ajuns în lumea mare, își câștigă existența și se descurcă destul de bine, sau cel puțin n-a dat-o în bară, nu cât să se vadă. N-are nevoie să i se aducă aminte de Africa de Sud. Dacă un val uriaș s-ar rostogoli mâine dinspre Atlantic și ar mătura vârful sudic al continentului african, el n-ar vărsa nici o lacrimă. S-ar număra printre cei salvați.

Deși povestea pe care a scris-o e minoră (în privința asta n-are nici o îndoială), nu e rea. Dar tot nu vede de ce ar publica-o. Englezii n-ar înțelege-o. Plaja din poveste o vor lua drept ceea ce consideră englezii a fi o plajă – câteva pietricele linse de vălurele. Nu vor vedea o întindere uluitoare de nisip la poalele unor faleze stâncoase, sfărâmate de brizanți, cu pescărușii și cormoranii țipând în înalt, în timp ce se luptă cu vântul.

Se pare că există și alte aspecte în care proza nu se aseamănă cu poezia. În poezie, acțiunea se poate petrece oriunde și niciunde; nu contează dacă nevestele singure ale pescarilor trăiesc în Kalk Bay sau în Portugalia, sau în Maine. Proza însă ține morțiș să i se asigure un loc specific.

Încă nu cunoaște Anglia suficient de bine ca să poată scrie despre Anglia în proză. Nu e sigur nici că ar putea scrie despre zonele din Londra care-i sunt familiare, Londra mulțimilor care se târăsc spre locurile lor de muncă, Londra frigului și a ploii, a garsonierelor cu ferestre fără perdele și cu becuri de patruzeci de wați. Bănuiește că, dacă ar încerca, rezultatul n-ar fi diferit de Londra oricărui funcționar burlac. O fi având el propria sa imagine despre Londra, dar nu e prin nimic unică. Dacă are o anumită intensitate, se datorează faptului că e limitată, și e limitată pentru că ignoră tot ce e în afara ei. El încă nu stăpânește Londra. Dacă e vorba de cine stăpânește pe cine, atunci Londra a pus stăpânire pe el.

Opt

Oare prima lui tentativă pe tărâmul prozei anunță o schimbare de direcție în viața lui? E pe punctul de a renunța la poezie? Nu e sigur. Dar dacă se va apuca de proză, înseamnă că trebuie să meargă până la capăt și să devină jamesian. Henry James te învață cum să te ridici deasupra a ceea ce ține de naționalitate. De fapt, niciodată nu se știe sigur unde se petrece o scriere de-a lui Henry James, la Londra, la Paris sau la New York, într-atât este James mai presus de tot ce ține de viața cotidiană. Oamenii din romanele lui James nu trebuie să plătească chirie; nu trebuie să se țină cu dinții de o slujbă; tot ce li se cere e să aibă conversații extrem de subtile, al căror efect este să provoace minuscule deplasări ale puterii, atât de minuscule încât nimeni nu le vede, numai ochiul experimentat. După ce au avut loc suficiente asemenea deplasări, balanța puterii între personajele poveștii se vădește (*voilà!*) a se fi modificat brusc și ireversibil. Și cu asta, basta: povestea și-a împlinit rostul și se poate încheia.

Își propune să exerseze stilul lui James. Dar maniera jamesiană se dovedește mult mai greu de stăpânit decât crezuse el. A face personajele închipuite de el să aibă conversații extrem de subtile este ca și cum ar încerca să facă mamiferele să zboare. O clipă sau două își flutură mădularele și se țin în aer ca prin magie. După care se prăbușesc.

Sensibilitatea lui Henry James este mai fină decât a lui, nu încape îndoială în această privință. Dar asta nu explică în totalitate eșecul lui. James vrea să ne facă să credem că tot ceea ce contează sunt conversațiile, schimbul de cuvinte. E un credo pe care el e

gata să-l accepte, dar își dă seama că nu i se poate conforma în fapt, nu la Londra, orașul pe ale cărui roți crude a fost el frânt, orașul de la care trebuie el să învețe să scrie, altfel de ce se găsește aici?

Odată, când încă era un copil inocent, credea că deșteptăciunea era singurul etalon care conta, și atâta vreme cât el era suficient de deștept, avea să obțină tot ce voia. După ce-a ajuns la facultate, a fost obligat să-și vadă lungul nasului. Facultatea i-a arătat că nu era cel mai deștept, nici pe departe. Iar acum se confruntă cu viața adevărată, unde nu sunt nici măcar examene în care să-și pună ultima nădejde. În viața adevărată, singurul lucru la care pare să se priceapă este să fie deprimat. În materie de deprimare, e primul din clasă. Parcă n-are limite deprimarea pe care o atrage asupra lui și o îndură. Nici chiar atunci când umblă pe străzile reci ale orașului acestuia străin, fără nici o țintă, doar ca să obosească și astfel, odată întors în camera lui, să izbutească măcar să adoarmă, nu resimte în el o cât de firavă dispoziție de a se frânge sub greutatea deprimării. Deprimarea e elementul lui. În starea de deprimare se simte ca un pește în apă. Dacă s-ar interzice deprimarea, n-ar ști ce să facă cu sine.

Fericirea nu te învață nimic, își spune el. Deprimarea, pe de altă parte, te oțelește pentru viitor. Deprimarea e o școală pentru suflet. Din apele deprimării, ieși pe malul celălalt purificat, puternic, gata să răspunzi din nou provocărilor unei vieți consacrate artei.

Cu toate acestea, nu simte deprimarea ca pe o baie purificatoare. Dimpotrivă, îi pare o baltă cu apă murdară. Fiecare puseu de deprimare îl lasă nu mai plin de viață și mai puternic, ci mai posomorât și mai fără nerv. Cum se manifestă, de fapt, efectul ăsta purificator pe care cică l-ar avea deprimarea? Nu s-a cufundat destul de adânc? Va trebui să înoate dincolo de deprimare, până în melancolie și nebunie? Încă n-a întâlnit pe nimeni despre care să se spună că e nebun de-adevăratelea, dar n-a uitat-o pe Jacqueline, care era „în terapie", cum se exprima ea, și alături de care a petrecut șase luni, cu unele întreruperi, împărțind o garsonieră. N-a existat o clipă în care Jacqueline să fi ars de flacăra divină și exaltantă a creativității. Dimpotrivă, era obsedată de sine, imprevizibilă, scotea și sufletul din om. Ăsta e genul de persoană până la care trebuie să

se coboare înainte să devină artist? Și oricum, că ești nebun sau deprimat, cum poți scrie când oboseala e ca o mână înmănușată care te apucă de creier și ți-l stoarce? Sau ceea ce el numește oboseală e, de fapt, un test, un test deghizat, un test pe care-l pică? După oboseală, mai urmează și alte teste, la fel de multe câte cercuri are Infernul lui Dante? Oare oboseala este doar primul dintre testele cărora trebuie să se supună marii maeștri, Hölderlin și Blake, Pound și Eliot?

Ar dori să i se acorde șansa să se însuflețească și, preț de un minut, preț de o clipă, să afle ce înseamnă să te mistuie focul sacru al artei.

Suferință, nebunie, sex: trei moduri de a face ca focul sacru să se pogoare asupra ta. A vizitat văile suferinței, a venit în contact cu nebunia; despre sex, ce știe? Sexul și creativitatea merg mână-n mână, așa zice toată lumea, iar el nu se îndoiește de asta. Pentru că sunt creatori, artiștii dețin taina iubirii. Focul care arde în artiști poate fi văzut de femei datorită unei capacități instinctive a lor. Femeile, în schimb, nu au focul sacru (cu câteva excepții: Sappho, Emily Brontë). Tocmai pentru că sunt în căutarea focului ce le lipsește, focul iubirii, femeile îi urmează pe artiști și se dau lor. În actul iubirii, artiștii și amantele lor se amăgesc cu iluzia că trăiesc, pentru un răstimp extrem de scurt, viața zeilor. Și din acest act al iubirii, artistul se întoarce la munca lui îmbogățit și revigorat, iar femeia, la viața ei, transfigurată.

Iar el? Dacă nici o femeie n-a detectat încă, dincolo de inexpresivitatea lui, de aerul ăsta lugubru și crispat al lui, măcar o pâlpâire a focului sacru; dacă nici o femeie nu pare să i se dăruiască fără a încerca îndoieli profunde; dacă actul iubirii, așa cum îl cunoaște el, atât al femeii, cât și al lui, trădează fie tensiune, fie plictiseală, fie și tensiune, și plictiseală – înseamnă oare că el nu e un artist adevărat, sau că încă n-a suferit destul, n-a petrecut destul timp în purgatoriul unde i s-a prescris, printre altele, să facă sex fără a cunoaște pasiunea?

Cu nepăsarea lui superioară față de banalitățile existenței, Henry James exercită o mare forță de atracție asupra lui. Și totuși, oricât ar încerca, nu simte mâna fantomatică a lui James atingându-i fruntea în semn de binecuvântare. James aparține trecutului: când s-a

născut el, James era mort de douăzeci de ani. James Joyce era încă în viață, dar avea să moară curând. Îl admiră pe Joyce, poate chiar cita din memorie pasaje din *Ulise*. Dar Joyce e prea legat de Irlanda și de ce se întâmplă acolo, ca să-l includă în panteonul său. Ezra Pound și T.S. Eliot, așa șubrezi cum sunt de bătrânețe, și învăluiți în propriile lor mituri, sunt încă în viață, unul în Parallo, celălalt aici, la Londra. Dar dacă e pe cale să abandoneze poezia (sau poezia e pe cale să-l abandoneze pe el), ce exemplu mai pot oferi Pound sau Eliot?

Dintre marile figuri ale contemporaneității, rămâne unul singur: D.H. Lawrence. Și Lawrence a murit înainte să se nască el, dar moartea lui poate fi socotită un accident, pentru că Lawrence a murit de tânăr. Era la școală când a început să citească Lawrence, când *Amantul doamnei Chatterley* era cea mai vestită dintre toate cărțile interzise. Până să ajungă în anul trei de facultate, citise tot ce scrisese Lawrence, în afară de textele din tinerețe. Lawrence era citit și de ceilalți colegi ai lui. Învățau de la el să spargă fragila carapace a convențiilor civilizației și să lase să iasă la iveală miezul tainic al ființei lor. Fetele purtau rochii vaporoase și dansau în ploaie, și se dădeau bărbaților care le promiteau să le ducă până în miezul lor întunecat. Bărbații care nu reușeau să le ducă acolo erau concediați cât ai clipi.

El, unul, s-a ferit să devină un adept al cultului lui Lawrence. Femeile din cărțile lui Lawrence îi dădeau un sentiment de stinghereală; și le imagina ca pe niște insecte nemiloase, asemenea păianjenilor femele sau călugărițelor. Sub privirile preoteselor cultului de la universitate, palide, îmbrăcate în negru, cu ochi sfredelitori, se simțea ca o mică insectă mascul celibatară, speriată, care o tulește una, două. I-ar fi plăcut să se culce cu unele dintre ele, nu putea nega asta – la urma urmei, doar ducând o femeie în miezul ei întunecat putea bărbatul să ajungă la propriul său miez întunecat –, dar era prea înspăimântat. Extazele lor ar fi fost vulcanice; iar el ar fi fost prea slab să le supraviețuiască.

În plus, adeptele lui Lawrence își aveau propriul cod al castității. Intrau în perioade lungi de frigiditate, când nu doreau decât să fie singure sau cu surorile lor, perioade în care gândul de a-și oferi trupurile era ca o profanare. Din somnul lor frigid puteau

fi trezite doar de chemarea imperioasă a miezului întunecat masculin. El, unul, nu era nici întunecat, nici imperios, sau, cel puțin, întunecimea și imperiozitatea lui esențiale încă nu se manifestaseră. Prin urmare, se mulțumea cu alte fete, care încă nu deveniseră femei și poate n-aveau să devină femei niciodată, pentru că nu aveau nici un miez întunecat sau nici unul de luat în seamă, fete care, în străfundul sufletului lor, n-aveau dorința s-o facă, așa cum nici el, în străfundul străfundului său, n-ar fi putut spune că voia s-o facă.

În ultimele săptămâni petrecute în Cape Town, începuse o relație cu o fată care se numea Caroline, o studentă la Teatru, cu ambiții actoricești. Merseseră la teatru amândoi, discutaseră nopți întregi despre meritele lui Anouilh comparativ cu ale lui Sartre, ale lui Ionesco în comparație cu ale lui Beckett; se culcaseră împreună. El îl prefera pe Beckett, nu și Caroline: Beckett era prea sumbru, zicea ea. El bănuia că motivul ei adevărat era acela că Beckett nu scria roluri pentru femei. Îmboldit de ea, s-a apucat să scrie el însuși o piesă, o dramă în versuri despre Don Quijote. Dar curând s-a trezit într-un impas – spiritul bătrânului spaniol era mult prea îndepărtat, imaginația lui nu reușea să-l pătrundă –, așa că a renunțat.

Acum, câteva luni mai târziu, Caroline apare la Londra și ia legătura cu el. Se întâlnesc în Hyde Park. Ea și-a păstrat bronzul emisferei sudice, e plină de vitalitate, e încântată că se află la Londra, încântată să-l vadă pe el. Se plimbă prin parc. A venit primăvara, înserările sunt mai lungi, copacii au înverzit. Iau un autobuz până în Kensington, acolo locuiește ea.

E impresionat de ea, de energia și de spiritul ei întreprinzător. A venit la Londra de numai câteva săptămâni și deja și-a făcut un rost. Are o slujbă; și-a trimis CV-ul la toți agenții din lumea teatrului; și are un apartament într-un cartier șic, pe care-l împarte cu trei englezoaice tinere. Cum și-a cunoscut colegele de apartament? o întreabă el. Prietene de-ale prietenilor, răspunde ea.

Reiau relația, dar se dovedește dificilă încă de la început. Slujba pe care și-a găsit-o ea e de chelneriță într-un club de noapte în West End; orarul de lucru e imprevizibil. Ea preferă ca el s-o aștepte la ea acasă, și nu să vină s-o ia de la club. Deoarece colegele

ei n-au încredere să dea cheia apartamentului unui străin, e nevoit să aștepte afară, în stradă. Prin urmare, când el își încheie programul de lucru, se întoarce cu metroul până la Archway Road, ia cina – pâine și cârnați – în garsoniera lui, citește o oră sau două, sau ascultă radioul, apoi ia ultimul autobuz până în Kensington și se pune pe așteptat. Uneori Caroline se întoarce de la club la miezul nopții, alteori mult mai târziu, chiar și la patru dimineața. Stau ce stau împreună, apoi adorm. La șapte sună ceasul deșteptător: el trebuie să plece înainte să se trezească prietenele ei. Ia un autobuz până la Highgate, mănâncă de dimineață, îmbracă uniforma neagră, pleacă la serviciu.

Curând devine o rutină care, atunci când stă și reflectează, îl uimește. Are o legătură amoroasă în care regulile sunt fixate numai și numai de femeie. Asta face pasiunea din bărbat, îi răpește mândria? E îndrăgostit de Caroline? N-ar fi crezut că e în stare de așa ceva. Cât au fost despărțiți, aproape că nu s-a gândit la ea. Și-atunci, de unde această docilitate din partea lui, această umilință? Vrea neapărat să se simtă nefericit? Asta a devenit nefericirea pentru el: un drog, fără de care nu mai poate trăi?

Cele mai rele sunt nopțile când ea nu vine deloc acasă. Se plimbă pe trotuar ore întregi sau, când plouă, se ghemuiește pe prag. Disperat, se întreabă dacă ea chiar lucrează până atât de târziu, sau clubul din Bayswater este o minciună uriașă, iar ea e, chiar în clipa asta, în patul altcuiva?

Când o ia la întrebări direct, primește explicații vagi. A fost o noapte agitată la club, am ținut deschis până în zori, zice ea. Ba că n-a avut bani de taxi. Ba că a stat la un pahar cu un client. În lumea actorilor, îi amintește ea acru, contactele contează cel mai mult. Fără contacte, cariera ei n-are șanse să se lanseze.

Mai fac dragoste, dar nu mai e ca înainte. Caroline e cu gândul aiurea. Mai rău e că, din pricina depresiilor și îmbufnărilor lui, o să ajungă în curând o povară pentru ea, simte asta. Dacă ar avea minte, ar rupe relația chiar acum, și-ar lua tălpășița. Dar n-o face. N-o fi Caroline iubita misterioasă, cu ochi negri, pe care a sperat s-o găsească venind în Europa, o fi ea doar o fată din Cape Town, dintr-o familie la fel de obscură ca a lui, dar, deocamdată, n-o are decât pe ea.

Nouă

În Anglia, fetele nu-i acordă nici o atenție, poate pentru că persoana lui mai păstrează încă un aer de stângăcie colonială, sau doar pentru că nu e îmbrăcat cum trebuie. Când nu poartă unul dintre costumele sale de IBM, nu are decât pantaloni gri de flanelă și jacheta verde sport, pe care le-a adus de la Cape Town. În schimb, tinerii pe care-i vede în metrou sau pe stradă poartă pantaloni negri, strâmți, pantofi ascuțiți la vârf, jachete strânse pe trup, cu pernițe la umeri și mulți nasturi. Au părul lung, atârnând pe frunte și peste urechi, în vreme ce el și-l tunde scurt la ceafă și pe laturi, cu cărare, așa cum l-au obișnuit, încă din copilărie, frizerii din orașele de provincie și cum se cere și la IBM. Când circulă cu metroul, ochii fetelor alunecă peste el sau îl fixează cu dispreț.

E ceva nedrept în situația asta, nu tocmai plăcută, în care se găsește: ar protesta dacă ar ști unde și la cine. Ce slujbă au rivalii lui, care le permite să se îmbrace cum vor? Iar el de ce să fie obligat să se ia după modă? Calitățile interioare nu contează?

Ar putea să facă un lucru cu scaun la cap, și anume să se ducă să-și cumpere haine ca ale lor și să le poarte la sfârșit de săptămână. Dar când își imaginează cum ar fi să se îmbrace într-o asemenea costumație, care lui i se pare nu numai cu totul străină caracterului său, ci și având un aspect mai degrabă latin decât englezesc, simte cum i se crispează toată ființa, cum se împotrivește. Nu poate face așa ceva: ar fi ca și cum s-ar lăsa antrenat într-o șaradă, o farsă.

Londra e plină de fete frumoase. Vin de peste tot din lume: ca bone, ca să învețe engleza, ca studente la Filologie sau pur și simplu ca turiste. Poartă părul lins, încadrându-le obrajii, ochii

sunt dați cu fard închis: au un aer de mister suav. Cele mai frumoase sunt suedezele înalte, cu pielea de nuanța mierii; dar și italiencele, cu ochi migdalați, mignone, își au șarmul lor. Amorul italienesc trebuie să fie încins, focos – își imaginează el –, spre deosebire de cel suedez care nu poate fi decât zâmbitor și languros. Dar va avea el vreodată șansa să descopere dacă are dreptate? Dacă ar izbuti să-și ia inima-n dinți și să intre în vorbă cu una dintre străinele astea frumoase, ce i-ar spune? Ar minți dacă s-ar prezenta drept matematician, și nu doar drept programator? Oare atențiile unui matematician ar impresiona o fată din Europa, sau ar fi mai bine să-i spună că, în ciuda exteriorului său șters, el e poet?

În buzunar duce un volum de poezii, uneori Hölderlin, alteori Rilke sau Vallejo. În metrou, scoate ostentativ volumul și se cufundă în lectură. E un test. Doar o fată excepțională va aprecia ceea ce citește el și va recunoaște în el un spirit la fel de excepțional. Dar nici o fată din metrou nu-i acordă atenție. Ar zice că ăsta e primul lucru pe care-l învață fetele când ajung în Anglia: să nu acorde atenție semnelor venite de la bărbați.

Ceea ce numim frumusețe este pur și simplu un presentiment al terorii, îi spune Rilke. Ne prosternăm în fața frumuseții în semn de mulțumire că refuză să ne distrugă. Pe el oare o să-l distrugă, dacă se apropie prea mult, aceste frumoase creaturi din alte lumi, acești îngeri, sau îl vor considera o cantitate prea neglijabilă pentru așa ceva?

Într-o revistă de poezie – *Ambit* sau *Agenda*, nu mai știe exact –, găsește un anunț pentru un atelier săptămânal, organizat de Societatea de Poezie în beneficiul scriitorilor tineri, nepublicați. Îmbrăcat în costumul său negru, se prezintă la ora și locul indicate. Femeia de la intrare îl cercetează suspicioasă, îl întreabă ce vârstă are. „Douăzeci și unu", răspunde el. Minciună: are douăzeci și doi.

Așezați în fotolii de piele, ceilalți poeți îl măsoară din priviri, îl salută rece cu o mișcare a capului. Par să se cunoască între ei; el e singurul nou-venit. Sunt mai tineri decât el, de fapt sunt adolescenți, în afara unuia singur, un bărbat de vârstă mijlocie, cu mers șchiopătat, care ocupă o anumită poziție în Societatea de Poezie. Cei prezenți își citesc pe rând ultimele creații poetice. Poemul pe care-l citește el se încheie astfel: „valurile furioase ale

incontinenței mele". Bărbatul cu mers șchiopătat consideră drept nefericită alegerea acestor cuvinte. Cine a lucrat într-un spital, zice el, știe că incontinență înseamnă incontinență urinară, dacă nu și mai rău.

Se prezintă din nou săptămâna următoare și, după sesiune, stă la o cafea cu o fată care a citit o poezie despre moartea unui prieten într-un accident de mașină, o poezie bună în felul ei, reținută, fără pretenții. Când nu scrie poezie, îl informează fata, studiază la King's College din Londra; e îmbrăcată sobru, decent, cu fustă neagră și ciorapi negri. Stabilesc să se mai întâlnească.

Se întâlnesc în Leicester Square, într-o sâmbătă după-amiază. Conveniseră ca eventual să meargă la un film; dar, ca poeți, au o datorie față de viața trăită din plin, prin urmare, se duc la ea acasă, o cameră în apropiere de Gower Street, unde ea îl lasă s-o dezbrace. E uluit de proporțiile frumoase ale trupului ei gol, de albeața ivorie a pielii ei. Oare toate englezoaicele sunt frumoase fără haine pe ele? se întreabă el.

Zac goi unul în brațele celuilalt, dar nu e pic de căldură în îmbrățișarea lor; și nici nu va fi, e limpede asta. Într-un târziu, fata se retrage, își încrucișează brațele peste sâni, îi împinge mâinile la o parte, clatină din cap fără să scoată un cuvânt.

Ar putea încerca s-o convingă, s-o stârnească, s-o seducă; s-ar putea să reușească; dar n-are curajul s-o facă. Ea nu e doar femeie, la urma urmei, cu intuițiile unei femei, ci și artistă. El încearcă s-o atragă în ceva ce nu e autentic – și ea știe asta.

Se îmbracă amândoi în tăcere.

— Îmi pare rău, zice ea.

El ridică din umeri. Nu e supărat. N-o consideră vinovată. Are și el propriile intuiții. Exact același verdict pe care i l-a dat ea și l-ar da și singur.

După acest episod, nu se mai duce la Societatea de Poezie. Oricum nu s-a simțit nici o clipă bine-venit acolo.

Cu englezoaicele nu mai are noroc. La IBM sunt destule englezoaice tinere, secretare, operatoare de cartele perforate, și destule ocazii să stai la palavre cu ele. Dar simte o rezistență din partea lor, ca și când n-ar fi sigure cine e el sau ce motive ar avea, ce face el în țara lor. Le privește când sunt cu alți bărbați. Alți

bărbați flirtează cu ele, glumesc, le flatează, un stil tipic englezesc. Iar ele reacționează la flirt, se vede de la o poștă: se deschid ca florile. El însă nu s-a învățat să flirteze. Nu e sigur nici dacă privește cu ochi buni tactica asta. Și, oricum, nu vrea ca fetele de la IBM să afle că e poet. Ar chicoti între ele, ar răspândi povestea în toată clădirea.

Cea mai mare aspirație a lui, mai mare decât aceea de a avea ca prietenă o englezoaică, mai mare chiar și decât de a avea o prietenă suedeză ori italiancă, este aceea de a avea ca prietenă o franțuzoaică. Dacă ar avea o relație pasională cu o franțuzoaică, atunci grația limbii franceze, subtilitatea gândirii franceze l-ar mișca, l-ar face mai bun, e sigur de asta. Dar de ce ar fi o franțuzoaică mai dispusă decât o englezoaică să stea de vorbă cu el? Și, oricum, nici măcar n-a zărit vreo franțuzoaică la Londra. La urma urmei, franțuzoaicele au Franța, cea mai frumoasă țară din lume. De ce-ar veni ele în Anglia asta rece, ca să îngrijească de bebelușii localnicilor?

Francezii sunt cel mai civilizat popor din lume. Toți scriitorii pe care-i respectă sunt îmbibați de cultura franceză; majoritatea consideră Franța drept patria lor spirituală – Franța și, într-o oarecare măsură, Italia, deși Italia pare să nu mai fie ce-a fost. De când avea cincisprezece ani, când a trimis un mandat poștal de cinci lire și zece șilingi la Institutul Pelman și a primit în schimb o carte de gramatică și câteva foi de exerciții pe care să le rezolve și să le trimită înapoi la institut, ca să-i fie evaluate, el a încercat să învețe limba franceză. În valiza cu care a venit de la Cape Town, are cinci sute de fișe pe care a notat un vocabular francez de bază, câte un cuvânt pe câte o fișă, cu intenția de a le purta asupra sa și a le memoriza. Prin minte i se vântură tot felul de locuțiuni franțuzești – *je viens de*, tocmai am; *il me faut*, trebuie să.

Dar eforturile lui au fost zadarnice. Nu simte limba franceză. Când ascultă discuri de învățat franceza, de cele mai multe ori nu-și dă seama unde se termină un cuvânt și unde începe următorul. Deși poate citi texte simple de proză, în urechea lui internă nu le poate auzi cum sună. Limba îi opune rezistență, îl îndepărtează; nu găsește o cale s-o pătrundă.

Teoretic, franceza ar trebui să i se pară ușoară. Știe latina; îi face plăcere să citească pasaje în latină cu voce tare – nu latina Epocii de Aur sau de Argint, ci vulgata, care ignoră fără jenă ordinea clasică a cuvintelor. Spaniola o învață fără dificultate. Citește Cesar Vallejo într-o ediție bilingvă, citește Nicolas Guillén, citește Pablo Neruda. Limba spaniolă e plină de cuvinte cu rezonanță barbară, ale căror sensuri nici nu le intuiește, dar nu contează. Măcar se pronunță fiecare literă, chiar și *r*-ul dublu.

Totuși, limba pe care descoperă că o simte cu adevărat este germana. Ascultă la radio emisiuni transmise de la Köln și din Berlinul de Est, dacă nu sunt prea plicticoase, și le înțelege în mare parte; citește poezii în germană și le prinde sensul destul de bine. Îi place felul în care, în germană, fiecare silabă are propria greutate. Încă îi mai răsună în urechi un ecou stins al limbii afrikaans, astfel că sintaxa germană nu este o povară. De fapt, îi plac lungimea frazelor germane, îngrămădirea complexă a verbelor la coada lor. Uneori, când citește în germană, uită că e o limbă străină.

Citește și recitește Ingeborg Bachmann; citește Bertolt Brecht, Hans Magnus Enzensberger. În limba germană există un sens sardonic mai profund, care-l atrage, deși nu e sigur că înțelege care-i este rostul – și nici dacă nu cumva e doar un rod al imaginației sale. Ar putea să întrebe pe cineva, dar nu cunoaște pe nimeni care să citească poezie germană, așa cum nu cunoaște pe nimeni care să vorbească franceza.

Ceea ce nu înseamnă că în orașul acesta uriaș nu există mii de oameni impregnați de literatura germană și multe alte mii care citesc poezie în limbile rusă, maghiară, greacă, italiană – citesc, traduc, scriu poezii: poeți în exil, bărbați cu păr lung și ochelari cu ramă de baga, femei cu chipuri străine, ascuțite, cu buze pline, pătimașe. În revistele pe care le cumpără de la Dillons găsește destule dovezi despre existența lor: traduceri care fără doar și poate sunt făcute de ei. Dar cum ar putea să-i întâlnească? Ce fac ființele astea speciale, când nu citesc și nu traduc? Poate că el, fără să aibă habar, șade printre ei în sală, la cinematograful Everyman, sau merge printre ei pe Hampstead Heath?

Dintr-un impuls de moment, se ia, chiar pe Heath, după un cuplu care, după cum arată, aparține acestei categorii. Bărbatul e

înalt, bărbos, femeia are păr lung, dat dezinvolt pe spate. E sigur că sunt ruși. Dar când se apropie suficient ca să-i audă, constată cu sunt englezi; discută despre prețul mobilei la Heal's.

Mai rămâne Olanda. Cel puțin limba olandeză îi este familiară, de bună seamă un avantaj. Printre atâtea cercuri existente în Londra, o fi și un cerc al poeților olandezi? Dacă da, cunoștințele sale de olandeză i-ar asigura intrarea în acest cerc?

Poezia olandeză i s-a părut întotdeauna plicticoasă, dar numele Simon Vinkenoog apare destul de frecvent în revistele de poezie. Vinkenoog este poetul olandez care pare să fi pătruns pe scena internațională. Citește tot ce găsește la British Museum semnat de Vinkenoog, dar nu se simte încurajat. Scrierile lui Vinkenoog sunt stridente, grosiere, le lipsește cu desăvârșire misterul. Dacă Vinkenoog este tot ce poate oferi Olanda, atunci se confirmă cele mai negre suspiciuni ale sale: anume că, dintre toate națiunile, olandezii sunt cei mai obtuzi, mai antipoetici. Halal moștenire olandeză! La fel de bine ar putea fi monolingv.

Din când în când, Caroline îi telefonează la serviciu și îi fixează o întâlnire. Dar când sunt împreună, ea nu-și ascunde enervarea pe care i-o provoacă. Adică, bate atâta drum ca să ajungă la Londra, și după aia își petrece zilele adunând cifre pe calculator, cum vine asta? vrea ea să știe. Uită-te în jurul tău, îi spune ea: Londra e o galerie de noutăți, plăceri, distracții. De ce nu iese din cochilie, de ce nu se distrează?

— Nu toți oamenii sunt făcuți pentru distracție, răspunde el.

Ea îi ia vorbele drept una dintre glumițele lui, nu încearcă să înțeleagă.

Caroline încă nu l-a lămurit de unde face rost de bani pentru apartamentul din Kensington și pentru hainele noi pe care și le etalează de fiecare dată. Tatăl ei vitreg din Africa de Sud lucrează în branșa automobilelor. E branșa asta atât de lucrativă, încât să poată finanța o viață de plăceri pentru o fiică vitregă la Londra? Ce face Caroline de fapt la clubul unde își petrece orele nopții? Atârnă mantouri la garderobă și primește bacșișuri? Duce tăvi cu băuturi? Sau munca într-un club e un eufemism pentru cu totul altceva?

Printre contactele pe care și le-a făcut la club, îl informează ca, este Laurence Olivier. Laurence Olivier se arată interesat de cariera ei actoricească. I-a promis un rol într-o piesă încă nespecificată; și a invitat-o la casa lui de la țară.

Și ce să facă el cu această informație? Rolul într-o piesă îi apare ca o minciună; dar cine minte pe cine, Laurence Olivier pe Caroline, sau Caroline pe el? Laurence Olivier trebuie să fie bătrân de-acum, cu dinți falși. Poate Caroline să se păzească de Laurence Olivier, dacă bărbatul care a invitat-o la casa lui de la țară este într-adevăr Olivier? Cum se distrează bărbații de vârsta asta cu fetele? Are sens să fii gelos pe un bărbat care probabil nu mai poate avea o erecție? Gelozia este oricum o emoție demodată aici, în Londra, în 1962?

Nu e deloc exclus ca Laurence Olivier, dacă într-adevăr despre el e vorba, să-i ofere tot serviciul unei case la țară, inclusiv un șofer care s-o aștepte la gară și un majordom care s-o servească la cină. Apoi, după ce ea se amețește cu vin, o va conduce la patul lui și-o va giugiuli, iar ea se va abandona îmbrățișării lui, din politețe, ca să-i mulțumească pentru acea seară, dar și cu gândul la cariera ei. În tête-à-tête-ul lor, va catadicsi să pomenească de faptul că există un rival în fundal, un funcționar care lucrează la o companie de mașini de calcul și care locuiește într-o garsonieră undeva pe lângă Archway Road, unde uneori scrie versuri?

Nu înțelege de ce Caroline nu o termină cu el, iubitul funcționar. Când se târăște spre casă în întunericul de dinaintea zorilor, după o noapte petrecută cu ea, se roagă să nu mai ia legătura cu el. Și cu adevărat, uneori trece o săptămână fără vreo vorbă de la ea. Apoi, tocmai când începe să simtă că aventura a devenit istorie, îi telefonează și ciclul se reia.

El crede în iubirea pătimașă și în puterea ei de a transfigura. Dar din experiență știe că relațiile galante îi mănâncă timpul, îl epuizează, îi paralizează munca. Poate că n-o fi făcut să iubească femeile, o fi homosexual? Dacă ar fi homosexual, s-ar explica toate suferințele lui, de la început până la sfârșit. Și totuși, de la vârsta de șaisprezece ani e fascinat de frumusețea femeilor, de aerul lor de misterioasă inaccesibilitate. Ca student, era tot timpul chinuit de febra iubirii, tânjind ba după o fată, ba după alta, uneori după

două în același timp. Faptul că citea poezie îi sporea febra. Extazul orbitor al plăcerii sexuale te transportă într-o strălucire fără seamăn, spun poeții, în însăși inima tăcerii; te contopești cu forțele elementare ale universului. Cu toate că până acum el n-a cunoscut strălucirea fără seamăn, nu se îndoiește nici o clipă că poeții au dreptate.

Într-o seară, se lasă agățat pe stradă de un bărbat. Bărbatul e mai în vârstă decât el – de fapt, ține de o altă generație. Se duc cu taxiul până la Sloane Square, unde locuiește bărbatul – singur, din câte se pare –, într-un apartament plin de perne împodobite cu ciucuri și de veioze ce voalează lumina.

Abia dacă schimbă câteva cuvinte. Îl lasă pe bărbat să-l atingă prin haine; nu oferă nimic în schimb. Poate că bărbatul ejaculează, dar o face discret. După care el pleacă, fără să fie condus, și se întoarce la el acasă.

Asta înseamnă homosexualitatea? La asta se reduce? Chiar dacă e mai mult decât atât, pare o activitate jalnică față de relația sexuală cu o femeie: se consumă rapid, cu gândul aiurea, fără teamă, dar și fără strop de încântare. O relație aparent fără miză: nimic de pierdut, nimic de câștigat. Un joc pentru oamenii care se tem de marea ligă; un joc pentru ratați.

Zece

Planul pe care-l avusese el într-un ungher al minții atunci când venise în Anglia – în măsura în care avusese un plan – fusese acela să-și găsească o slujbă și să economisească bani. Și după ce va strânge destui bani, să renunțe la slujbă și să se dedice scrisului. Iar când i se vor fi terminat economiile, să-și găsească o nouă slujbă și tot așa.

Dar curând descoperă cât de naiv este planul ăsta. Salariul pe care-l primește la IBM, înainte să i se rețină taxele, este de șaizeci de lire pe lună, din care poate economisi cel mult zece. Un an de muncă îi va oferi două luni de libertate; cea mai mare parte a acestui timp liber se va duce pe căutarea unei alte slujbe. Bursa din Africa de Sud abia de va putea acoperi taxele universitare.

Dar nu-i numai asta: treptat, află că nu poate schimba patronii după bunul său plac. Noi reglementări cu privire la străinii rezidenți în Anglia prevăd ca fiecare schimbare a locului de muncă să fie aprobată de Ministerul de Interne. Îi este interzis să fie fără căpătâi; dacă își dă demisia de la IBM, trebuie de îndată să-și găsească un serviciu nou, altfel este obligat să părăsească țara.

Lucrează de suficient de multă vreme la IBM ca să se fi obișnuit cu rutina. Totuși, încă îi vine greu să suporte o zi întreagă de muncă. Deși atât el, cât și ceilalți colegi programatori sunt îndemnați permanent, la ședințe, în note informative, să țină cont de faptul că ei sunt cele mai importante verigi ale profesiunii de procesare a datelor, el se simte ca un funcționar plictisit din romanele lui Dickens, care șade cocoțat pe un scaun înalt și copiază documente jilave.

Singurele întreruperi ale monotoniei zilei apar la unsprezece dimineața și la trei după-amiaza, când sosește doamna care aduce ceaiul pe o masă cu rotile și trântește câte o ceașcă de ceai englezesc tare în fața fiecăruia („Uite-aici, drăguță!"). Abia după ce trece forfota de la ora cinci – secretarele și operatoarele de cartele perforate pleacă la fix, nu există ore suplimentare pentru ele – și se adâncește seara, poate și el să-și părăsească biroul, să umble de colo-colo, să se relaxeze. Sala mașinilor de la parter, dominată de uriașele cabinete de memorie ale computerului 7090, este cel mai adesea pustie; acolo poate să acceseze programe pe micul computer 1401, chiar să joace pe furiș jocuri.

În asemenea momente, munca nu i se mai pare plicticoasă, dimpotrivă, chiar plăcută. Nu l-ar deranja să-și petreacă toată noaptea la birou, accesând de unul singur programe concepute de el, până când îl apucă somnul, și atunci să se spele pe dinți la toaletă și să-și întindă un sac de dormit sub biroul său. Ar fi mai bine decât să prindă ultimul metrou și să se târască pe Archway Road până la camera lui singuratică. Dar un asemenea comportament ieșit din comun n-ar fi pe placul celor de la IBM.

Se împrietenește cu una dintre pontatoare. O cheamă Rhoda; are picioare cam groase, dar un ten măsliniu și mătăsos, atrăgător. Rhoda își face treaba cu multă seriozitate; uneori, el o privește din prag, cum stă aplecată deasupra tastaturii. Ea știe că e privită, dar nu pare să-i pese.

N-apucă să stea de vorbă cu Rhoda despre nimic altceva în afara treburilor de serviciu. Engleza ei, cu triftongii și oclusivele glotale, nu e ușor de înțeles. E englezoaică get-beget, dar în alt fel decât colegii lor programatori, cu educația lor gimnazială; viața pe care-o duce ea în afara orelor de serviciu este o carte închisă pentru el.

Când a sosit în țara asta, se aștepta să se confrunte cu vestitul temperament rece al britanicilor. Dar acum descoperă că fetele de la IBM nu sunt câtuși de puțin așa. Au un fel de senzualitate intimă, ca aceea a animalelor crescute împreună în aceeași vizuină jilavă, fiecare cunoaște obiceiurile trupești ale celorlalte. Deși nu sunt la fel de nurlii ca suedezele și italiencele, el e atras totuși de fetișcanele astea englezoaice, de calmul și umorul lor: i-ar plăcea

s-o cunoască pe Rhoda mai bine. Dar cum? Ea aparține unui trib străin. Barierele pe care ar trebui să le depășească, pentru a nu mai vorbi de convențiile tribale în ce privește cucerirea unei femei, îl ametesc și-i taie elanul.

Eficiența operațiunilor de pe Newman Street este măsurată în funcție de utilizarea computerului 7090. 7090 este inima biroului, rațiunea existenței sale. Când 7090 nu funcționează, se zice că are „timpi morți". Timpii morți nu-s eficienți, iar ineficiența este un păcat. Scopul suprem al biroului este să-l țină pe 7090 în funcțiune toată ziua și toată noaptea; cei mai valoroși clienți sunt cei care ocupă 7090 timp de ore întregi. Asemenea clienți sunt fieful programatorilor principali. Cu aceștia, el nu are de-a face.

Totuși, într-una din zile, unul dintre clienții serioși dă de greu cu cartelele de date, iar lui i se trasează sarcina să-l ajute. Clientul este un oarecare domn Pomfret, un om mărunțel, cu ochelari, îmbrăcat într-un costum șifonat. Vine la Londra în fiecare joi, de undeva din nordul Angliei, încărcat cu nenumărate cutii pline cu cartele perforate; i se rezervă cu regularitate șase ore de lucru pe 7090, începând cu miezul nopții. Din șușotelile celor din birou, el află că aceste cartele conțin date pentru tunelul aerodinamic al unui nou tip de bombardier britanic, TSR-2, care se construiește pentru Forțele Aeriene Regale.

Problema domnului Pomfret, ca și a colegilor domnului Pomfret de acolo din nord, este aceea că rezultatele ultimelor două săptămâni de teste prezintă anomalii. Sunt aberante. Ori rezultatele testelor sunt eronate, ori ceva nu e în regulă cu proiectarea avionului. Sarcina lui este să recitească toate cartelele aduse de domnul Pomfret, pe computerul auxiliar 1401 care verifică dacă vreuna dintre cartele a fost perforată greșit.

Lucrează până după miezul nopții. Teanc după teanc de cartele, le trece pe toate pe rând prin cititorul de cartele. În sfârșit, poate să raporteze că perforarea s-a făcut corect. Rezultatele au fost într-adevăr anomale, problema este reală.

Problema este reală. În cel mai întâmplător și mai nesemnificativ mod cu putință, iată-l implicat în proiectul TSR-2, în eforturile de apărare a Marii Britanii; și-a adus contribuția la dezvoltarea

planurilor britanice de bombardare a Moscovei. De-asta a venit el la Londra, să ia parte la rău, un rău în care nu există recompensă, nici măcar imaginară? În ce constă romantismul de a lucra toată noaptea pentru ca domnul Pomfret, inginerul de aeronautică, un om cu aer atât de blajin și oarecum neajutorat și cu servieta burdușită de cartele, să poată prinde primul tren spre nord ca să ajungă la birou la timp pentru ședința de vineri dimineața?

Într-o scrisoare adresată mamei sale, îi scrie că a lucrat la datele unui tunel aerodinamic pentru TSR-2. Dar mama lui n-are nici cea mai vagă idee ce-i aia TSR-2.

Testele pentru tunelul aerodinamic se încheie. Vizitele domnului Pomfret la Londra încetează. El urmărește în ziare să vadă dacă se pomenește ceva nou despre TSR-2, dar nu apare nimic. Din cât se pare, TSR-2 s-a dat la fund.

Acum, când e prea târziu, se întreabă ce s-ar fi întâmplat dacă ar fi modificat pe furiș datele de pe cartelele TSR-2, atunci când le-a avut în mână. Oare tot proiectul bombardierului ar fi fost dat peste cap, sau inginerii din nord ar fi descoperit că și-a băgat nasul? Pe de o parte, ar vrea să pună umărul la salvarea Rusiei de la bombardament. Pe de altă parte, are el dreptul moral să se bucure de ospitalitatea britanicilor și, în același timp, să le saboteze forțele aeriene? Și, mă rog, cum ar ajunge rușii să afle vreodată că, datorită unui simpatizant obscur de la un birou IBM din Londra, ei au câștigat câteva zile în plus de viață liniștită în Războiul Rece?

Nu înțelege ce au britanicii împotriva rușilor. Marea Britanie și Rusia s-au aflat de-aceeași parte a baricadei în toate războaiele pe care le știe el din 1854 încoace. Rușii n-au amenințat niciodată Marea Britanie cu invazia. Atunci, de ce țin britanicii partea americanilor, care se comportă de parcă ar fi stăpânii Europei și ai lumii întregi? Nu că britanicii i-ar avea la inimă pe americani. Toate caricaturile din ziare îi iau peste picior pe turiștii americani, cu trabucurile lor, cu burdihanele și cămășile lor hawaiiene înflorate, cu dolarii pe care-i aruncă în dreapta și-n stânga. În opinia lui, britanicii ar trebui să iasă din NATO, așa cum au făcut francezii, și să-i lase pe americani și pe noii lor amici, vest-germanii, să-și vadă mai departe de ranchiunele împotriva Rusiei.

Ziarele sunt pline de CDN, Campania pentru Dezarmare Nucleară. Fotografiile publicate, înfățișând bărbați pletoși și bărboși, și fete îmbrăcate simplu, fără zorzoane, cu părul slinos, fluturând pancarte și strigând sloganuri, nu-l prea îndeamnă să simpatizeze cu CDN. Pe de altă parte, Hrușciov tocmai a dat o lovitură tactică de mare maestru: a construit baze de rachete strategice în Cuba, pentru a le contracara pe cele americane plasate de jur împrejurul Rusiei. Acum, Kennedy amenință să atace Rusia dacă rușii nu-și retrag rachetele din Cuba. Iar CDN-ul se împotrivește unei lovituri nucleare la care să participe și bazele americane din Anglia. El nu poate decât să fie de acord cu protestul lor.

Avioanele de spionaj americane fotografiază Atlanticul în drum spre Cuba. Cargoboturile transportă și mai multe rachete, spun americanii. În fotografii, rachetele – forme neclare sub prelate – sunt înconjurate cu alb. După părerea lui, formele alea ar putea la fel de bine să fie bărci de salvare. Îl surprinde faptul că ziarele nu pun sub semnul întrebării povestea americană.

Treziți-vă! îndeamnă CDN gălăgios: *Suntem în pragul anihilării nucleare!* Chiar așa să fie? se întreabă el. Oare chiar o să piară toată lumea, inclusiv el?

Se duce la o mare manifestație CDN, în Trafalgar Square, având grijă să se țină pe margine, ca să înțeleagă toată lumea că el este doar un privitor. Prima manifestație de masă la care s-a dus vreodată: îi repugnă agitatul pumnilor, scandările de sloganuri, în general defularea pornirilor pătimașe. După părerea lui, numai iubirii și artei merită să te dăruiești fără rezerve.

Demonstrația este punctul culminant al unui marș de optzeci de kilometri la care participă simpatizanții de frunte ai CDN și care a început cu o săptămână în urmă la Aldermaston, centrul britanic pentru cercetări în domeniul armamentului nuclear. De câteva zile, *The Guardian* publică fotografii cu protestatarii murați de ploaie, în drum spre Londra. Acum, în Trafalgar Square, atmosfera este sumbră. Ascultând discursurile, el înțelege că oamenii ăștia, sau măcar o parte din ei, cred cu adevărat în ceea ce spun. Ei chiar cred că Londra va fi bombardată, cred că vor muri cu toții.

Oare au dreptate? Și dacă au, totul pare atât de nedrept; nedrept față de ruși, față de populația Londrei, dar mai ales față de

el, care o să ajungă ars de viu ca urmare a instinctelor belicoase ale americanilor.

Gândul îi zboară la tânărul Nikolai Rostov, pe câmpul de bătălie de la Austerlitz, care urmărește ca un iepure hipnotizat cum se apropie grenadierii francezi cu baionetele acelea înfiorătoare îndreptate asupra lui. *Cum de vor să mă omoare pe mine,* protestează el, *tocmai pe mine, care sunt atât de iubit de toată lumea!*

Din lac în puț! Ce ironie! După ce a scăpat de afrikaneri, care vor să-l înroleze cu forța în armata lor, și de negri, care vor să-l înece în mare, iată-l nimerind pe o insulă care în curând va fi făcută praf și pulbere! Ce fel de lume e asta? Unde se poate duce omul ca să scape de furia politicii? Numai Suedia pare să fie deasupra întregii agitații. Oare să abandoneze totul și să prindă următorul vapor către Stockholm? Trebuie să știi suedeza ca să poți intra în Suedia? Are Suedia nevoie de programatori de computere? Dar oare există computere acolo?

Manifestația se încheie. El se întoarce în camera lui. Ar trebui să citească *Potirul de aur* sau să lucreze la poemele sale, dar ce rost ar avea, ce rost are orice altceva?

Apoi, câteva zile mai târziu, criza ia brusc sfârșit. În fața amenințărilor lui Kennedy, Hrușciov capitulează. Cargoboturile rusești sunt rechemate în țară. Rachetele existente deja în Cuba sunt dezafectate. Rușii dau publicității un fel de comunicat prin care își explică acțiunea, dar este limpede că au fost umiliți. Din acest episod al istoriei, doar cubanezii se aleg cu oarece câștig. Întreprizi, ei se jură că, indiferent dacă rachetele rămân sau nu pe teritoriul lor, își vor apăra revoluția până la ultimul strop de sânge. El este de acord cu poporul cubanez și cu Fidel Castro. Cel puțin Fidel nu este laș.

La Tate Gallery, intră în vorbă cu o fată care i se pare a fi turistă. O fată oarecare, ochelaristă, cu picioarele pe pământ, genul de fată care nu-i trezește interesul, dar cu care probabil ar face pereche bună. Se numește Astrid, îi spune ea. E din Austria – din Klagenfurt, nu din Viena.

Se vădește că nu e turistă, ci bonă. A doua zi o invită la un film. Au gusturi destul de diferite, își dă seama imediat de lucrul

asta. Totuși, când ea îl invită acolo unde muncește și este găzduită, el nu refuză. Aruncă o privire în camera ei: o mansardă cu perdele albastre de in, o cuvertură asortată, un urs de pluș, rezemat de pernă.

În salonul de jos, bea ceai împreună cu ea și cu patroana ei, o englezoaică ai cărei ochi reci îl scrutează nemulțumiți de ce văd. Aceasta e o casă europeană, spun ochii ei: aici n-avem nevoie de un colonialist necizelat, și bur pe deasupra.

Nu-i tocmai momentul cel mai bun să fii sud-african în Anglia. Clamând sus și tare că e perfect justificată, Africa de Sud s-a declarat republică, iar ca urmare a fost pe loc exclusă din Commonwealth-ul britanic. Mesajul implicit al acestei excluderi este foarte explicit: britanicii s-au săturat până-n gât de buri și de Africa de Sud condusă de buri. Mai mare daraua decât ocaua cu colonia asta. Ar fi mulțumiți s-o vadă dispărând în neant. Cu siguranță nu-și doresc în pragul caselor albi sud-africani pierduți, ca niște orfani care-și caută părinții. N-are nici o îndoială că Astrid va fi informată, pe ocolite, de către această englezoaică afabilă, că el nu e o partidă.

Din singurătate, dar poate și de milă față de această străină nefericită, cu engleza ei stricată, o invită din nou pe Astrid în oraș. Apoi, fără vreun motiv anume, o convinge să meargă acasă la el. Fata n-a împlinit optsprezece ani, încă e durdulie ca o puberă; până acum, el n-a fost niciodată cu cineva atât de tânăr – e încă un copil, zău așa. Când o dezbracă, îi simte pielea rece și lipicioasă. Își dă seama că e o greșeală. Nu simte nici o dorință; cât despre Astrid, deși femeile și nevoile lor sunt de regulă un mister pentru el, nici ea nu simte nimic, e sigur de asta. Dar au ajuns prea departe, amândoi, ca să mai dea înapoi, așa că merg până la capăt.

În săptămânile următoare mai petrec câteva seri împreună. Dar timpul e de fiecare dată o problemă. Astrid poate ieși numai după ce i-a culcat pe copiii patronilor; pot să petreacă cel mult o oră împreună, și aceea pe fugă, până pleacă ultimul metrou spre Kensington. O dată, ea își ia inima-n dinți și rămâne toată noaptea, el se preface că-i place s-o aibă acolo, cu el, dar adevărul e taman pe dos. Doarme mai bine singur. Când e cineva cu el în pat, stă toată noaptea încordat și nemișcat, se trezește epuizat.

Unsprezece

Cu ani în urmă, când el era încă un copil într-o familie care făcea tot posibilul să fie normală, părinții lui obișnuiau să meargă sâmbăta la seri dansante. Îi privea în timp ce se pregăteau; dacă stătea treaz până târziu, apuca s-o ia la întrebări pe mama lui. Dar ce anume se întâmpla în sala de bal de la Masonic Hotel din Worcester n-a văzut niciodată; ce dansuri dansau părinții, dacă se prefăceau că se uită unul în ochii celuilalt în timp ce dansau, dacă dansau numai unul cu altul, sau dacă, așa ca în filmele americane, un străin era lăsat să-și pună o mână pe umărul unei femei și s-o ia de la partenerul ei, astfel că partenerul era nevoit să-și găsească altă parteneră sau să stea într-un colț și să fumeze mofluz o țigară.

Nu înțelegea nici în ruptul capului de ce oamenii căsătoriți se chinuiau atâta să se îmbrace și să se dichisească pentru a merge la un hotel ca să danseze, când puteau la fel de bine s-o facă în living, pe muzica de la radio. Dar pentru mama lui, serile de sâmbătă de la Masonic Hotel păreau să fie importante, la fel de importante ca libertatea de a călări sau, dacă nu avea cal, de a merge pe bicicletă. Dansul și călăritul reprezentau viața pe care-o avusese înainte să se mărite, înainte să devină prizonieră, cum zicea ea când își povestea viața („N-o să fiu prizonieră în casa asta!").

Obstinația ei n-a dus-o nicăieri. Persoana de la firma tatălui său, care-i dusese cu mașina la serile dansante de sâmbătă, se mutase din oraș sau nu se mai ducea la petrecerile respective. Rochia de un albastru intens, broșa de argint, mănușile albe, pălărioara caraghioasă pusă pieziș pe cap, toate au dispărut în dulap și în sertare, și cu asta, basta.

El, unul, s-a bucurat că se terminase cu serile dansante, deși n-a spus nimic. Nu-i plăcea când mama lui pleca de-acasă, nu-i plăcea aerul absent pe care-l avea a doua zi. Nu vedea rostul dansului. Evita să se ducă la filme care sugerau că ar putea avea scene de dans, oripilat cum era de expresia nătângă, sentimentală, de pe chipurile actorilor.

— Dansul e un exercițiu bun, spunea întotdeauna mama lui. Te învață să ții ritmul și să-ți menții echilibrul.

Nu se lăsa convins. Dacă oamenii aveau nevoie de exerciții fizice, puteau să facă gimnastică ritmică, sau să ridice haltere, sau să alerge pe stradă.

În anii care au trecut de când a plecat din Worcester, nu și-a schimbat părerea despre dans. În studenție, era mult prea jenant pentru el să meargă la petreceri și să nu știe să danseze, drept pentru care s-a înscris la o școală de dans, plătind lecțiile din banii de buzunar: *quickstep*, vals, twist, cha-cha. N-a mers: peste câteva luni avea să uite tot, după ce-și impusese să uite. Știe foarte bine de ce s-a întâmplat asta. Nici o clipă, nici măcar în timpul lecțiilor, nu s-a lăsat acaparat de dans. Cu toate că picioarele lui urmau pașii regulamentari, înăuntrul lui se împotrivea îndârjit. La fel se întâmplă și acum: în străfundul lui, nu vede nici un motiv pentru care oamenii simt nevoia să danseze.

Dansul are sens numai când este înțeles drept altceva, ceva ce oamenii preferă să nu recunoască. Acel *altceva* este, de fapt, chestia adevărată; dansul e doar o perdea. A invita o fată la dans înseamnă a o invita la un act sexual; a accepta invitația înseamnă a accepta actul; iar dansul e o mimare sau o prefigurare a actului sexual. Sunt atât de evidente corespondențele, încât se întreabă de ce se mai ostenesc oamenii să danseze. Pentru ce-i nevoie de toată costumația asta, de mișcările ritualice; de ce tot circul ăsta uriaș?

Muzica de dans de altădată, cu ritmurile ei tropăitoare, muzica de la Masonic Hotel, l-a plictisit dintotdeauna. Cât despre muzica primitivă venită din America, pe care dansează cei de vârsta lui, ei bine, lui nu-i provoacă decât un sentiment de aversiune și intoleranță.

În Africa de Sud, toate cântecele de la radio erau americane. Ziarele urmăreau maimuțărelile starurilor americane de film, tot

ce făcea furori în America, precum *hula hoop*, era imitat cu servilism. De ce? De ce să te iei după americani în absolut orice? Renegați de olandezi, iar acum și de britanici, și-or fi pus sud-africanii în cap să devină pseudoamericani, chiar dacă cei mai mulți dintre ei n-au dat ochii în viața lor cu un american adevărat?

În Marea Britanie se așteptase să scape de America – de muzica americană, de toanele americane. Dar, spre disperarea lui, britanicii nu se dau nici ei în lături să-i imite pe americani. Ziarele de mare tiraj publică fotografii cu fete care urlă ca apucatele la concerte. Bărbați cu părul până la umeri zbiară și miaună imitând stilul american, apoi își distrug chitarele. Pur și simplu nu mai înțelege nimic din toate astea.

Ceea ce salvează Marea Britanie e Programul Trei. Dacă așteaptă ceva cu nerăbdare după o zi la IBM, este să ajungă acasă, în liniștea camerei lui, să deschidă radioul și să se întrețină cu o muzică așa cum n-a mai auzit niciodată sau cu dezbateri calme, inteligente. Seară de seară, nesmintit și gratuit, marile portaluri se deschid la simpla lui atingere.

Programul Trei transmite numai pe unde lungi. Dacă ar fi transmis pe unde scurte, l-ar fi putut prinde și la Cape Town. Și-atunci ce nevoie ar mai fi avut să vină la Londra?

În seria „Poeți și poezie" se discută despre un rus pe nume Joseph Brodsky. Acuzat de parazitism social, Joseph Brodsky a fost condamnat la cinci ani de muncă forțată, într-un lagăr situat în peninsula Arhanghelsk, în nordul înghețat. Sentința e încă în vigoare. În timp ce el stă în camera lui caldă din Londra, sorbindu-și cafeaua, ronțăind stafide și nuci ca desert, există un om de aceeași vârstă cu el, un poet ca și el, care, cât e ziua de lungă, taie bușteni cu fierăstrăul, îngrijindu-și degetele mușcate de ger, peticindu-și ghetele cu zdrențe, neavând altceva de mâncare decât capete de pește și supă de varză.

„Beznă ca înăuntrul unui ac", scrie Brodsky într-o poezie. Nu-și poate scoate versul ăsta din cap. Dacă s-ar concentra, așa, de-adevăratelea, noapte de noapte, dacă ar forța, prin simplă concentrare, binecuvântarea inspirației să pogoare asupra lui, ar fi în stare să scrie ceva pe măsură. Știe că are în el capacitatea asta,

imaginația lui are aceeași culoare ca a lui Brodsky: dar cum să trimită el după aceea vorbă taman până la Arhanghelsk?

Judecând numai după poeziile pe care le-a auzit la radio, după nimic altceva, a ajuns să-l cunoască pe Brodsky, îl știe până-n măduva oaselor. Asta e în stare să facă poezia. Poezia e adevăr. Dar despre el aici, la Londra, Brodsky nu poate ști nimic. Cum să-i spună omului aceluia degerat că e cu el, alături de el, zi de zi?

Joseph Brodsky, Ingeborg Bachmann, Zbigniew Herbert: de pe plute singuratice, ce se clatină pe mările întunecate ale Europei, ci își trimit cuvintele în eter, și, purtate de unde, cuvintele grăbesc spre camera lui, cuvintele poeților timpului său, vorbindu-i despre ce poate fi poezia, prin urmare despre ce poate fi el, umplându-l de bucuria că locuiește pe același pământ cu ei. „Semnal reperat la Londra – vă rog, continuați să transmiteți": ăsta-i mesajul pe care li l-ar trimite el, dacă ar putea.

În Africa de Sud a auzit una sau două compoziții de Schönberg și Berg – *Verklärte Nacht*, concertul pentru vioară. Acum, pentru prima oară, aude muzica lui Anton von Webern. În privința lui Webern a fost avertizat. Webern merge prea departe, a citit el undeva: ce compune Webern nu mai e muzică, doar sunete la întâmplare. Ascultă cu urechea lipită de radio. Întâi o notă, apoi o altă notă, apoi alta, reci precum cristalele de gheață înșirate ca stelele pe cer. Un minut sau două de extaz, apoi totul se termină.

Webern a fost împușcat în 1945 de un soldat american. O neînțelegere, cică, un accident de război. Creierul care a conceput acele sunete, acele tăceri, acea structură de sunet-și-tăcere, anihilat pentru totdeauna.

Se duce la Tate Gallery, la o expoziție a expresioniștilor abstracți. Timp de un sfert de oră stă în fața unui Jackson Pollock, dându-i șansa să-l pătrundă, încercând să-și ia o expresie de cunoscător, în cazul în care vreun londonez spilcuit l-ar urmări amuzat pe acest *ignoramus* provincial. Zadarnic. Tabloul nu-i spune nimic. Are ceva ce lui îi scapă.

În sala următoare, sus de tot pe perete, se află un tablou mare, compus doar dintr-o pată neagră alungită pe o întindere albă. *Elegie pentru Republica Spaniolă 24* de Robert Motherwell, scrie pe etichetă. E fascinat. Amenințătoare și misterioasă, forma neagră

pune stăpânire pe el. Un sunet ca lovitura unui gong răsună din ea, iar el se cutremură, i se înmoaie genunchii.

De unde vine puterea asta, această formă amorfă care nu seamănă câtuși de puțin cu Spania sau cu orice altceva, și cu toate acestea stârnește în el un șuvoi de simțăminte întunecate? Nu e frumoasă, dar vorbește asemenea frumuseții, poruncitor. De ce are Motherwell această putere, și nu și Pollock, sau Van Gogh ori Rembrandt? E oare aceeași putere care-i face inima să tresalte când vede o anume femeie, și nu alta? *Elegia pentru Republica Spaniolă* corespunde vreunei forme pitite în sufletul său? Ce se întâmplă atunci cu femeia care e să-i fie sortită? Umbra ei se află oare deja acolo, în întunecimea lui interioară? Și cât va mai trece până ca femeia să i se arate? Iar când i se va arăta, va fi el pregătit?

N-are cum să știe răspunsul. Dar dacă el o poate întâlni ca pe egalul său, pe ea, cea Sortită, atunci iubirea lor va fi fără seamăn, e sigur de asta, un extaz vecin cu moartea; iar când va reveni la viață, va fi o ființă cu totul nouă, transformată. O scăpărare a pieirii, ca atingerea a doi poli opuși, ca împerecherea unor gemeni; apoi o renaștere lentă. Trebuie să fie pregătit pentru asta. Pregătirea e totul.

La cinematograful Everyman se proiectează o serie Satyajit Ray. Vede trilogia *Apu* trei seri la rând, într-o stare de transă. În mama lui Apu, o femeie înverșunată, captivă, și în tatăl lui, seducător și nevolnic, își recunoaște, cu un sentiment de vinovăție, propriii părinți. Dar ceea ce-l fascinează mai presus de orice este muzica, interacțiunea amețitor de complexă între tobe și instrumentele cu coarde, solourile lungi de flaut a cărui gamă sau al cărui mod – nu se prea pricepe la teoria muzicală, ca să fie sigur care anume – îi merge la inimă, îi provoacă o stare de melancolie senzuală care durează mult după sfârșitul filmului.

Până acum, muzica occidentală, mai cu seamă Bach, i-a oferit tot ce avea nevoie. Acum, descoperă ceva ce nu se găsește în Bach, deși amintește de el: felul în care spiritul gânditor, pătrunzător, se abandonează vesel dansului degetelor.

Caută cu înfrigurare în magazinele de discuri și într-unul dintre ele găsește un LP cu un cântăreț la sitar, pe nume Ustad Vilayat Khan, cu fratele acestuia – mai tânăr, după cum îl înfățișează

fotografia – care cântă la *veena*, și cu un al treilea, fără nume, care cântă la *tabla*[1]. N-are gramofon acasă, dar poate asculta la magazin primele zece minute din înregistrare. Totul e acolo: exploatarea ezitantă a succesiunii tonurilor, emoția fremătătoare, iureșul extatic. Nu-i vine să creadă că are un asemenea noroc. Un continent nou, și totul doar pentru nouă șilingi! Merge cu discul acasă și îl pune bine în coperta lui de carton, în așteptarea zilei când va putea să-l asculte din nou.

În camera de sub el locuiește un cuplu de indieni. Au un copil mic, uneori îi aude, stins, plânsetul. Pe bărbat îl salută dând din cap, când se întâlnesc pe scară. Pe femeie n-a prea văzut-o.

Într-o seară, cineva îi bate la ușă. Indianul. Ar vrea să ia masa cu ei?

Acceptă, nu fără o strângere de inimă. Nu e obișnuit cu mâncarea foarte condimentată. Va fi în stare să mănânce fără să se înece și să se facă de râs? Dar răsuflă ușurat. Familia este din partea de sud a Indiei; sunt vegetarieni. Condimentele iuți nu reprezintă un element important al bucătăriei indiene, îi explică gazda: au fost introduse numai pentru a masca gustul de carne stricată. Mâncarea indiană din sud este mult mai blândă cu cerul gurii. Și, într-adevăr, așa se dovedește a fi. Ceea ce i se pune în față – supă de nucă de cocos condimentată cu nucșoară și cuișoare, o omletă – este de-a dreptul mângâietor.

Bărbatul e inginer. El și soția lui trăiesc în Anglia de mai mulți ani. Sunt fericiți aici, zice el. Locuința este cea mai bună pe care au avut-o până acum. Camera e spațioasă, clădirea liniștită și curată. Bineînțeles că nu le place clima englezească. Dar – ridică din umeri indianul – trebuie să accepți și bunele, și relele.

Soția lui abia dacă scoate un cuvânt. Îi servește pe ei, ea însă nu mănâncă nimic, apoi se retrage în colțul unde pruncul zace în coșul lui. Vorbește prost engleza, explică soțul ei.

Vecinul inginer admiră știința și tehnologia din Occident și se plânge că India e înapoiată. Deși elogiile aduse mașinăriilor îl plictisesc de obicei, nu-l contrazice pe vecin. Sunt primii oameni

1. *Veena* – instrument cu coarde, *tabla* – instrument de percuție, ambele, specific indiene.

aici, în Anglia, care-l invită la ei acasă. Mai mult decât atât: sunt oameni de culoare și știu că el e sud-african, cu toate acestea i-au întins o mână. Le este recunoscător.

Întrebarea e, ce să facă el cu recunoștința asta a lui? Nici nu poate fi vorba să-i invite, pe soți și pe pruncul lor care sigur ar plânge, în camera lui de la etaj, la o supă la plic și la o porție de macaroane cu sos de brânză, dacă nu de cârnați *chipolata*. Dar altfel cum să le întoarcă ospitalitatea?

Trece o săptămână, și el nu face nimic, apoi încă o săptămână. Se simte tot mai stânjenit. Începe să tragă cu urechea la ușă dimineața, așteptând ca inginerul să plece la serviciu, înainte să iasă și el pe palier.

Trebuie să existe un gest, un act simplu de reciprocitate, dar nu-l poate găsi, ori nu vrea să-l găsească, și foarte curând e prea târziu. Ce-i cu el? De ce complică atât de mult lucruri dintre cele mai simple? Dacă răspunsul e că așa-i firea lui, atunci ce rost are să aibă o asemenea fire? De ce să nu-și schimbe firea?

Dar e oare firea lui de vină? N-ar prea crede. Nu-i pare a fi vorba de fire, ci mai curând de boală, o boală morală: meschinărie, sărăcie a spiritului, prin nimic deosebită în esență de răceala lui față de femei. Se poate face artă dintr-o asemenea boală? Și dacă se poate, ce spune asta despre artă?

Pe un panou publicitar din fața unui chioșc de ziare din Hampstead, citește un anunț: „Se caută al patrulea pentru apartament în Swiss Cottage. Cameră proprie, bucătărie comună".

Nu-i place să stea la comun. Preferă să locuiască singur. Dar cât va locui singur, nu va putea ieși din izolarea lui. Telefonează, fixează o întâlnire.

Bărbatul care-i arată apartamentul e cu câțiva ani mai mare decât el. Are barbă, poartă o jachetă Nehru[1] bleu, închisă cu nasturi aurii de sus până jos. Îl cheamă Miklos, e din Ungaria. Apartamentul e curat, aerisit; camera care va fi a lui e mai mare decât cea pe care o ocupă acum și mai modernă.

1. Model de jachetă purtat de Jawaharlal Nehru, prim-ministru al Indiei între 1947 și 1964.

— O iau, îi spune lui Miklos fără să ezite. Să vă dau un avans?

Dar nu e chiar atât de simplu.

— Lăsați-mi numele și numărul de telefon și vă trec pe listă, spune Miklos.

Așteaptă trei zile. În a patra zi, dă el telefon. Miklos lipsește, îi spune fata care răspunde. Și camera? Aaa, nu mai e, a fost închiriată de câteva zile.

Vocea ei sună ușor răgușit și parcă e ceva străin în ea; fără îndoială, fata e frumoasă, inteligentă, sofisticată. N-o întreabă dacă și ea e unguroaică. Dar dacă ar fi primit camera, acum ar împărți apartamentul cu ea. Cine e? Cum o cheamă? A fost ea iubirea sortită lui și pe care, iată, a pierdut-o? Cine-i fericitul care a primit camera și viitorul ce ar fi trebuit să fie ale lui?

Când s-a dus să vadă apartamentul, a avut impresia că Miklos i-l arăta mai degrabă de formă. Nu e decât o explicație, anume că Miklos căuta pe cineva care să contribuie la economia gospodăriei cu ceva mai mult decât un sfert de chirie, cineva care să ofere și veselie, ori stil, ori romantism. Evaluându-l dintr-o privire, Miklos a ghicit că-i lipsesc veselia, stilul și romantismul, așa că l-a respins.

El ar fi trebuit să preia inițiativa. „Nu sunt ceea ce par a fi", ar fi trebuit să spună. „Oi fi arătând eu ca un funcționar, dar în realitate sunt poet, sau un poet în devenire. Pe lângă asta, voi plăti punctual partea mea din chirie, ceea ce e mai mult decât fac majoritatea poeților." N-a zis însă asta, nici nu s-a umilit pledând în favoarea sa și a vocației sale; iar acum e prea târziu.

Cum se face că un ungur poate dispune cum vrea de un apartament în selectul Swiss Cottage, poate să se îmbrace după ultima modă, să se trezească târziu în dimineața lenevă, fără îndoială având-o lângă el în pat pe frumoasa cu voce răgușită, câtă vreme el trebuie să se chinuie toată ziua ca un sclav în folosul IBM-ului și să locuiască într-o cameră mizeră în apropiere de Archway Road? Cum au ajuns în mâinile lui Miklos cheile care descuie plăcerile Londrei? Unde găsesc oamenii ăștia bani să-și întrețină viața de huzur?

Nu i-au plăcut niciodată oamenii care nu se supun regulilor. Dacă regulile sunt ignorate, viața încetează să mai aibă sens: asemenea lui Ivan Karamazov, poți să dai înapoi biletul și să te retragi.

Și totuși, Londra pare plină de oameni care ignoră regulile și scapă nepedepsiți. El pare singurul într-atât de tâmpit încât să respecte legile, el şi ceilalţi funcţionari în costume negre, cu ochelari, hărțuiți, pe care-i vede în metrou. Și-atunci, ce-ar trebui să facă? Să-l ia ca exemplu pe Ivan? Să-l ia ca exemplu pe Miklos? Pe oricare l-ar lua ca exemplu, simte că ar pierde. Pentru că n-are talent să mintă, să ducă de nas, să ocolească legea, așa cum n-are talent pentru distracții și haine fistichii. N-are talent decât pentru deprimare, o deprimare banală, sinceră. Dacă acest oraș nu oferă recompensă pentru deprimare, atunci ce caută el aici?

Doisprezece

În fiecare săptămână sosește o scrisoare de la mama lui, un plic par avion, albastru deschis, pe care numele destinatarului e scris îngrijit, cu litere de tipar. E disperat când primește aceste dovezi ale iubirii ei constante pentru el. Mama lui nu vrea să înțeleagă că, atunci când a plecat din Cape Town, a tăiat toate legăturile cu trecutul? Cum poate s-o facă să accepte că procesul de a se transforma într-o altă persoană, care a început când el avea cincisprezece ani, va continua fără cruțare până când vor fi dispărut toate amintirile despre familie și țara pe care a lăsat-o în urmă? Când va vedea că el s-a îndepărtat atât de mult de ea, încât ar putea la fel de bine să fie un străin?

În scrisori, mama îi dă vești despre familie, îi scrie despre ultimele ei slujbe (se mută de la o școală la alta, ținând locul profesorilor aflați în concediu medical). Își încheie scrisorile cu speranța că e bine, sănătos, că are grijă să poarte haine călduroase, că nu s-a îmbolnăvit de gripa despre care a auzit că bântuie prin Europa. Despre cum merg treburile în Africa de Sud nu scrie, deoarece el i-a spus clar că nu-l interesează.

El pomenește de faptul că și-a uitat mănușile în metrou. Ce greșeală! Curând, sosește un pachet par avion: o pereche de mănuși cu un deget, din blană de miel. Timbrele au costat mai mult decât mănușile.

Ea își scrie corespondența duminica seara și o pune la cutie ca să fie ridicată lunea dimineața. Îi e ușor să-și imagineze scena care are loc în apartamentul în care s-au mutat mama, tatăl și fratele lui, după ce-au vândut casa din Dondebosch. Cina s-a încheiat.

Ea strânge masa, își pune ochelarii, trage lampa mai aproape. „Ce faci acum?" o întreabă tatăl lui, care are oroare de serile de duminică, după ce-a isprăvit de citit *Argus* de la prima până la ultima pagină și nu mai are nimic de făcut. „Trebuie să-i scriu lui John", răspunde ea, ţuguindu-și buzele, punând punct oricărei discuții. *Dragă John*, începe ea.

Ce crede că obține cu scrisorile astea ale ei, această femeie încăpățânată, lipsită de tact? Nu-și dă seama că dovezile fidelității ei, oricât de perseverente, nu-l vor face niciodată să cedeze și să se întoarcă? Nu poate accepta că el nu e normal? Ar trebui să-și concentreze iubirea asupra fratelui lui, iar pe el să-l dea uitării. Fratele lui e o ființă mai simplă și mai inocentă. Fratele lui e inimos. Să-și asume fratele lui povara de-a o iubi; să-i spună fratelui său că de-acum încolo el e întâiul ei născut, cel mai iubit de ea. Și-atunci el, cel proaspăt uitat, va fi liber să-și croiască propria viață.

Ea scrie săptămânal, dar el nu-i răspunde în fiecare săptămână. Prea ar fi un gest de reciprocitate. Scrie doar din când în când, scurt, spunând mai nimic, dar simplul fapt că le-a scris e semn că încă mai e în lumea celor vii.

Asta-i partea cea mai rea. Asta-i capcana pe care a construit-o ea, o capcană din care încă nu știe cum să iasă. Dacă ar fi să taie toate legăturile, dacă n-ar mai scrie deloc, ea ar trage concluzia cea mai rea, cea mai rea cu putință; și numai gândul la durerea care ar săgeta-o în acea clipă îl face să-și dorească să-și acopere ochii și să-și astupe urechile. Atâta vreme cât ea e în viață, el n-are voie să moară, prin urmare, atâta vreme cât ea e în viață, viața lui nu-i aparține. N-are voie să fie nepăsător față de viața asta. Deși nu se iubește cine știe ce, trebuie ca, de dragul ei, să aibă grijă de sine, până acolo încât să se îmbrace cu haine călduroase, să mănânce ce trebuie, să ia vitamina C. Cât despre sinucidere, nici nu poate fi vorba.

Despre Africa de Sud, află vești de la BBC și din *Manchester Guardian*. Știrile din *The Guardian* îl îngrozesc. Un fermier îl leagă pe unul dintre muncitorii lui de-un copac și-l biciuiește până-l omoară. Poliția trage la întâmplare în mulțime. Un prizonier este găsit mort în celulă, spânzurat de o fâșie de pătură, chipul

ii e plin de vânătăi și sânge. Orori după orori, atrocități după atrocități, fără contenire.

Știe care sunt opiniile mamei lui, ea crede că lumea are o părere greșită despre Africa de Sud. Negrii sud-africani o duc mai bine decât oriunde în Africa. Cei care instigă la greve și proteste sunt agitatorii comuniști. Cât despre muncitorii de la ferme, care primesc salariile sub formă de fiertură de mălai și sunt nevoiți să-și îmbrace copiii în saci de iută, ca să-i ferească de frigul iernii, mama lui recunoaște că e o adevărată rușine. Dar lucruri din astea se întâmplă numai în Transvaal. Afrikanerii din Transvaal, cu urile lor întunecate și inimile neiertătoare, au adus țării ăsteia un renume atât de rău.

Opinia lui, pe care nu ezită să i-o comunice, este că, în loc să țină discurs după discurs la Națiunile Unite, rușii ar trebui să invadeze fără întârziere Africa de Sud. Ar trebui să lanseze parașutiști peste Pretoria, să-i captureze pe Verwoerd[1] și pe acoliții lui, să-i pună la zid și să-i împuște.

Ce-ar trebui să facă rușii după ce l-au împușcat pe Verwoerd nu mai spune, nici nu s-a gândit la asta. Tot ce contează e că trebuie să se facă dreptate; restul e politică, or, el nu e interesat de politică. De când se știe el, afrikanerii au călcat oamenii în picioare pentru că, susțin ei, au fost la rândul lor călcați în picioare. Ei bine, atunci să se învârtă roata, forței să i se răspundă cu o forță și mai mare. El e bucuros că a ieșit de-acolo.

Africa de Sud îi atârnă ca o povară de gât. Vrea să scape de ea, nu-i pasă cum și-n ce fel, ca să înceapă să respire.

Nu trebuie să cumpere *Manchester Guardian*. Sunt alte ziare mai la îndemână: *Times*, bunăoară, sau *Daily Telegraph*. Dar în *Manchester Guardian* poți să ai încredere că nu scapă nimic din ce se întâmplă în Africa de Sud și care îți încrâncenează carnea. Când citește *Manchester Guardian*, poate fi sigur că află tot ce-i mai rău.

---

1. Hendrik Frensch Verwoerd (1901-1966) – prim-ministru al Africii de Sud din 1958 până la asasinarea lui în 1966. Cunoscut drept politicianul care a conceput și a implementat apartheidul.

N-a mai vorbit cu Astrid de săptămâni. Într-una din zile, îl sună ea. Și-a încheiat perioada de ședere în Anglia, se întoarce în Austria.

— Presupun că n-o să te mai văd, îi zice ea, așa că am telefonat ca să-mi iau rămas-bun.

Fata încearcă să pară degajată, însă el îi aude vocea înlăcrimată. Cu un sentiment de vinovăție, îi propune să se întâlnească. Beau o cafea; merg împreună acasă la el și ea își petrece noaptea („ultima noastră noapte", spune ea) lipindu-se strâns de el, plângând încetișor. Devreme, a doua zi dimineața (e duminică), o aude că se dă încet jos din pat și se duce în vârful picioarelor la baia de pe palier, ca să se îmbrace. Când revine în cameră, el se preface că doarme. Știe că e de ajuns să facă cel mai mic gest, și ea ar rămâne. Dacă e ceva ce ar vrea să facă înainte de a-i acorda ei atenție, bunăoară să citească un ziar, ea ar sta liniștită într-un colț și ar aștepta. Se pare că așa sunt învățate fetele din Klagenfurt să se poarte: să nu ceară nimic, să aștepte până când bărbatul e dispus, și atunci să-l servească.

Ar dori să fie mai drăguț cu Astrid, e atât de tânără, atât de singură în marele oraș. I-ar plăcea să-i șteargă lacrimile, s-o facă să zâmbească; i-ar plăcea să-i demonstreze că inima lui nu e atât de împietrită pe cât pare, că el e în stare să răspundă disponibilității ei cu propria disponibilitate, disponibilitatea de a o strânge în brațe așa cum vrea ea să fie strânsă în brațe, că e în stare să-și aplece urechea la poveștile despre mama și frații ei de-acasă. Dar trebuie să fie atent. Prea multă căldură ar putea-o face să-și anuleze biletul, să rămână la Londra, să se mute cu el. Doi dintre învinși, adăpostindu-se unul în brațele celuilalt, consolându-se reciproc: o perspectivă mult prea umilitoare. Nu le mai rămâne decât să se căsătorească, el și Astrid, și să-și petreacă restul vieții având grijă unul de altul, ca niște invalizi. Așa că el nu-i dă nici un semn, ci zace cu ochii strâns închiși, până aude scârțâitul treptelor și pocnetul ușii de la intrare.

E decembrie, vremea s-a înrăutățit. Ninge, zăpada se transformă în zloată, zloata îngheață: pe trotuare trebuie să-ți cauți priza la fiecare pas, ca pe munte. O pătură de ceață învăluie orașul,

ceață îngroșată de praf de cărbune și sulf. Curentul se întrerupe; metrourile nu mai circulă, bătrânii mor înghețați în casele lor. Cea mai rea iarnă a secolului, așa scrie în ziare.

Merge cu pași apăsați pe Archway Road, alunecă pe gheață, și-a acoperit fața cu un fular, încearcă să nu respire. Hainele îi miros a sulf, are un gust neplăcut în gură, când tușește scuipă flegmă neagră. În Africa de Sud e vară. Dacă ar fi acolo, ar putea sta pe plaja Strandfonteen, care se întinde pe kilometri întregi, nisip alb sub minunatul cer albastru.

Noaptea, o țeavă se sparge în camera lui. Podeaua se inundă. Se trezește înconjurat de o pojghiță de gheață.

E ca pe vremea blițului, scriu ziarele și publică povești despre cantinele pentru oamenii fără adăpost, organizate de trupele auxiliare de femei, despre echipele de lăcătuși-mecanici care trudesc noapte de noapte. Criza scoate la iveală ce-i mai bun în londonezi, scriu ziarele, iată-i cum fac față greutăților cu o energie calmă, mereu glumeți.

El însă, chiar dacă se îmbracă la fel ca londonezii, tropăie spre serviciu ca londonezii, suferă de frig ca londonezii, nu-i deloc glumeț. Nici la Paștele cailor nu l-ar socoti londonezii ca pe unul de-al lor. Dimpotrivă, londonezii îl recunosc pe loc drept încă unul dintre străinii aceia care, din cine știe ce motive idioate, aleg să trăiască acolo unde nu le e locul.

Cât timp va fi obligat să trăiască la Londra, înainte să se accepte faptul că a devenit unul de-al lor, că a devenit englez? Va fi suficient să primească pașaport britanic, sau un nume străin cu rezonanță ciudată e semn că va rămâne mereu un ostracizat? Și, de fapt, ce înseamnă „a deveni englez"? Anglia este țara a două națiuni: va trebui să aleagă una din ele, să aleagă între a fi englez din clasa de mijloc și a fi englez din clasa muncitoare. Se pare că a și ales. Poartă uniforma clasei de mijloc, citește un ziar al clasei de mijloc, imită felul de a vorbi al clasei de mijloc. Dar simplele elemente exterioare ca acestea n-o să fie de ajuns să-l ajute să fie acceptat, nici pe departe. Acceptarea în sânul clasei de mijloc – acceptarea totală, nu un bilet temporar, valabil doar la anumite ore ale zilei, în anumite zile ale anului – a fost decisă, din câte vede el, cu ani

în urmă, chiar cu generații în urmă, conform unor reguli care lui îi vor rămâne pentru totdeauna necunoscute.

Cât despre clasa muncitoare, el nu-i împărtășește distracțiile, cu greu îi înțelege discursul, n-a simțit niciodată nici cel mai mic semn de bun venit din partea ei. Fetele de la IBM își au prietenii lor din rândul clasei muncitoare, gândul le e numai la măritiș, prunci și locuințe sociale, răspund cu răceală la orice tentativă de abordare. O fi trăind el în Anglia, dar în nici un caz pentru că a fost invitat de clasa muncitoare engleză.

Sunt și alți sud-africani în Londra, cu miile, dacă e să dea crezare statisticilor. Sunt și canadieni, australieni, neozeelandezi, chiar și americani. Dar oamenii ăștia nu-s imigranți, n-au venit ca să se stabilească aici, să devină englezi. Au venit să se distreze, sau să studieze, sau să câștige niște bani înainte să facă un tur al Europei. După ce se vor fi săturat de Lumea Veche, se vor întoarce la ei acasă și-și vor relua viețile lor adevărate.

La Londra sunt și europeni, nu numai studenți la Filologie, ci și refugiați din Blocul Răsăritean și alții refugiați mai de demult, din Germania nazistă. Dar situația lor este diferită de a lui. El nu e refugiat; sau, mă rog, dacă ar pretinde că e refugiat, n-ar obține nimic de la Interne. Cine te asuprește? l-ar întreba cei de la Interne. De ce anume fugi? De plictiseală, ar răspunde el. De filistinism. De atrofierea vieții morale. De rușine. Și unde ar ajunge cu o asemenea pledoarie?

Apoi mai e Paddington. Merge pe Maida Vale sau pe Kilburn High Road, la șase seara, și vede, sub luminile galbene, spectrale ale felinarelor, mulțimi de antilezi târându-se înapoi spre locuințele lor, înfofoliți din pricina frigului. Cu umerii aplecați, cu mâinile înfundate în buzunare, pielea lor are o aură cenușie, făinoasă. Ce-i îndeamnă să vină din Jamaica și Trinidad în acest oraș nemilos, unde frigul se insinuează până și din pavajul străzilor, unde orele zilei și le petrec în corvoadă, iar serile, ghemuiți în jurul unui foc de aragaz, într-o încăpere închiriată, cu pereți scorojiți și mobilă care abia se mai ține? Cu siguranță că n-au venit aici cu toții ca să-și găsească faima ca poeți.

Oamenii cu care lucrează el sunt mult prea politicoși să-și exprime opinia despre vizitatorii străini. Cu toate acestea, din anumite

tăceri ale lor, știe că nu e dorit în țara lor, nu cu adevărat. Ei păstrează tăcerea și în privința antilezilor. Dar el poate citi semnele. PLECAȚI ACASĂ, NEGROTEILOR, spun sloganurile pictate pe pereți. FĂRĂ COLORAȚI, spun anunțurile din ferestrele pensiunilor. Lună de lună, guvernul înăsprește legile privitoare la imigrație. Antilezii sunt opriți pe docuri în Liverpool, sunt ținuți acolo până îi cuprinde disperarea, după care sunt trimiși înapoi de unde au venit. Dacă pe el nu-l fac să le simtă ostilitatea vădită, singura explicație e aspectul său exterior, care-l protejează: costumul Moss Brothers și pielea deschisă la culoare.

Treisprezece

„După o matură chibzuință, am ajuns la concluzia…“ „După o sondare a sufletului meu, am ajuns la concluzia…“

Lucrează la IBM de mai bine de-un an: o iarnă, o primăvară, o vară, o toamnă, încă o iarnă, și acum începutul unei noi primăveri. Chiar și în biroul de pe Newman Street, o clădire ca o cutie, cu ferestrele sigilate, simte suava schimbare a aerului de afară. Nu mai poate continua astfel. Nu-și mai poate sacrifica viața principiului că oamenii trebuie să trudească în chinuri pentru pâinea zilnică, un principiu pe care pare să-l fi îmbrățișat, deși habar n-are de unde l-a cules. Nu poate să-i demonstreze la nesfârșit mamei sale din Cape Town că el și-a clădit o existență temeinică, prin urmare să nu-și mai facă griji pentru el. De obicei, nu prea știe ce vrea, nu-i pasă să știe ce vrea. A ști ce vrei semnifică, în opinia lui, moartea scânteii creatoare. Dar, în acest caz, nu-și poate permite să plutească în derivă în obișnuita lui ceață a indeciziei. Trebuie să plece de la IBM. Trebuie să iasă de-acolo, indiferent de cât de umilit se va simți.

În ultimul an, scrisul lui de mână a devenit, fără voia lui, tot mai mic și mai mic, și mai indescifrabil. Acum, șezând la masa lui de lucru și scriind ceea ce urmează să fie anunțarea demisiei sale, se străduiește să facă literele mai mari, curbele mai largi, caligrafia mai încrezătoare.

„După o reflecție îndelungată“, scrie el în sfârșit, „am ajuns la concluzia că viitorul meu nu se află la IBM. Conform contractului, doresc prin urmare să vă dau un preaviz de o lună.“

Semnează, lipește plicul, scrie destinatarul: Dr. B.L. McIver, Director, Departamentul Programare, și aruncă discret plicul în tava numită INTERNE. Nimeni din birou nu-i acordă nici măcar o privire. Își reia locul.

Până la ora trei, când se ridică din nou corespondența, are timp să se răzgândească, să ia pe furiș scrisoarea din tavă și s-o facă bucățele. După ce scrisoarea ajunge la destinatar, zarurile au fost aruncate. Până a doua zi, vestea se va fi răspândit în întreaga clădire: unul dintre oamenii lui McIver, unul dintre programatorii de la etajul doi, sud-africanul, și-a dat demisia. Nimeni nu va dori să fie văzut stând de vorbă cu el. Va fi trimis în carantină. Așa stă treaba la IBM. Fără compătimiri false. Va fi etichetat drept un individ lipsit de perseverență, un ratat, mai bine să n-ai de-a face cu el.

La trei după-amiaza, femeia responsabilă cu corespondența vine să ia tava. El se apleacă asupra hârtiilor sale, inima îi bate ca nebună.

O jumătate de oră mai târziu, este chemat în biroul lui McIver. McIver este furibund, dar se stăpânește.

— Ce-i asta? întreabă el, arătând spre scrisoarea care zace deschisă pe masa lui.

— M-am hotărât să demisionez.

— De ce?

A bănuit el că McIver o să primească rău vestea. McIver este cel care l-a intervievat pentru postul acesta, care l-a acceptat și i-a aprobat cererea, care a înghițit povestea că este un oarecare venit din colonii și vrea să facă o carieră în programare. McIver are și el șefi, față de care va trebui să-și explice eroarea.

McIver este un om înalt. Se îmbracă la patru ace, vorbește cu accent de Oxford. Nu-l interesează câtuși de puțin programarea ca știință sau pricepere, sau îndemânare, sau ce-o fi. El este doar un director. La asta se pricepe: să traseze sarcini oamenilor, să le administreze timpul, să-i îndrume și să-i mâne de la spate, să-și câștige banii pe spinarea lor.

— De ce? întreabă din nou McIver, impacientat.

— Nu găsesc că munca la IBM este suficient de satisfăcătoare la nivel uman. Nu mă împlinește.

— Continuă.

— Speram la ceva mai mult.

— Cam la ce, adică?

— Speram să găsesc aici prietenie.

— Consideri că atmosfera nu este prietenoasă?

— Nu, nu că nu e prietenoasă. Oamenii sunt foarte amabili. Dar a fi prietenos nu este același lucru cu prietenia.

Sperase ca scrisoarea să fie acceptată drept ultimul său cuvânt. Ce speranță naivă! Ar fi trebuit să-și dea seama că o vor considera doar ca primul foc tras într-un război.

— Ce altceva? Dacă mai ai ceva de spus, acum este momentul s-o faci.

— Nimic altceva.

— Nimic altceva. Înțeleg. Duci lipsă de prietenii. Nu ți-ai găsit prieteni.

— Da, corect. Nu dau vina pe nimeni. Probabil că eu sunt de vină.

— Și din pricina asta vrei să-ți dai demisia.

— Da.

Acum că le-a rostit, cuvintele îi par prostești, și chiar sunt. Este manevrat să spună prostii. Dar ar fi trebuit să se aștepte la asta. Așa îl fac să plătească pentru că i-a respins pe ei și slujba pe care i-au dat-o, o slujbă la IBM, liderul de piață. Ca un începător în jocul de șah, este împins în colțuri și făcut mat în zece mutări, în opt mutări, în șapte mutări. O lecție de dominație. Ei bine, n-au decât s-o facă. N-au decât să-și facă mutările, iar el își va face mutările lui de răspuns, stupide, ușor de contracarat, până când se vor plictisi și-l vor lăsa să plece.

Cu un gest brusc, McIver încheie interviul. Asta e, deocamdată. E liber să se întoarcă la biroul său: pentru prima oară, nu mai este nici măcar obligat să lucreze până târziu. Poate să plece din clădire la ora cinci, și toată seara este a lui.

A doua zi dimineața, prin intermediul secretarei lui McIver – McIver însuși trece pe lângă el, fără să-i răspundă la salut –, i se spune să se prezinte fără întârziere la Biroul Central IBM din City, la Departamentul Personal.

Este limpede că funcționarul de la Personal, care-i analizează cazul, a auzit de obiecția lui că IBM nu i-a satisfăcut nevoia de prietenie. Pe masa lui de lucru se află un dosar deschis; pe măsură ce se desfășoară interviul, funcționarul bifează punctele din dosar. De când se simte nefericit în slujba aceasta? A vorbit vreodată cu superiorul lui despre această nefericire a lui? Dacă nu, de ce nu? Au fost neprietenoși colegii lui din Newman Street? Nu? Atunci e atât de bun să-și explice mai pe larg plângerea?

De fiecare dată când sunt rostite, cuvintele *prieten*, *prietenie*, *prietenos* sună tot mai aiurea. Dacă îți cauți prieteni – și-l închipuie el pe funcționar spunând – înscrie-te într-un club, joacă popice, zboară cu aeroplanul, colecționează timbre. De ce aștepți de la patronul tău, IBM, International Business Machines, producător de calculatoare electronice și computere, să-ți facă rost de prieteni?

Și desigur că funcționarul are dreptate. Ce drept are el să se plângă, mai cu seamă în această țară, unde toți se comportă cu atâta răceală unii față de ceilalți? Nu este ăsta motivul pentru care îi admiră pe englezi, tocmai pentru această rezervă emoțională a lor? Oare nu de aceea scrie el, în timpul lui liber, o teză despre operele lui Ford Madox Ford, panegiristul pe jumătate german al laconismului englez?

Derutat, împiedicat, își explică mai pe larg plângerea. Dar explicația sa mai largă este la fel de obscură pentru funcționarul de la Personal ca și plângerea în sine. *Inducere în eroare*, aceasta este sintagma pe care probabil o așteaptă funcționarul de la el. *Angajatul a fost indus în eroare*, asta ar fi o formulare potrivită. Dar nu vrea să-l ajute. N-au decât să-l catalogheze ei cum vor.

Ce-l interesează în mod deosebit pe funcționar este ce are de gând să facă mai departe. Nu cumva caută, cu toată vorbăria asta a lui despre lipsa de prietenie, să-și acopere mutarea de la IBM la una dintre firmele rivale în domeniul mașinilor de calcul? I s-au făcut cumva promisiuni, i s-au oferit sporuri salariale?

Mai sincer decât este în negarea acestor speculații nici că poate fi. Nu are în perspectivă nici o altă slujbă, nici la vreun rival, nici de alt soi. Nu a dat nici un interviu. Pleacă de la IBM pur și simplu pentru că vrea să plece de la IBM. Vrea să fie liber, asta-i tot.

Cu cât vorbește mai mult, cu atât i se par mai prostești vorbele sale, cu atât pare mai străin de lumea afacerilor. Dar cel puțin nu spune „Plec de la IBM pentru că vreau să devin poet". Măcar acest secret este încă doar al lui.

Ca din senin, taman acum primește un telefon de la Caroline. E în vacanță pe coasta sudică, în Bognor Regis, și nu prea are nimic de făcut. Ce-ar fi să ia trenul și să-și petreacă sâmbăta cu ea?

Îl așteaptă la gară. De la o prăvălie de pe Main Street închiriază biciclete; curând, străbat cu bicicletele drumuri de țară singuratice, printre lanuri de grâu verde. Este neobișnuit de cald. El e asudat tot. Nu e îmbrăcat adecvat pentru aventura asta: pantaloni gri de flanelă, jachetă. Caroline poartă o tunică scurtă, de culoarea roșiei, și sandale. Părul ei blond sclipește în soare, picioarele lungi îi lucesc în timp ce pedalează; arată ca o zeiță.

Ce face ea în Bognor Regis? vrea el să știe. Stă cu o mătușă, răspunde ea, o mătușă englezoaică despre care nu mai știa nimic de mult. El nu mai pune alte întrebări.

Se opresc pe marginea drumului, sar un gard. Caroline a adus sandviciuri; găsesc un loc la umbra unui castan și mănâncă. Apoi el simte că ea n-ar zice nu dacă ar face dragoste cu ea. Dar el nu e în apele lui, așa, la loc deschis, unde în orice moment un fermier sau chiar un polițist ar putea să dea peste ei și să-i întrebe ce naiba fac acolo.

— Mi-am dat demisia de la IBM, zice el.

— Foarte bine. Și ce-ai să faci?

— Nu știu. Cred că o să mă las în voia sorții o vreme.

Ea așteaptă ca el să-i mai zică ceva, așteaptă să-i audă planurile. Dar el nu mai are ce să-i spună, nici planuri, nici idei. Ce cretin e! De ce s-o fi obosind Caroline să-l țină agățat de ea, o fată care s-a adaptat în Anglia, s-a realizat în viață, i-a luat-o înainte în toate felurile posibile? Nu există decât o explicație: încă îl mai vede așa cum era el în Cape Town, când încă se putea prezenta ca un poet în devenire, când încă nu era ceea ce a devenit între timp, ceea ce a făcut IBM-ul din el: un eunuc, un trântor, un tinerel speriat care fuge să prindă trenul de 8.17 spre birou.

În alte părți din Marea Britanie, angajații care demisionează primesc un cadou de despărțire – dacă nu un ceas de aur, măcar o mică petrecere în pauza de ceai, un discurs, aplauze și urări de bine, sincere sau nesincere. Stă în țara asta de suficient de multă vreme ca să știe acest lucru. La IBM nu se întâmplă la fel. IBM nu este Marea Britanie. IBM este noul val, noua cale. De aceea IBM își va croi drum prin opoziția britanică. Opoziția e încă ancorată în metodele britanice ineficiente, indolente, inerte, învechite. Dimpotrivă, IBM este suplu, dur, nemilos. Prin urmare, nici un cadou de despărțire pentru el în ultima zi de muncă. Își strânge în tăcere lucrurile din birou, își ia rămas-bun de la colegii programatori.

— Ce-ai să faci? îl întreabă prudent unul dintre ei.

E limpede că toți au auzit povestea cu prietenia; din pricina asta sunt crispați, stingheriți.

— Ei, o să văd ce se ivește, răspunde el.

Ce sentiment ciudat, să se trezească a doua zi dimineața fără să fie obligat să se ducă undeva. O zi însorită: prinde un metrou până la Leicester Square, face un tur al librăriilor de pe Charing Cross Road. E neras de-o zi; s-a hotărât să poarte barbă. Poate că, având barbă, n-o să mai arate atât de nelalocul lui printre tinerii cleganți și fetele frumoase care se revarsă din facultățile de filologie și călătoresc cu metroul. Și-apoi, cum i-o fi norocul.

A hotărât ca de aici încolo să se lase în voia sorții la fiecare pas. Romanele sunt pline de întâlniri întâmplătoare din care se nasc povești de dragoste – povești de dragoste sau tragedii. El e pregătit pentru o poveste de dragoste, pregătit chiar și pentru tragedie, de fapt e pregătit pentru orice, atâta vreme cât îl va mistui și va face din el o altă ființă. De aceea se află el la Londra, la urma urmei: să scape de esența sa veche și să-și releve noua esență, adevărată, pasională; acum nu-l mai împiedică nimic în căutarea lui.

Zilele trec, iar el face absolut ce vrea. Tehnic vorbind, situația lui e ilegală. De pașaport are prins în agrafă permisul de muncă – acesta îi dă dreptul să stea în Marea Britanie. Acum că nu are nici un loc de muncă, permisul nu mai are nici o putere. Dar dacă nu-și face simțită prezența, poate că-l vor trece cu vederea – adică autoritățile, poliția sau cine-o fi.

La orizont ameninţă problema banilor. Economiile sale nu vor ţine la nesfârşit. N-are nimic valoros de vânzare. Din prudenţă, renunţă să mai cumpere cărţi; mănâncă numai pâine, brânză şi mere.

Şansa refuză să-l binecuvânteze. Dar şansa e imprevizibilă, trebuie să-i dai timp. Nu are ce face decât să aştepte gata pregătit ziua în care şansa îi va surâde în sfârşit.

Paisprezece

Liber să facă ce-l taie capul, reușește curând să citească întregul corpus variat și vast al scrierilor lui Ford. E timpul să-și dea verdictul. Ce-o să spună? În domeniul științelor, ți se permite să raportezi rezultate negative, eșecul de a confirma ipoteze. Dar în artă? Dacă n-are nimic nou de zis despre Ford, n-ar fi mai corect, mai onorabil să recunoască faptul că a făcut o greșeală, să renunțe la bursă, să returneze banii? Sau, în locul unei teze, i s-ar permite să prezinte un raport despre dezamăgirea pe care i-a produs-o subiectul ales de el, cât e de decepționat de eroul său?

Cu servieta în mână, iese din British Museum și se amestecă în mulțimea de pietoni de pe Great Russell Street: mii de suflete, și nici unul nu dă doi bani pe ce crede el despre Ford Madox Ford sau despre orice altceva. Când a sosit la Londra, obișnuia să scruteze îndrăzneț chipurile acestor trecători, căutând să surprindă esența unică a fiecăruia. *Uite, mă uit la tine!* zicea el. Dar privirile îndrăznețe nu l-au ajutat cu nimic într-un oraș în care, după cum a descoperit de curând, bărbații și femeile nu-i susțineau privirea, ci, dimpotrivă, i-o ocoleau cu răceală.

Resimțea fiecare asemenea ocolire a privirii lui ca pe o mică înțepătură cu un vârf de cuțit. De fiecare dată era luat în vizor, i se găseau cusururi, era refuzat. Curând, a început să-i piară curajul, să bată în retragere încă înainte să fie refuzat. Când era vorba de femei, îi era mai ușor să se uite pe furiș, să tragă cu ochiul. Cam așa se uitau oamenii la Londra, trăgeau cu ochiul. Dar în trasul cu ochiul era ceva nesincer, necurat – asta simțea el și nu putea scăpa de sentimentul ăsta. Mai bine să nu se mai uite

deloc. Mai bine să nu se arate curios în privința vecinilor, să fie indiferent.

De când se află la Londra, s-a schimbat enorm; nu e sigur că schimbarea e spre bine. În iarna care tocmai s-a sfârșit, au fost zile în care a crezut că o să moară de frig, de deprimare și singurătate. Dar a trecut și de asta, cum-necum. Până vine din nou iarna, frigul și deprimarea n-o să-l mai afecteze la fel de mult. Până atunci, aproape că va fi un londonez get-beget, ca de piatră. Nu ăsta era scopul lui, să se împietrească, dar probabil că nu va avea de ales.

Una peste alta, Londra se dovedește un dascăl aspru. Ambițiile i-au devenit mult mai modeste decât înainte, cu mult mai modeste. La început, a fost dezamăgit de cât de puțin ambițioși erau londonezii. Iar acum e pe cale să li se alăture. În fiecare zi, orașul îl disciplinează, îl pedepsește; iar el învață asemenea unui câine bătut.

Neștiind ce vrea să spună despre Ford – dacă e să spună ceva –, zace tot mai mult în pat dimineața. Când în sfârșit se așază la birou, nu e în stare să se concentreze. Venirea verii îi accentuează starea de derută. Londra pe care o cunoaște el e un oraș al iernii, în care te spetești și te omori cât e ziua de lungă, fără să te aștepte nimic la capătul ei, doar noaptea, patul și uitarea. În zilele acestea blânde de vară, făcute parcă pentru relaxare și plăcere, încercarea la care e supus continuă: dar nu mai e sigur care parte din el e pusă la încercare. Uneori, are impresia că e pus la încercare numai de dragul încercării, ca să se vadă dacă trece testul.

Nu-i pare rău că a plecat de la IBM. Dar acum chiar nu mai are cu cine să stea de vorbă, nici măcar Bill Briggs nu mai e. Trec zilele fără ca el să scoată un cuvânt. Începe să le marcheze cu un T în jurnalul său: zile de tăcere.

La intrarea în stația de metrou, se ciocnește de un bătrânel care vinde ziare.

— Pardon! se scuză el.

— Cască ochii pe unde mergi! mârâie omul.

— Pardon! repetă el.

Pardon – cuvântul îi iese greu din gură, e ca o piatră. Se poate socoti vorbire rostirea unui singur cuvânt dintr-o categorie gramaticală nedeterminată? Ceea ce s-a petrecut între el și bătrânul acela poate fi definit drept contact uman, sau mai degrabă interacțiune socială, ca atunci când furnicile își ating antenele? Cu siguranță

că pentru bătrân n-a însemnat nimic. Stă acolo cât e ziua de lungă, cu maldărul lui de ziare, mormăind în barbă supărat; așteaptă orice ocazie să se răţoiască la câte un trecător. În cazul lui însă, amintirea acelui singur cuvânt îi va stărui în minte câteva săptămâni bune, poate chiar tot restul vieţii. Izbindu-se de oameni, spunând „Pardon!", fiind insultat; un vicleşug, un mod ieftin de a provoca o conversaţie. De a duce de nas singurătatea.

Se găseşte într-o vale a încercărilor, şi nu se descurcă prea bine. Dar nu se poate să fie singurul supus încercărilor. Trebuie să mai existe oameni care au trecut prin valea asta şi au ieşit la celălalt capăt al ei; trebuie să existe şi oameni care s-au eschivat de la a fi puşi la încercare. Şi el s-ar putea eschiva, dacă ar vrea. Ar putea fugi la Cape Town, bunăoară, şi să nu se mai întoarcă niciodată. Dar oare asta vrea să facă? Cu siguranţă că nu, încă nu.

Şi dacă rămâne pe loc şi dă greş, eşuează lamentabil? Dacă, singur în camera lui, începe să plângă şi nu se mai poate opri? Dacă descoperă într-o bună dimineaţă că-i lipseşte curajul să se ridice din pat, descoperă că e mai uşor să zacă toată ziua – ziua aceea şi următoarea, şi următoarea, între aşternuturile tot mai slinoase? Ce se întâmplă cu oamenii de genul ăsta, oameni care nu rezistă încercărilor şi clachează?

Cunoaşte răspunsul. Sunt expediaţi undeva unde li se va purta de grijă – într-un spital, un azil, o instituţie. El, unul, va fi expediat înapoi în Africa de Sud. Englezii au destui de-ai lor de care să se îngrijească, destui care au dat greş. De ce să mai aibă grijă şi de străini?

Şovăie în faţa unei intrări din Greek Street, Soho. *Jackie – Model*: în ţara asta, model înseamnă întotdeauna prostituată? Sau în meseria asta în care te vinzi există nişte gradaţii despre care nimeni nu i-a spus până acum? Poate că, în Greek Street, model înseamnă ceva foarte specializat, pentru gusturi specializate: de pildă, o femeie care pozează goală sub o sursă de lumină, înconjurată din umbră de bărbaţi în haine de ploaie, uitându-se la ea vicleni, pofticioşi? Şi după ce va suna la uşă, va putea să pună întrebări, să afle ce şi cum, înainte să fie absorbit înăuntru? Şi dacă Jackie se arată a fi bătrână, ori grasă, ori urâtă? Şi care e eticheta? Aşa se procedează când vizitezi pe cineva de genul lui Jackie – neanunţat –, sau trebuie mai întâi să dai telefon şi să te programezi?

Cât costă? Există un mercurial pe care-l știe orice bărbat din Londra, numai el nu? Și dacă își vor da pe loc seama că e țăran, un mocofan, și-l vor taxa suplimentar?

Ezită, bate în retragere.

Un bărbat în costum negru trece pe lângă el pe stradă, pare să-l recunoască, dă să se oprească, să-i vorbească. E unul dintre programatorii-șefi de la IBM, unul cu care nu a prea avut de-a face la vremea respectivă, dar care i s-a părut că-l simpatizează. Și el ezită, apoi, cu un salut stânjenit din cap, trece iute mai departe.

„Ce mai faci, cum o mai duci – te bucuri de plăcerile vieții?" – probabil că asta l-ar întreba omul, zâmbind cordial. Și el ce-ar răspunde? Că nu putem munci întruna, că viața e scurtă, trebuie să-i gustăm plăcerile cât mai putem? Ce glumă, ce scandal! Uite ce se alege de străbunii lui, care și-au dus viețile cu îndârjire și în lipsuri, asudând în veșmintele lor negre, în căldura și praful din Karoo: un tânăr care umblă creanga printr-un oraș străin, trăind din puținul pus deoparte, preacurvind, dându-se drept artist! Cum poate să-i trădeze cu atâta indiferență și apoi să spere că va scăpa de stafiile lor răzbunătoare? N-a stat în firea acelor străbuni, bărbați și femei, să ducă o viață de distracții și plăceri, și nici lui nu-i stă în fire. El e vlăstarul lor, predestinat de la naștere să fie trist și să sufere. De unde altfel să se nască poezia, dacă nu din suferință, asemenea sângelui stors din piatră?

Africa de Sud e o rană înăuntrul lui. Cât va mai trece până când rana va înceta să sângereze? Cât va mai trebui el să scrâșnească din dinți și să îndure până va putea spune: „Cândva am trăit în Africa de Sud, dar acum trăiesc în Anglia"?

Din când în când i se întâmplă să se vadă din afară: un bărbat-copil, care vorbește mai mult în șoaptă, mereu neliniștit, atât de anost și de banal, încât nimeni nu i-ar arunca o a doua privire. Îl tulbură aceste neașteptate momente de clarviziune: dar nu vrea să le păstreze, ci încearcă să le îngroape adânc, să le uite. Oare el doar pare să fie această ființă pe care o vede în asemenea momente, ori chiar așa e în realitate? O fi având Oscar Wilde dreptate când spune că nu există nici un adevăr mai profund decât aparența? E posibil să fii anost și banal nu numai la suprafață, ci și în străfundul tău, și cu toate acestea să fii artist? Dacă, de pildă, T.S. Eliot este anost până în adâncul ființei sale, iar ceea ce susține el referitor

la personalitatea artistului, anume că nu e relevantă pentru opera acestuia, nu e altceva decât o stratagemă de a ascunde faptul că e anost?

Poate că așa e; dar el nu crede asta. Dacă e să aleagă între a-i da crezare lui Wilde și a-i da crezare lui Eliot, el alege să-i dea crezare lui Eliot. Dacă Eliot alege să pară anost, să poarte costum, să lucreze într-o bancă și să se numească J. Alfred Prufrock, trebuie să fie un fel de camuflaj, ceva din șiretenia de care are nevoie un artist în epoca modernă.

Uneori, când obosește să se plimbe pe străzile orașului, se retrage în Hampstead Heath. Aerul e cald și blând acolo, aleile sunt pline de mame tinere care împing cărucioare sau pălăvrăgesc între ele, în timp ce copiii lor se zbenguiesc. Câtă pace, câtă mulțumire. Odată îl enervau poeziile despre flori înmugurite și adieri de zefir. Acum, în țara în care au fost scrise poeziile acelea, începe să înțeleagă cât de adâncă e bucuria la reîntoarcerea soarelui.

Într-o duminică după-masă, istovit, își împătură jacheta pe post de pernă, se întinde pe iarbă și se cufundă într-un somn sau într-o ațipeală în care conștiința nu-i dispare, ci plutește deasupra lui. O stare pe care n-a mai cunoscut-o: parcă simte în sângele său rotirea continuă a pământului, strigătele îndepărtate ale copiilor, cântecul păsărilor, zumzetul insectelor – toate se întețesc, reunindu-se într-un imn de bucurie. Inima îi crește. În sfârșit! își zice el. În sfârșit e aici, clipa unirii extatice cu Întregul! Temându-se că această clipă ar putea să dispară, încearcă să stăvilească hărmălaia gândului, încearcă pur și simplu să fie un pasaj de trecere pentru uriașa forță universală care n-are nici un nume.

Nu durează decât câteva secunde pe cadranul ceasului, această experiență extraordinară, dar când se ridică și își scutură jacheta, e învigorat, ca nou. A venit de departe până în marele oraș întunecat, pentru a fi pus la încercare și pentru a suferi o transformare, și uite că aici, pe acest petic verde, sub soarele blând de primăvară, primește vestea că, oricât ar părea de surprinzător, progresează. Dacă n-a fost transfigurat pe de-a-ntregul, măcar a fost binecuvântat cu un semn că aparține acestui pământ.

Cincisprezece

Trebuie să găsească o metodă să economisească bani. Chiria este cea mai mare cheltuială a lui. Dă un anunț la mica publicitate din ziarul local din Hampstead: „Bărbat cu serviciu, responsabil, păzesc casă, termen scurt sau lung". Celor două persoane care răspund anunțului le spune că lucrează la IBM; el speră că nu vor verifica. Vrea să dea impresia unui tip extrem de corect. Reușește să fie într-atât de convingător, încât e angajat să aibă grijă de un apartament în Swiss Cottage, în luna iunie.

Din păcate, nu va sta singur acolo. Apartamentul este al unei femei divorțate care are o fetiță. Cât va fi plecată doamna, fetița și bona vor fi în grija lui. Îndatoririle lui sunt simple: să se ocupe de corespondență, să plătească facturile, să poată fi găsit ușor în caz de urgență. Va avea o cameră a lui și acces la bucătărie.

Există și un fost soț în peisaj. Fostul soț își va face apariția duminica, să-și ia fetița la plimbare. E un tip care „se aprinde ușor", îl informează patroana lui, nu trebuie lăsat „să-și facă mendrele". Cum adică să-și facă mendrele? nu înțelege el. Să țină copilul peste noapte, i se răspunde. Să iscodească prin casă. Să ia una, alta. Sub nici un motiv, indiferent ce poveste îndrugă – patroana îl privește cu înțeles – nu trebuie lăsat să ia ceva.

Prin urmare, începe să înțeleagă de ce e nevoie de el. Bona, venită din Malawi – care nu e departe de Africa de Sud – este perfect capabilă să facă menajul, să meargă la cumpărături, să dea de mâncare fetiței, s-o ducă la grădiniță și s-o aducă acasă. Ar putea și să plătească facturile. Ceea ce nu poate face e să țină piept bărbatului care până de curând a fost patronul ei și căruia încă îi

spune *stăpânul*, când vorbește despre el. Treaba pentru care s-a angajat el este de fapt aceea de gardian, pentru a păzi casa și conținutul ei de bărbatul care până de curând locuia acolo.

În prima zi din iunie, ia un taxi ca să-și mute lucrurile – cuferul și valiza – din cartierul sordid de lângă Archway Road, în eleganța discretă din Hampstead.

Apartamentul e spațios și aerisit; soarele se revarsă prin ferestre; covoare moi și albe pe podele, biblioteci pline de cărți promițătoare ca aspect. Nu seamănă cu nimic din ce-a văzut el până acum în Londra. Nu-i vine să creadă ce noroc a dat peste el.

În timp ce despachetează, fetița, care acum e în grija lui, stă în pragul camerei și-i urmărește fiecare mișcare. Până acum n-a trebuit niciodată să aibă grijă de-un copil. Are o afinitate naturală pentru copii, doar pentru că e relativ tânăr? Încet, cu blândețe și surâzând cum nu se poate mai blajin, el îi închide ușa în nas. În clipa următoare, ea deschide ușa și, cu aceeași privire serioasă, continuă să-l supravegheze. *Casa mea*, pare ea să spună. *Ce faci în casa mea?*

Fetița se numește Fiona. Are cinci ani. Mai târziu, în aceeași zi, el face efortul să-i câștige prietenia. Se pune în genunchi, în living, unde se joacă ea, și mângâie pisica, un motan castrat, uriaș și puturos. Motanul tolerează mângâierile, ca de altfel orice alt semn de atenție care i se acordă.

— Motănașul vrea lăptic? întreabă el. Să-i dăm motănașului niște lăptic?

Fetița nu se clintește, parcă nu l-a auzit.

El se duce la frigider, toarnă lapte în castron, aduce castronul și-l pune în fața motanului, care îl adulmecă, dar nu bea.

Fetița își înfășoară păpușile cu un șnur, le îndeasă într-un sac de rufe, le trage afară. Dacă-i vorba de-un joc, e un joc a cărui semnificație el n-o pricepe.

— Cum se numesc păpușile? întreabă el.

Ea nu răspunde.

— Cum se numește paiața asta caraghioasă? Așchiuță?

— Nu-i paiață caraghioasă, răspunde fetița.

Se dă bătut.

— Acum am treabă, zice și se retrage.

I s-a spus ca bonei să-i zică pe nume, Theodora. Cum i se va adresa bona, încă nu știe; sigur nu cu *stăpânul*. Theodora ocupă o cameră la capătul coridorului, lângă a fetiței. Se înțelege că cele două camere și spălătoria sunt teritoriul ei. Livingul e teritoriu neutru.

După părerea lui, Theodora are patruzeci și ceva de ani. Lucrează la familia Merrington de când au fost ei ultima dată în Malawi. Fostul soț coleric este antropolog; soții Merrington au întreprins o călătorie de studii în țara Theodorei – au înregistrat muzica tribală și au adunat instrumente muzicale. Curând, Theodora a devenit „nu numai un ajutor în casă, ci și o prietenă", după cum s-a exprimat doamna Merrington. A fost adusă la Londra datorită legăturii care s-a creat între ea și copil. În fiecare lună își trimite acasă salariul care îi hrănește, îi îmbracă și-i ține la școală pe propriii ei copii.

Și acum, dintr-odată, un străin de două ori mai tânăr decât această neprețuită a familiei este pus paznic peste domeniul ei. Prin ținuta ei, prin tăcerile ei, Theodora îi dă de înțeles că îi displace prezența lui.

N-o condamnă: întrebarea e dacă nu cumva e ceva mai mult în resentimentul ei decât mândria rănită. Cu siguranță știe că el nu e englez. Îl displace pe el ca persoană, pentru că e sud-african, alb, afrikaner? Cu siguranță știe ce sunt afrikanerii. Afrikaneri – bărbați pântecoși, cu nasul roșu, în pantaloni scurți și cu pălărie pe cap, femei dolofane, cu rochii lălâi – sunt peste tot în Africa: în Rhodesia, în Angola, în Kenia, în mod sigur și în Malawi. Oare cum ar putea s-o facă să înțeleagă că el nu e unul dintre ei, că el a plecat din Africa de Sud, că e hotărât să lase pentru totdeauna Africa de Sud în urmă? *Africa ție îți aparține, e a ta, faci ce vrei cu ea*: dacă ar fi să-i spună asta din senin, când stau la masă în bucătărie, și-ar schimba părerea despre el?

Africa e a ta. Ceea ce el considera a fi foarte firesc, când încă mai socotea acel continent drept locul lui de baștină, i se pare acum, văzut din perspectivă europeană, tot mai absurd: anume că o mână de olandezi au debarcat pe plaja Woodstock și s-au declarat stăpânii unui teritoriu străin, pe care nu-l văzuseră în viața lor; că descendenții lor pretind că teritoriul respectiv este al

lor ca drept câștigat prin naștere. Cu atât mai absurd cu cât primii care au pus piciorul pe acea plajă n-au înțeles corect ordinele, sau anume au vrut să le înțeleagă aiurea. Ordinul era să sape o grădină și să cultive spanac și ceapă, pentru flota Companiei Indiilor Orientale. Doi acri, trei acri, cel mult cinci acri: de mai mult nu era nevoie. Nu existase nici o clipă intenția de a fura cea mai bună parte din Africa. Dacă ar fi îndeplinit ordinul și nimic mai mult, el nu ar fi aici, și nici Theodora. Theodora ar zdrobi fericită mei sub cerul malawinian, iar el ar... ce? El ar ședea la masa de lucru într-un birou din ploiosul Rotterdam și ar aduna cifre într-un registru.

Theodora e grasă, grasă în toate cele, de la obrajii bucălați la gleznele umflate. Când merge, se leagănă de pe un picior pe celălalt, fornăind de efort. În casă poartă papuci; când o duce pe fetiță la grădiniță dimineața, se chinuie să-și vâre picioarele într-o pereche de teniși, îmbracă un mantou lung, negru, iar pe cap își pune o pălărie tricotată. Muncește șase zile pe săptămână. Duminicile merge la biserică, apoi își petrece restul zilei de odihnă acasă. Nu vorbește niciodată la telefon; din câte se pare, n-are un cerc de prieteni. Ce face când e singură e greu de presupus. El nu se încumetă să intre în camera ei sau a fetiței nici când cele două nu-s acasă; și speră că nici ele nu-și bagă nasul în camera lui.

Printre cărțile familiei Merrington se găsește un folio de ilustrații pornografice din China imperială. Bărbați cu pălării de formă ciudată își desfac mantiile și-și îndreaptă penisurile grotesc de lungi spre zona genitală a unor femei micuțe care își desfac și-și ridică îndatoritoare picioarele. Femeile sunt palide, moi, ca larvele de albine; picioarele lor plăpânde par lipite de abdomen. Chinezoaicele or fi arătând și azi la fel când sunt dezbrăcate, se întreabă el, ori au ajuns și ele să aibă trupuri și picioare ca lumea, de pe urma reeducării și a muncii la câmp? Oare va putea afla vreodată?

Deoarece a căpătat cazare gratuită dându-se drept o persoană cu serviciu și de încredere, trebuie să-și joace rolul. Se trezește devreme, mai devreme decât de obicei, ca să mănânce de dimineață înainte să se scoale Theodora și fetița. Apoi se încuie în camera lui. Când Theodora se întoarce acasă după ce a dus-o pe fetiță la grădiniță, pleacă el, chipurile, la serviciu. La început, și-a

pus chiar și costumul negru, curând renunță la partea asta din mascaradă. Se întoarce acasă la cinci, uneori la patru.

Norocul lui că e vară, nu e nevoit să stea numai la British Museum, în librării și cinematografe, ci poate să hoinărească prin parcuri. Așa trebuie să fi trăit și tatăl lui în lungile perioade când nu avea de lucru: bătea străzile îmbrăcat în costumul de serviciu sau ședea în baruri, urmărind limbile ceasului în așteptarea orei decente la care să se poată întoarce acasă. Se va dovedi, până la urmă, a fi cu adevărat fiul tatălui său? Cât de adânc înrădăcinată în el e pornirea asta de a arde gazul? O să se apuce și de băut? Trebuie să ai un anumit temperament ca să devii beţiv?

Băutura preferată a tatălui său era coniacul. Odată a băut și el coniac, dar nu-și amintește decât gustul neplăcut, metalic, ce i-a rămas în gură. În Anglia, oamenii beau bere, a cărei acreală îi displace. Dacă nu-i place alcoolul, înseamnă că e în siguranță, imun la pericolul de a deveni beţiv? Există și alte căi, încă nebănuite, prin care tatăl lui se va manifesta în viața lui?

Nu trece mult și fostul soț își face apariția. E duminică dimineața, el moțăie în patul mare, confortabil, când deodată se aude soneria și sunetul cheii în broască. Sare din pat, înjurând. „Bună, Fiona, Theodora!" se aude o voce. Apoi pași târșâiți, picioare alergând. Și brusc, fără măcar un ciocănit, ușa camerei lui e dată de perete și toți trei îl țintuiesc cu privirea, bărbatul ținând fetița în brațe. El abia a apucat să-și tragă pantalonii pe el.

— Salut! zice bărbatul. Ce-avem noi aici?

Asta-i una dintre expresiile folosite de englezi – de pildă, de un polițist englez când prinde pe câte unul făcând o boacănă. Fiona, care ar putea explica ce-avem noi aici, preferă să n-o facă. În loc de explicație, ea îl pironește cu o răceală nedisimulată, din brațele tatălui ei unde stă cocoțată. Fiica tatălui: aceiași ochi reci, aceeași frunte.

— Am grijă de apartament în lipsa doamnei Merrington, răspunde el.

— Aha, da, sud-africanul, zice bărbatul. Am uitat. Dă-mi voie să mă prezint. Richard Merrington. Cândva am fost stăpânul casei. Cum merg treburile? Te-ai instalat bine?

— Da, e bine.

— Bun.

Theodora apare cu haina și ghetele fetiței. Bărbatul o lasă pe fetiță să-i alunece din brațe.

— Să faci și piș-piș înainte să urcăm în mașină, îi spune el.

Theodora și fetița pleacă. Rămân ei doi, el și bărbatul ăsta chipeș, bine îmbrăcat, în patul căruia doarme acum.

— Și cât ai de gând să stai aici? întreabă bărbatul.

— Până la sfârșitul lunii.

— Nu, eu întrebam cât stai în țară.

— A, cât o fi. Am părăsit Africa de Sud.

— Nu stă bine treaba acolo, nu-i așa?

— Corect.

— Nici pentru albi?

Cum se răspunde la o asemenea întrebare? *Pleci ca să nu pieri de rușine? Pleci ca să scapi de cataclismul iminent?* De ce par cuvintele mari atât de nelalocul lor în țara asta?

— Nici, răspunde el. Cel puțin eu așa socotesc.

— Că mi-am adus aminte, zice bărbatul și traversează camera până la raftul cu discuri de gramofon, caută printre ele, scoate unul, două, trei.

Exact asupra acestui fapt a fost el avertizat, exact ce trebuie el să interzică să se întâmple.

— Scuzați, zice el. Doamna Merrington mi-a cerut, în mod explicit...

Bărbatul se înalță cât e el de lung, se întoarce spre el.

— Ce ți-a cerut Diana în mod explicit?

— Să nu permit să fie scos ceva din apartament.

— Prostii. Astea sunt discurile mele, ea n-are nevoie de ele. Liniștit, începe din nou să caute. Dacă nu mă crezi, zice el, sun-o.

Fetița intră în camera lui, tropăind cu ghetele ei grele.

— Ești gata să mergem, da, scumpete? întreabă bărbatul. La revedere. Sper să-ți fie bine. La revedere, Theodora. Nu-ți face griji, ne întoarcem la timp pentru băiță.

Și pleacă, ținându-și fetița și discurile în brațe.

Șaisprezece

Sosește o scrisoare de la mama lui. Fratele lui a cumpărat o mașină, scrie ea, un MG care a fost implicat într-un accident. În loc să învețe, fratele lui își pierde timpul ca să repare mașina, s-o facă să meargă. Are prieteni noi, pe care nu i-i prezintă și ei. Unul pare chinez. Stau toți în garaj, fumează; ea bănuiește că prietenii ăștia aduc și băutură. E îngrijorată. Fratele lui a apucat-o pe-o cale greșită; cum să-l salveze?

El e intrigat. Adică fratele lui începe în sfârșit să se desprindă din îmbrățișarea mamei lor! Dar ce drum aiurea și-a ales: mecanic auto! Fratele lui chiar știe să repare mașini? Unde a învățat asta? Întotdeauna a crezut că, dintre ei doi, el e mai îndemânatic și cu mai multă pricepere la mecanică. A avut o impresie greșită în tot acest timp? Ce surprize mai pregătește fratele său?

Mai sunt și alte noutăți în scrisoare. Verișoara lui, Ilse, și o prietenă de-a ei vor sosi în scurt timp în Anglia, și de acolo pleacă mai departe în Elveția, într-o excursie cu cortul. Vrea să le arate puțin Londra? Și îi dă adresa unei pensiuni din Earls Court, acolo vor sta ele.

E uimit că, după tot ce i-a spus mamei lui, ea mai crede că el vrea să aibă contact cu sud-africanii și mai ales cu familia tatălui său. N-a mai văzut-o pe Ilse de când erau copii. Ce poate el să aibă în comun cu ea, o fată care s-a dus la școală într-un fund de lume și n-are nimic mai bun de făcut într-o vacanță în Europa – o vacanță plătită, mai mult ca sigur, de părinții ei – decât să hălăduiască

printr-o *gemütliche*[1] Elveție, o țară care, în întreaga ei istorie, n-a dat naștere nici unui artist mare?

Și totuși, acum că numele ei a fost pomenit, nu și-o mai poate scoate pe Ilse din minte. Își amintește că era o fetiță ageră, sprintenă, cu păr blond, lung, legat în coadă. Acum trebuie să aibă cel puțin optsprezece ani. Cum o fi arătând acum? Dacă traiul acela în aer liber a făcut din ea, chiar și pentru scurt timp, o frumusețe? A văzut de multe ori fenomenul acesta printre copiii de la țară: o primăvară de perfecțiune fizică înainte să înceapă înăsprirea trăsăturilor și îngroșarea, care îi va transforma în copii ai părinților lor. Să dea el cu piciorul șansei de a se plimba pe străzile Londrei la braț cu o vânătoriță ariană, înaltă?

Recunoaște gâdilătura erotică pe care i-o provoacă imaginația. Ce-o fi atât de special la verișoarele lui că până și numai gândul la ele îi ațâță dorința? Simplul fapt că sunt un teritoriu interzis? Așa funcționează tabuul: creează dorința prin interzicerea ei? Poate că geneza dorinței lui e mai puțin abstractă: amintiri legate de încăierări între băieți și fete, de trupuri încleștate, și păstrate din copilărie, eliberate acum într-un tumult de senzații sexuale? Asta o fi explicația, precum și promisiunea că totul va fi simplu și firesc: două persoane care au în comun o istorie, o țară, o familie, o legătură de sânge încă dinainte de a fi rostit primul cuvânt. Nu e nevoie de prezentări, nu trebuie să-și caute cuvintele.

Lasă un mesaj la adresa din Earls Court. Câteva zile mai târziu, primește un telefon: nu de la Ilse, ci de la prietenă, companioana ei, care vorbește prost engleza, nu știe să folosească singularul și pluralul. Are vești proaste: Ilse e bolnavă, o gripă care s-a transformat în pneumonie. E într-un spital din Bayswater. Și-au amânat planurile de călătorie până după ce se face ea bine.

O vizitează pe Ilse la spital. Speranțele lui se spulberă. Ilse nu e o frumusețe, nici măcar înaltă nu e, nu e decât o fată obișnuită, cu față rotundă, cu părul blond-cenușiu, și care vorbește horcăit. O salută fără s-o sărute, de teamă să nu se îmbolnăvească și el.

Prietena ei e și ea acolo. O cheamă Marianne; mică și grăsulie; poartă pantaloni de catifea reiată și bocanci, și radiază un aer de

1. Confortabilă (germ.).

sănătate. O vreme vorbesc toți trei în engleză, apoi el cedează și trece la afrikaans, limba familiei. Deși au trecut ani de când n-a mai vorbit afrikaans, simte cum se relaxează dintr-odată, ca și când ar intra într-o baie caldă.

Se așteptase să poată să se laude cu ceea ce știe el despre Londra. Dar Londra pe care Ilse și Marianne vor s-o vadă este o Londră necunoscută lui. Nu le poate spune nimic despre Madame Tussaud's, Turnul Londrei, St. Paul's, nu le-a vizitat. Habar n-are cum se poate ajunge la Stratford-on-Avon. Ceea ce le poate spune el – care cinematografe prezintă filme străine, care librării sunt cele mai bune și pentru ce anume – nu le interesează pe ele.

Ilse ia antibiotice; vor trece multe zile până se va pune din nou pe picioare. Între timp, Marianne nu prea are ce face. El îi propune o plimbare de-a lungul Tamisei. Cu bocancii ei, cu tunsoarea practică, Marianne din Ficksburg e o apariție cu totul deplasată printre fetele elegante din Londra, dar ei nu pare să-i pese. Nu-i pasă nici că oamenii o aud vorbind afrikaans. El ar vrea ca ea să vorbească mai încet. Ar vrea să-i spună că a vorbi afrikaans în țara asta e ca și când ai vorbi nazista, dacă ar exista o asemenea limbă.

Le-a apreciat greșit vârsta. Nu mai sunt copii: Ilse are douăzeci de ani, Marianne, douăzeci și unu. Sunt în ultimul an la Universitatea din Statul Liber Orange, amândouă studiază asistența socială. În opinia lui, pe care preferă s-o țină pentru sine, munca socială – adică să ajuți bătrânele să-și facă piața – nu e un subiect de predare pentru o universitate serioasă.

Marianne n-a auzit în viața ei despre programarea informatică, dar nici n-o interesează. În schimb, îl întreabă când se va întoarce acasă, *tuis*, cum zice ea.

Nu știe, îi răspunde el. Poate niciodată. Ea nu e îngrijorată de direcția în care se îndreaptă Africa de Sud?

Ea scutură din cap. În Africa de Sud nu e chiar atât de rău pe cât scriu ziarele din Anglia, zice ea. Negrii și albii ar duce-o bine dacă lumea i-ar lăsa în pace. Dar pe ea de fapt n-o interesează politica.

O invită la un film, la Everyman. Rulează *Bande à part* al lui Godard, pe care el l-a mai văzut, dar l-ar putea revedea oricând, pentru că în film joacă Anna Karina, de care e la fel de îndrăgostit precum a fost de Monica Vitti cu un an în urmă. Aparent nu e un

film cu pretenții, doar o poveste despre o bandă de criminali incompetenți, amatori, prin urmare el nu vede de ce n-ar amuza-o pe Marianne.

Marianne nu e genul care să se plângă, dar în timpul filmului o simte foindu-se lângă el, pe scaun. O privește cu coada ochiului și o vede rozându-și unghiile, fără să se uite la ecran. Nu ți-a plăcut? o întreabă după aceea. N-am priceput o iotă, îi zice ea. Reiese că n-a văzut în viața ei un film subtitrat.

O invită la o cafea la el acasă, adică în apartamentul care deocamdată e al lui. E aproape ora 11; Theodora s-a culcat. Șed turcește pe covorul gros din living, cu ușa închisă, vorbind încet. Ea nu e verișoara lui, dar e prietena verișoarei lui, e de acasă, o înconjoară o aură de nelegitimitate care-l excită. O sărută; nu pare s-o deranjeze că e sărutată. Se întind pe covor, față în față; el începe să-i desfacă nasturii, șireturile, fermoarul. Ultimul tren spre sud e la 11.30. E sigur că Marianne n-o să-l mai prindă.

E virgină. El descoperă asta când în sfârșit o are goală în patul mare, dublu. Până acum nu s-a mai culcat cu o virgină, nu s-a gândit niciodată la virginitate ca la o stare fizică. Acum își primește lecția. Marianne sângerează în timp ce fac dragoste și continuă să sângereze și după aceea. Cu riscul de-a o trezi pe bonă, ea trebuie să se strecoare în baie, să se spele. Cât e ea plecată, el aprinde lumina. Sânge pe cearșafuri, sânge pe trupul lui. Au înotat în sânge ca niște porci – o imagine care-l umple de scârbă.

Ea se întoarce învelită într-un prosop.

— Trebuie să plec, îi spune ea.

— Ai pierdut ultimul tren, zice el. Rămâi aici peste noapte, nu vrei?

Sângerarea nu se oprește. Marianne adoarme ținând între picioare prosopul tot mai îmbibat. El zace treaz lângă ea, îngrozit. Să cheme ambulanța? Poate s-o facă fără s-o trezească pe Theodora? Marianne nu pare îngrijorată, dar dacă doar se preface, de dragul lui? Dacă e prea inocentă sau prea încrezătoare ca să înțeleagă ce se întâmplă?

E convins că n-o să adoarmă, dar adoarme. E trezit de voci și de sunetul apei care curge. E cinci dimineața; păsările cântă deja în copaci. Năuc, se ridică din pat și trage cu urechea la ușă: vocea

Theodorei, apoi a lui Marianne. Nu deslușește ce-și spun, dar nu poate fi ceva în favoarea lui.

Dă la o parte așternuturile. Sângele s-a îmbibat în saltea, lăsând o pată uriașă, neregulată. Vinovat, furios, răstoarnă salteaua. E doar o chestiune de timp până se va descoperi pata. Trebuie să-și ia tălpășița înainte, e sigur de asta.

Marianne se întoarce de la baie cu un halat care nu-i al ei. E surprinsă de tăcerea lui, de privirea lui furibundă.

— Nu mi-ai spus să n-o fac, îi zice ea. De ce să nu vorbesc cu ea? E o bătrână de treabă. O *aia*[1] drăguță și bătrână.

El telefonează după un taxi, apoi așteaptă ostentativ la ușa de la intrare, în vreme ce ea se îmbracă. Când sosește taxiul, el se ferește de îmbrățișarea ei, îi pune în palmă o bancnotă de o liră. Ea o privește nedumerită.

— Am bani, zice ea.

El dă din umeri, îi deschide portiera.

Cât mai stă în casa aceea, o evită pe Theodora. Pleacă dimineața devreme, se întoarce seara târziu. Dacă există mesaje pentru el, le ignoră. Când a luat în primire apartamentul, s-a angajat să-l păzească de soț și, în general, să poată fi apelat la nevoie. Și-a încălcat angajamentul o dată și îl încalcă din nou, dar puțin îi pasă. Actul sexual ce i-a provocat atâta neliniște, femeile care șușoteau, cearșafurile însângerate, salteaua pătată: ar vrea să uite de toată povestea asta rușinoasă, s-o șteargă cu buretele.

Cu voce șoptită, telefonează la pensiunea din Earls Court și cere să vorbească cu verișoara lui. I se răspunde că au plecat, ea și prietena ei. Închide telefonul și răsuflă ușurat. Au plecat, slavă Domnului, n-o să trebuiască să mai dea ochii cu ele.

Rămâne totuși întrebarea ce-i de făcut cu acest episod, cum să-l potrivească în povestea vieții lui, pe care și-o spune singur. S-a purtat dezonorant, nici nu încape discuție, s-a purtat ca un mojic. O fi cuvânt de modă veche, dar este exact. Merită să fie pălmuit, chiar scuipat. Cum n-are cine să-i dea palme, e sigur că îl vor chinui mustrările de conștiință. *Agenbyte of inwit*. Acesta să

1. Doică (afrikaans).

fic, prin urmare, contractul cu zeii. Se va autopedepsi și, în schimb, speră că povestea comportamentului său mojicesc nu se va afla.

Dar, până la urmă, ce contează dacă se va afla? El ține de două lumi complet izolate una de alta. În lumea Africii de Sud, nu e altceva decât o fantomă, un fuior de fum care se risipește cu repeziciune și în curând va dispărea cu totul. Cât despre Londra, e ca și necunoscut aici. Până una, alta, a început să-și caute o locuință nouă. Când își va găsi o cameră, va rupe contactul cu Theodora și reședința Merrington și va dispărea într-o mare de anonimitate.

În povestea asta nenorocită, nu e vorba numai de fapta rușinoasă ca atare. El a venit la Londra să facă ceea ce e imposibil în Africa de Sud: să exploreze adâncurile. Fără să te cufunzi în adâncuri, nu poți deveni artist. Dar ce anume sunt adâncurile? Crezuse că adâncul însemna să se târască pe străzi înghețate, cu inima amorțită de singurătate. Dar probabil că adâncurile adevărate sunt altfel și apar în forme neașteptate: bunăoară, într-o explozie de răutate față de o fată la primele ore ale dimineții. Poate că adâncurile pe care și-a dorit să le exploreze au fost în el tot timpul, închise în pieptul lui: adâncurile răcelii, ale învârtoșării inimii, ale mojiciei. Când îți dai frâu liber slăbiciunilor, viciilor și apoi te zbuciumi, așa cum face el acum, te ajută să te califici ca artist? În acest moment, nu vede cum e posibil așa ceva.

Măcar întâmplarea e închisă, încheiată, încredințată trecutului, pecetluită în memorie. Dar uite că nu e chiar așa. Sosește o scrisoare, expediată de la Lucerna. Fără să stea pe gânduri, o deschide și începe s-o citească. E scrisă în afrikaans. „Dragă John, m-am gândit că ar trebui să-ți spun că sunt bine. Și Marianne e bine. La început nu a înțeles de ce n-ai telefonat, dar după o vreme s-a înveselit și acum ne distrăm de minune. Ea nu vrea să-ți scrie, eu m-am gândit să-ți scriu totuși, să-ți spun că sper că nu te porți cu toate fetele tale la fel, nici măcar la Londra. Marianne e o persoană deosebită, nu merită un asemenea comportament. Ar trebui să te gândești mai bine la viața pe care o duci. Verișoara ta, Ilse."

Nici măcar la Londra. Ce vrea să spună cu asta? Că până și după standardele londoneze el s-a purtat abominabil? Ce știu Ilse și prietena ei, abia sosite din pustiurile Statului Liber Orange, despre Londra și standardele ei? *Londra devine tot mai rea*, vrea el să le spună. *Dacă ați sta mai mult, în loc să fugiți la talăngi și*

păsuni, ați descoperi singure acest lucru. Dar el nu crede cu adevărat că Londra e de vină. L-a citit pe Henry James. Știe cât de ușor e să fii rău, e de ajuns să te relaxezi și răul își și scoate capul.

Cele mai dureroase secvențe din scrisoare sunt la început și la sfârșit. *Beste John* – așa te adresezi nu unui membru al familiei, ci unui străin. Iar *Verișoara ta, Ilse*: cine ar fi crezut că o fată de la țară este capabilă de o asemenea lovitură de efect?

Scrisoarea verișoarei lui îl obsedează zile și săptămâni întregi, chiar și după ce-a făcut-o ghemotoc și-a aruncat-o la coș – nu cuvintele ca atare de pe pagină, pe care curând reușește să și le șteargă din minte, ci amintirea momentului în care, deși a văzut timbrul elvețian și caligrafia rotunjită, școlărească, a deschis plicul și a citit. Ce tâmpit! La ce se aștepta: la un imn de mulțumire?

Nu-i plac veștile proaste despre sine. *Sunt destul de dur cu mine însumi*, își spune el; *n-am nevoie de ajutorul altora.* Din când în când, recurge la șmecheria asta sofistică, atunci când nu vrea să audă critici. A descoperit cât e de utilă când Jacqueline îi spunea, din perspectiva femeii de treizeci de ani, ce părere are despre el ca amant. Acum, în clipa în care o relație începe să-și piardă din avânt, el se retrage. Îi repugnă scenele, izbucnirile mânioase, adevărurile usturătoare („Vrei să știi adevărul despre tine?") și face tot ce-i stă în putință să le evite. De fapt, ce e adevărul? Dacă el e un mister pentru sine însuși, cum ar putea fi pentru alții altceva decât un mister? E gata să ofere un pact femeilor din viața lui: dacă îl vor trata ca pe un mister, el le va trata ca pe o carte închisă. Numai și numai pe această bază vor putea exista relații.

Nu e tâmpit. E conștient că nu e cine știe ce ca amant. Niciodată n-a trezit în inima unei femei ceea ce el ar numi o mare pasiune. De fapt, privind retrospectiv, nu-și amintește să fi fost obiectul unei pasiuni, unei pasiuni adevărate, oricât de mici. Ceea ce cu siguranță spune ceva despre sine. Cât despre actul sexual ca atare, în sens foarte strict, are impresia că ceea ce oferă el e destul de mediocru; iar ceea ce primește în schimb e la fel de mediocru. Dacă-i vorba de vina cuiva, atunci el e vinovatul. Căci atâta vreme cât e lipsit de inimă și reticent, de ce să nu fie și femeia reticentă?

Este sexul măsura tuturor lucrurilor? Dacă viața lui sexuală e un eșec, înseamnă că va da greș în toate celelalte încercări ale vieții? Ce simplu ar fi dacă n-ar fi așa! Dar când se uită în jurul

său, nu vede pe nimeni care să nu se prosterneze în fața zeului sexului, cu excepția poate a câtorva dinozauri, rămășițe ale epocii victoriene. Chiar și Henry James, atât de cuviincios la suprafață, atât de victorian, are pagini în care lasă să se înțeleagă, nedeslușit, că, până la urmă, totul este numai sex.

Dintre scriitorii pe care și i-a luat drept călăuză, în Pound are cea mai mare încredere. La el găsește pasiune din plin – durerea pricinuită de dor, focul împlinirii –, dar pasiunea e senină, fără vreo parte întunecată. Care-i cheia stăpânirii de sine a lui Pound? Poate faptul că, venerându-i pe zeii greci, și nu pe dumnezeul ebraic, el e imun la sentimentul vinii? Sau faptul că, fiind atât de cufundat în marea poezie, ființa lui fizică se găsește în armonie cu emoțiile lui, o armonie care se transmite imediat femeilor și le împinge să-și deschidă inima către el? Sau, dimpotrivă, secretul lui Pound o fi o anumită vivacitate în felul în care își conduce viața, datorată mai curând educației americane decât zeilor sau poeziei, salutată de femei ca un semn că omul știe ce vrea și că va hotărî, într-o manieră fermă, dar prietenoasă, încotro se vor îndrepta el și ea? Asta vor femeile: ca bărbatul să aibă grijă de ele, să le conducă? De aceea dansatorii respectă un anumit cod, conform căruia bărbatul e cel care conduce și femeia îl urmează?

Singura sa explicație pentru eșecurile sale în iubire, cam tocită de-acum și tot mai neplauzibilă, este aceea că încă n-a întâlnit femeia potrivită. Femeia potrivită va vedea prin suprafața opacă pe care el o prezintă lumii, până în adâncul dinăuntru: femeia potrivită va descătușa forțele ascunse ale pasiunii ce zace în el. Până când se va ivi femeia aceea, până în acea zi a destinului, el își trece timpul. De aceea poate s-o ignore pe Marianne.

O întrebare tot îl roade, nu-i dă pace. Oare femeia care va descătușa pasiunea strânsă în el – dacă există o asemenea femeie – va elibera și șuvoiul blocat al poeziei? Sau, dimpotrivă, depinde numai de el să devină poet și să se dovedească astfel demn de iubirea ei? Ar fi frumos ca prima variantă să fie cea adevărată, dar se teme că nu e așa. Îi vine să creadă că, așa cum s-a îndrăgostit de la distanță de Ingeborg Bachmann într-un anumit sens, și de Anna Karina în altul, tot așa aceea care-i este sortită va trebui să-l cunoască din ceea ce scrie, să se îndrăgostească de arta lui înainte să fie atât de nesăbuită încât să se îndrăgostească de el.

Șaptesprezece

Primește o scrisoare din Cape Town, de la profesorul Guy Howarth, îndrumătorul tezei lui, în care îl roagă să facă puțină muncă de cercetare. Howarth lucrează la o biografie a dramaturgului John Webster, din secolul al XVII-lea; îl roagă să copieze câteva poeme din colecția de manuscrise existente la British Museum, despre care se bănuiește că au fost scrise de Webster în tinerețe, și, dacă tot se va ocupa de asta, să copieze orice poem manuscris semnat „J.W." pe care-l descoperă și care îi pare a fi fost scris în stilul lui Webster.

Deși poeziile pe care ajunge să le citească nu au cine știe ce valoare, e măgulit de sarcina care i-a fost încredințată și care îi dă de înțeles că el va fi în stare să-l recunoască numai după stil pe cel care a scris *Ducesa de Malfi*. De la Eliot a învățat că valoarea unui critic se cunoaște după capacitatea de a face deosebiri fine. De la Pound a învățat că un critic bun trebuie să fie în stare să distingă vocea unui maestru autentic în mijlocul flecărelilor la modă. Dacă nu știe să cânte la pian, poate cel puțin, când deschide radioul, să spună care e diferența dintre Bach și Telemann, Haydn și Mozart, Beethoven și Spohr, Bruckner și Mahler; chiar dacă nu poate scrie, are o capacitate de percepție care ar fi pe placul lui Eliot și Pound.

Întrebarea e dacă Ford Madox Ford, din pricina căruia își pierde atât de mult timp, este un maestru autentic. Pound l-a ridicat pe Ford la rangul de singur moștenitor în Anglia al lui Henry James și Flaubert. Dar ar fi fost Pound atât de sigur pe el dacă ar fi citit întreaga operă a lui Ford? Dacă Ford a fost un

scriitor atât de bun, de ce apare atâta maculatură amestecată între cele cinci romane valoroase ale sale?

Deși ar trebui să scrie despre proza lui Ford, găsește că romanele minore ale lui Ford sunt mai puțin interesante decât cărțile lui despre Franța. Cea mai mare fericire a lui Ford este de a-și petrece zilele alături de o femeie de treabă, într-o casă însorită, în sudul Franței, cu un măslin la ușa din spate și un *vin de pays* bun în pivniță. Provence, spune Ford, este leagănul a tot ce e grațios, liric și uman în civilizația europeană; cât despre femeile din Provence, cu temperamentul lor înfocat și frumusețea lor acvilină, le umilesc pe cele din nord.

Să-l creadă pe Ford? El va vedea vreodată Provence-ul? Femeile provensale focoase îi vor acorda vreo atenție, când e vădit că lui îi lipsește focul?

Ford spune că civilizația din Provence își datorează sprinteneala și grația unei diete cu pește, ulei de măsline și usturoi. În noua sa locuință din Highgate, din respect pentru Ford, cumpără bucățele de pește, în loc de cârnați, le prăjește în ulei de măsline, în loc de unt, scutură praf de usturoi peste ele.

Teza pe care o scrie nu va spune nimic nou despre Ford, e limpede. Dar nu vrea s-o abandoneze. Numai tatăl lui are obiceiul să lase lucrurile neterminate. El nu vrea să fie ca tatăl lui. Prin urmare, se apucă să reducă sutele de pagini de note scrise mărunt într-un text cu cap și coadă.

În zilele în care, șezând în sala de lectură, mare, cu tavanul ca o cupolă, se simte prea obosit sau plictisit să mai scrie, își permite luxul să se cufunde în cărți despre Africa de Sud de demult, care pot fi găsite doar în bibliotecile mari, memorii ale celor care au vizitat Cape – Dapper, Kolbe, Sparrman, Barrow, Burchell –, publicate în Olanda, Germania sau Anglia, în urmă cu două secole.

Are un sentiment de-a dreptul straniu să se afle la Londra și să citească despre străzi precum Waalstraat, Buitengracht, Buitencingel, pe care s-a plimbat numai el, dintre toți cei din jurul său care stau cu capetele îngropate în cărți. Dar mai mult decât relatările despre vechiul Cape Town, îl captivează poveștile despre aventuri petrecute în interiorul țării, despre călătorii de recunoaștere în care trase de boi, făcute în deșertul Marele Karoo, unde călătorul putea

merge zile în șir fără să zărească nici o ființă. Zwartlerg, Leeuwrivier, Dwyka: e țara lui, țara inimii lui, cea despre care citește.

Patriotism: asta începe să-l roadă? Se dovedește neînstare să trăiască fără o țară? După ce și-a șters picioarele de colbul noii Africi de Sud, atât de urâte, începe să-i fie dor de Africa de Sud din alte vremuri, când Edenul era încă posibil? Englezii ăștia din jurul lui își simt ei oare corzile inimii ciupite la fel când se vorbește într-o carte despre Rydal Mount[1] sau Baker Street[2]? Nu prea crede. Țara asta, orașul ăsta sunt învăluite de mult în secole de cuvinte. Englezilor nu li se pare câtuși de puțin ciudat că merg pe unde au mers odată Chaucher ori Tom Jones.

Africa de Sud este altfel. Dacă n-ar fi cele câteva cărți, n-ar fi sigur că mintea lui n-a plăsmuit, în urmă cu o zi, deșertul Karoo. De aceea îl citește cu aviditate mai cu seamă pe Burchell, două volume grele. N-o fi Burchell un maestru precum Flaubert sau James, dar ceea ce scrie el acolo s-a întâmplat aievea. Boi adevărați l-au dus pe el și lăzile lui cu specimene botanice de la un loc de popas la alt loc de popas, în Marele Karoo; stele adevărate au lucit deasupra capului său și al oamenilor săi, în timp ce dormeau. Îl apucă amețeala numai când se gândește la asta. Burchell și oamenii lui au murit, carele lor s-au transformat în praf și pulbere, dar au trăit cu adevărat, călătoriile lor au fost călătorii adevărate. Dovada e cartea pe care o ține în mâini, carte intitulată scurt *Călătoriile lui Burchell*, exemplarul găzduit de British Museum.

Călătoriile lui Burchell sunt confirmate de *Călătoriile lui Burchell*, și atunci de ce n-ar confirma alte cărți că alte călătorii au avut loc cu adevărat, călătorii care deocamdată sunt ipotetice? O logică falsă, bineînțeles. Dar ar vrea să facă asta: să scrie o carte tot atât de convingătoare ca a lui Burchell și s-o pună la păstrare în această bibliotecă, biblioteca ce definește toate bibliotecile. Dacă, pentru a face această carte reală, e nevoie de o oală cu grăsime care să se legene sub fundul carului, în timp ce acesta se hurducă

1. O casă din Regiunea Lacurilor, în care a locuit poetul William Wordsworth între 1813-1850.

2. O stradă din Londra, la al cărei număr 221B fictiv a locuit personajul Sherlock Holmes.

pe pietrele deșertului, atunci va pune și oala de grăsime acolo. Dacă trebuie să fie cicade care să țârâie în copacul sub care se opresc la prânz, atunci va pune și cicade. Scârțâitul oalei cu untură, țârâitul cicadelor – pe astea e sigur că le poate reda. Partea grea va fi să dea întregului aura care să pună cartea în rafturi și astfel în istoria lumii: aura adevărului.

Nu la un fals se gândește. Drumul acesta a mai fost încercat de oameni: au pretins că au găsit într-un cufăr din podul unei case de la țară un jurnal îngălbenit de vreme, pătat de jilăveală, în care este descrisă o expediție prin deșerturile Tartariei sau pe teritoriile Marelui Mogul. Nu-l interesează asemenea amăgiri. Provocarea la care se supune este pur literară: să scrie o carte al cărei orizont de cunoaștere va fi cel al epocii lui Burchell, anii 1820, dar a cărei reacție la lumea evocată va fi mult mai vie, într-un fel în care Burchell n-a reușit să fie, în ciuda energiei și inteligenței lui, a curiozității și a sângelui-rece, și asta pentru că el era un englez într-o țară străină, cu gândul pe jumătate la Pembrokeshire și la surorile pe care le lăsase acasă.

Va trebui să învețe să scrie din perspectiva anilor 1820. Înainte să realizeze acest lucru, va trebui să știe mai puțin decât știe acum; va trebui să uite anumite lucruri. Dar înainte să poată uita, va trebui să știe ce să uite; înainte să știe mai puțin, va trebui să știe mai mult. Unde va găsi ceea ce are nevoie să știe? N-are pregătire de istoric și, oricum, ceea ce caută el nu se găsește în cărțile de istorie, pentru că ține de cotidianul banal, la fel de banal precum aerul pe care-l respirăm. Unde va găsi el cunoștințele banale ale unei lumi dispărute, niște cunoștințe mult prea simple ca să-ți dai seama că sunt cunoștințe?

Optsprezece

Ce urmează se întâmplă cu repeziciune. În corespondența de pe masa din hol, apare un plic galben deschis, purtând însemnul OHMS, care-i este adresat. Îl ia în camera lui și, cu inima cât un purice, îl deschide. În scrisoare i se spune că are la dispoziție douăzeci și una de zile pentru a-și reînnoi permisul de muncă, altfel i se va retrage autorizația de a locui în Regatul Unit. Poate să-și reînnoiască permisul dacă se prezintă personal, cu pașaportul și un exemplar din Formularul I-48, completat de patronul lui, la sediul Ministerului de Interne, de pe Holloway Road, în orice zi de lucru, între orele 9.00–12.30 și 13.30–16.00.

Prin urmare, IBM l-a trădat. IBM a anunțat Internele că și-a părăsit locul de muncă.

Ce trebuie să facă? Are destui bani pentru un bilet până în Africa de Sud. Dar e de neconceput să-și facă din nou apariția în Cape Town, ca un câine cu coada între picioare, învins. Ce poate el să facă în Cape Town? Să-și reia munca de îndrumător la universitate? Cât poate să dureze asta? E trecut de vârsta la care ar putea primi bursă, ar fi nevoit să concureze cu studenți mult mai tineri, cu rezultate mai bune. Fapt e că, dacă se întoarce în Africa de Sud, nu va mai scăpa a doua oară. Va deveni asemenea celor care se strâng pe plaja Clifton seara, ca să bea vin și să povestească despre vremurile de altădată din Ibiza.

Dacă vrea să rămână în Anglia, nu are decât două posibilități. Să strângă din dinți și să încerce din nou să predea la o școală; sau să se întoarcă la munca de programator.

Mai există o a treia posibilitate, ipotetică. Poate să plece de la adresa la care stă acum și să se piardă în mulțime. Poate să se ducă să culeagă hamei în Kent (pentru asta n-are nevoie de documente) sau să muncească pe șantier. Poate dormi în cămine pentru tineri, în hambare. Dar știe că nu va face așa ceva. Nu e capabil să ducă o viață în afara legii, e prea prudent, se teme prea tare să nu fie prins.

Listele din ziare cu locuri de muncă sunt pline de anunțuri pentru programatori. Anglia pare să aibă tot mai multă nevoie de ei. Majoritatea solicitărilor sunt din partea birourilor care întocmesc statele de plată. Le ignoră pe acestea, răspunde numai companiilor de computere, rivalii, mari și mici, ai IBM-ului. În scurt timp a și avut un interviu cu International Computers și, fără să clipească, le-a acceptat oferta. E în al nouălea cer. E din nou angajat, a scăpat de pericol, n-o să fie expulzat din țară.

E însă o problemă. Deși International Computers are sediul central în Londra, munca pentru care îl angajează pe el este în provincie, în Berkshire. Ca să ajungă acolo, trebuie să călătorească până la Waterloo, apoi încă o oră cu trenul, după care cu autobuzul. Nu va mai putea locui la Londra. Se repetă povestea cu Rothamsted.

International Computers este gata să ofere angajaților acontul pentru o locuință modestă. Cu alte cuvinte, cu o simplă semnătură poate deveni proprietar (auzi!, proprietar) și totodată să se angajeze la plata unei ipoteci care să-l țină legat de slujba asta pentru următorii zece sau cincisprezece ani. Peste cincisprezece ani, va fi un om bătrân. O decizie luată în pripă, și-și ipotechează întreaga viață, își ipotechează orice șansă de a deveni artist. Cu o căsuță a lui, într-un șir de căsuțe de cărămidă roșie, va fi înghițit fără urmă de clasa mijlocie britanică. Nu mai lipsesc decât o nevestică și o mașină, ca să întregească tabloul.

Găsește un pretext ca să nu semneze împrumutul pentru casă. Semnează în schimb actul de închiriere pentru un apartament la ultimul etaj al unei case de la marginea orașului. Proprietarul e un fost ofițer de armată, care acum e agent bursier, îi place ca lumea să i se adreseze cu „maiorul Arkwright". El îi explică maiorului Arkwright ce sunt computerele, ce înseamnă programare, ce carieră solidă oferă („Branșa asta urmează să se dezvolte extraordinar"). În glumă, maiorul Arkwright îl numește expert („Încă

n-am avut un expert în apartamentul de sus"), o titulatură pe care el o acceptă fără să comenteze.

La International Computers se lucrează cu totul altfel decât la IBM. În primul rând, își poate pune costumul negru la naftalină. Apoi, are propriul birou, un separeu într-o cabană de tablă ondulată, în grădina din spate a casei pe care International Computers a echipat-o ca laborator de informatică. „Conacul": așa e numită casa, o clădire veche, labirintică, la capătul unei alei acoperite de frunze, la trei kilometri distanță de Bracknell. Umblă vorba că ar avea o istorie casa asta, dar nu se știe exact care.

În ciuda denumirii „Laborator de informatică", nu există nici un computer acolo. Pentru a testa programele pe care trebuie să le scrie conform contractului, va fi nevoit să întreprindă o călătorie până la Universitatea Cambridge, proprietara unuia dintre cele trei computere Atlas, singurele trei care există, fiecare deosebindu-se puțin de celelalte două. Computerul Atlas – astfel scrie în scurta prezentare ce i se pune în față în prima dimineață de serviciu – este replica britanică a IBM-ului. După ce inginerii și programatorii de la International Computers pun prototipurile în funcțiune, Atlas va fi cel mai mare computer din lume, sau cel puțin cel mai mare care poate fi cumpărat pe piață (cei din armata americană au propriile computere, a căror putere este ținută secret, și se pare că și rușii le au pe ale lor). Atlas va da o lovitură pentru industria de computere britanică, de pe urma căreia IBM va avea nevoie de ani buni ca să-și revină. Asta e miza. De aceea International Computers a strâns, în locul ăsta retras de la țară, o echipă de tineri programatori, printre care se numără și el acum.

Ceea ce are Atlas atât de special, ceea ce-l face unic printre computerele lumii, este că are un fel de conștiință de sine. La intervale regulate – la fiecare zece secunde, sau chiar la fiecare secundă – își pune întrebări, bunăoară ce fel de sarcini execută și dacă le execută cu eficiență optimă. Dacă nu le execută eficient, își rearanjează sarcinile și le execută într-o ordine diferită, mai bună, economisind astfel timp, ceea ce înseamnă bani.

Sarcina lui va fi să scrie rutina pe care s-o urmeze mașina la sfârșitul fiecărei derulări a benzii magnetice. Ar trebui să citească altă derulare a benzii? urmează să se întrebe computerul. Sau ar trebui să se întrerupă și să citească, în schimb, o cartelă perforată

sau o fâșie de bandă de hârtie? Ar trebui să înregistreze informația acumulată pe o altă bandă magnetică, sau să efectueze o serie de calcule? Aceste întrebări trebuie să-și găsească soluția conform supremului principiu al eficienței. El va avea la dispoziție tot timpul de care va avea nevoie (de preferat însă numai șase luni, deoarece International Computers face o cursă contra cronometru) ca să reducă întrebările și răspunsurile la un cod ce poate fi citit de mașină și să verifice dacă sunt optim formulate. Fiecare dintre colegii lui programatori are o sarcină comparabilă și o planificare similară. Între timp, inginerii de la Universitatea din Manchester vor lucra zi și noapte ca să pună la punct hardware-ul electronic. Dacă totul decurge conform planului, Atlas va intra în producție în 1965.

O cursă contra cronometru. O cursă împotriva americanilor. Iată ceva pe înțelesul lui, ceva căruia i se poate dedica mai cu tragere de inimă decât se putea dedica scopului de la IBM de a face bani, cât mai mulți bani. Programarea în sine este și ea interesantă. Necesită ingenuitate mentală; necesită, dacă e să fie bine făcută, o stăpânire plină de virtuozitate a limbajului intern, pe două niveluri, al lui Atlas. Sosește la serviciu dimineața, nerăbdător să se apuce de lucru. Ca să se poată concentra tot timpul, bea cafea după cafea; inima îi bate nebunește, creierul îi clocotește; pierde noțiunea timpului, trebuie să fie chemat la masa de prânz. Seara, își duce toate hârtiile în camerele lui din casa maiorului Arkwright și lucrează până târziu în noapte.

Prin urmare, fără să am habar, pentru asta mă pregăteam! își zice el. Prin urmare, aici te aduce matematica!

Toamna lasă loc iernii; abia dacă-și dă seama de schimbare. Poezie nu mai citește. În schimb, citește cărți despre șah, urmărește jocurile marilor maeștri, rezolvă problemele de șah din *The Observer*. Doarme prost; uneori visează că programează. În el se petrece o schimbare pe care o urmărește cu interes detașat. Va deveni și el ca oamenii aceia de știință ale căror creiere rezolvă probleme în somn?

Și mai observă ceva. Nu mai tânjește. Nu-l mai preocupă s-o caute pe frumoasa, misterioasa străină care să elibereze pasiunea închisă în el. Și asta în parte din pricină că Bracknell nu oferă nimic comparativ cu defilarea de fete din Londra. Dar nu poate să nu sesizeze o legătură între faptul că nu mai tânjește și faptul că nu mai citește poezie. Să însemne asta că se maturizează? La

așa ceva duce maturizarea: să lași în urmă orice alean, orice pasiune, toate trăirile intense ale sufletului?

Oamenii printre care lucrează – bărbați cu toții, fără excepție – sunt mult mai interesanți decât cei de la IBM: mai plini de viață, poate și mai inteligenți, într-un fel pe care el îl poate înțelege, cam așa cum e când ești inteligent la școală. Iau prânzul împreună, la cantina din Conac. Nu li se servesc cine știe ce delicatese: pește cu cartofi prăjiți, cârnați și cartofi piure, carne friptă în aluat, friptură cu legume, tartă de rubarbă cu înghețată. Îi place mâncarea, se servește chiar și de două ori, devine masa lui principală. Seara, acasă la el (așa a ajuns să considere camerele pe care le ocupă la Arkwright, „acasă la el"), nu se mai ostenește să gătească, mănâncă numai niște pâine și brânză, pe tabla de șah.

Printre colegii lui se află și un indian, pe nume Ganapathy. Ganapathy ajunge adesea târziu la serviciu; în unele zile nu vine deloc. Iar când vine, nu pare să se omoare cu munca. Stă în separeul lui, cu picioarele pe birou, aparent visând cu ochii deschiși. Pentru absențele sale are o scuză cum nu se poate mai superficială („Nu m-am simțit bine"). Și totuși nu e admonestat. Reiese că Ganapathy e o achiziție extrem de valoroasă pentru International Computers. A studiat în America, are o licență americană în informatică.

El și Ganapathy sunt cei doi străini din echipă. Când vremea le permite, se plimbă împreună după masa de prânz, prin parcul Conacului. Ganapathy vorbește cu năduf despre International Computers și întregul proiect Atlas. A făcut o greșeală întorcându-se în Anglia, îi spune el. Englezii nu sunt în stare să gândească în ansamblu. Ar fi trebuit să rămână în America. Cum e viața în Africa de Sud? Ar exista oportunități pentru el în Africa de Sud?

Îl descurajează pe Ganapathy să-și încerce norocul în Africa de Sud. E o țară foarte înapoiată, îi spune el, acolo nu există computere. Nu-i spune că străinii nu sunt bine primiți decât dacă sunt albi.

Vremea se înrăutățește, zile întregi de ploaie și rafale puternice de vânt. Ganapathy nu mai apare la birou. Nimeni nu se întreabă de ce, așa că el se hotărăște să facă investigații. Ca și el, Ganapathy a refuzat opțiunea de a deveni proprietar de casă. Locuiește într-un apartament la etajul trei al unui bloc de locuințe sociale. Bate la ușă, dar o vreme îndelungată nu-i răspunde nimeni. În sfârșit,

Ganapathy deschide ușa. E îmbrăcat cu un halat peste pijama și încălțat cu sandale; dinăuntru năvălesc o pală de căldură plină de aburi și un miros de putreziciune.

— Intră, intră! îi spune Ganapathy. Ieși din frig!

Livingul nu are altă mobilă decât un televizor, un fotoliu în fața lui și două încălzitoare electrice încinse. În spatele ușii, un morman de saci de gunoi negri. De acolo vine miasma. Cu ușa închisă, mirosul e de-a dreptul grețos.

— De ce nu scoți gunoiul? îl întreabă el.

Ganapathy e evaziv. Nu zice nici de ce nu mai vine la serviciu. De fapt, nu pare deloc dispus să vorbească.

Se întreabă dacă nu cumva Ganapathy are o fată în dormitor, o localnică din Bracknell, o dactilografă din aia mică și obraznică sau o vânzătoare din zonă, dintre cele pe care le vede în autobuz. Sau, de ce nu, o indiancă. Poate că așa se explică absențele lui: o frumoasă indiancă trăiește cu el și, în loc să scrie coduri pentru Atlas, preferă să facă dragoste cu ea, să practice tantra, să amâne orgasmul ore în șir.

Dar când dă să plece, Ganapathy clatină din cap.

— Vrei niște apă? îl întreabă indianul.

Ganapathy îi oferă apă de la robinet, pentru că nu mai are nici ceai, nici cafea. Nu mai are nici de mâncare. Nu-și cumpără de mâncare decât banane, pentru că Ganapathy nu gătește – așa rezultă din ce zice –, nu-i place să gătească, nu știe să gătească. Sacii de gunoi sunt plini mai ales cu coji de banane. Cu asta își duce zilele: cu banane, ciocolată și ceai, când are ceai. Nu așa ar vrea să trăiască. În India locuia acasă, mama și surorile lui aveau grijă de el. În America, în Columbus, Ohio, locuia într-un „dormitor", cum îi zice el, unde mâncarea apărea pe masă la intervale regulate. Dacă ți se făcea foame între mese, te duceai și-ți cumpărai un hamburger. Era un chioșc cu hamburgeri deschis douăzeci și patru de ore din douăzeci și patru, pe strada din fața căminului studențesc. În America toate chestiile erau mereu deschise, nu ca în Anglia. N-ar fi trebuit să se întoarcă niciodată în Anglia, o țară fără viitor, unde nici măcar încălzirea nu funcționează.

Îl întreabă pe Ganapathy dacă e bolnav. Ganapathy îi alungă îngrijorarea: poartă halatul pentru că-i ține de cald, asta-i tot. El însă nu e convins. Acum, că a aflat de banane, se uită la Ganapathy

cu alți ochi. Ganapathy e firav, ca o vrabie, fără un gram în plus de carne pe el. E tras la față. Dacă nu-i bolnav, atunci înseamnă că flămânzește. Ia te uită: în Bracknell, în inima provinciei din jurul Londrei, un om flămânzește pentru că nu e în stare să se hrănească singur.

Îl invită pe Ganapathy la prânz, a doua zi, dându-i indicații precise cum să ajungă la casa maiorului Arkwright. Apoi pleacă și caută o prăvălie deschisă sâmbăta după-amiaza, de unde cumpără ce găsește: pâine la pungă, mezeluri, mazăre verde congelată. A doua zi la prânz, pregătește festinul și așteaptă. Ganapathy nu apare. Pentru că Ganapathy nu are telefon, nu i-ar rămâne decât să-i ducă mâncarea acasă.

Poate să pară absurd, dar asta și-o fi dorind Ganapathy: să i se aducă mâncarea. Ganapathy e un băiat deștept și răzgâiat, la fel ca el. Și la fel ca el, Ganapathy a fugit de mama lui și de confortul sufocant pe care i-l oferea. Dar, în cazul lui Ganapathy, fuga de acasă pare să-l fi stors de toată vlaga. Acum așteaptă să fie salvat. Vrea ca mama lui, sau cineva asemenea ei, să vină și să-l salveze. Altfel, pur și simplu se va usca de-a-n picioarelea și va muri în apartamentul lui plin de gunoaie.

International Computers ar trebui să afle despre situația asta. Lui Ganapathy i s-a încredințat o muncă esențială, logica rutinelor acțiunilor executate de computer. Dacă Ganapathy clachează, se va întârzia întregul proiect Atlas. Dar cum să determini International Computers să înțeleagă suferința lui Ganapathy? Cum poate cineva din Anglia să înțeleagă ce-i aduce aici pe oamenii din colțurile îndepărtate ale lumii? Ca să moară pe o insulă umedă, mizerabilă, pe care o detestă și de care nu-i leagă nimic?

A doua zi, Ganapathy se înființează la lucru ca și când nimic nu s-ar fi întâmplat. Nu oferă nici o explicație pentru că nu a venit la întâlnire. La prânz, la cantină, e binedispus, chiar surescitat. A jucat la loterie pentru un Morris Mini, zice el. A cumpărat o sută de bilete – pe ce altceva să-și cheltuiască salariul uriaș pe care-l primește de la International Computers? Dacă câștigă, pot să meargă împreună cu mașina până la Cambridge, să facă testele pentru programe, în loc să alerge după tren. Sau se pot duce la Londra, să se distreze.

E ceva în toată povestea asta ce lui îi scapă, ceva specific indian? Ganapathy aparține cumva unei caste pentru care e tabu să mănânci în casa unui occidental? Atunci ce caută el cu farfuria plină de pește și cartofi prăjiți în cantina Conacului? Te pomenești că invitația la prânz trebuia făcută mai oficial, confirmată în scris? Sau, prin faptul că nu a venit, Ganapathy a avut bunăvoința să-l scutească de stânjeneala de a se pomeni la ușă cu un musafir pe care-l invitase dintr-un impuls, dar pe care nu-l voia cu adevărat? A dat el cumva impresia, când l-a invitat pe Ganapathy, că invitația nu era reală, serioasă, ci mai curând un gest care anunța o invitație, iar adevărata politețe îi impunea lui Ganapathy să recunoască gestul fără să oblige gazda să se ostenească să pregătească un festin? Oare prânzul fictiv (mezeluri cu mazăre fiartă în unt) pe care l-ar fi luat împreună are aceeași valoare, în ceea ce se petrece între el și Ganapathy, ca și mezelurile și mazărea fiartă oferite și consumate în realitate? Relația lor e la fel ca înainte, sau mai bună decât înainte, sau mai rea?

Ganapathy a auzit de Satyajit Ray, dar nu crede că a văzut vreun film de-al lui. Doar o categorie extrem de restrânsă a publicului ar fi interesată de asemenea filme, zice el. În general, adaugă el, indienii preferă filmele americane. Filmele indiene sunt încă foarte primitive.

Ganapathy e primul indian pe care-l cunoaște ceva mai bine, dacă se poate spune că-l cunoaște, pentru că au jucat șah împreună, au conversat despre Anglia comparând-o în defavoarea ei cu America și i-a făcut pe nepusă masă o vizită acasă lui Ganapathy. Bineînțeles că discuțiile lor ar fi mult mai interesante dacă Ganapathy ar fi un intelectual, și nu doar inteligent. Nu încetează să-l uimească faptul că oamenii pot fi atât de inteligenți, cum sunt cei din industria informaticii, și în același timp să nu fie interesați de nimic altceva decât de mașini și prețul caselor. Crezuse că așa se manifestă vestitul filistinism al clasei de mijloc engleze, dar uite că și Ganapathy e la fel.

Să fie indiferența asta față de lume o consecință a interacțiunii cu mașinării ce dau impresia că gândesc? El cum s-ar manifesta dacă, într-o bună zi, ar părăsi industria computerelor și ar reveni în sânul societății civilizate? După ce și-a cheltuit cele mai bune energii ale sale, o vreme atât de îndelungată, jucându-se cu mașinile,

ar fi în stare să mai facă față unei conversații? Ar ieși cu vreun câștig după ce și-ar fi petrecut ani nenumărați în compania computerelor? Măcar ar fi învățat să gândească logic? Ar fi devenit logica o a doua natură a lui?

I-ar plăcea să creadă că așa ar putea sta lucrurile, dar nu crede. La urma urmei, nu are nici un respect pentru nici o formă de gândire care poate fi reprezentată de circuitele unui computer. Cu cât are mai mult de-a face cu știința informaticii, cu atât i se pare că seamănă cu șahul: o lume mică, bine delimitată, cu reguli inventate, care atrage băieți cu un anumit temperament și îi înnebunește pe jumătate, așa cum și el e nebun pe jumătate, încât tot timpul se amăgesc cu gândul că joacă jocul, dar de fapt jocul îi joacă pe ei.

E o lume de care poate scăpa – încă nu e prea târziu. Alternativa e să se împace cu ea, așa cum vede că fac tinerii din jurul lui, unul câte unul: se resemnează să se însoare, să-și ia casă, mașină, se resemnează cu ceea ce viața are de oferit în mod realist, și-și investesc energiile în muncă. Îi e necaz când vede cât de bine funcționează principiul realității, cum, împuns de singurătate, băiatul plin de coșuri se resemnează cu fata cu păr obosit și picioare groase, cum fiecare, oricât de neverosimil ar părea, își găsește până la urmă un partener. Asta e problema lui, și atât de simplă e, anume că tot timpul și-a supraestimat valoarea de piață, amăgindu-se cu gândul că locul lui e alături de sculptorițe și actrițe, când de fapt locul lui adevărat e lângă o educatoare de grădiniță sau lângă o stagiară de la magazinul de încălțăminte.

Căsătoria: cine ar fi crezut că el va simți, oricât de vag, chemarea căsătoriei! Dar nu va ceda, nu încă. E totuși o opțiune cu care cochetează în lungile nopți de iarnă, când își mănâncă pâinea și cârnații în fața aragazului din apartamentul maiorului Arkwright, ascultând radioul, în timp ce în fundal ploaia răpăie în geam.

Nouăsprezece

Plouă. El și Ganapathy sunt singuri la cantină, joacă o partidă rapidă pe șahul de buzunar al lui Ganapathy și, ca de obicei, indianul îl bate.

— Ar trebui să pleci în America, îi spune Ganapathy. Îți pierzi vremea aici. Toți ne pierdem vremea.

— Nu-i o chestie realistă, clatină el din cap.

Nu doar o dată s-a gândit să încerce să-și găsească o slujbă în America, dar a hotărât că mai bine nu. O decizie prudentă, dar corectă. Ca programator, nu are nici un har special. Colegii lui din echipa Atlas poate că nu au diplome postuniversitare, dar au mintea mai limpede decât a lui, înțeleg mai iute și mai bine problemele legate de informatică decât o va face el vreodată. La discuții nu poate lua parte; se preface că înțelege ce se vorbește, apoi însă trebuie să se lămurească de unul singur. De ce ar fi acceptat unul ca el într-o companie americană? America nu e Anglia. America e dură, nemiloasă; dacă, printr-un miracol, ar pune mâna pe o slujbă acolo, ar fi iute dat în vileag. Unde mai pui că el a citit Allen Ginsberg, a citit William Burroughs. Știe ce le face America artiștilor; îi înnebunește de cap, îi închide, îi alungă.

— Ai putea obține o bursă la universitate, spune Ganapathy. Eu am obținut una, tu n-ai avea probleme.

Îl țintuiește cu privirea. Ganapathy ăsta e chiar atât de inocent? Tocmai s-a pornit un Război Rece. America și Rusia se iau la întrecere să câștige inimile și mințile indienilor, irakienilor, nigerienilor; bursele la universități se numără printre momeli. Nu-i

interesează pe ei inimile și mințile albilor, cu atât mai puțin ale celor câtorva albi rătăciți în Africa.

— O să reflectez, zice el și schimbă subiectul.

N-are de gând să reflecteze.

Într-o fotografie de pe prima pagină a ziarului *The Guardian*, un soldat vietnamez în uniformă model american se uită neputincios la o mare de flăcări. „ATENTATORI SINUCIGAȘI ARUNCĂ VIETNAMUL DE SUD ÎN HAOS", anunță titlul. O bandă de geniști Viêt-Cong au tăiat sârma ghimpată și au pătruns în baza aeriană americană de la Pleiku, au aruncat în aer douăzeci și patru de avioane și au incendiat rezervoarele de combustibil. Au pierit și ei în acțiune.

Ganapathy, care-i arată ziarul, e în culmea extazului; iar el are sentimentul că s-a făcut dreptate. De când a ajuns în Anglia, ziarele britanice și BBC-ul au dat publicității povești despre faptele de arme ale americanilor, în care activiștii Viêt-Cong sunt uciși cu miile, în timp ce americanii scapă fără o zgârietură. Dacă există vreo opinie critică la adresa Americii, e rostită în șoaptă. Aproape că nu poate citi știrile despre război, îi fac pur și simplu greață. Iar acum, Viêt-Cong dă o replică eroică, de netăgăduit.

N-a discutat niciodată cu Ganapathy despre Vietnam. Deoarece Ganapathy a studiat în America, el a presupus că indianul fie e de partea americanilor, fie îl lasă rece războiul, ca pe toți ceilalți de la International Computers. Și deodată, zâmbetul lui, sclipirea din ochi – acum vede chipul tainic al lui Ganapathy. În ciuda admirației pe care o nutrește pentru eficiența americană și a dorului de hamburgerii americani, Ganapathy ține cu vietnamezii, pentru că ei sunt frații lui asiatici.

Asta-i tot. Punct. Nici unul nu mai pomenește de război. Dar îl contrariază mai mult decât înainte ce caută Ganapathy în Anglia, în Home Counties[1], lucrând la un proiect pentru care n-are pic de respect. Nu i-ar fi mai bine în Asia, să se lupte cu americanii? Ce-ar fi să stea de vorbă cu el, să-i sugereze asta?

1. Comitatele din sud-estul și estul Angliei, care înconjoară Londra.

Și el? Dacă destinul lui Ganapathy e în Asia, al lui unde e? Oare Viêt-Cong i-ar ignora originile și i-ar accepta serviciile, dacă nu ca soldat și atentator sinucigaș, măcar ca simplu cărăuș? Și dacă Viêt-Cong nu ar face-o, poate l-ar accepta chinezii, prietenii și aliații Viêt-Congului?

Scrie o scrisoare Ambasadei Chinei la Londra. Nu crede că în China se folosesc computere, așa că nu își trece și meseria. E gata să se ducă în China, să predea engleza, zice el acolo, să-și aducă și el contribuția la lupta mondială. Nu-l interesează ce salariu va primi.

Expediază scrisoarea și așteaptă răspuns. Între timp, își cumpără un manual de *Chineză fără profesor* și începe să învețe sunetele ciudate ale limbii mandarine, care se rostesc printre dinții încleștați.

Zilele trec; nici un cuvânt de la chinezi. Te pomenești că serviciile secrete britanice i-au interceptat scrisoarea și au distrus-o? Interceptează și distrug toate scrisorile adresate ambasadei? Dacă așa stă treaba, ce rost mai are o ambasadă chineză la Londra? Dar poate că serviciile secrete i-au interceptat scrisoarea și au trimis-o Ministerului de Interne, cu o notă despre faptul că sud-africanul care lucrează la International Computers în Bracknell vădește simpatii comuniste? O să-și piardă slujba și o să fie expulzat din Anglia, din motive politice? De-o fi să fie așa, nu va nega. Soarta și-a spus cuvântul; e pregătit să accepte cuvântul sorții.

Când merge la Londra, se duce să vadă filme, dar cu tot mai puțină plăcere, din pricină că i-a slăbit vederea. Trebuie să stea în primul rând ca să poată citi subtitrarea, și chiar și atunci își mijește ochii și se chinuie.

Se duce la un oculist, iese de acolo cu o pereche de ochelari cu ramă neagră de baga. Când se uită în oglindă, i se pare că seamănă și mai mult cu expertul caraghios al maiorului Arkwright. În schimb, privind pe geam afară, e uimit să constate că vede frunzele pe ramuri. De când se știe, copacii au fost o ceață verde. Ar fi trebuit să poarte ochelari toată viața? Așa se explică de ce a jucat atât de prost crichet și de ce avea impresia că mingea venea spre el din senin?

Sfârșim prin a semăna cu imaginea noastră ideală, zice Baudelaire. Chipul pe care-l avem la naștere este cotropit încetul cu încetul de chipul dorit, chipul din visele noastre tainice. Chipul din oglindă este oare chipul din visele lui, fața asta prelungă, lugubră, cu gura moale, vulnerabilă, și acum cu ochii goi, feriți în spatele lentilelor?

Primul film pe care-l vede cu ochelarii noi este *Evanghelia după Matei* al lui Pasolini. O experiență tulburătoare. După cinci ani de școală catolică, crezuse că nu mai putea fi afectat de mesajul creștin. Dar nu e așa. Palidul, scheleticul Isus din film, care se ferește de atingerea celorlalți, care umblă desculț și proorocește, și tună și fulgeră, e mai real decât a fost vreodată Isus cel cu inima sângerândă. Se crispează când vede cum sunt înfipte cuiele în mâinile lui Isus; când se descoperă că mormântul lui e gol și îngerul le spune femeilor care bocesc: „Nu este aici; căci S-a sculat precum a zis"[1], și izbucnește *Missa Luba*, iar poporul de rând, schilozii și ologii, disprețuiții și oropsiții vin în fugă ori șchiopătând, cu fețe luminate de bucurie, ca să împărtășească vestea cea bună, el simte cum îi bubuie inima; lacrimi de exaltare, de neînțeles pentru el, i se preling pe obraji, lacrimi pe care și le șterge pe furiș, înainte de-a ieși din nou în lume.

În timpul unei alte expediții prin oraș, zărește în vitrina unui anticariat, aproape de Charing Cross Road, o carte mică și groasă, cu o copertă violet: *Watt*, de Samuel Beckett, publicată la Olympia Press. E o editură vestită; ascunsă bine în Paris, publică literatură pornografică în engleză, pentru abonați din Anglia și America. Dar, ca o activitate suplimentară, publică și scrierile mai îndrăznețe ale avangardei – *Lolita* lui Vladimir Nabokov, bunăoară. Greu de crezut că Samuel Beckett, cel care a scris *Așteptându-l pe Godot* și *Sfârșit de partidă*, scrie literatură pornografică. Prin urmare, ce fel de carte e *Watt*?

O răsfoiește. E tipărită cu același caracter aldin ca și volumul de poeme alese al lui Pound pe care-l are el, un caracter care-i evocă

1. Biblia sau Sfânta Scriptură, Evanghelia după Matei, 28:6, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1982.

intimitatea, temeinicia. Cumpără cartea, o ia acasă, în apartamentul maiorului Arkwright. De la prima pagină își dă seama că are în mâini o carte extraordinară. Cocoțat în vârful patului, cu lumina revărsându-se prin fereastră, citește fără oprire.

Watt nu seamănă cu piesele lui Beckett. Nu există nici o încleștare, nici un conflict, doar curgerea unei voci care spune o poveste, o curgere întreruptă continuu de îndoieli și scrupule, ritmul ei potrivindu-se perfect ritmului propriei sale minți. *Watt* este și amuzantă, atât de amuzantă, că se tăvălește de râs. Când ajunge la sfârșit, o ia din nou de la început.

De ce nu i-a spus nimeni că Beckett scrie romane? Cum și-a putut el imagina că voia să scrie în maniera lui Ford, când Beckett a fost tot timpul în preajmă? Ford a avut dintotdeauna ceva de fanfaron, ceva ce lui îi displace, dar a ezitat s-o recunoască: bunăoară, pentru Ford e foarte important să știi unde anume în West End se cumpără cele mai bune mănuși pentru șofat sau cum să deosebești un Médoc de un Beaune; câtă vreme Beckett nu ține de nici o clasă, ori e în afara oricărei clase sociale, așa cum ar vrea și el să fie.

Testarea programelor pe care le scriu ei trebuie să fie efectuată pe computerul Atlas din Cambridge, în timpul nopții, când dorm matematicienii care au prioritate la computer. Prin urmare, în fiecare a doua sau a treia săptămână, ia trenul spre Cambridge, ducându-și într-o servietă hârtiile, rolele de bandă perforată, o pijama și peria de dinți. În Cambridge, stă la Royal Hotel, pe cheltuiala firmei International Computers. Între șase seara și șase dimineața, lucrează la Atlas. Apoi se întoarce la hotel, ia micul dejun și se culcă. După-amiaza e liber să hoinărească prin oraș, eventual să meargă la un film. Și se face ora să se ducă la Laboratorul de matematică – uriașa clădire ca un hangar, în care se află Atlas –, pentru munca nocturnă.

E o rutină care-i convine de minune. Îi place să meargă cu trenul, îi place anonimatul camerelor de hotel, îi plac mic dejunurile englezești copioase, cu șuncă și cârnați, ouă, pâine prăjită, gem și cafea. Nu e obligat să poarte costum, astfel că se amestecă fără probleme în mulțimea studenților de pe stradă, aproape că pare unul dintre ei. Iar faptul că stă toată noaptea cu uriașul Atlas,

numai el și inginerul de serviciu, urmărind cum trece rola de coduri scrise de *el* cu repeziciune prin cititorul de bandă, urmărind cum încep să se învârtă discurile de bandă magnetică și cum încep să clipească luminile consolei la comanda *lui*, îi dă un sentiment al puterii despre care știe că e copilăros, dar pe care-l savurează, fără teama că-l vede cineva.

Uneori trebuie să rămână la Laboratorul de matematică până mai târziu dimineața, ca să discute cu membrii Departamentului de matematică, deoarece tot ce are cu adevărat nou software-ul computerului Atlas vine nu de la International Computers, ci de la câțiva matematicieni de la Cambridge. Dintr-un anumit punct de vedere, el e doar unul dintr-o echipă de programatori profesioniști din industria computerelor, pe care Departamentul de matematică de la Cambridge i-a angajat ca să le implementeze ideile, la fel cum, din același punct de vedere, International Computers e o firmă de ingineri angajați de Universitatea din Manchester ca să construiască un computer conform planurilor concepute acolo. Din acest punct de vedere, el este doar un muncitor calificat, plătit de universitate, și nu un colaborator îndrituit să vorbească de la egal la egal cu acești oameni de știință tineri și sclipitori.

Cu adevărat sunt sclipitori. Uneori, el clatină din cap, uimit de ceea ce se întâmplă. Uită-te la el, un absolvent mediocru al unei universități de mâna a doua din colonii, căruia i se îngăduie să se adreseze pe numele mic unor oameni cu doctorate în matematică, oameni care, când încep să vorbească, îl lasă departe în urmă, ametit cu totul. Probleme cu care el și-a bătut capul săptămâni în șir, ei le rezolvă într-o clipită. Cel mai adesea, în spatele a ceea ce el credea că sunt aspecte problematice, ei văd adevăratele probleme și, de dragul lui, susțin că și el le-a sesizat.

Oare oamenii ăștia sunt într-atât de pierduți în sferele înalte ale logicii informatice, încât nu-și dau seama de prostia lui; sau – din motive obscure pentru el, pentru că de bună seamă el nu face nici cât o ceapă degerată în ochii lor – se îngrijesc cu delicatețe ca el să nu se facă de râs în compania lor? Asta înseamnă civilizația: o înțelegere nerostită, așa încât nimeni, indiferent cât de insignifiant ar fi, să nu fie lăsat să se facă de râs? În Japonia, da, e convins că

așa se întâmplă; dar în Anglia? Oricare ar fi răspunsul, este un lucru cu adevărat admirabil!

E în Cambridge, pe teritoriul unei universități străvechi, și se bate pe burtă cu somitățile. I s-a dat chiar și o cheie de la Laboratorul de matematică, o cheie de la intrarea laterală, ca să poată intra sau ieși. Ce poate spera mai mult? Dar trebuie să aibă grijă să nu se lase dus de val, să nu i se urce la cap. Pur și simplu a avut noroc să ajungă aici, nimic altceva. N-ar fi putut niciodată să studieze la Cambridge, n-a fost niciodată atât de bun încât să obțină o bursă. Trebuie să continue să se gândească la sine ca la un angajat și-atât; altfel va deveni un impostor, la fel ca Jude Fawley[1] printre visătoarele fleșe ale Oxfordului. Într-o bună zi, foarte curând, treaba lui va lua sfârșit, va trebui să înapoieze cheia, vizitele la Cambridge se vor încheia. Dar, până atunci, îngăduit să-i fie să se bucure de ele.

1. Personajul principal din romanul *Jude neștiutul* de Thomas Hardy.

Douăzeci

E a treia vară de când se află în Anglia. După prânz, pe pajiștea din spatele Conacului, el și ceilalți programatori și-au luat obiceiul să joace crichet cu o minge de tenis și un bătător vechi, găsit într-o debara. N-a mai jucat crichet de când a terminat școala, când a hotărât să-l abandoneze pe motiv că sporturile de echipă erau incompatibile cu viața unui poet și intelectual. Acum, spre surprinderea lui, descoperă că încă îi place jocul. Nu numai că-i place, dar se și pricepe. Toate loviturile pe care, în copilărie, se chinuise în zadar să le stăpânească, le execută acum fără rezerve, cu o ușurință și un firesc necunoscute înainte, și-asta pentru că brațele îi sunt mai vânjoase și pentru că nu mai are de ce să se teamă de mingea moale. E mai bun, mult mai bun, ca jucător la bătaie și ca jucător care servește decât toți coechipierii lui. Ce-au făcut englezii ăștia în timpul școlii? se întreabă el. El, un colonist, trebuie să-i învețe propriul lor joc?

E tot mai puțin obsedat de jocul de șah, s-a apucat din nou de citit. Deși biblioteca din Bracknell este mică și nesatisfăcătoare, bibliotecarii sunt dispuși să comande pentru el orice carte dorește din rețeaua națională. E preocupat acum de istoria logicii, având el intuiția că logica este o invenție umană și nu un element constitutiv al ființei, prin urmare (mă rog, sunt mulți pași intermediari, dar o să-i adauge ulterior) computerele sunt jucării născocite de băieți (călăuziți de Charles Babbage) pentru amuzamentul altor băieți. E convins că există multe (câte?) fire logice alternative, fiecare la fel de valabil ca logica lui *ori/ori*. Amenințarea pe care o reprezintă jucăria de pe urma căreia își câștigă el existența,

amenințarea care face din ea mai mult decât o simplă jucărie, e aceea că își va croi poteci de *ori/ori* în creierele celor care o folosesc, și astfel le va prinde ireversibil în logica sa binară.

Citește avid Aristotel, Peter Ramus, Rudolf Carnap. Cea mai mare parte din ce citește îi rămâne de neînțeles. Pe el îl interesează acum momentul din istorie când logica lui *ori/ori* a luat locul lui *și/sau*, care a fost dat la o parte.

Pentru serile pustii, își are cărțile și proiectele (teza despre Lord aproape încheiată, nimicirea logicii), la prânz joacă crichet și tot a doua săptămână, un sejur la Royal Hotel, cu luxul nopților de unul singur în compania lui Atlas, cel mai redutabil computer din lume. Poate fi o viață de burlac – dacă asta e să fie, o viață de burlac – mai grozavă decât asta?

O singură umbră adastă. A trecut un an de când n-a mai scris un vers. Ce s-a întâmplat cu el? E adevărat că arta izvorăște numai din deprimare? Iar trebuie să se cufunde în deprimare ca să scrie? Nu există și o poezie a extazului, o poezie a crichetului de la prânz ca formă de extaz? Contează unde își găsește poezia impulsul, atâta vreme cât e poezie?

Deși Atlas nu e o mașinărie concepută să prelucreze texte, el profită de orele moarte ale nopții ca să printeze mii de versuri în stilul lui Pablo Neruda, folosind drept lexicon o listă a cuvintelor celor mai puternice din *Înălțimile din Macchu Picchu* în traducerea lui Nathaniel Tarn. Duce teancul gros de hârtii la Royal Hotel și se apucă de citit. „Nostalgia ceainicelor". „Ardoarea obloanelor". „Călăreți furioși". Dacă deocamdată nu poate scrie poezie care să țâșnească din inimă, dacă inima lui nu se află în starea potrivită pentru a-și genera propria poezie, poate măcar să producă pseudopoeme compuse din expresii generate de o mașină, și astfel, prefăcându-se că scrie, să învețe din nou să scrie? E corect să se ajute de un mecanism ca să scrie – e corect față de alți poeți, față de maeștrii morți? Suprarealiștii scriau înainte pe bucățele de hârtie, le amestecau într-o pălărie și extrăgeau cuvinte la întâmplare, înșiruindu-le în versuri. William Burroughs taie pagini în bucăți, le amestecă, apoi asamblează bucățile. Nu face și el același lucru? Oare resursele sale uriașe – care alt poet din Anglia, din lume, are la dispoziție o mașinărie de asemenea dimensiune? – transformă

cantitatea în calitate? Dar nu se poate spune că inventarea computerelor a schimbat natura artei, făcând ca autorul și dispoziția inimii sale să devină ceva irelevant? Pe Programul Trei a auzit muzică transmisă din studioul Radio Köln, muzică alcătuită din piuituri electronice, trosnituri, zgomote de stradă, fragmente din înregistrări vechi și crâmpeie de discursuri. Nu e timpul ca poezia să țină pasul cu muzica?

Trimite o selecție din poemele în stil Neruda unui prieten din Cape Town, care le publică într-o revistă editată de el. Un ziar local preia unul dintre poemele create pe computer și-l publică împreună cu un comentariu batjocoritor. O zi sau două, în Cape Town se vorbește despre el ca despre barbarul care vrea să-l înlocuiască pe Shakespeare cu o mașină.

Pe lângă computerele Atlas din Cambridge și Manchester, mai există un Atlas. Este găzduit la Centrul Ministerului Apărării pentru cercetări în domeniul armamentului nuclear, lângă Aldermaston, nu departe de Bracknell. După ce software-ul cu care funcționează Atlas a fost testat la Cambridge și a fost socotit satisfăcător, trebuie instalat în computerul de la Aldermaston. Cei desemnați să-l instaleze sunt programatorii care l-au conceput. Dar mai întâi acești programatori trebuie să se supună unui control de securitate. Fiecare primește un chestionar lung pe care trebuie să-l completeze cu date despre familie, trecutul lor, experiența profesională; fiecare primește acasă vizita unor bărbați care se prezintă ca fiind de la poliție, dar mai degrabă sunt de la Serviciul de informații al armatei.

Toți programatorii britanici primesc avizul și ecusoanele pe care trebuie să le poarte atârnate de gât în timpul vizitelor; pe ecusoane sunt fotografiile lor. După ce se prezintă la intrarea centrului de lângă Aldermaston și sunt escortați la clădirea computerului, au oarecare libertate de mișcare.

Însă el și Ganapathy nu primesc avizul, deoarece sunt străini sau, după cum spune Ganapathy, sunt străini neamericani. Ca urmare, la intrare fiecare e luat în primire de către un om de pază; aceștia îi duc dintr-un loc în altul, stau cu ochii pe ei tot timpul, refuză să se lase antrenați în conversații. Când se duc la toaletă,

oamenii de ordine stau la ușa cabinei; când mănâncă, se postează în spatele lor. Li se permite să stea de vorbă cu personalul de la International Computers, dar cu nimeni altcineva.

Privind retrospectiv, colaborarea sa cu domnul Pomfret, de pe vremea când lucra la IBM, și rolul jucat de el în realizarea bombardierului TSR-2 i se par atât de derizorii, chiar comice, încât îi vine ușor acum să n-aibă mustrări de conștiință. Aldermaston e o cu totul altă mâncare de pește. Petrece în total zece zile acolo, pe parcursul mai multor săptămâni. Până să isprăvească ce are de făcut, rutinele programării benzilor ajung să funcționeze la fel de bine ca la Cambridge. El și-a terminat treaba. Fără îndoială, sunt și alții care ar fi putut instala rutinele, dar nu la fel de bine ca el, care le-a scris și le știe toate chichițele. Ar fi putut și alții să facă treaba asta, dar n-au făcut-o. Deși el ar fi putut să ceară să fie scutit de munca asta (ar fi putut, de pildă, să facă un caz din circumstanțele nefirești care i-au fost impuse, fiind supravegheat în toate acțiunile sale de un gardian cu fața ca o mască, ceea ce i-ar fi putut afecta starea de spirit), n-a cerut acest lucru. O fi fost domnul Pomfret o glumă, dar nu poate spune același lucru despre Aldermaston.

Aldermaston nu seamănă cu nimic din ceea ce știe el. Atmosfera e cu totul alta decât la Cambridge. Separeul în care lucrează, la fel ca toate celelalte separeuri și tot ce e înăuntru, e ieftin, funcțional și urât. Toată baza, compusă din clădiri de cărămidă joase, răspândite ici și colo, este urâtă, ca un loc care știe că nimeni nu se va uita la el sau nu-i va păsa de ce vede; urât ca un loc care știe că, atunci când vine războiul, va fi ras de pe fața pământului.

De bună seamă că sunt oameni inteligenți aici, la fel de inteligenți ca matematicienii de la Cambridge, sau aproape la fel. De bună seamă că unii oameni pe care-i vede pe coridoare, șefi de operațiuni, cercetători-șefi, tehnicieni gradul I, II și III, tehnicieni superiori, toți cei cu care el nu are voie să vorbească, au absolvit Cambridge. El a scris rutinele pe care le instalează, dar planul aflat la baza lor a fost conceput de oameni de la Cambridge, oameni care nu se poate să nu fi știut că mașinăria din Laboratorul de matematică are o soră sinistră la Aldermaston. Mâinile celor de la Cambridge nu sunt cu mult mai curate decât ale lui. Și totuși,

trecând prin porțile acestea, respirând aerul de aici, el și-a adus contribuția la cursa înarmării, a devenit complice în Războiul Rece, și nu de partea bună.

În ziua de azi, testele nu prea mai sunt anunțate din timp, așa cum se întâmpla când era el la școală, și nici nu se mai prezintă sub denumirea de teste. Dar în cazul de față e greu să invoci drept scuză faptul că nu te-ai pregătit. Din clipa în care a auzit pentru prima oară cuvântul *Aldermaston*, a știut că Aldermaston va fi un test, a știut că nu-l va trece, că-i va lipsi ceea ce-i trebuia ca să-l treacă. Lucrând la Aldermaston, el s-a pus în solda răului și, dintr-un anumit punct de vedere, vina lui de-a se fi pus în slujba răului e mult mai mare decât a colegilor englezi, care, dacă ar fi refuzat să participe, și-ar fi riscat carierele mult mai mult decât el, care e în trecere, și oricum e în afara ciorovăielii ăsteia dintre Marea Britanie și America, de o parte, și Rusia, de cealaltă parte.

Experiență. Asta e cuvântul la care ar recurge ca să se justifice față de sine însuși. Artistul trebuie să guste din toate experiențele, de la cele mai nobile, până la cele mai josnice. Așa cum destinul artistului este să trăiască bucuria creatoare supremă, el trebuie să fie pregătit să-și asume tot ceea ce e mizerabil, sordid și rușinos în viață. În numele experienței a suportat el Londra – zilele moarte de la IBM, iarna geroasă a anului 1962, relații umilitoare una după alta: etape, toate, în viața poetului, pentru a-i pune la încercare sufletul. La fel și Aldermaston – nenorocitul de separeu în care lucrează, cu mobilier de plastic și vedere spre partea din spate a unui furnal, cu individul înarmat care-i stă în cârcă – poate fi socotit doar o experiență, încă o etapă în călătoria lui spre adâncuri.

O atare justificare nu reușește câtuși de puțin să-l convingă. O sofistică, asta-i tot, o sofistică josnică. Și dacă va continua să pretindă că faptul că s-a culcat cu Astrid cea care avea un ursuleț de pluș a fost doar pentru a cunoaște depravarea morală, iar faptul că minte ca să se autojustifice este doar pentru a cunoaște nemijlocit depravarea intelectuală, atunci sofistica o să fie și mai josnică. Nu există justificare și, ca să fie brutal de sincer, nu există justificare nici pentru faptul că nu există justificare. Cât despre sinceritatea brutală, ei bine, nu e deloc greu să înveți șmecheria asta. Dimpotrivă, e cel mai ușor lucru de pe lume. Așa cum o broască

otrăvitoare nu e totuna cu otrava ca atare, ajungi să-ți confecționezi o platoșă împotriva propriei sincerități. Moarte rațiunii, moarte vorbirii! Tot ce contează e să faci ceea ce e bine, indiferent din ce motiv, bun sau rău, ori chiar fără nici un motiv.

Nu e greu să-ți dai seama ce e bine. Nu are nevoie să se gândească cine știe cât la ce e bine. Dacă ar vrea, ar putea face ce e bine cu o acuratețe aproape infailibilă. Îl reține doar întrebarea dacă poate continua să fie poet făcând ceea ce e bine. Când încearcă să-și imagineze poezia care s-ar naște când faci ceea ce e bine, nu vede decât o goliciune seacă. E plicticos să faci ce e bine. Prin urmare, se află în impas: ar prefera să fie mai degrabă rău decât plicticos, n-are nici un respect pentru o persoană care preferă să fie rea mai degrabă decât plicticoasă, și nu-i inspiră respect nici priceperea de a-și exprima corect dilema în cuvinte.

În ciuda crichetului și a cărților, în ciuda păsărilor mereu vesele, care salută răsăritul cu ciripituri din mărul de sub fereastră, weekendurile sunt greu de suportat, mai cu seamă duminicile. Se teme să se trezească duminica dimineața. Sunt câteva ritualuri care te ajută să treci peste ziua de duminică, în special să te duci să cumperi ziarul, să-l citești și să rezolvi problemele de șah. Dar cu ziarul termini pe la ora unsprezece; și oricum, dacă citești suplimentele de duminică, e limpede că nu faci altceva decât să omori vremea.

El omoară vremea, încearcă să omoare duminica pentru ca lunea să vină mai iute, și, odată cu lunea, munca, o adevărată ușurare. Dar, într-un sens mai larg, munca e și ea un mod de a omorî vremea. Tot ce a făcut de când a pășit pe uscat la Southampton a fost să omoare vremea în timp ce-și așteaptă destinul. Destinul n-avea cum să-i vină în Africa de Sud, își spunea el; o să vină (așa cum ar veni o mireasă!) doar la Londra sau la Paris, sau poate la Viena, deoarece numai în marile orașe ale Europei sălășluiește destinul. Timp de aproape doi ani, el a așteptat și a suferit la Londra, dar destinul nu s-a ivit. Acum, neavând destulă putere să mai suporte Londra, s-a retras în provincie, o retragere strategică. Nu e sigur dacă destinul vizitează și provincia, chiar dacă e vorba de provincia englezească și chiar dacă e la o distanță de numai o oră cu trenul de Waterloo.

Bineînțeles că, în sufletul lui, știe că destinul n-o să-l viziteze dacă el nu-l provoacă. Singura modalitate e să se pună pe scris. Dar nu poate începe să scrie până când nu se ivește momentul oportun, și cu oricâtă scrupulozitate s-ar pregăti, ștergându-și masa, poziționând lampa, trăgând o linie de-o parte a foii goale, șezând cu ochii închiși, golindu-și mintea de orice alt gând – în ciuda acestor pregătiri, cuvintele refuză să vină. Sau mai corect, cuvintele dau năvală, dar nu cele care trebuie, fraza aceea pe care el ar recunoaște-o din prima clipă, după greutatea ei, după ținută și echilibru, ca fiind cea menită.

Urăște confruntările acestea cu pagina goală, le urăște într-atât încât începe să le evite. Nu mai suportă apăsarea disperării ce se pogoară la sfârșitul fiecărei sesiuni sterpe, nu mai suportă să constate că iar a eșuat. Mai bine să nu se mai monteze astfel, iar și iar. Altfel, s-ar putea să nu mai fie în stare să răspundă chemării, când va veni cu adevărat, s-ar putea să devină prea nevolnic, prea abject.

E pe deplin conștient că eșecul lui ca scriitor și eșecul lui ca amant sunt atât de apropiate, încât ar putea fi unul și același lucru. El e bărbatul, poetul, făcătorul, principiul activ, iar bărbatul nu trebuie să aștepte ca femeia să-i facă avansuri. Dimpotrivă, femeia este cea care trebuie să-l aștepte pe bărbat. Femeia e cea care doarme până o trezește prințul cu un sărut; femeia e bobocul care se deschide sub mângâierea razelor soarelui. Până nu va avea el voința să acționeze, nimic nu se va întâmpla, nici în iubire, nici în artă. Dar el nu are încredere în voință. Așa cum nu se poate scrie printr-un act de voință, ci trebuie să aștepte ajutorul unei forțe exterioare, o forță care, odată, se numea Muză, așa nu poate face avansuri unei femei printr-un act de voință, fără vreun semn (de unde să vină semnul? – de la ea?, din lăuntrul lui?, de sus?) că ea este destinul lui. Dacă face avansuri unei femei în orice altă stare de spirit, riscă să nimerească iarăși într-o încurcătură jalnică, așa cum a fost cea cu Astrid, o încurcătură din care încercase să scape aproape încă înainte să înceapă.

Același lucru se poate spune și în alt mod, mai brutal. De fapt, sunt sute de moduri: nu i-ar ajunge viața să le înșire pe toate. Dar cel mai brutal mod este de a spune că îi este frică: frică de scris, frică de femei. Poate să se strâmbe cât poftește la poeziile pe care

le citește în *Ambit* și *Agenda*, dar măcar poeziile sunt acolo, negru pe alb, date lumii. N-are de unde ști dacă cei care le-au scris n-au petrecut ani de zile foindu-se și spărgându-și capul în fața foii goale, așa cum face el. S-au sucit, s-au foit, dar până la urmă și-au luat inima-n dinți și au scris cât au putut ei de bine ceea ce trebuia scris, au pus foaia la poștă și au suferit umilința de a fi respinși, sau umilința, la fel de mare, de a-și vedea efuziunile expuse în tipăritura rece a paginii, în toată sărăcia lor. Și tot așa ar fi găsit oamenii ăștia un pretext, oricât de firav, de a se adresa uneia sau alteia dintre fetele frumoase din metrou, iar dacă fata și-ar fi ferit privirile sau ar fi zis ceva batjocoritor în italiană unei prietene sau unui prieten, ei bine, ar fi găsit ei o cale de a suferi refuzul în tăcere, iar a doua zi ar fi încercat din nou, cu altă fată. Așa se face, așa funcționează lumea. Și-ntr-o bună zi, bărbații aceștia, poeții aceștia, amanții aceștia vor avea noroc: fata, oricât de neînchipuit de frumoasă, va răspunde, și una ar duce la alta, iar viețile lor s-ar transforma, și a ei, și a lui, și cu asta, basta. E oare nevoie și de altceva decât de o încăpățânare prostească, insensibilă, și în iubire, și în scris, dimpreună cu disponibilitatea de a eșua în mod repetat?

Ei bine, ceea ce nu-i în regulă cu el e că nu e pregătit să dea greș. Vrea un A sau un alpha sau sută la sută pentru fiecare încercare, și un *Excelent!* scris mare pe margine. Ridicol! Infantil! Nu-i nevoie să i se spună asta: știe și singur. Și totuși. Și totuși n-o poate face. Nu astăzi. Poate mâine. Poate că mâine va avea dispoziție, va avea curaj.

Dacă ar fi o persoană mai caldă, totul i s-ar părea mai simplu: viața, iubirea, poezia. Dar el n-are o fire caldă. Rimbaud nu era cald. Baudelaire nu era cald. Înfocat, da, când era nevoie – înfocat în viață, înfocat în iubire –, dar nu cald. Și el poate fi înfocat, n-a încetat nici o clipă să creadă asta. Dar, în prezent, un prezent nedefinit, e rece: rece, înghețat.

Și care-i rezultatul faptului că-i lipsește căldura, că nu are inimă? Rezultatul e că șade singur într-o după-amiază de duminică, într-o cameră la etajul unei case dintr-un colț pierdut al comitatului Berkshire, cu ciori care croncăne pe câmpuri și o negură cenușie atârnând deasupra capului, și joacă șah de unul singur,

îmbătrânește, așteaptă venirea serii ca să-și poată prăji cârnații și pâinea pentru cină cu conștiința împăcată. Poate că la optsprezece ani ar fi putut deveni poet. Acum, nu e nici poet, nici scriitor, nici artist. E programator, un programator în vârstă de douăzeci și patru de ani, într-o lume în care nu există programatori în vârstă de treizeci de ani. La treizeci de ani ești prea bătrân ca să mai fii programator: devii altceva – om de afaceri de-un fel sau altul – sau te împușți. Doar pentru că e tânăr, doar pentru că neuronii din creierul lui funcționează încă mai mult sau mai puțin infailibil, stă el cu un picior în industria britanică a informaticii, în societatea britanică, în Marea Britanie. El și Ganapathy sunt cele două fețe ale aceleiași monede: Ganapathy care moare de foame nu pentru că s-a rupt de Mama India, ci din cauză că nu se hrănește ca lumea, din cauză că, în ciuda doctoratului în știința informaticii, n-are habar de vitamine, minerale și aminoacizi; iar el, prins într-un final de partidă ce-i slăbește forțele cu fiecare mișcare, împingându-se și mai departe, într-un colț, până la înfrângere. Într-una din zilele astea, paramedicii vor veni la Ganapathy acasă și-l vor scoate pe targă, cu fața acoperită de un cearșaf. După ce-l vor fi dus pe Ganapathy, pot foarte bine să vină să-l ia și pe el.

MIEZUL VERII

Însemnări
1972-75

22 august 1972

În *Sunday Times* de ieri, un reportaj din Francistown, Botswana. Săptămâna trecută, o mașină albă, model american, s-a îndreptat în toiul nopții spre o casă dintr-o zonă rezidențială. Niște bărbați purtând cagule au sărit din mașină, au dărâmat ușa de la intrare și au început să tragă. După ce-au terminat de tras, au dat foc casei și au plecat. Dintre tăciuni, vecinii au scos șapte cadavre carbonizate: doi bărbați, trei femei, doi copii.

Se pare că asasinii erau negri, dar unul dintre vecini i-a auzit vorbind afrikaans între ei și era convins că erau albi cu fețe vopsite. Morții erau sud-africani, refugiați care se mutaseră în casa aceea de numai câteva săptămâni.

Solicitat să comenteze situația, ministrul sud-african al afacerilor externe declară printr-un purtător de cuvânt că știrea „nu e confirmată". Se vor face cercetări, spune el, pentru a se stabili dacă victimele erau într-adevăr cetățeni sud-africani. Cât despre forțele armate, o sursă anonimă neagă faptul că armata sud-africană ar fi avut vreun amestec. Asasinatele sunt probabil o chestiune internă a ANC, reflectând „tensiuni existente" între facțiuni, sugerează sursa.

Săptămână de săptămână apar povești dintr-astea, din zonele de graniță, asasinate urmate de dezmințiri impasibile. Citește reportajele și se simte mânjit. Prin urmare, la asta s-a întors el! Dar unde te poți ascunde în lumea asta, unde să nu te mai simți mânjit?

S-ar simți mai curat în zăpezile din Suedia, citind de la depărtare despre compatrioții săi și ultimele lor isprăvi?

Cum să scapi de jeg: nu-i o întrebare nouă, ci una veche, roade ca un șobolan care nu se dă bătut, care lasă o rană urâtă, supurândă.

— Văd că armata s-a-ntors la vechile ei șmecherii, îi spune el tatălui său. De data asta în Botswana.

Dar tatăl lui e prea prudent să muște momeala. Când ia ziarul, are grijă să deschidă direct la paginile de sport, sărind peste politică – peste politică și peste crime.

Tatăl lui nu manifestă decât dispreț față de continentul aflat la nord de ei. *Bufoni*, așa îi expediază el pe liderii statelor africane: tirani mărunți, care abia dacă știu să-și scrie numele, care sunt duși cu mașina de la un banchet la altul, în Rolls-Royce-urile lor, îmbrăcați în uniforme fistichii, înzorzonate cu medalii pe care singuri și le-au acordat. Africa: un loc al maselor înfometate peste care domnesc bufoni ucigași.

— Au intrat într-o casă din Francistown și i-au omorât pe toți, insistă el. I-au executat. Și pe copii. Citește. E pe prima pagină.

Tatăl lui dă din umeri. Tatăl lui nu găsește nici o sintagmă suficient de încăpătoare să cuprindă tot disprețul lui pentru, pe de o parte, criminalii care asasinează femei și copii fără apărare, și, pe de altă parte, pentru teroriștii care poartă războaie din adăposturi de dincolo de graniță. Rezolvă problema cufundându-se în scorurile de la crichet. Nepotrivit răspuns la o dilemă morală; dar e mai potrivit răspunsul lui – izbucniri de mânie și disperare?

Pe vremuri, crezuse că oamenii care elaboraseră întregul vis al ordinii publice în versiune sud-africană, care creaseră vastul sistem de rezervații de muncă, de pașapoarte interne și de orașe-satelit, își bazaseră viziunea pe o citire eronată și tragică a istoriei. Citiseră greșit istoria din cauză că, născuți la ferme sau în orașe mici din fundul țării și izolați într-o limbă nevorbită nicăieri în altă parte a lumii, nu puteau aprecia amploarea forțelor care distruseseră vechea lume colonială, începând cu 1945. Dar a spune că citiseră greșit istoria era în sine înșelător. Căci nu citeau deloc istorie. Dimpotrivă, îi întorceau spatele, concediind-o ca pe un morman de calomnii compilate de străini care îi disprețuiau pe

afrikaneri și s-ar fi făcut că nu văd dacă aceștia ar fi fost masacrați de negri, până la ultima femeie și ultimul copil. Singuri, fără prieteni, la cel mai îndepărtat capăt al unui continent ostil, și-au ridicat statul-fortăreață și s-au retras în spatele zidurilor: acolo aveau să țină aprinsă flacăra civilizației creștine apusene, până când lumea avea să-și ia seama.

Asta spuneau, mai mult sau mai puțin, oamenii care conduceau Partidul Național și statul polițienesc, și multă vreme el a crezut că ei vorbeau din inimă. Dar nu mai crede asta. Vorbăria lor despre salvarea civilizației n-a fost niciodată altceva decât o cacealma, asta e părerea lui. În spatele unei perdele de fum numită patriotism, ei stau și calculează cât timp pot să mai continue cu spectacolul (minele, fabricile) înainte să fie nevoiți să-și strângă catrafusele, să distrugă documentele incriminante și să ia avionul spre Zürich, sau Monaco, sau San Diego, unde, la adăpostul unor holdinguri cu nume de genul Algro Trading sau Handfast Securities, și-au cumpărat, cu ani în urmă, vile și apartamente, ca asigurare pentru Ziua Judecății (*dies irae, dies illa*).

Acum că și-a revizuit părerea, e convins că aceia care au dat ordin bandei de ucigași din Francistown n-au o viziune greșită asupra istoriei, și cu atât mai puțin o viziune tragică. Dimpotrivă, mai mult ca sigur râd în hohote de cei atât de netoți încât să aibă viziuni. Cât despre soarta civilizației creștine în Africa, niciodată n-au dat doi bani pe ea. Și ăștia – ăștia! – sunt oamenii sub a căror cizmă murdară trăiește el!

De dezvoltat: comparație între reacția tatălui său și a lui la vremurile acelea; diferențe, similitudini (precumpănitoare).

1 septembrie 1972

Casa pe care o împarte cu tatăl său datează din anii 1920. Pereții, construiți în parte din cărămidă arsă, dar mai mult din lut și paie, sunt atât de putrezi din pricina umezelii care urcă din pământ, încât au început să se fărâmițeze. A-i izola de umezeală

e o treabă imposibilă; tot ce se poate face e să se toarne un brâu de beton impermeabil în jurul casei, în speranța că încet-încet pereții se vor usca.

Dintr-un manual de bricolaj, află că, pentru fiecare metru de beton, va avea nevoie de trei saci de nisip, cinci saci de pietriș și un sac de ciment. Calculele îi arată că pentru un brâu împrejmuitor, adânc de zece centimetri, va avea nevoie de treizeci de saci de nisip, cincizeci de saci de pietriș și zece saci de ciment, pentru care va trebui să facă șase drumuri până la magazinul de materiale de construcție, adică să umple de șase ori o camionetă de o tonă.

La jumătatea primei zile de muncă, își dă seama că a făcut o greșeală catastrofală. Fie n-a înțeles ce scria în manual, fie, atunci când a calculat, a confundat metrii cubi cu metrii pătrați. O să-i trebuiască mult mai mult de zece saci de ciment și mai mult nisip și pietriș ca să facă nouăzeci și șase de metri pătrați de ciment. O să fie nevoie de mult mai multe drumuri până la magazin; o să fie nevoit să renunțe la mult mai multe weekenduri din viața sa.

Săptămână după săptămână, folosind o lopată și o roabă, amestecă nisip, pietriș, ciment și apă; apoi varsă betonul în dale succesive și-l nivelează. Spatele îl doare, brațele și încheieturile mâinilor îi sunt atât de înțepenite, încât abia mai poate ține stiloul în mână, unde mai pui că toată munca asta îl plictisește. Dar nu e nefericit. Ceea ce face el acum e ceea ce trebuie să fi făcut alții ca el încă din 1652, adică propria muncă murdară. De fapt, din momentul în care uită de timpul pe care și-l petrece astfel, munca începe să-și arate fața plăcută. Bunăoară, o dală bine făcută, pe care o poate vedea oricine cât de bine e făcută. Dalele făcute de el vor exista și după ce el nu va mai locui acolo, poate că vor dura mai mult decât răgazul lui pe pământ; ceea ce înseamnă că, într-un anumit sens, el va fi păcălit moartea. Poți să-ți petreci tot restul vieții făcând dale, iar seara să te cufunzi în cel mai adânc somn, frânt de durerile pricinuite de munca cinstită.

Câți dintre muncitorii zdrențăroși care trec prin dreptul lui pe stradă sunt autorii tainici ai unor lucrări ce le vor supraviețui: drumuri, ziduri, piloni? Un gen de nemurire, o nemurire limitată, în fond nu e chiar atât de greu s-o obții. Și-atunci, de ce insistă

el să facă semne pe hârtie, în palida speranță că oamenii încă nenăscuți se vor osteni să le descifreze?

De dezvoltat: disponibilitatea lui de a se implica în proiecte incerte; graba cu care se retrage din munca de creație în activități executate mecanic.

16 aprilie 1973

Același *Sunday Times* care, printre articole care dau în vileag relații toride între profesori și eleve în orașe de provincie, printre imagini cu starlete cu buze țuguiate și bikini aproape inexistenți, face dezvăluiri despre atrocitățile comise de forțele de securitate, anunță că ministrul de interne a acordat o viză care-i permite lui Breyten Breytenbach să se întoarcă în țara natală, ca să-și viziteze părinții suferinzi. O viză pentru motive familiale, așa se numește; e valabilă pentru Breytenbach și soția lui.

Breytenbach a părăsit țara cu ani în urmă și s-a stabilit la Paris; la scurt timp după aceea, a făcut-o și mai lată, căsătorindu-se cu o vietnameză, cu alte cuvinte, cu o femeie care nu e albă, ci asiatică. Nu numai că s-a căsătorit cu ea, dar, dacă e să dai crezare poemelor în care apare ea, Breytenbach e îndrăgostit până peste urechi de soția lui. În ciuda acestei situații, comentează *Sunday Times*, ministrul, în mărinimia lui, îi va permite cuplului o vizită de treizeci de zile, în timpul căreia doamna Breytenbach va fi tratată ca o persoană albă, o albă provizorie, o albă onorifică.

Din momentul în care sosesc în Africa de Sud, Breyten și Yolande, el smead și chipeș, ea de o frumusețe delicată, sunt urmăriți de presă pas cu pas. Teleobiectivele surprind fiecare moment intim, fie că sunt la picnic cu prietenii, fie că se scaldă într-un pârâu de munte.

Cuplul Breytenbach apare în public la o conferință literară în Cape Town. Sala e plină ochi de gură-cască. În alocuțiunea sa, Breyten îi numește pe afrikaneri un popor bastard. Din pricină

că sunt bastarzi și se rușinează de acest lucru, zice el, au pus la cale planul ăsta aiuristic de separare forțată a raselor.

Vorbele lui sunt primite cu ropote de aplauze. Curând după aceea, el și Yolande se întorc la Paris, iar ziarele de duminică revin la meniul lor de nimfete obraznice, soți sau soții care calcă strâmb și ucigași cu simbrie de la stat.

De aprofundat: invidia resimțită de sud-africani (bărbații) față de Breytenbach, pentru libertatea pe care o are de a hălădui prin lume și pentru accesul său nelimitat la o parteneră de sex frumoasă, exotică.

2 septembrie 1973

La Empire Cinema, din Muizenberg, seara trecută, unul dintre primele filme ale lui Kurosawa, *A trăi*. Un birocrat buhăit află că are cancer și doar câteva luni de trăit. Rămâne mut, nu știe ce să facă, încotro să se îndrepte.

O invită la ceai pe secretara lui, o muierușcă plină de viață, dar zănatică. Când ea dă să plece, el o reține, prinzând-o de braț. „Vreau să fiu ca tine!" zice el. „Dar nu știu cum să fac." Ea e oripilată de mărturisirea lui fără perdea.

Întrebare: Cum ar reacționa el dacă tatăl lui l-ar prinde de braț în felul ăsta?

13 septembrie 1973

De la oficiul pentru forțele de muncă, unde și-a lăsat datele de contact, primește un telefon. O clientă dorește o consultație profesională într-o problemă lingvistică și va plăti cu ora – îl interesează? Ce fel de problemă lingvistică? întreabă el. Cei de la oficiu nu-i pot da amănunte.

Telefonează la numărul care i s-a comunicat, stabilește o întâlnire la o adresă din Sea Point. Clienta e o femeie trecută de șaizeci de ani, o văduvă al cărei soț a părăsit lumea aceasta lăsând o mare parte a averii sale considerabile în administrarea fratelui său. Revoltată, văduva s-a hotărât să conteste testamentul. Dar toți avocații pe care i-a consultat au sfătuit-o să renunțe. Testamentul e blindat, zic ei. Ea însă nu vrea să renunțe. E convinsă că avocații n-au înțeles bine termenii în care a fost formulat testamentul. Prin urmare, nu mai vrea să aibă de-a face cu avocații, ci vrea o consultație lingvistică avizată.

Cu o ceașcă de ceai lângă un cot, el parcurge ultimul testament al decedatului. Conținutul e cum nu se poate mai clar. Văduva primește apartamentul din Sea Point și o sumă de bani. Restul averii este destinat copiilor defunctului dintr-o căsătorie anterioară.

— Mă tem că nu vă pot ajuta, spune el. Formularea nu are nici o ambiguitate. Nu se poate citi decât într-un singur fel.

— Dar aici? întreabă ea. Se apleacă peste umărul lui și-și înfige un deget în text. Mâna ei e foarte mică, pielea pătată; pe degetul mijlociu, un diamant într-o montură extravagantă. Aici unde zice *În pofida celor de mai sus.*

— Spune că, dacă puteți demonstra că sunteți strâmtorată financiar, aveți dreptul să cereți sprijinul executorului testamentar.

Dar ce înseamnă *În pofida...*?

— Înseamnă că ceea ce e menționat în clauza asta e o excepție față de ceea ce s-a spus înainte, și are precădere.

— Dar înseamnă și că executorul nu se poate opune cererii mele. Are cumva *a se opune* alt sens decât acesta?

— Aici nu e vorba de ce înseamnă *a se opune*. Problema e ce înseamnă *În pofida celor de mai sus*. Trebuie să luați formularea în totalitatea ei.

Ea pufnește agasată.

— Vă plătesc pentru serviciile pe care mi le oferiți în calitate de expert în limba engleză, nu de avocat, zice ea. Testamentul e scris în engleză, folosind cuvinte englezești. Ce înseamnă cuvintele astea? Ce înseamnă *în pofida*?

E nebună, își zice el. *Cum o să ies din chestia asta?* Dar bineînțeles că femeia nu e nebună. E pur și simplu stăpânită de furie și

lăcomie: furie împotriva soțului care i-a scăpat din gheare, lăcomie după banii lui.

— Eu așa înțeleg clauza, zice ea, anume că dacă emit pretenții, nimeni, nici măcar cumnatul meu, nu se poate opune. Pentru că asta înseamnă *în pofida* – adică nu se poate opune. Altfel ce rost are să folosești formula asta? Pricepeți ce vreau să spun?

— Pricep ce vreți să spuneți, zice el.

Pleacă de acolo cu un cec de zece ranzi în buzunar. După ce va face raportul, raportul de expert, la care va atașa o copie după certificatul de expert în sensul cuvintelor englezești, inclusiv al sintagmei *în pofida*, legalizată de un notar, va primi restul de treizeci de ranzi, care reprezintă onorariul lui.

Nu face nici un raport. Dă uitare banii ce i se cuvin. Când văduva îi telefonează ca să-l întrebe ce se întâmplă, el închide telefonul.

Trăsături ale caracterului său care reies din poveste: a) integritate (refuză să citească testamentul așa cum vrea persoana care l-a angajat); b) naivitate (pierde ocazia de a câștiga niște bani de care are nevoie ca de aer).

31 mai 1975

Oficial, Africa de Sud nu este în stare de război, dar ar putea fi. Pe măsură ce a crescut rezistența, statul de drept a fost suspendat pas cu pas. Poliția și cei care conduc poliția (așa cum conduc vânătorii haitele de câini) au fost mai mult sau mai puțin scăpați din lesă. Radioul și televiziunea reproduc sub formă de știri minciunile oficiale. Dar e ceva răsuflat în tot spectacolul ăsta jalnic, ucigaș. Vechile strigăte de la manifestații – *Apărați civilizația albă creștină! Slăviți sacrificiile străbunilor!* – și-au pierdut forța. Jucătorii de șah se îndreaptă spre finalul partidei, toată lumea știe asta.

Dar, în timp ce jocul se apropie încet de sfârșit, viețile umane continuă să fie irosite – irosite și distruse. Așa cum soarta unor

generații este aceea de a fi nenorocite de război, soarta acestei generații pare aceea de a fi măcinată de politică.

Dacă Isus s-ar fi umilit într-atât încât să intre în politică, ar fi devenit un om cheie în Iudeea romană, un mare actor politic. Dar el a fost lichidat tocmai pentru că îl lăsa rece politica și a ținut s-o declare răspicat. Cum să-ți trăiești viața în afara politicii, și moartea de asemenea: acesta este exemplul pe care l-a oferit el discipolilor săi.

Ce ciudat să-l considere pe Isus drept călăuzitorul său! Dar unde să găsească altul mai bun?

Atenție: trebuie să evite să împingă interesul lui față de Isus prea departe, să transforme totul într-o poveste despre găsirea căii drepte.

2 iunie 1975

Casa de vizavi are proprietari noi, un cuplu cam de vârsta lui, cu copii mici și un BMW. Nu le acordă atenție, până într-o zi când bate cineva la ușă.

— Salut, sunt David Truscott, noul vecin. Am rămas pe-afară. Aș putea să dau un telefon de la dumneavoastră? Și apoi, ca un gând întârziat: Parcă vă cunosc de undeva.

Și se recunosc deodată. Într-adevăr se cunosc. În 1952, au fost în aceeași clasă, David Truscott și el, în clasa a șasea, la St Joseph's. Ar fi putut continua să fie colegi până la sfârșitul liceului, doar că David Truscott n-a trecut clasa, a rămas repetent. A fost limpede de ce n-a promovat. În clasa a șasea se învăța algebra și David n-a înțeles abc-ul algebrei, anume că *x*, *y* și *z* te eliberau de chinul aritmeticii. Nici la latină n-a înțeles David cum stă treaba – n-a priceput subjonctivul, bunăoară. Chiar și la vârsta aceea fragedă, el a avut impresia că lui David i-ar fi mai bine departe de școală, departe de latină și algebră, în lumea reală, numărând bancnotele la o bancă sau vânzând încălțăminte.

Dar, în pofida faptului că era bătut cu regularitate pentru că nu pricepea nimic – bătăi pe care le accepta filozofic, deși uneori

ochelarii i se abureau de la lacrimi –, David Truscott a continuat să vină la școală, fără îndoială împins de la spate de părinții lui. Cu chiu, cu vai, a trecut de clasa a șasea, apoi de a șaptea și tot așa, până în clasa a zecea; și iată-l acum, douăzeci de ani mai târziu, ferchеș, spilcuit, prosper și, din cât se vădește, atât de preocupat de chestiuni legate de afaceri, încât, când a plecat la serviciu de dimineață, și-a uitat cheia de la casă și, întrucât soția lui a luat copiii și s-a dus la o petrecere, n-are cum intra.

— Cu ce te ocupi? îl întreabă el pe David, curios nevoie mare.

— Lucrez în comerț. Grupul Woolworth. Tu?

— O, sunt între două slujbe. Am predat la o universitate în Statele Unite, acum caut un post aici.

— Păi, trebuie să ne vedem. Trebuie să vii la un pahar, să mai schimbăm o vorbă. Ai copii?

— Eu sunt copilul. Adică, locuiesc împreună cu tatăl meu. Îmbătrânește tot mai mult. Are nevoie de cineva să aibă grijă de el. Hai, intră. Telefonul e acolo.

Prin urmare, David Truscott, care nu înțelegea cum stă treaba cu x și y, e un negustor prosper, vinde sau cumpără, în vreme ce el, care n-a avut probleme cu x și y și mai cu nimic altceva, este un intelectual șomer. Ce vrea să spună asta despre mersul lucrurilor în lume? Cel mai evident lucru pe care vrea să-l spună e că drumul care trece prin latină și algebră nu este drumul spre succesul material. Dar mai vrea să spună și altceva: anume că e o pierdere de vreme să te chinui să înțelegi; că, dacă vrei să reușești în lume, să ai o familie fericită, o casă frumoasă și un BMW, nu trebuie să încerci să înțelegi, ci numai să faci adunări, să apeși butoane și să faci tot ceea ce le aduce comercianților câștiguri atât de frumoase.

Până la urmă, nu se mai întâlnește cu David Truscott la paharul promis și la sporovăiala promisă. Dacă se întâmplă ca în câte-o seară el să fie în grădina din față, greblând frunzele, tocmai când David Truscott se întoarce de la serviciu, își fac cu mâna, ca doi vecini, sau se salută cu o mișcare a capului, dar atât. Mai des o vede pe doamna Truscott, o creatură mică și palidă, care tot timpul îi zorește pe copii să urce sau să coboare din a doua mașină; dar cu ea nu i s-a făcut cunoștință și nu are ocazia să-i

vorbească. Tokai Road este o arteră aglomerată, periculoasă pentru copii. Nu există nici un motiv suficient de bun ca familia Truscott să traverseze strada pe partea lui, ori ca el să traverseze pe partea lor.

3 iunie 1975

De unde locuiesc el și familia Truscott, nu e mai mult de-un kilometru de mers înspre sud, până la Pollsmoor. Pollsmoor – nimeni nu-și bate capul să-i zică Închisoarea Pollsmoor – este un loc de detenție, împrejmuit cu ziduri înalte, sârmă ghimpată și turnuri de pază. Pe vremuri, numai ea se găsea în pustietatea aceea de nisip și tufișuri. Dar pe parcursul anilor, întâi ezitant, apoi cu tot mai multă încredere, suburbiile s-au întins tot mai aproape, până când, în ziua de azi, înconjurată de rânduri ordonate de case din care, în fiecare dimineață, ies cetățeni integri pentru a-și juca rolul în economia națională, Pollsmoor a ajuns o anomalie în peisaj.

E o ironie, de bună seamă, ca *gulagul* sud-african să-și deseneze atât de obscen silueta în suburbia albilor, ca același aer pe care el și familia Truscott îl respiră să fi trecut și prin plămânii ticăloșilor și criminalilor. Dar, după cum observa Zbigniew Herbert, pentru barbari ironia e precum sarea: o scrâșnești între dinți, savurezi câteva clipe gustul, dar după ce acesta trece, faptele brute sunt tot în fața ta. Prin urmare: ce faci cu realitatea brută a închisorii Pollsmoor, după ce ironia s-a tocit?

Continuare: dubele Serviciului Penitenciarelor, care trec pe Tokai Road în drumul lor spre tribunale, chipuri întrezărite fugar, degete strângând zăbrelele: ce povești spun soții Truscott copiilor lor, ca să le explice acele mâini și chipuri, unele sfidătoare, altele pierdute.

Julia

Dr. Frankl, ați avut prilejul să citiți paginile pe care vi le-am trimis din caietele de însemnări ale lui John Coetzee, din anii 1972-75, aproximativ anii când ați fost prieteni. Ca introducere în povestea dumneavoastră, mă întreb dacă aveți ceva de comentat pe marginea lor. Îl recunoașteți în ele pe bărbatul pe care l-ați cunoscut? Recunoașteți țara și vremurile pe care le descrie?

Da, îmi amintesc de Africa de Sud. Îmi amintesc Tokai Road, dubele pline ochi de deținuți, îndreptându-se spre Pollsmoor. Îmi amintesc totul cu claritate.

Nelson Mandela era, se știe, închis la Pollsmoor. Dar Coetzee nu pomenește faptul că Mandela îi era vecin – vă surprinde?

Mandela a fost mutat la Pollsmoor abia mai târziu. În 1975, era încă pe Insula Robben.

Desigur, am uitat. Și ce spuneți despre relațiile lui Coetzee cu tatăl lui? Au locuit împreună ceva vreme, după moartea mamei lui. L-ați întâlnit vreodată pe tatăl lui?

De mai multe ori.

L-ați recunoscut pe tată în fiu?

Adică dacă John semăna cu tatăl său? Fizic, nu. Tatăl lui era mai mic și mai firav: un omuleț îngrijit, chipeș în felul său, deși se vedea cu ochiul liber că nu se simțea bine. Obișnuia să bea pe ascuns și fuma, în general nu se îngrijea, în schimb John era un abstinent feroce.

Și în alte privințe? Semănau în alte privințe?

Erau niște singuratici, amândoi. Inadaptați social. Reprimați, în sensul larg al cuvântului.

Și cum ați ajuns să-l cunoașteți pe John Coetzee?

Îți spun imediat. Dar, mai întâi, e ceva ce n-am înțeles referitor la paginile jurnalului, pe care mi le-ai trimis. Pasajele acelea în italice – *De dezvoltat* și așa mai departe – cine le-a scris? Dumneata?

Nu. Coetzee le-a scris. Sunt note pentru sine însuși. Le-a scris în 1990 sau 2000, când se gândea să-și rescrie jurnalul sub formă de carte. Ulterior a renunțat la idee.

Aha. Cum l-am cunoscut pe John. L-am văzut prima oară într-un supermarket. Asta a fost în vara lui 1972, nu mult după ce ne-am mutat în Cape. Pe vremea aia, îmi petreceam foarte mult timp la supermarket, deși nevoile noastre – adică ale mele și ale copilului meu – erau destul de simple. Mergeam la cumpărături pentru că mă plictiseam, pentru că simțeam nevoia să ies din casă, dar mai ales pentru că supermarketul îmi dădea un sentiment de liniște și de plăcere: spațiul aerisit, albeața, curățenia, muzica ambientală, sâsâitul liniștitor al roților de la cărucioare. Și-apoi, atâtea alegeri pe care le puteai face – sosul ăsta pentru spaghetti sau celălalt, pasta asta de dinți sau cealaltă, și tot așa la toate. Îmi dădea o stare de liniște. Mă mângâia pe suflet. Alte femei pe care le cunoșteam jucau tenis sau făceau yoga. Eu mergeam la cumpărături.

Aceia au fost anii de vârf ai apartheidului, anii 1970, prin urmare nu vedeai mulți oameni de culoare în supermarketuri, cu

excepția personalului, desigur. Nici bărbați nu prea vedeai. Ceea ce sporea plăcerea. Nu trebuia să joc teatru. Puteam fi eu însămi.

Nu se vedeau mulți bărbați, dar la supermarketul Pick n Pay de pe Tokai era unul pe care-l zăream din când în când. Eu îl vedeam, el însă nu mă vedea pe mine, n-avea ochi decât pentru cumpărăturile lui. Ceea ce mie îmi convenea. Avea o înfățișare pe care majoritatea oamenilor n-ar fi socotit-o atrăgătoare. Costeliv, bărbos, purta ochelari cu ramă de baga și sandale. Părea nelalocul lui, ca o pasăre, o pasăre din aceea care nu zboară, sau ca un cercetător distrat care și-a părăsit din greșeală laboratorul. Avea și ceva de om jigărit, de ratat. Am bănuit că nu exista nici o femeie în viața lui, și, după cum s-a dovedit, nu greșisem. Se vedea de la o poștă că avea nevoie de cineva care să se ocupe de el, o hipiotă veterană, cu șiraguri de mărgele și subsuori păroase, și nefardată, care să meargă la cumpărături, să gătească, să curețe casa și poate chiar să-i facă rost de droguri. Nu m-am apropiat de el chiar atât de mult încât să-i văd degetele de la picioare, dar aș fi jurat că n-avea unghiile tăiate.

În acele zile, îmi dădeam iute seama când un bărbat se uita la mine. Simțeam o apăsare pe picioare, pe sâni, apăsarea privirii bărbătești, uneori subtilă, alteori mai puțin subtilă. Dumneata nu poți pricepe despre ce vorbesc, în schimb femeile vor înțelege. Din partea omului ăstuia, nu simțeam nici o apăsare. Absolut nici una.

Dar, într-o bună zi, situația s-a schimbat. Stăteam în fața rafturilor cu obiecte de papetărie. Se apropia Crăciunul, alegeam hârtie pentru cadouri – știi, hârtie din aia cu motive vesele de Crăciun, lumânări, brăduți, reni. S-a întâmplat să scap un sul, m-am aplecat să-l ridic și am mai scăpat unul. În spatele meu, am auzit o voce de bărbat:

— Le ridic eu.

Bineînțeles, era omul dumitale, John Coetzee. A ridicat cele două suluri, destul de lungi, cam de-un metru fiecare, mi le-a dat și, făcând asta, nu știu dacă a fost intenționat sau nu, mi le-a apăsat de sân. Aș putea spune că, o secundă sau două, printre cele două suluri mi-a împuns sânul cu degetul.

Un gest revoltător, fără doar și poate. Dar și lipsit de importanță. Am încercat să nu manifest nici o reacție: nu mi-am lăsat ochii în jos, n-am roșit, cu siguranță n-am zâmbit.

— Mulțumesc, am spus cu voce neutră, i-am întors spatele și mi-am văzut de treabă.

Era însă un gest intim, n-are rost să ne ascundem după deget. Dacă avea să se șteargă, să se piardă printre toate celelalte momente intime, numai timpul avea să decidă asta. Totuși, nu-mi venea ușor să ignor acel ghiont neașteptat, de-o familiaritate neînchipuită. De fapt, când am ajuns acasă, chiar mi-am ridicat sutienul și mi-am cercetat sânul cu pricina. Bineînțeles că n-am văzut nici un semn. Doar un sân, sânul inocent al unei femei tinere.

Apoi, două zile mai târziu, întorcându-mă acasă cu mașina, l-am zărit pe domnul Împunsătură târându-se pe Tokai Road cu sacoșele de cumpărături. Fără să stau pe gânduri, am oprit și m-am oferit să-l iau cu mașina (ești prea tânăr, n-ai de unde să știi că în acele zile încă mai exista obiceiul de a te oferi să duci pe cineva acasă cu mașina).

În anii '70, Tokai era ceea ce s-ar numi o suburbie nouă, locuită de inși în plină ascensiune socială. Terenurile nu erau ieftine, cu toate acestea se construia într-o veselie. Însă casa în care locuia John ținea de o epocă anterioară. Genul de cabană care adăpostise zilieri pe vremea când Tokai încă era teren agricol. Era legată la rețeaua electrică și la canalizare, dar casa ca atare era modestă. L-am lăsat la poartă; nu m-a invitat înăuntru.

Vremea a trecut. Apoi, într-o bună zi, s-a întâmplat să trec prin dreptul casei lui, situată chiar pe Tokai Road, o arteră principală, și l-am zărit. Era cocoțat în bena unei camionete și cu o lopată arunca nisip într-o roabă. Era îmbrăcat în șort: arăta palid și nu prea forțos, dar părea să se descurce.

Ciudățenia spectacolului era faptul că în zilele acelea nu prea se obișnuia ca un alb să facă muncă manuală, necalificată. Muncă de cafri, așa se numea, muncă pentru care plăteai pe cineva s-o facă. Nu era chiar o rușine să fi văzut dând nisipul cu lopata, dar stricai firma, dacă mă-nțelegi ce vreau să spun.

M-ai rugat să-ți dau o idee despre cum era John în vremea aceea, dar nu pot face portretul fără fundal, pentru că sunt lucruri pe care altfel nu le-ai pricepe.

Înțeleg. Adică nici o problemă.

Cum am spus, am trecut pe lângă el, n-am încetinit, nu i-am făcut semn cu mâna. Toată povestea s-ar fi putut sfârși acolo și prin urmare, toată legătura, și n-ai mai fi aici, să mă asculți, ai fi în altă țară, ascultând ce spune altă femeie. Dar m-am răzgândit și m-am întors.

— Bună, l-am salutat eu, ce faci aici?

— După cum vezi, descarc nisip, a răspuns el.

— Pentru?

— Pentru ziduri. Vrei să ți-arăt?

Și a coborât din camionetă.

— Nu acum, am zis eu. Altă dată. E a ta camioneta?

— Da.

— Prin urmare, nu trebuie să mergi pe jos la magazin. Ai putea merge cu mașina.

— Da. După o clipă, m-a întrebat: Locuiești în zonă?

— Mai departe. Dincolo de Constantiaberg. În brusă.

Era o glumă, genul de glumițe pe care și le spuneau sud-africanii albi în acele zile. Pentru că bineînțeles că nu era adevărat că locuiam în brusă. Singurii oameni care locuiau în brusă, în brusa adevărată, erau negrii. Ceea ce trebuia el să înțeleagă era că locuiam într-un cartier din cele noi, care hăcuiau brusa ancestrală a Peninsulei Cape.

— Atunci să nu te reții, am zis eu. Ce construiești?

— Nu construiesc, doar torn beton. Nu-s atât de deștept încât să construiesc.

I-am luat spusele drept o glumiță ca răspuns la mica mea glumă. Pentru că, dacă nu era nici bogat, nici chipeș, nici atrăgător – și nu era nici-nici – atunci, dacă nu era măcar deștept, zău că nu mai avea cum să fie. Bineînțeles că trebuia să fie deștept. Arăta ca un tip deștept, așa cum arată deștepții, oamenii de știință care-și petrec viața cocârjați peste microscoape: o deșteptăciune

îngustă, mioapă, care se potrivește cu ochelarii cu ramă de baga. Trebuie să mă crezi când îți spun că nimic – nimic! – n-ar fi putut să fie mai departe de gândul meu ca ideea de a flirta cu bărbatul ăsta. Pentru că nu exercita nici un strop de atracție sexuală. Parcă fusese stropit din cap până-n picioare cu un spray neutralizant, un spray ce-l făcea asexuat. Bineînțeles că era vinovat că mă împunsese în sân cu un sul de hârtie de cadouri: nu uitasem gestul, sânul meu păstra amintirea. Dar pe o scală de la zece la unu, mi-am zis eu, nu fusese altceva decât un accident stângaci, gestul unui *schlemiel*.[1]

Prin urmare, de ce m-am răzgândit? De ce m-am întors? Nu-i o întrebare ușoară. Într-adevăr, te poți simți atras de cineva, dar nu sunt sigură că mă simțeam atrasă de John, sau cel puțin a trecut ceva vreme până s-a întâmplat. John nu era o persoană de care să te simți atrasă cu una, cu două, întreaga lui atitudine față de lume era mult prea precaută, prea defensivă. Pot să bănuiesc că mama lui a ținut mult la el când era mic, l-a iubit, doar pentru asta sunt făcute mamele. Dar mi-era greu să-mi închipui că l-a mai iubit altcineva.

Nu te deranjează dacă vorbesc pe șleau, nu-i așa? Atunci, dă-mi voie să întregesc tabloul. Aveam douăzeci și șase de ani la vremea respectivă și avusesem relații intime numai cu doi bărbați. Doi. Primul a fost un băiat pe care l-am cunoscut la cincisprezece ani. Ani de zile, până când a fost recrutat, am fost ca niște frați gemeni. Apoi el a plecat, eu am bocit cât am bocit, m-am închis în mine, iar după o vreme mi-am găsit un alt iubit. Și am fost ca niște frați gemeni cât a durat facultatea; imediat după absolvire, ne-am căsătorit, cu binecuvântarea ambelor familii. Și în cazul lui, și în al meu, era totul sau nimic. Asta mi-e firea: ori totul, ori nimic. Prin urmare, la douăzeci și șase de ani, eram o inocentă în multe privințe. Bunăoară, n-aveam idee ce înseamnă să seduci un bărbat.

Să nu mă înțelegi greșit. Nu-i vorba că duceam o viață ferită de tentații. Nu era cu putință să duci o viață ferită de tentații în cercurile în care ne învârteam eu și soțul meu. Nu o dată, la petreceri, am fost dusă într-un colț de către unul sau altul dintre

1. Ghinionist, păgubaș (idiș).

cunoscuții soțului meu, oameni de afaceri, care aproape că se lipeau de mine și mă întrebau în șoaptă dacă nu mă simțeam singură în suburbie, dat fiind că Mark era plecat mai tot timpul, dacă nu doream să ies la prânz într-una din zile, săptămâna viitoare. Bineînțeles că nu cădeam în cursă, dar am priceput că așa începeau relațiile extraconjugale. Un străin te invită la prânz și după masă te duce la casa de pe plajă a unui prieten, a cărui cheie se află întâmplător la el, sau într-un hotel, și acolo se consumă partea sexuală a tranzacției. Apoi, a doua zi, bărbatul va telefona să-ți spună câtă plăcere i-a făcut timpul petrecut cu tine și ce-ar fi să vă întâlniți din nou marțea următoare? Și tot așa, marți după marți, prânzuri discrete, episoadele în pat, până când bărbatul nu te mai sună sau tu nu mai răspunzi la telefon; și toate adunate fac ceea ce se numește a avea o aventură.

În lumea afacerilor – o să spun imediat mai multe despre soțul meu și afacerile lui –, bărbaților li se impunea – cel puțin așa era în acele vremuri – să aibă soții prezentabile, iar soțiilor li se impunea să fie prezentabile; să fie prezentabile și complezente, între anumite limite. Din acest motiv, deși soțul meu se supăra când îi povesteam despre avansurile pe care mi le făceau colegii lui, continua să aibă relații cordiale cu ei. Nici o manifestare de indignare, nici pumni, nici dueluri în zori, doar din când în când câte-o criză de clocotiri mute și draci între zidurile propriei locuințe.

Acum, când privesc în urmă, toată problema legată de cine făcea amor cu cine în lumea aceea mică și izolată mi se pare mai întunecată decât era oricine dispus să recunoască, mai întunecată și mai sinistră. Bărbaților le plăcea și în egală măsură le displăcea faptul că soțiile lor erau râvnite de alți bărbați. Se simțeau amenințați, dar îi și excita. Femeile, soțiile, erau și ele excitate: oarbă să fi fost ca să nu văd asta. Peste tot, excitație, un înveliș de excitație libidinoasă. De care eu mă țineam voit deoparte. La petrecerile cu pricina, eram prezentabilă, dar nu și complezentă.

Rezultatul a fost că nu mi-am făcut prietene printre soții, iar acestea, ca urmare, au hotărât, de comun acord, că sunt rece și cu nasul pe sus. Mai mult chiar, au făcut în așa fel încât verdictul lor să-mi ajungă la urechi. Cât despre mine, mi-ar plăcea să pot

spune că puțin îmi păsa, dar aș minți, eram prea tânără și nesigură pe mine.

Mark nu accepta ideea că m-aș putea culca cu alți bărbați. În același timp însă, voia ca alți bărbați să vadă cu ce femeie se însurase și să-l invidieze. Cred că la fel gândeau și prietenii și colegii lui: voiau ca nevestele celorlalți bărbați să cedeze avansurilor făcute de ei, dar doreau ca nevestele lor să rămână caste – caste și ademenitoare. Ceva cu totul lipsit de logică. Iar ca microsistem social, neviabil. Dar aceștia erau oamenii de afaceri deștepți, cum zic francezii (adică în sensul de *șmecheri*), oameni care se pricepeau la sisteme și știau care sunt valabile și care nu sunt. De aceea spun că sistemul ilicitului licit la care participau cu toții era mai întunecat decât erau ei dispuși să recunoască. După părerea mea, putea continua să funcționeze numai cu un preț considerabil pe plan psihic pentru toți, și numai atâta vreme cât refuzau să recunoască ceea ce știau cu siguranță la un anumit nivel.

La începutul căsniciei noastre, a lui Mark și a mea, când eram atât de siguri unul de celălalt, încât nu credeam că ne poate clătina ceva, am făcut un pact, anume că nu vom avea secrete unul față de celălalt. În ceea ce mă privește, pactul încă era valabil la vremea despre care îți povestesc. Nu-i ascundeam nimic lui Mark. Nu-i ascundeam nimic, pentru că nu aveam nimic de ascuns. Mark însă a călcat o dată strâmb. A călcat strâmb, a mărturisit și a fost zguduit de consecințe. După acea scuturătură zdravănă, a hotărât în sinea lui că e mai convenabil să mintă decât să spună adevărul.

Mark lucra în domeniul serviciilor financiare. Firma lui identifica pentru clienți oportunitățile de investiții și se ocupa de investițiile lor. Clienții erau în majoritate sud-africani bogați care încercau să-și scoată banii din țară înainte ca țara să facă implozie (termenul folosit de ei) sau să explodeze (termenul preferat de mine). Din motive care nu mi-au fost niciodată clare – la urma urmei, chiar și în acele zile existau telefoane –, sarcinile de serviciu îl obligau să se ducă o dată pe săptămână la filiala lor din Durban, la consultări, cum le numea el. Dacă adunam orele și zilele, ei bine, își petrecea la fel de mult timp în Durban ca acasă.

Printre colegii cu care Mark trebuia să se consulte la filiala din Durban era și o femeie, pe nume Yvette. Mai în vârstă decât el,

de origine afrikaans, divorțată. La început, îmi vorbea deschis despre ea. Iar ea îi telefona acasă, treburi de serviciu, zicea el. Și deodată, Yvette n-a mai fost pomenită.

— Yvette a pățit ceva? l-am întrebat pe Mark.

— Nu.

— Ți se pare atrăgătoare?

— Nu neapărat.

Faptul că era evaziv m-a făcut suspicioasă: era ceva la mijloc. Am început să fiu atentă la detalii bizare: mesaje care în mod inexplicabil nu-i parveneau, zboruri ratate, chestii din astea.

Într-o bună zi, când s-a întors dintr-una dintre lungile lui absențe, i-am pus întrebarea direct:

— N-am reușit să dau de tine aseară la hotel. Erai cu Yvette?

— Da.

— Te-ai culcat cu ea?

— Da, a răspuns el. (*Îmi pare rău, nu pot să mint.*)

— De ce?

A dat din umeri.

— De ce? am insistat eu.

— D-aia, a răspuns el.

— Te bag în mă-ta, i-am zis, i-am întors spatele și m-am închis în baie, unde nu am plâns – nici nu mi-a trecut prin cap să plâng –, dimpotrivă, sufocată de dorința de răzbunare, am stors un tub întreg de pastă de dinți și un tub întreg de spumă de păr în chiuvetă; apoi am umplut-o cu apă fierbinte, am amestecat totul cu o perie de păr, am scos dopul și am lăsat apa murdară să se scurgă.

Acesta e fundalul. După episodul cu pricina, după ce mărturia lui nu a obținut aprobarea la care se aștepta, a început să mintă.

— Te mai întâlnești cu Yvette? l-am întrebat când s-a întors dintr-altă călătorie.

— Sunt nevoit să mă întâlnesc cu Yvette, n-am ce face, lucrăm împreună, mi-a răspuns el.

— Dar te mai întâlnești cu ea în felul *ăla*?

— Ceea ce numești tu *felul ăla* s-a încheiat, a zis el. S-a întâmplat o singură dată.

— O dată sau de două ori, am spus eu.

— O dată, a repetat el, cimentând minciuna.

— De fapt, a fost o întâmplare nefericită, i-am sugerat eu.

— Exact. O întâmplare nefericită.

Și cu asta am încheiat conversația noastră, dar și orice altceva în acea noapte.

De câte ori mințea, Mark ținea să mă privească drept în ochi. *Onest cu Julia*, așa poate gândea el. Din privirea asta puteam spune că mințea. E incredibil cât de prost știa Mark să mintă – cât de prost mint bărbații în general. Ce păcat că eu n-aveam nici un motiv să mint, mi-am zis. L-aș fi putut învăța pe Mark câte ceva.

Cronologic vorbind, Mark era mai mare decât mine, dar eu nu vedeam așa lucrurile. Din perspectiva mea, eu eram cea mai în vârstă din familie, urmată de Mark, care nu avea mai mult de treisprezece ani, și de fiica noastră Christina, care avea să împlinească doi ani. În privința maturității, prin urmare, soțul meu era mai aproape de vârsta copilului decât de a mea.

Cât despre domnul Împunsătură, domnul Ghiont, bărbatul care descărca nisipul din camionetă – ca să mă întorc la el –, n-aveam idee câți ani avea. Putea la fel de bine să aibă tot treisprezece ani. Sau, *mirabile dictu*, putea fi un adult. Urma să aștept și să văd.

— Am socotit totul de șase ori mai puțin, spunea el (sau o fi zis șaisprezece, ascultam doar cu o ureche). În loc de o tonă de nisip, șase (sau șaisprezece) tone de nisip. În loc de o tonă jumate de pietriș, zece tone de pietriș. Cred că mi-a fost mintea la plimbare.

— Ți-a fost mintea la plimbare, am zis eu, încercând să trag de timp ca să mă prind despre ce vorbea.

— Ca să greșesc în halul ăsta.

— Și eu greșesc la calcule tot timpul. Mereu pun virgula zecimalelor aiurea.

— Da, însă de șase ori mai puțin nu e totuna cu a pune virgula aiurea. Decât dacă ești sumerian. Mă rog, răspunsul la întrebarea ta e că va dura o veșnicie.

Ce întrebare? m-am mirat eu. Și *ce* anume va dura o veșnicie?

— Trebuie să plec, am zis eu. Am un copil care-și așteaptă prânzul.

— Ai copii?

— Da, am un copil. De ce nu? Sunt femeie în toată firea, cu soț și un copil căruia trebuie să-i dau de mâncare. Ce te surprinde? Ce alt motiv aș avea să pierd atâta vreme la Pick n Pay?

— Muzica? a sugerat el.

— Iar tu? N-ai familie?

— Am un tată care locuiește cu mine. Sau eu locuiesc cu el. Dar n-am familie în sensul convențional. Familia mea a zburat.

— Nici soție? Nici copii?

— Nici soție, nici copii. Am devenit din nou fiu.

Întotdeauna m-au interesat conversațiile astea între ființe umane, când cuvintele n-au nici o legătură cu gândurile care-ți trec prin minte. Bunăoară, în timp ce vorbeam cu el, memoria mea a scos la iveală imaginea unui străin de-a dreptul respingător, cu păr negru des țâșnind din urechi și peste nasturele de sus al cămășii, care, la ultimul grătar în aer liber, și-a pus ca din întâmplare o mână pe fundul meu, în timp ce-mi umpleam farfuria cu salată: nu ca să mă mângâie sau să mă ciupească, doar ca să-mi cuprindă fesa în mâna lui mare. Dacă imaginea aceea îmi umplea mintea, ce-i umplea mintea bărbatului ăstuia mai puțin hirsut? Și ce noroc că majoritatea oamenilor, chiar și aceia care nu știu să te mintă în față, se pricep măcar să ascundă și astfel să nu dezvăluie ce se petrece înlăuntrul lor, nici prin cel mai ușor tremur al vocii, nici prin dilatarea pupilei!

— Ei bine, la revedere, am zis eu.

— La revedere.

M-am dus acasă, am plătit-o pe menajeră, i-am dat lui Chrissie să mănânce, am culcat-o de prânz. Apoi am făcut două tăvi cu fursecuri de ciocolată. Cât fursecurile mai erau calde, m-am întors cu mașina la casa de pe Tokai Road. Era o zi frumoasă, fără vânt. Omul dumitale (ține minte, încă nu știam cum îl cheamă) era în curte, meșterea ceva cu o scândură, un ciocan și niște cuie. Era dezbrăcat până la brâu; umerii i se înroșiseră din pricina soarelui.

— Bună, l-am salutat eu. Ar trebui să porți cămașă, soarele nu-ți face bine. Poftim, v-am adus niște fursecuri, ție și tatălui tău. Sunt mai bune decât chestiile alea pe care le cumperi de la Pick n Pay.

Cu o expresie bănuitoare, de fapt chiar iritată, și-a lăsat deoparte uneltele și a luat pachetul.

— Nu te pot invita înăuntru, e dezordine, a zis el.

În mod limpede, nu eram bine-venită.

— E-n regulă, am zis. Oricum nu pot să stau, trebuie să mă întorc la copil. Nu-i decât un gest de bună vecinătate. Ai vrea să vii cu tatăl tău la masă într-o seară? O cină ca între vecini?

Mi-a zâmbit – prima oară când îmi oferea un zâmbet. Nu era un zâmbet atrăgător, buzele îi erau prea strânse. Se jena de dinții lui, care erau urâți.

— Mulțumesc, a spus el, dar mai întâi trebuie să vorbesc cu tata. Nu e genul care să stea târziu noaptea.

— Spune-i că n-o să stăm târziu, am zis eu. Puteți să mâncați și apoi plecați, n-o să mă simt ofensată. N-o să fim decât noi trei. Soțul meu e plecat.

Probabil că începi să fii îngrijorat, domnule Vincent. *În ce m-am băgat?* te întrebi probabil. *Cum poate această femeie să pretindă că ține minte perfect conversații banale de acum trei sau patru decenii? Și când va ajunge la subiect?* Prin urmare, dă-mi voie să fiu candidă: cuvintele, dialogul le inventez pe parcurs. Presupun că este permis, pentru că vorbim despre un scriitor. Ceea ce-ți spun poate să nu fie întru totul adevărat, dar e adevărat în spirit, fii sigur de asta. Pot să continui?

[Tăcere.]

Am scris în grabă numărul meu de telefon pe cutia cu fursecuri.

— Și dă-mi voie să-ți spun și cum mă cheamă, în cazul în care te-ai întrebat, i-am zis eu. Mă cheamă Julia.

— Julia. Ce dulce curge al ei strai-pârâu.[1]

— Ce spui! am zis eu.

Curge… adică ce voia să zică?

---

1. „*How sweetly flows the liquefaction of her clothes*" – vers din poemul *Upon Julia's Clothes* (*Despre straiele Juliei*), de Robert Herrick (1591-1674).

Așa cum a promis, s-a înființat seara următoare, însă fără tatăl lui.

— Tata nu se simte bine. A luat o aspirină și s-a culcat.

Am mâncat la masa din bucătărie, amândoi, eu ținând-o pe Chrissie în brațe.

— Spune-i „bună" lui unchiu', i-am zis eu lui Chrissie.

Dar lui Chrissie nu-i păsa de bărbatul acela străin. Un copil știe când e să se întâmple ceva. O simte în aer.

De fapt, lui Chrissie nu i-a plăcut niciodată de John, nici atunci, nici mai târziu. Când era mică, avea părul blond și ochii albaștri, semăna cu taică-său, nu cu mine. O să-ți arăt o fotografie. Uneori, simțeam că, pentru că nu semăna cu mine la înfățișare, nu m-a iubit niciodată. Ciudat. Eu eram aia care mă îngrijeam de ea, mă îngrijeam de gospodărie, dar, în comparație cu Mark, tot eu eram intrusa, a cincea roată la căruță.

Unchiul. Așa îl numisem pe John în fața copilului. Mai târziu am regretat. E sordid să-l prezinți pe amant drept un membru al familiei.

Mă rog, am mâncat, am pălăvrăgit, dar interesul, starea de surescitare începeau să mă părăsească, lăsându-mă mofluză. În afară de incidentul cu hârtia de cadouri, de la supermarket, poate-l înțelesesem greșit, sau poate că nu, eu eram cea care făcuse toate avansurile, care îl invitase. *De ajuns, gata*, mi-am spus. *Depinde acum de el să termine treaba sau nu.* Ca să zic așa.

Adevărul e că nu eram croită să fiu o seducătoare. Nici măcar nu aprobam acest cuvânt, care implica desuuri de dantelă și parfum franțuzesc. Tocmai pentru a nu cădea în rolul seducătoarei, nu mă îmbrăcasem special pentru ocazie. Purtam aceeași bluză de bumbac și aceiași pantaloni verzi de tergal (da, de tergal) pe care-i purtasem la supermarket în acea dimineață. Ce-i în gușă și-n căpușă.

Nu zâmbi. Sunt foarte conștientă de cât de mult mă comportam ca un personaj de roman – ca una dintre tinerele trufașe ale lui Henry James, hotărâtă, să zicem, ca, în ciuda a ceea ce-i șoptește instinctul, să facă ceea ce e mai greu, să fie modernă. Mai ales când cele asemenea mie, soțiile colegilor lui Mark de la firmă, nu se călăuzeau după Henry James sau George Eliot, ci după *Vogue*

sau *Marie Claire* sau *Fair Lady*. Dar la ce sunt bune cărțile, dacă nu pentru a ne schimba viețile? Ai fi venit tocmai până în Ontario ca să auzi ce am de spus, dacă n-ai fi convins de importanța cărților?

Nu. Nu, n-aș fi venit.

Întocmai. John nu era nici el genul care să se îmbrace cu rafinament. O pereche de pantaloni buni, trei cămăși albe simple, o pereche de pantofi: un adevărat copil al Crizei. Dar să mă întorc la povestea mea.

În seara cu pricina, pregătisem pentru cină o lasagna simplă. Supă de mazăre, lasagna, înghețată: ăsta era meniul, insipid, dar pe gustul unui prunc de doi ani. Lasagna era mai moale decât ar fi trebuit, pentru că o făcusem cu brânză proaspătă, nu cu ricotta. Aș fi putut să mă reped încă o dată până la magazin, să cumpăr ricotta, dar n-am făcut-o din principiu, așa cum, tot din principiu, nu-mi schimbasem nici ținuta.

Ce-am vorbit la cină? Nimicuri. Îi dădeam să mănânce lui Chrissie și eram atentă cu ea – nu voiam să se simtă neglijată. Iar John nu se dădea în vânt după conversație, după cum probabil știi.

Nu știu. Nu l-am întâlnit niciodată.

Nu l-ai întâlnit niciodată? Ce ciudat.

Nu am încercat niciodată să-l întâlnesc. Nu am corespondat niciodată. M-am gândit că ar fi mai bine să n-am nici un sentiment de obligație față de el. Astfel voi avea libertatea să scriu ce doresc.

Dar m-ai căutat pe mine. Cartea dumitale va fi despre el, și totuși ai preferat să nu-l întâlnești. Cartea nu va fi despre mine, și totuși ai dorit să mă întâlnești. Îmi poți da o explicație?

Pentru că dumneavoastră ați reprezentat ceva în viața lui. Ați fost o prietenă importantă pentru el.

De unde știi?

Nu fac decât să repet ce-a spus el. Nu mie personal, ci altor oameni.

A spus el că am fost o persoană importantă în viața lui? Mă surprinde. Îmi face plăcere. Nu pentru că așa a considerat el – de acord, am avut un impact asupra vieții lui –, ci pentru că a spus-o altor persoane.

Permite-mi o mărturisire. Când m-ai contactat prima dată, am fost tentată să te refuz, să nu stau de vorbă cu dumneata. Am crezut că ești un băgăcios, un universitar care vânează bârfe și care a descoperit o listă cu femeile și cuceririle lui John, și-acum verifică lista, bifând numele, în speranța că va afla niscaiva mizerii despre el.

N-aveți o părere prea bună despre cercetătorii științifici.

N-am. De aceea am încercat să lămuresc faptul că nu am fost o cucerire de-a lui. Mai curând el a fost cucerirea mea. Dar spune-mi, sunt curioasă, cui a spus el că am fost importantă?

Mai multor persoane. În scrisori. Nu vă dă numele, dar e destul de ușor să fiți identificată. Și a păstrat și o fotografie de-a dumneavoastră. Am dat peste ea printre hârtiile lui.

O fotografie! Pot s-o văd? O ai la dumneata?

Fac o copie și v-o trimit.

Da, bineînțeles că am fost importantă pentru el. S-a îndrăgostit de mine, în felul său. Dar există un mod important în care ești important, și un mod neimportant. Iar eu am îndoieli că am atins nivelul important, cu adevărat important. Adică n-a scris niciodată despre mine. N-am ajuns niciodată în cărțile lui. Ceea ce mie îmi dă de înțeles că n-am înflorit niciodată cu adevărat în el, n-am prins niciodată viață cu adevărat.

[Tăcere.]

Nici un comentariu? I-ai citit cărțile. Unde ai găsit vreo urmă de-a mea în cărțile lui?

Nu vă pot răspunde. Nu vă cunosc îndeajuns ca să mă pronunț. Nu vă recunoașteți în nici unul dintre personajele lui?

Nu.

Poate că sunteți în cărțile lui într-un mod mai difuz, mai greu de detectat.

Poate. Dar ar trebui să fiu convinsă de asta. Continuăm? Unde rămăsesem?

Cina. Lasagna.

Da. Lasagna. Cuceriri. L-am hrănit cu lasagna și apoi am dus la bun sfârșit treaba. E nevoie să fiu mai explicită decât atât? Deoarece e mort, pentru el nu mai contează dacă sunt indiscretă. Am folosit patul conjugal. Dacă tot e să-mi profanez căsnicia, mi-am zis, măcar s-o fac până la capăt. Iar un pat e mult mai confortabil decât canapeaua sau podeaua.

Cât despre experiența în sine – adică experiența infidelității, pentru că asta era pentru mine, în primul și în primul rând –, a fost mai ciudată decât mă așteptasem și s-a încheiat înainte să apuc să mă obișnuiesc cu ciudățenia. Dar a fost și excitantă, fără îndoială, de la început până la sfârșit. Inima mi-a bătut nebunește tot timpul. Ceva ce n-am să uit niciodată. Am pomenit de Henry James. Sunt multe trădări în James, dar nu-mi amintesc să se vorbească de această stare de tulburare, de sentimentul acut al descoperirii de sine pe parcursul actului – vreau să spun, actul trădării. Lui James îi plăcea să se prezinte drept un mare trădător, dar mă întreb: a trăit în realitate această experiență, infidelitatea trupească?

Primele mele impresii? Am descoperit că acest amant al meu era mai ciolănos și mai ușor decât soțul meu. *Nu mănâncă destul*, îmi amintesc că m-am gândit. El și tatăl lui, trăind amândoi în coșmelia aia meschină de pe Tokai Road, un văduv și fiul său

burlac, doi amărâșteni, doi rataţi, mâncând la cină cârnaţi polonezi, pesmeţi şi ceai. Deoarece nu vrea să-şi aducă tatăl la mine, voi fi nevoită să le duc eu coşuri cu bunătăţi?

Imaginea care mi-a rămas în amintire este aceea în care el stă deasupra mea, cu ochii închişi, mângâindu-mi corpul, încruntat de atâta concentrare, parcă încearcă să mă memoreze doar prin simţul tactil. Mâna lui rătăcind în sus şi-n jos, urcând şi coborând. La vremea aceea, mă mândream cu silueta mea. Joggingul, gimnastica, dieta: răsplata o ai când te dezbraci în faţa unui bărbat, altfel la ce bun toate astea? N-oi fi fost eu o frumuseţe, dar cel puţin eram plăcută la atingere: frumuşică, bine-făcută, o bucăţică bună.

Dacă te jeneză felul în care vorbesc, spune-mi şi mă voi abţine. Prin natura profesiei, am de-a face cu aspectele intime, prin urmare exprimarea fără ocolişuri nu mă deranjează, dacă nu te deranjează pe dumneata. Nu? Nici o problemă? Să continui?

Atunci am fost prima dată împreună. Interesant, o experienţă interesantă, dar n-a făcut gaură-n cer. Nu că m-aş fi aşteptat cu el.

Ceea ce încercam să evit era o încurcătură emoţională. Una era o aventură ocazională, dar cu totul altceva o implicare sufletească.

De mine eram sigură. N-aveam să-mi dăruiesc inima unui bărbat despre care nu ştiam mai nimic. Dar el? Putea să fie genul care să mediteze la ceea ce se petrecuse între noi, să facă din ţânţar armăsar? Ai grijă, mi-am zis eu.

Zilele însă se scurgeau fără nici un semn din partea lui. De câte ori treceam prin dreptul casei de pe Tokai Road, încetineam şi mă uitam, dar nu-l zăream. Nici la supermarket nu mai apărea. N-am putut trage decât o singură concluzie: mă evita. Într-un fel, ăsta era un semn bun; dar mă şi călca pe nervi. De fapt, chiar mă simţeam ofensată. I-am scris o scrisoare, o scrisoare de modă veche, am timbrat-o şi am pus-o la cutie. „Mă eviţi?" îl întrebam eu. „Ce trebuie să fac ca să te conving că vreau să fim prieteni buni, nimic mai mult?" Nici un răspuns.

Ceea ce nu am menţionat în scrisoare, şi cu siguranţă nu aveam să menţionez nici când aveam să ne întâlnim din nou, a fost cum mi-am petrecut weekendul de după vizita lui. Mark şi eu ne-am

aruncat unul asupra celuilalt ca iepurii în călduri, am făcut sex în pat, pe podea, la duș, peste tot, chiar și când biata și inocenta Chrissie zăcea trează în pătuțul ei, plângând, strigându-mă.

Mark avea bănuielile lui privind motivul pentru care eram atât de excitată. Credea că adulmec pe trupul lui mirosul amantei din Durban și voiam să-i demonstrez că eram o – cum să-i zic? – o executantă mai bună decât ea. În lunea de după acel weekend, avea bilet pentru Durban, dar n-a mai plecat – și-a anulat biletul, a telefonat la birou să spună că era bolnav. Și ne-am vârât din nou în pat.

Nu se mai sătura de mine. Îl extaziau de-a dreptul instituția căsniciei burgheze și oportunitățile de a se împerechea în cuibușor și în afara lui pe care i le oferea unui bărbat.

Cât despre mine, eram – îmi aleg deliberat cuvintele – eram peste poate de excitată de faptul că aveam doi bărbați atât de aproape unul de celălalt. *Te porți ca o curvă!* îmi spuneam, destul de șocată. *Ăsta ți-e felul?* Dar în străfundul meu eram chiar mândră de mine, de efectul pe care-l puteam avea. În acel weekend, am întrezărit, pentru prima oară, posibilitățile nesfârșite pe care le oferea erotismul. Până atunci, avusesem o imagine răsuflată asupra vieții erotice: ajungi la pubertate, îți petreci un an, doi, trei, eziând pe marginea iazului, apoi te arunci înăuntru și dai din mâini în dreapta și-n stânga până găsești un partener satisfăcător, și cu asta, basta, ai ajuns la capătul căutării tale. În acel weekend, am înțeles că, la vârsta de douăzeci și șase de ani, viața mea erotică abia începea.

În sfârșit, am primit un răspuns la scrisoarea mea. Un telefon de la John. Întâi, o întrebare precaută: eram singură, bărbatul meu era plecat? Apoi invitația: aș vrea să merg la ei la cină, seara, împreună cu fetița?

M-am dus, luând-o pe Chrissie în cărucior. John aștepta în prag, încins cu un șorț din ăla de măcelar, alb cu albastru.

— Intră și mergem în spate, facem un *braai*.

Atunci l-am întâlnit prima oară pe tatăl lui. Ședea aplecat deasupra focului, parcă-i era frig, deși seara era încă destul de caldă. Părea anchilozat când s-a ridicat să mă salute. Arăta șubred, deși nu avea decât șaizeci de ani.

— Încântat să te cunosc, a zis el cu un zâmbet frumos pe chip.

Ne-am înțeles bine din prima clipă.

— Și ea e Chrissie? Bună seara, fetița mea! Ai venit în vizită, da?

Spre deosebire de fiul său, el vorbea cu un puternic accent afrikaans. Dar engleza lui era bună. După cum am aflat, crescuse la o fermă din regiunea Karoo și avusese mulți frați și multe surori. Învățaseră engleza de la un preceptor – nu exista nici o școală în apropiere –, o domnișoară Jones sau Smith, venită din Vechea Țară.

În zona împrejmuită de ziduri, în care locuiam Mark și eu, fiecare locuință avea prin construcție un grătar în curtea din spate. Aici, pe Tokai Road, nu exista așa ceva, doar o vatră deschisă, înconjurată de câteva cărămizi. Era cum nu se poate mai prostesc să ai un foc neprotejat când urma să fie un copil în preajmă, mai ales un copil așa cum era Chrissie, încă nesigură pe picioare. M-am prefăcut că ating grătarul, că țip de durere, apoi mi-am șters mâna, am supt-o.

— Frige! i-am zis lui Chrissie. Atenție! Să nu pui mâna!

De ce-mi amintesc detaliul ăsta? Din pricină că mi-am supt mâna. Și pentru că eram conștientă de ochii lui John ațintiți asupra mea, astfel că anume am prelungit momentul. În zilele acelea, aveam – iertat să-mi fie că mă laud – aveam o gură frumoasă, numai bună de sărutat. Familia mea se numea Kiš, care, în Africa de Sud, unde nimeni n-avea habar de diacritice caraghioase, se scrie K-I-S. *Kiss-Kiss*[1], așa sâsâiau colegele mele de școală, când voiau să mă provoace. *Kiss-Kiss*, chicoteli, și o plescăială umedă din buze. Mie puțin îmi păsa. Nu-i nimic rău să fii bună de sărutat, îmi ziceam. Gata digresiunea. Sunt foarte conștientă de faptul că dumneata vrei să mă auzi vorbind despre John, nu despre mine sau despre zilele mele de școală.

Cârnați prăjiți și cartofi copți: acesta a fost meniul pe care cei doi bărbați îl pregătiseră cu atâta imaginație. Pentru cârnați, sos de roșii dintr-o sticlă; pentru cartofi, margarină. Dumnezeu știe

1. Sărut (engl.).

ce gunoaie intrau în compoziția cârnaților. Din fericire, pentru copil adusesem cu mine două borcănașe Heinz.

M-am prefăcut că am un apetit potrivit unei doamne și am luat un singur cârnat. Mark fiind atât de mult timp plecat, mâncam tot mai puțină carne. Dar acești bărbați ori aveau cârnați și cartofi la masă, ori nimic altceva. Amândoi mâncau în același fel, în tăcere, înfulecând ca și când mâncarea le-ar fi putut fi luată din față în orice clipă. Consumatori solitari.

— Cum merge treaba cu betonul? l-am întrebat eu.

— Încă o lună și e gata, cu ajutorul lui Dumnezeu, a spus John.

— Se simte într-adevăr diferența în casă, a zis tatăl. Nu încape îndoială. Mai puțină umezeală decât înainte. Dar e o lucrare mare, nu-i așa, John?

Am recunoscut pe loc tonul, tonul unui părinte care se laudă cu odrasla lui. Mi s-a făcut milă de bătrân. Un fiu trecut de treizeci de ani, despre care nu se poate spune nimic altceva decât că se pricepe să toarne beton! Cât de greu trebuie să-i fie și fiului să suporte nevoia părintelui de a fi mândru! Dacă am avut vreun motiv mai presus de toate ca să învăț bine la școală, a fost acela de a le oferi părinților mei, care duceau o viață atât de singuratică în această țară ciudată, ceva cu care să se poată mândri.

Engleza lui – a tatălui – era perfect pasabilă, după cum am spus, dar în mod limpede nu era limba lui maternă. Când zicea câte o expresie, bunăoară *Nu încape îndoială*, executa o mică plecăciune, ca și când se aștepta să fie aplaudat.

L-am întrebat ce făcea. (Făcea – un cuvânt inept; dar el a înțeles la ce mă refeream.) Mi-a spus că era contabil, lucra în oraș.

— Trebuie să fie o adevărată aventură să ajungi de aici până în oraș, am zis eu. Nu v-ar fi mai ușor dacă ați locui mai aproape?

A mormăit un răspuns pe care nu l-am deslușit. S-a lăsat tăcerea. Era clar că atinsesem un punct sensibil. Am schimbat subiectul, dar degeaba.

Nu avusesem așteptări mari de la această seară, însă banalitatea conversației, tăcerile lungi și ceva ce plutea în aer, disensiune sau nervozitate între cei doi – toate astea erau peste puterile mele de a suporta. Mâncarea fusese groaznică, în vatră cărbunii se răceau, pe mine mă luase cu frig, se întuneca, țânțarii o înțepau pe Chrissie.

N-aveam nici o obligație să mai stau în curtea asta dosnică, năpădită de buruieni, nimic nu mă obliga să iau parte la tensiunile familiale ale unor oameni pe care abia îi cunoșteam, chiar dacă, practic vorbind, unul dintre ei era sau fusese amantul meu. Așa că am ridicat-o pe Chrissie și am pus-o în cărucior.

— Nu pleca așa repede, a zis John. Fac niște cafea.

— Trebuie să plec, am spus eu. De mult trebuia s-o culc pe-asta mică.

La poartă a încercat să mă sărute, eu însă n-aveam chef de-așa ceva.

Povestea pe care mi-am spus-o după acea seară, versiunea pe care am adoptat-o, a fost că infidelitățile soțului meu mă provocaseră într-o asemenea măsură, încât, pentru a-l pedepsi și a-mi salva *amour propre*, am ieșit în lume și am comis și eu o mică infidelitate. Acum când se vădea că acea infidelitate fusese o greșeală, cel puțin în alegerea complicelui, infidelitatea soțului meu îmi apărea într-o lumină nouă, ca fiind probabil tot o greșeală, prin urmare nu merita să mă necăjesc din pricina ei.

Peste sfârșiturile de săptămână, când soțul meu era acasă, cred că, în acest moment, voi arunca un văl de discreție. Ți-am spus destule. Dă-mi voie să-ți amintesc doar că relațiile mele cu John din timpul săptămânii aveau drept fundal weekendurile cu pricina. Dacă persoana mea l-a intrigat ceva mai mult pe John și l-a făcut chiar să se îndrăgostească de mine, explicația e că în persoana mea a întâlnit o femeie aflată în deplinătatea puterilor ei femeiești, cu o viață sexuală intensă – o viață care, de fapt, nu prea avea nimic de-a face cu el.

Domnule Vincent, sunt absolut conștientă de faptul că dumneata vrei să auzi ce am de spus despre John, nu despre mine. Dar singura poveste care-l include pe John și pe care o pot spune, sau singura pe care sunt pregătită s-o spun, este aceasta, povestea vieții mele și a rolului pe care l-a avut el în ea, care e diferită, cu totul altfel decât povestea vieții lui și a rolului meu în ea. Povestea mea, povestea despre mine, a început cu ani înainte ca John să fi apărut în scenă și a continuat ani mulți după ce el a ieșit din scenă. În faza despre care îți povestesc astăzi, Mark și cu mine eram, la drept vorbind, protagoniștii, iar John și femeia din Durban, în

roluri secundare. Așa că trebuie să alegi. Vrei să accepți ce am eu de oferit? Să continui, sau să pun punct aici și acum?

Continuați.

Ești sigur? Pentru că mai e un aspect pe care vreau să-l clarific. Iată-l. Comiți o eroare gravă dacă te gândești că diferența dintre cele două povești, povestea pe care voiai s-o auzi și povestea pe care o primești de la mine, nu va fi mai mult decât o chestiune de perspectivă – că, în vreme ce, din punctul meu de vedere, povestea lui John a fost poate doar un episod printre multe altele în lunga istorie a căsniciei mele, printr-o răsturnare rapidă a perspectivei, o manipulare și apoi o editare pricepută, poți s-o transformi într-o poveste despre John și una dintre femeile care i-au trecut prin viață. Nu, nu. Nu-i așa. Te avertizez foarte serios: dacă începi să jonglezi cu textul, să tai un cuvânt aici, să introduci altele dincolo, toată treaba se va transforma în cenușă în mâinile dumitale. Eu am fost *într-adevăr* personajul principal. John a fost *într-adevăr* un personaj secundar. Îmi pare rău dacă par să te dăscălesc în privința profesiunii dumitale, dar îmi vei mulțumi până la urmă. Înțelegi?

Aud ce spuneți. Nu sunt neapărat de acord, dar aud.

Asta ca să nu se spună că nu te-am avertizat.

După cum ziceam, au fost zile grozave pentru mine, o a doua lună de miere, mai dulce și mai lungă decât prima. Altfel, cum îți închipui că mi le amintesc atât de bine? *Cu adevărat sunt împlinită!* mi-am zis. *Iată ce poate fi o femeie: iată ce poate să facă o femeie!*

Te șochez? Probabil că nu. Aparții unei generații care nu poate fi șocată. Dar ceea ce-ți spun acum ar șoca-o pe mama mea, dacă ar mai fi în viață să mă audă. Nici în vis n-ar fi vorbit mama unui străin așa cum vorbesc eu acum.

Din una dintre călătoriile lui la Singapore, Mark se întorsese cu o cameră video, unul dintre primele modele. Și a instalat-o în dormitor, să ne filmeze în timp ce făceam dragoste. *Ca document*, a spus el. *Și ca să ne excite.* Nu m-a deranjat. L-am lăsat s-o instaleze.

Probabil că mai are filmul; poate că se și uită la el când îl apucă nostalgia după vremurile de altădată. Sau poate că filmul zace uitat într-o ladă, în pod, și va fi găsit după moartea lui Mark. Chestiile pe care le lăsăm în urmă! Închipuie-ți-i pe nepoții lui cum se holbează la bunicul lor tânăr zbenguindu-se în pat cu nevasta lui străină.

Soțul dumneavoastră...

Am divorțat în 1988. El s-a recăsătorit – cui pe cui se scoate. Nu mi-am întâlnit niciodată succesoarea. S-au dus să locuiască în Bahamas, așa cred, sau în Bermuda.

Ne oprim aici? Ai auzit destul și a fost o zi lungă.

Dar nu se poate să se sfârșească așa povestea.

Ba dimpotrivă, *este* sfârșitul poveștii. Cel puțin al părții care contează.

Dar dumneavoastră și Coetzee ați continuat să vă întâlniți. Ați corespondat ani de zile. Prin urmare, chiar dacă aici se sfârșește povestea, din punctul dumneavoastră de vedere – îmi cer iertare, chiar dacă acesta e sfârșitul poveștii care contează pentru dumneavoastră –, ea totuși nu se încheie aici, are o urmare lungă. Nu-mi puteți da niște indicii despre ceea ce a urmat și cum s-a încheiat?

O urmare scurtă, nicidecum lungă. O să-ți spun despre ea, dar nu acum. Trebuie să mă ocup de alte lucruri. Revino săptămâna viitoare. Fixează o dată cu secretara mea.

Săptămâna viitoare nu mai sunt aici. Nu ne putem întâlni mâine?

Exclus mâine. Joi. Pot să-ți acord o jumătate de oră joi, după ultima mea ședință.

Da, urmarea și sfârșitul. Cu ce să încep? Să încep cu tatăl lui John. Într-o dimineață, nu mult după grătarul îngrozitor, mergeam cu mașina pe Tokai Road, când am observat pe cineva stând singuratic într-o stație de autobuz. Era bătrânul Coetzee. Mă grăbeam, dar ar fi fost o mojicie din partea mea să trec pe lângă el, așa că m-am oprit și m-am oferit să-l duc eu.

A vrut să afle ce face Chrissie. I-am spus că îi e dor de tatăl ei, care mai mult nu e acasă. Eu l-am întrebat despre John și despre betonare. El mi-a dat un răspuns vag.

Nici unul din noi n-avea chef de vorbă, dar am făcut totuși un efort. Dacă nu-l deranjează că-l întreb, am zis eu, cât a trecut de când a murit soția lui? Mi-a răspuns. Dar despre viața lui cu ea, dacă au fost fericiți sau nu, dacă îi simțea lipsa, n-a spus nimic.

— John e singurul dumneavoastră copil? am întrebat eu.

— Nu, nu, are un frate, un frate mai mic.

Părea surprins că nu știam.

— Ciudat, am zis eu, pentru că John are aerul unui copil singur la părinți.

Intenția mea a fost să-l critic. Sugeram că John era preocupat de sine, nu părea să țină seama de oamenii din jurul lui.

Nu mi-a răspuns – n-a întrebat, de pildă, ce aer poate să aibă un copil singur la părinți.

L-am întrebat despre al doilea fiu, unde anume locuia. În Anglia, a răspuns domnul C. A plecat din Africa de Sud cu ani în urmă și nu s-a mai întors.

— Cu siguranță vă e dor de el, am zis eu.

El a dat din umeri. Ăsta era răspunsul lui caracteristic: datul din umeri.

Trebuie să-ți spun că, din prima clipă, am avut impresia că omul trăda o tristețe insuportabilă. Așa cum ședea lângă mine în mașină, îmbrăcat în costumul lui negru de serviciu, emanând un miros de deodorant ieftin, ai fi zis că personifica rectitudinea rigidă, însă dacă ar fi izbucnit în plâns n-aș fi fost câtuși de puțin mirată. Singur-singurel, având lângă el doar răcitura aia de fiu mai mare, târându-se, în fiecare dimineață, spre un serviciu distrugător de suflete – cum mi s-a părut mie –, întorcându-se noaptea într-o casă tăcută, ei bine, chiar mi-era foarte milă de el.

— Păi, omului îi e dor de multe lucruri, a zis el în cele din urmă, tocmai când credeam că n-o să-mi mai răspundă.

Șoptise, privind drept înainte.

L-am lăsat în Wynberg, în apropierea gării.

— Mulțumesc că m-ai adus, Julia, a zis el, foarte amabil din partea ta.

A fost prima oară când mi-a rostit numele. Aș fi putut răspunde *Pe curând*. Aș fi putut răspunde *Tu și John trebuie să veniți la o gustare*. Dar n-am zis nimic. I-am făcut semn cu mâna și am plecat.

Ce meschină! m-am luat eu la refec. *Inimă împietrită*. De ce eram atât de dură față de el, față de amândoi?

Și-ntr-adevăr, de ce eram, de ce sunt atât de critică față de John? Măcar avea grijă de tatăl lui. Măcar, dacă era să se întâmple ceva, tatăl lui avea un umăr pe care să se sprijine. Ceea ce nu se putea spune despre mine. Tatăl meu – probabil că nu te interesează, de ce te-ar interesa?, dar dă-mi voie totuși să-ți spun –, pe atunci, tatăl meu era într-un sanatoriu privat, undeva lângă Port Elizabeth. Hainele îi erau încuiate, nu avea ce purta, nici ziua, nici noaptea, în afară de o pijama, un halat și papuci. Și era drogat, până-n vârful unghiilor, cu tranchilizante. De ce? Ca să le fie comod infirmierelor, de-aia, ca să-l țină sub control. Pentru că, atunci când nu-și lua pastilele, devenea agitat și începea să strige.

[Tăcere.]

Credeți că John își iubea tatăl?

Băieții își iubesc mamele, nu tații. Nu-l știi pe Freud al nostru? Băieții își urăsc tații și vor să-i înlocuiască în afecțiunea mamelor lor. Nu, bineînțeles că John nu-și iubea tatăl, nu iubea pe nimeni, nu era făcut pentru iubire. Dar avea un sentiment de vinovăție față de tatăl lui. Se simțea vinovat și de aceea se purta îndatoritor. Cu unele scăpări.

Îți spuneam despre tatăl meu. Tatăl meu s-a născut în 1905, prin urmare, la vremea despre care vorbim, se apropia de șaptezeci de ani și începea să-și piardă mințile. Uitase cine era, uitase bruma de engleză pe care o învățase când venise în Africa de

Sud. Infirmierelor le vorbea uneori în germană, alteori în maghiară, din care ele nu înțelegeau boabă. Era convins că se află în Madagascar, într-un lagăr de prizonieri. Naziștii ocupaseră Madagascarul – așa credea el – și transformaseră insula într-o *Strafkolonie* pentru evrei. Nu-și amintea *întotdeauna* nici cine eram eu. La una dintre vizite, m-a confundat cu Trudi, sora lui, mătușa mea, pe care n-o cunoscusem niciodată și care semăna puțin cu mine. Voia să mă duc la comandantul închisorii și să pledez în favoarea lui. „*Ich bin der Erstgeborene*", repeta el: Sunt primul născut. Dacă *der Erstgeborene* nu primea permisiunea să muncească (tatăl meu era de meserie giuvaiergiu și șlefuitor de diamante), cum avea să supraviețuiască familia lui?

De aceea mă aflu aici. De aceea sunt terapeut. Din cauza celor văzute în acel sanatoriu. Ca să-i salvez pe cei care au fost tratați așa cum a fost tratat tatăl meu acolo.

Banii care-l țineau pe tatăl meu în sanatoriu erau dați de fratele meu, fiul lui. Fratele meu era cel care-l vizita cu religiozitate în fiecare săptămână, deși tata îl recunoștea doar din când în când. În singurul sens care contează, fratele meu și-a asumat povara îngrijirii lui. În singurul sens care contează, eu l-am abandonat. Și eram preferata lui – eu, preaiubita lui Julischka, atât de drăguță, atât de deșteaptă, atât de afectuoasă!

Știi ce sper eu mai presus de orice? Sper ca în viața de apoi să ni se acorde o șansă, fiecăruia dintre noi, să ne cerem iertare față de oamenii cărora le-am greșit. O să am multe iertări de cerut, crede-mă.

Destul despre tați. Să mă întorc la povestea Juliei și a relațiilor ei adulterine, povestea pentru care ai bătut atâta amar de drum ca s-o auzi.

Într-una din zile, soțul meu m-a anunțat că va pleca la Hong Kong, ca să discute cu partenerii de peste ocean ai firmei.

— Cât o să lipsești? l-am întrebat.

— O săptămână. Poate o zi sau două în plus, dacă discuțiile decurg bine.

Nu m-am mai gândit la povestea asta până când, cu puțin înainte de plecarea lui, mi-a telefonat una dintre soțiile colegilor lui: îmi împachetam și o rochie de seară pentru excursia la Hong

Kong? Mark se duce singur la Honk Kong, i-am răspuns eu, nu-l însoțesc. Oo, a zis ea, credeam că toate soțiile sunt invitate.

Când Mark a venit acasă, am abordat subiectul.

— Adineauri a telefonat June, am zis eu. Spunea că se duce cu Alistair la Hong Kong. Cică toate nevestele sunt invitate.

— Nevestele sunt invitate, dar firma nu plătește pentru ele, a răspuns Mark. Chiar vrei să vii până în Hong Kong ca să stai într-un hotel cu o gașcă de neveste de la firmă și să vă văicăriți din pricina vremii? Hong Kongul e ca o saună în perioada asta a anului. Și ce-o să faci cu Chrissie? Vrei s-o iei și pe Chrissie?

— N-am nici un chef să merg la Hong Kong și să stau închisă într-un hotel cu un copil care urlă, am zis eu. Vreau doar să știu cum stă treaba. Ca să nu mă simt umilită când telefonează prietenii tăi.

— Ei, acum știi cum stă treaba, a zis el.

Se înșela. Nu știam. Dar puteam bănui. Și anume, puteam bănui că prietena din Durban va fi și ea la Hong Kong. Din acel moment, am fost ca de gheață cu Mark. *Ca să fie clar, nenorocitule, dacă ți-ai închipuit că aventurile tale extraconjugale mă excită!* Așa mi-am zis.

— Asta-i din cauza Hong Kongului? m-a întrebat el când în sfârșit a început să priceapă mesajul. Dacă vrei să vii la Hong Kong, pentru Dumnezeu, spune-așa, în loc să umbli prin casă ca un tigru constipat.

— Și ce-ar trebui să spun? am întrebat. Să spun *Te rog*? Nu, Hong Kong e ultimul loc în care aș dori să te însoțesc. M-aș plictisi, așa cum ai spus, aș ședea și-aș pălăvrăgi cu nevestele, în timp ce bărbații ar avea treabă în altă parte, hotărând viitorul lumii. Voi fi mai fericită aici acasă, unde mi-e locul, având grijă de copilul nostru.

Așa stătea treaba între noi în ziua în care a plecat Mark.

O clipă. Sunt ușor confuz. Când se petrece asta? Când a avut loc această călătorie la Hong Kong?

Trebuie să fi fost cândva în 1973, la începutul lui 1973, nu-ți pot da o dată exactă.

Nu. Nu ne vedeam. La început m-ai întrebat cum s-a întâmplat că l-am cunoscut pe John, și ți-am spus. Acela a fost capul poveștii. Acum ajungem la coada poveștii, anume ce curs a avut relația noastră și cum s-a sfârșit.

Dar unde-i trupul poveștii? te întrebi. Nu există trup. Nu pot oferi nici un trup, pentru că nu a existat nici unul. E o poveste fără trup.

Să ne întoarcem la Mark, la ziua fatidică în care a plecat la Hong Kong. Nici n-a plecat bine, că eu am și sărit în mașină, am luat-o pe Tokai Road și am strecurat un bilet pe sub ușa de la intrare: „Dacă ai chef, treci pe la mine după-amiază, pe la 2".

Pe măsură ce se apropia ora două, simțeam cum îmi sporește fierbințeala. Fetița o simțea și ea. Era agitată, plângea, se agăța de mine, nu voia să doarmă. Fierbințeală, dar ce fel de fierbințeală? mă întrebam eu. Fierbințeala nebuniei? Fierbințeala furiei?

Am așteptat, dar John nu a venit, nici la două, nici la trei. A venit la cinci și jumătate, între timp eu adormisem pe canapea, Chrissie, încălzită, asudată, dormea pe umărul meu. M-a trezit soneria: când i-am deschis ușa, încă eram groghi, zăpăcită.

— Îmi pare rău că n-am putut veni mai devreme, a zis el, dar predau după-amiezile.

Bineînțeles că era prea târziu. Chrissie se trezise, era geloasă în felul ei.

John s-a întors mai târziu, așa ne înțeleseserăm, ne-am petrecut noaptea împreună. De fapt, cât a stat Mark la Hong Kong, John și-a petrecut fiecare noapte în patul meu, plecând la ivirea zorilor, ca să nu dea nas în nas cu menajera. Îmi completam somnul pierdut cu ațipeli după-amiaza. Ce făcea el ca să-și completeze somnul, habar n-am. Poate că elevele lui, portughezele lui – știi despre ele, despre fetele rătăcite din fostul imperiu portughez? Nu? Amintește-mi să-ți spun –, poate că fetele lui aveau de suferit de pe urma exceselor lui nocturne.

Vara mea încinsă cu Mark îmi crease o nouă concepție asupra sexului: aceea de competiție, un soi de luptă corp la corp, în care faci tot ce poți să-l supui pe rival voinței tale erotice. Cu toate

cusururile sale, Mark era un luptător sexual teribil de competent, dar nu la fel de subtil ca *mine*, sau la fel de implacabil. Cât despre verdictul meu în privința lui John – poftim, în sfârșit, *în sfârșit*, vine momentul pe care l-ai așteptat, domnule Biograf –, verdictul meu în privința lui John Coetzee, după șapte zile de testare, a fost că el nu făcea parte din liga mea, nu în forma în care eram eu atunci.

John avea o dispoziție sexuală – ca să-i zic așa – în care intra când se dezbrăca. În dispoziția aceea sexuală, putea îndeplini cu totul adecvat rolul masculului – adecvat, competent, dar, pentru gustul meu, prea impersonal. N-am simțit niciodată că e cu *mine*, cu mine ca ființă reală. Aș fi zis că, mai degrabă, era preocupat de o imagine erotică a mea, existentă în capul lui; poate chiar de o imagine a Femeii cu F mare.

La vremea respectivă, am fost doar dezamăgită. Acum, aș merge mai departe, și spun asta nu în sens de critică, ci de diagnostic, dacă te interesează. Tipul autist îi tratează pe ceilalți drept automate, automate misterioase. Și pretinde să fie tratat, la rândul său, ca un automat misterios. Prin urmare, dacă ești autist, a te îndrăgosti se traduce prin transformarea celuilalt în obiectul enigmatic al dorinței tale; și, reciproc, a fi iubit se traduce prin faptul de a fi tratat ca obiectul enigmatic al dorinței celuilalt. Două automate enigmatice ale căror trupuri au o interacțiune enigmatică: ăsta era sentimentul meu când mă aflam în pat cu John. Două demersuri distincte, în mișcare, al lui și al meu. Care era demersul lui, nu pot spune, era cu totul opac pentru mine. Dar, pe scurt: sexul cu el nu oferea nici un fior.

În profesia mea, nu prea am avut ocazia să lucrez cu pacienți autiști din punct de vedere clinic. Cu toate acestea, în ceea ce privește viața lor sexuală, îmi vine să cred că masturbarea li se pare mult mai satisfăcătoare decât actul real.

Cred că ți-am spus că John a fost doar al treilea bărbat din viața mea. Trei bărbați, și la toți trei le-am dat clasă în materie de sex. O poveste tristă. După cei trei, nu m-au mai interesat sud-africanii albi, bărbații sud-africani albi. Toți aveau în comun o particularitate pe care îmi venea greu s-o identific, dar pe care o legam de licărirea evazivă pe care-o zăream în ochii colegilor lui

Mark, atunci când vorbeau despre viitorul țării – ca și când era o conspirație din care toți făceau parte și care avea să creeze un viitor fals, un *trompe-l'œil*, acolo unde până atunci nici un viitor nu păruse posibil. Asemenea unui obturator care se deschidea preț de o clipă, ca să dezvăluie falsitatea pe care o ascundeau în străfundul lor.

Bineînțeles că și eu eram sud-africană, cum nu se poate mai albă. M-am născut printre albi, am crescut printre ei, am trăit printre ei. Dar eu mai aveam o identitate în care îmi puteam pune nădejdea: Julia Kiš, sau mai corect Kiš Julia, din Szombathely. Atâta vreme cât n-o părăseam pe Julia Kiš, atâta vreme cât Julia Kiš nu mă părăsea, puteam să văd lucruri față de care alții erau orbi.

De pildă, în acele zile, sud-africanilor albi le plăcea să se gândească la ei ca la niște evrei ai Africii, sau cel puțin ca la israelienii Africii; vicleni, fără scrupule, tenace, secretoși, detestați și invidiați de triburile pe care le-au supus. Fals totul. O aiureală. Numai un evreu știe cum sunt evreii, tot așa cum numai o femeie știe cum e un bărbat. Oamenii ăia nu erau duri, nici măcar vicleni, sau nu erau îndeajuns de vicleni. Și în orice caz nu erau evrei. De fapt, erau prunci abandonați în pădure. Așa mă gândesc la ei acum: ca la o mare familie de copii îngrijiți de sclavi.

John tresărea în somn, nu mă lăsa să dorm. Când nu mai suportam, îl scuturam de umăr.

— Ai visat urât, îi spuneam eu.

— Nu visez niciodată, mormăia el drept răspuns și în clipa următoare adormea la loc.

Curând, iar tresărea și zvârlea din picioare. Ajunsesem să-mi fie dor de Mark în pat. Cel puțin Mark dormea ne-ntors.

Gata, am terminat. Ți-ai format imaginea. Nicidecum o idilă senzuală. Departe de asta. Altceva. Ce mai vrei să știi?

Permiteți-mi o întrebare. Dumneavoastră sunteți evreică, John nu era. A existat cumva vreo stare de tensiune din pricina asta?

Tensiune? De ce să fi fost tensiune? Tensiune de partea cui? Nu aveam de gând să mă mărit cu John, la urma urmei. Nu, m-am înțeles perfect cu John din acest punct de vedere. Cu nordicii nu

se împăca el, mai ales cu englezii. Englezii îl sufocau, zicea el, cu bunele lor maniere, cu rezerva lor manierată. Prefera oamenii dispuși să se deschidă mai mult; și-atunci prindea curaj, când și când, să se deschidă și el mai mult.

Mai ai vreo întrebare înainte să închei?

Nu.

Într-o dimineață (sar, vreau să termin cu povestea asta), John s-a înființat la ușă.

— Nu stau, mi-a zis el, dar m-am gândit că o să-ți placă asta. Și mi-a întins o carte. Pe copertă: *Dusklands* de J.M. Coetzee. Am rămas cu gura căscată.

— Tu ai scris-o? l-am întrebat.

Știam că scrie, dar mulți oameni scriu; nu-mi trecuse prin cap că, în cazul lui, e o treabă serioasă.

— E pentru tine. Un exemplar de lucru. Am primit azi prin poștă două exemplare de lucru.

Am frunzărit-o. Unul care se plânge de nevastă-sa. Altul care călătorește într-un car cu boi.

— Ce-i asta? Proză?

— Un fel de.

Un fel de.

— Mulțumesc, am spus eu. Sunt nerăbdătoare s-o citesc. O să faci mulți bani cu ea? O să poți să renunți la catedră?

I s-a părut foarte amuzant ce zisesem. Era într-o dispoziție veselă, datorită cărții. Nu prea avusesem ocazia să văd latura asta a lui.

— Nu știam că tatăl tău e istoric, am zis eu data următoare când ne-am întâlnit.

Mă refeream la prefața cărții, în care autorul, scriitorul, bărbatul ăsta din fața mea, susținea că tatăl lui, omulețul care pleca în fiecare dimineață la slujba lui de contabil în oraș, era și un istoric care răscolea arhivele și descoperea documente vechi.

— Te referi la prefață? a întrebat el. A, totul e inventat.

— Și ce zice tatăl tău despre faptul că susții neadevăruri despre el, că a devenit un personaj într-o carte?

John a părut stânjenit. Ceea ce nu voia să mărturisească, după cum am aflat ulterior, era că tatăl lui nu văzuse *Dusklands*.

— Și Jacobus Coetzee? am continuat eu. Și pe el l-ai născocit, pe respectabilul tău strămoș Jacobus Coetzee?

— Nu, Jacobus Coetzee chiar a existat. Cel puțin asta e adevărat, un document scris negru pe alb în care se afirmă că e transcrierea unei depoziții orale făcute de cineva care a declarat că se numește Jacobus Coetzee. În subsolul acelui document există un X despre care scribul atestă că a fost făcut de mâna acestui Coetzee, un X pentru că era analfabet. În acest sens, nu l-am inventat.

— Pentru un analfabet, Jacobus al tău mi se pare foarte cultivat. De exemplu, îl citează pe Nietzsche.

— Ei bine, erau surprinzători oamenii de la frontieră, din secolul al XVIII-lea. Niciodată nu știai la ce să te aștepți din partea lor.

Nu pot spune că-mi place *Dusklands*. Sună demodat, știu, dar prefer să citesc cărți cu eroi și eroine, personaje pe care să le admir. N-am scris niciodată povești, n-am avut asemenea ambiții, dar îmi vine să cred că e mult mai ușor să inventezi personaje negative – personaje în care să nu poți avea încredere, demne de dispreț – decât personaje pozitive. Poate că n-am dreptate, dar eu așa cred.

Lui Coetzee i-ați spus opinia dumneavoastră?

Anume că eu consideram că alege calea mai ușoară? Nu. Eram pur și simplu surprinsă că acest amant intermitent al meu, acest meseriaș amator și profesor cu jumătate de normă, era capabil să scrie o carte adevărată, mai mult chiar, să găsească un editor pentru ea, chiar dacă numai la Johannesburg. Eram surprinsă, eram bucuroasă pentru el, eram chiar mândră, așa, nițeluș. Glorie răsfrântă. În studenție, printre amicii mei se număraseră și niște potențiali scriitori, dar nici unul nu a publicat vreo carte.

Nu am apucat să vă întreb: ce-ați studiat? Psihologia?

Nu, nicidecum. Am studiat literatura germană. Ca să mă pregătesc pentru viața de gospodină și mamă, citeam Novalis și

Gottfried Benn. Am absolvit literatura, după care, timp de două decenii, până când Christina a crescut și a plecat de acasă, am fost – cum să zic? – adormită intelectual. Apoi m-am întors la colegiu. În Montréal. Am pornit de la zero, cu studii științifice generale, urmate de studii medicale, apoi de specializare în terapie. Un drum lung.

Credeți că relația cu John Coetzee ar fi fost diferită dacă ați fi studiat psihologia, și nu literatura?

Ce întrebare ciudată! Răspunsul e negativ. Dacă aș fi studiat psihologia în Africa de Sud, în anii 1960, ar fi trebuit să mă cufund în procesele neurologice ale șobolanilor și caracatițelor, or, John nu era nici șobolan, nici caracatiță.

Ce animal era?

Ce întrebări ciudate! Nu era nici un fel de animal, și asta dintr-un motiv foarte bine întemeiat: capacitățile sale mintale, mai ales facultățile sale ideatice, erau superdezvoltate, în detrimentul animalului din el. Era *Homo sapiens*, ba chiar *Homo sapiens sapiens.*

Ceea ce mă readuce la *Dusklands.* Ca text literar, nu pot spune că îi lipsește pasiunea, dar pasiunea din spatele textului este nedeslușită. Eu am citit-o ca pe o carte despre cruzime, o descriere a cruzimii implicate de varii forme de cucerire. Dar care era sursa acelei cruzimi? Locașul ei, după cum îmi pare mie acum, se află în însuși autorul. Cea mai bună interpretare pe care o pot da cărții este că scrierea respectivă a fost o încercare de autoterapie. Ceea ce aruncă o anumită lumină asupra perioadei în care am fost împreună, timpul lui reunit cu al meu.

Nu sunt sigur că înțeleg. Vreți, vă rog, să fiți mai explicită?

Ce nu înțelegi?

Adică spuneți că s-a dovedit crud cu dumneavoastră?

Nu, câtuși de puțin. John nu s-a purtat niciodată față de mine decât cu deplină blândețe. Era o ființă blândă, aș zice, un blajin. Asta era o parte a problemei lui. Proiectul vieții lui era să fie blând. S-o iau de la început. Îți amintești, fără îndoială, câte omoruri se petrec în *Dusklands* – sunt ucise nu numai ființe umane, ci și animale. Ei bine, cam la vremea la care a apărut cartea, John mi-a anunțat că se hotărâse să devină vegetarian. Nu știu cât s-a ținut de această hotărâre, dar eu am interpretat hotărârea aceasta drept o dorință mai largă de autoreformare. Hotărâse să blocheze impulsurile crude și violente în fiecare aspect al vieții lui – inclusiv viața lui amoroasă, aș putea zice – și să le canalizeze în scrierile lui, ceea ce avea să devină, în consecință, un fel de exercițiu cathartic fără sfârșit.

În ce măsură v-ați dat seama de acest lucru la vremea respectivă, și cât se datorează perspectivei dumneavoastră ulterioare, ca terapeut?

Am văzut totul atunci – era la suprafață, nu trebuia să faci săpături –, dar la vremea respectivă nu aveam limbajul adecvat ca să descriu ce vedeam. În plus, aveam o aventură cu omul respectiv. N-ai cum să fii prea analitic în plină poveste de dragoste.

Poveste de dragoste. Prima oară când folosiți această expresie.

Să mă corectez. O legătură erotică. Pentru că, tânără și egocentrică, așa cum eram atunci, mi-ar fi fost greu să iubesc, să iubesc cu adevărat, o persoană atât de radical incompletă cum era John. Prin urmare: eram în toiul unei legături erotice cu doi bărbați, iar într-unul din ei făcusem o investiție profundă – mă căsătorisem cu el, era tatăl copilului meu –, câtă vreme în celălalt nu făcusem nici o investiție.

De ce n-am făcut o investiție mai profundă în John are de-a face – bănuiesc eu acum – cu acest proiect al său de a se transforma într-un om blând – așa cum am spus mai devreme –, genul de om care să nu facă rău nimănui, nici măcar dobitoacelor, nici măcar unei femei. Ar fi trebuit să lămuresc treaba asta cu el, așa cred acum – ar fi trebuit să-i spun: *Dacă, din cine știe ce motiv, te*

înfrânezi, n-o face, nu e nevoie. Dacă i-aș fi spus asta, dacă ar fi luat-o în serios, dacă și-ar fi îngăduit să fie puțin mai impetuos, puțin mai autoritar, mai puțin *cugetat*, poate că m-ar fi smuls dintr-o căsătorie care era deja rea pentru mine și avea să devină și mai rea. Poate că m-ar fi salvat sau mi-ar fi salvat cei mai buni ani din viață, pe care, după cum s-a dovedit, i-am irosit.

[Tăcere.]

Am pierdut șirul. Despre ce vorbeam?

Dusklands.

Da, *Dusklands*. Atenție. Cartea aceea a fost de fapt scrisă înainte să mă cunoască. Uită-te la cronologie. Să nu fii tentat s-o interpretezi ca pe o carte despre noi.

Nici nu mi-a trecut prin cap.

După *Dusklands*, îmi amintesc că l-am întrebat pe John care e următorul lui proiect. Mi-a dat un răspuns vag.

— Întotdeauna lucrez la ceva, a zis el. Dacă m-aș lăsa sedus de inactivitate, ce-aș face cu mine? Pentru ce-aș mai trăi? Ar trebui să mă împușc.

Asta m-a surprins – adică nevoia lui de a scrie. Nu știam mai nimic despre obiceiurile lui, despre cum își petrecea vremea, dar nu-mi păruse niciodată a fi un om obsedat de muncă.

— Vorbești serios? l-am întrebat eu.

— Mă deprimă să nu scriu.

— Atunci de ce reparațiile astea nesfârșite la casă? Ai putea să plătești pe cineva să se ocupe de asta, și tu să-ți consacri timpul scrisului.

— Nu înțelegi. Chiar dacă aș avea bani să angajez un zidar, dar n-am banii ăștia, tot aș simți nevoia să-mi petrec niște ore pe zi săpând în grădină sau mutând bolovani, sau amestecând beton.

Și s-a lansat într-o altă tiradă de-a lui despre nevoia de a răsturna tabuul privind munca manuală.

M-am întrebat dacă nu detectam cumva o critică la adresa mea: anume faptul că plăteam o negresă pentru menaj și astfel aveam timp pentru aventuri cu bărbați străini, de exemplu. Dar treacă de la mine, mi-am zis.

— Se vede că nu te pricepi la economie. Primul principiu al economiei este că, dacă am ține cu toții să ne toarcem singuri lâna și să ne mulgem singuri vacile, în loc să angajăm alți oameni s-o facă în locul nostru, am rămâne pentru totdeauna în Epoca de Piatră. De aceea am inventat o economie bazată pe schimburi, ceea ce a făcut posibilă lunga noastră istorie a progresului material. Plătești pe altcineva să toarne betonul și, în schimb, obții timp să scrii cartea care va justifica activitatea ta și va da sens vieții tale. Și poate va da sens vieții muncitorului care toarnă betonul în locul tău. Și astfel toți prosperăm.

— Chiar crezi asta? m-a întrebat el. Cărțile dau sens vieților noastre?

— Da. O carte ar trebui să fie un târnăcop care să spargă marea înghețată dinlăuntrul nostru. Ce altceva să fie?

— Un gest de dat cu tifla timpului. Un pariu cu nemurirea.

— Nimeni nu e nemuritor. Cărțile nu sunt nemuritoare. Întregul glob pe care stăm va fi absorbit de soare și transformat în tăciuni. Apoi întregul univers va imploda și va dispărea într-o gaură neagră. Nimic nu va supraviețui, nici eu, nici tu, cu atât mai puțin cărțile pentru un public redus, despre oameni de la frontieră imaginari, din Africa de Sud a secolului al XVIII-lea.

— Nu mă refeream la nemurire în sensul de a exista în afara timpului. Mă refer la supraviețuirea dincolo de dispariția fizică.

— Vrei ca oamenii să te citească după ce vei fi murit?

— E oarece consolare în asta.

— Chiar dacă nu vei fi în preajmă să vezi?

— Chiar dacă nu voi fi în preajmă să văd.

— Dar de ce să se ostenească oamenii din viitor să citească o carte pe care o scrii, dacă nu le este adresată, dacă nu-i ajută să găsească un sens în viața lor?

— Poate că încă o să le placă să citească niște cărți bine scrise.

— Ce prostie! E ca și când ai zice că dacă fabric un radio cu lămpi suficient de bun, oamenii o să-l mai folosească în secolul

XXV. N-o să-l mai folosească. Pentru că, oricât de bune ar fi, radiourile cu lămpi se vor fi învechit la vremea aceea. Nu se vor mai adresa oamenilor din secolul XXV.

— Poate că în secolul XXV vor mai fi câțiva curioși să audă cum suna un radio fabricat la sfârșitul secolului XX.

— Colecționarii. Cei cu hobby-uri. Așa vrei să-ți petreci viața: șezând la birou și confecționând un obiect care cine știe dacă va fi păstrat ca o curiozitate?

A ridicat din umeri:

— Ai o idee mai bună?

Crezi că fac pe grozava. O văd pe fața ta. Crezi că inventez dialogul ca să-ți arăt ce deșteaptă sunt. Dar uneori așa erau conversațiile dintre mine și John. Amuzante, zău. Îmi plăceau; le-am simțit lipsa mai târziu, după ce nu l-am mai văzut. De fapt, cred că ele mi-au lipsit cel mai mult. El a fost singurul bărbat cunoscut de mine care mă lăsa să-l învinge într-o controversă onestă, care nu exploda, nu se ofusca, nu pleca în trombă când vedea că pierde. Și întotdeauna îl învingeam, sau aproape întotdeauna.

Motivul era simplu. Nu că nu riposta; dar își ducea viața conform unor principii, în vreme ce eu eram pragmatică. Pragmatismul bate principiile; așa stau lucrurile. Universul se mișcă, pământul se schimbă sub picioarele noastre; principiile sunt întotdeauna cu un pas în urmă. Principiile țin de comedie. Comedia apare atunci când principiile se lovesc de realitate. Știu că avea reputația de a fi un tip sobru, dar de fapt John Coetzee era un tip amuzant. Un personaj de comedie. Comedie sobră. Lucru pe care, într-un anume fel, el îl știa, chiar îl accepta. De aceea încă mă gândesc la el cu afecțiune. Dacă chiar vrei să știi.

[Tăcere.]

Eram bună la discuții în contradictoriu. La școală, nimeni nu era în apele lui în preajma mea, nici măcar profesorii. *Limbă ascuțită ca un cuțit*, zicea mama nu fără reproș. *O fată n-ar trebui să se certe în halul ăsta, o fată ar trebui să fie mai blândă.* Dar alteori zicea: *O fată ca tine ar trebui să se facă avocat.* Era mândră de mine, de spiritul meu, de limba mea ascuțită. Ea făcea parte dintr-o

generație în care, când o fată se mărita, părăsea casa părintească și intra direct în a soțului sau a socrului.

Mă rog, John a spus:

— Ai o idee mai bună? Despre cum să-mi petrec viața altfel decât scriind cărți?

— Nu. Dar am o idee care te-ar putea scutura și te-ar putea ajuta să găsești un sens vieții tale.

— Anume?

— Găsește-ți o femeie de treabă și însoară-te.

S-a uitat ciudat la mine.

— Îmi ceri cumva mâna? m-a întrebat el.

Am râs.

— Nu, eu sunt deja măritată, mulțumesc. Găsește-ți o femeie mai potrivită pentru tine, cineva care să te scoată din tine.

Sunt deja măritată, prin urmare căsătoria cu tine ar însemna bigamie: asta era partea nespusă. Și ce era rău în asta, dacă stai să te gândești, în afară de faptul că era împotriva legii? Ce anume făcea din bigamie o infracțiune, când adulterul era doar un păcat sau o distracție? Eram deja adulteră; de ce să nu fiu și *bigamă*? La urma urmei, eram în Africa. Dacă nici un bărbat african nu era târât în tribunal pentru că avea două neveste, de ce să mi se interzică mie să am doi soți, unul cu care să ies în public și celălalt pentru intimitatea dormitorului?

— Nu e, și subliniez, o cerere în căsătorie, am repetat eu, dar, ipotetic vorbind, dacă aș fi liberă, te-ai însura cu mine?

O întrebare doar, așa, de dragul de-a întreba. Cu toate acestea, fără un cuvânt, m-a cuprins în brațe și m-a strâns atât de tare, încât mi-a tăiat răsuflarea. Primul gest al lui, din cât îmi amintesc, ce părea venit din inimă. Bineînțeles că-l văzusem măcinat de poftă animalică – nu ne petreceam nopțile în pat vorbind despre Aristotel –, dar niciodată nu-l văzusem copleșit de emoție. *Prin urmare*, m-am întrebat eu oarecum mirată, *răcitura asta are sentimente?*

— Ce s-a întâmplat? l-am întrebat eu, desprinzându-mă din îmbrățișarea lui. Vrei să-mi spui ceva?

Tăcea. Plângea? Am aprins veioza și l-am privit cu atenție. Nici urmă de lacrimi, dar avea pe chip o expresie de tristețe profundă.

— Dacă nu-mi poți spune care-i necazul, nu te pot ajuta, i-am zis eu.

Mai târziu, după ce și-a venit în fire, ne-am reunit eforturile ca să lămurim chestiunea.

— Pentru femeia potrivită, i-am zis eu, ai fi un soț a-ntâia. Responsabil. Muncitor. Inteligent. O adevărată partidă, de fapt. Bun la pat, am adăugat, deși nu era chiar așa. Afectuos, am mai spus, ca un gând întârziat, deși nici asta nu era așa.

— Și pe deasupra și artist, a zis el. De-asta ai uitat.

— Și pe deasupra și artist. Un artist al cuvintelor.

[Tăcere.]

Și?

Asta-i tot. Un episod dificil pentru amândoi, din care însă am ieșit cu bine. Prima dată când am bănuit că nutrea sentimente mai profunde față de mine.

Mai profunde decât ce?

Mai profunde decât sentimentele pe care le poate nutri un bărbat pentru nevasta atrăgătoare a vecinului. Sau pentru boul sau măgarul vecinului.

Vreți să spuneți că era îndrăgostit de dumneavoastră?

Îndrăgostit… Îndrăgostit de mine sau de ideea pe care și-o făcuse despre mine? Nu știu. Ceea ce știu este că avea motive să-mi fie recunoscător. I-am ușurat situația. Am făcut astfel ca totul să fie mai ușor pentru el. Există bărbați cărora le este greu să curteze o femeie. Se tem să-și mărturisească dorința, să se expună refuzului. De obicei, în spatele temerii se ascunde ceva trăit în copilărie. Nu l-am obligat niciodată pe John să se expună. Eu am fost cea care l-a curtat. Eu am fost aceea care l-a sedus. Eu am fost aceea care a controlat termenii relației. Tot eu am fost

accea care a hotărât sfârșitul ei. Prin urmare, întrebi: Era îndrăgostit?, iar eu răspund: Era recunoscător.

[Tăcere.]

Ulterior, m-am întrebat adesea ce s-ar fi întâmplat dacă, în loc să-l îndepărtez, aș fi răspuns elanului său sentimental. Dacă aș fi avut atunci curajul să divorțez de Mark, în loc să aștept alți treisprezece sau paisprezece ani, și să-mi refac viața cu John. Ar fi fost mai bună viața mea? Poate. Sau poate nu. Dar n-aș mai fi fost amanta cu care ai sta de vorbă. Aș fi văduva îndurerată.

Problema era Chrissie, ea era buba. Chrissie era foarte atașată de tatăl ei, iar mie îmi era tot mai greu s-o stăpânesc. Nu mai era mică – mai avea puțin și împlinea doi ani – și, cu toate că abia începea să vorbească, și asta cu greu, ceea ce era teribil de neliniștitor (s-a dovedit că mă îngrijorasem degeaba, a recuperat cu asupra de măsură mai târziu), era tot mai agilă, pe zi ce trecea – agilă și netemătoare. Învățase să se dea jos din pătuțul ei; a trebuit să plătesc un meșter să pună o portiță în capul scărilor, ca să nu se rostogolească până jos.

Îmi amintesc că, într-o noapte, Chrissie a apărut fără veste lângă pat, pe partea unde dormeam eu, se freca la ochi, scâncea, pe jumătate adormită încă. Am avut prezența de spirit s-o iau în brațe și s-o duc iute în camera ei, înainte să-și dea seama că lângă mine, în pat, nu era tati; dar dacă n-aveam să mai fiu la fel de norocoasă data următoare?

N-am fost niciodată sigură ce efect subteran ar fi putut avea asupra copilului viața mea dublă. Pe de o parte, îmi spuneam că, atâta vreme cât eu eram împlinită fizic și împăcată cu mine însămi, efectele benefice ar trebui să se reverse și asupra ei. Dacă asta te surprinde ca fiind un gând egoist, dă-mi voie să-ți amintesc că pe vremea aceea, în anii 1970, opinia progresistă, opinia *bien-pensant*, era aceea că sexul reprezenta o forță a binelui, sub orice formă, cu orice parteneri. Pe de altă parte, era limpede că pe Chrissie o contraria alternanța tati–unchiul John în casă. Ce se va întâmpla când ea va începe să vorbească? Dacă îi va încurca pe cei doi și-i va spune „unchiul John" tatălui ei? Va fi iadul pe pământ.

Întotdeauna am avut tentația să consider ideile lui Sigmund Freud drept o flecăreală, de la complexul lui Oedip și până la refuzul lui de a vedea că în mod obișnuit copiii erau abuzați sexual, chiar și în casele clientelei sale din clasa de mijloc. Totuși, sunt de acord că, încă de la o vârstă fragedă, copiii își petrec mult timp încercând să-și dea seama de locul lor în familie. În cazul lui Chrissie, familia fusese, până atunci, o treabă simplă: ea, soarele în centrul universului, plus mami și tati, planetele însoțitoare. Depusesem ceva efort să-i explic faptul că Maria, care apărea la opt dimineața și dispărea la prânz, nu făcea parte din familie. „Maria trebuie să plece acum", îi spuneam în fața Mariei. „Spune-i tai-tai Mariei. Maria are și ea o fetiță căreia trebuie să-i dea papa și pe care trebuie s-o îngrijească." (Vorbeam de fetița Mariei *la singular*, ca să nu complic lucrurile. Știam foarte bine că Maria avea șapte copii de hrănit și de îmbrăcat, cinci ai ei și doi rămași de la sora ei, răpusă de tuberculoză.)

Cât despre familia mai largă a lui Chrissie, bunica ei, mama mea, murise înainte să se fi născut ea, iar bunicul era într-un sanatoriu, așa cum ți-am spus. Părinții lui Mark trăiau în Eastern Cape, la țară, la o fermă împrejmuită de un gard de sârmă electrificată, înalt de doi metri. Nu-și petreceau nici o noapte în altă parte decât acasă, de teamă ca ferma să nu le fie jefuită și animalele mânate de-acolo, așa că se poate spune că erau ca la închisoare. Sora mai mare a lui Mark locuia la mii de kilometri depărtare, în Seattle; fratele meu nu venea niciodată la Cape. Prin urmare, Chrissie avea o familie în cea mai restrânsă formulă posibilă. Singura complicație era unchiul care, la miezul nopții, se furișa prin ușa din spate direct în patul lui mami. Unde era locul acestui unchi în schemă? Făcea parte din familie sau, dimpotrivă, era un vierme care rodea inima familiei?

Iar Maria – cât anume știa Maria? Habar n-aveam. În vremea aceea, mâna de lucru migrantă era ceva obișnuit în Africa de Sud, prin urmare Maria trebuie să fi fost obișnuită cu fenomenul soțului care își ia rămas-bun de la nevastă și copii și se duce în marele oraș, ca să găsească de lucru. Dar dacă Maria era de acord sau nu ca nevestele să-și facă de cap în absența soților lor, asta era o cu totul altă poveste. Deși Maria nu-l văzuse niciodată pe

vizitatorul meu nocturn, e greu de crezut că putea fi dusă de nas. Genul ăsta de vizitatori lasă prea multe urme.

Dar ce-i asta? E chiar ora șase? Nu mi-am dat seama că s-a făcut atât de târziu. Trebuie să ne oprim. Poți veni mâine?

Din păcate, trebuie să mă întorc acasă. De aici cu avionul la Toronto, și de la Toronto la Londra. Mi-ar părea rău să...

Bine, hai să continuăm. Nu mai e mult. O să mă grăbesc.

Într-o noapte, John a venit într-o stare de teribilă surescitare. Avea la el un casetofon mic și a pus o casetă, cvintetul de coarde al lui Schubert. Nu era genul de muzică pe care l-aș numi sexy, nici nu prea aveam chef, dar el voia să facem dragoste și mai ales – iartă-mă că sunt explicită – voia să ne coordonăm mișcările după muzică, după mișcarea andante.

Ei bine, o fi foarte frumos andanteul cu pricina, dar este un pasaj lung de vioară, cu o violă suspinând în fundal, și simțeam că John încerca să țină ritmul. Toată treaba mi s-a părut forțată, ridicolă. Nu puteam participa și John a simțit.

— Golește-ți mintea! a șuierat el. Simte prin muzică!

Nimic nu e mai iritant decât să ți se spună ce trebuie să simți. M-am ferit de el, iar micul lui experiment erotic s-a dus pe copcă.

Mai târziu, a încercat să se explice. Voia să demonstreze ceva despre istoria sentimentelor, mi-a spus el. Sentimentele aveau istorii proprii. Apăreau la un moment dat, înfloreau o vreme, sau nu înfloreau, apoi mureau sau dispăreau cu totul. Genurile de sentimente care înfloriseră pe vremea lui Schubert erau acum moarte, cele mai multe dintre ele. Singurul mod de a le retrăi era prin muzica epocii respective. Pentru că muzica era urma, inscripția sentimentului.

În regulă, am spus eu, dar de ce trebuie să ne regulăm în timp ce ascultăm muzica respectivă?

Pentru că, din întâmplare, andanteul cvintetului este despre regulat, mi-a răspuns el. Dacă, în loc să mă împotrivesc, aș fi lăsat muzica să pătrundă în mine și să mă animeze, aș fi simțit pulsațiile a ceva cu totul neobișnuit; ce simțeai când făceai dragoste în Austria în epoca post-Bonaparte.

— Ce simțea bărbatul din epoca post-Bonaparte, sau ce simțea femeia din epoca post-Bonaparte? am întrebat eu. Domnul Schubert, sau doamna Schubert?

Asta l-a enervat. Nu-i plăcea să-l iei în râs.

— Muzica nu înseamnă regulat, am continuat eu. Aici nu te-ai prins tu. Muzica înseamnă preludiu. Înseamnă să faci curte. Îi cânți fecioarei înainte să fii primit în patul ei, și nu când ești în pat cu ea. Îi cânți ca s-o ademenești, să-i câștigi inima. Dacă nu ești fericit cu mine în pat, poate e din cauză că nu mi-ai câștigat inima.

Ar fi trebuit să pun punct acolo, dar am mers mai departe:

— Greșeala pe care am făcut-o noi doi e că am sărit peste preludiu. Nu te condamn, a fost în egală măsură greșeala mea și a ta, dar greșeala e greșeală. Sexul e mai bun când faci mai întâi o curte îndelungată și asiduă. Mult mai satisfăcător emoțional. Și mult mai satisfăcător erotic. Dacă vrei să ne îmbunătățim viața sexuală, n-o să reușești făcându-mă să mă regulez pe ritmul muzicii.

M-am așteptat să riposteze, să vorbească în favoarea sexului muzical. Dar n-a răspuns. A luat un aer bosumflat, înfrânt, și s-a întors cu spatele la mine.

Știu că tocmai am contrazis ceea ce am spus mai înainte, anume că era un tip care știa să joace și să piardă, însă de data asta chiar am avut impresia că atinsesem un punct sensibil.

Asta e. Eu devenisem agresivă, nu mai aveam loc de întors.

— Du-te acasă și învață să curtezi. Du-te. Pleacă. Ia-ți și Schubertul. Întoarce-te când o să poți să te descurci mai bine.

Am fost crudă; însă a meritat-o pentru lipsa de ripostă.

— În regulă, voi pleca, a spus el ursuz. Oricum am treburi de făcut.

Și a început să se îmbrace.

Treburi de făcut! Am apucat primul obiect la îndemână, din întâmplare o farfurioară de lut ars, frumoasă, maronie, cu bordură vopsită în galben, una dintr-un set de șase pe care le cumpărasem împreună cu Mark din Swaziland. Preț de-o clipă, mi-am dat seama de comicul situației: amanta cu plete negre și sânii goi, care-și manifestă temperamentul furtunos, central-european, strigând injurii și spărgând vesela. Apoi am aruncat farfurioara.

L-a nimerit în ceafă și a căzut pe jos, fără să se spargă. El și-a ridicat umerii a fereală și s-a întors spre mine cu o expresie uluită. Sunt sigură că încă nimeni nu aruncase cu farfurii în el.

— Pleacă! am strigat, poate chiar am țipat, și am fluturat o mână în direcția lui.

Chrissie s-a trezit și s-a pus pe plâns.

Oricât ar părea de ciudat, n-am simțit nici un regret după aceea. Dimpotrivă, gestul mă stârnise, eram mândră de mine. *Din toată inima!* mi-am zis. *Prima mea farfurie!*

[Tăcere.]

Au mai fost și altele?

Farfurii? O grămadă.

[Tăcere.]

Așa s-a terminat, atunci, între dumneavoastră și el?

Nu tocmai. A fost și o coda. O să-ți spun coda, și cu asta, basta.

Un prezervativ a pus cu adevărat punct, un prezervativ înnodat la capăt, plin de spermă. L-a pescuit Mark de sub pat. Eu am rămas mască. Cum de nu-l văzusem? Ca și când voisem să fie găsit, voisem să-mi strig infidelitatea din vârful acoperișului.

Cu Mark nu foloseam niciodată prezervative, prin urmare era inutil să mint.

— De când durează treaba asta? a vrut el să știe.

— Din decembrie, anul trecut.

— Cățea ce ești, cățea împuțită și mincinoasă! Și eu care am avut încredere în tine!

A dat să iasă ca o furtună din cameră, apoi, ca un gând întârziat, s-a întors și – regret, o să trag perdeaua peste ceea ce s-a întâmplat apoi, prea rușinos să repet, prea umilitor. O să spun doar că m-a lăsat mută, șocată, dar mai ales furioasă.

— N-o să te iert niciodată pentru asta, Mark, am spus eu după ce mi-am revenit. Există o limită, și tu tocmai ai încălcat-o. Plec. Ai grijă de Chrissie.

În clipa în care am rostit cuvintele *Plec, ai grijă de Chrissie*, jur că nu am vrut să spun nimic altceva decât că plecam de-acasă și urma să aibă grijă de Chrissie în acea după-masă. Dar pe parcursul celor cinci pași cât mi-au trebuit ca să ajung la ușa de la intrare, mi-a trecut prin minte, cu o claritate orbitoare, fulgerătoare, că acesta ar putea fi de fapt momentul eliberării, când aș ieși dintr-o căsnicie neîmplinită și nu m-aș mai întoarce. Negura din capul meu, negura de deasupra capului meu s-au subțiat, s-au evaporat. *Nu sta la îndoială!* mi-am zis eu. *Fă-o și gata!* M-am răsucit brusc pe călcâie, am urcat la etaj, am aruncat într-o sacoșă câteva articole de lenjerie, am coborât scările în fugă.

Mark mi s-a pus în drum.

— Unde crezi că pleci? a întrebat. La *el*?

— Să te ia dracu'! am zis și am încercat să-l ocolesc, dar m-a prins de braț.

— Dă-mi drumul! am cerut eu.

Fără țipete, fără mârâituri, doar un ordin scurt, simplu, dar a fost ca și când din ceruri au pogorât pe mine o coroană și o mantie regească. Mi-a dat drumul fără un cuvânt. Când am plecat cu mașina, el încă stătea în prag, mut.

Ce ușor! am răsuflat eu. *Ce ușor! De ce n-am făcut-o până acum?*

Ceea ce mă nedumerește în legătură cu acest moment – care a fost, de fapt, unul dintre momentele cheie ale vieții mele –, ceea ce m-a nedumerit atunci și continuă să mă nedumerească și în ziua de azi este următorul lucru. Chiar dacă o forță dinlăuntrul meu – să o numim inconștientul, ca să ușurăm lucrurile, deși am rezervele mele față de inconștientul clasic – m-a oprit să mă uit sub pat – m-a oprit tocmai ca să precipite această criză conjugală –, de ce naiba a lăsat Maria obiectul incriminant să zacă acolo, Maria, care în mod clar nu făcea parte din inconștientul meu, Maria, a cărei treabă era să curețe, să deretice, să arunce gunoiul? Oare Maria a ignorat prezervativul în mod deliberat? S-a ridicat, atunci când l-a văzut, și și-a spus: *Asta merge*

prea departe! Ori apăr patul conjugal, ori devin complice într-o legătură revoltătoare!

Uneori, mă văd luând avionul și întorcându-mă în Africa de Sud, cea nouă, democratică, atât de mult așteptată, cu singurul scop s-o caut pe Maria, dacă mai e în viață, și s-o fac să-mi spună, să-mi dea un răspuns la această întrebare chinuitoare.

Ei bine, absolut sigur nu fugeam la acel *el* bănuit de Mark în furia lui geloasă, dar încotro mă îndreptam? Căci nu aveam prieteni în Cape Town, nici unul care să nu fie în primul rând prietenul lui Mark și abia în al doilea rând al meu.

Exista un loc pe care-l ochisem în timp ce străbăteam Wynberg cu mașina, o casă mare, veche, construită neregulat, purtând o pancartă: *Canterbury Hotel / Rezidențial / Pensiune completă sau demipensiune / Plata săptămânală sau lunară.* M-am hotărât să-mi încerc norocul la Canterbury.

Da, a spus recepționera, din întâmplare e o cameră liberă, o vreau pentru o săptămână sau pentru mai mult timp? O săptămână deocamdată, am răspuns eu.

Camera cu pricina – ai răbdare, ce spun nu e irelevant – se afla la parter. Spațioasă, cu o baie separată, mică și curată, un frigider mic și uși de sticlă ce se deschideau spre o verandă umbroasă, cu baldachin de viță.

— Foarte frumoasă, am spus eu. O iau.

— Și bagajul? a vrut să știe femeia.

— Bagajul o să sosească, am zis și ea a priceput.

Sunt sigură că nu eram prima nevastă fugită de acasă care să poposească în pragul hotelului Canterbury. Sunt sigură că aveau parte de o adevărată vânturare de neveste furioase. Și un bonus frumușel obținut de pe urma celor care plăteau cu săptămâna, își petreceau o noapte, apoi, pocăite sau obosite, sau cu dor de casă, plecau a doua zi dimineața.

Ei bine, eu nu eram pocăită, și cu siguranță nu-mi era dor de casă. Eram dispusă să fac din Canterbury casa mea, până când povara de a avea grijă de copil îl va împinge pe Mark să ceară pace.

Femeia turuia ceva despre măsurile de siguranță, dar eu abia dacă o ascultam – chei pentru uși, chei pentru porți – plus reguli

de parcare, reguli pentru vizitatori, reguli pentru asta, reguli pentru cealaltă. N-o să am vizitatori, am informat-o eu pe femeie.

În acea seară am cinat în lugubra *salle à manger* a hotelului Canterbury și mi-am văzut colegii de rezidență, care păreau să vină direct din William Trevor sau Muriel Spark. Dar fără îndoială că eu arătam cam la fel: încă o exaltată, care a evadat dintr-o căsnicie amară. M-am culcat devreme și am dormit bine.

Crezusem că mă voi bucura de nou-descoperita singurătate. M-am dus cu mașina în oraș, am cumpărat una-alta, am văzut o expoziție la National Gallery, am prânzit la Gardens. Dar în a doua seară, singură în camera mea, după o masă ca vai de lume – salată veștedă și calcan fiert cu sos béchamel –, m-au copleșit singurătatea și, mai rău decât singurătatea, autocompătimirea. De la telefonul public din hol, i-am telefonat lui John și, murmurând (recepționera trăgea cu urechea), i-am spus în ce situație mă aflam.

— Vrei să vin până acolo? m-a întrebat el. Putem merge la un film la nocturnă.

— Da, da, da, da.

Repet și subliniez asta, n-am fugit de soțul meu și de copil ca să fiu cu John. N-aveam acest gen de relație. De fapt, cu greu putea fi numită relație, mai degrabă prietenie, o prietenie extraconjugală cu o componentă sexuală, a cărei importanță, cel puțin în ceea ce mă privea, era mai mult simbolică decât reală. Mă culcam cu John ca să-mi păstrez simțul propriei demnități. Sper să înțelegi asta.

Totuși, *totuși,* abia trecuseră câteva minute de la sosirea lui la Canterbury, că ne-am și vârât în pat și – mai mult chiar – am făcut dragoste cum nu credeam că e posibil. Am și plâns la sfârșit.

— Nu știu de ce plâng, am hohotit eu, sunt atât de fericită.

— Asta pentru că n-ai dormit noaptea trecută, a zis el, crezând că trebuie să mă consoleze. Ești epuizată, asta e.

M-am holbat la el. *Ești epuizată, asta e*: părea cu adevărat convins. Aproape că mi s-a oprit răsuflarea în piept văzând cât de idiot putea fi, cât de lipsit de sensibilitate. Cu toate acestea, în felul lui sucit de a gândi, poate că avea dreptate. Pentru că ziua mea de libertate fusese colorată de o amintire care se încăpățâna să revină, amintirea acelei confruntări umilitoare cu Mark, care

mă făcuse să mă simt mai degrabă ca un copil plesnit peste fund decât ca o nevastă care a călcat strâmb. De n-ar fi fost amintirea asta, probabil că nu i-aș fi telefonat lui John și n-aș fi ajuns în pat cu el. Prin urmare, eram bulversată, de ce să nu fiu? Lumea mea se răsturnase cu fundu-n sus.

Și mai era o cauză a indispoziției mele, mai greu de acceptat: rușinea de a fi fost descoperită. Pentru că, într-adevăr, dacă priveai situația la rece, eu, cu sordida mea aventură din Constantiaberg, o plată cu aceeași monedă, nu mă purtam deloc mai bine decât Mark, cu sordidul lui amantlâc în Durban.

Fapt e că atinsesem o limită morală. Euforia pe care mi-o stârnise plecarea de-acasă se evaporase, furia mi se topea; cât despre fascinația de a duce o viață solitară, se stingea cu repeziciune. Dar cum puteam îndrepta ceea ce stricasem, altfel decât întorcându-mă la Mark cu coada între picioare, rugându-l să facem pace și reluându-mi îndatoririle de nevastă beștelită și de mamă? Și în mijlocul stării confuze în care mă aflam, acest amor sfâșietor de dulce! Ce încerca trupul să-mi spună? Că, atunci când lași garda jos, se deschid porțile plăcerii? Că patul conjugal nu-i un loc bun să comiți adulter, mai bune sunt hotelurile? Nu am habar ce simțea John, nu era o persoană volubilă; eu însă mi-am dat seama, fără urmă de îndoială, că jumătatea de oră pe care tocmai o trăisem avea să rămână un reper în viața mea erotică. Și așa s-a întâmplat. Până în ziua de azi. Ce alt motiv aș avea să vorbesc despre ea?

[Tăcere.]

Îmi pare bine că ți-am spus povestea asta. Acum mă simt mai puțin vinovată pentru chestia cu Schubert.

[Tăcere.]

Mă rog, am adormit în brațele lui John. Când m-am trezit, era întuneric și habar n-aveam unde mă aflam. *Chrissie*, m-am gândit eu – *am uitat complet să-i dau de mâncare lui Chrissie!* Chiar am întins mâna după întrerupătorul de lumină – bineînțeles că

nu era acolo – înainte să-mi amintesc ce se întâmplase. Eram singură (nici urmă de John); era șase dimineața.

Din holul hotelului i-am telefonat lui Mark.

— Alo, eu sunt, am zis pe un ton cum nu se poate mai neutru, mai împăciuitor. Iartă-mă că sun atât de devreme, dar vreau să știu ce face Chrissie.

Mark însă n-avea chef de conciliere.

— Unde ești? m-a întrebat el.

— Telefonez din Wynberg. Stau la un hotel. M-am gândit că e bine să ne despărțim o vreme, până se liniștesc lucrurile. Ce face Chrissie? Ce planuri aveți săptămâna asta? Pleci la Durban?

— Ce fac eu cu timpul meu nu-i treaba ta, a răspuns el. Dacă vrei să stai departe, stai departe.

Chiar și la telefon îi mai simțeam furia. Când era țâfnos, consoanele oclusive explodau în gura lui: *nu-i treaba ta*, rostea *b*-ul cu un pufăit de aer înfuriat, încât clipeai speriat. Și brusc mi-a venit în minte tot ce nu-mi plăcea la el.

— Nu fi caraghios, Mark, habar n-ai cum să ai grijă de-un copil.

— Nici tu, lepădătură jegoasă, și cu asta mi-a trântit telefonul în nas.

Mai târziu în acea dimineață, ducându-mă la cumpărături, am constatat că-mi fusese blocat contul bancar.

M-am întors în Constantiaberg. Cheia mea descuia yala de la clanță, dar ușa era încuiată și sus. Am bătut și iar am bătut. Nici un răspuns. Nici Maria nu se zărea nicăieri. Am dat ocol casei. Mașina lui Mark nu era acolo, ferestrele erau închise.

Am telefonat la el, la birou.

— A plecat la filiala din Durban, mi-a spus centralista.

— E o urgență acasă, am zis. Poți, te rog, telefona la Durban, să lași un mesaj? Roagă-l să-i telefoneze soției lui cât mai iute cu putință, la următorul număr. Spune-i că-i urgent.

Și i-am dat numărul de la hotel.

Patru ore am așteptat. Nici un telefon.

Unde era Chrissie? Asta doream să aflu, înainte de orice. Mi se părea incredibil că Mark ar fi putut lua fetița cu el la Durban. Dar, dacă n-o luase, ce făcuse cu ea?

Am sunat la Durban. Nu, Mark nu era în Durban, mi-a răspuns secretara, nu era așteptat acolo în săptămâna aia. Am încercat cumva la biroul din Cape Town?

Disperată, l-am sunat pe John.

— Soțul meu a luat copilul și s-a evaporat. N-am nici un ban. Nu știu ce să fac. Ai vreo propunere?

În hol era un cuplu mai în vârstă, niște oaspeți, ascultau fără jenă ce spuneam la telefon. Dar mie nu-mi mai păsa dacă afla cineva despre problemele mele. Îmi venea să plâng, însă, în loc de asta, am izbucnit în râs.

— Pentru asta – și am făcut un gest spre ceea ce mă înconjura, adică spre interiorul hotelului Canterbury – pentru asta sunt pedepsită?

Apoi am început să plâng de-adevăratelea.

Aflându-se la kilometri distanță, John nu mi-ar fi putut vedea gestul, prin urmare (mi-am dat eu seama mai târziu) trebuie să fi dat un cu totul alt sens cuvântului *asta*. O fi înțeles că mă refeream la aventura mea cu el – și că o consideram un fleac, nemeritând atâta tămbălău.

— Vrei să te duci la poliție? m-a întrebat el.

— Nu fi ridicol. Nu poți fugi de bărbatul tău și apoi să te răzgândești și să-l acuzi că ți-a răpit copilul.

— Vrei să vin să te iau?

Am sesizat precauția din vocea lui. Și-l înțelegeam. În locul lui, și eu aș fi fost precaută dacă aș fi vorbit la telefon cu o muiere isterică. Dar eu nu voiam precauție, eu îmi voiam copilul înapoi.

— Nu, n-aș vrea, m-am răstit eu.

— Măcar ai mâncat ceva?

— Nu vreau să mănânc. Gata, să isprăvim cu discuția asta stupidă. Îmi pare rău, nu știu de ce am telefonat. La revedere.

Și am închis.

N-aveam chef să mănânc, dar nu m-ar fi deranjat să beau ceva: un whisky sec, bunăoară, apoi un somn de plumb, fără vise.

Tocmai mă trântisem pe pat, în cameră, și-mi acoperisem capul cu o pernă, când am auzit un ciocănit în ușa dinspre verandă. Era John. Am stat de vorbă, dar nu mai repet ce ne-am zis. Pe scurt, m-a luat la Tokai și m-a culcat în camera lui. El s-a culcat

pe canapea, în living. Mă așteptam pe jumătate să vină la mine în timpul nopții, dar n-a venit.

Am fost trezită de murmur de voci. Soarele era sus pe cer. Am auzit ușa de la intrare închizându-se. Apoi liniște, multă vreme. Eram singură în casa aceea ciudată.

Baia era rudimentară, toaleta, murdară. Un miros neplăcut de sudoare bărbătească și prosoape ude plutea în aer. N-aveam idee unde plecase John, când se va întoarce. Mi-am făcut o cafea, am inspectat casa. În fiecare încăpere, tavanul era atât de jos, încât simțeam că mă sufoc. Era doar o casă de fermă, am înțeles asta, dar de ce fusese construită pentru piticanii?

M-am uitat în camera bătrânului Coetzee. Lumina fusese lăsată aprinsă, un singur bec chior, fără abajur, în mijlocul tavanului. Patul era nefăcut. Pe masa de lângă pat, un ziar, deschis la pagina de rebus. Pe perete, un tablou, făcut de un amator, înfățișând o casă de țară din Cape, în stil olandez, spoită în alb, și o fotografie înrămată, a unei femei cu o expresie severă pe chip. Fereastra, mică, acoperită de un grilaj, dădea spre *stoep* pe care se zăreau doar două șezlonguri de pânză și un rând de ghivece cu ferigi veștejite.

Camera lui John, în care dormisem, era mai mare și mai bine luminată. Un raft de cărți: dicționare, dicționare frazeologice, manuale de bricolaj de toate felurile. Beckett, Kafka. Pe masă, maldăre de hârtii. O comodă cu sertare. Fără vreun gând anume, am deschis sertarele. În cel de jos, o cutie cu fotografii – m-am uitat printre ele. Ce căutam? Nu știam. Ceva ce aveam să recunosc doar când aveam să găsesc. N-am găsit. Majoritatea fotografiilor erau din anii de școală: echipe sportive, fotografii de grup, cu colegii de clasă.

Am auzit zgomote în fața casei și am ieșit. O zi frumoasă, cerul, de un albastru strălucitor. John descărca din camionetă foi de tablă ondulată, pentru acoperiș.

— Scuze că te-am lăsat singură, a zis el. Trebuia să mă duc după astea și n-am vrut să te trezesc.

Am tras un șezlong într-un loc însorit, am închis ochii și m-am lăsat furată de reverii. Nu intenționam să-mi abandonez copilul. Nu intenționam să-mi părăsesc soțul. Și dacă o făceam? Dacă îi

dădeam uitării pe Mark și pe Chrissie, mă mutam în căsuța asta urâtă, deveneam al treilea membru al familiei Coetzee, adjunctul, Albă ca Zăpada pentru cei doi pitici, ocupându-mă cu gătitul, dereticatul, spălatul rufelor, poate dând o mână de ajutor la reparatul acoperișului? Cât timp va trece până mi se vor vindeca rănile? Și apoi cât timp va trece până se va ivi adevăratul meu prinț, prințul din visurile mele, care mă va recunoaște pentru ceea ce sunt, mă va urca în șa, pe armăsarul său alb, și mă va duce înspre apus?

Pentru că John Coetzee nu era prințul meu. În sfârșit ajung la chestiune. Dacă asta a fost întrebarea ce-ți stăruia în minte când ai venit la Kingston – *O să fie o altă femeie din acelea care l-au confundat pe John Coetzee cu Făt-Frumos?* –, atunci ai primit răspunsul meu. John nu era prințul meu. Nu numai asta: dacă ai fi ascultat cu atenție, ai fi înțeles până acum cât de puțin probabil era ca el să fie prinț, un prinț satisfăcător, pentru orice fecioară de pe pământ.

Nu ești de acord? Crezi altfel? Crezi că vina a fost a mea, nu a lui – vina, neajunsul? Ei bine, întoarce-ți gândul la cărțile pe care le-a scris. Ce temă apare în fiecare carte? Aceea a femeii care nu se îndrăgostește de bărbat. Bărbatul o iubește sau nu o iubește pe femeie; dar femeia nu-l iubește niciodată pe bărbat. Ce crezi că reflectă această temă? Bănuiala mea, bănuiala mea bine documentată, este că reflectă experiența lui de viață. Nu le cădea cu tronc femeilor – vorbesc de femeile cu scaun la cap. Îl cercetau, îl adulmecau, poate îl și testau. Apoi plecau mai departe.

Plecau mai departe așa cum am plecat și eu. Aș fi putut rămâne în Tokai, cum am spus, în rolul Albei ca Zăpada. O idee nu chiar lipsită de forță de seducție. Dar până la urmă n-am rămas. John îmi era prieten într-o perioadă dură a vieții mele, era o cârjă pe care mă sprijineam uneori, dar n-avea niciodată să-mi fie iubit, nu în sensul adevărat al cuvântului. Pentru iubirea adevărată, e nevoie de două ființe umane întregi, și cei doi trebuie să se potrivească, să se potrivească unul în altul. La fel ca yin și yang. Ca un ștecher și o priză. Ca masculul și femela. El și eu nu ne potriveam.

Crede-mă, de-a lungul anilor m-am gândit mult la John și la ce fel de om era. Ceea ce o să-ți spun acum e după o reflecție

serioasă și, sper, fără animozitate. Pentru că, așa cum am zis, John a fost important pentru mine. M-a învățat multe. A fost un prieten care mi-a rămas prieten și după ce am rupt-o cu el. De câte ori m-am simțit deprimată, am putut să contez pe el că va glumi cu mine și mă va binedispune. Odată, m-a ridicat pe neașteptate culmi erotice – numai o dată, din păcate! Dar fapt e că John nu era făcut pentru iubire, nu era construit astfel – nu era construit să-și găsească locul sau să i se găsească locul. Ca o sferă. Ca o bilă de sticlă. Nu aveai cum să te conectezi cu el. Asta e concluzia mea, concluzia mea matură.

Poate că n-o să te surprindă. Probabil consideri că asta se întâmplă cu artiștii în general, cu bărbații artiști: anume că nu sunt făcuți pentru ceea ce eu numesc dragoste; că nu pot sau nu vor să se dăruiască total, din simplul motiv că au o esență tainică pe care trebuie s-o păstreze în folosul artei lor. Am dreptate? Asta crezi?

Dacă eu cred că artiștii nu-s făcuți pentru iubire? Nu. Nu neapărat. Încerc să nu am prejudecăți.

Ei bine, n-o să te poți feri la nesfârșit de prejudecăți dacă vrei să-ți scrii totuși cartea. Gândește-te. Vorbim despre un bărbat care, în cea mai intimă relație omenească, nu se poate conecta, ori se conectează doar scurt, intermitent. Și totuși, cum își câștiga existența? Își câștiga existența scriind rapoarte, rapoarte profesioniste, despre experiențe umane intime. Pentru că despre asta vorbesc romanele – nu-i așa? –, despre experiențe intime. Romanele, spre deosebire de poezie și pictură. Nu ți se pare ciudat?

[Tăcere.]

Am fost foarte deschisă cu dumneata, domnule Vincent. Bunăoară, povestea cu Schubert: până acum n-am spus-o nimănui. De ce n-am făcut-o? Pentru că am socotit că l-ar pune pe John într-o lumină ridicolă. Pentru că numai un tont, nu-i așa?, i-ar cere femeii pe care s-ar zice că o iubește să ia lecții în amor fizic de la un compozitor mort, un *Bagattelenmeister* vienez. Când un bărbat și o femeie sunt îndrăgostiți unul de celălalt, își creează

propria lor muzică, vine instinctiv, n-au nevoie de lecții. Dar ce face prietenul nostru John? Trage o a treia prezență în dormitor. Franz Schubert devine numărul unu, maestrul iubirii, John devine numărul doi, discipolul maestrului și executantul; iar eu devin numărul trei, instrumentul la care va fi interpretată muzica sexuală. Asta îți spune tot ce ai nevoie să știi despre John Coetzee – așa socotesc eu. Bărbatul care și-a confundat iubita cu o vioară. Care probabil a făcut același lucru cu fiecare femeie din viața lui: a confundat-o cu un instrument sau altul, vioară, fagot, timpan. Care era atât de idiot, atât de rupt de realitate, încât nu putea distinge între a cânta la o femeie și a iubi o femeie. Un bărbat care iubea conform manualului de întrebuințare. Nu știi dacă să râzi sau să plângi!

De aceea n-a fost niciodată Făt-Frumosul meu. De aceea nu l-am lăsat niciodată să mă ducă pe armăsarul lui alb. Pentru că nu era prinț, era broscoi. Din pricină că nu era ființă umană, în sensul deplin al cuvântului.

Am spus că voi fi sinceră cu dumneata, și mi-am ținut promisiunea. Îți mai spun un lucru sincer, încă unul, apoi mă voi opri și cu asta, basta. Este despre noaptea pe care am încercat să ți-o descriu, noaptea de la hotelul Canterbury, când, după atâtea încercări ale noastre, am nimerit în sfârșit chimia potrivită, combinația corectă. Cum am putut reuși asta, vei întreba – așa cum mă întreb și eu –, dacă John era broscoi, nu prinț?

Dă-mi voie să-ți spun cum văd eu acum acea noapte crucială. Eram rănită, derutată, cum am spus, și peste poate de îngrijorată. John a văzut sau a ghicit ce se petrecea în mine și pentru o singură dată și-a deschis inima, inima pe care în mod normal și-o ținea învelită în armură. Cu inimile deschise, a lui și a mea, ne-am unit. Pentru el, acea deschidere a inimii ar fi putut sau ar fi trebuit să marcheze o schimbare profundă, începutul unei vieți noi pentru amândoi împreună. Dar ce s-a întâmplat? În mijlocul nopții, John s-a trezit și m-a văzut dormind lângă el, fără îndoială cu o expresie de liniște pe chip, chiar de beatitudine – beatitudinea nu e imposibil de trăit pe lumea asta. M-a văzut – m-a văzut așa cum eram în acel moment –, s-a speriat, și-a închis degrabă armura la loc peste inimă, cu lanțuri și un lacăt dublu, și s-a strecurat afară.

Crezi că-mi vine ușor să-l iert pentru asta? Așa crezi?

Sunteți prea dură cu el, dacă-mi dați voie s-o spun.

Nu, nu sunt. Spun doar adevărul. Fără adevăr, oricât de dur ar fi, nu există vindecare. Asta-i tot. Asta-i tot ce-ți ofer pentru carte. E aproape ora opt. E timpul să pleci. Mâine-dimineață trebuie să prinzi avionul.

Încă o întrebare, una scurtă.

Nu, categoric nu, nici o altă întrebare. Ai avut destul timp. Sfârșit. *Fin.* Pleacă.

(Interviu realizat în Kingston, Ontario, mai 2008)

Margot

Dați-mi voie, doamnă Jonker, să vă informez ce am făcut de când ne-am întâlnit în decembrie. După ce m-am întors în Anglia, am transcris benzile conversațiilor noastre. L-am rugat pe un coleg originar din Africa de Sud să controleze ortografierea corectă a tuturor cuvintelor în afrikaans. Apoi am făcut ceva de-a dreptul radical, sper să am încuviințarea dumneavoastră. Mi-am eliminat propriile interjecții, intervenții și întrebări, și am aranjat textul astfel încât să fie citit ca o narațiune neîntreruptă, povestită de dumneavoastră.

Ceea ce aș vrea să fac acum e să citesc textul nou împreună cu dumneavoastră și să vă dau posibilitatea să faceți observații. Ce părere aveți?

În regulă.

Încă ceva. Deoarece povestea spusă de dumneavoastră era cam lungă, mai lungă decât mă așteptam, am hotărât s-o dramatizez ici și colo, pentru varietate, lăsând diversele persoane să se exprime cu propriile voci. O să vedeți pe parcurs ce înseamnă asta.

În regulă.

Începem.

Pe vremuri, de Crăciun, la fermă se organizau mari reuniuni familiale. Din lungul și din latul țării, fiii și fiicele lui Gerrit și Lenie Coetzee se strângeau la Voëlfontein, aducându-și soții, soțiile

și progeniturile, tot mai mulți plozi în fiecare an, ca să petreacă acolo o săptămână de râsete, glume și aduceri-aminte, dar mai ales să mănânce. Pentru bărbați, era și o ocazie să vâneze: păsări, antilope.

Între timp, în anii '70, întrunirile familiale s-au împuținat, din păcate. Gerrit Coetzee zace de mult în pământ, Lenie abia se mișcă, într-un azil din The Strand. Dintre cei doisprezece copii ai lor, fii și fiice, primii născuți s-au alăturat și ei împărăției umbrelor; în momente de reflecție...

Împărăția umbrelor?

Sună prea pretențios? O să modific. Primii născuți au părăsit această lume. În momente de reflecție, supraviețuitorii se gândesc la propriul sfârșit și se cutremură.

Nu. Nu-mi place.

Ce, cutremuratul? Nici o problemă. Îl tai. Au părăsit această lume. Printre supraviețuitori, glumele sunt făcute mai în surdină, aducerile-aminte sunt mai triste, mâncatul mai temperat. Cât despre partidele de vânătoare, au dispărut: oasele bătrâne au obosit și, oricum, după ani de secetă, n-a mai rămas nimic în *veld* care să merite să fie împușcat.

Din a treia generație, fiii și fiicele fiilor și fiicelor sunt, cei mai mulți dintre ei, prea absorbiți de propriile afaceri ca să mai participe, sau le pasă prea puțin de restul familiei. În anul cu pricina, numai patru din acea generație sunt prezenți: vărul ei Michiel, care a moștenit ferma; vărul ei John, din Cape Town; sora ei Carol; și ea însăși, Margot. Iar dintre cei patru, numai ea – îi vine ei să creadă – își amintește cu nostalgie de vremurile de demult.

Nu înțeleg. De ce mă puneți la persoana a treia – ea?

Dintre cei patru, doar ea, Margot – bănuiește Margot – își amintește cu nostalgie de vremurile de demult... Cred că vă dați seama ce forțat sună. N-o să meargă așa. Pronumele *ea* pe care

I am introdus este ca pronumele *eu,* doar că nu e *eu.* Vă displace chiar atât de mult?

Creează confuzie, așa mi se pare. Dar dumneavoastră știți mai bine. Continuați.

Prezența lui John la fermă e o sursă de stânjeneală. După ani petrecuți în străinătate – atât de mulți ani, încât s-a crezut că a plecat de tot –, a reapărut pe neașteptate printre ei, fiind privit cu suspiciune, bănuit a fi făcut ceva reprobabil. Se zvonea, printre altele, că ar fi făcut închisoare în America.

Familia pur și simplu nu știe cum să se poarte cu el. Încă n-au avut în mijlocul lor un infractor – dacă asta e el, un infractor. Un falit, da: bărbatul care s-a însurat cu mătușa ei, Marie, un fanfaron și un bețivan, cu care familia nu a fost de acord de la bun început, și-a declarat falimentul, ca să nu fie nevoit să-și plătească datoriile, și de atunci n-a mai mișcat un deget, a trândăvit acasă, trăind pe banii câștigați de nevastă-sa. Însă falimentul, chiar dacă-ți lasă un gust amar, nu e o crimă; câtă vreme a merge la închisoare înseamnă a merge la închisoare.

Părerea ei e că familia Coetzee ar trebui să se străduiască mai mult ca să o facă pe oaia rătăcită să se simtă bine-venită. Ea are de mult o slăbiciune pentru John. Copii fiind, nu se fereau să vorbească despre faptul că se vor căsători când vor crește mari. Socoteau că li se va permite – și de ce nu? Nu înțelegeau de ce zâmbeau adulții, zâmbeau și nu voiau să spună de ce.

V-am spus eu asta?

Da. Vreți s-o scot? Mie îmi place. E simpatică.

În regulă, lăsați-o. [Râde.] Continuați.

Sora ei, Carol, e alt gen. Carol e măritată cu un neamț, un inginer care încearcă de ani de zile să plece împreună cu soția lui din Africa de Sud, să se mute în Statele Unite. Carol a declarat răspicat că nu vrea ca în dosarul ei american să apară că e înrudită

cu un bărbat care – indiferent dacă, din punct de vedere tehnic, e sau nu infractor – a încălcat cine știe cum legea, legea lor. Dar ostilitatea lui Carol față de John e mult mai adâncă. Îl consideră un tip afectat și trufaș. De la înălțimea educației lui *engelse* [englezești], zice Carol, John îi privește cu dispreț pe cei din neamul Coetzee, pe toți fără excepție. De ce a decis el să-i blagoslovească cu prezența lui la reuniunea de Crăciun, ea, una, nu poate pricepe.

Ea, Margot, dezaprobă atitudinea surorii ei. I se pare că sora ei a devenit tot mai insensibilă de când s-a măritat și a început să se învârtă în cercul bărbatului ei, un cerc de expatriați nemți și elvețieni care au ajuns în Africa de Sud în anii 1960, ca să se umple de bani, iar acum se pregătesc să abandoneze vasul, pentru că țara trece prin vremuri furtunoase.

Nu știu. Nu știu dacă vă pot lăsa să spuneți asta.

Mă rog, cum vreți. Mă voi conforma celor spuse de dumneavoastră. Dar asta mi-ați zis, cuvânt cu cuvânt. Și gândiți-vă că e puțin probabil ca sora dumneavoastră să dea peste o carte obscură, publicată de o editură universitară din Anglia. Unde se află acum sora dumneavoastră?

Ea și Klaus trăiesc în Florida, într-o localitate care se numește St. Petersburg. N-am fost niciodată acolo. Cât despre cartea dumneavoastră, e posibil ca unul dintre prietenii ei să o descopere și să i-o trimită – nu se știe niciodată. Dar nu asta e problema. Când am vorbit cu dumneavoastră anul trecut, am avut impresia că pur și simplu veți transcrie interviul nostru. Habar n-aveam că o să-l rescrieți complet.

Nu e chiar așa. Nu l-am rescris de fapt, pur și simplu l-am redat ca o povestire, dându-i o formă diferită. O formă nouă nu afectează conținutul. E cu totul altceva să considerați că-mi permit libertăți în privința conținutului ca atare. Considerați că mi-am luat o prea mare libertate?

Nu știu. Ceva nu-mi sună bine, dar încă nu-mi dau seama ce anume. Tot ce pot să spun e că versiunea dumneavoastră nu sună chiar așa cum v-am spus eu. Dar mai bine tac. O să aștept până la sfârșit, să mă hotărăsc. Continuați.

În regulă.

O fi Carol prea dură, ea însă e prea moale, trebuie să recunoască acest lucru. Ea e cea care plânge când puii de pisică abia fătați sunt înecați, ea e cea care-și astupă urechile atunci când mielul dus la tăiere behăie îngrozit, behăie și nu se mai oprește. Când era copilă, nu-i plăcea să fie luată în râs pentru că era prea miloasă; dar acum, trecută bine de treizeci de ani, se îndoiește că ar trebui să se rușineze că e slabă de înger.

Carol zice că nu înțelege de ce participă John la reuniunea de familie, dar pentru ea motivul e evident. L-a adus aici, în locurile tinereții sale, pe tatăl lui, care, deși are puțin peste șaizeci de ani, arată ca un om bătrân, parcă abia se mai ține în viață – l-a adus ca să întinerească, să se întremeze, sau, dacă nu poate întineri, măcar să-și ia rămas-bun. După părerea ei, e un gest de datorie filială, pe care ea îl aprobă în totalitate.

Îl găsește pe John în spatele șopronului, unde meșterește ceva la mașină sau se preface că meșterește.

— E ceva cu mașina? îl întreabă ea.

— Radiatorul. Am fost nevoiți să ne oprim de două ori pe Du Toit's Kloof, ca să se răcească motorul.

— Ar trebui să-l rogi pe Michiel să se uite ce are. E as în mașini.

— Michiel e ocupat cu oaspeții. O s-o repar singur.

Bănuiala ei e că Michiel ar fi bucuros să aibă un pretext să scape de oaspeți, dar nu insistă. Cunoaște prea bine încăpățânarea masculină, știe că un bărbat preferă să se chinuie fără sfârșit cu o problemă, decât să îndure umilința de a cere ajutorul unui alt bărbat.

— Cu asta circuli în Cape Town? îl întreabă ea. (Prin *asta*, se referă la camioneta Datsun de-o tonă, tipul de camionetă ușoară pe care ea îl asociază cu fermierii și constructorii.) Pentru ce ai nevoie de o camionetă?

— E utilă, zice el scurt, fără să-i explice rostul.

Nu s-a putut abține să nu râdă când el și-a făcut apariția la fermă, la volanul acestei camionete, el cu barba și părul lui nepieptănate, cu ochelarii lui ca ochii de bufniță, iar tatăl lui stând lângă el, ca o mumie, țeapăn și stânjenit. Păcat că nu le-a făcut o fotografie. Și-ar dori și să stea de vorbă cu John, între patru ochi, despre tonsura lui. Dar gheața încă nu s-a spart, o discuție intimă trebuie să mai aștepte.

— Mă rog, zice ea, am primit instrucțiuni să te chem la ceai, ceai și *melktert*[1], făcută de mătușa Joy.

— Vin într-un minut, zice el.

Între ei vorbesc afrikaans. El vorbește împiedicat; Margot bănuiește că engleza ei e mai bună decât limba afrikaans vorbită de el, deși, trăind în adâncul țării, în *plattenland*, ea are rareori ocazia să vorbească engleza. Dar între ei au vorbit mereu afrikaans, încă din copilărie; n-o să-l facă să se simtă prost propunându-i să schimbe limba.

Faptul că el vorbește mai prost afrikaans are drept cauză, consideră ea, faptul că, în urmă cu ani de zile, el s-a mutat, mai întâi, la școli „englezești" și la o universitate „englezească" din Cape Town, apoi a plecat în lumea de dincolo de graniță, unde nu se aude nici boabă de afrikaans. *In 'n minuut*, zice el: într-un minut. E genul de greșeală la care Carol va ciuli urechile și apoi îl va lua pe John peste picior. „*In 'n minuut sal meneer sy tee kom geniet*", va spune Carol: într-un minut, domnia sa va veni și se va servi cu un ceai. Trebuie să-l apere de Carol sau măcar să se roage de Carol să-i fie milă de el pe parcursul celor câtorva zile.

Seara, are grijă să se așeze lângă el la masă. Li se servește la cină un amestec din tot ce a rămas de la prânz, masa principală a zilei: carne rece de berbec, orez, fasole verde cu oțet.

Observă că el dă mai departe platoul cu carne, fără să se servească.

— Nu mănânci berbec, John? strigă Carol din capătul celălalt al mesei, pe un ton de îngrijorare mieroasă.

— În seara asta nu, mulțumesc, răspunde John. *Ek het my vanmiddag dik gevreet*: m-am îndopat ca un porc la prânz.

1. Turtă de lapte (afrikaans).

— Carevasăzică, nu ești vegetarian. N-ai devenit vegetarian cât ai stat prin străinătăți.

— Nu un vegetarian convins. *Dis nie 'n woord waarvan ek hou nie. As 'n mens verkies om nie so veel vleis te eet nie...*

Nu e un cuvânt pe placul lui. Dacă cineva preferă să nu mănânce prea multă carne...

— *Ja?* zice Carol. *As 'n mens so verkies, dan...?* Dacă asta preferi, atunci... ce?

Acum toată lumea se uită la el. El a început să roșească. E limpede că nu știe cum să abată curiozitatea benignă a adunării. Și dacă e mai palid și mai costeliv decât ar trebui să fie un bun sud-african, o fi nu numai din pricină că a zăbovit prea mult printre zăpezile Americii de Nord, ci și din pricină că n-a mâncat de prea multă vreme carnea bună de berbec de Karoo? *As 'n mens verkies...* – ce urmează să spună el mai departe?

Acum roșește de disperare. Bărbat în toată firea, și uite-l cum roșește ca o fetișcană! E timpul ca ea să intervină. Își pune o mână liniștitoare pe brațul lui.

— *Jy wil seker sê, John, ons het alma ons voorkeure* – toți avem preferințe.

— *Ons voorkeure*, zice el, *ons fiemies.* Preferințele noastre; micile noastre toane.

Culege cu furculița o păstaie și o vâră în gură.

E decembrie și în decembrie nu se întunecă decât mult după ora nouă. Chiar și atunci – atât e de limpede văzduhul pe podișul înalt –, luna și stelele sunt destul de luminoase ca să vezi pe unde mergi. Prin urmare, după cină, ei doi pleacă la plimbare, făcând un ocol mare ca să evite barăcile care-i adăpostesc pe lucrătorii de la fermă.

— Mulțumesc că m-ai salvat la cină, spune el.

— Știi cum e Carol, zice ea. Întotdeauna a avut ochi ageri. Ochi ageri și limbă ascuțită. Ce face tatăl tău?

— E deprimat. Sunt sigur că știi că el și mama n-au avut cea mai fericită căsnicie. Dar chiar și așa, după moartea mamei, el a început să decadă – l-a cuprins urâtul, nu și-a mai găsit rostul. Bărbații din generația lui au fost crescuți să fie mai mult sau mai puțin neajutorați. Dacă nu există o femeie prin preajmă, care să

le gătească și să-i îngrijească, pur și simplu se sting. Dacă nu l-aș fi luat pe tata la mine, ar fi murit de foame.

— Mai muncește?

— Da, are slujba aia la furnizorul de piese de schimb, deși cred că i-au dat de înțeles că ar fi timpul să se pensioneze. Iar entuziasmul lui pentru sport este neabătut.

— E arbitru de crichet, nu-i așa?

— A fost, nu mai e. Nu mai vede bine deloc.

— Și tu? Parcă și tu jucai crichet?

— Da. De fapt, încă mai joc în meciuri amicale. Nivel de amatori, ceea ce-mi convine. Curios: el și eu, doi afrikaneri devotați unui joc englezesc la care nu ne prea pricepem. Mă-ntreb ce spune asta despre noi.

Doi afrikaneri. Așa se consideră el, un afrikaner? Ea nu cunoaște mulți afrikaneri autentici [*egte*] care să-l accepte în tribul lor. Nici măcar tatăl lui n-ar trece testul. În ziua de azi, ca să treci drept afrikaner, trebuie cel puțin să votezi cu naționaliștii și să mergi la biserică duminica. Nu și-l poate imagina pe vărul ei punându-și costum și cravată și mergând la biserică. Cu atât mai puțin pe tatăl lui.

Au ajuns la rezervorul de apă. Pe vremuri, rezervorul era umplut cu ajutorul unei pompe eoliene, dar în anii prosperității Michiel a instalat o pompă cu motor diesel, lăsând vechea pompă să ruginească, așa cum făcea toată lumea. Acum, când prețul petrolului a sărit în aer, Michiel va trebui să se gândească ce-i de făcut. S-ar putea să fie nevoit să recurgă din nou la vântul lui Dumnezeu.

— Îți amintești, zice ea, când eram copii și veneam aici…

— Și prindeam mormoloci cu ciurul, continuă el povestea, și-i duceam acasă într-o găleată cu apă, iar a doua zi îi găseam morți, pe toți, și nu înțelegeam de ce.

— Și lăcuste. Prindeam și lăcuste.

Nici n-a zis bine vorbele astea, că-i și pare rău că a pomenit de lăcuste. Căci și-a amintit de soarta lăcustelor, sau a uneia dintre ele. Din sticla în care le vârâseră, John a scos insecta și, sub ochii ei, a tras de-un picior lung din spate, până l-a smuls de trup, uscat, fără sânge sau ce s-o numi sânge la lăcuste. Apoi el i-a dat drumul

și au privit-o. De câte ori încerca să sară, lăcusta cădea pe-o parte, aripile scurmând colbul, iar celălalt picior îi zvâcnea zadarnic. *Omoar-o!* a țipat ea la el. Dar el n-a omorât-o, ci a plecat cu o expresie scârbită pe chip.

— Îți amintești cum ai smuls odată piciorul unei lăcuste și m-ai lăsat pe mine s-o omor? Am fost atât de furioasă pe tine!

— Îmi amintesc treaba aia în fiecare zi a vieții, răspunde el. În fiecare zi îi cer iertare bietei ființe. Eram copil, îi spun, un copil ignorant care nu știa ce face. *Kaggen*, îi zic, iartă-mă.

— *Kaggen*?

— *Kaggen*. Numele călugăriței, zeul-călugăriță. N-o fi chiar lăcustă, dar lăcusta va înțelege. În lumea de apoi, nu există probleme de limbă. E ca în rai.

Zeul-călugăriță. A băgat-o în ceață.

Un vânt noptatic geme prin vanele pompei moarte. Ea tremură înfiorată.

— Trebuie să ne întoarcem, îi spune ea.

— Imediat. Ai citit cartea lui Eugène Marais despre anul pe care l-a petrecut la Waterberg, studiind o ceată de babuini? Susține că la căderea nopții, când ceata înceta să mai caute hrană și se oprea locului ca să se uite cum apune soarele, el detecta în ochii lor, sau cel puțin în ochii babuinilor mai bătrâni, scăpărări de melancolie, ca și când se năștea în ei conștiința propriei mortalități.

— La asta te face apusul să te gândești – la mortalitate?

— Nu. Dar nu pot să nu-mi aduc aminte de prima noastră conversație, prima conversație cu tâlc. Cred că amândoi aveam șase ani. Nu-mi amintesc exact cuvintele, dar știu că-mi deschideam inima în fața ta, îți spuneam totul despre mine, toate speranțele. Și la vremea aceea îmi ziceam: Prin urmare, asta înseamnă să fii îndrăgostit! Pentru că, dă-mi voie să-ți fac o mărturisire – pe vremea aceea eram îndrăgostit de tine. Și de atunci, a fi îndrăgostit de o femeie a însemnat pentru mine a fi liber să spun tot ce am pe suflet.

— Tot ce ai pe suflet... Ce legătură are asta cu Eugène Marais?

— Pur și simplu că înțeleg ce gândea bătrânul babuin în timp ce privea soarele apunând, acel șef de ceată, cel de care Marais se simțea mai apropiat. *Niciodată alta*, își spunea babuinul în gând:

Doar o viață, și-apoi niciodată alta. *Niciodată, niciodată, niciodată*: sentimentul ăsta mi-l dă Karoo și mie. Mă umple de melancolie. Mă dă peste cap.

Ea tot nu pricepe ce legătură au babuinii cu Karoo sau cu anii copilăriei lor, dar nu-și trădează nedumerirea.

— Locul ăsta îmi sfâșie inima, continuă el. Mi-a sfâșiat inima când eram copil, și de atunci n-am mai fost niciodată întreg.

Inima lui e sfâșiată. Ea habar n-a avut. Pe vremuri, se gândește ea, știa fără să i se spună ce se petrecea în inimile altor oameni. Talentul ei special: *meegevoel*, empatia. Dar nu-l mai are, din păcate, nu-l mai are! A crescut mare și, pe măsură ce a crescut, a devenit rigidă, ca o femeie care nu e niciodată invitată la dans, care-și petrece serile de sâmbătă așteptând zadarnic pe o bancă, într-o biserică, și care, până când un bărbat își amintește de bunele maniere și își oferă mâna, a pierdut orice plăcere, nu vrea decât să plece acasă. Ce șoc! Ce revelație! Acest văr al ei duce cu el amintirea iubirii pe care i-o purta ei în copilărie! Și a dus-o cu el în toți anii aceștia!

[Geme.] Chiar am zis eu așa ceva?

[Râde.] Ați zis.

Ce indiscreție din partea mea! [Râde.] Nu contează, continuați.

— Să nu-i spui nimic lui Carol, zice el, John, vărul ei. Să nu-i spui ce simt eu pentru Karoo. Dacă-i spui, n-o să mai scap de gura ei.

— Tu și babuinii, pufnește ea. Carol are și ea inimă, chiar dacă nu-ți vine să crezi. Dar nu, n-am să-i spun secretul tău. Se face frig. Ne întoarcem?

Ocolesc zona barăcilor, păstrând o distanță decentă. În întuneric, tăciunii focurilor de gătit lucesc în puncte roșii incandescente.

— Cât mai stai aici? îl întreabă ea. O să fii aici de Anul Nou?

Nuwe jaar: pentru *volk*, pentru popor, o zi de sărbătoare, întrecând în importanță Crăciunul.

— Nu, nu pot sta atât de mult. Am treburi în Cape Town.

— Ce-ar fi să-l lași pe tatăl tău aici și să te întorci mai târziu să-l iei? Dă-i timp să se relaxeze, să mai prindă putere. Nu arată bine.

— N-o să rămână fără mine. Tata are o fire agitată. Indiferent unde se află, vrea să fie în altă parte. Cu cât îmbătrânește, cu atât e mai rău. E ca o mâncărime. Nu poate sta locului. Plus că mai are și serviciul la care trebuie să se întoarcă. Își ia munca foarte în serios.

Casa e tăcută. Se strecoară prin ușa din spate.

— Noapte bună, îi urează ea. Somn ușor.

Ajunsă în cameră, se grăbește să se bage în pat. Ar vrea să apuce să adoarmă înainte de întoarcerea surorii și cumnatului ei. Nu ține să fie luată la întrebări despre ce s-a întâmplat cât a hoinărit cu John. Dacă îi dă cea mai mică ocazie, Carol o face să spună tot. *Am fost îndrăgostit de tine când aveam șase ani; tu ai fost modelul în iubirea mea pentru alte femei.* Să zică una ca asta! Ce compliment! Dar ea? Ce se petrecea în inima ei de numai șase ani, în timp ce a lui era cuprinsă de acea pasiune prematură? Primise să se mărite cu el, desigur, dar a acceptat faptul că se iubeau? Dacă da, nu-și amintește. Iar acum – ce simte pentru el acum? Declarația lui i-a pus inima pe jar. Ce personaj ciudat, vărul ăsta al ei! Ciudățenia lui nu se trage din familia Coetzee, e sigură de asta, în fond și ea e pe jumătate o Coetzee, prin urmare trebuie să vină din partea mamei lui, de la familia Meyer sau cum s-o fi numit, Meyerii din Eastern Cape. Meyer, sau Meier, sau Meiring.

Apoi adoarme.

— E cu nasul pe sus, spune Carol. Se gândește numai la sine. Nu suportă să se umilească vorbind cu oamenii obișnuiți. Când nu-și face de lucru cu mașina lui, șade într-un colț cu o carte. Și de ce nu se tunde? De câte ori îl văd, îmi vine să-i pun un castron pe cap și să-i tai lațele alea soioase și hidoase.

— Părul lui nu e gras, protestează ea, e doar prea lung. Cred că și-l spală cu săpun de mâini. D-aia stă așa ciufulit. Și e timid, nu-i îngâmfat. D-aia stă de unul singur. Dă-i o șansă, e o persoană interesantă.

— Flirtează cu tine. Se vede cu ochiul liber. Și tu flirtezi cu el. Tu, verișoara lui! Ar trebui să-ți fie rușine. De ce nu e însurat? E homosexual, crezi? E un *moffie*?

Nu știe niciodată dacă sora ei Carol vorbește serios, ori pur și simplu vrea să provoace. Chiar și aici, la fermă, Carol se fâțâie în pantaloni albi ultimul răcnet și bluze foarte decoltate, sandale cu toc înalt, brățări grele. Își cumpără hainele din Frankfurt, zice ea, când își însoțește soțul în călătorii de afaceri. Bineînțeles că toți ceilalți par, în comparație, foarte demodați, lipsiți de imaginație, rubedenii de la țară în adevăratul sens al cuvântului. Carol și Klaus locuiesc în Sandton, într-o ditamai casa de douăsprezece camere, ai cărei proprietari sunt niște anglo-americani și pentru care nu plătesc nici o chirie, cu grajduri și ponei, și un grăjdar, deși nici unul din ei nu știe să călărească. Încă n-au copii; vor face copii, o informează Carol, după ce se vor fi instalat ca lumea. Instalați ca lumea înseamnă instalați în America.

În cercul din Sandton, în care se învârt ea și Klaus – i-a mărturisit Carol odată –, se petrec tot felul de chestii moderne. N-a specificat care anume ar fi aceste chestii moderne, iar Margot n-a avut chef s-o iscodească, dar păreau să aibă legătură cu sexul.

Nu vă dau voie să scrieți asta. Nu puteți scrie așa ceva despre Carol.

Păi așa mi-ați spus.

Da, însă nu puteți transcrie fiecare cuvânt pe care-l spun și să-l faceți cunoscut în întreaga lume. Nu așa ne-a fost vorba. Carol n-o să-mi mai vorbească niciodată.

Perfect, promit s-o scot sau s-o atenuez. Dar ascultați-mă până la capăt. Pot continua?

Continuați.

Carol s-a rupt cu totul de rădăcinile ei. Nu mai seamănă câtuși de puțin cu *plattenlandse meisie*, fata de la țară, care a fost odată.

Mai curând seamănă a nemțoaică – piele bronzată, păr blond coafat, *eyeliner* gros. Falnică, sâni mari, abia trecută de treizeci de ani. *Frau*[1] doctor Müller. Dacă *Frau* doctor Müller decide să flirteze în maniera Sandton cu vărul John, cât va dura până când vărul John va ceda? Iubirea înseamnă să-ți deschizi inima față de persoana iubită, zice John. Ce părere ar avea Carol? E sigură că, în privința iubirii, Carol i-ar putea da vărului ei niște lecții, cel puțin în privința iubirii în versiune mai avansată.

John nu e un *moffie*: ea se pricepe destul de bine la bărbați ca să știe lucrul ăsta. Dar are ceva distant sau rece, ceva care, dacă nu e asexuat, e cel puțin neutru, așa cum un copil mic e neutru în ce privește sexul. Trebuie să fi existat femei în viața lui, poate că nu în Africa de Sud, dar măcar în America, deși el n-a pomenit nici un cuvânt despre ele. Femeile lui americane au apucat să-i vadă inima? Dacă are obiceiul ăsta, să-și deschidă inima, atunci e un tip neobișnuit: din experiența ei, nimic nu li se pare mai greu bărbaților decât să-și deschidă inima.

Ea, una, e măritată de zece ani. În urmă cu zece ani, și-a luat rămas-bun de la Carnarvon, unde lucra ca secretară într-un birou de avocatură, și s-a mutat la ferma soțului ei, la est de Middelpos, în Roggeveld, unde, dacă are noroc, dacă soarta îi surâde, va trăi până la capătul zilelor.

Ferma este căminul lor, cămin și *Heim*[2], dar ea nu se poate simți cu totul acasă, așa cum și-ar dori. Fermele de oi nu mai aduc bani, cel puțin nu în Roggeveld, sterp, pârjolit de secetă. Ca s-o scoată la capăt, a fost nevoită să se întoarcă la muncă, o slujbă de contabilitate de data asta, la hotelul din Calvinia. Patru seri pe săptămână, de luni până joi, și le petrece la hotel; vinerea, soțul ei vine de la fermă cu mașina, s-o ia acasă, și o duce înapoi în Calvinia lunea următoare, la crăpatul zorilor.

În ciuda acestei despărțiri săptămânale – o doare sufletul, își urăște camera de hotel mohorâtă, uneori nu-și mai poate reține lacrimile, își pune capul pe brațe și plânge –, ea și Lukas au o căsnicie pe care ea ar numi-o fericită. Mai mult decât fericită:

1. Doamnă (germ.).
2. Cămin (germ.).

norocoasă, binecuvântată. Un soț bun, o căsnicie fericită, însă fără copii. Nu din vrerea lor, ci din a sorții: soarta ei, vina ei. Din cele două surori, una stearpă, cealaltă încă *neinstalată ca lumea.*

Un soț bun, însă zgârcit cu sentimentele. O inimă baricadată este o meteahnă a bărbaților în general, sau numai a bărbaților sud-africani? Sunt nemții – bunăoară, soțul lui Carol – mai buni în privința asta? În acest moment, Klaus șade în *stoep* cu trupa de rubedenii Coetzee cu care s-a ales prin căsătorie, fumează un *cheroot*[1] (își împarte havanele cu generozitate, dar *rookgoed*[2]-ul său e prea ciudat, prea exotic pentru alde Coetzee), vorbind tare într-o afrikaans puerilă, de care nu-i este câtuși de puțin rușine, și regalându-i cu povești despre vremea când el și Carol s-au dus să schieze în Zermatt. Oare când sunt singuri în casa lor din Sandton, Klaus își deschide când și când inima în fața lui Carol, în felul său european de a vorbi, degajat, sigur pe sine? Ei nu-i prea vine a crede. Nu-i prea vine a crede că soțul lui Carol are ce deschide. Ea, una, n-a prea văzut să aibă inimă. În schimb, despre cei din neamul Coetzee se poate măcar spune că au inimă, și bărbații, și femeile. Uneori chiar prea multă, unii dintre ei.

— Nu, nu e un *moffie*, spune ea. Stai de vorbă cu el și o să te convingi singură.

— Ai vrea să facem o plimbare cu mașina în după-amiaza asta? o întreabă John. Am putea face o tură a întregii ferme, numai noi doi.

— Cu ce mașină? Cu Datsunul tău?

— Da, cu Datsunul meu. L-am reparat.

— L-ai reparat astfel încât să nu facă pană în mijlocul pustietății?

O glumă, desigur. Voëlfontein este mijlocul pustietății. De fapt, nu e numai o glumă. Ea nu are idee cât de mare e ferma, măsurată în kilometri pătrați, dar știe că n-o poți străbate cu piciorul de la un capăt la altul într-o singură zi, decât dacă mergi serios și fără oprire.

1. Trabuc (afrikaans).
2. Tutun (afrikaans).

— N-o să facă pană, zice el. Dar o să iau niște apă de rezervă, pentru orice eventualitate.

Voëlfontein se află în regiunea Koup, iar în Koup n-a mai căzut de doi ani strop de ploaie. Ce naiba i-o fi venit bunicului Coetzee să cumpere pământ aici, unde fiecare fermier până la ultimul se luptă să-și țină animalele în viață?

— Ce cuvânt e *Koup*? întreabă ea. E englezesc? Locul unde nimeni n-o scoate la capăt?

— E un cuvânt khoi. Hotentot. *Koup*: loc uscat. E substantiv, nu verb. *P*-ul final indică asta.

— De unde știi?

— Din cărți. Din gramaticile compilate de misionari, în vremurile de demult. Nu mai există vorbitori de limbi khoi, nu în Africa de Sud. Limbile sunt moarte, de fapt. În Africa de sud-vest mai sunt câțiva bătrâni care vorbesc limba nama. Asta-i tot. Tot ce-a rămas.

— Și xhosa? Vorbești xhosa?

El clatină din cap.

— Pe mine mă interesează lucrurile pe care le-am pierdut, nu cele pe care le-am păstrat. De ce să vorbesc xhosa? Sunt milioane care o fac. Nu au nevoie de mine.

— Credeam că limbile există ca să putem comunica între noi, zice ea. Ce rost are să vorbești hotentota, când nimeni altcineva n-o vorbește?

El îi zâmbește – micul lui zâmbet tainic, cum începe ea să-l perceapă, din care înțelege că el are un răspuns la întrebarea ei, dar, pentru că e prea proastă să-l înțeleagă, el nu-și mai răcește gura de pomană. E zâmbetul Domnului Știe-Tot, care o înfurie pe Carol mai presus de orice.

— Și după ce-ai învățat hotentota din vechile tale gramatici, cu cine o poți vorbi? insistă ea.

— Chiar vrei să-ți spun? întreabă el.

Micul lui zâmbet s-a transformat în altceva, ceva crispat și nu foarte plăcut.

— Da, spune-mi. Răspunde-mi.

— Cu morții. Poți vorbi cu morții. Care altfel – el ezită, ca și când vorbele ar putea fi prea mult pentru ea și chiar pentru el –, care altfel sunt alungați în tăcerea eternă.

A vrut un răspuns, poftim, l-a primit. Mai mult decât suficient s-o reducă la tăcere.

Merg cu mașina timp de jumătate de oră, până la punctul cel mai apusean al hotarului fermei. Acolo, spre surprinderea ei, el deschide poarta, trece de ea cu mașina, închide poarta la loc și, fără nici un cuvânt, conduce mai departe, pe drumul accidentat. La patru și jumătate, ajung în orașul Merweville, unde ea n-a mai fost de ani de zile.

El oprește în fața cafenelei Apollo.

— Vrei o cafea? o întreabă el.

Intră în local, urmați de vreo șase plozi desculți, dintre care unul abia dacă se ține pe picioare de mic ce e. Mevrou, proprietăreasa, ține radioul deschis – se transmite muzică pop afrikaans. Cei doi se așază, alungă muștele. Plozii se strâng în jurul mesei lor, privindu-i cu o curiozitate nedisimulată.

— *Middag, jongens*, spune John.

— *Middag, meneer*, răspunde cel mai mare dintre copii.

Comandă cafea și primesc un surogat: un nes palid, cu lapte condensat. Ea soarbe din ceașcă, o dă la o parte. El bea gânditor.

O mână mică se strecoară și șutește cubul de zahăr de pe farfuria ei.

— *Toe, loop!* zice ea: Șterge-o!

Copilul îi zâmbește vesel, desface ambalajul cubului, îl linge.

Nu e nicidecum prima dată când ea își dă seama cât de mult au coborât vechile bariere între albi și cei de culoare. Semnele sunt mai vădite aici decât în Calvinia. Merweville este un oraș mai mic și în declin, într-atât încât ai crede că aproape cade de pe hartă. N-au mai rămas decât câteva sute de persoane. Jumătate dintre casele prin dreptul cărora au trecut păreau neocupate. Clădirea purtând inscripția *Volkskas* [Banca Populară], încrustată cu pietricele în mortarul de deasupra ușii, nu mai găzduiește o bancă, ci un atelier de sudură. Deși fierbințeala după-amiezii s-a mai potolit, singurele suflete vii pe strada principală sunt doi

bărbați și o femeie care stau întinși, dimpreună cu un câine jigărit, la umbra unui jacaranda înflorit.

Am zis eu toate astea? Nu-mi amintesc.

Oi mai fi adăugat eu un detaliu sau două, să însuflețesc niței scena. Nu v-am zis, dar cum Merweville apare des în povestea dumneavoastră, am făcut o vizită acolo, să văd cum e.

V-ați dus la Merweville? Cum vi s-a părut?

În mare măsură, așa cum l-ați descris. Dar nu mai există Apollo Café. Nici o cafenea. Să continui?

John spune:

— Ai habar că, printre celelalte realizări ale sale, bunicul nostru a fost primar în Merweville?

— Da, știu asta.

Bunicul lor comun s-a implicat în mult prea multe lucruri. A fost un *go-getter* – îi vine în minte cuvântul englezesc –, un om energic și întreprinzător, într-o țară cu prea puțini oameni de acest soi, un bărbat cu *spunk* – alt cuvânt englezesc –, cu sânge-n boașe, mai mult sânge-n boașe decât au avut probabil toți copiii lui laolaltă. Dar asta o fi soarta copiilor ai căror tați au fost oameni puternici: să nu le mai fi rămas decât puțin sânge-n boașe. Și-asta e valabil nu numai pentru fii, ci și pentru fiice: se țin poate prea mult deoparte, femeile Coetzee nu prea sunt binecuvântate cu „sânge-n boașe", ori cum s-o fi numind la femei.

Are amintiri vagi despre bunicul lor, care a murit când ea era încă mică: un bătrân adus de spate, urzus, cu o bărbie țepoasă: își amintește că, după masa de prânz, casa se cufunda într-o liniște de mormânt: bunicul trăgea un pui de somn. Chiar și la acea vârstă fragedă a ei, era uimită să vadă cum teama de bătrân îi făcea până și pe oamenii mari să se furișeze ca șoarecii. Însă fără bătrânul acela, ea n-ar fi aici, și nici John n-ar fi: nu numai aici, pe pământ, ci aici, în Karoo, la Voëlfontein sau în Merweville. Dacă propria ei viață, din leagăn până în groapă, a fost și încă este hotărâtă de suișurile și coborâșurile de pe piața lânii și a ovinelor,

atunci asta se datorează bunicului ei: un bărbat care a pornit ca un *smous*, un negustor ambulant care vindea oamenilor de la țară țesături de bumbac, oale și cratițe, și medicamente, apoi, după ce a strâns destui bani, a cumpărat o parte dintr-un hotel, apoi a vândut hotelul și a cumpărat pământ și s-a așezat la casa lui, împotriva oricăror așteptări, ca un domn crescător de cai și de oi.

— Nu ai întrebat ce căutăm aici, în Merweville, a zis John.

— Foarte bine: ce căutăm în Merweville?

— Vreau să-ți arăt ceva. Vreau să cumpăr o proprietate aici.

Ea nu-și crede urechilor.

— Vrei să cumperi o proprietate? Vrei să locuiești în Merweville? În *Merweville*? Vrei să ajungi și primar?

— Nu, nu să locuiesc aici, ci să-mi petrec perioade de timp aici. Să locuiesc la Cape Town și să vin aici la sfârșit de săptămână și în vacanțe. Nu e imposibil. Merweville e la șapte ore distanță de Cape Town, când conduci șnur. Poți să cumperi o casă pentru o mie de ranzi – o casă cu patru camere și jumătate de *morgen*[1] de teren cu caiși și piersici, și portocali. Unde altundeva în lume poți găsi o asemenea pleașcă?

— Și tatăl tău? El ce zice despre planul ăsta al tău?

— E mai bine decât la azil.

— Nu înțeleg. Ce e mai bine decât la azil?

— Să locuiască în Merweville. Tata poate sta aici, să se stabilească aici; eu o să am baza la Cape Town, dar voi veni cu regularitate să văd cum o duce.

— Și ce-o să facă tatăl tău cât va fi singur aici? O să șadă pe *stoep* și o să aștepte să vadă singura mașină pe zi care va trece prin fața lui? John, motivul pentru care vrei să cumperi pe doi bani o casă în Merweville e simplu: pentru că nimeni nu vrea să trăiască aici. Nu te înțeleg. De unde acest entuziasm brusc pentru Merweville?

— De la Karoo.

Die Karoo is vir skape geskape! Karoo a fost făcut pentru oi! Ea trebuie să-și muște limba. *Chiar vorbește serios! Vorbește de Karoo de parcă ar fi paradisul!* Și deodată o inundă amintirile legate de

1. Unitate de măsură sud-africană, un morgen – 0,85 ha.

vacanțele de Crăciun de altădată, când ei erau copii și hălăduiau prin *veld*, liberi ca niște sălbăticiuni. „Unde vrei să fii îngropată?" a întrebat-o el odată, apoi, fără să-i aștepte răspunsul, a șoptit: „Eu vreau să fiu îngropat aici". „Pentru *totdeauna*? a întrebat ea, copil încă. Vrei să fii îngropat pentru totdeauna?" „Doar până o să ies din pământ", a răspuns el.

Până o să ies din pământ. Își amintește totul, chiar și cuvintele. Când ești copil, te descurci și fără explicații. Nu ceri ca totul să aibă logică. Dar și-ar aminti acele cuvinte ale lui dacă n-ar fi contrariat-o atunci, și, în străfundul ei, dacă n-ar fi continuat s-o contrarieze în toți acești ani? *O să ies din pământ*: credea într-adevăr vărul ei, crede într-adevăr că va ieși din mormânt? Cine-și închipuie că este: Isus? Și ce-și închipuie el că este Karoo: Țara Sfântă?

— Dacă vrei să locuiești în Merweville, va trebui să te tunzi mai întâi, zice ea. Oamenii de treabă din orașul ăsta n-o să îngăduie unui sălbatic să-și facă sălaș în mijlocul lor și să le strice fiii și fiicele.

De la Mevrou, aflată în spatele tejghelei, vin semne neîndoielnice că ar vrea să închidă localul. El plătește, apoi pleacă amândoi cu mașina. Pe drumul spre ieșirea din oraș, el încetinește în fața unei case cu o pancartă la poartă: *TE KOOP* – De vânzare.

— Asta-i casa la care m-am gândit, zice el. O mie de ranzi, plus documentele necesare. Îți vine să crezi?

Casa e un cub prin nimic deosebit, cu un acoperiș de tablă ondulată, o verandă umbroasă, de la un capăt la altul al fațadei, și, într-o parte, o scară de lemn abruptă, ducând până în pod. Zugrăveala și vopseaua arată jalnic. În fața casei, printre niște bolovani murdari, două aloe se luptă să trăiască. Chiar vrea John să-și abandoneze tatăl aici, în casa asta mohorâtă, în cocioaba asta care abia se ține? Un bătrân care tremură din toate încheieturile, mănâncă din conserve, doarme în așternuturi murdare?

— Vrei să arunci o privire? o întreabă el. Casa e încuiată, dar putem să-i dăm ocol.

Ea e scuturată de-un fior.

— Altă dată, zice ea. N-am chef azi.

De ce anume are azi chef, nu știe. Dar cheful ei nu mai contează la douăzeci de kilometri depărtare de Merweville, când motorul începe să tușească și John se încruntă, îl oprește și trage pe marginea drumului. Mașina se umple de miros de cauciuc ars.

— Iar se încinge, zice el. Așteaptă-mă un minut.

Din spate ia o canistră cu apă. Deșurubează capacul radiatorului, se ferește de jetul de aburi, reumple radiatorul.

— Ar trebui să fie de ajuns până acasă, zice el.

Încearcă să repornească motorul, care scoate un bârâit sec, dar n-o ia.

Ea cunoaște destul de bine firea bărbaților, ca să nu pună la îndoială competența lor în privința mașinăriilor. Nu dă nici un sfat, are grijă să nu se arate nerăbdătoare, nici măcar să nu ofteze. Timp de-o oră, vreme în care el își face de lucru cu furtunuri și șuruburi, și-și murdărește hainele și încearcă o dată și încă o dată motorul, ea păstrează o tăcere binevoitoare.

Soarele începe să coboare sub linia orizontului; el continuă să se chinuie practic în întuneric.

— Ai o lanternă? îl întreabă ea. Aș putea s-o țin ca să vezi.

Nu, nu a luat nici o lanternă. Mai mult, cum el nu fumează, n-are nici măcar chibrituri. Nu e cercetaș, doar un băiat de la oraș, neprevăzător, ca toți băieții de la oraș.

— Mă întorc pe jos până în Merweville, zice el într-un târziu. Sau putem merge amândoi.

Ea e încălțată cu sandale ușoare. N-o să străbată în sandalele astea douăzeci de kilometri prin *veld*, să se împiedice la tot pasul în întuneric.

— Până ajungi în Merweville, se face miezul nopții, spune ea. Nu cunoști pe nimeni acolo. Nu există nici măcar un service. Pe cine-o să convingi să vină până aici, să-ți repare camioneta?

— Și-atunci ce sugerezi să facem?

— Să așteptăm aici. Dacă avem noroc, o să treacă vreo mașină. Sau va veni Michiel să ne caute, mâine-dimineață.

— Michiel nu știe că am luat-o spre Merweville. Nu i-am spus.

Mai încearcă o dată să pornească motorul. Când învârte cheia în contact, se aude un clic înfundat. Bateria a murit.

Ea coboară, se îndepărtează până la o distanță cuviincioasă, urinează. A început să bată un vânt subțire. E frig, o să se facă și mai frig. În camionetă nu e nimic cu care să se poată învelì, nici măcar o prelată. Dacă e să aștepte toată noaptea, vor fi nevoiți să se ghemuiască în cabină. Apoi, când vor ajunge la fermă, vor trebui să dea explicații.

Încă nu e indispusă; încă e suficient de detașată de situația în care se află, ca să i se pară de-un comic sinistru. Dar starea asta se va schimba curând. N-au nimic de mâncare, n-au nimic de băut, în afară de apa din canistră, care miroase a benzină. Frigul și foamea o să muște din fragila ei bună dispoziție. Și nesomnul, desigur.

Ridică geamul.

— Ce zici, uităm că suntem bărbat și femeie și să nu ne simțim prea stânjeniți ca să ne ținem de cald unul altuia? îl întreabă ea. Pentru că altfel o să înghețăm.

În cei treizeci și ceva de ani de când se cunosc, s-au sărutat uneori, așa cum se sărută verișorii, adică pe obraz. S-au și îmbrățișat. Dar în noaptea asta se pune problema unui alt fel de intimitate. Cum-necum, pe scaunele astea tari, cu schimbătorul de viteze plasat inconfortabil între ei, vor trebui să se întindă unul lângă altul, sau să se înghesuie unul în celălalt, să-și țină de cald. Dacă Dumnezeu se va milostivi de ei și vor reuși să adoarmă, s-ar putea să fie nevoiți să îndure și umilința de a sforăi sau de a suporta sforăitul celuilalt. Ce încercare!

— Iar mâine, spune ea, îngăduindu-și un singur moment acid, când ajungem înapoi în civilizație, poate că reușești să repari ca lumea camioneta asta. E un mecanic bun la Leeuw Gamka. Michiel la el merge. Doar o sugestie prietenească.

— Îmi pare rău. E vina mea. Încerc să mă descurc singur, când de fapt ar trebui să apelez la meseriași. Asta din pricina țării în care trăim.

— Țara în care trăim? Ce vină are țara că ție ți se tot strică mașina?

— Din pricina lungii noastre istorii de a-i face pe alții să muncească în locul nostru, în vreme ce noi stăm la umbră și privim.

Prin urmare, de-asta se află ei aici, în frig și întuneric, așteptând să treacă cineva să-i salveze. Ca să demonstreze că albii ar trebui să-și repare singuri mașinile. Comic de-a dreptul!

— Mecanicul din Leeuw Gamka este alb, îi spune ea. Nu sugerez să-ți duci mașina la un băștinaș.

I-ar plăcea să adauge: *Dacă vrei să te ocupi singur de reparații, pentru Dumnezeu, fă mai întâi un curs de mecanică.* Dar își mușcă limba.

— Ce alte munci ții neapărat să le faci singur, în afară de a repara mașini? îl întreabă ea.

În afară de a repara mașini și de a scrie poezii.

— Grădinăritul. Reparațiile în jurul casei. Tocmai schimb sistemul de canalizare. Ție ți s-o fi părând amuzant, dar pentru mine nu-i o glumă. Iau atitudine. Încerc să sparg tabuul legat de munca manuală.

— Tabuul?

— Da. Așa cum, în India, pentru cei din casta superioară e un tabu să se ocupe de curățenie, adică să îndepărteze gunoaiele făcute de oameni, la fel, în țara asta, dacă un alb pune mâna pe un picamer sau pe o sapă, brusc devine necurat.

— Ce prostii spui! Nu-i deloc așa! E vorba doar de prejudecăți împotriva albilor!

De cum a rostit aceste cuvinte, le și regretă. A mers prea departe, l-a băgat în corzi. Acum, pe lângă frig și plictiseală, o să trebuiască să suporte și resentimentul acestui om.

— Dar îți înțeleg punctul de vedere, continuă ea, ca să-l ajute să iasă din situația asta, pentru că pare incapabil s-o facă singur. Ai dreptate într-o privință: prea tare ne-am obișnuit să nu ne murdărim mâinile, mâinile noastre albe. Ar trebui să fim mai dispuși să ne murdărim mâinile. Sunt cum nu se poate mai de acord. Gata, pun punct. Ți s-a făcut somn? Mie nu. Am o propunere. Ca să treacă timpul mai ușor, hai să ne spunem povești.

— Spune tu, zice el bățos. Eu nu știu povești.

— Spune-mi o poveste din America, îl roagă ea. Inventeaz-o, nu trebuie să fie adevărată. Orice poveste.

— Dată fiind existența, în afara timpului fără întindere, a unui Dumnezeu personal cuacuacua cu barbă albă cuacua, care din

înălțimea divinei apatii ne iubește profund cuacua, cu câteva exceptii[1].

Tace. Ea n-are nici cea mai vagă idee despre ce vorbește el.

— Cuacuacua, spune el.

— Mă dau bătută.

El tace.

— Acum e rândul meu, spune ea. Urmează povestea prințesei și a bobului de mazăre. Prințesa din poveste e atât de delicată, încât chiar și când doarme pe zece saltele de puf puse una peste alta e convinsă că sub ultima saltea simte un bob de mazăre, unul din acelea mici, uscate și tari. Toată noaptea se foiește și se învârtește – *Cine a pus bobul acolo? De ce?* – și din pricina asta nu reușește să doarmă nici o clipă. Când coboară la micul dejun, arată trasă la față. Se plânge părinților ei, regele și regina: „N-am închis un ochi toată noaptea, și totul din cauza bobului ăluia blestemat!" Regele trimite o servitoare să scoată mazărea de acolo. Femeia caută, caută, dar nu găsește nimic.

„Să nu mai aud despre mazăre, îi spune regele fiicei sale. Nu e nici un bob acolo. Bobul e numai în închipuirea ta."

Seara, prințesa se cocoață din nou pe muntele ei de saltele de puf. Încearcă să doarmă, dar nu poate, din cauza bobului de mazăre, care e fie sub cea mai de jos saltea, fie în închipuirea ei, n-are importanță unde, efectul e același. La ivirea zorilor, e atât de epuizată, încât nici nu poate mânca micul dejun. „De vină e bobul de mazăre!" se plânge ea.

Exasperat, regele trimite o întreagă trupă de servitoare să vâneze bobul, și când ele se întorc și spun că n-au găsit nimic, el poruncește să fie toate scurtate de cap. „Acum ești mulțumită?" urlă el la fiica lui. „Acum o să dormi?"

Ea se oprește să-și tragă sufletul. N-are idee ce va urma în povestea asta de adormit copiii, dacă prințesa va reuși până la urmă

1. Citare aproximativă din *Așteptându-l pe Godot*. Pentru versiunea românească, am folosit traducerea lui Gellu Naum, în volumul Samuel Beckett, *Așteptându-l pe Godot. Eleutheria. Sfârșitul jocului*, Curtea Veche Publishing, București, 2010.

să adoarmă sau nu; dar, în mod ciudat, e convinsă că, atunci când va deschide gura, îi vor veni în minte cuvintele potrivite.

Dar nu mai e nevoie de alte cuvinte. El a adormit ca un copil, vărul ăsta al ei, irascibil, încăpățânat, nepriceput, ridicol, a adormit cu capul pe umărul ei. Și doarme tun, fără îndoială: îl simte tresărind. Nici un bob de mazăre sub el.

Iar ea? Cine-i va spune ei o poveste ca s-o trimită în țara lui Moș Ene? Nicicând nu s-a simțit mai trează. Așa va trebui să-și petreacă noaptea: plictisită, frământându-se, suportând greutatea unui bărbat somnolent?

Zice el că există un tabu în privința albilor care fac muncă manuală, dar ce-i de zis despre tabuul privitor la verii de sexe diferite care-și petrec noaptea împreună? Ce-o să spună neamul Coetzee de la fermă? Zău că ea nu are nici un sentiment față de Coetzee, care ar putea fi socotit fizic, nici cea mai mică fremătare de reacție femeiască. Va fi asta de ajuns să o absolve? De ce nu-i înconjurat de nici o aură masculină? E vina lui? Sau, dimpotrivă, de vină e ea, care a absorbit cu toată inima tabuul că nu se poate gândi la el ca la un bărbat? Dacă el n-are nici o femeie, asta e din pricină că n-are sentimente pentru femei, prin urmare femeile, inclusiv ea, reacționează prin aceea că nu au nici un sentiment pentru el? E oare vărul ei, dacă nu un *moffie*, atunci un eunuc?

În cabină, aerul e tot mai închis. Având grijă să nu-l trezească, coboară geamul de-un deget. Mai degrabă simte pe piele decât vede ceea ce-i înconjoară – tufișuri, sau copaci, sau poate chiar animale. De undeva se aude țârâitul unui greier solitar. *Stai cu mine în noaptea asta*, îi șoptește ea greierului.

Dar poate există totuși un gen de femeie care e atrasă de-un bărbat ca ăsta, care e fericită să-l asculte fără să-l contrazică, în vreme ce el dă glas opiniilor sale și apoi își însușește opiniile acelea, chiar și cele evident prostești. O femeie indiferentă la prostia bărbătească, indiferentă chiar și la sex, care nu caută decât un bărbat pe care să-l atașeze persoanei sale, pe care să-l îngrijească și să-l apere de restul lumii. O femeie care va accepta corvezile casnice, pentru că ceea ce contează nu e ca ferestrele să se închidă și yalele să funcționeze, ci ca bărbatul ei să aibă spațiul să i se împlinească ideea pe care și-a făcut-o despre sine. Mai apoi, fără zarvă, va angaja

ca pe cineva care s-o ajute, cineva îndemânatic, pentru a îndrepta stricăciunile.

Pentru o femeie ca aceea, căsătoria ar putea fi lipsită de pasiune, dar nu neapărat și de copii. Ar putea da naștere unei întregi colonii. Iar mai târziu, ar putea ședea seara în jurul mesei, domnul și stăpânul în capul mesei, tovarășa sa de viață la celălalt capăt al mesei, iar odraslele lor sănătoase, bine-crescute, de-o parte și de alta a mesei. Și, în timp ce se mănâncă supa, stăpânul ar putea ține o disertație despre sanctitatea muncii. *Ce bărbat e omul meu!* ar putea să-și șoptească nevasta. *Ce conștiință dezvoltată are!*

De ce e atât de pornită împotriva lui John, și chiar și mai pornită împotriva nevestei lui, pe care ea i-a creat-o din nimic? Răspunsul e simplu: din pricină că, date fiind vanitatea și stângăcia lui, ea e blocată pe drumul spre Merweville. Dar noaptea e lungă, are tot timpul să elaboreze o ipoteză mai pretențioasă și s-o cerceteze, să vadă dacă are vreo virtute. Iar răspunsul mai pretențios ar fi: e pornită din pricină că avusese așteptări mult mai mari de la vărul ei, iar el i-a înșelat așteptările.

La ce se așteptase de la el?

Că-i va izbăvi pe bărbații Coetzee.

De ce dorește izbăvirea bărbaților Coetzee?

Pentru că bărbații Coetzee sunt atât de *slapgat.*

De ce și-a pus speranțele neapărat în John?

Pentru că, dintre bărbații Coetzee, el a fost cel binecuvântat cu șansa cea mai bună. El a avut o șansă și nu s-a folosit de ea.

Slapgat este un cuvânt pe care ea și sora ei îl folosesc una-două, poate pentru că a fost folosit cu prea mare libertate în preajma lor când erau mici. Abia după ce a plecat de-acasă, a băgat de seamă privirile șocate pe care le atrăgea cuvântul și a început să-l folosească mai cu precauție. Un *slap gat:* un rect, un cur asupra căruia nu mai ai control. De unde *slapgat*: moale, fără coloană vertebrală.

Unchii ei au devenit *slapgat* din cauză că părinții lor, bunicii lor i-au crescut astfel. Tatăl lor tuna și fulgera, îi făcea să tremure în papuci, în schimb mama umbla în vârful picioarelor, ca un șoarece. Rezultatul a fost că au ieșit în lume lipsindu-le orice sentiment de vină, lipsindu-le șira spinării, lipsindu-le încrederea în ei înșiși, lipsindu-le curajul. Potecile vieții alese de ei au fost, fără

excepție, poteci ușoare, poteci ale minimei rezistențe. Cu vârful picioarelor au încercat apa, apoi s-au lăsat duși de val.

Ceea ce i-a făcut pe cei din neamul Coetzee atât de lasă-mă să te las, și, prin urmare, atât de *gesellig*, companioni atât de buni, era tocmai preferința lor pentru poteca cea mai ușoară; iar *geselligheid* asta a lor era tocmai cea care făcea reuniunile de Crăciun atât de amuzante. Nu se certau niciodată, nu se ciorovăiau între ei, ci se împăcau de minune, toți. Generația următoare, generația ei, era cea care trebuia să plătească pentru nonșalanța lor, care ieșea în lume așteptându-se ca lumea să fie un alt loc *slap, gesellige,* un Voëlfontein scris cu litere mari, și descoperea, ia te uită!, că nu era așa!

Ea nu are copii. Nu poate face copii. Dar, dacă ar fi binecuvântată cu copii, ar socoti că prima ei datorie ar fi să scoată din ei sângele Coetzee. Cum se scoate sângele *slap* din oameni nu știe, poate doar ducându-i la un spital și cerând să li se pompeze sângele afară din trup și să le fie înlocuit cu sângele unui donator viguros; dar poate că o educație strictă în afirmarea de sine, începând de la o vârstă cât mai fragedă, ar rezolva chestiunea. Pentru că dacă e ceva ce ea știe despre lumea în care copilul viitorului va trebui să crească, acel ceva e că nu va mai fi loc pentru *slap*.

Nici măcar Voëlfontein și Karoo nu mai sunt Voëlfontein și Karoo de altădată. Uită-te la copiii ăia din Apollo Café. Uită-te la echipa de lucru a vărului Michiel, care cu siguranță nu mai e *plaasvolk* de altădată. În atitudinea față de albi a oamenilor de culoare se manifestă o duritate nouă, neliniștitoare. Cei mai tineri te privesc cu răceală, refuză să ți se mai adreseze cu *Baas* ori *Miesies*. Oameni ciudați străbat țara de la o așezare la alta, de la *lokasie* la *lokasie*, și nimeni nu anunță poliția, așa cum se întâmpla în alte vremuri. Poliția află tot mai greu informații demne de crezare. Oamenii nu mai vor să fie văzuți vorbind cu cei de la poliție; sursele au amuțit. Pentru fermieri, convocările pentru operațiuni de comando se fac mai des și pentru perioade mai lungi. Lukas se plânge tot timpul de situația asta. Dacă așa stau lucrurile în Roggeveld, cu siguranță la fel trebuie să se întâmple și aici, în Koup.

Lumea afacerilor schimbă și ea caracterul omului. Ca să intri în afaceri, nu mai e de ajuns să fii prieten cu toți fără excepție, să

faci favoruri și să ți se facă favoruri. Nu, în ziua de azi trebuie să fii dur și fără milă. Ce șansă au bărbații *slapgat* într-o asemenea lume? Nu e de mirare că unchii ei Coetzee nu prosperă: manageri de bancă, irosindu-și anii în orașe muribunde din *plattenland*, funcționari publici care înțepenesc pe scara ierarhică, fermieri care sărăcesc, chiar și tatăl lui John, un avocat căzut în dizgrație, a fost dat afară din barou.

Dacă ar avea copii, nu numai că ar face totul să-i purifice de moștenirea neamului Coetzee, ci s-ar gândi serios să facă ceea ce face Carol: i-ar scoate iute din țară, le-ar oferi un început nou în America, sau în Australia, sau în Noua Zeelandă, locuri unde se pot aștepta la un viitor decent. Dar, ca femeie fără copii, e scutită de nevoia să ia o asemenea decizie. Ei i s-a pregătit un alt rol: acela de a se devota soțului ei și fermei; de a duce o viață bună, cât se poate de bună în aceste vremuri, cât se poate de bună, de cinstită, de dreaptă.

Goliciunea viitorului ce se întinde în fața lui Lukas și a ei – asta nu e o sursă nouă de suferință, nu, ci revine iar și iar ca o durere de dinți, încât a ajuns s-o plictisească. Cum se face că acest văr al ei, al cărui trup reușește să fie și costeliv, și moale în același timp, nu simte frigul, în vreme ce ea, care fără îndoială are mai multe kilograme peste greutatea ei ideală, a început să tremure? În nopțile reci, ea și soțul ei dorm strâns lipiți unul de altul, ca să-și țină de cald. De ce nu reușește trupul vărului ei s-o încălzească? Nu numai că nu o încălzește, dar parcă îi suge propria căldură. Este el de la natură lipsit de căldură, așa cum este și lipsit de sex?

E cuprinsă brusc de o mânie autentică; și, parcă simțind-o, ființa asta bărbătească de lângă ea se mișcă.

— Iartă-mă, murmură el, așezându-se în capul oaselor.

— Pentru ce să te iert?

— Am pierdut șirul.

N-are habar la ce se referă el și nu are de gând să-l întrebe. El cade într-o parte și adoarme instantaneu.

Unde-i Dumnezeu în toate astea? Îi vine tot mai greu să intre în relație cu Dumnezeu Tatăl. Și-a pierdut credința pe care a avut-o odată în El. Fără Dumnezeu: neîndoielnic o moștenire de

la neamul Coetzee cel fără Dumnezeu. Când se gândește la Dumnezeu, nu-și poate imagina decât un chip bărbos cu voce bubuitoare și statură maiestuoasă, care trăiește într-o casă mare în vârful unui deal, cu o mulțime de servitori care se agită în jurul lui, făcând tot felul de lucruri pentru El. Fiind o Coetzee bună, preferă să se țină departe de asemenea persoane. Cei din neamul Coetzee se uită chiorâș la cei care-și dau aere, fac glume *sotto voce* pe socoteala lor. N-o fi ea la fel de bună la glume ca restul familiei, dar Dumnezeu i se pare cam greu de suportat, cam plicticos.

Aici trebuie să protestez. Întindeți prea mult coarda. Nici pe departe n-am zis așa ceva. Îmi puneți vorbe în gură.

Îmi pare rău. Poate m-am lăsat dus de val. O să rezolv. O să atenuez.

Fac glume *sotto voce.* Dar oare Dumnezeu, în înțelepciunea Lui infinită, are vreun plan pentru ea și Lukas? Pentru Roggeveld? Pentru Africa de Sud? Ceea ce azi arată haotic, haotic și lipsit de sens, se va dovedi cândva în viitor că face parte dintr-un plan vast? Bunăoară: există vreo explicație mai înaltă a faptului că o femeie în floarea vârstei trebuie să-și petreacă patru nopți pe săptămână dormind singură într-o cameră sordidă de la etajul doi al hotelului Grand din Calvinia, lună de lună, poate an după an, fără ca sfârșitul să se întrevadă; și de ce soțul ei, fermier înnăscut, trebuie să-și petreacă cea mai mare parte a timpului ducând animalele altor oameni cu camionul la abatoarele din Paarl și Maitland – o explicație mai înaltă decât aceea că, fără venitul adus de aceste slujbe distrugătoare de suflet, ferma se va duce de râpă? Și există vreo explicație mai înaltă pentru faptul că ferma la care amândoi se spetesc ca niște sclavi ca să o țină pe linia de plutire va trece, la un moment dat, în grija, nu a unui fiu zămislit de ei, ci a unui nepot idiot al soțului ei, dacă nu apucă banca s-o înghită mai înainte? Dacă în planul măreț al lui Dumnezeu n-a existat niciodată intenția ca această parte a lumii – Roggeveld, Karoo – să devină o fermă profitabilă, atunci care e adevărata Lui intenție cu ea? E oare sortită să cadă iarăși în mâinile *volk*-ului care, la fel ca în zilele de demult, de foarte demult, va bântui de la un district

la altul, cu turmele costelive, în căutare de păşuni, călcând sub copite gardurile, în vreme ce dezmoşteniţii, ca ea şi soţul ei, îşi vor da ultima suflare într-un colţ uitat?

Inutil să pui asemenea întrebări celor din neamul Coetzee. *Die boer saai, God maai, maar waar skuil die papegaai?* spun cei din neamul Coetzee şi chicotesc. Vorbe aiurea. O familie aiurea, frivolă, fără substanţă; clovni. *'n Hand vol vere*: un pumn de pene. Chiar şi singurul membru în privinţa căruia îşi făcuse oarecari speranţe, cel de lângă ea, care a picat ca un pietroi în lumea viselor, se dovedeşte a fi categoria pană. A şters-o în lumea mare şi acum se târăşte înapoi, cu coada între picioare, în lumea cea mică. Fugar ratat, mecanic ratat, o ratare din pricina căreia ea suferă acum. Fiu ratat. Stând singur în casa aia veche, plină de praf, lugubră, din Merweville, privind spre strada pustie, bătută de soare, lovindu-şi dinţii cu un creion, căutând în minte versuri. *O droë land, o barre kranse*... O, ţară pârjolită, o, stânci pleşuve... Ce urmează? Ceva despre *weemoed* cu siguranţă, despre melancolie.

Ea se trezeşte când primele pale de violet şi portocaliu încep să se întindă pe cer. În somn, şi-a răsucit cumva trupul şi s-a scufundat şi mai mult în scaun, încât vărul ei, care încă doarme, stă prăbuşit, nu pe umărul ei, ci pe coapsa ei. Iritată, se eliberează de sub apăsarea lui. Ochii îi sunt urduroşi, oasele îi trosnesc, o chinuie setea. Deschide portiera şi se strecoară afară.

Aerul e rece şi nemişcat. Sub ochii ei, scaieţi şi smocuri de iarbă, atinse de primele raze ale luminii, se ivesc de neunde. Parcă ar fi martoră la prima zi a facerii. *Dumnezeule!* murmură ea; îi vine să cadă în genunchi.

Din apropiere se aude un foşnet. În faţa ochilor ei, la mai puţin de douăzeci de paşi distanţă, ochii negri ai unei antilope, o mică *steenbok*, care se uită drept la ea, precaută, însă netemătoare, nu încă. *My kleintjie!* spune ea, micuţa mea. Tot ce-şi doreşte acum e s-o îmbrăţişeze, să-şi reverse asupra capului ei această neaşteptată iubire; dar, înainte să apuce să facă un pas, micuţa s-a şi răsucit şi a rupt-o la fugă, duduind cu copitele. Se opreşte la vreo sută de metri mai încolo, se întoarce, o măsoară din priviri câteva clipe, apoi o ia din loc, mai puţin grăbită de data asta, traversează câmpia şi coboară în albia secată.

— Ce-a fost aia? se aude vocea vărului ei.

În sfârșit, s-a trezit și el; se dă jos din camionetă, cască, se întinde.

— O *steenbokkie*, zice ea sec. Și-acum ce-o să facem?

— Mă întorc în Merweville, spune el. Tu mă aștepți aici. Ar trebui să fiu înapoi până-n zece, cel mai târziu unsprezece.

— Dacă trece o mașină și mă ia, plec. Indiferent în ce direcție.

El arată în ultimul hal, părul ciufulit, barba zbârlită. *Slavă Domnului că nu trebuie să mă trezesc cu tine în pat în fiecare dimineață,* se gândește ea. *Doar pe jumătate bărbat. Un bărbat adevărat s-ar descurca mai bine,* sowaar!

Soarele se arată deasupra orizontului; deja îi simte căldura pe piele. Poate că lumea este a lui Dumnezeu, dar Karoo îi aparține soarelui, în primul și în primul rând.

— Mai bine te-ai porni la drum, îi spune ea. O să fie o zi caldă.

Și se uită după el, cum pornește agale, ținând canistra atârnată de umăr.

O aventură: poate că așa-i cel mai bine să se gândească la episodul ăsta. Aici, în locul ăsta pierdut, ea și John au o aventură. Ani de zile de acum încolo, cei din neamul Coetzee își vor aminti momentul. *Îți amintești când Margot și John au avut pană pe drumul ăla uitat de Dumnezeu, spre Merweville?* Deocamdată, așteptând să ia sfârșit aventura, cu ce să-și ocupe ea timpul? Broșura jerpelită conținând instrucțiuni referitoare la Datsun; nimic altceva. Nici un poem. Rotația pneurilor. Întreținerea bateriei. Sfaturi pentru economisirea combustibilului.

Camioneta e îndreptată cu botul spre soarele care răsare, iar în cabină se face înăbușitor de cald. Ea se refugiază în spatele camionetei.

Sus, pe panta drumului, o apariție; din aburul căldurii, se ivește mai întâi trunchiul unui bărbat, apoi, treptat, un măgar și o teleagă. Vântul aduce până la ea clămpănitul copitelor.

Silueta se conturează tot mai clar. E Hendrik, de la Voëlfontein, și, în urma lui, așezat în teleagă, vărul ei.

Râsete și salutări.

— Hendrik era în vizită la fiica lui, în Merweville, explică John. Ne duce el la fermă, numai să fie și măgarul de acord. Zice că putem lega Datsunul de teleagă, să-l tragă.

— *Nee, meneer!* se alarmează Hendrik.

— *Ek jok maar net*, spune vărul ei. Am glumit.

Hendrik e un bărbat între două vârste. Din pricina unei operații de cataractă eșuate, a rămas orb de-un ochi. Are ceva și la plămâni, încât cel mai mic efort îl face să șuiere. Ca muncitor, nu prea e de folos la fermă, dar vărul ei Michiel îl ține totuși, pentru că așa stau lucrurile aici.

Fiica lui Hendrik trăiește cu soțul și copiii ei lângă Merweville. Soțul ei a avut o slujbă în oraș, dar se pare că a pierdut-o; fiica e menajeră. Probabil că Hendrik a plecat de la ei înainte de ivirea zorilor. Răspândește un ușor iz de vin dulce; ea îi bagă de seamă mersul împiedicat după ce a coborât de pe capră. Cherchelit în miezul dimineții: halal viață!

Vărul ei îi ghicește gândul.

— Am niște apă aici, zice el și arată canistra. E curată. Am umplut-o la o pompă eoliană.

Pornesc spre fermă, John așezat lângă Hendrik, ea în spatele lor, ținând un sac vechi de iută deasupra capului, să se ferească de soare. O mașină trece pe lângă ei, într-un nor de praf, se îndreaptă spre Merweville. Dacă ar fi văzut-o la timp, ar fi oprit-o – s-ar fi dus la Merweville și de acolo i-ar fi telefonat lui Michiel, să vină s-o ia. Pe de altă parte, deși drumul e plin de șleauri și teleaga îi hurducă, îi place ideea de a ajunge la fermă în teleaga lui Hendrik, trasă de măgar, îi place din ce în ce mai mult: clanul Coetzee strâns pe *stoep*, la ceaiul de după-masă, Hendrik ridicându-și pălăria în fața lor, aducându-l înapoi pe fiul rătăcit al lui Jack. Murdar, ars de soare, cu coada între picioare. „*Ons was so bekommerd!*" îi vor dojeni ei pe făptași. „*Waar was julle dan? Michiel wou selfs die polisie bel!*" Din partea lui, doar bodogăneală. „*Die arme Margie! En wat het van die bakkie geword?*" Am fost atât de îngrijorați! Unde-ați fost? Michiel era gata să sune la poliție! Săraca Margie! Și unde-i camioneta?

Pe alocuri, drumul e atât de abrupt, încât sunt nevoiți să coboare și s-o ia pe jos. În rest, măgărușul își face treaba cum trebuie,

nu-i nevoie decât de câte-o pleasnă ușoară de bici pe crupă, ca să nu uite cine-i stăpânul. Ce firav îi e trupul, ce delicate copitele, și totuși cât devotament, ce putere de îndurare! Nu-i de mirare că Isus iubea asinii.

După ce-au trecut hotarul fermei, se opresc la un rezervor. În timp ce măgarul se adapă, ea pălăvrăgește cu Hendrik despre fiica lui din Merweville, apoi despre cealaltă fiică, cea care muncește la bucătăria unui azil pentru bătrâni, în Beaufort West. Din discreție, nu pune întrebări despre ultima nevastă a lui Hendrik, cu care acesta s-a însurat pe când ea era încă o copilă, și care l-a părăsit, fugind cu un angajat de la căile ferate, din Leeuw Gamka.

Lui Hendrik îi vine mai ușor să stea de vorbă cu ea decât cu vărul ei, e limpede asta. El și ea au o limbă comună, în vreme ce John vorbește o limbă afrikaans rigidă, livrescă. Probabil că jumătate din ce spune John îi intră lui Hendrik pe-o ureche și-i iese pe cealaltă. *Ce e mai poetic, Hendrik, ce crezi: soarele care răsare, sau soarele care apune? O capră, sau o oaie?*

— *Het Katryn dan nie vir padkos gesorg nie?* îl tachinează ea pe Hendrik: Fiică-ta nu ne-a pregătit un pachet pentru prânz?

Hendrik e stânjenit, își ferește privirile, își mută greutatea de pe un picior pe celălalt.

— *Ja-nee, mies*, șuieră el.

Un *plaashotnot* din alte vremuri, un hotentot de la țară.

Dar uite că fiica lui a pregătit *padkos*. Dintr-un buzunar al vestei, Hendrik scoate un pachet învelit în hârtie maro, în care se găsesc un picior de pui și două felii de pâine albă unse cu unt – rușinea îl împiedică să le împartă cu ei, dar în același timp se rușinează să le devoreze de față cu ei.

— *In Godsnaam eet, man!* exclamă ea pe un ton poruncitor. *Ons is glad nie honger nie, ons is ook binnekort tuis*: Nu ne e foame și oricum în curând vom fi acasă.

Îl trage pe John după ea, la o plimbare de-a lungul rezervorului, până când Hendrik, întors cu spatele la ei, poate să-și înfulece prânzul.

Ons is glad nie honger nie: o minciună, bineînțeles. E sleită de foame. Mirosul puiului rece o face să saliveze.

— Șezi în față, lângă vizitiu, îi propune John. Pentru întoarcerea noastră triumfală.

Și așa face. Când se apropie de clanul Coetzee, strâns pe *stoep*, întocmai așa cum a bănuit ea, are grijă să afișeze un zâmbet și chiar să facă semn cu mâna, parodiind gestul celor din familia regală. I se răspunde cu câteva aplauze discrete. Ea coboară de pe capră.

— *Dankie, Hendrik, eerlik dankie*, spune ea. Mulțumesc sincer.

— *Mies*, răspunde Hendrik.

Mai târziu, va trece pe la el și-i va lăsa niște bani: pentru Katryn, îi va spune ea, să ia haine la copii, deși știe că banii se vor duce pe băutură.

— *En toe?* întreabă Carol de față cu toată lumea. *Sê vir ons: waar was julle?* Unde ați fost?

O clipă se lasă tăcerea, și în acea clipă ea își dă seama că întrebarea, aparent o provocare ca să dea o replică amuzantă, frivolă, conține de fapt un dedesubt serios. Familia chiar vrea să știe unde au fost ea și John; vor să li se confirme că nu s-a întâmplat nimic cu adevărat scandalos. Impertinența întrebării i-a tăiat răsuflarea. Faptul că oameni care o cunosc de-o viață și o iubesc sunt în stare s-o creadă capabilă de o comportare reprobabilă!

— *Vra vir John*, răspunde ea scurt – întrebați-l pe John – și intră în casă cu pas hotărât.

Când li se alătură o jumătate de oră mai târziu, atmosfera e încă tensionată.

— Unde-i John? întreabă ea.

Află că John și Michiel au plecat adineauri, cu furgoneta lui Michiel, să recupereze Datsunul. O să-l tracteze până la Leeuw Gamka, unde un mecanic o să-l repare ca lumea.

— Am stat până târziu ieri-noapte, spune mătușa Beth. Am așteptat și-am tot așteptat. Apoi ne-am spus că tu și John vă veți fi dus la Beaufort și vă petreceți noaptea acolo, pentru că Drumul Național e atât de periculos în perioada asta a anului. Dar n-ați dat telefon, și asta ne-a îngrijorat. Azi-dimineață, Michiel a telefonat la hotelul din Beaufort, de unde i-au spus că nu v-au văzut. A telefonat și la Fraserburg. Nu ne-am gândit că v-ați dus la Merweville. Ce-ați făcut în Merweville?

Chiar așa, ce-au făcut în Merweville? Se întoarce către tatăl lui John.

— John mi-a spus că vă gândiți să cumpărați o proprietate în Merweville, zice ea. E adevărat, unchiule Jack?

Se lasă o liniște șocată.

— E adevărat, unchiule Jack? insistă ea. E adevărat că vreți să vă mutați din Cape în Merweville?

— Dacă pui așa întrebarea, spune Jack – fără tonul glumeț al celor din neamul Coetzee, ci precaut –, atunci răspunsul e nu, nimeni nu se va muta la Merweville. Lui John i-a venit ideea – nu știu cât de realistă – să cumpere una dintre casele alea părăsite și s-o aranjeze ca o casă de vacanță. Mai mult n-am discutat în această privință.

O casă de vacanță în Merweville! Cine-a mai auzit așa ceva?! Taman în Merweville, cu vecini băgăreți și cu *diaken*-ul – diaconul – care-ți bate la ușă și insistă să te convingă să mergi la biserică! Cum poate Jack, care, la vremea lui, a fost cel mai plin de viață și mai ireverențios dintre ei toți, să se gândească să se mute la Merweville?

— Ar trebui să încerci Koegenaap mai întâi, Jack, îi spune Alan, fratele lui. Sau Pofadder. Cea mai grozavă zi a anului în Pofadder e când vine dentistul din Upington ca să extragă dinți. Ăia de-acolo au numit-o *die Groot Trek*, Marea Migrație.

Când le este amenințat confortul, cei din familia Coetzee o dau pe glumă. O familie strânsă într-un *laager* mic și strâmt – tabăra lor fortificată –, pentru a ține la distanță lumea și amenințările ei. Dar cât își vor mai exercita aceste glume efectul magic? Într-una din zile, însuși marele dușman va bate la ușă, Neînduplecata Moarte, ascuțindu-și tăișul coasei, și-i va chema afară unul câte unul. Ce putere vor mai avea glumele lor atunci?

— John mi-a spus că tu te vei muta la Merweville, iar el va rămâne la Cape Town, nu se lasă ea. Ești sigur, unchiule Jack, că te vei descurca de unul singur, fără mașină?

O întrebare serioasă. Clanului Coetzee nu-i plac întrebările serioase. „*Margie word 'n bietjie grim*", o să spună între ei: Margie devine cam sumbră. *Are de gând fiul tău să te mazilească în Karoo,*

să te abandonezi acolo, întreabă ea, de fapt, și, dacă asta se pregătește, cum de nu protestezi?

— Nu, nu, protestează Jack. N-o să fie așa cum spui tu. Merweville va fi doar un loc liniștit, undeva, unde te poți rupe o vreme de toate. Dacă se va realiza. E doar o idee, ți-am spus, o idee a lui John. Nimic definitiv.

— O stratagemă să scape de taică-său, spune sora ei Carol. Vrea să-l părăsească la mama dracului în Karoo, să se spele pe mâini de el. Și-atunci va trebui Michiel să aibă grijă de el, dacă va vrea, bineînțeles. Pentru că Michiel va fi cel mai aproape.

— Bietul John, săracu'! exclamă ea. Întotdeauna crezi ce-i mai rău despre el. Și dacă spune adevărul? A promis că o să-l viziteze în Merweville în fiecare weekend și că o să-și petreacă și vacanțele școlare acolo. De ce să nu-i dăm crezare?

— Pentru că nu cred o iotă din ce spune. Tot planul ăsta mi se pare dubios. Nu s-a înțeles niciodată cu taică-său.

— În Cape Town are grijă de tatăl lui.

— Locuiește cu taică-său doar pentru că n-are bani. Are treizeci și ceva de ani și nici un viitor. A fugit din Africa de Sud ca să scape de armată. Apoi a fost expulzat din America pentru că a încălcat legea. Acum nu poate găsi o slujbă ca lumea pentru că e prea cusurgiu. Amândoi trăiesc din salariul amărât pe care-l câștigă taică-său muncind la depozitul ăla de fier vechi.

— Dar nu-i adevărat! protestează ea.

Carol e mai mică decât ea ca vârstă. A fost o vreme când ea, Margot, avea inițiativa și Carol se lua după ea. Acum Carol merge țanțoșă în frunte, iar ea o urmează timorată. Cum de s-a întâmplat una ca asta?

— John predă la liceu, zice ea. Își câștigă singur existența.

— Eu am auzit altceva. Ce-am auzit eu e că meditează elevi care au picat la BAC și e plătit cu ora. Jumătate de normă, genul de muncă pentru studenții care vor să câștige bani de buzunar. Întreabă-l direct. Întreabă-l la ce școală predă. Întreabă-l cât câștigă.

— Nu contează numai un salariu mare.

— Nu e doar chestie de salariu. E chestie de a spune adevărul. Să-ți spună adevăratul motiv pentru care vrea să cumpere casa asta din Merweville. Să-ți spună cine-o să plătească pentru ea, el sau taică-său. Să-ți spună planurile lui de viitor.

Și, când ea o privește ca și cum n-ar înțelege, Carol continuă:

— Nu ți-a spus? Nu ți-a spus ce planuri are?

— Nu are planuri. E un Coetzee, ăștia n-au planuri, n-au ambiții, n-au decât doruri vagi. Are el așa, dorința să trăiască în Karoo.

— Ambiția lui e să devină poet, poet cu normă întreagă. Ai mai auzit așa ceva? Trăsnaia asta cu Merweville n-are nici o treabă cu confortul lui taică-său. El vrea un loc în Karoo, unde să vină când îi pică lui bine, unde să stea cu bărbia pe mâini și să contemple apusul și să scrie poezii.

Iarăși John și poeziile lui! Nu se poate abține, izbucnește în râs. John așezat pe *stoep*, în fața casei ăleia urâte, compunând poeme! Cu o beretă pe cap, desigur, și un pahar de vin lângă cot. Și puradeii de culoare ciorchine în jurul lui, sâcâindu-l cu întrebări. *Wat maak oom? Nee, oom maak gedigte. Op sy ou ramkiekie maak oom gedigte. Die wêreld is ons woning nie...* Ce face domnu'? Domnu' face poezii. La vechiul lui banjo, domnu' face poezii. Lumea asta nu-i pentru noi...

— O să-l întreb, zice ea printre hohote. O să-i cer să-i văd poeziile.

Ea îl prinde pe John a doua zi dimineața, tocmai când el se pregătește să plece într-una din plimbările lui.

— Vreau să vin și eu cu tine, îi spune ea. Așteaptă-mă un minut, să-mi schimb pantofii.

O pornesc pe poteca ce duce spre est, de-a lungul malului unei albii înghițite de iarbă, până la rezervorul de apă al cărui zid s-a spart la inundațiile din 1943 și de atunci n-a fost reparat. Pe apele puțin adânci ale rezervorului, trei gâște albe plutesc liniștite. E încă răcoare, nu e ceață, pot vedea până departe, până la Munții Nieuweveld.

— *God*, zice ea, *dis darem mooi. Dit raak jou siel aan, nè, dié ou wêreld.* Ce frumos! Te mângâie pe suflet.

Sunt în minoritate, ei doi, o minoritate minusculă a sufletelor tulburate de aceste întinderi uriașe, pustii. Dacă a fost ceva care i-a ținut uniți în toți acești ani, asta a fost. Acest peisaj, această *kontrei*[1] care ei i-a cucerit inima. Când va muri și va fi îngropată, se va descompune atât de firesc în acest pământ, încât va fi ca și când n-a avut niciodată o existență omenească.

— Carol spune că încă scrii poezii. Așa e? Mi le arăți și mie?

— Îmi pare rău s-o dezamăgesc pe Carol, răspunde el rece, dar n-am mai scris poezii din adolescență.

Ea își mușcă limba. A uitat: nu-i ceri unui bărbat să-ți arate poeziile scrise de el, nu în Africa de Sud, nu înainte de a-l asigura că totul va fi în regulă, că nu vei râde de el. Halal țară, în care poezia nu e o activitate bărbătească, ci un hobby pentru copii și *oujongnooiens* (fete bătrâne) – *oujongnooiens* de ambele sexe! Cum s-au descurcat Totius și Louis Leipoldt[2], n-are idee. Nu-i de mirare că sora ei Carol și-a găsit să se lege tocmai de faptul că John scrie poezii, Carol care adulmecă slăbiciunile altor oameni.

— Dacă ai renunțat la asta de atâta vreme, de ce crede Carol că încă scrii?

— Habar n-am. Probabil m-a văzut notând eseurile elevilor și a tras o concluzie greșită.

Nu-l crede, dar nu vrea să insiste. Dacă el evită să-i spună adevărul, treaba lui. Dacă poezia este o parte a vieții lui despre care e prea timid să vorbească sau de care se rușinează, atunci așa să fie.

Nu crede că John e un *moffie,* dar continuă s-o contrarieze faptul că nu are nici o femeie. Un bărbat singur, în special un Coetzee, i se pare ca o barcă fără vâsle, sau fără cârmă, sau fără pânze. Și acum doi bărbați, doi Coetzee, care trăiesc împreună ca un cuplu! În vreme ce Jack o mai avea pe redutabila Vera în spatele lui, a păstrat un curs mai mult sau mai puțin drept; dar acum că ea nu mai este, pare pierdut cu totul. Cât despre fiul lui

1. Țară, regiune (afrikaans).

2. Totius – pseudonimul literar al poetului afrikaner Jacob Daniël du Toit (1877-1953); Christian Frederik Louis Leipoldt (1880-1947) – poet sud-african de limbă afrikaans.

Jack și al Verei, nu i-ar strica o călăuză cu capul pe umeri. Dar ce femeie cu mintea întreagă ar vrea să se dedice bietului John?

Carol e convinsă că John e o cauză pierdută; iar ceilalți membri ai familiei Coetzee, deși sunt buni la inimă, ar fi probabil de acord. Ceea ce-o face pe Margot să se țină deoparte, ceea ce-i ține încrederea în John pe linia de plutire este, oricât de ciudat, felul în care se poartă tatăl și fiul unul față de celălalt; nu neapărat cu afecțiune – ar fi prea mult –, ci cu respect.

Cândva, cei doi s-au dușmănit cumplit. Râca dintre Jack și fiul său mai mare i-a făcut pe mulți să clatine din cap. Când fiul a dispărut peste mări și țări, părinții au încercat, cât au putut, să-și mascheze suferința. El s-a dus să urmeze o carieră științifică, susținea mama lui. Ani de zile, ea a ținut-o una și bună că John lucra ca om de știință în Anglia, chiar și când toată lumea s-a lămurit că ea habar n-avea pentru cine lucra fiul ei sau ce fel de muncă făcea. *Știți cum e John*, spunea tatăl lui: *întotdeauna foarte independent. Independent*: ce însemna asta? Pe bună dreptate, clanul Coetzee a socotit că însemna că John își renegase țara, familia, își renegase până și părinții.

Apoi Jack și Vera au născocit altă poveste: John nu era de fapt în Anglia, ci în America, unde făcea studii și mai avansate. Timpul a trecut; în absența unor vești concrete, interesul față de John și ce făcea el s-a stins. El și fratele lui mai mic au devenit doar doi dintre miile de tineri albi care fugiseră să scape de serviciul militar, lăsând în urmă o familie rușinată de fapta lor. John aproape că dispăruse din memoria lor, când le-a ajuns la urechi scandalul expulzării lui din Statele Unite.

Războiul acela teribil, zicea tatăl său: a fost numai vina unui război în care băieții americani și-au sacrificat viețile de dragul asiaticilor, care nu păreau să le fie recunoscători câtuși de puțin. Nu-i de mirare că americanii de rând se revoltau. Nu-i de mirare că demonstrau pe străzi. John a fost prins fără voia lui într-un protest de stradă, așa continua povestea; ceea ce a urmat n-a fost decât o neînțelegere urâtă.

Oare dezonoarea suferită de fiul său și de neadevărurile pe care a fost obligat să le spună din pricina asta au fost cele care l-au

transformat pe Jack într-un om șubred, îmbătrânit prematur? Cum de-și poate pune întrebarea asta?

— Cu siguranță te bucuri că revezi Karoo, nu-i așa? îl iscodește ea. Nu ești ușurat că ai hotărât să nu rămâi în America?

— Nu știu, răspunde el. Bineînțeles, în mijlocul a toate astea – nu face nici un gest, dar ea știe la ce se referă: cerul ăsta, spațiul ăsta, liniștea uriașă care-i înconjoară –, mă simt binecuvântat, unul dintre puținii norocoși. Dar, practic, ce viitor am în țara asta, unde niciodată nu m-am simțit acasă? Poate că o ruptură totală ar fi fost mai bună. Te rupi de ceea ce iubești și speri ca rănile să se vindece.

Un răspuns cinstit. Slavă cerului!

— John, ieri am stat de vorbă cu tatăl tău, când erai plecat cu Michiel. Serios, nu cred că înțelege pe deplin care ți-e planul. La Merweville mă refer. Tatăl tău nu mai e tânăr și nu se simte bine. Nu poți să-l abandonezi într-un oraș străin și să te aștepți să se descurce de unul singur. Și nu te poți aștepta ca restul familiei să dea fuga să-l îngrijească, dacă lucrurile nu merg cum trebuie. Asta-i tot. Asta-i tot ce voiam să spun.

El nu răspunde. Ține în mână o sârmă de gard veche, pe care a cules-o de pe jos. Iritat, lovește cu sârma în dreapta și-n stânga, retezând vârfurile firelor de iarbă care se leagănă în vânt, și coboară panta zidului erodat al rezervorului.

— Nu te purta așa! strigă ea, luându-se după el. Vorbește-mi, pentru Dumnezeu! Spune-mi că n-am dreptate! Spune-mi că greșesc!

El se oprește și-i aruncă o privire ostilă, rece.

— Dă-mi voie să te informez asupra situației tatălui meu, spune el. Tatăl meu n-are nimic pus deoparte, nici un sfanț și nici o asigurare. Nu are ce aștepta, decât o pensie de la stat: patruzeci și trei de ranzi pe lună – atâția erau când m-am interesat ultima oară. Prin urmare, în ciuda vârstei, în ciuda sănătății șubrede, trebuie să continue să muncească. Împreună, câștigăm într-o lună cât câștigă un vânzător de mașini într-o săptămână. Tata poate să renunțe la slujbă numai dacă se mută într-un loc unde costurile vieții sunt mai mici decât în oraș.

— Dar de ce trebuie să se mute? Și de ce în Merweville, într-o dărăpănătură ca vai de lume?

— Margie, tata și cu mine nu putem trăi veșnic împreună. E prea deprimant. Pentru amândoi. E nefiresc. Tații și fiii n-ar trebui niciodată să împartă aceeași locuință.

— Nu mi se pare că tatăl tău e o persoană cu care e greu să trăiești.

— Poate; dar cu mine e greu să trăiești. Și asta din pricină că nu vreau să împart spațiul cu altcineva.

— Prin urmare, asta e chestia cu Merweville – vrei să locuiești de unul singur?

— Da. Da și nu. Vreau să pot să fiu singur atunci când poftesc.

S-au strâns cu toții, tot clanul Coetzee, pe *stoep*, beau ceaiul de dimineață, sporovăiesc, îi privesc distrați pe cei trei băieți ai lui Michiel, cum joacă crichet în *werf*[1], sub cerul liber.

Departe, la orizont, se ivește un nor de praf și rămâne suspendat în văzduh.

— Ăla trebuie să fie Lukas, spune Michiel, care are ochiul cel mai ager. Margie, vine Lukas!

Mai târziu, ei află că Lukas e pe drum din zori. E obosit, dar binedispus, plin de vervă. Abia apucă să-și salute soția și pe restul familiei ei, că se și lasă prins în jocul băieților. Nu s-o fi pricepând la crichet, dar îi place să fie cu copiii, iar copiii îl adoră. Ar fi un tată nemaipomenit; ei i se frânge inima că nu poate să-i dăruiască un copil.

John intră și el în joc. Se pricepe mai bine decât Lukas la crichet, a jucat mai mult, se vede asta din prima clipă, dar copiii nu se dau în vânt după el. Spre deosebire de Lukas, el nu-i făcut să fie tată. Un *alleenloper*, așa cum sunt unii masculi; un singuratic. Poate că e mai bine că nu e însurat.

Nu seamănă cu Lukas; cu toate astea, sunt lucruri pe care ea le are în comun cu John și pe care nu le-ar putea niciodată împărți cu Lukas. De ce? Din pricina copilăriei petrecute împreună, cea mai neprețuită perioadă a vieții, când și-au deschis inimile unul

1. Curte (afrikaans).

față de celălalt, așa cum nu poți face mai târziu, nici măcar față de un soț, nici măcar față de un soț pe care-l iubești mai presus decât orice altceva pe lume.

Mai bine te rupi de ceea ce iubești, a spus el în timpul plimbării lor – *te rupi și speri ca rănile să se vindece.* Îl înțelege perfect. Asta e ce au ei în comun mai presus de orice: nu numai iubirea pentru ferma asta, această *kontrei*, acest Karoo, ci și o înțelegere ce merge mână-n mână cu iubirea, înțelegerea faptului că iubirea poate fi prea mult. Le-a fost dat să-și petreacă vacanțele de vară într-un loc sacru. Minunea aceea nu o vor mai retrăi nicicând; mai bine să nu mai calce pe vechile locuri și să plece de acolo jelind după ceea ce a apus pentru totdeauna.

Pentru Lukas, a avea grijă să nu iubești prea mult e o aiureală. Pentru Lukas, iubirea e simplă, din toată inima. Lukas i se dăruiește ei cu toată inima, iar ea, la rândul ei, i se dăruiește cu totul. *Cu trupul acesta te cinstesc.* Cu iubirea lui, soțul ei scoate ce-i mai bun în ea: chiar și acum, șezând aici și bând ceai, privindu-l cum se joacă, simte cum trupul îi e cuprins de dorință pentru el. De la Lukas a înțeles ce poate fi iubirea. Câtă vreme vărul ei... Nu și-l poate închipui dăruindu-se cuiva cu toată inima. O câtime este păstrată mereu în rezervă. Nu trebuie să fii câine ca să vezi asta.

Ar fi grozav dacă Lukas și-ar putea lua liber, dacă ei doi ar putea petrece o noapte sau două aici, la Voëlfontein. Dar nu, mâine e luni, trebuie să fie la Middelpos înainte de miezul nopții. Așa că, după prânz, își iau amândoi la revedere de la mătuși și unchi. Când vine rândul lui John, îl strânge în brațe, lipindu-se de el, și îi simte trupul încordat, refractar.

— *Totsiens*, îi spune ea: La revedere. O să-ți scriu o scrisoare și vreau să-mi răspunzi.

— La revedere, îi spune el. Să conduceți cu grijă.

Ea începe scrisoarea promisă în aceeași seară – în capot, încălțată cu papuci, șade în bucătăria ei, bucătăria care a devenit a ei prin căsătorie și pe care a ajuns s-o iubească, bucătăria cu un șemineu vechi uriaș, ale cărei rafturi gem și acum de borcane cu dulcețuri și conserve pe care le-a făcut toamna trecută.

Dragă John, scrie ea. *Am fost atât de supărată pe tine când am făcut pană pe drumul spre Merweville – sper că nu s-a văzut prea tare, sper să mă ierți. Iritarea de atunci s-a risipit, n-a mai rămas nimic din ea. Se spune că nu poți cunoaște ca lumea pe cineva până n-ai petrecut o noapte cu el (sau cu ea). Mă bucur că am avut șansa să petrec o noapte cu tine. În somn, măștile ne cad, suntem văzuți așa cum suntem cu adevărat.*

Biblia așteaptă ziua când leul se va culca alături de miel, când nu va mai fi nevoie să fim cu ochii-n patru, pentru că nu vom mai avea de ce să ne temem. (Stai liniștit, tu nu ești leu, eu nu sunt miel.)

Vreau să mai ridic o dată, pentru ultima oară, problema Merweville.

Toți îmbătrânim într-o bună zi, și așa cum ne purtăm cu părinții noștri, așa se vor purta alții cu noi. Cum îți așterni, așa dormi, se zice. Sunt sigură că ți-e greu să locuiești împreună cu tatăl tău, după ce te-ai obișnuit să trăiești singur, dar Merweville nu este cea mai bună soluție.

John, nu ești singurul care are probleme. Carol și cu mine avem aceeași problemă cu mama noastră. După ce Klaus și Carol vor pleca în America, greutatea va cădea pe umerii lui Lukas și ai mei.

Știu că nu ești credincios, prin urmare n-o să-ți sugerez să te rogi pentru a primi o îndrumare. Nici eu nu prea sunt credincioasă, dar rugăciunea e un lucru bun. Chiar dacă nu e nimeni acolo sus care să te audă, măcar scoți cuvintele din tine, în loc să te înăbuși cu ele.

Aș vrea să fi avut mai mult timp să stăm de vorbă. Îți amintești cum vorbeam când eram copii? Amintirea acelor vremuri îmi e foarte dragă. Ce trist că atunci când ne va veni nouă vremea să murim, povestea noastră, povestea despre tine și mine, va muri și ea.

N-am cuvinte să-ți spun câtă tandrețe simt pentru tine în aceste clipe. Ai fost întotdeauna vărul meu preferat, dar nu e numai asta. Tânjesc să te apăr de lume, deși probabil că nu ai nevoie de apărare (îmi dau doar cu presupusul). E greu de știut ce să faci cu asemenea sentimente. Relația dintre veri s-a demodat teribil. În curând, toate regulile pe care a trebuit să le băgăm la cap, despre cine are voie să se mărite sau să se însoare cu cine, veri primari sau de-al doilea sau de-al treilea, vor fi doar antropologie.

Îmi pare totuși bine că nu am acționat după jurămintele din copilărie (îți amintești?) și nu ne-am căsătorit. Probabil că și ție îți pare bine. Am fi fost un cuplu nefericit.

John, ai nevoie de cineva în viața ta, cineva care să aibă grijă de tine. Chiar dacă alegi pe cineva care nu e neapărat iubirea vieții tale, o căsnicie e mai bună decât viața pe care o duci acum, doar tu cu tatăl tău. Nu e bine să dormi singur noapte de noapte. Iartă-mă că-ți spun asta, dar vorbesc dintr-o experiență amară.

Ar trebui să rup această scrisoare, e jenantă de-a dreptul, dar n-o voi rupe. Îmi spun că ne cunoaștem de multă vreme, cu siguranță o să mă ierți dacă-mi vâr nasul unde n-ar trebui.

Lukas și cu mine suntem fericiți împreună în toate sensurile posibile. Îngenunchez în fiecare seară (ca să zic așa) pentru a mulțumi că ni s-au intersectat drumurile. Cât de mult îmi doresc să ți se întâmple și ție!

Ca la poruncă, Lukas intră tocmai atunci în bucătărie, se apleacă deasupra ei, își lipește buzele de creștetul ei, își strecoară mâinile sub capotul ei, îi prinde sânii în palme.

— *Skat* a mea, zice el: comoara mea.

Nu puteți scrie asta. Nu aveți voie. Ați născocit totul.

Tai.

Își lipește buzele de creștetul ei.

— *Skat* a mea, zice el, când vii la culcare?

— Acum, zice ea și pune stiloul pe masă. Acum.

Skat: un cuvânt de alint pe care l-a detestat până în ziua în care l-a auzit rostit de buzele lui. Acum, când el șoptește cuvântul, se topește toată. Comoara acestui om, în care el se poate cufunda oricând are chef.

Zac unul în brațele celuilalt. Patul scârțâie, dar ei puțin îi pasă, sunt acasă, pot să facă patul să scârțâie oricât poftesc.

Din nou!

Promit că, după ce termin, vă voi da textul, întregul text, și vă las să tăiați orice doriți.

— Lui John îi scriai? întreabă Lukas.

— Da. E atât de nefericit.

— Așa i-o fi firea. Genul melancolic.

— Dar nu era așa. Pe vremuri, era un băiat fericit. Dacă ar putea găsi pe cineva care să-l facă să se deschidă!

Lukas însă a adormit. Așa-i firea lui, genul lui: adoarme una-două, ca un copil inocent.

Și-ar dori să adoarmă și ea, dar somnul încă se lasă așteptat.

Ca și când spiritul vărului ei încă dă târcoale, o cheamă îndărăt în bucătăria întunecată, să termine scrisoarea. *Ai încredere în mine*, șoptește ea. Promit să mă întorc.

Dar când se trezește, e luni, nu mai are timp să scrie, nu mai are timp pentru intimități, trebuie să pornească iute la drum, spre Calvinia, ea la hotel, Lukas la depou. În micul birou fără ferestre din spatele recepției, ea se spetește cu maldărul de facturi; seara, e prea epuizată să continue scrisoarea începută și, oricum, nu mai regăsește starea aceea de spirit. *Mă gândesc la tine*, scrie în josul paginii. Nici măcar asta nu-i adevărat, nu s-a gândit la John toată ziua, n-a avut răgaz. *Cu dragoste multă*, scrie ea. *Margie.* Scrie adresa pe plic, îl lipește. A făcut-o și pe asta.

Dragoste multă, dar cât de multă, exact? Destulă cât să-l salveze pe John? Destulă să-l scoată din sine, din melancolia firii sale? Probabil că nu. Dar dacă el nu vrea să fie scos? Dacă marele său plan e să-și petreacă sfârșiturile de săptămână pe *stoep*, la casa din Merweville, scriind poezii, cu soarele căzând pe acoperișul de tablă și tatăl tușind în camera din spate, atunci va avea nevoie de toată melancolia pe care e în stare s-o resimtă.

Acesta e primul moment de îndoială. Al doilea vine când pune scrisoarea la cutie, când plicul tremură pe buza fantei. Ceea ce a scris ea, ceea ce îi va fi dat vărului ei să citească, dacă ea lasă scrisoarea să cadă în cutie, e într-adevăr tot ce poate ea să-i ofere? *Ai nevoie de cineva în viața ta.* Cu ce te ajută să ți se spună așa ceva? *Cu dragoste multă.*

Dar apoi se gândește: *E adult, de ce să trebuiască să-l salvez eu?*, și dă un bobârnac final scrisorii.

Are de așteptat zece zile, până vineri, săptămâna următoare, ca să primească răspunsul.

Dragă Margot,

Mulțumesc pentru scrisoare, am găsit-o când ne-am întors de la Voëlfontein, și mulțumesc pentru sfatul bun, dar impracticabil, anume de a mă căsători.

Întoarcerea de la Voëlfontein a fost lipsită de incidente. Prietenul lui Michiel, mecanicul, a făcut o treabă a-ntâia. Îți cer încă o dată iertare pentru noaptea pe care te-am obligat s-o petreci sub cerul liber.

Scrii despre Merweville. Planul n-a fost gândit chiar în toate amănuntele, și acum, odată întors în Cape Town, începe să mi se pară cam nebunesc. Una e să cumperi o cabană de weekend pe coastă, dar care om cu mintea-ntreagă și-ar dori să-și petreacă vacanțele de vară într-un oraș din Karoo, prăjit de soare?

Sper să fie toate bune la fermă. Tata vă transmite, ție și lui Lukas, toată dragostea lui, la fel și eu.

John

Asta e tot? Tonul rece, formal al scrisorii o șochează, obrajii i se aprind de indignare.

— Ce s-a întâmplat? întreabă Lukas.

Ea dă din umeri.

— Nimic, zice și-i întinde scrisoarea. O scrisoare de la John.

El o citește iute.

— Prin urmare, renunță la planul Merweville, zice el. Asta-i bine. Și ce te-a supărat așa?

— Nimic, zice ea. Doar tonul.

Au parcat în fața poștei. Asta fac ei vinerea după-masa, e parte din rutina pe care și-au stabilit-o: după cumpărături și, înainte de a pleca spre fermă, ultimul lucru e să se ducă să ia corespondența și s-o parcurgă rapid, așezați unul lângă altul în camionetă. Deși ea ar putea lua corespondența în oricare zi a săptămânii, n-o face. O fac amândoi, ea și Lukas, așa cum fac împreună cât mai multe lucruri cu putință.

Deocamdată, Lukas citește o scrisoare de la Land Bank, la care sunt atașate pagini întregi de cifre, mult mai importante decât banalitățile familiale.

— Citește pe-ndelete, mă plimb nițel, îi spune ea; coboară din mașină și traversează strada.

Oficiul poștal e o clădire nouă, scundă, masivă, care are cărămizi de sticlă în loc de ferestre, și un grilaj de oțel greu la ușă. Nu-i place clădirea. Parcă ar fi un post de poliție. Se gândește cu părere de rău la vechea poștă care a fost demolată pentru a face loc ăsteia și care, cândva, fusese casa Truter.

Încă n-a ajuns la mijlocul vieții, și deja îi e dor de trecut.

N-a fost niciodată vorba doar de Merweville, de John și tatăl lui, de cine va locui unde anume, în oraș sau la țară. *Ce facem noi aici?*, asta a fost întrebarea nerostită tot timpul. Amândoi o știuseră, și el, și ea. Scrisoarea ei, chiar dacă lașă, măcar o sugerase: *Ce facem noi în colțul ăsta pustiu al lumii? De ce ne irosim viața într-o trudă deznădăjduită, dacă oamenii n-ar fi trebuit niciodată să trăiască aici, dacă planul de a umple cu oameni locul ăsta a fost gândit prost de la bun început?*

Colțul ăsta de lume. Colțul la care se referă ea nu e Merweville, nici Calvinia, ci întregul Karoo, poate întreaga țară. Cine a venit cu ideea să se construiască drumuri și căi ferate, să înalțe orașe, să aducă oameni și apoi să-i lege de locul ăsta, să-i lege de inimă cu lanțuri, ca să nu mai poată pleca? *Mai bine te rupi de ceea ce iubești și speri ca rănile să se vindece*, a spus el când se plimbau amândoi prin *veld*. Dar cum să tai asemenea lanțuri?

A trecut de mult ora închiderii. Au închis la poștă. Au închis magazinele, strada e pustie. Meyerowitz Jeweller. Babes in the Woods – Se acceptă plata în rate. Cosmos Café. Foschini Modes.

Meyerowitz („Diamante eterne") e aici de nici ea nu mai știe când. Babes in the Woods era odată Jan Harmse Slagter. Cosmos Café era odată lactobar și se numea Cosmos Milk Bar. Foschini Modes a fost Winterberg Algemene Handelaars. Câte schimbări, ce frenezie comercială! *O droewige land!* O, țară tristă! Foschini Modes are suficientă încredere în afacerea sa încât să mai deschidă o filială în Calvinia. Oare poate pretinde vărul ei, emigrantul ratat, poetul melancoliei, că știe despre viitorul acestei țări ceva ce-i

este necunoscut lui Foschini? Vărul ei, care crede că până și babuinii sunt copleșiți de *weemoed* când se uită lung peste *veld*.

Lukas este convins că va urma un compromis politic. John s-o fi declarând el liberal, dar Lukas e un liberal mult mai practic decât va fi vreodată John, și mult mai curajos. Dacă și-ar pune mintea, Lukas și ea, *boer* și *boervrou*, bărbat și nevastă, și-ar putea încropi un trai la ferma lor. Ar trebui să strângă cureaua o baieră, două, trei, dar ar supraviețui. Dacă Lukas preferă să fie șofer pe camioane pentru cooperativă, ea ține contabilitatea la hotel nu din pricină că ferma ar fi o întreprindere condamnată pieirii, ci pentru că ea și Lukas au hotărât cu mult timp în urmă că își vor găzdui muncitorii așa cum se cuvine, le vor plăti salarii decente și le vor trimite copiii la școală, iar când muncitorii vor îmbătrâni și vor ajunge nevolnici, îi vor ajuta; și toată această grijă și tot acest sprijin necesită bani, mai mulți bani decât aduce ori va aduce vreodată ferma.

Ferma nu-i o afacere: asupra acestui lucru ea și Lukas au căzut de acord de mult. Ferma Middelpos îi adăpostește nu numai pe ci doi și fantomele copiilor lor nenăscuți, ci și alte treisprezece suflete. Pentru a face rost de bani care să asigure traiul acestei mici comunități, Lukas trebuie să-și petreacă zile întregi pe drum, iar ca nopțile, singură, în Calvinia. Asta vrea ea să spună când zice că Lukas e liberal: are o inimă generoasă, o inimă liberală; și, prin el, a învățat și ea să aibă o inimă liberală.

Și ce-i rău în asta, ca stil de viață? Iată întrebarea pe care ar vrea să i-o pună deșteptului de văr al ei, cel care mai întâi a fugit din Africa de Sud, iar acum spune că vrea să se rupă ca să fie liber. Să fie liber de ce anume? De iubire? De datorie? *Tata vă transmite dragostea lui, și eu la fel.* Ce fel de dragoste călâie mai e și asta? Nu, or fi fiind ea și John de același sânge, dar, indiferent ce simte el pentru ea, nu e vorba de iubire. El nici pe tatăl lui nu-l iubește, nu cu adevărat. Nici măcar pe sine nu se iubește. Și, oricum, care-i rostul să te rupi de tot și de toate? Ca să facă ce anume cu libertatea asta a lui? *Iubirea începe acasă* – nu așa spun englezii? În loc să fugă tot timpul, mai bine și-ar găsi o femeie de treabă, pe care s-o privească în ochi și să-i spună: *Vrei să te măriți cu mine? Vrei să te măriți cu mine și să-l primești pe bătrânul meu părinte în casa*

noastră, și să ai grijă de el cu devotament până când moare? Dacă îți vei asuma această povară, eu făgăduiesc să te iubesc și să-ți fiu devotat, și să găsesc un serviciu ca lumea, și să muncesc din greu, și să aduc acasă banii, și să fiu vesel, și să încetez să mai bombănesc tot timpul despre droewige vlaktes, *despre șesurile triste.* Ar vrea ca el să fie aici în clipa asta, în Kerkstraat, Calvinia, ca să aibă un *raas*, să-i spună vreo două: asta-i vine să facă.

Un fluierat. Se răsucește. Lukas, aplecat pe geamul camionetei. *Skattie, hoe mompel jy dan nou?* strigă el râzând. Cum de vorbești singură?

Alte scrisori nu-și mai trimit. În scurt timp, el și problemele lui încep să n-o mai preocupe. S-au ivit lucruri mai presante. Klaus și Carol au primit vizele așteptate, vizele pentru Țara Făgăduinței. Eficienți, fără să mai piardă vremea, se pregătesc de plecare. Un prim pas este s-o aducă la fermă pe mama ei, care a stat cu ei și căreia Klaus îi spune Ma, ca și ele, deși el are o mamă ca toate mamele, a lui, în Düsseldorf.

Străbat cu BMW-ul distanța de o mie șase sute de kilometri de la Johannesburg în douăsprezece ore, conducând cu rândul. O performanță care îi dă lui Klaus o mare satisfacție. El și Carol au făcut cursuri de perfecționare în șoferie și au primit atestate; sunt nerăbdători să conducă în America, unde drumurile sunt cu mult mai bune decât în Africa de Sud, deși, desigur, nu la fel de bune ca *Autobahnen* din Germania.

Ma nu se simte deloc bine: ea, Margot, vede asta când o ajută să coboare de pe bancheta din spate. Fața îi e buhăită, respiră greu, se plânge de dureri de picioare. Carol o lămurește că, mai nou, Ma are probleme cardiace: a consultat un specialist în Johannesburg și i s-a dat o serie nouă de pastile pe care trebuie să le ia, de trei ori pe zi.

Klaus și Carol înnoptează la fermă, apoi pornesc înapoi spre oraș.

— Când Ma își revine, tu și Lukas trebuie s-o aduceți în vizită, în America, zice Carol. O să contribuim și noi la plata biletelor.

Klaus o îmbrățișează, o sărută pe ambii obraji („Mai cald așa"). Lui Lukas îi strânge mâna.

Lukas își detestă cumnatul. Nici vorbă ca Lukas să le facă o vizită în America. Cât despre Klaus, el nu s-a ferit niciodată să-și exprime opiniile despre Africa de Sud.

— Minunată țară, spune el, peisaje minunate, resurse bogate, dar, multe, mult prea multe probleme. Nu văd cum le veți rezolva. După părerea mea, situația se va înrăutăți înainte să se îmbunătățească. Dar asta e doar părerea mea.

Ei îi vine să-l scuipe între ochi, dar n-o face.

Mama ei nu poate sta singură la fermă, când ea și Lukas sunt plecați, asta e limpede. Așa că ea aranjează ca un al doilea pat să fie pregătit în camera ei de la hotel. O să fie incomod, înseamnă să nu mai aibă deloc intimitate, dar nu există altă alternativă. Trebuie să plătească pensiune întreagă pentru mama ei, deși biata femeie mănâncă mai puțin decât o pasăre.

Sunt în a doua săptămână a acestui nou regim când un membru al personalului de întreținere o găsește pe mama ei căzută pe o canapea din holul pustiu al hotelului, fără cunoștință și vânătă la față. E dusă de urgență la spitalul districtual și e resuscitată. Medicul de gardă clatină din cap. Ritmul cardiac e foarte slab, spune el, are nevoie de îngrijire de urgență și de asistență de specialitate, ceea ce nu e posibil la Calvinia; Upington e o soluție, acolo e un spital bun, dar mai bine să fie dusă la Cape Town.

În mai puțin de-o oră, Margot a încuiat biroul și e pe drum spre Cape Town; șade înghesuită în spatele ambulanței, ținând-o pe mama ei de mână. Le însoțește o infirmieră de culoare, tânără, pe nume Aletta, ale cărei uniformă apretată, bine călcată, și dispoziție veselă o relaxează.

Aletta îi spune că s-a născut nu departe de acolo, în Wuppertal, Cederberg, unde încă trăiesc părinții ei. Nici nu mai știe de câte ori a făcut drumul până la Cape Town. Chiar săptămâna trecută au trebuit să ducă un bărbat din Loeriesfontein la spitalul Groote Schuur, laolaltă cu trei degete împachetate în gheață, într-o ladă frigorifică, degete pe care omul și le-a pierdut într-un accident cu un fierăstrău.

— Mama dumneavoastră o să se facă bine, zice Aletta. Groote Schuur e cel mai bun.

Se opresc la o benzinărie din Clanwilliam. Șoferul ambulanței, mai tânăr decât Aletta, a adus un termos cu cafea. Îi oferă și lui Margot un pahar, dar ea refuză.

— În ultima vreme beau mai puțină, spune ea (o minciună), îmi dă insomnii.

Ar fi vrut să-i invite ea la cafea, la o cafenea, să stea cu ei de vorbă firesc, prietenește, dar bineînțeles că nu poate face așa ceva fără a stârni scandal. *Dă, Doamne, să vină vremea când toată tâmpenia asta cu apartheidul va fi îngropată și dată uitării*, se roagă ea.

Se urcă toți înapoi în ambulanță. Mama ei doarme. I-a mai revenit culoarea în obraji, acum respiră regulat sub masca de oxigen.

— Trebuie să vă spun că apreciez foarte mult ce faceți tu și Johannes pentru noi, îi spune ea Alettei.

Aletta îi zâmbește cum nu se poate mai prietenos, fără urmă de ironie. Margot speră ca vorbele ei să fie înțelese în sensul cel mai larg, cu toate implicațiile pe care rușinea o împiedică să le exprime: *Trebuie să-ți spun cât de recunoscătoare sunt pentru ceea ce tu și colegul tău faceți pentru o bătrână albă și pentru fiica ei, două străine care n-au făcut niciodată nimic pentru voi, dimpotrivă, au luat parte, zi de zi, la umilirea voastră în țara voastră. Sunt recunoscătoare pentru lecția pe care mi-o dați prin acțiunile voastre, în care văd numai bunătate omenească, și mai ales prin zâmbetul tău minunat.*

Ajung în Cape Town la ora de vârf a traficului de după-amiază. Deși transportul lor nu e o urgență, Johannes activează sirena și își face loc prin trafic. La spital, ea rămâne ceva mai în urmă, în vreme ce mama ei e dusă la urgență. Când se întoarce să le mulțumească Alettei și lui Johannes, nu-i mai găsește, au plecat, îi așteaptă un drum lung până în nordul provinciei Cape.

Când mă voi întoarce! promite în sinea ei, ceea ce înseamnă: *Când mă întorc în Calvinia, mă duc să le mulțumesc personal!*, dar și: *Când mă întorc, o să devin o persoană mai bună, jur!* Și-și mai spune în sinea ei: *Cine era bărbatul din Loeriesfontein care și-a pierdut trei degete? Numai noi, albii, suntem duși cu ambulanța la spital – numai la spitalele bune! –, unde chirurgi bine pregătiți ne cos degetele la loc sau ne dau o inimă nouă, după cum e cazul, și totul pe gratis? Dă, Doamne, să nu fie așa, dă, Doamne!*

Când își vede din nou mama, o găsește într-o rezervă de un singur pat; e trează, zace într-un pat cu cearșafuri albe, curate, îmbrăcată în cămașa de noapte pe care ea, Margot, a avut prezența de spirit s-o pună în bagaj. I-a dispărut cu totul culoarea aceea alarmantă, chiar reușește să-și dea masca la o parte și să murmure câteva vorbe.

— Atâta agitație!

Ia mâna mamei, delicată, mai degrabă de copil mic, și o duce la buze.

— Prostii, îi spune ea. Acum Ma trebuie să se odihnească. Sunt aici dacă Ma are nevoie de ceva.

S-a gândit să-și petreacă noaptea lângă patul mamei, dar medicul de gardă e de altă părere. Mama ei nu este în pericol, spune el; starea îi este monitorizată de infirmiere; i se va da un somnifer și va dormi până a doua zi. Ea, fiica îndatoritoare, a trecut prin destule, mai bine să aibă și ea o noapte liniștită. Are unde sta?

Are un văr în Cape Town, îi răspunde ea, poate sta acolo. Medicul e mai în vârstă decât ea, neras, cu ochi întunecați și pleoape grele. I s-a spus cum îl cheamă, dar nu i-a reținut numele. Pare să fie evreu, dar poate fi și de altă origine. Miroase a fum de țigară; în buzunarul de la piept se vede un pachet albastru de țigări. Îl crede când îi spune că mama ei nu e în pericol? Da, îl crede; dar întotdeauna a avut pornirea de a-i crede pe doctori, de a crede ceea ce spun ei, chiar și când știe că ei nu fac altceva decât să tatoneze; prin urmare, nu are încredere în încrederea ei.

— Sunteți absolut sigur că nu e nici un pericol, domnule doctor? întreabă ea.

El dă din cap obosit. Absolut! Ce înseamnă *absolut* când e vorba de oameni?

— Ca să aveți grijă de mama dumneavoastră, trebuie să aveți grijă de dumneavoastră, spune el.

Simte că-i dau lacrimile, e copleșită și de autocompătimire. *Aveți grijă de noi amândouă!* ar vrea să-i spună medicului. Ar vrea să se arunce în brațele acestui străin, să fie strânsă și mângâiată.

— Mulțumesc, domnule doctor, spune ea.

Lukas e pe drumuri, undeva în nordul provinciei, nu poate fi contactat. De la un telefon public, îi telefonează vărului ei John.

— Vin și te iau imediat, spune John. Stai la noi cât vrei.

De ani de zile n-a mai fost în Cape Town. N-a fost niciodată în Tokai, suburbia în care locuiesc el și tatăl lui. Casa lor se află în spatele unui zid înalt care răspândește un miros puternic de igrasie și ulei de motor. Noaptea e întunecoasă, aleea de la poartă, neluminată; el o ia de braț, să o călăuzească.

— Te avertizez că e cam mizerie, îi spune el.

Unchiul ei o așteaptă la intrare. O salută distrat; e agitat – ea e familiarizată cu starea asta de agitație a celor din familia Coetzee –, vorbește repede, își trece degetele prin păr.

— Ma e bine, îl asigură ea, e doar o criză.

Dar el nu vrea să fie asigurat, el are chef de dramă.

John îi prezintă locuința. Casa e mică, prost luminată, îmbâcsită; miroase a ziare ude și a șuncă prăjită. Dacă ar fi ea stăpână aici, ar da jos perdelele îngrozitoare și le-ar înlocui cu altele mai ușoare și mai luminoase; dar bineînțeles că, în lumea asta a bărbaților, nu ea decide.

John o duce în camera care va fi a ei. I se strânge inima. Covorul e mânjit, să fie pete de ulei? Lângă perete, un pat de o singură persoană, lângă el, un birou pe care cărți și hârtii zac claie peste grămadă. Din tavan luminează același tip de lampă cu neon, care se găsea și în biroul ei de la hotel, înainte să fi cerut să fie schimbată.

Totul pare să aibă aceeași nuanță: un maro care bate fie spre galben stins, fie spre gri șters. S-ar zice că de ani de zile nu s-a mai făcut în casa asta curățenie de-adevăratelea.

De regulă asta e camera lui, îi explică John. A schimbat așternuturile; va goli două sertare ca să le poată folosi ea. De partea cealaltă a coridorului sunt depedințele necesare.

Ea cercetează dependințele cu pricina. Baia e groaznică, toaleta, murdară, miroase a urină.

De când a plecat din Calvinia, n-a mâncat decât o ciocolată. E lihnită. John îi oferă ceea ce el numește *French toast*, pâine albă muiată în ou și prăjită, din care ea mănâncă trei felii. Apoi el îi dă ceai cu lapte care se dovedește a fi acru (dar ea îl bea și așa).

Unchiul ei se furișează în bucătărie, purtând bluza de pijama peste pantaloni.

— Noapte bună, Margie, îi zice el. Să dormi tun. Și să-mi lași puricii să te sărute.

Fiului său nu-i urează noapte bună. Față de el, are o atitudine vădit ezitantă. S-au certat?

— N-am stare, îi spune ea lui John. Ne mișcăm puțin? Am stat toată ziua ghemuită în ambulanța aia.

O iau la plimbare pe străzile bine luminate ale suburbiei Tokai. Casele prin dreptul cărora trec sunt toate mai mari și mai arătoase decât a lui.

— Nu cu mult timp în urmă, aici era teren agricol, explică el. L-au parcelat și l-au vândut pe loturi. Casa noastră a fost o baracă pentru muncitorii de la fermă. De-aia e atât de prost construită. Peste tot curge apa, prin acoperiș, pe pereți. Când am timp liber, nu fac altceva decât să repar. Sunt ca băiatul cu degetul în stăvilar[1].

— Da, încep să înțeleg ce te atrage la Merweville. Măcar acolo nu plouă. Dar de ce să nu cumperi o casă mai bună aici, în Cape? Scrie o carte, scrie un bestseller. Fă un purcoi de bani.

E o glumă, dar el o ia în serios:

— Nu știu să scriu un bestseller. Nu cunosc îndeajuns oamenii și viețile ce le umblă prin cap. Oricum, nu mi-e sortit așa ceva.

— Ce anume?

— Să fiu un scriitor bogat și de succes.

— Atunci ție ce ți-e sortit?

— Exact ce am. Să locuiesc cu un părinte în vârstă, într-o casă cu acoperiș care curge, într-o suburbie de-a albilor.

— Prostii, spui *slap*. Acum vorbește familia Coetzee în tine. Dacă ți-ai pune mintea la contribuție, și mâine ți-ai putea schimba soarta.

Câinii cartierului nu-i văd cu ochi buni pe străinii care bântuie străzile în timpul nopții și vorbesc cu glas tare. Corul de lătrături devine asurzitor.

— Dacă te-ai putea auzi, John, nu se lasă ea. Spui atâtea prostii! Dacă nu te controlezi, o să devii o acriturâ bătrână care n-o să

1. E vorba de un copil, Hans Brinker, despre care legenda spune că ar fi salvat orașul olandez Haarlem de la inundații, astupând cu degetul său mic o gaură ivită într-un stăvilar, prin care apa începuse să curgă.

vrea decât să fie lăsată în pace, în cotlonul ei. Hai înapoi. Trebuie să mă trezesc devreme.

Doarme prost pe salteaua tare, incomodă. E în picioare înainte de ivirea zorilor, face cafea și prăjește pâine pentru toți trei. Pornesc la drum înainte de ora șapte, spre spitalul Groote Schuur, înghesuiți în cabina Datsunului.

Îi lasă pe Jack și pe fiul său în sala de așteptare, dar apoi n-o mai găsește pe mama ei. Mama ei a avut un episod în timpul nopții, este ea informată la biroul infirmierelor, și a fost dusă înapoi la terapie intensivă. Ea, Margot, să se întoarcă în sala de așteptare, unde va veni un medic să discute cu ea.

Se duce înapoi la Jack și John. Sala e tot mai plină. O femeie, o străină, zace trântită pe un scaun, în fața lor. Peste cap și peste un ochi și-a înnodat un pulover de lână îmbibat de sânge. Poartă o fustă scurtă și sandale de cauciuc; miroase a lenjerie murdară și a vin dulce; geme încet.

Încearcă să nu se uite într-acolo, dar femeia e pusă pe ceartă.

— *Waarna loer jy?* se rățoiește ea. La ce te holbezi? *Jou moer!*

Margot își lasă ochii în pământ, rămâne tăcută.

Mama ei, dacă va supraviețui, va împlini șaizeci și opt de ani peste o lună. Șaizeci și opt de ani de viață neprihănită, o viață neprihănită și plină de mulțumire. O femeie bună: o mamă bună, o soție bună, chiar dacă nițel distrată și agitată. Genul de femeie pe care bărbații o îndrăgesc fără reținere, deoarece pare să aibă nevoie de protecție. Și-acum a ajuns în iadul ăsta! *Jou moer!* – urâte vorbe. Trebuie să-și scoată mama de-aici, cât mai repede cu putință, și s-o mute într-un spital privat, oricât ar costa.

Păsărica mea, așa-i spunea tatăl ei: *my tortelduifie*, mica mea turturea. Soiul de pasăre căreia nu-i place să zboare din cuib. Crescând, Margot se simțea prea mare și prea dizgrațioasă în comparație cu mama ei. *Cine mă va iubi pe mine?* se întreba ea. *Cine-mi va spune mie „mica mea turturea"?*

Cineva o bate pe umăr.

— Doamna Jonker?

O infirmieră tânără, pe care n-a văzut-o până acum.

— Mama dumneavoastră s-a trezit și vrea să vă vadă.

— Veniți, le spune ea lui Jack și John care o urmează.

Mama ei e conștientă, calmă, atât de calmă încât pare în altă lume. În locul măștii de oxigen, are un tub introdus prin nas. Ochii și-au pierdut culoarea, sunt ca două pietricele gri fără luciu.

— Margie? șoptește ea.

Își sărută mama pe frunte.

— Sunt aici, Ma.

Intră medicul, același medic de ieri, ochii îi sunt încercănați. Kiristany, scrie pe ecusonul de pe halat. De serviciu ieri după-masă, de serviciu și azi dimineață.

Mama ei a avut o criză cardiacă, spune doctorul Kiristany, dar acum starea ei e stabilă. E foarte slăbită. Inima ei e stimulată electric.

— Aș vrea s-o mut pe mama într-un spital privat, unde e mai multă liniște decât aici, îi spune ea medicului.

Medicul clatină din cap. Imposibil, spune el. Nu-și poate da acordul. Poate peste câteva zile, dacă mama se va simți mai bine.

Ea se dă un pas înapoi. Jack se apleacă spre sora lui, murmură ceva ce ea nu aude. Ochii mamei ei sunt deschiși, buzele ei se mișcă, pare să răspundă. Doi bătrâni, doi inocenți, născuți în alte timpuri, stingheri în locul zgomotos, plin de mânie, care a devenit această țară.

— John? Vrei să-i spui ceva lui Ma? îl întreabă ea.

El clatină din cap.

— N-o să mă recunoască, zice el.

[Tăcere.]

Și?

Aici se termină.

Se termină? Dar de ce v-ați oprit aici?

Îmi pare un moment bun. *N-o să mă recunoască*: o replică bună.

[Tăcere.]

Ei bine, care e verdictul?

Verdictul meu? Încă nu înțeleg: dacă aceasta e o carte despre John, de ce puneți în ea atât de multe despre mine? Cine va vrea să citească despre mine – despre mine, și Lukas, și despre mama mea, și Carol, și Klaus?

Dumneavoastră sunteți o parte din vărul dumneavoastră. El a fost o parte din dumneavoastră. Asta e limpede, fără doar și poate. Ceea ce întreb este dacă textul poate rămâne așa cum este.

Așa cum e, nu, în nici un caz. Vreau să-l parcurg din nou, așa cum mi-ați promis.

(Interviuri realizate în Somerset West, Africa de Sud, în decembrie 2007 și iunie 2008)

Adriana

Senhora *Nascimento, sunteți braziliancă prin naștere, dar v-ați petrecut mai mulți ani în Africa de Sud. Cum s-a întâmplat asta?*

Ne-am dus în Africa de Sud din Angola, soțul meu, eu și cele două fiice ale noastre. În Angola, soțul meu a lucrat pentru un ziar, iar eu eram angajată la Compania Națională de Balet. Dar în 1973, guvernul a instituit stare de urgență și a închis ziarul. Au vrut să-l recruteze pe soțul meu în armată – îi recrutau pe toți bărbații sub vârsta de patruzeci și cinci de ani, chiar și pe aceia care n-aveau cetățenie angoleză. Nu ne puteam întoarce în Brazilia, era încă prea periculos, în Angola nu întrezăream nici un viitor pentru noi, așa că am plecat, am luat vaporul spre Africa de Sud. N-am fost nici primii care au făcut asta, nici ultimii.

Și de ce Cape Town?

De ce Cape Town? Fără un motiv anume, în afară de faptul că aveam o rudă acolo, un văr al soțului meu, proprietarul unui aprozar. După ce-am ajuns, am stat cu el și familia lui, în așteptarea documentelor de rezidență, ne-a fost greu la toți, nouă suflete în trei camere. Apoi soțul meu a reușit să găsească o slujbă de paznic și am putut să ne mutăm în propriul nostru apartament. Era situat în Epping. Câteva luni mai târziu, chiar înainte de dezastrul care a ruinat totul, ne-am mutat din nou, în Wynberg, ca să fim mai aproape de școala fetelor.

La ce dezastru vă referiți?

Soțul meu lucra în tura de noapte, era paznic la un depozit din apropierea docurilor. Era singur de pază. A avut loc un jaf – o bandă a intrat prin efracție. L-au atacat, l-au lovit cu un topor. Sau cu o macetă, însă mai degrabă cu un topor. O parte a feței i-a fost complet zdrobită. Încă mi-e greu să vorbesc despre asta. Un topor. Să lovești un om în față cu un topor, pentru că-și face datoria. Nu pot să înțeleg.

Ce-a pățit?

I-a fost afectat creierul. A murit. A durat mult, aproape un an, însă a murit. A fost groaznic.

Îmi pare rău.

Da. O vreme, firma la care a lucrat el a continuat să-i plătească salariul. Apoi s-au oprit. El nu mai era responsabilitatea lor, mi-au spus, ci a Asigurărilor Sociale. Asigurările Sociale. Asigurările Sociale nu ne-au dat un ban. Fiica mea cea mare a trebuit să renunțe la școală. Și-a găsit o slujbă la un supermarket. Câștiga o sută douăzeci de ranzi pe săptămână. Mi-am căutat și eu o slujbă, dar n-am găsit nimic în domeniul baletului, nu erau interesați de genul de balet la care mă pricepeam eu, prin urmare a trebuit să predau ore la o școală de dans. Dansuri latino-americane. Erau populare în Africa de Sud pe vremea aia. Maria Regina a rămas la școală. Avea de terminat anul respectiv și era în penultima clasă de gimnaziu. Maria Regina, fiica mea cea mică. Voiam să-și ia diploma, nu să muncească împreună cu sora ei la supermarket și să pună conserve pe rafturi pentru tot restul vieții. Ea era aia isteață. Îi plăcea să citească.

În Luanda, soțul meu și cu mine făceam eforturi să vorbim engleza la masă, și puțină franceză, ca să le deprindem și cu altceva decât Angola, dar nu s-a prins de ele mai nimic. În Cape Town, engleza a fost materia cea mai problematică pentru Maria

Regina. Așa că am înscris-o la cursuri suplimentare de engleză. Școala organiza aceste cursuri suplimentare după-amiaza, pentru copii ca ea, nou-sosiți. Atunci am început să aud de domnul Coetzee, omul despre care întrebați și care, după cum am aflat, nu era unul dintre profesorii titulari, nu, nici vorbă, era angajat de școală să predea aceste cursuri suplimentare.

Domnul Coetzee ăsta îmi pare a fi un afrikaner, i-am spus eu Mariei Regina. Școala ta nu-și poate permite un profesor englez ca lumea? Vreau să înveți engleză ca lumea, de la un englez autentic.

Niciodată nu mi-au plăcut afrikanerii. Am văzut mulți în Angola, lucrau în mine sau ca mercenari în armată. Îi tratau pe negri ca pe niște gunoaie. Asta nu-mi plăcea. În Africa de Sud, soțul meu a învățat câteva cuvinte afrikaans – a fost nevoit să învețe, la firma de pază erau numai afrikaneri –, mie însă nu-mi plăcea nici măcar să aud limba asta. Slavă Domnului că școala nu le obliga pe fete să învețe afrikaans, ar fi fost prea mult.

Domnul Coetzee nu e afrikaner, mi-a spus Maria Regina. Are barbă. Scrie poezii.

Afrikanerii pot și ei să aibă barbă, i-am spus eu, n-ai nevoie de barbă ca să scrii poezii. Vreau să-l văd cu ochii mei pe domnul Coetzee ăsta, nu-mi place ce-aud despre el. Spune-i să vină aici, la noi acasă. Spune-i să vină, să bea ceai cu noi și să facă dovada că e un profesor adevărat. Ce fel de poezie scrie?

Maria Regina a început să se foiască. Era la vârsta la care copiilor nu le place să te amesteci în ce fac ei la școală. Dar i-am spus că, atâta timp cât eu plătesc pentru lecțiile astea suplimentare, o să mă amestec atât cât poftesc. Ce fel de poezie scrie omul ăsta?

Nu știu, a zis ea. Ne pune să recităm poezii. Ne pune să le învățăm pe de rost.

Ce vă pune să învățați pe de rost? am întrebat. Spune-mi. Keats, a zis ea.

Ce-i aia Keats? am întrebat. (N-auzisem în viața mea de Keats. Habar n-aveam de vreunul dintre scriitorii ăia englezi de demult, noi nu i-am studiat la școală.)

Mi-i somn în simțuri… Inima mă doare / Și pare-se cucută doar și opiu / De-o clipă c-am băut cu însetare[1], a început Maria Regina să recite. Cucuta e o otravă. Îți atacă sistemul nervos.

Asta vă pune domnul Coetzee să învățați? am întrebat.

E în manual. E una dintre poeziile pe care trebuie să le învățăm pentru examen.

Fiicele mele s-au plâns întotdeauna că eram prea severă cu ele. Dar eu nu m-am lăsat înduplecată. Numai dacă le păzeam ca un șoim puteam să le feresc de belele în țara aia ciudată, unde ele nu erau acasă, pe un continent unde n-ar fi trebuit să venim. Cu Joana era mai ușor. Joana era fata cea bună, cea liniștită. Maria Regina era nechibzuită, mereu pornită să mă provoace. Trebuia s-o țin pe Maria Regina în frâu, Maria cu poezia și închipuirile ei romantice.

Problema acum era invitația, formularea corectă prin care îl inviți pe profesorul fiicei tale să-i viziteze pe părinții ei acasă, la un ceai. L-am întrebat pe vărul lui Mario, dar nu mi-a fost de folos. În cele din urmă, a trebuit s-o rog pe recepționera de la școala de dans să scrie o scrisoare în numele meu. „Stimate domnule Coetzee", a scris ea, „sunt mama Mariei Regina Nascimento, care e înscrisă la orele dumneavoastră de engleză. Vă invit la un ceai, la noi acasă" – i-am dat adresa –, „în ziua de cutare, la ora cutare. Veți avea asigurat transportul de la școală. RSVP Adriana Teixeira Nascimento".

Transportul însemna Manuel, cel mai mare dintre fiii vărului lui Mario, care o aducea pe Maria Regina acasă după-amiaza, cu dubița lui, după ce termina cu livrările. N-ar fi fost nici o problemă să-l aducă și pe profesor.

Mario a fost soțul dumneavoastră.

Mario. Soțul meu, care a murit.

---

1. În original: *„A drowsy numbness overtakes my sense / as though of hemlock I had drunk"*. (*Ode to a Nightingale*). Traducerea în română a poemului *Odă la o privighetoare* de John Keats este semnată de Aurel Covaci.

Vă rog, continuați. Voiam doar să reținexact.

Domnul Coetzee a fost prima persoană pe care am invitat-o în apartamentul nostru – prima, în afara celor din familia lui Mario. Nu era decât un profesor – am întâlnit o grămadă de profesori în Luanda, și înainte de Luanda în São Paulo, n-aveam motive să-i stimez în mod deosebit –, dar în ochii Mariei Regina și chiar ai Joanei, profesorii de la școală erau zei și zeițe, și n-aveam motive să le deziluzionez. În seara dinaintea vizitei lui, fetele au pregătit un tort, l-au pus la frigider și chiar au scris pe el (voiau să scrie „Bine ați venit, domnule Coetzee", dar eu le-am convins să scrie „St Bonaventure 1974"), și au copt și câteva tăvi cu fursecuri din cele mici, pe care în Brazilia le numim *brevidades*.

Maria Regina era foarte surescitată. *Întoarce-te acasă devreme, te rog, te rog!* am auzit-o eu rugând-o pe sora ei. *Spune-i șefului tău că te simți rău!* Dar Joana n-avea nici un chef. Nu e chiar atât de simplu să-ți iei liber, i-a spus ea, ți se taie salariul pe ziua aia dacă nu îți termini tura.

Prin urmare, Manuel l-a adus pe domnul Coetzee la noi acasă, și dintr-o privire mi-am dat seama că nu e zeu. Trecut cu puțin de treizeci de ani, cam așa l-am apreciat eu, îmbrăcat prost, tuns aiurea, cu barbă, deși n-ar fi trebuit să-și lase barbă pentru că era prea rară. Ceea ce m-a frapat din prima clipă, nu știu de ce, a fost aerul lui de *célibataire*. Adică nu de bărbat necăsătorit, ci de bărbat care nu-i făcut pentru căsătorie, ca unul care și-a petrecut viața ca preot și și-a pierdut bărbăția, și nu mai e în stare să aibă relații cu femeile. Și comportamentul lui lăsa de dorit (vă spun acum primele mele impresii). Părea stânjenit, gata s-o ia din loc. Nu învățase să-și ascundă sentimentele, prima regulă a manierelor civilizate.

— De când sunteți profesor, domnule Coetzee? l-am întrebat eu.

S-a foit în scaun, a zis ceva, dar nu-mi mai amintesc ce anume, despre America, cum că a fost profesor acolo. Apoi, după alte câteva întrebări, s-a dovedit că, de fapt, nu predase niciodată în altă școală decât în asta și – încă și mai rău – n-avea nici măcar un atestat de profesor. Bineînțeles că am fost surprinsă.

— Dacă n-aveți atestat, cum de sunteți profesorul Mariei Regina? l-am întrebat eu. Nu înțeleg.

Răspunsul – și mi-a trebuit ceva timp ca să i-l smulg – a fost că, pentru subiecte precum muzica, baletul și limbile străine, școlile aveau voie să angajeze persoane necalificate, sau care cel puțin nu aveau atestate de competență. Persoanele acestea necalificate nu primeau salarii la fel ca profesorii cu forme în regulă, ci erau plătite de școală cu banii colectați de la părinți, deci și de la mine.

— Dar nu sunteți englez, am zis eu.

De data asta nu era o întrebare, ci o acuzație. Un individ angajat să predea limba engleză, plătit din banii mei și-ai Joanei, dar care nu era profesor, ba mai rău, era afrikaner, nu englez.

— Recunosc că nu sunt englez de origine. Dar vorbesc engleza de la o vârstă fragedă, am diplomă universitară în engleză, prin urmare consider că pot preda engleza. Engleza nu are nimic special. E o limbă ca multe altele.

Exact asta a spus. Engleza e o limbă ca multe altele.

— Fiica mea n-o să fie un papagal care amestecă limbile, domnule Coetzee, am zis eu. Vreau să vorbească bine engleza, cu accentul englezesc corect.

Din fericire pentru el, în acel moment a sosit acasă Joana. Joana avea douăzeci de ani, dar în prezența unui bărbat se fâstâcea toată. Nu era o frumusețe, ca sora ei – uite o fotografie cu ea și soțul ei, și băieții lor, a fost făcută la scurt timp după ce ne-am reîntors în Brazilia, aici vedeți că nu e o frumusețe, natura i-a dat surorii ei toată frumusețea –, dar era o fată bună și întotdeauna am știut că va fi o soție bună.

Joana a intrat în camera în care ședeam noi, încă nu-și scosese impermeabilul (îmi amintesc și acum impermeabilul ei lung).

— Sora mea, a spus Maria Regina, mai curând explicând cine era persoana decât s-o prezinte.

Joana nu a spus nimic, privea timidă, cât despre domnul Coetzee, aproape că a răsturnat măsuța de cafea în graba de a se ridica în picioare.

De ce-l admiră Maria Regina pe imbecilul ăsta? Ce vede la el? Asta era întrebarea pe care mi-am pus-o. Ușor de imaginat ce vedea un *célibataire* singuratic la fiica mea, care devenea o adevărată

frumusețe cu ochi negri, deși încă era copil, dar ce-o făcea pe ea să învețe pe de rost poeme pentru omul ăsta, ceea ce nu făcuse niciodată pentru ceilalți profesori? I-o fi susurat el cine știe ce la ureche, de i-a sucit capul? Asta era? Era ceva între ei doi, ceva ce ca îmi tăinuia?

Acuma, dacă bărbatul ăsta ar manifesta un interes pentru Joana, mă gândeam eu, ar fi o cu totul altă poveste. Poate că Joana n-o fi gustând poezia, dar măcar e cu picioarele pe pământ.

— Joana lucrează anul acesta la Clicks, am spus eu. Ca să capete experiență. Anul viitor o să facă un curs de administrație. Ca să devină administrator.

Domnul Coetzee a dat distrat din cap. Joana nu a spus nimic.

— Scoate-ți haina, fetița mea, și vino să bei niște ceai.

În mod normal, noi nu beam ceai, ci cafea. Joana adusese niște ceai cu o zi înainte, anume pentru musafirul ăsta al nostru. Se numea Earl Grey, foarte englezesc, dar nu foarte bun, mă-ntrebam ce-o să facem cu restul pachetului.

— Domnul Coetzee e de la școală, i-am repetat eu Joanei, ca și când n-ar fi știut. Ne spunea că nu e englez, dar cu toate astea e profesor de engleză.

— Nu sunt propriu-zis profesor de engleză, a intervenit domnul Coetzee, adresându-se Joanei. Sunt profesorul de engleză suplimentar. Adică am fost angajat de școală să le ajut pe elevele cu probleme la engleză. Mă străduiesc să le ajut să se pregătească pentru examen. Prin urmare, sunt un fel de preparator pentru examen. E o descriere mai potrivită pentru ceea ce fac și o definiție mai potrivită a ceea ce sunt.

— Chiar trebuie să vorbim despre școală? a întrebat Maria Regina. E atât de plicticos.

Dar nu era deloc plicticos. Chinuitor pentru domnul Coetzee, poate, dar nu plicticos.

— Continuați, am zis eu, ignorând-o pe cea mică.

— Nu intenționez să fiu preparator pentru examene tot restul vieții, a spus el. Asta fac acum, întâmplător sunt calificat pentru această activitate, și astfel îmi câștig existența. Dar nu este vocația mea. Nu asta am fost menit să fac pe lumea asta.

Menit să fac pe lumea asta. Din ce în ce mai ciudat.

— Dacă vreți să vă explic filozofia mea de predare, pot s-o fac, a continuat el. E scurtă, scurtă și simplă.

— Vă rog, l-am invitat eu, să auzim scurta dumneavoastră filozofie.

— Ceea ce eu numesc filozofie a predării este, de fapt, o filozofie a învățării. Vine de la Platon, cu mici modificări. Eu cred că, înainte să poată avea loc adevărata învățare, în inima elevului trebuie să existe o anumită dorință de a afla adevărul, un anume foc. Elevul adevărat vrea să știe. În profesor, îl recunoaște sau îl percepe pe acela care s-a apropiat de adevăr mai mult decât el. Într-atât își dorește adevărul personificat de profesor, încât e pregătit să-și mistuie întreaga ființă ca să-l afle. În ceea ce-l privește, profesorul recunoaște și încurajează focul ce arde în elev și îi răspunde arzând cu o flacără și mai intensă. Astfel, împreună, cei doi ating un tărâm mai înalt. Ca să zic așa.

S-a oprit zâmbind. Acum că-și exprimase punctul de vedere, arăta mai relaxat. *Ce om ciudat, vanitos!* m-am gândit eu. *Să se mistuie! Ce prostie! Ce prostie primejdioasă! Cică din Platon! Își bate joc de noi?* Dar am observat că Maria Regina stătea aplecată în față, sorbindu-l din priviri. Maria Regina nu-i lua în glumă vorbele. *Asta nu e bine!* mi-am zis eu.

— Asta nu-mi prea sună a filozofie, domnule Coetzee, ci a altceva, n-am să spun a ce, pentru că sunteți musafirul nostru. Maria, poți aduce tortul. Joana, ajut-o; și scoate-ți haina aia. Fiicele mele au făcut un tort anume pentru vizita dumneavoastră.

În clipa în care fetele au ieșit din cameră, am atacat miezul problemei, vorbind încet, ca ele să nu audă.

— Maria e încă un copil, domnule Coetzee. Plătesc ca ea să învețe engleza și să obțină o notă bună la examen. Nu plătesc pentru ca dumneavoastră să vă jucați cu sentimentele ei. Înțelegeți?

Fetele s-au întors, aducând tortul.

— Înțelegeți? am repetat eu.

— Învățăm ceea ce dorim în adâncul sufletului să învățăm, a replicat el. Maria vrea să învețe – nu-i așa, Maria?

Maria a roșit și s-a așezat.

— Maria vrea să învețe, a repetat el, și face progrese bune. Are simț pentru limbă. Poate că într-o bună zi va deveni scriitoare. Ce tort extraordinar!

— E bine ca o fată să știe să gătească, am spus eu, dar e și mai bine când poate vorbi corect engleza și când ia note bune la examenul de engleză.

— Elocuțiune bună, note bune, a spus el. Înțeleg perfect dorințele dumneavoastră.

După plecarea lui și după ce fetele s-au culcat, m-am așezat și i-am scris o scrisoare în engleza mea proastă, n-aveam de ales, nu era genul de scrisoare pe care s-o vadă prietena mea de la școala de dans.

Stimate domnule Coetzee, repet ceea ce v-am spus în timpul vizitei dumneavoastră. Sunteți angajat s-o învățați pe fiica mea limba engleză, nu să vă jucați cu sentimentele ei. Ea e copil, dumneavoastră sunteți adult. Dacă doriți să vă manifestați sentimentele, manifestați-le în afara clasei. A dumneavoastră, sincer, ATN.

Asta am scris. Poate că nu așa vă exprimați în engleză, dar așa ne exprimăm noi în portugheză – traducătoarea dumneavoastră va înțelege. *Manifestați-vă sentimentele în afara clasei* – nu era o invitație să umble după mine, ci un avertisment să nu umble după fiica mea.

Am pus scrisoarea în plic, l-am lipit și am scris pe el numele lui, *Domnului Coetzee / Saint Bonaventure*, și luni dimineața l-am pus în geanta Mariei Regina.

— Dă-i-l domnului Coetzee, i-am spus eu, pune-i-l în mână.

— Ce e? m-a întrebat ea.

— E un bilet al unui părinte către profesorul fiicei ei, nu-i treaba ta. Hai, ia-o din loc, să nu pierzi autobuzul.

Bineînțeles că am făcut o greșeală, n-ar fi trebuit să spun *Nu-i treaba ta.* Maria Regina trecuse de vârsta la care te supui dacă mama îți dă un ordin. Trecuse de acea vârstă, însă eu nu știam. Trăiam în trecut.

— I-ai dat domnului Coetzee plicul? am întrebat-o când a venit acasă.

— Da, a răspuns ea, și n-a mai spus nimic.

Nu m-am gândit că era nevoie s-o întreb: *Ai deschis cumva plicul și ai citit pe ascuns, înainte să i-l dai?*

A doua zi, spre surprinderea mea, Maria Regina a adus un bilet de la profesorul ăsta al ei, nu un răspuns la biletul meu, ci o invitație: am dori să mergem la un picnic cu el și tatăl lui? La început, mi-a venit să refuz.

— Gândește-te, i-am zis eu Mariei Regina, chiar vrei ca prietenele tale de la școală să aibă impresia că ești favorita profesorului? Vrei să te bârfească?

Eu am zis, eu am auzit, ea *voia* să fie favorita profesorului. Atâta m-a bătut la cap să accept invitația, având-o și pe Joana de partea ei, încât până la urmă am zis da.

Ce agitație în casă, dă-i și fă prăjituri, Joana a adus tot felul de la magazin, astfel că, atunci când domnul Coetzee a venit să ne ia duminică dimineața, aveam un coș plin de prăjituri și fursecuri, și dulciuri, cât pentru o armată întreagă.

N-a venit să ne ia cu o mașină, nu avea mașină, ci cu un vehicul cu partea din spate deschisă, în Brazilia îi spunem *caminhonete*. Așa că fetele, îmbrăcate frumos, au fost nevoite să stea în spate, unde erau lemnele pentru foc, iar eu în cabină, cu el și tatăl lui.

Aceea a fost singura dată când l-am întâlnit pe tatăl lui. Era un om bătrân, nesigur pe picioare, mâinile îi tremurau. Mi-am zis că îi tremurau pentru că ședea lângă o femeie străină, dar mai apoi am văzut că-i tremurau tot timpul. Când ne-a fost prezentat, a spus: „Încântat", pe un ton foarte amabil, curtenitor, după care n-a mai scos un cuvânt. A rămas mut tot drumul, n-a vorbit nici cu mine, nici cu fiul său. Un om foarte tăcut, foarte modest, sau poate speriat de tot și toate.

Ne-am dus în munți – a trebuit să ne oprim, pentru ca fetele să-și pună hainele, li se făcuse frig –, până într-un parc, nu-mi amintesc cum se numea, unde creșteau pini și erau locuri pentru picnic, dar numai pentru albi, desigur – un loc frumos, aproape pustiu, pentru că era iarnă. De cum am oprit, domnul Coetzee s-a apucat să descarce camioneta și să facă focul. M-am așteptat ca Maria Regina să-l ajute, dar ea a luat-o din loc, zicând că vrea să exploreze. Asta n-a fost semn bun. Pentru că, dacă relațiile dintre

ci ar fi fost *comme il faut*, ca între profesor și elev, nu s-ar fi rușinat să-l ajute. Cea care l-a ajutat a fost Joana, era foarte bună la treburi din astea, practică, eficientă.

Iar eu am rămas cu tatăl lui, ca doi bătrâni, bunicii! Mi-era greu să vorbesc cu el, după cum am spus, nu înțelegea engleza vorbită de mine și era și timid în prezența unei femei; sau pur și simplu nu înțelegea cine sunt.

Apoi, chiar înainte ca focul să se încingă bine, cerul s-a acoperit de nori, s-a întunecat și a început să plouă.

— O răpăială, o să treacă iute, a spus domnul Coetzee. Mai bine urcați în cabină, dumneavoastră și fetele.

Prin urmare, fetele și cu mine ne-am adăpostit în camionetă, el și tatăl lui s-au ghemuit sub un copac, și am așteptat să treacă ploaia. Bineînțeles că n-a trecut, a continuat să plouă, iar fetele și-au pierdut încet buna dispoziție.

— De ce trebuie să plouă taman *azi* dintre toate zilele? s-a smiorcăit Maria Regina, ca un copil.

— Pentru că e iarnă, i-am spus, pentru că e iarnă și oamenii inteligenți, oamenii cu picioarele pe pământ, nu merg la picnic în toiul iernii.

Focul făcut de domnul Coetzee și Joana s-a stins. Toate lemnele se udaseră, prin urmare nu mai aveam cum frige carnea.

— Ce-ar fi să-i serviți cu fursecurile făcute de voi? i-am sugerat Mariei Regina.

Și-asta pentru că în viața mea nu văzusem o priveliște mai jalnică decât a celor doi olandezi, tată și fiu, șezând unul lângă altul sub un copac, prefăcându-se că nu le e frig și nu sunt uzi leoarcă. O priveliște jalnică, dar și caraghioasă.

— Oferiți-le niște fursecuri și întrebați-i ce-o să facem mai departe. Întrebați-i dacă n-au chef să ne ducă pe plajă, să facem o baie.

Zisesem asta în speranța că Maria Regina va zâmbi, dar n-am reușit decât s-o îmbufnez și mai mult; în cele din urmă, Joana a coborât din cabină, în ploaie, și s-a dus să vorbească cu ei și s-a întors cu mesajul că vom pleca imediat ce va sta ploaia, ne întoarcem la ei acasă și ne vor servi cu ceai.

— Nu, i-am zis Joanei. Du-te și spune-i domnului Coetzee că nu, nu putem merge la ceai, trebuie să ne ducă direct acasă la noi, mâine e luni și Maria Regina are de făcut lecții de care nici măcar nu s-a apucat.

Bineînțeles că a fost o zi nefericită pentru domnul Coetzee. Sperase să-mi facă o impresie bună; probabil că dorise să se dea mare și față de tatăl lui, cu cele trei brazilience atrăgătoare care-i erau prietene; și-n loc de asta, se alesese cu o camionetă plină de persoane ude până la piele, care se întorceau acasă prin ploaie. Eu însă am socotit că era bine că Maria Regina avusese ocazia să vadă cum era eroul ei în viața reală, acest poet care nu era în stare nici măcar să facă focul.

Asta e povestea expediției noastre în munți cu domnul Coetzee. Când în sfârșit am ajuns înapoi în Wynberg, i-am spus, de față cu tatăl lui, de față cu fetele, ceea ce așteptasem o zi întreagă să-i spun.

— A fost foarte amabil din partea dumneavoastră, domnule Coetzee, dar poate că nu e o idee bună ca un profesor să favorizeze o singură elevă din clasa lui, mai presus de toate celelalte eleve, doar pentru că e drăguță. Nu vă reproșez nimic, vă rog doar să reflectați.

Exact așa am spus: *doar pentru că e drăguță*. Maria Regina s-a înfuriat pe mine că am vorbit așa, mie însă nu-mi păsa, atâta vreme cât mă făceam înțeleasă.

Mai târziu în acea seară, după ce Maria Regina s-a dus la culcare, Joana a venit la mine în cameră.

— *Mamăe*, de ce trebuie să fii atât de severă cu Maria? m-a întrebat ea. Zău că nu se întâmplă nimic rău.

— Nimic rău? Ce știi tu despre lume? Ce știi tu despre rău? Ce știi tu despre ce vor bărbații să facă?

— Nu e un om rău, *mamăe*. Nu se poate să nu vezi asta.

— E un om slab, am zis eu. Un bărbat slab e mai rău decât un bărbat rău. Un bărbat slab nu știe unde să se oprească. Un bărbat slab e neputincios în fața propriilor impulsuri, se ia după ele oriunde l-ar duce.

— *Mamăe*, toți suntem slabi, a spus Joana.

— Nu, greșești, eu nu sunt slabă. Unde am fi, tu, Maria Regina și eu, dacă aș fi fost slabă? Acum du-te la culcare. Și nu-i spune nimic Mariei Regina. Nici un cuvânt. Nu va înțelege.

Speram ca astfel să se încheie capitolul „domnul Coetzee". Vezi să nu – a doua sau a treia zi, am primit o scrisoare de la el, de data asta nu prin Maria Regina, ci prin poștă, o scrisoare protocolară, bătută la mașină, adresa pe plic dactilografiată și ea. Întâi își cerea scuze pentru picnicul care fusese o catastrofă. Sperase să-mi vorbească între patru ochi, zicea el, dar nu a avut ocazia. Ar putea să mă vadă? Ar putea veni la noi acasă, ori poate prefer să-l întâlnesc în altă parte, poate luăm prânzul împreună? Ceea ce-l preocupa nu era Maria Regina, voia să sublinieze acest lucru. Maria era o tânără inteligentă, bună la suflet; se considera privilegiat că îi este profesor; dorea să mă asigure că niciodată, *niciodată*, nu va trăda încrederea pe care mi-o pusesem în el. Inteligentă și frumoasă – spera să nu mă supăr că spunea asta. Căci frumusețea, frumusețea adevărată, era mai profundă decât epiderma, era sufletul ce se vădea prin carne; și de unde avea Maria Regina această frumusețe, dacă nu de la mine?

[Tăcere.]

Și?

Asta a fost tot. Asta era esența. Dacă se putea întâlni cu mine între patru ochi.

Bineînțeles că m-am întrebat de unde-i venise ideea că aș vrea să mă întâlnesc cu el, ba chiar că aș vrea să primesc o scrisoare de la el. Pentru că nu spusesem nimic menit să-l încurajeze.

Și ce-ați făcut? V-ați întâlnit cu el?

Ce-am făcut? N-am făcut nimic și am sperat să mă lase în pace. Eram o femeie în doliu, cu toate că soțul meu nu era mort, nu aveam nevoie de atenții din partea altor bărbați, mai ales din partea unui bărbat care era profesorul fiicei mele.

Mai aveți scrisoarea aceea?

N-am nici o scrisoare de-a lui. N-am păstrat nici una. Când am plecat din Africa de Sud, am curățat apartamentul și am aruncat toate scrisorile și facturile vechi.

Și nu i-ați răspuns?

Nu.

Nu i-ați răspuns și nu ați permis ca relația dintre dumneavoastră și Coetzee să meargă mai departe?

Ce-i asta? Ce-i cu întrebările astea? Veniți tocmai din Anglia ca să stați de vorbă cu mine, îmi spuneți că scrieți o biografie a unui om care, din întâmplare, în urmă cu mulți ani, a fost profesorul de engleză al fiicei mele, și acum dintr-odată considerați că puteți să mă interogați în legătură cu „relațiile" mele? Ce fel de biografie scrieți? Ceva de genul bârfelor hollywoodiene, al secretelor celor bogați și faimoși? Dacă refuz să discut despre așa-zisa mea relație cu omul ăsta, o să spuneți că o țin secretă? Nu, nu am avut, ca să folosesc termenul dumneavoastră, *relații* cu domnul Coetzee. Și vă mai spun ceva. Nu consideram firesc să nutresc sentimente pentru un om ca ăla, un om care era atât de moale. Da, moale.

Sugerați că era homosexual?

Nu sugerez nimic. Dar îi lipsea o calitate pe care o femeie caută s-o găsească la un bărbat: forța, bărbăția. Soțul meu avea acea calitate. A avut-o dintotdeauna, dar timpul petrecut în închisoare aici, în Brazilia, când erau *militares* la putere, a scos-o și mai mult în evidență, deși n-a stat mult la închisoare, doar șase luni. După acele șase luni, îmi spunea el, nimic din ceea ce își fac oamenii unii altora nu-l mai mira. Coetzee nu trăise o asemenea experiență, care să-i pună bărbăția la încercare și să-l învețe ce-i viața. De aceea spun că era moale. Nu devenise bărbat, rămăsese copil.

[Tăcere.]

Nu, nu spun că era homosexual, însă era, așa cum v-am spus, *célibataire* – nu știu cum se spune în engleză.

Bachelor – *adică un bărbat fără femeie? Fără sex definit? Asexuat?*

Nu, nu fără sex definit. Solitar. Care nu e făcut pentru viața conjugală. Pentru compania femeilor.

[Tăcere.]

Ați spus că au mai fost scrisori.

Da, când n-am răspuns, mi-a scris din nou. Mi-a scris de multe ori. Și-o fi închipuit că, dacă scrie destule cuvinte, până la urmă acestea mă vor face să cedez, așa cum cedează stâncile sub loviturile valurilor mării. Am pus scrisorile în birou; pe unele nici măcar nu le-am citit. Dar mi-am spus: *Printre multele lucruri care-i lipsesc omului ăstuia, multele, foarte multele lucruri, e și un preceptor care să-i dea lecții de iubire.* Pentru că, dacă te-ai îndrăgostit de o femeie, nu te apuci să-i trimiți scrisori dactilografiate, una mai lungă decât alta, pagini după pagini, fiecare încheindu-se cu „Al dumneavoastră, sincer". Nu, scrii o scrisoare cu mâna ta, o scrisoare de dragoste adevărată, și i-o trimiți dimpreună cu un buchet de trandafiri. După care m-am gândit: poate că așa se comportă protestanții ăștia olandezi când se îndrăgostesc – sunt prudenți, se învârt în jurul cozii, n-au flamă, n-au șarm. Și fără îndoială așa ar fi și când ar face dragoste, dacă i s-ar da ocazia.

Am pus scrisorile bine și nu am spus nimic copiilor. Asta a fost o greșeală. Aș fi putut ușor să-i spun Mariei Regina, *Domnul Coetzee ăla al tău mi-a scris un bilet să-și ceară scuze pentru duminică. Zice că e încântat de progresele tale la engleză.* Dar eu am tăcut, ceea ce, până la urmă, a creat multe necazuri. Cred că nici până-n ziua de azi Maria Regina nu a uitat sau nu m-a iertat.

Înțelegeți lucrurile astea, domnule Vincent? Sunteți căsătorit? Aveți copii?

Da, sunt căsătorit. Avem un copil, un băiat. Împlinește patru ani luna viitoare.

Băieții sunt altfel. Nu mă pricep la băieți. Dar vă voi spune un lucru, *entre nous*, pe care nu aveți voie să-l repetați în cartea dumneavoastră. Îmi iubesc ambele fete, dar pe Maria am iubit-o altfel decât pe Joana. Am iubit-o, dar am și criticat-o pe măsură ce creștea. Față de Joana n-am fost niciodată critică. Joana a fost întotdeauna foarte simplă, foarte directă. Maria însă miza pe șarmul ei. Putea să învârtă un bărbat pe degete – folosiți această expresie? Dacă ați fi văzut-o, ați înțelege ce vreau să spun.

Ce face acum?

E căsătorită a doua oară. Locuiește în America de Nord, la Chicago, cu soțul ei american. El e avocat, într-o firmă de avocatură. Cred că e fericită cu el. Cred că s-a împăcat cu lumea. Înainte, a avut probleme personale, n-am să intru în detalii.

Aveți o fotografie de-a ei, pe care, eventual, s-o folosesc în carte?

Nu știu, o să caut. O să văd. Dar s-a făcut târziu. Colega dumneavoastră trebuie să fie epuizată. Da, știu cum e să fii translator. De afară, pare ușor, dar adevărul e că trebuie să fii atent tot timpul, nu te poți relaxa, creierul obosește. Așa că ne oprim aici. Închideți reportofonul.

Putem vorbi din nou mâine?

Mâine nu pot. Miercuri. Povestea mea și a domnului Coetzee nu e lungă. Îmi pare rău că vă dezamăgesc. Ați bătut atâta drum și acum descoperiți că n-a fost vorba de o mare poveste de iubire cu o dansatoare, ci doar o scurtă pasiune, ăsta-i cuvântul pe care l-aș folosi, pasiune scurtă, unilaterală, care n-a dus la nimic. Veniți miercuri la aceeași oră. O să vă servesc cu ceai.

Data trecută m-ați întrebat de fotografii. Am căutat, dar e așa cum mi-am închipuit, n-am nici una din acei ani petrecuți la Cape Town. În schimb, v-o arăt pe aceasta. A fost făcută pe aeroport, în ziua în care m-am întors la São Paulo, de către sora mea care a venit să ne aștepte. Vedeți, suntem toate trei aici. Asta e Maria Regina. Anul 1977, avea optsprezece ani, mergea pe nouăsprezece. După cum puteți vedea, o fată foarte drăguță, cu o siluetă superbă. Asta e Joana și asta sunt eu.

Fiicele dumneavoastră sunt înalte. Tatăl lor era înalt?

Da, Mario era masiv. Fetele nu sunt chiar atât de înalte, par înalte doar când stau lângă mine.

Mulțumesc că mi-ați arătat-o. Pot s-o iau, să-i fac o copie?

Pentru carte? Nu, nu vă pot permite așa ceva. Dacă o vreți pe Maria Regina în carte, trebuie să-i cereți ei voie, eu nu pot vorbi în numele ei.

Aș dori s-o includ ca o fotografie a dumneavoastră cu fiicele dumneavoastră.

Nu. Dacă vreți fotografii cu fiicele mele, trebuie să le întrebați pe ele. Cât despre mine, nu, hotărât nu. Se va înțelege cu totul aiurea. Oamenii o să creadă că am fost una dintre femeile din viața lui, și nu am fost.

Totuși, ați fost importantă pentru el. A fost îndrăgostit de dumneavoastră.

Asta o spuneți dumneavoastră. În realitate, dacă a fost îndrăgostit, nu de mine a fost, ci de o fantezie de-a lui, coaptă în mintea lui, căreia i-a dat numele meu. Credeți că mă simt flatată că vreți să mă includeți în cartea dumneavoastră drept o iubită de-a lui? Vă înșelați. Pentru mine, acest om nu a fost un scriitor faimos,

ci un simplu profesor, un profesor care nici măcar n-avea atestat. Așa că nu. Fără fotografii. Altceva? Ce vreți să vă mai spun?

Data trecută mi-ați povestit de scrisorile pe care vi le-a scris. Mi-ați spus că nu le-ați citit pe toate; dar vă amintiți cumva ce v-a mai scris în cele pe care le-ați citit?

Una dintre ele era despre Franz Schubert – Schubert, compozitorul. Zicea că, ascultându-l pe Schubert, a aflat unul dintre marile secrete ale iubirii: cum putem sublima iubirea, așa cum chimiștii de odinioară sublimau substanțele de bază. Am ținut minte scrisoarea asta din cauza cuvântului *sublima*. Să sublimezi substanțe de bază: nu pricepeam ce vrea să zică. Am căutat cuvântul *sublima* în dicționarul englez pe care îl cumpărasem pentru fete. A sublima: a încălzi ceva și a-i extrage esența. Avem același cuvânt în portugheză, *sublimar*, deși nu se prea folosește. Dar ce voia să spună? Că stătea cu ochii închiși, asculta muzica lui Schubert și în mintea lui își încălzea iubirea pentru mine, substanța lui de bază, transformând-o în ceva superior, ceva spiritual? O aiureală, mai rău decât o aiureală. Nu m-a făcut să-l iubesc, dimpotrivă, n-am simțit decât repulsie.

De la Schubert a învățat să sublimeze iubirea, așa scria el acolo. Abia când m-a cunoscut pe mine a înțeles de ce, în muzică, mișcările se numesc mișcări. *Mișcarea în nemișcare, nemișcarea în mișcare*. Asta a fost o altă sintagmă care m-a amețit de cap. Ce voia să spună, și de ce-mi scria mie chestiile astea?

Aveți o memorie bună.

Da, memoria mea e în regulă. Trupul meu însă e altă poveste. Artrită la șolduri, de-aia merg cu baston. Blestemul dansatoarelor, așa se numește. Și durerea – nu vă puteți închipui ce dureros e! Dar de Africa de Sud îmi amintesc foarte bine. Îmi amintesc apartamentul din Wynberg, unde am locuit și unde a venit domnul Coetzee să bea ceai. Îmi amintesc muntele, Table Mountain. Apartamentul era chiar sub munte, drept care după-amiaza n-aveam soare. Am detestat Wynbergul. Am detestat tot timpul pe care

l-am petrecut acolo, întâi când soțul meu a fost în spital, apoi după ce a murit. M-am simțit foarte singură, nu vă pot spune cât de singură. Mai rău decât în Luanda, din pricina singurătății. Dacă domnul Coetzee al dumneavoastră ne-ar fi oferit prietenia lui, n-aș fi fost atât de neîndurătoare cu el, atât de rece. Dar pe mine nu mă interesa iubirea, eram încă foarte apropiată de soțul meu, încă îl jeleam. Iar domnul Coetzee era un puștan. Eu eram femeie în toată firea, el, un puștan. Era puștan, așa cum e puștan un preot până când, într-o bună zi, se trezește om bătrân. Sublimarea iubirii! Se oferea să mă învețe ce e iubirea, dar ce putea un puștan ca el să mă învețe pe mine, un puștan care nu știa nimic despre viață? Poate că eu aș fi avut ce să-l învăț pe el, dar nu mă interesa persoana lui. Nu voiam decât să nu se atingă de Maria Regina.

Spuneți că alta ar fi fost situația dacă v-ar fi oferit prietenie. La ce fel de prietenie vă gândiți?

Ce fel de prietenie? Păi, să vă spun. Vreme îndelungată după dezastrul care s-a abătut asupra noastră, dezastrul despre care v-am spus, a trebuit să mă lupt cu birocrația, întâi pentru compensație, apoi pentru documentele Joanei – Joana s-a născut înainte să ne căsătorim, așa că legal nu era fiica soțului meu, nu era nici măcar fiica lui vitregă, n-o să vă obosesc cu detaliile. Știu că în fiecare țară birocrația e un labirint, nu spun că în Africa de Sud era mai rău decât oriunde, dar mi-am petrecut zile întregi la coadă ca să obțin o ștampilă – o ștampilă pentru asta, o ștampilă pentru cea-laltă – și mereu, *mereu*, era fie biroul greșit, fie departamentul greșit, fie coada greșită.

Dacă am fi fost portughezi, alta ar fi fost situația. Veneau mulți portughezi în Africa de Sud în acele zile, din Mozambic și din Angola, și chiar de la Madeira, existau organizații care-i ajutau pe portughezi. Dar noi eram din Brazilia, pentru brazilieni nu existau reglementări, nici precedente, birocrații se uitau la noi ca și când am fi sosit de pe Marte.

Apoi era problema soțului meu. Nu poți semna pentru asta, soțul trebuie să vină să semneze, mi se spunea. Soțul meu nu poate semna, e în spital, ziceam eu. Atunci du-te la spital, pune-l

să semneze, apoi vii cu documentul înapoi, spuneau ei. Soțul meu nu poate semna nimic, ziceam eu, e la Stikland, știți ce-i Stikland, nu-i așa? Atunci să facă un *x*, ziceau ei. Nu poate face nici un *x*, uneori nici măcar nu poate respira, răspundeam eu. Atunci nu te putem ajuta, ziceau ei. Du-te la biroul cutare și cutare, spune-le povestea – poate o să te ajute ei.

Și toată treaba asta cu rugăminți și jalbe-n proțap trebuia s-o fac singură, fără nici un ajutor, cu engleza mea șchioapă pe care o învățasem din cărți la școală. În Brazilia, ar fi fost ușor, în Brazilia avem o categorie de oameni, se numesc *despachantes*, intermediari: au contacte în birourile guvernamentale, ei știu cum să împingă documentele noastre prin labirint, le plătești o taxă și ei îți rezolvă una-două toată hârțogăraia. De-asta aveam nevoie în Cape Town: de un intermediar, cineva care să-mi netezească nițel drumul. Domnul Coetzee s-ar fi putut oferi să fie intermediarul meu. Un intermediar pentru mine și un protector pentru fiicele mele. Atunci, pentru un minut, pentru o zi, mi-aș fi putut permite să fiu slabă, o femeie obișnuită, slabă. Dar nu, eu nu aveam voie să mă relaxez, altfel ce s-ar fi ales de noi, de fetele mele și de mine?

Știți, uneori mă târam pe străzile orașului ăluia urât și vântos, de la un birou guvernamental la altul, și auzeam un țipăt mic ce mi se înălța din gâtlej, *ii-ii-ii*, atât de mic și de stins încât nimeni altcineva nu-l putea auzi. Eram disperată. Eram ca un animal care țipă disperat.

Să vă spun ceva despre bietul meu soț. Când au deschis depozitul în dimineața de după atac și l-au găsit zăcând în balta de sânge, sângele lui, au fost siguri că murise. Au vrut să-l ducă direct la morgă. Dar el nu era mort. Era un om puternic, a luptat din răsputeri cu moartea și a ținut-o în șah. În spitalul municipal, am uitat cum se numește, ăla vestit, l-au operat pe creier de nu știu câte ori. Apoi l-au mutat de-acolo la spitalul de care v-am spus, ăla care se numește Stikland, în afara orașului, la o oră de mers cu trenul. Duminica era singura zi de vizite la Stikland. Prin urmare, în fiecare duminică dimineața, luam trenul din Cape Town, iar după-masa luam trenul înapoi. Ăsta e un alt lucru pe care mi-l amintesc de parcă a fost ieri: călătoriile acelea triste până acolo și înapoi.

Starea soțului meu nu se ameliora, nu se schimba. Săptămână după săptămână, ajungeam acolo și-l găseam zăcând în exact aceeași poziție ca și înainte, cu ochii închiși și brațele pe lângă trup. Îi rădeau capul tot timpul, i se vedeau urmele suturilor pe scalp. Multă vreme, fața i-a fost acoperită cu o mască de sârmă, acolo unde îi făcuseră o grefă de piele.

În tot timpul petrecut în Stikland, soțul meu nu a deschis nici o clipă ochii, nu m-a văzut, nu m-a auzit. Era viu, respira, dar într-o comă atât de profundă, încât era ca și mort. Din punct de vedere legal, nu eram văduvă, dar din punctul meu de vedere, eram deja în doliu, jelindu-l pe el și jelindu-ne pe noi toți, blocată și fără nici un ajutor în țara aia nemiloasă.

Am întrebat dacă îl puteam duce acasă, în Wynberg, să am eu grijă de el, dar ei nu au vrut să-l externeze. Îmi spuneau că încă nu se dăduseră bătuți. Sperau că acei curenți electrici pe care îi făceau să treacă prin creierul lui erau șmecheria care va rezolva problema (exact așa au spus).

L-au ținut în Stikland, ca să-și încerce șmecheriile pe el. Altfel, puțin le păsa de el, un străin, un tip de pe Marte, care ar fi trebuit să moară, dar n-a murit.

Mi-am promis că, atunci când o să renunțe la curenții electrici, îl voi aduce acasă. Și-atunci o să poată muri demn, dacă asta voia. Pentru că, deși era inconștient, știam că în străfundul lui se simțea umilit de ceea ce i se întâmpla. Și, dacă i s-ar da voie să moară decent, în pace, atunci vom fi eliberate și noi, eu și fiicele mele. Și am putea scuipa acest pământ oribil al Africii de Sud și am pleca de-acolo. Dar ei nu i-au dat drumul, până în ultima clipă.

Prin urmare, ședeam lângă patul lui, duminică de duminică. *Nici o femeie nu se va mai uita vreodată cu iubire la fața asta mutilată*, îmi spuneam eu, *atunci să mă uit fără să mă înfior.*

Îmi amintesc că în patul alăturat (erau cel puțin douăsprezece paturi înghesuite în salonul acela în care ar fi trebuit să fie numai șase), zăcea un bătrân atât de scheletic, de cadaveric, încât oasele de la încheieturile mâinilor și osul nasului dădeau să-i spargă pielea. Nu venea nimeni să-l viziteze, dar era întotdeauna treaz când soseam eu. Își rotea către mine ochii albaștri, apoși. *Ajută-mă, te rog*, părea să spună, *ajută-mă să mor!* Dar eu nu-l puteam ajuta.

Slavă Domnului că Maria Regina n-a fost niciodată acolo. Un spital psihiatric nu e un loc pentru copii. În prima duminică, am rugat-o pe Joana să mă însoțească și să mă ajute cu trenurile alea pe care nu le știam. Chiar și Joana a plecat de-acolo răscolită, nu numai de vederea tatălui ei, ci și de ceea ce văzuse în spitalul acela, lucruri pe care nici o fată n-ar trebui să le vadă.

De ce trebuia să stea în spitalul acela? l-am întrebat eu pe doctor, cel care vorbea despre cum șmecheria va rezolva dintr-odată problema. Nu e nebun – de ce trebuie să stea între nebuni? Pentru că avem facilitățile pentru asemenea cazuri, a răspuns doctorul. Pentru că avem echipamentul. Ar fi trebuit să-l întreb ce echipamente erau alea, dar eram prea supărată. Mai târziu am aflat. Se referea la echipamente pentru șocuri, echipamente pentru a provoca în trupul soțului meu convulsii, în speranța că ele vor rezolva problema și-l vor readuce în simțiri.

Dacă aș fi fost forțată să-mi petrec o duminică întreagă în salonul acela înghesuit, zău că mi-aș fi pierdut și eu mințile. Mai făceam pauze, mă plimbam prin parcul spitalului. Aveam o bancă preferată, sub un copac, într-un colț retras. Într-una din zile, am ajuns la bancă și am găsit o femeie care ședea acolo cu pruncul ei lângă ea. În majoritatea locurilor – în grădini publice, pe peroane și așa mai departe – băncile aveau de regulă o plăcuță pe care scria *Albi* sau *Ne-albi*; nu și aceasta. I-am spus femeii *Ce copilaș drăguț*, sau ceva de genul ăsta, vrând să mă arăt prietenoasă. Chipul femeii a fost cuprins de spaimă. *Dankie mies*, a șoptit ea, adică *Mulțumesc, domnișoară*, și-a luat pruncul în brațe și a plecat iute.

Eu nu sunt ca ăia, am vrut să strig după ea. Dar bineînțeles că n-am făcut-o.

Voiam să treacă timpul, și nu voiam să treacă timpul. Voiam să stau cu Mario și voiam să fiu departe, eliberată de el. La început, luam o carte cu mine, cu intenția să stau lângă el și să citesc. Dar nu puteam citi în locul ăla, nu mă puteam concentra. *Ar trebui să mă apuc să tricotez*, mi-am zis la un moment dat. *Aș putea tricota cuverturi, cât aștept să treacă timpul ăsta dens, greu.*

În tinerețe, în Brazilia, n-am avut niciodată suficient timp pentru tot ce voiam să fac. Acum, timpul era cel mai rău dușman al meu, timpul nu voia să treacă. Cum îmi mai doream să se

sfârșească totul, viața asta, moartea asta, moartea asta vie! Ce greșeală fatală făcusem când luasem vaporul spre Africa de Sud!

Așa deci, asta e povestea lui Mario.

A murit în spital?

Acolo a murit. Ar fi putut trăi mai mult, avea o constituție robustă, era ca un bivol. Când au văzut că șmecheriile lor nu-și fac treaba, nu i-au mai acordat atenție. Poate că nici nu l-au mai hrănit, n-am de unde să știu, pentru că eu îl vedeam mereu la fel, nu slăbea. Dar, ca să fiu sinceră, nu-mi păsa, voiam să ne eliberăm, cu toții, el și eu și doctorii.

L-am îngropat într-un cimitir nu departe de spital, am uitat cum se numește. Prin urmare, mormântul lui e în Africa. Nu m-am mai dus niciodată acolo, dar mă gândesc uneori la el cum zace singur în pământul ăla.

Cât e ceasul? M-a apucat brusc o sfârșeală, o tristețe teribilă. Întotdeauna mă deprimă când îmi aduc aminte de vremurile acelea.

Să ne oprim?

Nu, putem continua. Nu mai sunt multe de spus. O să vă povestesc despre orele de dans, pentru că acolo a venit după mine domnul Coetzee al dumneavoastră. Și-atunci poate că o să răspundeți la o întrebare de-a mea. Și apoi încheiem.

Nu prea găseam de lucru în zilele acelea. Nu existau oportunități profesionale pentru cei ca mine, provenind din baletul folcloric. În Africa de Sud, companiile dansau doar *Lacul lebedelor* și *Giselle*, ca să arate cât de europene erau. Așa că am acceptat slujba despre care v-am zis, la o școală de dans: și predam dansuri latino-americane. Majoritatea cursanților mei erau de culoare, așa li se zicea. Ziua lucrau în magazine sau birouri, seara veneau la studio să învețe cei mai la modă pași latino-americani. Îmi plăcea de ei. Oameni drăguți, prietenoși, plăcuți. Aveau tot felul de idei romantice despre America Latină, mai ales despre Brazilia.

Mulți palmieri, multe plaje. Credeau că în Brazilia oamenii ca ei s-ar simți ca acasă. N-am spus nimic, să nu-i dezamăgesc.

În fiecare lună veneau cursanți noi, ăsta era sistemul. Nimeni nu era refuzat. Atâta vreme cât cursantul plătea, eu trebuia să-i dau lecții. Într-una din zile, când m-am dus să-mi cunosc noua grupă, iată-l pe el acolo, printre cursanți, și numele lui pe listă: *Coetzee, John.*

Ei bine, nu vă pot spune ce supărată am fost. Una e să fii dansatoare, să dansezi în fața publicului și să te asalteze admiratorii. Cu așa ceva eram obișnuită. Dar situația de acum era cu totul diferită. Eu nu mă dădeam în spectacol, acum eram doar profesor, aveam dreptul să nu fiu hărțuită.

Nu l-am salutat. Am vrut să înțeleagă din prima clipă că nu era bine-venit. Ce-și închipuia? – că, dacă dansează în fața mea, gheața din inima mea se va topi? Ce nebunie! O nebunie cu atât mai mare cu cât nu avea nici o aplecare spre dans, nici un strop de talent. Am văzut asta chiar de la început, din felul în care mergea. Nu se simțea confortabil în trupul lui. Se mișca de-ai fi zis că trupul era un cal pe care călărea, un cal căruia nu-i plăcea călărețul și îi rezista. Numai în Africa de Sud am întâlnit asemenea oameni, rigizi, refractari, pe care era imposibil să-i înveți ceva. De ce oare veniseră în Africa, mă întrebam eu – tocmai în Africa, locul unde s-a născut dansul? Le-ar fi fost mult mai bine dacă rămâneau în Olanda, în birourile lor comerciale, la adăpostul digurilor lor, numărându-și banii cu degete înghețate.

Mi-am ținut lecția pe care eram plătită s-o țin și, de cum am terminat ora, am părăsit în grabă clădirea, pe la ieșirea din spate. Nu voiam să stau de vorbă cu domnul Coetzee. Speram să nu se mai întoarcă.

Dar, a doua seară, s-a înființat, urmând cu tenacitate instrucțiunile, executând pași pentru care nu avea nici un pic de simț. Vedeam că nu era agreat de ceilalți cursanți. Încercau să-l evite ca partener. În ce mă privește, prezența lui în încăpere îmi reteza orice plăcere. Încercam să-l ignor, dar el nu se lăsa ignorat, era cu ochii pe mine, îmi devora viața.

La sfârșitul orei, i-am spus să mai rămână puțin.

— Vă rog să terminați cu povestea asta, i-am zis când am rămas singuri.

S-a uitat la mine fără să protesteze, mut. Simțeam mirosul transpirației reci de pe trupul lui. Îmi venea să-l lovesc, să-l pălmuiesc.

— Terminați! Încetați să mă mai urmăriți. Nu vreau să vă mai văd aici. Și nu mă mai priviți așa! Nu mă obligați să vă umilesc.

Aș fi putut să-i spun și alte chestii, dar m-am temut că nu mă mai pot stăpâni și-o să ridic glasul.

Apoi am vorbit cu proprietarul, un domn Anderson. Am un cursant la oră care îi deranjează pe ceilalți, i-am spus eu – vă rog, dați-i banii înapoi și spuneți-i să nu mai vină la curs. Dar domnul Anderson a refuzat. Dacă un cursant tulbură ora, depinde de dumneavoastră să rezolvați situația, mi-a replicat el. Omul ăsta nu face nimic rău, am explicat eu, pur și simplu e o prezență negativă. Nu puteți da afară un cursant pe motiv că e o prezență negativă, mi-a tăiat-o domnul Anderson, găsiți altă soluție.

Seara următoare, l-am reținut din nou. Nu aveam unde să discut cu el între patru ochi, prin urmare am rămas pe coridor.

— Asta e munca mea, îmi tulburați munca, i-am zis. Plecați de-aici. Lăsați-mă în pace.

N-a răspuns, ci a întins mâna și mi-a atins obrazul. A fost absolut singura dată când m-a atins. Nu mi-am mai putut stăpâni furia. L-am lovit peste mână.

— Ăsta nu-i un joc de-a iubirea! am șuierat eu. Chiar nu vedeți că vă detest? Lăsați-mă în pace și lăsați-mi și copilul în pace, altfel vă reclam la școală!

Și așa era: dacă nu s-ar fi apucat să-i umple fiicei mele capul cu tot felul de prostii periculoase, nu i-aș fi cerut niciodată să vină la noi acasă și n-ar fi început toată această mizerabilă urmărire a mea. La urma urmei, ce căuta un bărbat în toată firea într-o școală de fete, Saint Bonaventure, care ar fi trebuit să fie o școală de călugărițe, numai că nu era nici urmă de călugăriță acolo?

La fel de adevărat era că-l detestam. Nu mă temeam s-o spun. El m-a obligat să-l detest.

Dar când am pronunțat cuvântul *detest*, s-a uitat la mine complet năuc, parcă nu-și putea crede urechilor – anume că o femeie căreia el i se oferea putea să-l refuze. Nu știa ce să facă, așa cum

nu știa ce să facă cu sine pe ringul de dans. Nu-mi făcea nici o plăcere să văd atâta năuceală, atâta neajutorare. Acest bărbat care nu știa să danseze, parcă dansa gol în fața mea. Îmi venea să urlu la el, să-l bat. Îmi venea să plâng.

[Tăcere.]

Nu asta-i povestea pe care ați dorit s-o auziți, nu-i așa? Voiați altceva pentru cartea dumneavoastră. Voiați să auziți povestea de dragoste între eroul dumneavoastră și frumoasa balerină străină. Ei bine, eu vă dau adevărul, nu povești de dragoste. Poate prea mult adevăr. Poate atât de mult adevăr, încât n-o să fie loc pentru el în cartea dumneavoastră. Nu știu. Nu-mi pasă.

Continuați. Nu e un portret prea onorabil, așa cum îl schițați în relatarea dumneavoastră, nu neg asta, dar nu voi modifica nimic, vă promit.

Ziceți că nu-i prea onorabil. Mă rog, poate că ăsta e riscul când te îndrăgostești. Riști să-ți pierzi demnitatea.

[Tăcere.]

Bun, m-am dus încă o dată la domnul Anderson. Ori îl scoateți pe omul ăsta de la cursul meu, ori îmi dau demisia, i-am zis. O să văd ce pot face, a răspuns domnul Anderson. Toți avem cursanți dificili, cărora trebuie să le facem față, nu numai dumneavoastră. Nu e dificil, e nebun, am ripostat eu.

Era nebun? Nu știu. Dar cu siguranță avea o *idée fixe* în privința mea.

A doua zi, m-am dus la școala fiicei mele, așa cum îl avertizasem, și am cerut să vorbesc cu directoarea. Directoarea e ocupată, mi s-a spus. Voi aștepta, am zis. Am așteptat o oră întreagă în biroul secretarei. Nici o vorbă prietenoasă. Nici un *Ați dori un ceai, doamnă Nascimento?* În cele din urmă, când s-au lămurit că nu mă clintesc din loc, au capitulat și m-au lăsat s-o văd pe directoare.

— Am venit să vorbesc cu dumneavoastră despre lecțiile de engleză ale fiicei mele, i-am zis eu. Mi-ar plăcea ca fiica mea să continue lecțiile, dar aș vrea să aibă un profesor de engleză adevărat, calificat pentru așa ceva. Dacă trebuie să plătesc mai mult, voi plăti.

Directoarea a scos un dosar dintr-un sertar.

— Conform raportului întocmit de domnul Coetzee, Maria Regina progresează foarte bine la engleză, a spus ea. Lucru confirmat și de ceilalți profesori ai ei. Prin urmare, care e problema?

— Nu vă pot spune care e problema. Vreau doar să aibă un alt profesor.

Directoarea nu era proastă. Când i-am zis că nu-i puteam spune ce problemă era, a înțeles imediat care era problema.

— Doamnă Nascimento, a zis ea, dacă înțeleg ce spuneți, aveți o obiecție foarte gravă. Dar nu pot acționa pe baza acestei obiecții decât dacă sunteți dispusă să fiți mai exactă. Vă plângeți de comportamentul domnului Coetzee față de fiica dumneavoastră? Îmi sugerați că a fost ceva deplasat în comportamentul lui?

Ea nu era proastă, dar nici eu nu sunt. *Deplasat*: ce înseamnă asta? Voiam să formulez o acuzație împotriva domnului Coetzee și să o semnez, iar apoi să mă trezesc la tribunal, luată la întrebări de un judecător? Nu.

— Nu mă plâng de domnul Coetzee, am zis eu, vă rog doar ca, dacă există o profesoară de engleză, calificată ca atare, Maria Regina să ia lecții de la ea.

Directoarei nu i-a plăcut ce-a auzit. A clătinat din cap.

— Nu se poate, a zis ea. Domnul Coetzee e singurul profesor, singurul dintre cadrele noastre didactice, care predă ore suplimentare de engleză. Nu există nici o altă clasă în care s-o mutăm pe Maria Regina. Nu ne permitem luxul, doamnă Nascimento, să le oferim elevelor noastre posibilitatea să-și aleagă profesorii. În plus, cu tot respectul, dați-mi voie să vă rog să reflectați dacă dumneavoastră sunteți îndrituită să judecați calitățile pedagogice ale domnului Coetzee, dacă despre ele vorbim azi.

Știu că sunteți englez, domnule Vincent, prin urmare, să nu vă simțiți vizat, dar există un anume comportament englezesc care mă scoate din sărite, care îi scoate pe mulți din sărite, și

anume felul în care o insultă e învelită în cuvinte drăgălașe, ca o pastilă amară învelită în zahăr. *Dago*[1]: credeți că nu știu cuvântul, domnule Vincent? *You Portugoose dago!* spunea ea – *Cum îndrăznești să vii aici și să-mi critici școala! Du-te înapoi în mahalaua din care ai venit!*

— Eu sunt mama Mariei Regina, am spus eu, numai eu pot spune ce e bine pentru fiica mea și ce nu e. N-am venit să vă creez probleme dumneavoastră sau să-i creez probleme domnului Coetzee sau oricui altcuiva, dar vă spun acum că Maria Regina nu va mai învăța în clasa omului ăstuia. Acesta e ultimul meu cuvânt. Plătesc pentru ca fiica mea să învețe într-o școală bună, o școală de fete, nu vreau să fie într-o clasă în care profesorul nu e un profesor adevărat, nu are calificarea necesară, nu e nici măcar englez, ci bur.

Poate că n-ar fi trebuit să folosesc acest cuvânt, era la fel ca *dago*, dar eram furioasă, fusesem provocată. *Bur* – ca o bombă a răsunat în biroul acela mic al directoarei. Un cuvânt-bombă. Dar nu la fel de rău ca *nebun*. Dacă aș fi spus că profesorul Mariei Regina, cu poeziile lui incomprehensibile și cu dorința lui de a-și face elevele să ardă cu o flamă mai intensă, era nebun, încăperea ar fi explodat de-a binelea.

Chipul femeii a căpătat o expresie rigidă.

— Eu și comitetul școlii decidem, doamnă Nascimento, cine este calificat să predea aici și cine nu. În opinia mea și a comitetului, domnul Coetzee, care deține o diplomă universitară în engleză, are calificarea necesară pentru munca pe care o prestează aici. Puteți să o retrageți pe fiica dumneavoastră de la clasa lui, dacă doriți astfel, puteți chiar s-o retrageți și de la această școală, e dreptul dumneavoastră. Dar țineți minte, fiica dumneavoastră va avea de suferit în cele din urmă.

— O s-o scot din clasa omului ăstuia, dar nu o s-o mut de la școală, am zis eu. Vreau să primească o educație bună. Voi găsi un profesor de engleză particular pentru ea. Mulțumesc pentru întrevedere. Credeți că sunt o biată refugiată care nu înțelege

1. Cuvânt ofensator la adresa persoanelor de origine italiană și spaniolă.

nimic. Greșiți. Dacă v-aș spune întreaga poveste a familiei noastre, v-ați da seama cât de mult greșiți. Bună ziua.

Refugiată. Așa mi se spunea în țara aia a lor, refugiată, când tot ce-mi doream era să scap de-acolo.

Când Maria Regina a venit de la școală a doua zi, pe capul meu s-a abătut o adevărată furtună.

— Cum ai putut face una ca asta, *māe*? a început ea să strige. Cum ai putut să faci una ca asta pe la spatele meu? De ce trebuie mereu să te amesteci în viața mea?

De săptămâni și luni de zile, de când domnul Coetzee își făcuse apariția, relația mea cu Maria Regina era încordată. Dar niciodată înainte fiica mea nu-mi vorbise astfel. Am încercat s-o potolesc. Noi nu suntem ca celelalte familii, i-am spus. Alte fete nu au un tată în spital și o mamă care e obligată să se umilească pentru a câștiga un bănuț, astfel ca un copil, care nu mișcă un deget în casă și nu spune mulțumesc, să poată face ore suplimentare la materia asta și ore suplimentare la materia cealaltă.

Nu era adevărat, bineînțeles. Nu mi-aș fi putut dori fiice mai bune decât Joana și Maria Regina, serioase, muncitoare. Dar uneori e nevoie să fii puțin mai aspru, chiar și cu cei pe care-i iubești.

Maria Regina nici n-auzea ce-i spuneam, era toată o furie.

— Te urăsc! a strigat ea. Crezi că nu știu de ce faci asta?! Ești geloasă, d-asta, nu vrei să-l văd pe domnul Coetzee, pentru că-l vrei numai pentru tine!

— *Eu*, geloasă pe *tine*? Ce tâmpenie! De ce să-l vreau pe omul ăsta pentru mine, omul ăsta care nici măcar bărbat adevărat nu e? Da, uite, spun că nu e bărbat adevărat! Ce știi tu despre bărbați, tu, un copil? De ce crezi că bărbatul ăsta vrea să fie înconjurat de fete tinere? Crezi că e normal? De ce crezi că vă încurajează visurile, iluziile? Unor bărbați ca el n-ar trebui să li se dea voie să se apropie de școli. Iar tu – tu ar trebui să-mi fii recunoscătoare că te salvez. În loc de asta, mă jignești și mă acuzi pe mine, mama ta!

I-am văzut buzele mișcându-se mute, ca și când nu existau cuvinte destul de neiertătoare pentru ceea ce era în inima ei. Apoi s-a răsucit pe călcâie și a fugit din cameră. O clipă mai târziu, s-a întors fluturând scrisorile acestui om, ale acestui profesor al ei,

trimise mie și pe care le pusesem în birou, fără nici un motiv anume, nicidecum pentru că puneam vreun preț pe ele.

— Îți scrie scrisori de dragoste! a țipat ea. Și tu îi trimiți scrisori de dragoste! E dezgustător! Dacă nu e normal, de ce-i scrii scrisori de dragoste?

Bineînțeles că nu era adevărat ce spunea ea. Nu-i scrisesem nici o scrisoare de dragoste, nici măcar una. Dar cum s-o fac pe biata fetiță să creadă asta?

— Cum îndrăznești?! am exclamat eu. Cum îndrăznești să-mi răscolești hârtiile personale?!

În clipa aceea, am regretat amarnic că nu arsesem scrisorile alea ale lui, pe care le primisem fără voia mea.

Maria Regina plângea.

— Mai bine nu te ascultam niciodată, hohotea ea. Mai bine nu te lăsam să-l inviți aici. Ai stricat totul.

— Bietul meu copil! am zis și am îmbrățișat-o. Nu i-am scris niciodată scrisori domnului Coetzee, trebuie să mă crezi. Da, el mi-a scris, nu știu de ce, dar eu nu i-am răspuns. Nu mă interesează omul ăsta în felul în care crezi tu, nici cât negrul sub unghie. Nu-l lăsa să ne depărteze, iubirea mea. Nu încerc decât să te protejez. Nu e bun pentru tine. E om adult, tu, încă un copil. O să-ți găsesc alt profesor. O să-ți iau un meditator care va veni aici, la noi acasă, să te ajute. Ne descurcăm noi. Nu costă chiar atât de mult să luăm un meditator. O să găsim pe cineva cu adevărat calificat, care să știe cum să te pregătească pentru examene. Și-atunci o să putem uita de toată istoria asta nefericită.

Prin urmare, asta e povestea, de la început până la sfârșit, a scrisorilor lui și a necazurilor pe care mi le-au pricinuit.

N-au mai urmat și alte scrisori?

A mai fost una, dar n-am deschis-o. Am scris pe plic RETURNAȚI EXPEDITORULUI și am lăsat-o în hol, s-o ia poștașul.

— Vezi? i-am zis Mariei Regina. Vezi cât preț pun pe scrisorile lui?

Și cu orele de dans ce s-a întâmplat?

N-a mai venit. Domnul Anderson a stat de vorbă cu el și el n-a mai venit. Poate că și-a primit și banii înapoi, nu știu.

Ați găsit alt profesor pentru Maria Regina?

Da, am găsit, o doamnă, o profesoară pensionară. Scumpă, dar ce importanță au banii când e-n joc viitorul copilului tău?

Și așa s-au încheiat raporturile dumneavoastră cu John Coetzee?

Da. Absolut.

Nu l-ați mai văzut niciodată, n-ați mai auzit nimic de el?

Nu l-am mai văzut. Și am făcut în așa fel ca nici Maria Regina să nu-l mai vadă. O fi fost el plin de aiureli romantice, dar prea era olandez ca să se joace cu focul. Când și-a dat seama că vorbeam serios, că nu mă jucam de-a amorul cu el, a renunțat să se mai țină după mine. Ne-a lăsat în pace. Marea lui pasiune s-a dovedit a nu fi chiar atât de mare până la urmă. Sau poate a găsit pe altcineva de care să se îndrăgostească.

Poate că da. Sau poate că nu. Poate că v-a păstrat vie în inima lui. Sau cel puțin ideea de dumneavoastră.

De ce spuneți asta?

[Tăcere.]

Mă rog, poate că așa e. Dumneavoastră i-ați studiat viața, trebuie că știți mai bine. Pentru unii, nu contează de cine sunt îndrăgostiți, atâta vreme cât sunt îndrăgostiți. Poate că el era genul ăsta de om.

[Tăcere.]

Retrospectiv, cum vedeți tot episodul ăsta? Vă mai cuprinde furia când vă gândiți la el?

Dacă mă mai înfurii? Nu. Acum îmi dau seama cum un tânăr singuratic și excentric, așa ca domnul Coetzee, care-și petrecea zilele citindu-i pe vechii filozofi și scriind poezie, putea să se amorezeze de Maria Regina, care era o adevărată frumusețe și putea frânge multe inimi. Mai greu e de înțeles ce vedea Maria Regina la el; dar ea era tânără, impresionabilă, el o flata, o făcea să se creadă mai altfel decât celelalte fete, să-și închipuie că o aștepta un viitor măreț.

Apoi, când l-a adus acasă la noi și el a dat cu ochii de mine, și-o fi schimbat părerea – înțeleg și asta –, o fi hotărât să devin eu marea lui dragoste. Nu susțin că eram o frumusețe, și bineînțeles că nu mai eram tânără, dar Maria Regina semăna leit cu mine: aceeași osatură, același păr, aceiași ochi negri. Și e mult mai practic, nu-i așa?, să iubești o femeie, în loc să iubești un copil. Mult mai practic și mai puțin periculos.

Ce voia de la mine, de la o femeie care nu-i răspundea la sentimente și nu-l încuraja în nici un fel? Spera să se culce cu mine? Ce plăcere poate găsi un bărbat în a face amor cu o femeie care nu-l dorește? Pentru că, sincer, nu-l doream pe omul ăsta, față de care nu simțeam absolut nimic. Și, mă rog, cum să mă încurc cu profesorul fiicei mele? Aș fi putut ascunde relația? În nici un caz față de Maria Regina. M-aș fi făcut de rușine față de copiii mei. Când aș fi fost cu el, m-aș fi gândit: *Nu pe mine mă dorește, ci pe Maria Regina, care e tânără și frumoasă, dar care nu-i este îngăduită.*

Dar poate că, de fapt, ne dorea pe amândouă, pe Maria Regina și pe mine, mamă și fiică – poate că ăsta era visul lui, nu știu, n-am de unde ști ce era în mintea lui.

Îmi amintesc că, în zilele studenției mele, la modă era existențialismul, toți trebuia să fim existențialiști. Dar, ca să fii acceptat ca existențialist, trebuia mai întâi să dovedești că ești libertin. *Nu vă supuneți nici unei restricții! Fiți liberi!* – așa ni se spunea. Dar cum să fiu liberă, mă întrebam eu, dacă mă supun ordinului de a fi liberă dat de altcineva?

Presupun că ăsta era genul Coetzee. Își propusese să fie un existențialist, un romantic, un libertin. Necazul era că nu venea din lăuntrul lui, prin urmare nu știa cum să fie astfel. Libertatea, senzualitatea, iubirea erotică – toate erau doar o idee în capul lui,

nu un imbold înrădăcinat în trupul lui. Nu era înzestrat pentru așa ceva. Nu era o ființă senzuală. Și, oricum, bănuiesc că, în taină, îi plăcea ca o femeie să fie rece și distantă.

Spuneți că ați decis să nu-i citiți ultima scrisoare. Regretați această decizie?

De ce? De ce să regret?

Deoarece Coetzee a fost un scriitor care se pricepea la mânuirea cuvintelor. Poate că scrisoarea pe care n-ați citit-o conținea cuvinte care v-ar fi mișcat sau, cine știe, poate v-ar fi schimbat sentimentele față de el?

Domnule Vincent, în ochii dumneavoastră, John Coetzee este un scriitor mare și un erou, accept asta, altfel de ce-ați fi aici, de ce-ați scrie această carte? Dar pentru mine – iertați-mă că spun asta, dar e mort, prin urmare n-am cum să-i rănesc sentimentele –, pentru mine el nu e nimic. El nu e nimic, n-a fost nimic, doar o iritare, o jenă. El n-a fost nimic, vorbele lui n-au fost nimic. Văd că sunteți supărat pentru că îl fac să apară ca un idiot.

Cât despre scrisorile lui, a scrie scrisori unei femei nu e o dovadă de iubire. Omul ăsta nu era îndrăgostit de mine, era îndrăgostit de o idee pe care și-o făcuse despre mine, un vis despre o amantă latino, pe care și-l clocise în minte. Mi-aș fi dorit ca, în locul meu, să-și fi găsit o altă scriitoare, o altă visătoare de care să se îndrăgostească. Și-atunci ar fi putut fi fericiți amândoi, ar fi făcut dragoste toată ziua cu ideile pe care le aveau unul despre celălalt.

Socotiți că sunt dură vorbind astfel, dar nu sunt, sunt doar o persoană practică. Când profesorul fiicei mele, o persoană complet necunoscută, îmi trimite scrisori pline de ideile lui despre nu știu ce chestie și despre nu știu ce altă chestie, pagini întregi, și poezii, nu le citesc și nu le memorez pentru generațiile următoare, tot ce vreau să știu este un lucru simplu, practic, anume: *Ce se petrece între bărbatul ăsta și fiica mea care e doar un copil?*; pentru că – iertat să-mi fie că o spun –, sub toate vorbele frumoase, ceea ce

vrea un bărbat de la o femeie se reduce de obicei la ceva cum nu se poate mai simplu și mai elementar.

Spuneți că au fost și poezii?

Nu le-am înțeles. Maria Regina era cea căreia îi plăcea poezia.

Nu vă amintiți nimic despre ele?

Erau foarte moderniste, foarte intelectuale, foarte obscure. De aceea spun că totul a fost o greșeală enormă. Credea că sunt genul de femeie care zace întinsă în pat, în întuneric, și discută despre poezie; nu eram câtuși de puțin așa. Eram soție și mamă, soția unui bărbat închis într-un spital care putea foarte bine fi o închisoare sau un mormânt, și mama a două fete pe care trebuia cumva să le păzesc de necazuri într-o lume în care, când cineva vrea să-ți fure banii, pune mâna pe topor. N-aveam timp să-mi fie milă de tânărul naiv care se arunca la picioarele mele și se umilea în fața mea. Și, sincer, dacă mi-aș fi dorit un bărbat, n-ar fi fost un bărbat ca el.

Pentru că, vă asigur – vă reținem, îmi cer scuze –, vă asigur că nu eram nesimțitoare, nicidecum. Nu trebuie să plecați cu o idee greșită despre mine. Nu eram moartă pentru lume. Diminețile, când Joana era la muncă și Maria Regina la școală, iar soarele își trimitea razele în micul nostru apartament, de obicei atât de întunecat și mohorât, stăteam uneori în lumina soarelui, cu fereastra deschisă, ascultând păsările și simțind căldura pe față și pe sâni; și în momente ca acelea îmi doream să fiu din nou femeie. Nu eram prea bătrână, așteptam doar. Așa deci. Destul. Mulțumesc că m-ați ascultat.

Data trecută ați spus că aveți o întrebare pentru mine.

Da, am uitat, am o întrebare. Iat-o. În general, nu mă înșel în privința oamenilor; prin urmare, spuneți-mi, mă înșel în privința lui John Coetzee? Pentru că pentru mine, sincer, el a fost un nimeni. Nu era nimic de capul lui. O fi scris bine, o fi avut ceva talent în felul de a mânui cuvintele, nu știu, nu i-am citit

cărțile, n-am avut niciodată această curiozitate. Știu că mai târziu și-a câștigat o reputație mare; dar chiar a fost un scriitor mare? Pentru că, după mintea mea, a avea talent la mânuirea cuvintelor nu e de ajuns ca să devii un mare scriitor. Trebuie să fii și un om mare. Iar el nu a fost un om mare. A fost un om mărunt, un om mărunt lipsit de importanță. Nu vă pot da o listă A-B-C-D de motive care mă fac să spun asta, dar asta a fost impresia mea de la bun început, din momentul în care l-am văzut, și nimic din ce s-a întâmplat după aceea nu m-a făcut să-mi schimb părerea. Prin urmare, apelez la dumneavoastră. L-ați studiat în profunzime, scrieți o carte despre el. Spuneți-mi: cum îl apreciați dumneavoastră? Am greșit eu?

Cum îl apreciez ca scriitor, sau cum îl apreciz ca ființă umană?

Ca ființă umană.

Nu-mi pot da cu părerea. M-aș feri să emit o judecată asupra cuiva pe care nu l-am cunoscut personal. Sau nu am cunoscut-o personal. Dar cred că, la vremea la care v-a întâlnit pe dumneavoastră, Coetzee era foarte singur, nefiresc de singur. Poate asta explică anumite – cum să le spun? – anumite extravaganțe de comportament.

De unde știți asta?

Din ceea ce a rămas scris în urma lui. Am pus lucrurile cap la cap. Era un pic singur și un pic disperat.

În regulă, dar toți suntem un pic disperați, așa e viața. Dacă ești puternic, învingi disperarea. De aceea întreb: cum poți fi un scriitor mare dacă ești doar un om mărunt și banal? Trebuie, nu-i așa, să ai o flamă în tine care te deosebește de insul de pe stradă. Poate că în cărțile lui, dacă le-ați citit, puteți întrezări flama aceea. Dar eu, una, n-am simțit focul lăuntric în nici una dintre ocaziile în care am fost în preajma lui. Dimpotrivă, mi-a părut – cum să zic? – călâu.

Într-o oarecare măsură, aș fi de acord cu dumneavoastră. Focul nu e primul cuvânt ce-ți vine în minte când te gândești la scrierile lui. Dar are alte virtuți, alte forțe. Bunăoară, aș spune că era consecvent. Avea o privire consecventă. Nu se lăsa ușor păcălit de aparențe.

Pentru un om care nu se lăsa păcălit de aparențe, se îndrăgostea cam prea ușor, nu credeți?

[Râsete.]

Dar poate că atunci când se îndrăgostea, nu se lăsa păcălit. Poate că vedea ceea ce alții nu vedeau.

În femeie?

Da, în femeie.

[Tăcere.]

Îmi spuneți că a fost îndrăgostit de mine chiar și după ce l-am alungat, chiar și după ce am uitat că exista. Asta vreți să spuneți prin *consecvență*? Pentru că mie mi se pare o prostie.

Cred că era dogged – *tenace ca un câine, cum spun englezii. Nu știu dacă există un echivalent în portugheză. Ca un buldog care își înfige colții în tine și nu-ți mai dă drumul.*

Dacă așa spuneți, trebuie să vă cred pe cuvânt. Dar să fii ca un câine e ceva de admirat la dumneavoastră în Anglia?

[Râsete.]

Știți, în profesiunea mea, preferăm nu neapărat să ascultăm ce spun oamenii, ci să-i urmărim cum se mișcă, felul în care își poartă corpul. Acesta e modul nostru de a ajunge la adevăr, și nu e un mod rău. Domnul Coetzee al dumneavoastră s-o fi pricepând la vorbe, dar, așa cum v-am spus, nu putea să danseze. Nu putea

să danseze – uite că-mi amintesc o expresie din Africa de Sud, am învățat-o de la Maria Regina – *nu putea să danseze nici ca să-și scape pielea.*

[Râsete.]

Să fim serioși, senhora *Nascimento, au fost mulți oameni mari care n-au fost dansatori buni. Dacă trebuie să fii un dansator bun înainte să poți deveni un om mare, atunci Gandhi n-a fost un om mare. Tolstoi n-a fost un om mare.*

Nu, n-ați fost atent la ce-am spus. Vorbesc foarte serios. Cunoașteți cuvântul *descorporat*? Acest om era descorporat. Era despărțit de corpul său. Pentru el, propriul corp era ca una dintre acele păpuși de lemn pe care le miști cu ajutorul sforilor. Tragi de sfoara asta și se mișcă brațul stâng, tragi de sfoara cealaltă și se mișcă piciorul drept. Și ființa adevărată stă undeva sus, unde n-o poți vedea, ca un păpușar care trage sforile.

Bun, și omul ăsta vine la mine, la profesoara de dans. *Învață-mă să dansez!* mă imploră el. Și eu îi arăt, îi arăt cum ne mișcăm în dans. *Prin urmare,* îi zic eu, *mișcă-ți piciorul așa și apoi așa.* Mă ascultă și în sinea lui spune: *Aha, adică să trag de sfoara roșie și apoi de cea albastră!* – *Răsucește-ți umărul așa,* îi spun eu, și el își zice: *Aha, adică să trag de sfoara verde!*

Dar nu așa se dansează! Nu așa se dansează! Dansul e incarnare. În dans, nu păpușarul din cap conduce, iar corpul îl urmează, ci corpul conduce, corpul cu sufletul său, sufletul corpului. Deoarece corpul știe! Știe! Când corpul simte ritmul înlăuntrul său, nu are nevoie să gândească. Așa suntem făcuți, dacă suntem oameni. De aceea păpușa de lemn nu poate dansa. Lemnul nu are suflet. Lemnul nu poate simți ritmul.

Prin urmare, întreb: Cum putea acest om al dumneavoastră să fie un om mare, când nu era ființă omenească? E o întrebare serioasă, nu o glumă. De ce credeți că eu, ca femeie, n-am putut să-i răspund? De ce credeți că am făcut tot ce-am putut ca s-o țin pe fiica mea departe de el, cât încă era tânără, fără nici o experiență după care să se călăuzească? Pentru că de la un asemenea

om nu poate veni nimic bun. Iubire: cum poți să fii un scriitor mare, când nu știi nimic despre iubire? Credeți că eu, ca femeie, nu simt în măduva oaselor ce fel de amant va fi un bărbat sau altul? Vă spun sincer, mă ia cu frig când mă gândesc la, mă rog, intimitatea cu un asemenea om. Nu știu dacă s-a însurat vreodată, dar dacă a făcut-o, mă ia cu fiori pentru femeia care s-a măritat cu el.

Da, se face târziu, a fost o după-amiază lungă, colega mea și cu mine trebuie să plecăm. Mulțumesc, senhora *Nascimento, pentru timpul pe care mi l-ați consacrat cu atâta generozitate. Ați fost foarte amabilă.* Senhora *Gross va transcrie conversația noastră și va redacta traducerea, după care o să v-o trimit ca să vedeți dacă vreți să schimbați ceva, sau să adăugați, sau să tăiați.*

Înțeleg. Desigur, îmi dați posibilitatea să schimb, să adaug sau să tai. Dar cât pot să schimb? Pot să schimb eticheta pe care-o port, care spune că am fost una dintre femeile lui Coetzee? O să-mi permiteți să scot această etichetă? O să-mi dați voie s-o fac bucăți? Mă îndoiesc. Pentru că v-ar distruge cartea și asta nu veți permite.

Dar o să am răbdare. O să aștept să văd ce-mi veți trimite. Poate – cine știe? – o să luați în serios ceea ce v-am spus. Și – îngăduiți-mi o mărturisire – sunt curioasă să văd ce v-au spus celelalte femei din viața acestui om, celelalte femei care poartă aceeași etichetă în jurul gâtului – dacă și ele au considerat că iubitul ăsta al lor era făcut din lemn. Pentru că, știți, așa ar trebui să vă intitulați cartea: *Omul de lemn.*

[Râsete.]

Totuși, acum serios, spuneți-mi dacă a scris vreodată despre femei, omul ăsta care nu știa nimic despre femei, sau a scris numai despre bărbați consecvenți, așa ca el? Vă întreb pentru că, așa cum am spus, nu l-am citit.

A scris despre bărbați, dar a scris și despre femei. De pildă – asta s-ar putea să vă intereseze – există o carte intitulată Foe, *în care eroina petrece un an întreg naufragiată pe o insulă undeva, în dreptul*

coastei braziliene. În versiunea finală, e o englezoaică, dar în prima ciornă o făcuse brasileira.

Și ce fel de femeie e *brasileira* asta a lui?

Cum să spun? Are multe calități. E atrăgătoare, descurcăreață, are o voință de fier. Bate lumea întreagă să-și găsească tânăra fiică dată dispărută. Asta e esența romanului: periplul ei ca să-și găsească fiica, singura ei preocupare. Mie mi se pare o eroină admirabilă. Dacă eu aș fi modelul acestui personaj, m-aș simți mândru.

O să citesc această carte și o să judec singură. Cum e intitulată?

Foe, *F-O-E. A fost tradusă în portugheză, dar probabil că s-a epuizat. Pot să vă trimit un exemplar în engleză, dacă doriți.*

Da, vă rog. De mult n-am mai citit o carte în engleză, dar mă interesează să aflu ce a făcut din mine omul ăsta de lemn.

[Râsete.]

(Interviu realizat în São Paulo, Brazilia, decembrie 2007)

Martin

Într-unul dintre ultimele sale caiete de însemnări, Coetzee relatează prima întâlnire cu dumneavoastră, în 1972, în ziua în care ați fost amândoi intervievați pentru un post la Universitatea din Cape Town. Relatarea nu are decât câteva pagini – v-o pot citi, dacă doriți. Presupun că urma să fie introdusă în al treilea volum de memorii, cel care n-a mai văzut lumina tiparului. După cum veți auzi, el folosește aceeași convenție ca în Copilărie *și* Tinerețe, *unde subiectul este „el", nu „eu".*

Iată ce scrie:

„S-a tuns pentru interviu. Și-a aranjat barba. Și-a pus sacoul și cravata. Dacă încă nu e domnul La-Patru-Ace, măcar nu mai arată ca Sălbaticul din Borneo.

În sala de așteptare sunt ceilalți doi candidați pentru post. Stau unul lângă altul la fereastra ce dă spre grădini, conversează în șoaptă. Par să se cunoască, sau cel puțin să fi făcut cunoștință acolo."

Vă amintiți cumva cine era această a treia persoană?

Era de la Universitatea Stellenbosch, dar numele nu mi-l amintesc.

Mai departe: „Ăsta e stilul britanic: să-i arunci pe rivali în groapă și să urmărești ce se va întâmpla. Va trebui să se obișnuiască din nou cu stilul britanic de a lucra, în toată brutalitatea lui. O ambarcațiune etanșă, Anglia, plină până la copastie. Câini sfâșiind câini. Câini mârâind și repezindu-se unul la altul, fiecare păzindu-și micul teritoriu.

Prin comparație, stilul american e elegant, chiar afabil. Dar în America e spațiu mai mult, buna-cuviință se poate desfășura în voie.

Cape n-o fi Anglia, s-ar zice că se depărtează de Anglia pe zi ce trece, dar strânge bine la piept ce-a mai rămas din obiceiurile britanice. Fără această legătură salvatoare, ce-ar mai rămâne din Cape? Un simplu popas spre nicăieri; un loc al leneviei sălbatice.

Pe lista de ordine prinsă de ușă, el e Numărul Doi care va apărea în fața comitetului. Când e invitat să intre, Numărul Unu se ridică liniștit, își scutură pipa, o pune în ceva ce pare a fi o cutie pentru pipă și trece prin portal. Douăzeci de minute mai târziu, iese, dar chipul îi e impenetrabil.

I-a venit rândul. Intră, i se face semn să ia loc la capătul celălalt al unei mese lungi. În capul mesei șed inchizitorii, cinci la număr, toți bărbați. Deoarece ferestrele sunt deschise, deoarece camera este deasupra unei străzi unde mașinile trec încontinuu, trebuie să facă eforturi ca să audă și își ridică vocea ca să se facă auzit.

Câteva grimase politicoase, apoi prima iscodire: Dacă va fi numit, ce autori i-ar plăcea în mod deosebit să predea?

— Pot să predau câte puțin din orice autor din programă, răspunde el. Nu sunt specialist. Mă consider un generalist.

Răspunsul are o oarecare justificare. Un departament mic într-o universitate mică ar putea fi fericit să recruteze un om bun la toate. Dar din tăcerea care se lasă își dă seama că n-a răspuns bine. A luat întrebarea prea literal. Asta a fost întotdeauna o greșeală de-a lui: să ia întrebările prea literal, să răspundă prea scurt. Oamenii ăștia nu vor răspunsuri scurte. Vor să răspunzi mai pe îndelete, mai amplu, ca să le permită să-și dea seama ce fel de individ au în fața lor, ce fel de coleg tânăr le va fi, dacă se va potrivi într-o universitate provincială care face toate eforturile să mențină standardele într-o perioadă dificilă, să mențină vie flacăra civilizației.

În America, unde căutarea unei slujbe este luată în serios, oamenii ca el, oamenii care nu știu să citească intențiile din spatele unei întrebări, care nu se pot exprima în paragrafe cu cap și coadă, care nu se pun în lumină cu convingere – pe scurt, oameni care nu sunt pricepuți la relații umane – iau parte la sesiuni de pregătire unde învață să-l privească pe intervievator în ochi, să zâmbească, să răspundă

amplu și cu aparența sinceității. Prezentarea propriei persoane: așa se numește în America, fără ironie.

Ce autori ar prefera să predea? În ce temă de cercetare este implicat? S-ar simți pregătit să țină cursuri în engleza medie? Răspunsurile lui sună tot mai găunoase. Adevărul e că, în realitate, nu prea vrea postul ăsta. Nu-l vrea, pentru că în sufletul lui știe că nu e făcut să fie profesor. Îi lipsește temperamentul. Îi lipsește energia.

Iese de la interviu într-o stare de descurajare sumbră. Vrea să plece de acolo fără să mai piardă nici o clipă. Dar nu, mai întâi are de completat niște formulare, să i se deconteze cheltuielile de transport.

— Cum a mers?

Cel care a vorbit este candidatul care a fost intervievat primul, fumătorul de pipă."

Despre dumneavoastră e vorba, dacă nu greșesc.

Da. Însă am renunțat la pipă.

„El dă din umeri.

— Cine știe? răspunde. Nu prea bine.

— Mergem să bem un ceai?

E surprins. N-ar trebui să fie rivali, ei doi? Rivalii au voie să fraternizeze?

E târziu după-amiaza, campusul e pustiu. Se îndreaptă spre Uniunea Studenților, în căutarea unui loc unde să poată bea un ceai. Sediul Uniunii este închis. MJ" – așa vă numește – „își scoate pipa.

— Asta e, zice el. Fumezi?

Surprinzător: începe să-i placă de MJ, cu felul lui degajat, direct de a fi! Posomoreala i se risipește repede. Îi place de MJ și, dacă nu e doar un exercițiu de autoprezentare, MJ pare înclinat să-l simpatizeze și el. O simpatie reciprocă născută cât ai clipi!

Și de ce-ar fi surprins? De ce-ar fi fost ei doi (sau ei trei, dacă-l include și pe-al treilea, mai degrabă o umbră) selectați să fie intervievați pentru postul de lector de literatură engleză, dacă nu pentru că sunt același tip de persoană, cu aceeași formație la bază (formație: *nu e un cuvânt englezesc obișnuit, trebuie să țină minte asta); și pentru că amândoi, în fond, evident motiv, sunt sud-africani, sud-africani albi?"*

Aici se termină fragmentul. E nedatat, dar sunt aproape sigur că l-a scris în 1999 sau 2000. Prin urmare... două întrebări legate de el. Prima: Dumneavoastră ați fost candidatul admis, care a primit postul de lector, Coetzee a fost respins. De ce credeți că a fost respins? Și ați detectat vreun resentiment la el?

Nicidecum. Eu veneam din interiorul sistemului – sistemul universitar colonial, acesta era în acele vremuri –, el, în schimb, venea de afară, deoarece plecase în America pentru a-și termina studiile. Dată fiind natura tuturor sistemelor, anume să se reproducă, mereu aveam să fiu în avantaj față de el. El a înțeles asta, în teorie și în practică. Și nu m-a învinovățit pe mine.

În regulă. Încă o întrebare: el sugerează că a găsit un nou prieten în dumneavoastră și înșiruie câteva trăsături care vă sunt comune. Dar când ajunge la faptul că sunteți sud-african, se oprește, nu mai scrie nimic. Aveți vreo idee de ce s-a oprit tocmai la asta?

Adică de ce-a abordat subiectul identității sud-africane albe și apoi l-a abandonat? Pot oferi două explicații. Una, că i s-o fi părut un subiect prea complex să-l exploreze într-un jurnal sau o carte de memorii – prea complex sau prea sensibil. Cealaltă e mai simplă: anume că povestea aventurilor lui în sistemul universitar devenea prea plicticoasă pentru a o continua, oferea prea puțin interes narativ.

Și spre ce explicație înclinați dumneavoastră?

Probabil spre prima, adăugând și ceva din a doua. John a părăsit Africa de Sud în anii '60, s-a întors în anii '70, timp de decenii s-a fâțâit între Africa de Sud și Statele Unite, apoi, în cele din urmă, a șters-o în Australia și a murit acolo. Eu am părăsit Africa de Sud în anii '70 și nu m-am mai întors. În linii mari, noi doi am avut un punct de vedere comun față de Africa de Sud, anume că prezența noastră acolo era nelegitimă. Poate că aveam un drept abstract de a fi acolo, un drept din naștere, dar baza acestui drept era frauduloasă. Existența noastră își avea rădăcinile

într-o crimă, anume în cucerirea colonială, perpetuată prin apartheid. Oricare o fi antonimul pentru *indigen* sau *înrădăcinat*, ei bine, așa ne simțeam. Consideram că suntem în trecere, rezidenți temporari, și prin urmare fără casă, fără patrie. Nu cred că l-am înțeles greșit pe John. Am discutat mult despre asta. Și cu siguranță nu mă înțeleg greșit pe mine.

Sugerați că vă plângeați de milă împreună?

E greșit spus că *ne plângeam de milă*. Aveam prea multe de făcut ca să ne considerăm nefericiți. Eram tineri – eu încă nu împlinisem treizeci de ani, el era puțin mai mare –, avusesem parte de o educație destul de bună, aveam chiar și o oarecare situație materială, chiar dacă modestă. Dacă cineva ne-ar fi luat de-acolo și ne-ar fi dus în altă parte a lumii – în lumea civilizată, în Lumea Întâi –, am fi prosperat, am fi înflorit. (În privința Lumii a Treia, n-aș fi atât de sigur. Nu eram Robinson Crusoe, nici unul din noi.)

Prin urmare, nu, eu nu consideram că soarta noastră era tragică, și sunt sigur că nici el n-o vedea așa. Poate comică. Străbunii lui, în felul lor, și străbunii mei, în felul lor, au trudit, generație după generație, să curețe un petic al Africii sălbatice în folosul descendenților lor, și care a fost fructul acestor străduanii? Îndoiala în sufletele descendenților lor privind dreptul asupra pământului; un simțământ stingheritor că acesta nu le aparținea lor, ci, inalienabil, proprietarilor originari.

Credeți că, dacă și-ar fi continuat memoriile, dacă nu le-ar fi abandonat, asta ar fi spus?

Mai mult sau mai puțin. Dați-mi voie să dezvolt puțin problema atitudinii noastre față de Africa de Sud. Amândoi cultivam un anumit provizorat în sentimentele noastre față de țară, poate că el mai mult decât mine. Ne feream să investim prea adânc în țară, pentru că mai devreme sau mai târziu legăturile noastre cu ea aveau să fie tăiate, iar investiția noastră în ea să fie anulată.

Și?

Asta e tot. Aveam un anumit stil de gândire în comun, un stil pe care îl atribui originilor noastre coloniale și sud-africane. De unde și perspectiva noastră comună.

În cazul lui, ați spune că atitudinea pe care-o descrieți, de a trata sentimentele drept provizorii, de a nu se implica emoțional, s-a extins dincolo de relațiile cu țara natală, până în relațiile personale?

N-am cum să știu. Dumneavoastră sunteți biograful. Dacă veți considera că merită să urmăriți această idee, atunci urmăriți-o.

Putem să discutăm despre profesiunea de dascăl, în ceea ce-l privește? El scrie că nu era făcut pentru a fi profesor. Ce părere aveți?

După părerea mea, cel mai bine predai ceea ce știi cel mai bine și ceea ce-ți place mai mult. John avea destul de multe cunoștințe despre o serie întreagă de lucruri, dar nu se pricepea în mod deosebit la ceva anume. Aș considera asta o bilă neagră pentru el. În al doilea rând, deși unii scriitori erau foarte importanți pentru el – romancierii ruși din secolul al XIX-lea, bunăoară –, măsura adevărată a interesului său nu se vădea atunci când preda. Mereu rămânea ceva nespus. De ce? Nu știu. Nu pot decât să bănuiesc că părea să aibă o oarecare tendință spre secretoșenie, ceva ce ținea de firea lui, care se manifesta și când preda.

Credeți, prin urmare, că și-a petrecut anii de muncă, sau cei mai mulți din ei, într-o profesiune pentru care nu avea talent?

Cam mult spus. John era un universitar pe deplin competent. Un universitar pe deplin competent, dar nu și un profesor notabil. Poate că, dacă ar fi predat sanscrita, situația ar fi fost cu totul alta – sanscrita sau orice alt subiect în care convențiile îți permit să fii puțin mai sec și rezervat.

Odată mi-a spus că și-a greșit vocația, că ar fi trebuit să se facă bibliotecar. Înțeleg motivul.

Nu am reușit să pun mâna pe programele de studiu din anii '70 – Universitatea din Cape Town se pare că nu arhivează asemenea documente –, dar printre hârtiile lui Coetzee am dat de un anunț referitor la un curs pe care l-ați ținut împreună în 1976, pentru studenți din afara universității. Vă amintiți de acel curs?

Da, cum să nu. Era un curs de poezie. La vremea respectivă, făceam o lucrare despre Hugh McDiarmid, așa că am profitat de ocazie să-l citesc foarte atent pe McDiarmid și să-l recomand spre lectură. John îi punea pe cursanți să citească Pablo Neruda în traducere. Nu citisem nimic din Neruda, așa că asistam la cursurile lui.

O alegere ciudată, nu credeți, pentru o persoană ca el: Neruda?

Ba nicidecum. John avea o preferință pentru poezia amplă, luxuriantă: Neruda, Whitman, Stevens. Nu trebuie să uitați că, în felul său, a fost un copil al anilor '60.

În felul său – ce vreți să spuneți?

Adică în limitele unei anumite acurateți, ale unei anumite raționalități. Fără a fi un dionisiac, aproba în principiu spiritul dionisiac. Aproba în principiu să te lași dus de val, deși nu-mi amintesc să se fi lăsat vreodată dus de val – probabil că nici n-ar fi știut cum s-o facă. Simțea nevoia să creadă în resursele inconștientului, în forța creatoare a proceselor inconștiente. De unde și înclinația lui spre poeții ceva mai profetici.

Cu siguranță ați observat cât de rar comenta despre sursele propriei sale creativități. O explicație e firea lui secretoasă, despre care v-am pomenit. Dar sugerează și o reținere de a analiza sursele inspirației sale, ca și când a fi prea conștient de sine l-ar fi mutilat.

Cursul a fost un succes – cursul pe care l-ați ținut împreună?

Eu, unul, am avut ce învăța din el – am învățat despre istoria suprarealismului latino-american, de exemplu. Cum am spus, John știa câte puțin despre o grămadă de lucruri. Dar nu știu

cu ce s-au ales studenții. După experiența mea, ei își dau iute seama dacă ceea ce predai este important pentru tine. Dacă este, atunci sunt dispuși să-i acorde și ei importanță. Dar dacă hotărăsc, pe bună dreptate sau nu, că nu este important, atunci pa, poți pleca acasă.

Și Neruda nu era important pentru el?

Nu, nu asta spun. Poate că era foarte important pentru el. Neruda poate că a fost un model – un model inaccesibil – despre cum poate un poet să răspundă creator la nedreptate și represiune. Dar – și asta e ce voiam să spun – dacă tratezi legătura ta cu poetul ca pe un secret personal, care trebuie bine apărat, și pe lângă asta atitudinea ta la curs e rigidă, formală, n-o să faci niciodată prozeliți.

Vreți să spuneți că n-a făcut prozeliți, niciodată?

Din câte știu eu, nu. Poate s-o mai fi destins în anii din urmă, pur și simplu nu știu.

Când l-ați cunoscut, în 1972, avea o poziție precară, era profesor la un liceu, abia mai târziu i s-a oferit un post la universitate. Dar chiar și așa, cea mai mare parte a vieții lui în câmpul muncii, de la douăzeci și cinci de ani până la șaizeci și cinci de ani, a fost angajat ca profesor, de un soi sau altul. Revin la întrebarea dinainte: nu vi se pare ciudat că un om care nu avea vocație pedagogică a făcut carieră de profesor?

Da și nu. Cariera didactică numără mulți refugiați și neadaptați.

Și el ce-a fost: un refugiat, sau un neadaptat?

Un neadaptat. Și un ins prudent. Îi plăcea siguranța pe care i-o dădea cecul salarial lunar.

Aș zice că-l criticați.

Nu fac decât să scot în evidență ceea ce e evident. Dacă nu și-ar fi irosit atâta din viață corectând lucrările elevilor și asistând la ședințe plicticoase, poate că ar fi scris mai mult, poate chiar mai bine. Dar nu era copil. Știa ce face. A făcut pace cu societatea și a trăit suportând consecințele.

Pe de altă parte, faptul că a fost profesor i-a oferit posibilitatea să intre în contact cu o generație mai tânără. Ceea ce nu s-ar fi întâmplat dacă s-ar fi izolat de lume și s-ar fi consacrat în totalitate scrisului.

Așa e.

A avut relații speciale de prietenie în rândul studenților?

Am impresia că vreți să mă strângeți cu ușa. Cum adică, relații speciale? Adică dacă a sărit peste cal? Chiar dacă aș ști, deși nu știu, nu aș comenta.

Dar tema bărbatului mai în vârstă și a femeii mai tinere se repetă în proza lui.

Ar fi foarte, foarte naivă concluzia că dat fiind că tema e prezentă în scrierile lui înseamnă că a fost prezentă și în viața lui.

Atunci în viața lui interioară.

Viața lui interioară. Cine poate spune ce se petrece în viețile interioare ale oamenilor?

Mai există vreun alt aspect privitor la el pe care ați dori să-l scoateți în evidență? Povești ce merită spuse?

Povești? Nu cred. John și cu mine am fost colegi. Am fost prieteni. Ne-am înțeles bine. Dar nu pot spune că l-am cunoscut îndeaproape. De ce mă întrebați dacă știu povești?

Pentru că într-o biografie trebuie să ajungi la un echilibru între poveste și opinie. De opinii nu duc lipsă – oamenii sunt mai mult

decât dispuși să-mi spună ce cred sau au crezut despre Coetzee –, dar e nevoie de mai mult de-atât ca să dai viață poveștii unei vieți.

Regret, nu vă pot ajuta. Poate că celelalte surse ale dumneavoastră vor avea mai multe de spus. Cu cine veți mai vorbi?

Am cinci nume pe listă, inclusiv al dumneavoastră.

Numai cinci? Nu credeți că e cam riscant? Cine suntem ăștia cinci norocoși? Cum ne-ați ales?

Vă spun numele. De aici, plec în Africa de Sud – va fi a doua călătorie a mea –, ca să discut cu verișoara lui Coetzee, Margot, de care el a fost apropiat. Apoi în Brazilia, să întâlnesc o femeie care se numește Adriana Nascimento, care a locuit în Cape Town o vreme, în anii 1970. După care – încă n-am fixat data – plec în Canada, să văd o femeie pe nume Julia Frankl, care în anii 1970 se numea Julia Smith. Și mă voi întâlni și cu Sophie Denoël, la Paris.

Pe Sophie am cunoscut-o. Pe celelalte, nu. De unde ați aflat numele astea?

De fapt, l-am lăsat pe Coetzee să le aleagă. M-am luat după indicii pe care le-a strecurat el în carnetele lui de însemnări – indicii privitoare la persoanele importante pentru el la vremea respectivă, în anii '70.

Un mod cam ciudat de a vă alege sursele biografice, dacă nu vă supărați că v-o spun.

Poate. Mai sunt și alte nume pe care aș fi vrut să le adaug, ale unor persoane care l-au cunoscut bine, dar, din păcate, nu mai sunt în viață. Spuneți că e un mod ciudat de a începe să lucrezi la o biografie. Poate. Dar nu mă interesează să emit o judecată definitivă în privința lui Coetzee. Nu scriu acel gen de carte. Las judecățile finale în grija istoriei. Eu spun povestea unei perioade din viața lui, sau, dacă nu pot realiza o singură poveste, atunci să fie mai multe, din perspective diferite.

Iar sursele pe care le-ați ales n-au nici un cui împotriva lui sau vreo ambiție personală de a emite o judecată definitivă asupra lui Coetzee?

[Tăcere.]

Întreb: În afară de Sophie și de verișoara lui, vreuna din celelalte femei a avut o legătură sentimentală cu John Coetzee?

Da. Amândouă. În feluri diferite. Pe care trebuie să le cercetez.

Și asta n-ar trebui să vă pună pe gânduri? Cu lista foarte restrânsă de surse, nu veți obține inevitabil o relatare sau mai multe relatări focalizate mai ales pe ceea ce e personal și intim, în detrimentul realizărilor acestui om în calitate de scriitor? Mai rău: nu riscați să scrieți o carte care nu va fi altceva – iertați-mă că mă exprim astfel – decât o reglare de conturi, conturi personale?

De ce? Pentru că sursele mele sunt femei?

Pentru că legăturile amoroase, prin natura lor, nu permit partenerilor să aibă unul despre celălalt o părere completă și infailibilă.

[Tăcere.]

Repet, mi se pare ciudat să realizați biografia unui scriitor, fără să abordați ceea ce a scris acesta. Dar poate greșesc. Poate sunt demodat. Poate că asta a devenit biografia literară. Trebuie să plec. Încă ceva: dacă aveți de gând să mă citați, îmi veți da ocazia să verific eu mai întâi textul?

Bineînțeles.

(Interviu realizat în Sheffield, Anglia, în septembrie 2007)

Sophie

Mme *Denoël, spuneți-mi cum ați ajuns să-l cunoașteți pe John Coetzee.*

Am fost ani de zile colegi la Universitatea din Cape Town. El, la Catedra de engleză, eu, la cea de franceză. Am colaborat pentru un curs de literatură africană. Asta a fost în 1976. El se ocupa de scriitorii anglofoni, eu, de cei francofoni. Așa ne-am cunoscut.

Și dumneavoastră cum ați ajuns la Cape Town?

Soțul meu a fost trimis acolo ca director al Alliance Française. Înainte locuisem în Madagascar. În perioada în care am stat la Cape Town, căsătoria noastră s-a destrămat. Soțul meu s-a întors în Franța, eu am rămas acolo. Am obținut un post la universitate, ca lector de limbă franceză.

Și în plus ați predat și cursul acela comun, de care mi-ați spus, cursul de literatură africană.

Da. Poate să pară ciudat, doi albi predând un curs de literatură africană a scriitorilor negri, dar așa era în vremea aceea. Dacă nu l-am fi ținut noi doi, nu l-ar fi ținut nimeni.

Din cauză că negrii erau excluși din universitate?

Nu, nu, la vremea aceea, sistemul începuse să se fisureze. Existau studenți negri, chiar dacă nu mulți; și lectori negri. Dar foarte puțini specialiști în Africa, în continentul african. Ăsta e unul dintre lucrurile surprinzătoare pe care le-am descoperit cu privire la Africa de Sud: cât era de insulară. M-am întors acolo anul trecut, într-o vizită, și era la fel: aproape nici un interes față de restul Africii. Africa era un continent obscur, undeva la nord, mai bine să rămână neexplorat.

Și dumneavoastră? De unde acest interes pentru Africa?

Din educația mea. Din Franța. Nu uitați că Franța a fost cândva o mare putere colonială. Chiar și după încheierea oficială a erei coloniale, Franța a avut alte mijloace la dispoziție ca să-și păstreze influența – mijloace economice, mijloace culturale. *La Francophonie*, acesta a fost noul nume pe care l-am inventat noi pentru vechiul imperiu. Erau promovați scriitori francofoni, erau sărbătoriți, studiați. Pentru *agrégation*[1], l-am studiat pe Aimé Césaire.

Și cursul pe care l-ați predat în colaborare cu John Coetzee – sunteți de părere că a fost un succes?

Da, așa cred. A fost un curs introductiv, nu mai mult, dar studenții au considerat că le-a deschis ochii – ca să folosesc expresia englezească.

Studenții albi?

Albi și câțiva negri. Pe studenții negri mai radicali nu i-am atras. Abordarea noastră ar fi fost prea academică pentru ei, insuficient de *engagé*. Am socotit că era suficient să le oferim studenților o idee generală despre bogățiile din restul Africii.

1. Concurs pentru recrutarea de profesori în învățământul secundar și universitar.

Iar dumneavoastră și Coetzee ați convenit asupra acestui demers?

Eu așa zic. Da.

Dumneavoastră erați specialistă în literatura africană, el însă, nu. Pregătirea lui era în literatura metropolei. Cum de a ajuns să predea literatură africană?

E adevărat că nu avea o pregătire universitară în acest domeniu. Dar avea cunoștințe generale bune despre Africa, e drept că din cărți, nu practice, el nu călătorise prin Africa, însă cunoștințele obținute din cărți nu sunt lipsite de valoare – nu-i așa? Cunoștea istoria, politica. Îi citise pe autorii importanți de limbă engleză și franceză (bineînțeles că, la vremea respectivă, literatura africană nu număra multe titluri – azi e altă situație). Avea și lacune – Maghrebul, Egiptul și așa mai departe. Și nu știa nimic despre diaspora, mai ales cea din Caraibe, acesta era domeniul meu.

Ce părere aveați despre el ca profesor?

Era bun. Nu spectaculos, dar competent. Întotdeauna bine pregătit.

Se înțelegea bine cu studenții?

Asta n-am de unde să știu. Poate că, dacă găsiți câțiva studenți de-ai lui din perioada respectivă, ei v-ar putea spune.

Și dumneavoastră? În comparație cu el, dumneavoastră vă înțelegeați bine cu studenții?

[Râde.] Ce-ați vrea să vă spun? Da, presupun că eram mai populară, mai entuziastă. Eram tânără, nu uitați, și-mi plăcea să vorbesc și despre cărți, după orele de limbă. Făceam pereche bună, noi doi, așa îmi făcea impresia, el mai serios, mai rezervat, eu mai deschisă, mai exuberantă.

Era cu mult mai în vârstă decât dumneavoastră.

Cu zece ani. Cu zece ani mai în vârstă decât mine.

[Tăcere.]

Ați dori să mai adăugați ceva pe marginea acestui subiect? Alte aspecte privitoare la el, despre care ați dori să comentați?

Am avut o relație. Presupun că vă e cunoscut lucrul acesta. Nu a ținut.

De ce?

N-a fost să fie.

Ați dori să spuneți mai multe?

Adică dacă vreau să spun mai multe pentru carte? Nu înainte să-mi spuneți dumneavoastră ce fel de carte va fi. O carte de bârfe, sau una serioasă? Aveți autorizație s-o scrieți? Cu cine o să mai stați de vorbă în afară de mine?

E nevoie de autorizație ca să scrii o carte? Dacă vrei să obții autorizație, cui te adresezi? Executorilor testamentari ai lui Coetzee? Nu cred. Dar vă pot asigura că este o carte serioasă, o biografie ce se vrea serioasă. Mă concentrez pe anii de după întoarcerea lui Coetzee în Africa de Sud, în 1971-1972, până la prima lui recunoaștere publică, în 1977. Mi se pare o perioadă importantă a vieții lui, importantă și totuși neglijată, o perioadă în care încă își căuta drumul ca scriitor.

Cât despre persoanele pe care am ales să le intervievez, o să vă răspund franc. Am făcut două călătorii în Africa de Sud, una anul trecut, alta acum doi ani. Călătoriile n-au dat rezultatele pe care le sperasem. Dintre cei care l-au cunoscut pe Coetzee cel mai bine, câțiva au murit. De fapt, întreaga generație căreia i-a aparținut el aproape că a dispărut. Iar amintirile supraviețuitorilor nu erau întotdeauna

demne de crezare. Într-un caz sau două, persoane care susțineau că-l cunoscuseră s-au dovedit, după ce i-am luat la bani mărunți, că vorbeau de-un alt Coetzee (după cum știți, Coetzee nu este un nume neobișnuit în țara aceea). Ca urmare, biografia se va baza pe interviuri luate unor prieteni și colegi, foarte puțini, printre care sper să fiți și dumneavoastră. E de-ajuns ca să vă liniștesc?

Nu. Cum rămâne cu jurnalele lui? Cu scrisorile lui? Carnetele lui de însemnări? De ce vă bazați atât de mult pe interviuri?

Mme *Denoël, am citit scrisorile și jurnalele la care am avut acces. Nu se poate pune temei pe ce scrie Coetzee acolo, nu în sensul consemnării realității – și asta nu pentru că era un mincinos, ci pentru că era plăsmuitor. În scrisori, inventează o poveste despre sine, destinată corespondenților săi; în jurnale, face cam același lucru pentru propriii ochi, sau poate pentru posteritate. Ca documente, își au valoarea lor, bineînțeles; dar, dacă vrei adevărul, adevărul întreg, atunci trebuie să pui alături mărturiile celor care l-au cunoscut în carne și oase, care au luat parte la viața lui.*

Bun, dar dacă suntem cu toții plăsmuitori, așa cum îl numiți pe Coetzee? Dacă și noi născocim permanent poveștile vieților noastre? De ce să fie ceea ce vă spun eu despre Coetzee mai demn de crezare decât ceea ce scrie el despre sine?

Bineînțeles că suntem cu toții plăsmuitori, mai mult sau mai puțin. Nu neg asta. Dar ce ați prefera: o serie de relatări independente din perspective independente, din care, mai apoi, să încercați să sintetizați un întreg, sau autoproiecția masivă, unitară, cuprinsă în opera lui? Eu, unul, știu ce-aș prefera.

Da, îmi dau seama. Rămâne încă cealaltă întrebare pe care am pus-o, privitoare la discreție. Nu sunt genul care crede că, după ce o persoană moare, nu mai există reticențe. Nu sunt neapărat dispusă să împărtășesc lumii ceea ce a fost între mine și John Coetzee.

Sunt de acord. Discreția e privilegiul dumneavoastră, dreptul dumneavoastră. Cu toate acestea, vă rog să vă luați un răgaz de reflecție. Un scriitor mare este proprietatea întregii lumi. L-ați cunoscut îndeaproape pe John Coetzee. Va veni ziua în care dumneavoastră veți pleca dintre noi. Credeți că e bine ca amintirile dumneavoastră să dispară odată cu dumneavoastră?

Un scriitor mare? Ce-ar mai râde John dacă v-ar auzi! Vremea scriitorului mare a apus de mult, ar zice el.

Vremea scriitorului ca oracol – da, sunt de acord, vremea aceea a trecut. Dar n-ați accepta că un scriitor bine-cunoscut – hai să-i spunem astfel –, o figură bine-cunoscută în viața noastră culturală comună, este, într-o oarecare măsură, de domeniul public?

În această privință, opinia mea este irelevantă. Relevant este ceea ce credea el însuși. Și în această privință, răspunsul este limpede. Credea că poveștile vieților noastre sunt ale noastre și le putem construi cum vrem noi, în cadrul sau chiar împotriva reținerilor impuse de lumea reală – așa cum dumneavoastră înșivă ați recunoscut adineauri. De aceea am folosit anume termenul *autorizație*. Nu mă refeream la autorizație din partea familiei sau a executorilor, ci la autorizație din partea lui. Dacă el nu v-a autorizat să dezvăluiți partea intimă a vieții lui, atunci cu siguranță eu n-o să vin în întâmpinarea dumneavoastră.

Coetzee nu mă putea autoriza, din simplul motiv că nu ne-am întâlnit niciodată. Dar, asupra acestui aspect, hai să acceptăm că avem păreri diferite și hai să mergem mai departe. Revin la cursul de care vorbeați, cursul de literatură africană pe care l-ați predat împreună. O observație de-a dumneavoastră mă intrigă. Ați spus că nici dumneavoastră, nici el nu i-ați atras pe studenții africani mai radicali. De ce?

Pentru că noi înșine nu eram radicali, în orice caz nu conform standardelor lor. Evident, amândoi fuseserăm afectați de anul 1968. În 1968, eu încă eram studentă la Sorbona, unde am luat

parte la manifestații, în zilele acelea din luna mai. John era în Statele Unite la vremea respectivă și a intrat în conflict cu autoritățile americane, nu-mi amintesc toate detaliile, știu doar că a fost un punct de cotitură în viața lui. Dar subliniez că nu eram marxiști, nici el, nici eu, și în nici un caz maoiști. Poate că eu eram mai de stânga, dar îmi puteam permite, fiind protejată de statutul meu în cadrul enclavei diplomatice franceze. Dacă aș fi avut necazuri cu forțele de securitate sud-africane, aș fi fost pusă discret într-un avion spre Paris, și cu asta se încheia toată povestea. N-aș fi sfârșit într-o celulă de închisoare.

Câtă vreme Coetzee...

Nici Coetzee n-ar fi sfârșit într-o celulă de închisoare. Nu era un militant. Ideile lui politice erau mult prea idealiste, prea utopice. De fapt, nu era un ins interesat de politică. Disprețuia politica. Nu-i plăceau scriitorii politici, scriitorii care expuneau un program politic.

Dar a publicat în anii '70 comentarii cu orientare stângistă. Mă gândesc la eseurile lui despre Alex La Guma, de exemplu. Îl simpatiza pe La Guma, iar La Guma era comunist.

La Guma a fost un caz special. Îl simpatiza pe La Guma deoarece La Guma era din Cape Town, și nu pentru că era comunist.

Spuneți că nu-l interesa politica. Adică era apolitic? Pentru că unii spun că apoliticul este doar o varietate a politicului.

Nu, nu apolitic, mai degrabă antipolitic. Considera că politica scoate ce-i mai rău în oameni. Scoate ce-i mai rău în oameni și scoate la suprafață indivizii cei mai răi ai societății. Prefera să n-aibă nimic de-a face cu politica.

Își făcea cunoscută această atitudine antipolitică în timpul cursurilor?

Bineînțeles că nu. Se ferea cu scrupulozitate de prozelitism. Îi descopereai convingerile politice abia după ce-l cunoșteai mai bine.

Spuneați că ideile lui politice erau utopice. Sugerați că erau nerealiste?

Aștepta ziua în care politica și statul vor dispărea. O așteptare pe care nu o pot numi decât utopică. Pe de altă parte, nu investea prea multă energie în idealurile astea utopice. Era prea calvinist pentru asta.

Puteți, vă rog, să explicați?

Vreți să vă spun ce se ascundea în spatele ideilor politice ale lui Coetzee? O să descoperiți dacă îi citiți cărțile. Dar hai să încerc.

În opinia lui Coetzee, noi, oamenii, nu vom abandona niciodată politica, pentru că politica este prea convenabilă și prea atrăgătoare ca teatru în care să ne putem da frâu liber celor mai abjecte emoții. Emoțiile abjecte însemnând ură, ranchiună, dispreț, gelozie, sete de sânge și așa mai departe. Cu alte cuvinte, politica, așa cum o știm noi, este un simptom al stării noastre de decădere și exprimă această stare de decădere.

Chiar și politica de eliberare?

Dacă vă referiți la politica luptei de eliberare din Africa de Sud, răspunsul este da. Atâta vreme cât eliberarea însemna eliberare națională, eliberarea națiunii negre din Africa de Sud, John nu era deloc interesat de ea.

Prin urmare, era ostil luptei de eliberare?

Ostil? Nu, nu era ostil. Ostil, simpatizant – ca biograf, dumneavoastră mai mult decât oricine ar trebui să fiți prudent când puneți oamenii în sertărașe etichetate.

Eu sper că nu-l pun pe Coetzee într-un sertar.

Ei bine, mie așa mi se pare. Nu, nu era ostil luptei de eliberare. Dacă ești fatalist, așa cum avea el pornirea să fie, n-are nici un rost să fii ostil cursului urmat de istorie, oricât ai regreta-o. În ochii fatalistului, istoria este destin.

Bun, dar atunci a regretat lupta de eliberare? A regretat forma pe care a luat-o lupta de eliberare?

A acceptat faptul că lupta de eliberare era dreaptă. Lupta era dreaptă, dar noua Africă de Sud pe care aceasta năzuia s-o creeze nu era suficient de utopică pentru el.

Ce-ar fi fost suficient de utopic pentru el?

Închiderea minelor. Smulgerea din pământ a viilor. Dispersarea forțelor armate. Abolirea automobilului. Vegetarianismul universal. Poezie pe străzi. Lucruri din astea.

Cu alte cuvinte, merită să lupți pentru poezie și căruțe trase de cai, și vegetarianism, dar nu pentru eliberarea de apartheid?

Pentru nimic nu merită să lupți. Îmi impuneți rolul de a-i apăra poziția, o poziție pe care din întâmplare nu o împărtășesc. Pentru nimic nu merită să lupți, deoarece lupta nu face decât să prelungească ciclul de agresiune și represalii. Nu fac decât să repet ce spune Coetzee cu voce tare și răspicat în scrierile lui, pe care spuneți că le-ați citit.

Era în largul său cu studenții săi negri – în general cu negrii?

Era oare în largul său cu cineva? Nu era o persoană în largul său (se poate spune așa în engleză?). Nu se relaxa niciodată. Am văzut asta cu propriii ochi. Prin urmare: era în largul său cu negrii? Nu. Nu se simțea în largul său printre oameni care se simțeau în

largul lor. Relaxarea celorlalți îl stânjenea. Ceea ce – în opinia mea – îl împingea în direcție opusă.

Adică?

Vedea Africa într-o aură romantică. Pentru el, africanii erau incarnări, într-un fel care se pierduse de mult în Europa. Ce vreau să spun cu asta? O să încerc să explic. În Africa, zicea el, trupul și sufletul nu se distingeau unul de altul, trupul era sufletul. Avea o întreagă filozofie despre trup, despre muzică și dans, pe care nu o pot reproduce, dar care mie mi se părea, chiar și atunci – cum să zic? –, inutilă. Inutilă politic.

Continuați, vă rog.

Filozofia lui atribuia africanilor rolul de păzitori ai ființei mai adevărate, mai profunde, mai primitive, a omenirii. Ne certam destul de aprig pe această temă. Îi spuneam că poziția lui se reducea la un primitivism romantic de modă veche. În contextul anilor '70, al luptei de eliberare și al regimului de apartheid, nu era de nici un folos să-i privești pe africani așa cum îi privea el. Și, oricum, era un rol pe care ei nu mai erau dispuși să-l joace.

Acesta a fost motivul pentru care studenții negri evitau cursul lui, cursul dumneavoastră reunit, despre literatura africană?

Era un punct de vedere pe care el nu-l expunea oricând și oricui. Era întotdeauna foarte atent în această privință, foarte corect. Dar, dacă îl ascultai cu atenție, era posibil să te lămurești asupra lui.

A mai fost un aspect, încă o tendință în felul său de a gândi, pe care trebuie să-l menționez. În opinia lui, ca a multor albi, Cape, cel apusean și probabil și cel nordic, se distingea de restul Africii de Sud. Cape era o țară de sine stătătoare, cu propria geografie, propria istorie, propriile limbi și propria cultură. În acest Cape mitic, bântuit de fantomele a ceea ce obișnuiam să numim hotentoți, își aveau rădăcinile oamenii de culoare, mai puțin afrikanerii,

dar africanii negri erau străini, cei-veniți-după, outsideri, la fel ca englezii.

De ce pomenesc acest lucru? Deoarece sugerează felul în care el justifica atitudinea mai degrabă abstractă, mai degrabă antropologică, pe care o aborda față de Africa de Sud neagră. Nu avea nici un *sentiment* față de sud-africanii negri. Asta a fost concluzia mea personală. Poate că erau concetățenii lui, dar în nici un caz conaționalii lui. Istoria – ori destinul, pentru el unul și același lucru – i-o fi consacrat rolului de moștenitori ai pământului, dar, în străfundul minții lui, ei continuau să fie *ei*, cei opuși *nouă*.

Dacă africanii erau ei, *cine erau* noi? *Afrikanerii?*

Nu. *Noi* erau, în principal, oamenii de culoare. E un termen pe care eu îl folosesc cu reținere, ca un simbol în stenografie. El – Coetzee – îl evita cât putea de mult. Am menționat utopismul lui. Tânjea după ziua în care toți cei din Africa de Sud nu-și vor mai spune nici africani, nici europeni, nici albi, nici negri, în nici un fel, când istoriile familiale vor ajunge atât de încâlcite și de amestecate, încât oamenii nu se vor mai distinge din punct de vedere etnic, adică vor fi – și iar folosesc acel cuvânt mânjit – colorați. Viitorul brazilian, așa îl numea el. Avea o simpatie deosebită pentru Brazilia și brazilieni. Deși niciodată n-a fost acolo.

Dar avea prieteni brazilieni.

A cunoscut câțiva refugiați brazilieni în Africa de Sud.

[Tăcere.]

Ați vorbit despre un viitor amestecat. Vă referiți și la amestecul biologic? La căsătoriile interrasiale?

Nu mă întrebați pe mine. Eu doar relatez.

Atunci de ce, în loc să contribuie la acest viitor zămislind copii de culoare – pe căi legitime sau nelegitime–, de ce avea o legătură cu o tânără colegă albă din Franța?

[Râde.] Nu mă întrebați pe mine.

Despre ce vorbeați?

Despre orele noastre de la catedră. Despre colegi și studenți. Cu alte cuvinte, chestii profesionale. Și mai vorbeam și despre noi.

Continuați.

Vreți să vă spun dacă vorbeam despre ce scria? Răspunsul e nu. Nu-mi vorbea niciodată despre ce scria, iar eu nu-l presam.

Era aproximativ perioada în care scria În inima țării.

Se apropia de încheierea romanului *În inima țării.*

Știați că În inima țării *urma să fie despre nebunie, paricid și așa mai departe?*

N-aveam nici cea mai mică idee.

L-ați citit înainte de publicare?

Da.

Și cum vi s-a părut?

[Râde.] Aici, trebuie să fiu prudentă. Presupun că nu vă referiți la părerea mea critică, ci la felul în care am reacționat. Sincer, la început mi-a fost puțin teamă gândindu-mă că o să apar în carte în cine știe ce ipostază stânjenitoare.

De unde ideea asta?

Pentru că – mă rog, așa mi se părea la vremea respectivă, acum îmi dau seama de naivitatea acestui gând – credeam că nu poți fi implicat într-o relație strânsă cu o altă persoană și s-o excluzi din universul tău imaginar.

Și v-ați recunoscut în carte?

Nu.

V-a supărat lucrul ăsta?

Cum adică – faptul că nu m-am regăsit în cartea lui?

V-a supărat să constatați că ați fost exclusă din universul lui imaginar?

Nu. Învățam. Excluderea mea era parte a educației mele. Putem să nu mai continuăm pe tema asta? Cred că v-am spus destule.

Vă sunt recunoscător, bineînțeles. Dar, Mme *Denoël, permiteți-mi să mai profit puțin de răbdarea dumneavoastră. Coetzee nu a fost niciodată un scriitor de succes. Ceea ce nu înseamnă că nu i s-au vândut cărțile, și încă foarte bine. Vreau doar să spun că publicul nu l-a îndrăgit cu adevărat. Imaginea lui publică era aceea a unui intelectual distant și înfumurat, o imagine pe care n-a încercat niciodată s-o risipească. Ba chiar s-ar putea spune că a încurajat-o.*

Nu cred că e o imagine corectă. Conversațiile pe care le-am avut cu oameni care l-au cunoscut bine dezvăluie o persoană cu totul diferită – nu neapărat una mai caldă ca temperament, dar mai nesigură de sine, mai derutată, mai umană, dacă pot spune așa.

Mă întreb dacă ați fi dispusă să-mi spuneți ceva despre această latură umană a lui. Apreciez ceea ce-ați spus despre ideile lui politice, dar există cumva niște povești de natură mai personală, pe care ați fi dispusă să le împărtășiți, povești care ar arunca o lumină mai bună asupra caracterului său?

Adică povești care l-ar pune într-o lumină mai atrăgătoare, mai atașantă, povești despre bunătatea lui față de animale, bunăoară, față de animale și femei? Nu, asemenea povești le voi păstra pentru memoriile mele.

[Râsete.]

Bun, o să vă spun o singură poveste. Poate că n-o să vă pară chiar personală, ci din nou o chestiune politică, dar trebuie să țineți cont că, în acele vremuri, politica se insinua în toate.

Un jurnalist de la *Libération*, ziarul francez, a fost trimis în Africa de Sud și m-a rugat să aranjez o întâlnire cu John. M-am dus la John și l-am convins să accepte: i-am spus că *Libération* era o publicație bună, i-am spus că ziariștii francezi nu erau ca oamenii din presa sud-africană, n-ar veni niciodată la un interviu fără să-și fi făcut temele.

Interviul a avut loc în biroul meu din campus. M-am gândit să asist și eu, în cazul în care erau probleme de limbă, John nu vorbea bine franceza.

Mă rog, curând a devenit limpede că pe jurnalist nu-l interesa John, îl interesa doar ceea ce-i putea spune John despre Breyten Breytenbach, care în acea vreme avea probleme cu autoritățile sud-africane. Iar în Franța se manifesta un viu interes față de Breytenbach – era o figură romantică, trăia în Franța de ani de zile, era în contact cu intelectualii francezi.

John i-a răspuns că nu-i putea fi de nici un ajutor: îl citise pe Breytenbach, dar asta era tot, nu-l cunoștea personal, nu-l întâlnise niciodată. Ceea ce era întru totul adevărat.

Dar jurnalistul, familiarizat cu viața literară franceză, unde totul are un aer incestuos, n-a vrut să-l creadă. Ce motiv ar avea un scriitor să refuze să discute despre un alt scriitor care face parte din același trib mic, tribul afrikanerilor, altul decât că există o râcă între ei sau o animozitate politică?

Prin urmare, ziaristul insista pe lângă John, iar John se străduia să-i explice cât de greu este pentru un străin, pentru un outsider, să aprecieze succesul lui Breytenbach ca poet, deoarece poezia lui era atât de profund ancorată în *volksmond*, în limba vernaculară.

„Vă referiți la poeziile scrise în dialect?" a întrebat jurnalistul. Și, cum John n-a priceput întrebarea, jurnalistul a adăugat plin de dispreț: „De bună seamă că veți fi de acord că nu se poate scrie poezie mare în dialect".

Remarca asta l-a înfuriat de-a binelea pe John. Dar deoarece felul lui de-a se supăra era nu să strige și să facă o scenă, ci să adopte o atitudine înghețată și să se retragă în tăcere, tipul de la *Libération* a rămas perplex. Habar n-avea ce provocase.

Mai târziu, după plecarea lui John, am încercat să-i explic faptul că afrikanerii devin foarte emoționali când le este insultată limba, că probabil Breytenbach însuși ar fi răspuns în același mod. Jurnalistul a dat din umeri. E complet aiurea, a zis el, să scrii în dialect când ai la dispoziție o limbă universală (de fapt, n-a zis „dialect", ci „un dialect obscur", și n-a spus „o limbă universală", ci „o limbă adevărată", *une vraie langue*). Moment în care mi-am dat seama că el îi punea pe Breytenbach și John în aceeași categorie, aceea a scriitorilor care se exprimă în dialect.

Bineînțeles că John nu scria în afrikaans, ci în engleză, într-o engleză foarte bună, toată viața lui scrisese în engleză. Chiar și așa, reacționa foarte înțepat – în maniera pe care v-am descris-o –, când considera că demnitatea limbii afrikaans era insultată.

Traducea din afrikaans, nu-i așa? Adică, traducea scriitori de limbă afrikaans.

Da. Știa bine afrikaans, eu așa zic, dar cam așa cum știa și franceza, adică o scria mai bine decât o vorbea. Nu că aș fi avut eu competența să judec cât de bine știa afrikaans, desigur, dar asta a fost impresia mea.

Prin urmare, discutăm despre cineva care nu vorbea bine limba, care se ținea departe de religia națională sau cel puțin de religia de stat, care avea concepții cosmopolite, ale cărui opinii politice erau – cum să spunem – disidente, dar care era dispus să adopte identitatea unui afrikaner. Cum vă explicați acest lucru?

Părerea mea este că, sub scrutarea istoriei, el simțea că nu avea cum să se distanțeze de afrikaneri și în același timp să-și păstreze

respectul de sine, chiar dacă acest lucru însemna să fie asociat cu toate aspectele politice pentru care erau responsabili afrikanerii.

Nu a existat nimic pozitiv care să-l determine să adopte identitatea de afrikaner – de exemplu, ceva în plan personal?

O fi fost, nu știu. Nu i-am cunoscut familia. Poate că ei ar putea oferi un indiciu. Dar John era, prin natura lui, foarte precaut, ca o broască țestoasă. Când simțea pericolul, se retrăgea în carapacea lui. Fusese respins prea adesea de afrikaneri, respins și umilit – e suficient să-i citiți volumul de amintiri din copilărie, ca să vedeți acest lucru. Nu avea de gând să-și asume riscul de a fi respins din nou.

Prin urmare, prefera să rămână un outsider.

Cred că ăsta era rolul care-i convenea cel mai mult. Nu era genul gregar. Nu era jucător de echipă.

Spuneți că nu i-ați cunoscut familia. Nu vi se pare ciudat?

Nu, câtuși de puțin. Mama lui murise înainte să ne cunoaștem noi, tatăl lui nu o ducea bine cu sănătatea, fratele lui părăsise țara, iar cu celelalte rude avea o relație tensionată. Eu, una, eram căsătorită, prin urmare, relația noastră, atâta câtă a fost, nu putea fi decât clandestină.

Dar vorbeam despre familiile noastre, despre originile noastre. Ceea ce distingea familia lui, zic eu, este că erau afrikaneri în plan cultural, nu politic. Ce vreau să spun cu asta? Să reflectăm puțin la Europa din secolul al XIX-lea. Peste tot vezi identități etnice sau culturale care se transformă în identități politice. Procesul începe în Grecia și se întinde iute în Balcani și în Europa Centrală. Nu trece mult și valul lovește coloniile. În colonia Cape, creolii vorbitori de olandeză încep să se reinventeze ca o națiune separată, națiunea afrikanerilor, și să facă propagandă pentru obținerea independenței naționale.

Ei bine, cum-necum, valul acela de entuziasm naţionalist romantic a trecut pe lângă familia lui John, fără s-o atingă. Sau poate familia lui John a ales să nu se lase luată de acest val.

S-a ţinut la distanţă din cauza ideilor politice asociate cu entuziasmul naţionalist – adică ideile antiimperialiste, antienglezeşti?

Da. Întâi a deranjat-o ostilitatea exacerbată faţă de tot ce era englez, de mistica *Blut und Boden*; mai târziu, s-a ferit de bagajul ideologic adus de naţionaliştii de la dreapta radicală din Europa – rasismul ştiinţific, de pildă – şi de strategiile care-l însoţeau: politizarea culturii, militarizarea tinerilor, religia de stat şi aşa mai departe.

Prin urmare, una peste alta, îl consideraţi pe Coetzee drept un conservator, un antiradical.

Un conservator cultural, da, în sensul în care mulţi moderniști erau conservatori culturali – mă refer la scriitorii moderniști din Europa, care i-au fost modele. Era profund ataşat de Africa de Sud din tinereţea lui, o Africă de Sud care, în 1976, începuse să arate ca o ţară imaginară. Ca dovadă, trebuie doar să citiţi cartea de care v-am spus, *Copilărie*, unde veţi găsi o nostalgie palpabilă după vechile relaţii feudale dintre albi şi cei de culoare. Pentru oameni ca el, Partidul Naţional cu politica lui de apartheid reprezenta nu conservatorismul înapoiat, ci, dimpotrivă, o inginerie socială de un tip cu totul nou. El era în favoarea texturilor sociale vechi, complexe, feudale, care ofensau teribil minţile ordonate ale *dirigistes* ai apartheidului.

V-aţi aflat vreodată pe poziţii divergente privitor la politică?

Îmi puneţi o întrebare dificilă. La urma urmei, unde se sfârşeşte caracterul şi unde începe politica? La nivel personal, îl consideram prea fatalist, prin urmare prea pasiv. Oare neîncrederea lui faţă de activismul politic se exprima în pasivitatea cu care îşi trăia viaţa, sau un fatalism înnăscut îşi găsea expresia în neîncrederea faţă de acţiunea politică? Nu ştiu ce să spun. Însă, la nivel

personal, exista o anumită tensiune între noi. Eu voiam ca relația noastră să crească, să se dezvolte, el, pe de altă parte, voia să rămână la fel, neschimbată. Asta a și provocat ruptura, până la urmă. Pentru că, în viziunea mea, între un bărbat și o femeie lucrurile nu pot sta pe loc. O iau ori în sus, ori în jos.

Când s-a produs ruptura?

În 1980. Am plecat din Cape Town, m-am întors în Franța.

N-ați păstrat legătura?

Mi-a scris o vreme. Mi-a trimis cărțile lui, pe măsură ce apăreau. Apoi n-am mai primit scrisori. Am presupus că și-a găsit pe altcineva.

Retrospectiv, ce părere aveți despre relația cu el?

Ce părere am despre relația noastră? John era un francofil convins, genul care crede că, dacă își ia drept amantă o franțuzoaică, va fi cel mai fericit om. Din partea amantei franceze se așteaptă să recite Ronsard și să cânte Couperin la clavecin, și totodată să-l familiarizeze pe amantul ei cu tainele amorului franțuzesc. Exagerez, desigur.

Am fost eu amanta franceză din imaginația lui? Mă îndoiesc profund. Retrospectiv, socotesc că relația noastră a fost comică în esența ei. Comico-sentimentală. Bazată pe niște premise comice. La care mai adaug un element, pe care nu trebuie să-l minimalizez, anume că m-a ajutat să scap dintr-o căsnicie nefericită, și pentru asta i-am rămas recunoscătoare până în ziua de azi.

Comico-sentimentală... După cum o spuneți, dă impresia că a fost superficială. N-a fost totuși mai profundă amprenta lăsată de Coetzee asupra dumneavoastră, și a dumneavoastră asupra lui?

Ce amprentă am lăsat asupra lui, nu sunt eu în măsură să judec. Dar, în general, aș spune că, dacă n-ai o prezență puternică, nu lași nici o urmă adâncă; iar John nu avea o prezență puternică.

Nu vreau să sune a insolență ceea ce spun. Știu că avea mulți admiratori; Premiul Nobel nu i s-a dat pe degeaba; și bineînțeles că nu ați fi azi aici, făcând aceste cercetări, dacă n-ați considera că a fost un scriitor important. Dar – vorbind serios acum – în toată perioada în care am fost împreună n-am avut niciodată sentimentul că sunt împreună cu o persoană excepțională, o ființă umană cu adevărat excepțională. E o cruzime să spun asta, știu, dar, din păcate, e adevărul adevărat. N-am avut parte de nici o străfulgerare din partea lui, care să-mi lumineze dintr-odată întreaga lume. Sau, dacă au existat asemenea străfulgerări, eu am fost oarbă la ele.

L-am socotit pe John inteligent, cultivat, l-am admirat în multe privințe. Ca scriitor, știa ce face, avea un stil al său, iar stilul e începutul a ceea ce te face deosebit. Dar nu avea nici o sensibilitate specială, eu n-am descoperit nici una, nici o perspectivă originală asupra condiției umane. A fost doar un om, un om al vremurilor sale, talentat, poate chiar dăruit, dar n-a fost uriaș, zău așa. Îmi pare rău dacă vă dezamăgesc. Sunt sigură că alții care l-au cunoscut vă vor oferi un cu totul alt portret.

Despre cărțile lui: vorbind obiectiv, din perspectiva criticului, cum le apreciați?

Primele scrieri mi-au plăcut mai mult. Într-o carte cum e *În inima țării*, se disting o anumită îndrăzneală, o anumită sălbăticie, pe care le admir încă și acum. În *Foe*, la fel, chiar dacă nu e dintre primele. Apoi însă a devenit mai cuviincios, mai docil, în opinia mea. După *Dezonoare*, nu m-a mai interesat ce-a scris. Nu i-am citit cărțile ulterioare.

În general, aș spune că scrierile lui n-au pic de ambiție. Un control mult prea riguros asupra elementelor ficțiunii. N-ai sentimentul că te afli în prezența unui scriitor care violentează genul în care scrie, pentru a spune ceea ce n-a fost spus niciodată, or, pentru mine, acesta e semnul marii literaturi. Prea rece, prea îngrijit, aș spune eu. Prea simplu. Prea fără pasiune, pasiune creatoare. Asta-i tot.

(Interviu realizat la Paris, în ianuarie 2008)

Însemnări
Fragmente nedatate

Fragment nedatat

O după-amiază de sâmbătă, iarna, momentul ritualic pentru meciul de rugbi. Prind, el și tatăl său, trenul de Newlands pentru meciul de deschidere de la 2:15. Acesta va fi urmat, la 4:00, de meciul principal. După meciul principal, vor lua trenul înapoi spre casă.

Merge cu tatăl său la Newlands, deoarece sportul – rugbi iarna, crichet vara – este legătura cea mai puternică între ei, singura care-a rămas, și pentru că, în prima sâmbătă după întoarcerea lui în țară, a simțit un junghi în inimă când și-a văzut tatăl punându-și haina și plecând, fără un cuvânt, spre Newlands, ca un copil orfan.

Tatăl lui nu are nici un prieten. Nici el nu are, dar din alte motive. Când era mai mic, avea prieteni; dar acești prieteni de demult s-au risipit între timp prin lume, iar el pare să-și fi pierdut îndemânarea, sau poate voința, de a-și face alții. Prin urmare, lui nu i-a rămas decât să recurgă la tatăl său, iar tatălui său, să recurgă la el. Cum locuiesc împreună, în zilele de sâmbătă se distrează împreună. Asta-i legea familiei.

Când s-a întors, a fost surprins să constate că tatăl lui nu cunoștea pe nimeni. Întotdeauna crezuse că tatăl lui era un tip sociabil. Fie s-a înșelat în această privință, fie tatăl lui s-a schimbat. Sau poate e unul dintre lucrurile care li se întâmplă bărbaților pe măsură ce îmbătrânesc: se retrag în sine. Sâmbăta, tribunele de la Newlands sunt pline de bărbați solitari, îmbrăcați în impermeabile

gri din gabardină, ajunși la crepusculul vieții, taciturni, ca și când singurătatea lor ar fi o boală rușinoasă.

El și tatăl lui șed unul lângă altul în tribuna nordică, urmărind meciul de deschidere. Domnește o atmosferă de melancolie. E ultimul sezon când stadionul va fi folosit pentru campionatul de rugbi inter-cluburi. Odată cu introducerea televiziunii în țară, interesul pentru campionat s-a cam evaporat. Bărbații care obișnuiau să-și petreacă după-amiezile de sâmbătă la Newlands preferă acum să stea acasă și să urmărească la televizor meciul săptămânii. Din miile de locuri ale tribunei nordice, doar vreo douăsprezece sunt ocupate. Tribuna dinspre gară este complet goală. În tribuna sudică, mai este un grup de spectatori de culoare, suporteri înfocați, veniți să-i susțină pe cei de la UCT și Villagers și să-i huiduiască pe cei de la Stellenbosch și Van der Stel. Doar în tribuna principală e un număr semnificativ de spectatori, vreo mie.

Cu un sfert de secol în urmă, când era copil, lucrurile stăteau cu totul altfel. În zi de derbi – de exemplu, ziua în care Hamiltons juca cu Villagers sau UCT cu Stellenbosch – aveai probleme până și să găsești locuri în picioare. Cu o oră înainte de fluierul final, furgonete ale săptămânalului *Argus* străbăteau în goană orașul, aruncând teancuri *Sports Edition* vânzătorilor de la colțurile străzilor, cu relatări ale martorilor oculari despre toate meciurile ligii întâi, chiar și despre meciurile desfășurate în îndepărtatele Stellenbosch și Somerset West, la care se adăugau scorurile ligilor a doua și a treia, 2A și 2B, 3A și 3B.

S-au dus vremurile acelea. Campionatul de rugbi își dă ultima suflare. Asta se simte nu numai în tribune, și ci pe teren. Descurajați de ecoul stadionului pustiu, jucătorii par să joace mecanic. Un întreg ritual moare sub ochii lor, un ritual autentic al micii burghezii sud-africane. Ultimii lui suporteri s-au strâns azi aici: bătrâni triști, ca tatăl lui; fii îndatoritori, mofluzi, ca el.

Începe să plouă molcom. El deschide o umbrelă pentru amândoi. Pe teren, treizeci de tineri lipsiți de entuziasm se agită să pună mâna pe balonul ud.

Meciul de deschidere are loc între Union, în bleu-ciel, și Gardens, în maro și negru. Union și Gardens sunt la coada clasamentului ligii întâi, amenințate cu retrogradarea. Pe vremuri, nu

era așa. Cândva, Gardens era o forță a rugbiului jucat de Western Province. Acasă, au o fotografie înrămată cu echipa a treia Gardens, cea din 1938, tatăl lui e așezat în primul rând, purtând tricoul cu dungi, proaspăt spălat, cu ecusonul clubului Gardens și cu gulerul ridicat cochet până peste urechi. Dacă n-ar fi avut loc anumite evenimente neprevăzute, mai ales al Doilea Război Mondial, cine știe dacă tatăl lui n-ar fi fost selecționat în echipa a doua.

Dacă ar conta vechile legături, tatăl lui ar ține cu Gardens, nu cu Union. Însă adevărul e că tatălui său nu-i pasă cine câștigă, Gardens, Union sau omul din lună. De fapt, el nu prea reușește să-și dea seama de ce anume îi pasă tatălui său, că-i vorba de rugbi sau de orice altceva. Ceea ce-și dorește tatăl lui pe lumea asta e un mister, pe care, dacă el, unul, l-ar dezlega, poate ar reuși să fie un fiu mai bun.

Toți din familia tatălui său sunt așa – nimeni n-are nici o pasiune. Ai zice că nu le pasă nici de bani. Tot ce-și doresc este să se împace bine cu toată lumea și să mai și râdă din când în când.

În ceea ce privește râsul, el este ultimul companion de care are nevoie tatăl lui. Când e vorba de râs, e codașul clasei. Un tip morocănos: așa trebuie că-l vede lumea, atunci când îl vede. Un tip morocănos; un supărăcios; un gică-contra.

Și-apoi mai e problema cu muzica tatălui său. După ce Mussolini a capitulat în 1944 și germanii au fost alungați spre nord, trupele aliate care ocupau Italia, inclusiv sud-africanii, au putut să se relaxeze puțin și să se distreze. Printre distracțiile ce li se ofereau erau spectacolele gratuite în marile teatre lirice. Tineri din America, din Marea Britanie și din îndepărtatele dominioane britanice de peste mări, neavând habar de opera italiană, s-au trezit cu drama din *Tosca*, cu *Bărbierul din Sevilia* sau cu *Lucia di Lammermoor*. Doar câțiva au prins gust pentru operă, printre care și tatăl lui. După ce crescuse cu baladele irlandeze și englezești, muzica asta nouă și luxuriantă îl vrăjea, spectacolul îl copleșea. Se ducea în fiecare zi la operă, nu se mai sătura.

Prin urmare, când caporalul Coetzee s-a întors în Africa de Sud, la încheierea ostilităților, a adus acasă această nou-descoperită pasiune pentru operă. „*La donna è mobile*", cânta el în baie. „*Figaro sus, Figaro jos*", cânta el. „*Figaro, Figaro, Fiiiigaro!*" S-a dus și a

cumpărat un gramofon, primul în familia lor; tot timpul punea discul de 78 de rotații și-l asculta pe Caruso cântând „Mânuța ta e înghețată"[1]. După inventarea LP-urilor, a cumpărat un gramofon mai bun, un model mai nou, și un album cu Renata Tebaldi interpretând arii celebre.

Așa că, în adolescența lui, în casa lor au fost două școli de muzică vocală rivale: o școală italiană, a tatălui, exprimată de Tebaldi și Tito Gobbi, cu toată forța vocilor lor; și o școală germană, a lui, al cărei fundament era Bach. În fiecare duminică după-amiaza, casa era inundată de corurile din *Misa în si minor*; seara, în schimb, după ce Bach amuțea, tatăl își turna un pahar de coniac, punea discul cu Renata Tebaldi și se așeza să asculte melodii adevărate.

Din pricina senzualității și decadenței operei italiene – la șaisprezece ani, el așa o percepea –, el a luat hotărârea s-o deteste și s-o disprețuiască toată viața. N-ar fi recunoscut în ruptul capului că poate o disprețuia doar pentru că tatăl lui o iubea, că ar fi fost în stare să disprețuiască și să urască tot ce-i plăcea tatălui său.

Într-una din zile, când nu era nimeni în preajmă, a scos discul Tebaldi din plic și, cu o lamă, a tras o zgârietură adâncă pe suprafața lui.

Duminică seara, tatăl lui a pus discul. La fiecare rotire, acul sărea.

— Cine-a făcut asta? a întrebat el.

Se părea că nimeni nu era vinovat. Se întâmplase, pur și simplu.

Așa s-a sfârșit cu Tebaldi; Bach era acum suveran.

Pentru fapta aceea răutăcioasă și meschină are de douăzeci de ani mustrări de conștiință, care nu s-au atenuat cu trecerea timpului, dimpotrivă. Unul dintre primele lucruri pe care le-a făcut după întoarcerea în țară a fost să caute discul Tebaldi în toate magazinele de muzică. Nu l-a mai găsit, în schimb a găsit altul, o compilație din ariile de demult, interpretate tot de ea. L-a cumpărat și, odată ajuns acasă, l-a ascultat de la un cap la altul, sperând să-și ademenească tatăl să iasă din camera lui, la fel cum un vânător ademenește o pasăre cu fluieratul său. Dar tatăl lui nu s-a arătat interesat.

---

1. „*Che gelida manina*", arie din *Boema* de Puccini.

— Nu recunoști vocea? l-a întrebat el.

Tatăl a clătinat din cap.

— E Renata Tebaldi. Nu-ți amintești cât de mult îți plăcea Tebaldi pe vremuri?

A refuzat să se dea bătut. A continuat să spere că într-o bună zi, când el nu va fi acasă, tatăl lui va pune discul nou, intact, își va turna un pahar de coniac, se va așeza în fotoliu și se va lăsa transportat la Roma sau la Milano, sau unde o fi fost opera în care, în tinerețe, urechile lui s-au deschis prima oară la frumusețile senzuale ale vocii umane. Voia ca pieptul tatei să se umple din nou de bucuria de demult; voia ca, măcar pentru o oră, tatăl lui să retrăiască tinerețea pierdută, să-și uite existența distrusă și umilitoare de acum. Mai presus de orice, voia ca tatăl lui să-l ierte. *Iartă-mă!* voia să-i spună tatei. *Să te iert? Dumnezeule, pentru ce să te iert?* voia să-l audă pe tata spunând. La care, dacă își găsea destul curaj, în sfârșit ar fi mărturisit totul: *Iartă-mă pentru că, în mod deliberat, ți-am zgâriat discul Tebaldi. Și pentru multe altele, atât de multe că nu mi-ar ajunge o zi să le înșir. Pentru nenumărate gesturi de răutate. Pentru răutatea din inima mea, care a dus la comiterea acelor gesturi. Prin urmare, pentru tot ce-am făcut din ziua în care m-am născut, și cu atâta spor, ca să-ți transform viața într-un chin.*

Dar nu, nu era nici un semn, oricât de mic, că, în timpul absențelor sale de acasă, Tebaldi era lăsată să cânte. Tebaldi părea să-și fi pierdut farmecele; sau te pomenești că tatăl lui juca un joc îngrozitor cu el. *Viața mea, un chin? Ce te face să crezi că viața mi-a fost un chin? Ce te face să crezi că ți-a stat vreodată în puteri să-mi faci viața un chin?*

Din când în când, ascultă singur discul cu Tebaldi; și, tot ascultându-l, are impresia că ceva începe să se schimbe în el însuși. Așa cum trebuie să i se fi întâmplat și tatălui său, în 1944, inima începe să-i bată la unison cu a lui Mimi. Așa cum vocea ei, înălțându-se într-o arcuire maiestuoasă, s-a adresat sufletului tatălui său, la fel se adresează acum sufletului său, îndemnându-l să se alăture sufletului ei într-un zbor plin de pasiune și elan.

Ce-a fost cu el în toți anii ăștia? De ce n-a ascultat Verdi, Puccini? A fost surd? Sau adevărul adevărat e mult mai rău: nu cumva, încă din adolescență, a recunoscut fără greș chemarea lui

Tebaldi, dar din încăpățânare („Nu vreau!") a refuzat să-i dea ascultare? *Jos Tebaldi, jos Italia, jos carnea!* Iar dacă și tatăl trebuie să dispară în distrugerea generală, jos și cu el!

N-are idee ce se petrece înlăuntrul tatălui său. Tatăl nu vorbește despre sine, nu ține un jurnal, nu scrie scrisori. Doar o dată, accidental, ușa s-a crăpat nițel. În suplimentul de *life-style* al săptămânalului *Argus*, a dat peste un test de tipul Da / Nu, pe care tatăl său îl completase și-l lăsase la vedere, un test intitulat „Indicele satisfacției personale". În dreptul celei de-a treia întrebări – „Ai cunoscut multe persoane de sex opus?" – tatăl îl bifase pe Nu. Întrebarea următoare: „Relațiile cu sexul opus au reprezentat o sursă de satisfacții pentru tine?" Răspunsul: Nu, din nou.

Din douăzeci de puncte posibile, tatăl lui însumează șase. Peste cincisprezece puncte – zice creatorul Indicelui, un anume Ray Schwartz, doctor în medicină, doctor în științe, autorul volumului *Cum să ai noroc în viață și dragoste*, un ghid de dezvoltare personală – înseamnă că respondentul duce o viață împlinită. Un scor sub zece puncte, pe de altă parte, sugerează că respondentul (bărbat sau femeie) trebuie să-și cultive o atitudine mai pozitivă, și pentru asta un prim pas ar fi înscrierea într-un club social sau la cursuri de dans clasic.

De dezvoltat: tatăl lui și de ce locuiește împreună cu el. Reacția femeilor din viața lui (deconcertare).

Fragment nedatat

La radio, sunt denunțați teroriștii comuniști, împreună cu acoliții și susținătorii lor din Consiliul Mondial al Bisericilor. Termenii denunțurilor se schimbă de la o zi la alta, dar nu și tonul intimidant. Un ton ce-i este familiar de la Worcester, de pe vremea școlii, când, o dată pe săptămână, toți copiii, de la cei mai mici la cei mai mari, erau adunați în holul școlii, ca să li se spele creierele. Într-atât de familiară e vocea încât, în clipa în care o aude, îl cuprinde un val de greață, astfel că se repede și închide radioul.

El e produsul unei copilării traumatizate, lucru pe care l-a înțeles de mult; ceea ce-l surprinde e că trauma cea mai mare nu a fost cauzată de spațiul închis al casei părintești, ci de acela deschis al școlii.

A citit el una-alta despre teoriile pedagogice și în scrierile produse de școala calvinistă olandeză începe să recunoască ceea ce s-a aflat la baza educației pe care a primit-o. Scopul educației, spun Abraham Kuyper și discipolii lui, este să formeze copilul pentru a deveni un membru al congregației religioase, pentru a deveni cetățean, părinte. Ceea ce-l pune pe gânduri este cuvântul *a forma*. Cât a fost elev în Worcester, profesorii lui, ei înșiși formați de discipolii lui Kuyper, s-au străduit tot timpul să-i formeze pe el și pe ceilalți băieței aflați în grija lor – să-i formeze așa cum un olar dă formă unui vas de lut; în vreme ce el a încercat să le reziste, prin orice mijloace, oricât de nearticulate, patetice, jalnice – să le reziste atunci, așa cum le rezistă și acum.

Dar de ce s-a încăpățânat să le reziste? De unde venea acea rezistență a lui, refuzul de a accepta că scopul final al educației ar trebui să fie acela de a-l forma conform unei imagini predeterminate, în caz contrar, el n-ar avea nici o formă, ar rămâne în starea în care l-a dat natura, nemântuit, sălbatic? Nu poate fi decât un singur răspuns: nucleul rezistenței lui, teoria lui care se opune kuyperismului, trebuie să se fi tras de la mama lui. Cum-necum, fie din felul în care ea însăși a fost crescută, ca fiica fiicei unui misionar evanghelic, fie de la singurul an de colegiu pe care l-a făcut și în urma căruia a primit doar o diplomă ce-i dădea dreptul să predea la cursul primar, mama lui trebuie să-și fi format un ideal alternativ privind educatorul și sarcina educatorului, apoi le-a insuflat cumva acest ideal și copiilor ei. Sarcina educatorului, conform mamei lui, ar trebui să fie aceea de a identifica și a încuraja talentele înnăscute ale copilului, care-l fac unic. Dacă îl comparăm pe copil cu o plantă, atunci educatorul trebuie să hrănească rădăcinile plantei și să-i supravegheze creșterea, în loc să-i taie crengile ca să-i dea o formă anume – așa cum susțineau kuyperienii.

Dar pe ce se bazează el când crede că mama lor – a lui și a fratelui său – s-a călăuzit după vreo teorie în creșterea lor? De ce n-ar fi adevărat că mama i-a lăsat pe ei doi să crească asemenea

unor sălbăticiuni, pur și simplu pentru că ea însăși a fost crescută astfel – ea, frații și surorile ei, la ferma din Eastern Cape, unde s-au născut? Răspunsul constă din nume pe care le pescuiește din adâncurile memoriei: Montessori; Rudolf Steiner. În copilărie, când le-a auzit, numele nu i-au spus nimic. Dar acum, în ceea ce citește despre educație, dă iarăși peste ele. Montessori, metoda Montessori: prin urmare, de aceea i s-au dat cuburi să se joace cu ele, cuburi de lemn pe care, la început, le-a rostogolit prin cameră, crezând că pentru asta erau făcute, iar mai târziu le punea unul peste altul, până când turnul (mereu un turn!) se răsturna cu zgomot și el, teribil de frustrat, începea să plângă în hohote.

Cuburi cu care să înalți castele, plastilină din care să modelezi animale (la început, a încercat să mestece plastilina); apoi, înainte să fie pregătit pentru așa ceva, un set Meccano, cu plăci, tije, șuruburi, scripeți și manivele.

Micul meu arhitect; micul meu inginer. Mama lui a părăsit această lume înainte să devină neîndoielnic de limpede că el nu se va face nici arhitect, nici inginer, și, prin urmare, cuburile și setul Meccano nu-și exercitaseră magia, probabil nici plastilina (*micul meu sculptor*). S-o fi întrebat mama lui: *A fost o greșeală uriașă metoda Montessori?* Și-o fi spus ea, în momente mai grele: *Ar fi trebuit să-i las pe calviniștii ăia să-l formeze, n-ar fi trebuit să-l încurajez să reziste?*

Dacă ar fi reușit să-l formeze toți profesorii aceia de la Worcester, mai mult ca sigur ar fi devenit ca ei, ar fi patrulat cu o riglă în mână printre șiruri de copii tăcuți și le-ar fi bătut în bănci, să le amintească cine e șeful. Și până la urmă ar fi avut și el propria sa familie kuyperiană, la care să se întoarcă acasă, o soție bine formată, obedientă, și copii bine formați, obedienți – o familie și o casă într-o comunitate dintr-o patrie. În schimb, cu ce s-a ales? Un tată de care trebuie să aibă grijă, un tată care nu prea știe să aibă grijă de sine, care fumează nițeluș pe furiș, care trage la măsea nițeluș pe furiș, a cărui opinie despre traiul lor domestic în comun diferă de bună seamă de a lui: opinia, bunăoară, că lui, tatăl nenorocos, i-a căzut pe cap sarcina să aibă grijă de fiul adult, deoarece fiul nu prea știe să aibă grijă de sine, lucru care sare în ochi, date fiind întâmplările recente din viața lui.

De dezvoltat: propria lui teorie despre educație, pe care și-a format-o singur – rădăcinile ei în (a) Platon și (b) Freud, elementele ei (a) condiția de discipol (elevul care aspiră să devină ca profesorul său) și (b) idealismul etic (profesorul care se străduiește să fie demn de elevul său), primejdiile ei (a) vanitatea (profesorul care se complace ca elevul să-i fie discipol) și (b) sexul (legătura trupească, o scurtătură spre cunoaștere).

Incompetența sa dovedită în chestiuni sentimentale: transfer afectiv (stil freudian) în clasă și eșecurile sale repetate de a controla acest transfer.

Fragment nedatat

Tatăl lui ține contabilitatea unei firme care importă și vinde piese de schimb pentru mașini japoneze. Pentru că majoritatea acestor componente nu sunt făcute în Japonia, ci în Taiwan, Coreea de Sud sau chiar Thailanda, nu pot fi socotite piese originale. Pe de altă parte, deoarece nu vin în ambalaje contrafăcute, ci anunță (cu litere mici) țara de origine, nu sunt nici piese piratate.

Proprietarii firmei sunt doi frați, trecuți de mijlocul vieții, care vorbesc engleza cu inflexiuni est-europene și se prefac a nu înțelege afrikaans, deși, de fapt, s-au născut în Port Elizabeth și înțeleg perfect limba afrikaans vorbită în stradă. Personalul este format din cinci persoane: trei vânzători, un contabil și un ajutor de contabil. Contabilul și ajutorul său au un mic oficiu, din sticlă și lemn, care îi izolează de activitățile din jurul lor. Cât despre vânzători, ei își petrec timpul între tejghea și rafturile cu piese auto, întinse până în ungherele îndepărtate și întunecoase ale magazinului. Vânzătorul principal, Cedric, lucrează la ei de la bun început. Oricât de neobișnuită ar fi o piesă – o carcasă de ventilator pentru un Suzuki cu trei roți, model 1968, sau o bucșă pentru pivot de fuzetă pentru un camion Impact de cinci tone –, Cedric știe cu ochii închiși unde s-o găsească.

O dată pe an, firma face inventarul și fiecare piesă cumpărată sau vândută, până la ultimul nit și ultimul șurub, trebuie bifată.

Este o activitate foarte importantă: majoritatea comercianților își închid prăvăliile cât ține inventarul. Dar firma Acme Auto Parts și-a câștigat reputația – spun frații – prin faptul că ține deschis de la opt dimineața până la cinci după-amiaza, cinci zile pe săptămână, și de la opt dimineața până la unu la prânz, în zilele de sâmbătă, fie furtună, fie caniculă, cincizeci și două de săptămâni pe an, cu excepția Crăciunului și a Anului Nou. Prin urmare, inventarul trebuie făcut după orele de program.

Fiind contabilul firmei, tatăl lui se află în centrul acestei activități. Cât durează inventarul, el își sacrifică pauza de prânz și muncește seara până târziu. Muncește singur, fără nici un ajutor: nici doamna Noerdien, mâna lui dreaptă, nici vânzătorii nu sunt dispuși să lucreze peste program, ceea ce ar însemna să prindă un tren târziu seara, pentru a ajunge acasă. Acum e prea periculos să călătorești cu trenul după lăsarea întunericului, spun ei: mulți navetiști sunt atacați și jefuiți. Prin urmare, la terminarea programului, nu mai rămân decât cei doi frați, în biroul lor, și tatăl lui, în oficiul său, aplecați asupra documentelor și registrelor.

— Dacă doamna Noerdien ar sta măcar o oră în plus, în fiecare zi, spune tatăl lui, am putea termina cât ai clipi. Eu aș citi cifrele, ea ar verifica. Dar așa, singur, parcă nu se mai termină.

Tatăl lui nu este contabil de meserie; dar în anii în care a avut propria firmă de avocatură, a deprins elementele de bază. De doisprezece ani, e contabilul celor doi frați, adică de când a renunțat la avocatură. Se poate presupune că frații îi cunosc trecutul în avocatură, cu suișuri și coborâșuri (Cape Town nu e un oraș mare). Îl cunosc și, prin urmare (se poate presupune), îl supraveghează îndeaproape, ca nu cumva, chiar dacă e aproape de vârsta pensionării, să-i vină ideea să-i tragă pe sfoară.

— Dacă ai aduce registrele acasă, îi sugerează el tatei, te-aș putea ajuta la verificat.

Tata clatină din cap, și el bănuiește de ce. Când se referă la registre, tatăl lui o face cu glas scăzut, ca și cum ar fi cărți sfinte, ca și cum a ține evidența contabilă ar fi o îndatorire sacerdotală. Evidența contabilă, pare să sugereze atitudinea lui, nu înseamnă doar să aplici o aritmetică elementară la coloane de cifre.

— Nu cred că pot aduce registrele acasă, spune tatăl. Nu cu trenul. Frații n-ar permite așa ceva.

E de înțeles. Ce s-ar alege de Acme, dacă tatăl lui ar fi atacat și cărțile sfinte ar fi furate?

— Atunci hai să vin eu în oraș, la încheierea programului, și să fac eu treaba doamnei Noerdien. Am putea lucra împreună de la cinci la opt, să spunem.

Tatăl lui tace.

— Te ajut doar cu verificarea, continuă el. Dacă apare ceva confidențial, promit să nu mă uit.

Când ajunge pentru prima sesiune de lucru, doamna Noerdien și vânzătorii au plecat deja acasă. Face cunoștință cu frații.

— Fiul meu, John, s-a oferit să mă ajute la verificare, zice tatăl lui.

Dă mâna cu ei; domnul Rodney Silverman, domnul Barrett Silverman.

— Nu sunt sigur că ne putem permite să te angajăm, John, zice domnul Rodney și se răsucește către fratele său: Care e mai scump, Barrett, unul cu titlu de doctor, sau un contabil autorizat? S-ar putea să fim nevoiți să facem un împrumut.

Râd cu toții de glumă. Apoi îi propun o sumă. Exact suma pe care o câștiga în studenție, cu șaisprezece ani în urmă, când trecea pe fișe datele recensământului municipal.

Se instalează împreună cu tatăl său în biroul cu pereți de sticlă. Treaba pe care-o au de făcut e simplă. Trebuie să ia la mână fiecare factură și să confirme că cifrele au fost transcrise corect în registrele contabile și în registrul bancar, bifându-le cu creion roșu, și apoi să verifice totalul din josul paginii.

Se pun pe treabă și progresează rapid. O dată la o mie de transcrieri, dau peste o greșeală, nu mai mult de cinci cenți în plus sau în minus. În rest, registrele sunt în perfectă ordine. Așa cum clericii răspopiți sunt cei mai buni corectori, avocații excluși din barou par să fie contabili fără cusur – avocați excluși din barou ajutați, dacă e nevoie, de fiii lor supracalificați, dar fără un loc de muncă pe măsura calificării.

A doua zi, în drum spre Acme, îl prinde o ploaie torențială. Ajunge ud leoarcă. Geamurile biroului sunt aburite; intră fără să

bată. Tatăl lui stă cu nasul în hârtii. Mai este cineva în oficiu, o femeie, tânără, cu ochi de gazelă și forme ușor rotunjite; tocmai își îmbracă impermeabilul.

Se oprește locului, fascinat.

Tatăl lui se ridică.

— Doamnă Noerdien, el e fiul meu, John.

Doamna Noerdien îi evită privirea, nu-i întinde mâna.

— Plec, zice ea cu voce înceată, adresându-se nu lui, ci tatălui.

O oră mai târziu, frații pleacă și ei. Tatăl lui pune ibricul la fiert, face cafea pentru amândoi. Pagină după pagină, coloană după coloană, își continuă munca, până la zece seara, până când tatăl își strânge ochii de oboseală.

Ploaia s-a oprit. O iau în jos spre gară, pe Riebeck Street, pustie la ora aceea: doi bărbați, încă întregi la trup, mai mult sau mai puțin, în mai mare siguranță decât dacă ar fi unul singur, și oricum în mult mai mare siguranță decât o femeie singură.

— De când lucrează doamna Noerdien cu tine? întreabă el.

— A venit în februarie.

Îl așteaptă să-i spună mai multe. Nu mai urmează nimic. Ar putea să pună multe întrebări. Bunăoară: Cum se face că doamna Noerdien, care poartă o eșarfă pe cap, prin urmare pare să fie musulmană, lucrează pentru o firmă evreiască, unde nu există nici o rudă de sex bărbătesc care s-o protejeze?

— Își face bine treaba? E eficientă?

— Foarte bine. Foarte meticuloasă.

Din nou așteaptă. Nici de data asta nu mai urmează nimic.

Întrebarea pe care nu are curajul s-o pună este: Ce simte inima unui bărbat singur ca tine, când șade cot la cot, zi după zi, într-un birou nu mai mare decât o celulă de închisoare, cu o femeie care nu este numai bună la ceea ce face, și meticuloasă, așa cum e doamna Noerdien, ci și feminină?

Căci aceasta este impresia precumpănitoare pe care o poartă cu sine de când a avut scurta întâlnire cu doamna Noerdien. O consideră feminină pentru că nu are un cuvânt mai potrivit: feminitatea, ipostaza sublimată a femelei, foarte aproape de a deveni spirit. Cât i-ar trebui unui bărbat însurat cu o asemenea femeie să străbată zilnic spațiul de la înălțimile amețitoare ale feminității

la trupul pământesc al femelei? Să dormi cu o asemenea ființă, s-o îmbrățișezi, s-o miroși și s-o guști – ce efect au toate astea asupra sufletului? Și să fii lângă ea toată ziua, conștient de cea mai mică mișcare a ei: oare răspunsul trist al tatălui său la întrebarea doctorului Schwartz referitoare la stilul de viață – „Relațiile cu sexul opus au reprezentat o sursă de satisfacție pentru tine?" „Nu" – are vreo legătură cu faptul că, la apusul vieții lui, stă față în față cu o frumusețe cum n-a mai cunoscut niciând și pe care nu poate spera s-o posede vreodată?

Întrebare: De ce să se întrebe dacă tatăl lui s-a îndrăgostit de doamna Noerdien, când e limpede că el însuși s-a îndrăgostit de ea?

Fragment nedatat

Idee pentru o poveste.

Un bărbat, scriitor, ține un jurnal. În el își notează gânduri, idei, întâmplări semnificative.

Lucrurile iau o întorsătură proastă în viața lui. „Zi proastă", notează el în jurnal, fără să dezvolte. „Zi proastă... Zi proastă", scrie el, zi după zi.

Sătul să tot scrie despre fiecare zi că e zi proastă, se hotărăște să marcheze pur și simplu zilele proaste cu un asterisc, așa cum femeile marchează cu o cruce roșie zilele când vor avea menstruație, sau cum bărbații, fustangiii, marchează cu un X zilele în care au înregistrat un succes.

Zilele proaste devin tot mai numeroase: asteriscurile se înmulțesc precum o invazie de muște.

Poezia, dacă ar fi în stare să scrie poezie, l-ar putea duce la rădăcina indispoziției lui, a acestei indispoziții care înflorește sub formă de asteriscuri. Dar izvorul poeziei pare să fi secat în el.

Poate să recurgă la proză. În teorie, proza poate avea același efect purificator ca poezia. Dar are îndoieli în această privință. După experiența lui, proza necesită mai multe cuvinte decât

poezia. N-are rost să te lansezi într-o aventură în proză, dacă îți lipsește încrederea că vei fi viu a doua zi ca s-o duci mai departe.

Cu asemenea gânduri cochetează – gândul la poezie, gândul la proză –, pretext ca să nu scrie.

Pe paginile de la urmă ale jurnalului, face liste. Una este intitulată *Moduri de sinucidere*. În coloana din stânga, înșiruie *Metode*, în cea din dreapta, *Neajunsuri*.

Printre metodele înșirate, cea pe care-o preferă, după o cumpănire matură, este înecul, și anume să meargă într-o noapte cu mașina până la Fish Hoek, să parcheze în apropiere de capătul părăsit al plajei, să se dezbrace în mașină și, după ce-și pune slipul (dar de ce?), să traverseze fâșia de nisip (va trebui să fie o noapte cu lună), să înfrunte valurile și să pornească în larg, înotând până la epuizare, apoi să se lase în voia sorții.

Întreaga lui relație cu lumea pare să se petreacă printr-o membrană. Membrana fiind acolo, fertilizarea (lui de către lume) nu va avea loc. E o metaforă interesantă, plină de potențial, dar el nu vede unde-l poate duce.

Fragment nedatat

Tatăl lui a crescut la o fermă din Karoo, unde a băut apă dintr-un puț, bogat în fluor. Fluorul i-a colorat smalțul dinților în maro și l-a întărit ca piatra. Se tot lăuda că n-a avut niciodată nevoie să se ducă la dentist. Apoi, pe la mijlocul vieții, dinții au început să i se strice, unul câte unul, și a trebuit să și-i scoată pe toți.

Acum, la șaizeci și ceva de ani, are probleme cu gingiile. Face abcese care nu se mai vindecă. Infecția i se întinde și în gât. Îl doare când înghite, când vorbește.

Întâi se duce la dentist, apoi la un orelist, care-l trimite la radiologie. Radiografia evidențiază o tumoare malignă pe laringe. Se recomandă o intervenție chirurgicală de urgență.

Își vizitează tatăl în salonul pentru bărbați, la spitalul Groote Schuur. Poartă o pijama de spital, ochii lui au o căutătură speriată.

În bluza de pijama, prea mare pentru el, arată ca o păsăruică, numai piele și os.

— E o operație de rutină, își liniștește el tatăl. O să ieși peste câteva zile.

— Le explici tu fraților? șoptește tatăl lui cu o încetineală chinuitoare.

— Le dau telefon.

— Doamna Noerdien e foarte capabilă.

— Sunt sigur că doamna Noerdien e foarte capabilă. Sunt sigur că o să se descurce până te întorci tu.

Nu mai e nimic de spus. Ar putea să întindă mâna, să-l ia de mână pe tatăl său, să-i strângă mâna, să i-o mângâie, să-i transmită astfel că nu e singur, că e iubit și prețuit. Dar n-o face. Cu excepția copiilor mici, încă prea mici să fie formați, cei din familia lor nu obișnuiesc să se atingă unii pe alții. Și ăsta încă nu-i cel mai rău lucru. Dacă, în această circumstanță excepțională, ar ignora comportamentul obișnuit al familiei și l-ar lua pe tatăl lui de mână, ar fi adevărată semnificația gestului? Ar însemna, într-adevăr, că tatăl lui este iubit și prețuit? Că tatăl lui nu e singur?

Face o plimbare lungă, de la spital până la Main Road, apoi pe Main Road până departe, la Newlands. Vântul de sud-est urlă, răscolește gunoiul din rigole. Merge repede, conștient de vigoarea picioarelor sale, de bătăile regulate ale inimii. Încă mai are în plămâni aerul din spital; trebuie să-l dea afară, să scape de el.

Când ajunge în salon a doua zi, tatăl lui stă întins pe spate, cu pieptul și gâtul acoperite de un pansament, de sub care ies tuburi. Arată ca un cadavru, cadavrul unui om bătrân.

S-a pregătit pentru ceea ce vede. Laringele cuprins de tumoare a trebuit extirpat, zice chirurgul, n-au avut cum să evite acest lucru. Tatăl lui n-o să mai poată vorbi normal. Totuși, cu timpul, după ce rana se va fi vindecat, o să i se fixeze un dispozitiv care îi va permite să comunice vocal cât de cât. Dar acum prioritatea e să se asigure că nu s-a răspândit cancerul, ceea ce înseamnă alte analize și radioterapie.

— Tata știe toate astea? îl întreabă el pe chirurg. Știe ce-l așteaptă?

— Am încercat să-i spun, dar nu știu cât a priceput. E în stare de șoc. Era de așteptat, desigur.

Se apleacă peste silueta din pat.

— Am telefonat la Acme, zice el. Am vorbit cu frații și le-am explicat situația.

Tatăl lui deschide ochii. În general, el e sceptic în privința capacității globilor oculari să exprime sentimente complexe, dar de data asta e cutremurat. Privirea tatălui său, ațintită asupra lui, este de totală indiferență: indiferență față de el, indiferență față de Acme Auto, indiferență față de orice, în afară de soarta propriului suflet în așteptarea eternității.

— Frații îți transmit sănătate, continuă el. Să te faci repede bine. Mi-au zis să nu-ți faci griji, doamna Noerdien va apăra fortul până te întorci.

E adevărat – plini de solicitudine frații sau care-o fi fost fratele cu care a stat de vorbă. N-o fi de aceeași credință contabilul lor, dar frații nu-s oameni fără suflet. „Un giuvaier" – așa l-a numit fratele care-o-fi-fost pe tatăl lui. „Tatăl tău e un giuvaier, slujba lui va fi mereu a lui."

Bineînțeles că totul e ficțiune, absolut totul. Tatăl lui nu se va mai întoarce niciodată la serviciu. Peste o săptămână sau două, sau trei, va fi trimis acasă, vindecat sau pe jumătate vindecat, pentru a începe următoarea fază, finală, a vieții lui, pe parcursul căreia va depinde pentru traiul zilnic de mila Fondului de Solidaritate din Industria de Automobile, de mila statului sud-african, prin Serviciul de Pensii, și de membrii familiei sale, câți mai sunt în viață.

— Vrei să-ți aduc ceva? își întreabă el tatăl.

Tatăl lui face mici semne ca de răzuire cu mâna stângă, ale cărei unghii, observă el, sunt curate.

— Vrei să scrii? îl întreabă.

Își scoate carnetul din buzunar, îl deschide la pagina pentru *Numere de telefon* și i-l întinde împreună cu un pix.

Degetele nu se mai mișcă, ochii privesc în gol.

— Nu înțeleg ce vrei, zice el. Încearcă încă o dată să-mi spui ce vrei.

Încet, tatăl lui își rotește capul de la stânga la dreapta.

Pe noptierele de lângă celelalte paturi din salon, se găsesc vaze de flori, reviste, câte o fotografie înrămată. Pe noptiera de lângă patul tatălui său nu e decât un pahar cu apă.

— Trebuie să plec, îi spune el. Am un curs.

De la un chioșc de lângă intrarea principală, cumpără un pachet de bomboane și se întoarce în salon, la tatăl său.

— Ți-am cumpărat astea, îi zice. Să ții câte una în gură, dacă ți-o simți uscată.

Două săptămâni mai târziu, tatăl lui e adus acasă cu o ambulanță. Merge târșâit, cu ajutorul unui baston. De cum intră pe ușă, se îndreaptă spre camera lui și se închide înăuntru.

Unul din infirmierii de pe ambulanță îi dă o foaie trasă la copiator, cuprinzând instrucțiuni, intitulată *Laringectomie – Îngrijirea pacienților*, și un bilet cu orarul de funcționare a clinicii. Se uită pe foaie. Schița unui cap omenesc, cu un cerc negru la baza gâtului. *Îngrijirea rănii*, scrie dedesubt.

Se trage înapoi.

— Nu pot face asta, zice el.

Infirmierii se uită unul la altul, dau din umeri. Nu e treaba lor să îngrijească rana, să-l îngrijească pe pacient. Treaba lor e să ducă pacientul – bărbat sau femeie – la adresa de rezidență. Apoi e treaba pacientului sau a familiei pacientului, sau a nimănui.

Pe vremuri, el, John, avea prea puțin de lucru. Acum, situația e pe cale să se schimbe. Acum, o să aibă de lucru până peste cap și chiar și mai mult. Va fi nevoit să-și abandoneze unele proiecte personale și să facă pe infirmiera. Cealaltă soluție e să-i spună tatălui său: *Nu pot face față situației, nu te pot îngriji zi și noapte. Trebuie să te abandonez. Cu bine.* Ori una, ori alta. Nu există a treia soluție.

Cuprins

Nota autorului 7

Copilărie 9
Tinerețe 157
Miezul verii 307

La prețul de vânzare se adaugă 2%,
reprezentând valoarea timbrului literar.

John Maxwell Coetzee s-a născut pe 9 februarie 1940 la Cape Town, în Africa de Sud. Își încheie strălucit studiile de literatură engleză și matematică la University of Cape Town în 1961, apoi se mută în Anglia, unde lucrează ca programator. Își ia doctoratul cu o analiză stilistică pe calculator a operelor lui Samuel Beckett la University of Texas, Austin (1965–1969), ține cursuri de literatură la State University of New York, Buffalo, până în 1971, apoi la University of Cape Town până în 2002. Debutează cu romanul *Dusklands* (1974), urmat de *În inima țării* (*In the Heart of the Country*, 1977; Humanitas Fiction, 2017) și *Așteptându-i pe barbari* (*Waiting for the Barbarians*, 1980; Humanitas Fiction, 2014), care îi aduce James Tait Black Memorial Prize. Publică apoi *Viața și vremurile lui Michael K* (*Life & Times of Michael K*, 1983; Humanitas Fiction, 2009, 2017), distins cu Booker Prize și Prix Femina Étranger, *Foe* (1986 – Jerusalem Prize, 1987; Humanitas Fiction, 2016), *Epoca de fier* (*The Age of Iron*, 1990 – *Sunday Express* Book of the Year; Humanitas Fiction, 2010, 2016) și *Maestrul din Petersburg* (*The Master of Petersburg*, 1994 – *Irish Times* International Fiction Prize, 1995; Humanitas Fiction, 2008, 2015). *Copilărie* (*Boyhood*, 1997; Humanitas Fiction, 2010), *Tinerețe* (*Youth*, 2002; Humanitas Fiction, 2011) și *Miezul verii* (*Summertime*, 2009; Humanitas Fiction, 2012) sunt reunite, în formă revizuită, în 2011, în ***Scene de viață provincială*** (*Scenes from Provincial Life*; Humanitas Fiction, 2018). Romanul *Dezonoare* (*Disgrace*, 1999; Humanitas Fiction, 2011, 2017) îi aduce un nou Booker Prize, iar *Elizabeth Costello* (2003; Humanitas Fiction, 2015) și *Slow Man* (2005) se bucură de o bună receptare. În 2007 apare *Jurnalul unui an prost* (*Diary of a Bad Year*; Humanitas Fiction, 2009, 2015), în 2013, *Copilăria lui Isus* (*The Childhood of Jesus*; Humanitas Fiction, 2014), iar în 2016, *Zilele de școală ale lui Isus* (*The Schooldays of Jesus*; Humanitas Fiction, 2018). J.M. Coetzee e autorul unor volume de eseuri filozofice și literare. Din 2002 trăiește în Australia, fiind profesor emerit la University of Adelaide. În 2003 i se atribuie Premiul Nobel pentru literatură.

Puțini scriitori se bucură de o asemenea apreciere critică internațională și de atât de mulți admiratori în lumea literară ca J.M. Coetzee. Și totuși laureatul Premiului Nobel pentru literatură a vorbit rar despre sine înainte de publicarea volumului *Copilărie*, în 1997, o poveste strălucit scrisă, evocând rădăcinile și începuturile unui tânăr autor. Au urmat apoi *Tinerețe*, intens, cu multe aspecte sensibile, și *Miezul verii*, inovator și surprinzător de amuzant. Trei volume de memorii ficționalizate, acum revizuite de J.M. Coetzee și reunite sub un singur titlu, *Scene de viață provincială*, se constituie într-un portret sfâșietor, deși adesea comic, al artistului care se luptă să-și găsească propriul drum, dezamăgit de relațiile amoroase, lumea universitară și climatul politic încins din Cape Town în epoca apartheidului, un portret realizat de unul dintre cei mai mari scriitori ai lumii.

„Este un semn distinctiv al forței domnului Coetzee ca povestitor de a compune un roman provocator, în ritm alert, din toate aceste roți ascunse în alte roți."

The New York Times

„Coetzee ne provoacă să ne punem la îndoială ideile preconcepute nu numai despre iubire, ci despre adevăr ca atare."

The Seattle Times

„Mulți, printre care și recenzentul de față, sunt gata să-l considere pe J.M. Coetzee drept cel mai mare scriitor de limbă engleză în viață."

Jonathan Dee,
The New York Times Book Review

ISBN 978-606-779-415-1